ԱՌԱԾԱՆԻ

Ա. Տ. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ
1960

105

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Институт литературы имени М. Абегяна

А. Т. ГАНАЛАНЯН

АРМЯНСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР

Ереван 1960

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Մ. Աբեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտ

Ա. Տ. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

2253

ԱՌԱԾԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Երևան 1960

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի խմբագրական-հրատարակչական որհրդի որոշմամբ:

«Առածանի» խորագիրը կրող ներկա հատորը բաղկացած է ընդարձակ «Ներածությունից», ուր հանգամանորեն վերլուծված է հայ ժողովրդական առածների բովանդակությունն ու արվեստը, և «Առածների ժողովածուից», որտեղ առանձին գլուխների մեջ թեմատիկ խմբավորմամբ ի մի են հավաքված հազարավոր առած-ասացվածքներ, իրենց բազմաթիվ նմանակներով ու տարբերակներով: Հատորն ունի նաև մանրամասն առարկայական, թեմատիկ ու անվանական ուղեցույց-ցանկեր և աղբյուրների ու տեղանունների համառոտագրությունները:

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿՈՂՄԻՑ

Ա. Տ. Ղանալանյանի սույն աշխատությունը, որ պարունակում է հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համահավաք ժողովածուն և հետազոտությունը, առաջին անգամ լույս ընծայվեց 1951 թ.: Գիրքը գտավ բացառիկ լավ ընդունելություն և անմիջապես սպառվեց: Ինչպես տեղական, այնպես էլ կենտրոնական մամուլում լույս տեսան բազմաթիվ գրախոսություններ, որոնց մեջ աշխատությանը ըստ արժանվույն բարձր գնահատական տրվեց:

«Առածանին» լայն ընդունելություն գտավ նաև արտասահմանում. սփյուռքահայ մի շարք պարբերականներ իրենց էջերում արտատպեցին նրանից առանձին մասեր:

Զանազան վայրերից ստացված պահանջները, մամուլում լույս տեսած համապատասխան հոդվածներն ու նամակները անհրաժեշտ դարձրին «Հայկական առածանիի» վերահրատարակությունը:

Ելնելով այս բոլորից, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Մ. Աբեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտը նպատակահարմար գտավ մեծ տպաքանակով վերահրատարակել «Առածանին»:

Մ. Աբեղյանի անվան
Գրականության ինստիտուտ

«Առածանիի» ներկա հրատարակության մեջ ավելացված է առած-ասացվածքների մի ամբողջ բաժին՝ «Լրացում» վերնագրի տակ, կատարված է առածների ժողովածուի բաժինների վերադասավորում, խմբագրական մասնակի փոփոխությունների է ենթարկված հետագոտությունը։

Սույն հրատարակության առավել կարևոր նորությունը նրա մանրամասն առարկայական, թեմատիկ և անվանական ուղեցույցներն են, յուրահատուկ համաբարբառ, ուր վերծանված ու բացահայտված են բոլոր առածների այլաբանական նշանակությունները, ինչպես նաև միևնույն առածի տարբեր առումները, մի առ մի թվարկված են առած-ասացվածքների մեջ հանդես եկող մարդկային-հասարակական հատկությունները, հարաբերություններն ու հասկացողությունները, իրերն ու առարկաները, արհեստներն ու զբաղմունքները, մարդիկ, կենդանիներն ու բույսերը։ Ուղեցույցների նպատակն է հնարավորին չափ դյուրացնել ժողովածուի մեջ առկա առածների ու ասացվածքների օգտագործումը։ Նրանց դերն առանձնապես նշանակալից է գրքի «Հավելված» և «Լրացում» բաժիններում եղած առածները գտնելու համար, ուր վերջիններս, նյութի թելադրանքով, բերված են ոչ թե թեմատիկ խմբավորմամբ, ինչպես այդ արված է ժողովածուի հիմնական գլուխներում, այլ այբբենական կարգով, որը, առանց նշված ուղեցույցների, նկատելիորեն դժվարացնում է առածների ու ասացվածքների օգտագործումը։

Ա. Ղ.

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները կազմում են աշխատավոր ժողովրդի բանավոր ստեղծագործության կարևոր բաժիններից մեկը։ Դրանք պատկերավոր ու սեղմ ասույթներ են սոցիալական կյանքի, մարդկային բարքի և ժողովրդական կենցաղի ամենաբազմազան երևույթների վերաբերյալ։

Խոշոր է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների քննադատական և դաստիարակչական նշանակությունը։ Առածների ու ասացվածքների միջոցով ժողովուրդը անխնայորեն ծաղկել է մարդկային-հասարակական կյանքի հոռի երևույթները՝ չարն ու վատը, և ուսուցանել է բարին ու լավը։ Դարերի ընթացքում առածներն ու ասացվածքները հանդիսացել են յուրահատուկ ավանդներ, որոնցով կյանքում առաջնորդվել են ժողովրդական լայն խավերը։

Մեծ է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ճանաչողական և իմացական արժեքը։ Առածները հարուստ նյութ են տալիս աշխատավոր ժողովրդի իսկական պատմությունը իմանալու համար, լայնորեն արտացոլելով ու ընդհանրացնելով նրա ողջ սոցիալ-պատմական կենսափորձը, տենչանքներն ու ակնկալությունները, բնության տարերային ուժերի և ներքին ու արտաքին, աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչների դեմ նրա մղած պայքարը, աշխարհայացքն ու հոգեբանությունը, կենցաղն ու հավատալիքները։

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները աչքի են ընկնում իրենց բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի բարձր արժանիքներով։ Քիչ խոսքով շատ բան ասելու բացառիկ ուժը, պարզությունը, կոնկրետությունը, պատկերավորությունը, բնութագրումների դիպուկությունը և գունագեղությունը նրանց բնորոշ առանձնահատկություններն են։

Առածներն ու ասացվածքները պատկանում են ժողովրդական բանահյուսության վիպական ժանրին։ Ի տարբերություն նույն

վիպական ժանրի մյուս ստեղծագործություններից, որոնց մեջ կյանքի երևույթներն ու հարաբերությունները պատկերվում են ավելի կամ նվազ ծավալուն սյուժեի միջոցով, առածների ու ասացվածքների մեջ այդ արվում է չափազանց սեղմ բանաձև-ընդհանրացումներով։ Բովանդակության, ձևի և ծավալի տեսակետից մոտ և նման լինելով միմյանց, ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները բնույթով տարբեր են իրարից։ Մինչդեռ առածը այլաբանական ստեղծագործություն է, որի բուն միտքը արտահայտված է անուղղակի կերպով, ասացվածքը իրականությունը դրսևորում է ուղղակի ձևով։ Առածների մեջ հասարակական, կենցաղային որևէ երևույթ, հարաբերություն, բարոյական, փիլիսոփայական որևէ միտք բացահայտելու համար ժողովուրդը դիմում է բնությունից, կենդանիների և բույսերի կյանքից վերցված զուգահեռների, վերջինների օգնությամբ միջնորդավորելով իր ասելիքը։ Ժողովրդի կողմից առածների մեջ իբրև այլաբանության ատաղձ լայնորեն օգտագործված կենդանական ու բուսական սիմվոլիկան անդրադարձնում է իր մեջ հնադարյան մարդու տնտեսական, աշխատանքային և աշխարհագրական միջավայրի ազդեցությունը, բույսերի և կենդանիների բացառիկ կարևորությունը նրա կյանքում ու կենցաղում։ Այդ սիմվոլիկան իրեն արմատներով կապվում է դեռևս տոտեմական շրջանից եկող անիմիստական աշխարհայացքի հետ։ Ժամանակի ընթացքում արտադրության միջոցների զարգացման և մարդկանց տնտեսական-հասարակական պայմանների փոփոխման հետևանքով, հետզհետե թուլանում ու քայքայվում է տոտեմական շրջանի հին աշխարհըմբռնումը։ Դրա հետ միասին փոխվում են նաև այդ աշխարհըմբռնման հիման վրա ստեղծված նախկին կենդանական զրույցներն ու սրանց հետ սերտորեն կապված առածները։ Վերջիններս կորցնում են իրենց երբեմնի ուղղակի բնույթը և վեր են ածվում այլաբանական ստեղծագործությունների։ Այդ տեղի է ունենում հատկապես ֆեոդալական և կապիտալիստական հարաբերությունների տիրապետության շրջանում, երբ հասարակության ներսում գնալով ուժեղանում է սոցիալական շերտավորումը և սրվում են դասակարգային հակամարտությունները։ Կենդանական հին զրույցներն ու առածները օգտագործվում են մարդկային արատները և հասարակական կյանքում տիրող անհավասարությունն ու անարդարությունը, շահագործումն ու կողոպուտը մերկացնելու համար։

Ժողովրդական առածների նմուշներ են, օրինակ, հետևյալ այլաբանական ստեղծագործությունները. «Հավը կածի, ուրուրը կտանի», որտեղ ակնարկված է հասարակական կյանքում գոյություն ունեցող անարդարությունն ու շահագործումը։ «Մինչև հաչան շան առջևը ոսկոր չը գցես, չի սըստըվի», որով մերկացվում է անցյալի՝ փողի ու բռնության տիրապետության պայմաններում վարչական և դատական պաշտոնյաների մոտ կենցաղ դարձած կաշառակերությունը։ Ասացվածքների նմուշներ են, օրինակ, հետևյալ ուղղակի իմաստ ունեցող ստեղծագործությունները. «Օրենքը հարստի համար է դրած, պատիժը՝ աղքատի», որի մեջ ժողովուրդը արձանագրում է սեփականատիրական կարգերի տիրապետության պայմաններում օրենքի՝ ունևոր դասակարգի ձեռին շահագործման գործիք լինելու փաստը։ «Ահը վեր է, քան թե մահը», ուր շեշտված է վախի զգացման մեծ ուժը և նրա ծանր ազդեցությունը մարդու վրա։

Առածների ու ասացվածքների ճնշող մեծամասնության հիմնական աղբյուրը հասարակական կյանքն է։ Դրանք կյանքի տարբեր երևույթների, նրա բազմազան կողմերի անմիջական գեղարվեստական դրսևորում-արտահայտությունն են, ընդհանրացման յուրովի ձև ստացած։ Քիչ չեն և այնպիսի առած-ասացվածքներ, որոնց ատաղձը վերցված է ժողովրդական բանահյուսության վիպական ժանրին պատկանող այլ ստեղծագործություններից, և առաջին հերթին ու ամենից շատ՝ կենդանական զրույցներից կամ առակներից։ Բազմաթիվ առածներ ու ասացվածքներ կան, որոնք ոչ այլ ինչ են, բայց եթե կենդանական որևէ զրույցի հիմնական իմաստի խտացած արտահայտությունը, դրա եզրակացություն-վերջաբանը (բարոյախոսական խրատը), որն անջատվելով բուն զրույցից, ժողովրդի մեջ սկսում է ապրել ինքնուրույն կյանքով, իբրև առած կամ ասացվածք։ Առածների և ասացվածքների համար որոշ չափով նյութ է տվել նաև գրականությունը, որտեղից խրատական, բարոյախոսական և այլ կարգի առանձին թևավոր արտահայտություններ տարբեր ճանապարհներով անցել են ժողովրդին և համապատասխան երանգ ստացել։ Պետք է նկատել, որ ժողովրդական առած կամ ասացվածք են դարձել գրականությունից եկող մեծ մասամբ այնպիսի ասույթներ կամ թևավոր արտահայտություններ, որոնք իրենց նախնական ծագումով կամ բնույթով, ավել կամ պակաս չափով կապված են եղել բանավոր ստեղծագործության ավանդների հետ և բովանդակությամբ համահնչուն են եղել ժողովրդի աշխարհայացքին ու հոգեբանությանը։

Աշխատավոր ժողովրդի աշխատանքային կյանք ու կենցաղից

ծագող հազարավոր առածների և ասացվածքների բնորոշ օրինակներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Հին դարմանը քամուն չեն տա», որ գործ են ածում, երբ ուզում են ակնարկել այն միտքը, թե կատարված, հնացած բանը նորոգելուց օգուտ չկա։ Այլաբանական այս խրատի ատաղձը հանդիսացել է երկրագործի աշխատանքային կենսափորձից հանված շատ սովորական մի եզրակացություն։ Հայտնի է, որ դարմանը քամուն են տալիս միայն կալոցին, երբ այն բոլորովին նոր է և խառն հացահատիկի հետ։ Թարմ դարմանի քամուն տալու հետևանքով ջոկվում է նրանից հատիկը. հին դարմանը երբեք քամուն չեն տալիս, որովհետև նրա մեջ սովորաբար հատիկ չի լինում։ «Դաբաղը սիրած կաշին գետնե-գետին կզարնե», որով ժողովուրդը ակնարկում է այն միտքը, թե մտերիմին ավելի խիստ են քննադատում, նրան առավել լավ տեսնելու ցանկությամբ։ Այս առածի համար նյութ է հանդիսացել կաշվի մշակման հնավանդ ձևը, երբ կաշին մազազերծ անելու և փափկացնելու նպատակով այն գետնահարվում էր կաշեգործ վարպետի (դաբաղ) կողմից։

Ժողովրդական բանահյուսության վիպական ժանրին պատկանող ստեղծագործություններից առաջ եկած առածի բնորոշ մի նմուշ է աշխատավոր ժողովրդի առողջ կենսահայեցողության արտահայտությունը հանդիսացող և նույնպիսի գործելակերպի խրատ պարունակող՝ «Առաջ կեր՝ վերջը գոհացիր» տարածված ասացվածքը, որի հիմքը հետևյալ կենդանական զրույցն է աղվեսի ու կաքավի մասին. «Աղվես զկաքավ բռնեց։ Կաքավ ըսաց.— Աղվես ի՞նչ տեսնիս։ Ըսաց.— Քե ուտիմ։ Ըսաց.— Փառք տու աստծուն, նոր զի կե։— Ինչ փառք իտու աստծուն, կաքավ բերնեն թռավ։ Աղվես դարձավ, ըսաց.— Էնու տուն ավեր ըլի, ինչ չուր կուշտ չուտի՝ փառք տա աստծուն»[1]։

Գրքից ժողովրդին անցած և առած կամ ասացվածք դարձած բանահյուսական ծագում ունեցող այսպես կոչված թևավոր խոսքերի օրինակներ են տարբեր ժողովուրդների մեջ տարածված միջնադարյան հայտնի գրական հուշարձաններից մեկի՝ ավանդական Խիկար իմաստունին վերագրված Պատմությունից սերող հետևյալ ստեղծագործությունները. «Հարուստ մարդը օձ կերավ, ասին՝ դեղ է. աղքատը կերավ, ասին՝ սոված է» (ըստ Խիկարի՝ «Մեծատանն որդին օձ կերաւ, ասէին՝ դեղ է նմա. աղքատին որդին կերաւ՝ ասեն՝ ու սովուն կերաւ»), «Իմաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ փլավ մի ուտի» (ըստ նույնի՝ «Լաւ է մոտ իմաստունս քարինս կրել, քան ընդ առն անմտի և յիմարի ըմպել գինի») և այլն։

---

[1] Հովսեփյան Գ., Փշրանքներ ժողովրդական բանահյուսությունից, Թիֆլիս, 1892, էջ 30։

Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական բանահյուսության ամենատարածված ստեղծագործություններն են։ Ո՛չ առասպելն ու հեքիաթը, ո՛չ վեպն ու երգը և ո՛չ էլ բանահյուսական որևէ այլ ստեղծագործություն այս առումով չի կարող համեմատվել առածների ու ասացվածքների հետ։ Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բացառիկ մասսայականության գլխավոր պատճառն այն է, որ դրանք անմիջական պատասխան են տալիս ժողովրդին հուզող բոլոր հարցերին, ուստի և գործ են ածվում ամեն առիթով, ամեն ժամանակ։ Այդպես չեն, օրինակ, առասպելն ու հեքիաթը, վեպն ու երգը, որոնք իրենց նյութով ու բովանդակությամբ ավելի սահմանափակ են և ասվում են միայն հատուկ պայմաններում (հեքիաթն ու վեպը, օրինակ, պատմվում են մեծ մասամբ ձմեռվա երկար գիշերներին, գյուղացու՝ աշխատանքից ազատ ժամանակ, երգը երգվում է հարսանիքի, ուրախության կամ աշխատանքի միջոցին և այլն)։ Կարևոր նշանակություն ունի այս հարցում նաև ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լակոնիկ ձևը, նրանցից շատերի հանգավոր, չափական և պատկերավոր լինելու հանգամանքը, որով նրանք շատ ավելի դյուրին են մտաբերվում և ասվում։

Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական բանահյուսության ամենաերկարակյաց ու կենսունակ ստեղծագործություններն են։ Երբ դիցաբանական հին առասպելներն ու հեքիաթները, ավանդություններն ու վեպերը քայքայվում ու մոռացվում են այն ժամանակ, երբ մարդը տիրապետելով գիտությանն ու տեխնիկային, բնությունն ու հասարակական երևույթներն սկսում է հաղթահարել գիտակցական ու ռեալիստական ձևով, ապա առածների մի զգալի մասը գալով շատ խորը հնությունից, շարունակում է ապրել նաև նոր ժամանակներում, հաճախ վերաիմաստավորվելով և նոր բովանդակություն ստանալով, երբեմն էլ գործածվելով հին իմաստով, այնչափով, որչափով դեռ կյանքում պահպանված են լինում այդ առածների այլաբանության ատաղձի և բուն իմաստի հիմք հանդիսացող աշխարհըմբռնման, հոգեբանության ու կենցաղի տարրերը։ Դարավոր կյանք ունեցող այդպիսի ստեղծագործություններից են, օրինակ, «Երկաթը տաք-տաք կը ծեծեն» առածը, որ ասվել և աս-

վում է գործը ժամանակին կատարելու անհրաժեշտության մասին. «Պտղատու ծառի ճյուղերը կախ կլինեն» առածը, որ ասվել և ասվում է պիտանի մարդկանց համեստության մասին. «Ով աշխատի՝ նա կուտի» ասացվածքը և բազմաթիվ ուրիշները։ Գործածելով հին առածներից և ասացվածքներից առավել պիտանի ու կենսունակ ստեղծագործությունները, ժողովուրդը չի բավարարվում միայն դրանով։ Իր նոր կյանքի նորոգ. երևույթներն ու հարաբերություններն արտահայտելու համար նա ստեղծում է նաև նոր առածներ ու ասացվածքներ, վարպետորեն օգտագործելով դրա համար հին նյութը, փոխելով և մշակելով այն։ Նման տիպի նոր, մերօրյա առածների ու ասացվածքների բնորոշ նմուշներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Թագավորը թախտից ընկավ, կուլակը՝ բախտից», «Ագռավի խնամին կաչաղակը կլինի, կուլակինը՝ տերտերը», «Լոդրի համար շաբաթվա օխտ օրն էլ կիրակի է», «Աշխոր ունես, լավ օր ունես», «Աշխօրն աշխատողին տուր, մինն էլ ավելի» և բազմաթիվ ուրիշները։

2. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Հայկական առածներն ու ասացվածքները հորինվել և պահպանվել են հայ ժողովրդի գոյության ողջ ընթացքում, պատմական տարբեր էպոխաներում, նախնադարյան համայնական հասարակությունից սկսած, ընդհուպ մինչև մեր օրերը։ Սակայն, դժվար, իսկ հաճախ էլ նույնիսկ անհնարին է քիչ թե շատ կոնկրետ կերպով ցույց տալ, թե ո՛ր առածը կամ ասացվածքը ե՛րբ է ստեղծվել։ Դժվար է, որովհետև հայկական առածներն ու ասացվածքները, ինչպես և առած-ասացվածքներն ընդհանրապես, իբրև բանավոր ստեղծագործություններ, տեղեկանք չունեն իրենց հորինման ժամանակի վերաբերյալ։ Նրանց ստեղծման ժամանակի որոշման հարցը մեծապես դժվարանում է նաև նրանով, որ ըստ մեծի մասին այլաբանական հորինվածքներ են, սյուժե չունեն և արտահայտված են ծայր աստիճան սեղմ ձևի մեջ։ Առածների ստեղծման ժամանակը որոշելու համար անհրաժեշտ է ճեղքել նրանց այլաբանական կեղևը, թափանցել նրանց բովանդակության խորքը, նկատի առնել վերջինիս մեջ եղած համապատասխան ուղղակի և անուղղակի տվյալներն ու ակնարկները։

Հայկական առածների ստեղծման ժամանակը որոշելու համար ամենից ավելի հաստատուն նյութ են տալիս այն ստեղծագործու-

թյունները, որոնց մեջ մենք գտնում ենք պատմական անձանց ու գործիչների և աշխարհագրական վայրերի (քաղաքների, շրջանների) անուններ։ Ճշտելով դրանց գոյության կամ գործունեության ժամանակաշրջանը, մենք դրանով իսկ որոշում ենք տվյալ առածի կամ ասացվածքի հորինման ժամանակը։

Շատ ցայտուն օրինակ է այս տեսակետից Խորենացու Հայոց Պատմության մեջ բերված «ի մէջ գեղջկաց» ասվող առածը Շիրակի հացառատ ամբարների և շատակեր Շարայի վերաբերյալ. «Թէ քո Շարայի որկորն է, ասեն, մեր Շիրակայ ամբարքն չեն»։ Վերջինիս մեջ հիշատակված Շիրակ և Շարա անունների շնորհիվ հնարավոր է դառնում որոշել առածի հորինման մոտավոր ժամանակաշրջանը և պատմական միջավայրը։ Ակադեմիկոս Հ. Մանանդյանը իր «Հին Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության մի քանի պրոբլեմների մասին» հետազոտության մեջ, խոսելով մեր թվականությունից առաջ IV կամ III դարում Հայաստան արշաված սարմատական ցեղերի և այստեղ (Արագած լեռան հյուսիսակողմում) բնակություն հաստատած այդ ցեղերից մեկի sirac=շիրակների մասին, որոնց անունով և կոչվել է Շիրակի գավառը, ի միջի այլոց, հիշատակում է նաև Խորենացու բերած վերոհիշյալ առածը, իրավացիորեն տեսնելով նրա մեջ «հիշողություններ Շիրակների նախահոր Շարայի մասին», որը միաժամանակ, ըստ Հ. Մանանդյանի, «անվանադիր նախնին էր շար-մատների» (=սարմատների)։ Ակադեմիկոս Մանանդյանի կարծիքով հիշյալ առածը «միանգամայն պատմական է և համապատասխանում է շիրակների ծագման մասին օտար աղբյուրների հաղորդած տեղեկություններին»[1]։

Պատմական հիշողություններ պարունակող ժողովրդական առածի ոչ պակաս ակնառու մի նմուշ է նաև «Նալլաթ (անեծք) Սլիկին էլ, Պլիկին էլ» ասացվածքը, որ գործ են ածել Անդրկովկասի մի քանի շրջաններում ապրող, Բարձր Հայքից եկած հայերը, երբ ցանկացել են ակնարկել երկու հավասարապես վատ ու այպանելի մարդկանց մասին։ Անվանի բանասեր Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը իր «Հայկականք» վերնագրով բանասիրական աշխատության էջ 73-ի ծանոթագրության մեջ գրում է, որ «Բարձր Հայքից եկած գաղթականների մեջ մինչև այսօր էլ պահված է «սատանա-Պուլիկ» փաղաքշական կոչումը, որ տրվում է սիրված և չարաճճի մանուկներին»

[1] Մանանդյան Հակոբ, Հին Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության մի քանի պրոբլեմների մասին, Երևան, 1944, էջ 31—33։

և անմիջապես ավելացնում է, որ դա հիշատակն է պավլիկյանների[1]։ Միանգամայն հավանական համարելով անվանի բանասերի այս կռահումը, մենք պավլիկյանների արձագանքն ենք տեսնում նաև քննության առարկա ասացվածքի մեջ հիշվող «Պլիկ» անվան մեջ, որ «Պուլիկի» ժողովրդական մի այլատեսակն է։ Ինչ վերաբերում է նույն ասացվածքում եղած «Սլիկ» անվանը, ապա վերջինս, ամենայն հավանականությամբ, Սիլվանոս քարոզչի անվան արձագանքն է, ենթարկված որոշ հնչյունափոխության (Սիլվան, Սլվիկ, Սլիկ), որը բյուզանդական ժամանակագիր Կեդրինոսի հաղորդման համաձայն հանդիսացել է պավլիկյանների աղանդի հիմնադիրներից մեկը, ավելի ճիշտ՝ ըստ մի ավանդության եղել է Պավլոսը, ըստ մյուսի Սիլվանոսը[2]։ Որ «Սլիկը» իրոք ժողովրդի պատկերացման մեջ հերձվածող կամ «ծուռ» մի անձնավորության հիշողություն է, հաստատում է ազգագրագետ-բանահավաք Բենսեի «Բուլանըխ կամ Հարք գավառ» վերնագրով ազգագրական գործում տպված «Սլիկ երեց» վերնագրով երգիծական պատմվածքը կամ ժողովրդական առակը, որի հերոս «ծուռ» անվանված Սլիկ երեցը մի առ մի մերկացնում է Ադամի, Նոյի, Աբրահամի, Գաբրիելի, ի վերջո նաև իրեն Քրիստոսի խաբեբայություններն ու խարդավանքները, որոնք արգելք են հանդիսանում նրան՝ կնոջ ու «ճժերի» հետ դրախտ գնալու[3]։

Ընդդիմադիր, հերձվածողական գաղափարների արտահայտություն հանդիսացող բուն ժողովրդական ստեղծագործությունների կողքին, որոնց մեջ խիստ քննադատվում են քրիստոնեական եկեղեցին ու նրա սպասավորները, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում ենք նաև քրիստոնեական բարոյախոսության և եկեղեցու վարքագծի հետ կապված հորինվածքներ։ «Նալլաթ Սլիկին էլ, Պլիկին էլ» ասացվածքը, մեր կարծիքով, այդպիսի հորինվածքներից մեկն է, պավլիկյան աղանդի ղեկավարների դեմ քրիստոնեական եկեղեցու կողմից ուղղված անեծքի ու պարսավանքի բանադրական մի բանաձև, բանահյուսական երանգ ստացած հավանորեն VII—VIII դարերում։

Նույն տիպի մի ստեղծագործություն է Հայաստանի մի շարք

---

[1] Գ. Տեր-Մկրտչյան, Հայկականք, ԺԳ—ԺԹ, Վաղարշապատ, 1903, էջ 73։

[2] Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreiche und verwandte ketzerische Erscheinungen in Armenien, von Karapet Ter-Mkrttschian, Leipzig, 1893.

[3] Բենսե, Բուլանըխ կամ Հարք գավառ, 1901, Թիֆլիս, էջ 106—108։

շրջաններում գրի առնված «Ի՛նչ Ուլուլիկը, ի՛նչ Պուլուլիկը, ի՛նչ սատանեն, ի՛նչ ուր կնիկը» առածը։ Ինչպես նախորդ ասացվածքի մեջ, այստեղ էլ մենք գործ ունենք խորը հնությունից եկող մի ստեղծագործության հետ, որի մեջ նույն մակարդակի վրա են դասված՝ քրիստոնեության կողմից չարաչար դատապարտված սատանան իր կնոջով, պավլիկյան աղանդի պարագլուխ վերոհիշյալ Պավլիկոս=Պուլիկ=Պուլուլիկ=Պլիկ և «Ուլուլիկը», որի մեջ մենք տեսնում ենք հեթանոսությունը վերականգնելու փորձ կատարող IV դարի հռոմեական նշանավոր գործիչ Ուլիանոսի անվան արձագանքը, մի անձնավորություն, որը իր վերոհիշյալ գործունեության համար քրիստոնեական եկեղեցու կողմից ստացել է «Ուրացող» մականունը, և որի հիշողությունը մինչև վերջերս պահպանված է եղել հայ ժողովրդի մեջ՝ «Չար Ուլիանոս» ձևով[1]։ Ուշագրավ է, որ առածի մեջ «Պուլուլիկը» (=Պավլոս) երկրորդ տեղն է գրավում, իբրև ավելի ուշ շրջանի մի դեմք, համեմատվելով ժողովրդի մեջ առաջուց արդեն հայտնի «Ուլուլիկի» (=Ուլիանոսի) հետ, իսկ այս երկուսն էլ նույնացվում են հանրահայտ սատանայի ու իր կնոջ հետ։

Պատմական անձի հիշատակություն ունեցող ստեղծագործություն է Ղարաբաղի հայերի մեջ բավական տարածված՝ «Ամեն մարդ Հասան չի դառնալ, ամեն ծառ էլ՝ մասան (արորի թուրը)» առածը։ Մի առ մի ծանոթանալով Սյունյաց հայերի պատմական անցյալում գոյություն ունեցող Հասան անունով գործիչների կենսագրությանը, մենք գալիս ենք այն եզրակացության, որ առածում հիշատակված Հասանը պետք է եղած լինի Խաչենի մեծ իշխան Վախթանգի, Ջաքարեի ու Իվանեի քրոջ (Խորիշահ) որդին՝ քաջ զորավար, պետական գործիչ, շինարար ու դիվանագետ նշանավոր Հասան Ջալալ-Դոլան, որ ապրել ու գործել է XIII դարում։ Այդ ենթադրությունն անելու իրավունք են տալիս մեզ վերջինիս կենսագրության մի քանի տվյալները — Երուսաղեմ ուխտ գնալը, թաթարների ավերած Կետչառուի վանքը վերաշինելը, Արղուն ղանի դեմ ապստամբվելը, սրա հրամանով նահատակվելը և այլն[2], տվյալներ, որոնք իրոք կարող էին հիմք դառնալ Հասանի անձնավորության բացառիկ համբավի համար, նրա լայն ժողովրդականության և առածի նյութ դառնալուն։

---

[1] Շիրակի, Ախալցխայի, Ախալքալաքի և այլ շրջաններում, ուր ապրում են Բարձր Հայքից եկած հայերը, անհանդիստ ու չար երեխաներին «Չար Ուլիանոս» են ասում։

[2] Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հատ. Գ, Երևան, 1946, էջ 56։

Հետևաբար կարելի է ասել, որ խնդրո առարկա առածը ստեղծվել է XIII կամ XIV դարերում, երբ Սյունիքի բնակչության մեջ տակավին թարմ է եղել Հասանի անձի ու գործի հիշողությունը։

Պատմական անձի հիշատակություն ունեցող ստեղծագործություն է «Ախոռը պառկել Սուլթան Մուրադը երազը կտեսնե» առածը, գրի առնված արևմտահայերի մեջ։ Առածի այլաբանական միտքը, որով ծաղրվում են սին երևակայությամբ տարված մարդիկ, դրդում է ենթադրելու, որ Սուլթան Մուրադը եղել է պատմական ու անհայտ մի անձնավորություն, որի վարած կյանքը ժողովրդի երևակայության մեջ դարձել է մի տեսակ չափանիշ — սիմվոլ վայելքի ու ապահովության։ Ելնելով այս մեկնակետից և ուսումնասիրելով Օսմանյան պետության տարեգրությունը, ուր արձանագրված է Սուլթան Մուրադ անունով մի շարք բռնապետների կյանքն ու գործունեությունը, գալիս ենք այն հետևության, որ տվյալ առածում հիշվող Սուլթանը՝ հիշյալ բռնապետներից ժամանակագրական կարգով երրորդն է (Սուլթան Մուրադ Գ), որ ապրել է XVI դարում։ Նրա մասին պատմվում է, որ հայտնի է եղել իր վարած բացառիկ հարուստ ու ճոխ կյանքով։ Շաբաթներ, իսկ երբեմն էլ ամիսներ են տևել այն խնջույքներն ու ուրախությունները, որ կազմակերպվել է նրա պալատում այս կամ այն առիթով։ Սուլթան Մուրադ Գ-ի համբավը իբրև ճոխ կյանքով ապրող մարդու, թե՛ նրա կենդանության օրով և թե՛ հետո տարածված է եղել Օսմանյան կայսրության մեջ ապրող բոլոր ազգերի մեջ[1]։ Վերոհիշյալ հանգամանքները նկատի ունենալով կարելի է ասել, որ տվյալ առածը ստեղծվել է XVI կամ XVII դարերում, երբ Պոլսում և այլուր ապրող հայերի մեջ տակավին թարմ է եղել Սուլթան Մուրադ Գ-ի հիշողությունը։

Պատմական անձանց անուններ պարունակող ստեղծագործություններից հետո, հայկական առածների ու ասացվածքների ժամանակը որոշելու համար երկրորդ հերթին աչքի են ընկնում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ մենք ուղղակի կամ անուղղակի ակնարկներ և հեռու ու մոտիկ արձագանքներ ենք գտնում սոցիալ-տնտեսական տարբեր ֆորմացիաներում գոյություն ունեցող հասարակական հարաբերությունների և վերջինիս հետ կապված կենցաղային ու իրավական երևույթների ու հասկացողությունների վերաբերյալ։ Վերծանելով հիշյալ ակնարկներն ու արձագանքները, բա-

[1] Գ. Այվազովսկի, Պատմություն Օսմանյան պետության, Վենետիկ, 1841, հատ. Ա, էջ 429—465։

ցելով ու բացահայտելով դրանց ուղղակի և այլաբանական իմաստները, մենք հնարավորություն ենք ստանում, ավել կամ պակաս ճշտությամբ, որոշելու հիշյալ կարգի առածների ու ասացվածքների ծագումը։

Այդպիսի ստեղծագործություններից է, օրինակ, «Քեռուն մալը եկյանինն է» ասացվածքը, որ գրի է առնված անցյալ դարի վերջերին Խոտրջրի հայերից, և սրա հետ ըստ էության առնչվող «Աղջիկը որ Բաղդատից էլ բերես, տղան քեռուն կը քաշի» ասացվածքը՝ գրի առնված Արարատյան դաշտի հայերից։

Իր «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը» հայտնի հետազոտության մեջ Էնգելսը խոսելով քեռու և քրոջ որդու միջև պատմական հեռավոր անցյալում գոյություն ունեցող առանձնապես սերտ կապի մասին, վերջինիս արմատները տեսնում է մայրական իրավունքի մեջ։ Նա գրում է. «Քեռու և քրոջ որդու միջև այս կապի առանձնապես սերտ բնույթը, որ ծագում էր մայրական իրավունքի ժամանակներից և հանդիպում է բազմաթիվ ժողովուրդների մեջ, հույներին ծանոթ է միայն հերոսական շրջանի դիցաբանությունից»[1]։ Այս լույսի տակ կարելի է անվարան ասել, որ վերոհիշյալ երկու ասացվածքներն էլ մայրիշխանության շրջանից եկող վերապրուկներ են, երբ քեռու ու քրոջ որդու միջև եղած կապը շատ ավելի հիմնավոր ու ամուր էր, քան հոր և զավակի կապը, և երբ մորեղբայրն իր քրոջ որդուն նայում էր իբրև իր սեփական որդուն[2]։

Եթե վերևում բերված երկու ասացվածքները մայրիշխանության շրջանի իրավական նորմերի ու հայացքների վերապրուկներ են՝ հասած մինչև նոր ժամանակները, ապա Ակնի հայերից գրի առնված «Գարնան արևը տղուս ու հարսիս վրա, աշնան արևը փեսիս ու աղջկաս» ասացվածքը իր արմատներով մեզ տանում է դեպի այն շրջանի մտածողությունը, երբ երկրագործության զարգացման հետ և վերջինիս մեջ տղամարդու խաղացած դերի բարձրացումով սկսում է տիրապետող դառնալ հայրական իրավունքը (պատրիարխատ), և երբ սերնդի պահպանման և ժառանգության գործում ակնհայտ նախապատվությունը տրվում է արու զավակին։ Ասացվածքի մեջ միաժամանակ անդրադարձում է գտել խորը հնությու-

[1] Ֆ. Էնգելս, Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը, Երևան, 1940, էջ 170։

[2] Նույն տեղում։

նից եկող այն պատկերացումը բնության երևույթների մասին, ըստ որի տարին բաժանվում էր երկու շրջանի՝ գարնան և աշնան, որոնցից առաջինը նշանավորվում էր բնության զարթոնքի և երկրագործության ու խաշնարածության հետ կապված աշխատանքների սկզբնավորությամբ, իսկ երկրորդը՝ բնության մահացմամբ և այդ աշխատանքների ավարտով։

Խորը հնությունից, թերևս տոտեմական շրջանի կենցաղային սովորույթներից եկող և նոր հասարակական պայմաններում վերաիմաստավորված ու այլաբանական նշանակություն ստացած մի ստեղծագործություն է «Առանց իշի գլխի հարսանիք չի լինի» հանրահայտ ու տարածված առածը։ Վերջինիս այլաբանական իմաստը և ժողովրդական հարսանեկան հանդեսի վերաբերյալ մեր ձեռքի տակ եղած ազգագրական նյութերը հիմք են տալիս ենթադրելու, որ այն կապված պիտի լինի մինչև XIX դարի վերջերը հայկական հարսանեկան հանդեսի մեջ պահպանված հնագույն սովորույթի հետ, ըստ որի հարսանիքի մասնակիցներից մի քանիսը (փեսայի կամ հարսի կողմից) հանդես են եկել զանազան կենդանիների դիմակների և մորթիների տակ կամ սրանց անունով (աղվես և այլն)։ «Իշի գլուխը», որի մասին խոսք կա առածի մեջ, ամենայն հավանականությամբ, ակնարկություն է հարսանեկան հանդեսի, բարեկենդանի և առհասարակ հին ժողովրդական տոների ու խաղերի (ղեյնոբա, ղարագյող և այլն) ժամանակ իշի դիմակով հանդես եկող գլխավոր ծաղրածու-դերակատարի, առանց որի մասնակցության չէր կարող լրիվ լինել հարսանեկան հանդեսը, ինչպես այժմ առանց ծաղրածուի՝ կրկեսը։

Ընտանիքի ներսում գոյություն ունեցող կենցաղային և իրավական փոխհարաբերությունների վերապրուկներից է «Ինչ տուն որ մեծ չլինի, մեծ քարմ տեղը կը դնեն» կամ «Տանը որ մեծ չլինի, տեղը քթուկ կը դնեն» ասացվածքը, որը մի շարք վարիանտներով տարածված է եղել Հայաստանի բազմաթիվ շրջաններում։ Ասացվածքի մեջ ընդգծված է այն կարևոր դերը, որ երբեմն ունեցել է տոհմի, իսկ հետագայում էլ գերդաստանի (=տան) ավագը կամ մեծը տոհմի կամ ընտանիքի մյուս անդամների աչքում։

Սոցիալ-տնտեսական բոլորովին այլ ֆորմացիայի հետ է կապվում «Խոփդ սուր, հանդը բաժանովի» տարածված առածը։ Ֆեոդալական կարգերի տիրապետության պայմաններում հորինված մի ստեղծագործություն է դա, երբ հողը արդեն դարձել էր մասնավոր սեփականություն, և երբ կալվածատեր ֆեոդալները, իսկ հե-

տագայում էլ գյուղական համփաները (=հարուստները) տեր էին դարձել երբեմն գյուղական համայնքին պատկանող վարելահողերի լավագույն և մեծ մասին։

Կապիտալիստական հարաբերությունների զարգացման ժամանակաշրջանի ծնունդ է «Թ՛ե փող չունես ծոցիդ, ականջ չեն դնի ծվոցիդ» ասացվածքը, գրի առնված անցյալ դարի 80-ական թվականներին Թիֆլիսի հայերից։ Սխալված չենք լինի, եթե, նկատի առնելով ասացվածքի ստեղծման միջավայրը, ավելի կոնկրետացնենք մեր միտքը և ասենք, որ այն ստեղծվել է XIX դարի 60—70-ական թվականներին, առևտրա-վաշխառուական կապիտալի ծաղկման շրջանում, երբ փողի կուլտը Անդրկովկասում առանձնապես ուժեղ չափերի էր հասել։ Այդ ասելու մեզ իրավունք է տալիս ասացվածքի մեջ ցայտուն կերպով դրսևորված կապիտալիստական հարաբերությունների խորացման հետևանքով հասարակության ներսում առաջ եկած սոցիալական շերտավորումը — փող ունեցողների ամենազոր ուժը և նրանից զրկվածների իրավազուրկ ու ծանր կացությունը։

Վերջապես, բոլորովին նոր, սոցիալիստական դարաշրջանի ծնունդ է իր բովանդակությամբ «Աշխոր ունես, լա՛վ օր ունես» ասացվածքը, որի մեջ բացահայտված է աշխօրի կոլտնտեսական գյուղացու բարեկեցության հիմք հանդիսանալու նորոգ գաղափարը։

Հայկական առածների ու ասացվածքների ստեղծման մոտավոր ժամանակը որոշելու տեսակետից կարևոր նյութ են պարունակում նաև այն ստեղծագործությունները, որոնք կապված են ժողովրդական հավատալիքների ու կրոնական ըմբռնումների հետ։ Նայած թե ի՞նչ հավատալիք կամ կրոնական ըմբռնում է անդրադարձված տվյալ առածի կամ ասացվածքի մեջ, ըստ այդմ և որոշվում է նրա ստեղծման ժամանակաշրջանը։ Այսպես, օրինակ, Հայաստանի մի շարք շրջաններում գրի առնված «Շվոտը դուրս, մարտը ներս» ասացվածքը, որ գործ է ածել հայ գյուղացին փետրվար ամսի վերջերին՝ ձմռանը ճանապարհելու և գարնանը դիմավորելու առիթով։ Վերոհիշյալ ասացվածքը կապված է Շվոտ կոչվող չար ոգիների մասին ժողովրդի մեջ գոյություն ունեցող այն նախապաշարում-հավատալիքի հետ, ըստ որի հիշյալ չար ոգիները գաղտնի մտնում են գյուղացու տունը՝ վնասում նրա պաշարեղենին և բանող ու կթան անասուններին։ Ձմեռվա վերջին, երբ պակասում է գյուղացու պաշարը, առանձնապես զգալի է լինում շվոտների հասցրած վնասը, ուստի և նա ձեռնարկում է վերջիններիս վտարմանն իր տանից,

ասելով՝ «Շվոտը դուրս, մարտը ներս»։ Ակներև է, որ ասացվածքն իր ծագումով կապված է երկրագործական-անասնապահական շրջանի անիմիզմի հետ, երբ նախնադարյան մարդը զանազան մոգական միջոցներով (բանաձևերով, ծեսերով ու արարողություններով) ենթադրում էր ներգործել բնության վրա և նրա երևույթներն ու ուժերը ծառայեցնել իրեն։

Հնագույն անիմիզմի շրջանից է սերում իր ծագումով «Չար աչքը քարը կճաքացնի» տարածված ասացվածքը։ Վերջինիս հիմքում ընկած է նախնադարյան մարդկանց պատկերացումը չար աչքի մասին, ըստ որի կարծվում էր, թե գոյություն ունեն վատ բարքի տեր հատուկ մարդիկ, որոնց նայվածքը օժտված է վնասող, ավերիչ հատկությամբ։ Ասացվածքի հին լինելը հաստատվում է նաև նրանով, որ նրա հիմքում ընկած ժողովրդական հավատալիքի մասին հիշում է Խորենացին, Արտաշեսի ժամանակակից Երվանդ թագավորի կապակցությամբ (մ. թ. I դար)։ Հենվելով ժողովրդական ավանդության վրա, նա պատմում է, որ Երվանդը հմայող չար աչք է ունեցել, որի պատճառով արքունի սպասավորների սովորությունն է եղել առավոտյան արշալույսը բացվելիս որձաքարեր բռնել Երվանդի առաջ, որի հայացքի չարությունից իբր թե դրանք պայթելիս են եղել[1]։

Հեռավոր դարերի խորքից է գալիս նաև «Կամաց քելիմ՝ կըսին կանկառ (թռչուն), շուտ-շուտ քելիմ՝ կըսին շիթառ» առածը, որ գործ է ածվում սովորաբար հասարակական կարծիքի փոփոխականությունն ակնարկելու համար։ Այդ ասելու հիմք է տալիս մեզ առածի մեջ գործածված «շիթառ» բառը, որն ամենայն հավանականությամբ Շիդար անվան աղավաղված մի ձևն է։ Իսկ Շիդարը, ոչ այլ ինչ է, բայց եթե ասորական weda (սատանա) և պարսկերեն wuda (խելացնոր) բառերի հայացված վարիանտը, որի հիշատակումը կա Ավետարանի ասորական տեքստի մեջ[2]։ Շիդարն իբրև առասպելական ժամանակների սատանայական-դիվային մի հերոս մուտք է գործել նաև հայկական հին դիցաբանության մեջ, կապվելով առասպելական հայտնի Արտավազդի անվան հետ։ Ըստ ժողովրդական մի ավանդության Շիդարը Արտավազդի որդին է։ Նրա մասին պատմում են, թե երկու շուն, մեկը սպիտակ, մյուսը սև, լիզում են անդադար Շիդարի շղթաները. տարելիցին այդ շղթաները

[1] Մ. Խորենացի, Պատմութիւն հայոց, գիրք Բ, գլուխ ԽԲ։

[2] Н. Марр, Сборники притч Вардана, 1899, стр. 245.

քարակում են մազի չափ, սակայն դարբինները գիշերը երեք անգամ մուրճերը խփում են սալին և շղթաները ամրանում են[1]։ Շիթառ=Շիդար անվան առնչությունը առասպելական շների հետ վկայում է տոտեմական շրջանից եկող շան պաշտամունքի հետ նրա ունեցած սերտ աղերսի մասին։

Հավատալիքների և կրոնի հետ կապված հնագույն առածների ու ասացվածքների հետ միասին հայկական առածների մեջ կան նաև ավելի ուշ շրջանի բազմաթիվ ստեղծագործություններ։

Այդպիսիներից մեկն է, օրինակ, «Հազարից մեկ Զատիկ, էն էլ Նավակատիկ» տարածված առածը, որ գործ են ածում, երբ ուզում են ասել, թե դժվարին գլուխ եկած բանը (երջանկություն, հաջողություն) կասեցվեց կամ խանգարվեց։ Կասկածից վեր է, որ այս առածը ստեղծված պիտի լինի քրիստոնեական շրջանում, որովհետև այն իր ուղղակի իմաստով կապված է քրիստոնեական Զատիկի և Նավակատիկի հետ։

Քրիստոնեական շրջանի և այն էլ վերջին դարերի ստեղծագործություն է Հայաստանի մի քանի շրջաններում գրի առնված «Տերտերի տղան հանդումն է թուրքացել» ասացվածքը, որ ասվում է քահանաների և նրանց ժառանգների հեշտ հավատուրացությունը ընդգծելու և ծաղրելու համար։ Մեր պնդումը հիշյալ ասացվածքի ստեղծման վերաբերյալ հաստատում է ոչ միայն նրա մեջ հիշվող «տերտեր» բառը (քրիստոնեական եկեղեցու պաշտոնյաներից մեկը), այլև ասացվածքի մեջ եղած ակնարկը տերտերի տղայի թուրքացման մասին, որով այն կապվում է XIX դարում հատկապես ուժեղացած հայերի բռնի թուրքացման Օսմանյան պետության վայրագ քաղաքականության հետ։ Այսպես և շատ ուրիշները։

Վերոհիշյալ կարգի ստեղծագործությունների հետ, որոնց հորինման ժամանակը հնարավոր է որոշել ավելի կամ պակաս ճշգրտությամբ, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ շատ զգալի թիվ են կազմում այն ստեղծագործությունները, որոնց հորինման ժամանակը դժվար է որոշել, թեկուզ ավել կամ պակաս ճշտությամբ։ Դրանք, նախ, այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք ստեղծված լինելով պատմական այս կամ այն ժամանակաշրջանում (հաճախ շատ խորը հնում), ապրել են նաև հետագայում՝ ձևով մնալով նույնը (կամ շատ քիչ փոփոխվելով), իսկ բովանդակությամբ նոր իմաստ ու երանգ ստանալով։ Դրանք, այնուհետև, այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք հետագայում էլ գործածվել են հար և

[1] Халатьянц Г., Армянский Эпос, 1396, стр. 318—320.

նման ձևով ու իմաստով, ինչ և իրենց հորինման սկզբնական շրջանում, այն չափով, որ չափով պահպանվել են նրանց հիմք հանդիսացող սոցիալական կյանքի, կենցաղի, մտածողության, հոգեբանության ու աշխարհայացքի տարրերը։ Հիշյալ կարգի առածներն ու ասացվածքները իրենց բովանդակությամբ բավական բազմազան են։ Այստեղ մենք գտնում ենք ինչպես սոցիալ-տնտեսական և իրավա-քաղաքական երևույթներին ու հարաբերություններին վերաբերվող ստեղծագործություններ, այնպես էլ ժողովրդական կենցաղին, սովորություններին, մարդկային հասարակական հատկություններին, բնավորությանն ու խառնվածքին, բարոյական և կրոնական զանազան հասկացողություններին վերաբերվող առածներ ու ասացվածքներ։

Այդ կարգի ստեղծագործությունների մի նմուշն է «Արջք օրհասականք ընդ վախճանել շնչոյն հզորագոյնս կռուին» առածը, որն օգտագործված է Եղիշեի պատմության մեջ և որի տարբերակը «Արջն իր ահու ամուր կը գոռա» ձևով առկա է XIX դարի վերջերին գրի առնված առածների մեջ։ Ոչ մի հիմք չկա պնդելու, թե բերված առածը հորինվել է անպայման Եղիշեի շրջանում։ Դրա համար շատ թույլ կռվան է Եղիշեի՝ հիշյալ առածի մեզ հայտնի առաջին գրավոր աղբյուր լինելու հանգամանքը։ Ընդհակառակը, առածի ուղղակի իմաստի (կամ ատաղձի) կենդանիների կյանքից վերցված լինելը նկատի առնելով կարելի է թերևս ենթադրել, որ այն ծագել է խորը հնում։ Ինչ վերաբերում է առածի բուն իմաստին (որ տվյալ դեպքում պետք է վճռական դեր ունենա), որը նշանակում է թե՝ մարդը օրհասի ժամանակ դրսևորում է իր ներքին բոլոր ուժերը, ապա այդ իմաստը, ինչ խոսք, կարող էր արտահայտվել տարբեր ժամանակներում։

Իսկ ե՞րբ են հորինվել դիցուք՝

1. «Մուկը մեկ փշուր ա, ամա որ ընկնի կարաս—կը մուռտառի» առածը, գրի առնված XIX դարի վերջերին, որի հնագույն մի վարիանտը օգտագործված է Ներսես Շնորհալու (XII դար) «Ողբ Եդեսիոյ» պոեմի մեջ — «Քանզի նման էք դուք մկան, որ սատակմամբ՝ պղծէ զթան» ձևով։

2. «Մինչև երեխան չլա, մերը ծիծ չի տա» առածը, որի վարիանտները գտնում ենք XIX դարի վերջերի և XX դարի սկզբների բազմաթիվ ազգագրական-բանահյուսական ժողովածուների մեջ և որը օգտագործված է Ֆրիկի (XIII դար) կողմից նրա տաղերից մեկում—«Երբ զարթնի տղայն ու լայ, գեմ ծըծեցընէ իւր մայրն ըզնա» ձևով։

3. «Ամռան պառկիմ հովեր, ձմռան՝ հատին կովեր» տարածված ասացվածքը, որի մի վարիանտը գտնում ենք Եզնիկի (V դար) «Եղծ աղանդոց» գրքի վերջում տպված «Խրատք»-ի մեջ — «Որ գարուն ի հանգստեան կայ, ձմեռն ի սովոյ և սառնամանեաց սատակի» ձևով, մի վարիանտը՝ Գրիգոր Տաթևացու (XIV դար) մոտ—«Որ յամառն շրջի ի կոնէ ի կուռն՝ ի ձմեռն շրջի ի դռնէ ի դուռն» ձևով, մի վարիանտն էլ՝ XVIII դարի մի գրչագրի մեջ «Թէ որ յամառն չի դատի, ձմեռն երեսը պատին» ձևով։

4. «Մի ձեռքով երկու ձմերուկ չեն բռնի» առածը, որ բավական տարածված է, և որի նմանակը արձանագրված է XV դարի հայ գրչագիրներից մեկի մեջ — «Միով ձեռամբ ձմերուկս ունել երկուս» ձևով։ Եվ տասնյակ ու հարյուրավոր ուրիշները։

Բերված օրինակները վկայում են, որ քննության առարկա առած-ասացվածքները հարատևել են դարերի ընթացքում, սակայն թե երբ են սկզբնապես ստեղծվել, շատ դժվար է ասել։ Դրանք կարող էին հորինված լինել և՛ Եզնիկի, Եղիշեի, Խորենացու, Շնորհալու, Ֆրիկի կամ Տաթևացու շրջանում, և՛ նրանցից շատ առաջ, ինչպես որ ապրել են շատ դարեր հետո էլ։

3. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ, ՀՈԳԵԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐԻ ԵՎ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄԸ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ՄԵՋ

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ կուլտուր-պատմական և ճանաչողական առանձնահատուկ արժեք են ներկայացնում այն առածներն ու ասացվածքները, որոնք իրենց բովանդակությամբ ու ձևով, հաճախ էլ միայն առածի ուղղակի իմաստով, արտացոլում են դարերի ընթացքում հայ ժողովրդի ապրած միջավայրը, կյանքի ուրույն պայմանները և վերջիններիս հողի վրա առաջ եկած ու կազմակերպված նրա բնավորության գծերը։ Դրանք այն ստեղծագործություններն են, որոնց նմանակները մենք չենք գտնում ուրիշ ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ, և որոնք հանդիսանում են հայ ժողովրդի ազգային կուլտուրայի դեմոկրատական մասի բաղկացուցիչ տարրերից մեկը։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ այս տեսակետից առաջին հերթին աչքի են ընկնում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ արտացոլված է Հայաստանի բնակչության

քաղաքական կյանքը պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում։ Այստեղ մենք տեսնում ենք աշխարհակալ պետությունների խաչուղիում ընկած երկրի քաղաքական անկայուն վիճակը, այդ պետությունների ռազմամոլ հորդաների պարբերական ասպատակությունները, նրանց Հայաստանում կատարած անօրինակ բռնությունները, կողոպուտն ու հարկահանությունը։ Փոխվել են ժամանակները, ժամանակների հետ փոփոխվել են և այդ պետություններն ու նրանց գլուխ կանգնած մարդիկ, սակայն անփոփոխ է մնացել նրանց քաղաքական վարքագիծը Հայաստանի նկատմամբ։ Հազկերտի տեղը գրավել է Շապուհ Վարազը, Շապուհին հաջորդել է արյունռուշտ Բուղան, Բուղայից հետո եկել է Չինգիզ-խանը, Չինգիզ-խանին փոխարինել է Լենկթեմուրը, Լենկթեմուրին՝ Շահ-Աբասը, Շահ-Աբասին՝ Աբդուլ-Համիդը իր հետնորդներով։ Դարերի ընթացքում նրանք բոլորն էլ սուր են բարձրացրել Հայաստանի ազատության ու անկախության վրա, վիրավորել ժողովրդի ազգային արժանապատվությունը, արհամարհել լեզուն ու կրոնը, ավերել ու ամայացրել նրա ծաղկուն քաղաքներն ու շեները, ոչնչացրել նրա նյութական ու հոգևոր կուլտուրայի լավագույն հուշարձանները։ Հայ աշխարհիկ և հոգևոր հարստահարիչների հետ միասին նրանք դարերի ընթացքում անխնա հարստահարել են աշխատավոր ժողովրդին, կողոպտել վերջինիս ունեցվածքը։ Առանձնապես մռայլ ու արյունոտ են Հայաստանի պատմության նորագույն շրջանի տարեգրության էջերը, որոնք պատմում են վերոհիշյալ բռնապետների նորօրյա հաջորդների՝ թուրքական ջարդարարների հայաջինջ գործունեության մասին։

Հայ ժողովրդի պատմական անցյալում ապրած քաղաքական վերոհիշյալ կացության գեղարվեստական բնորոշ ընդհանրացումներն են հանդիսանում «Ալին գնաց, Մուսան եկավ», «Շեխը գնաց, Մահմադը եկավ» առածները, որոնց ուղղակի իմաստը անդրադարձնում է օտարերկրյա նվաճողների՝ մեկը մյուսին փոխարինող և մեկը մյուսից ծանր տիրապետությունը Հայաստանում։ «Ալի», «Մուսա», «Մահմադ» հատուկ անունները և «շեխ» բառը լինելով ծագումով արաբական, գործածական են եղել նաև պարսիկների, թաթարների, մոնղոլների, թուրքերի մեջ, ուստի և այդ առածները հավասարապես տարածելի են հիշյալ ժողովուրդների ու ցեղերի բոլոր հրոսակապետերի, ոստիկանների ու կրոնավորների վրա։

Հայաստանում շատ տարածված մի ստեղծագործություն է «Մերը մանուկն ուրացավ» առածը, որը սովորաբար գործ է ածվում

հասարակական մեծ արհավիրքի, թոհ ու բոհի, խառնակության ժամանակ։ Այս առածն ամենայն հավանականությամբ ստեղծվել է այն ժամանակ, երբ Հայաստանում անխնայորեն իր արյունոտ գործն է կատարել պարսիկ զորապետների, արաբ ոստիկանների, թաթար, մոնղոլ և թուրք հրոսակների յաթաղանը, և երբ հազարավոր հայ մայրեր, ինչպես պատմական փաստաթղթերն են վկայում, ստիպված են եղել ուրանալ իրենց մանուկներին։

Նմանօրինակ մի ստեղծագործություն է նաև «Վասակի խաչիկ, ուտի տաճիկ» առածը, որն իր ուղղակի իմաստով որոշակիորեն խոսում է այլազգի զավթիչների հարստահարության մասին։ Հայտնի է, որ հայ ժողովուրդը «տաճիկ» բառով է կոչել ո՛չ միայն արաբ խալիֆաներին, որոնց հետ է կապվում այդ բառն իր սկզբնական իմաստով, այլև բոլոր մյուսներին՝ պարսիկ, թուրք, թաթար և այլ բռնապետներին, որոնք նրան պակաս տանջանքներ ու նեղություններ չեն պատճառել, քան արաբ խալիֆները։

Տանջված ու բազմաչարչար հայ ժողովրդի նախասովետական շրջանի քաղաքական ծանր վիճակի բանահյուսական պատկերավոր ընդհանրացումներն են հանդիսանում նաև «Հայու օրորոց կոտրուկ ա», «Հայի աշխարհ, վայի աշխարհ», «Հայաստան — որբաստան» ասացվածքները և բազմաթիվ ուրիշները։

Հայ ժողովրդի սոցիալ-քաղաքական կյանքի պայմաններն արտացոլող առածների ուրույն մի բաժինն են կազմում պանդխտության վերաբերյալ եղած ստեղծագործությունները։ Օտարերկրյա բռնակալների շահատակությունն ու կողոպուտը, միացած ժողովրդի վզին նստած ազգային տերերի՝ աշխարհիկ ու հոգևոր ֆեոդալների ու կապիտալիստների հարստահարություններին, արյունաքամ են արել Հայաստանի աշխատավոր գյուղացիներին ու արհեստավորներին, կյանքի ապահովություն, աշխատանք ու վաստակ որոնելու համար դեպի պանդխտություն մղել նրանց հոծ մասսաները։ Քիչ ժողովուրդներ կան, որոնց համար այնքան բնորոշ լինի պանդխտությունը. որքան այն եղել է հայ ժողովրդի կյանքում։ Երկար դարերի ընթացքում այն հանդիսացել է նրա անբաժան ուղեկիցը, իր ուժեղ կնիքը դնելով նրա կյանքի ու ստեղծագործության վրա։ Ահա թե ինչու «ղարիբի» բազմաթիվ սրտառուչ երգերի հետ միասին, պանդխտության վերաբերյալ եղած ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ևս հանդիսանում են հայ ժողովրդի բանավոր ստեղծագործության առավել ինքնատիպ-հայկական հորին-

վածքները, ուր պատկերված է հայրենիքից տարագրված հազարավոր պանդուխտ հայերի սոցիալական ծանր ողբերգությունը։

Այդպիսի ստեղծագործությունների բնորոշ օրինակներ են.

«Եզան բեռը որ չծռվի, քարը ղարիբություն չի էթա», խորիմաստ ու ինքնատիպ առածը, որով ժողովուրդը նշում է պանդխտություն առաջացնող սոցիալական պատճառները։ Ճիշտ այնպես, ասում է նա, ինչպես որ քարը օտարություն է ընկնում այն ժամանակ միայն, երբ եզան ծռված բեռան հավասարակշռությունը պահպանելու համար այն տեղահան անելով դնում են բեռան թեթև կողմում, այդպես էլ ժողովուրդը՝ հայրենիքը, տունն ու տեղը թողած պանդխտություն է դիմում միայն այն ժամանակ, երբ խախտվում է նրա տնտեսական և սոցիալ-քաղաքական կյանքի հավասարակշռությունը։

«Ղարիբի ուշքն իր տունն ա» ասացվածքը, որով ժողովուրդը ընդգծում է օտարություն գնալու ակամա և հարկադիր լինելու հանգամանքը ղարիբի համար, ու նրա՝ հայրենիքի նկատմամբ ունեցած բուռն սերը։

«Ղարիբի հացը լեղի ա, ջուրը աղի» ասացվածքը, որի մեջ շեշտված է օտարության մեջ գտնվող պանդուխտ աշխատավորի աշխատանքի ու կյանքի դժնդակ պայմանները։

«Հոր ու մոր արինը քաղցր ա, վաթանի հողն ու ջուրը անուշ» ասացվածքը, որը գեղեցիկ համեմատությամբ բացահայտում է օտարության մեջ տառապող պանդխտի նվիրական զգացմունքները հարազատ վաթանի նկատմամբ, և նման մի շարք ուրիշները։

Ժողովրդի կյանքի պայմանների հետ միասին, հայկական առածներն ու ասացվածքները ցայտուն գծերով պատկերում են նաև նրա հոգեկան նկարագիրը, նրա ազգային բնավորության յուրահատկությունները։ Չնայած իր պատմական կյանքի քաղաքական ծանր պայմաններին, աշխատավոր ժողովրդին հատուկ առողջ լավատեսության և իր վերջնական հաղթանակի մասին ունեցած նրա վառ հավատի շնորհիվ. հայ ժողովուրդը չի ընկրկել ու հուսահատվել։ Նա միշտ ոգի ի բոին պայքարել է իր ազատության ու անկախության համար, անդադրում աշխատել ու ստեղծագործել, երբեք չկորցնելով լավագույն ապագայի հեռանկարն ու հույսը։ Այդ պայքարի ու աշխատանքի բովում էլ ահա ստեղծվել ու ձևավորվել է նրա ազգային բնավորությունը, որի բնորոշ գծերից են՝ տոկունությունը, աշխատասիրությունը, ազատասիրությունն ու մաքառման ոգին։

Հայ ժողովրդական բանահյուսությունն ընդհանրապես, և նրա գլուխգործոց «Սասունցի Դավիթ» դյուցազնական էպոսը մասնավորապես, հիանալի կերպով արտացոլել է իր մեջ հայ ժողովրդի բնավորության այդ գծերը։ Նույնը արտահայտված է նաև հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ։ Այստեղ ևս, ինչպես և էպոսում, մենք տեսնում ենք աշխատանքային մեծ արիությամբ և ստեղծագործական ձիրքով օժտված մի ժողովրդի, որն իր այդ հատկությունների շնորհիվ բազմիցս կարողացել է վերականգնել թշնամու կողմից ավերված իր քաղաքներն ու շենները, ակոսել խոպան մնացած դաշտերը, հրաշակերտել ճարտարապետական իր հոյակապ կոթողները, զարգացրել իր գիրն ու գրականությունը, հնչեցրել իր աշխատանքի ու սիրո սքանչելի երգերը։ Բերենք երկու բնորոշ օրինակ։ Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ կա բավական տարածված մի ստեղծագործություն, որի մեջ բացահայտված է հայ ժողովրդի ազգային բնավորության ամենատիպական գծերից մեկը. այդ ստեղծագործությունը՝ «Հայը ընչանք չբեզարի՝ չի նստի» հայտնի ասացվածքն է, ուր խոսվում է ժողովրդի անդադրում աշխատասիրության մասին։ Նման տիպի մի ստեղծագործություն է նաև «Հայի տվեք տվեքին չես ռաստ եկել» տարածված ասացվածքը, որի մեջ բացահայտված է ժողովրդի ազգային բնավորության մի ուրիշ, ո՛չ պակաս կարևոր գիծը, նրա մաքառման կամքն ու կորովը արտաքին թշնամու դեմ, նեղության ժամանակ ինքնապաշտպանական ընդհանուր և կուռ ճակատով դուրս գալու հատկությունը, մի հատկություն, որ հաղորդել են նրան քաղաքական կյանքի այն ծանր պայմանները, որոնց մեջ նա ապրել է դարերի ընթացքում։

Հայ ժողովրդի ստեղծած հարյուրավոր առածներ ու ասացվածքներ, ուղղակի կամ անուղղակի ձևով իրենց բուն իմաստով կամ այլաբանական պատկերի ստաղձով, արտացոլում են Հայաստանի բնաշխարհը, նրա կլիմայական յուրահատուկ պայմանները։ Այստեղ մենք տեսնում ենք՝ երկրի լեռներն ու ձորերը, գետերն ու առուները, դաշտն ու արոտը, քարն ու հողը և վերջիններիս կարևոր նշանակությունը աշխատավոր ժողովրդի կյանքի ու կենցաղի համար։

Ընկած լինելով Թուրքիայի ասիական մասի և Իրանի լեռնաստանների միջև և դիրքով կապված լինելով վերջիններիս հետ, Հայկական բարձրավանդակը աչքի է ընկնում իր ուրույն աշխարհագրությամբ և բնական մի շարք կարևոր առանձնահատկություններով,

առանձնահատկություններ, որոնք զգալիորեն տարբերում են նրան իր հարևան և մյուս երկրներից։ Այդ առանձնահատկությունները հիմնականում հետևանք են հյուսիսից ու հարավից Հայկական բարձրավանդակը եզերող լեռների և վերջիններիս (Մասիս, Արագած և այլն) հրաբխային գործունեության։ Լեռներն ու սարերը և ընդհանրապես երկրի աշխարհագրական դիրքը, նրա՝ ծովի մակերևույթից բավական բարձր լինելու հանգամանքը խոշոր չափով ազդել են Հայաստանի կլիմայի վրա։ Նրանցով է մեծապես պայմանավորված եղել ժողովրդի տնտեսական գործունեությունը և բարեկեցությունը։ Հայտնի է, որ Հայկական բարձրավանդակը, և հատկապես նրա դաշտավայրերը (Արարատյան և այլն), շնորհիվ իր աշխարհագրական դիրքի, ընդհանուր առմամբ, ունի ցամաքային կլիմա, աչքի է ընկնում իր խստությամբ և զրկված է անհրաժեշտ քանակի խոնավությունից ու մթնոլորտային տեղումներից։ Հայաստանի լեռներն իրենց գագաթներին դիզված հավիտենական ձյունով նպաստել են մի կողմից սարալանջերի ալպիական բուսականության աճին, որն այնքան կարևոր էր անասնապահության զարգացման համար, մյուս կողմից՝ իրենց լանջերից բխող աղբյուրներով, վտակներով ու գետերով կենսաբեր ջրի աղբյուր են հանդիսացել դաշտային շրջանների երկրագործական կուլտուրաների համար։

Ահա թե ինչու հայ ժողովրդի ողջ մտաշխարհում, նրա հավատալիքների, բանավոր ստեղծագործության և մասնավորապես առածների ու ասացվածքների մեջ այնքան հաճախ են հիշվում լեռներն ու սարերը։

Հայաստանի լեռնային բնաշխարհն արտացոլող տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները, որոնք մեծ մասամբ ունեն այլաբանական իմաստ. «Ամեն փետ շերեփ չի լինի, ամեն սար՝ Մասիս», «Սարը գնացինք՝ սոսուը տարանք, դաշտը գնացինք՝ թրթուրը կերանք», «Սար պիտի փլչի, որ ձոր լցվի», «Սարի քուրք, սարի կաքավ», «Սարերուն կաքավը մարմանդն են բռներ», «Սարերու տեղակ, ձորերն են ձեն տալիս», «Սարը ինչքան բարձր լինի, մի օր ճամբան վրայով կանցնի», «Ցավը լեռներուն են տվել՝ չեն դիմացեր, առեր մարդուն են տվեր», «Սարը սարին չի հանդիպի, մարդը մարդու կը հանդիպի», «Սարսաղի ձեռից սարեկները սարը կը փախչեն» և այլն։

Առանձնապես բնորոշ են հետևյալ երկու ստեղծագործությունները, որոնք ավելի քան մյուսները կապված են Հայաստանի լեռների և երկրի օդերևութաբանական յուրահատուկ պայմանների հետ։

Այս ստեղծագործություններից առաջինը՝ «Սարը գնացինք՝ սոսուը տարանք, դաշտը գնացինք՝ թրթուրը կերանք» առածն է, որի ուղղակի իմաստը հիանալի կերպով արտացոլում է Հայաստանի համար այնքան բնորոշ ալպիական և դաշտային գոտիների միջև եղած ուժեղ հակադրությունը—սարի սոսուը (սառնամանիքը) և անձրևների պակասն ու չորային կլիման դաշտում, որի հետևանքով այստեղ, ինչպես հայտնի է, աճում ու բազմանում է գյուղատնտեսության վնասատուներից մեկը՝ թրթուրը։ Երկրորդ ստեղծագործությունը՝ «Ամեն փետ շերեփ չի լինի, ամեն սար՝ Մասիս» առածն է, որի մեջ հայկական լեռնաշխարհի երկրաբանական պատմության մեջ մեծ դեր խաղացած և ժողովրդի երևակայության վրա այնպե՛ս ուժեղ ազդած Մասիս սարի ինքնատիպ ու բուն հայկական պատկերի միջոցով ակնարկված է այն միտքը, որ՝ կան այնպիսի բարձունքներ, որոնց չի կարող հասնել սովորական մեկը։

Լեռների ու սարերի նման հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների, ինչպես և առհասարակ հայկական հավատալիքների ու բանահյուսության մեջ, բազմիցս հիշատակվում են ջուրը, գետերը և առուները։ Ինչպես լեռների ու սարերի, այնպես էլ ջրի ուժեղ արձագանքը հայկական առածների մեջ անմիջականորեն կապված է երկրի յուրահատուկ աշխարհագրական դիրքի և կլիմայի հետ։ Դրանով է պայմանավորված նաև ժողովրդի տնտեսական գործունեությունն ու կենսական գոյությունը։ Տիրող ցամաքային կլիմայի և մթնոլորտային խոնավության պակասի հետևանքով, ինչպես հայտնի է, Հայաստանում երկրի պտղաբերությանը նպաստող հիմնական գործոնները հանդիսացել են ո՛չ թե անձրևները, այլ լեռներից ու սարերից իջնող գետերն ու գետակները, և մանավանդ արհեստական ոռոգման առուներն ու ջրանցքները, որոնք այնքա՛ն մեծ դեր են խաղացել Հայաստանի պայմաններում սկսած ուրարտական շրջանից մինչև մեր օրերը։ Այդ գետերն ու գետակները, ջրանցքներն ու առուներն են, որ կյանք են տվել լեռնային այրող արևի և մթնոլորտի ընդհանուր չորության ազդեցության տակ խանձված ու չորացած Հայաստանի դաշտային շրջանների և մասնավորապես Արարատյան դաշտի հողերին, դարձնելով դրանք բերրի ու բուսառատ։

Ջրի, գետերի, աղբյուրների, առուների մասին եղած տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեծ մասն ունի այլաբանական իմաստ. «Ջուրն ակեն կը կտրեն», «Ջրի շատ գալը կտրելու

նշան է», «Ջրի շինածն էլ շատ է, քանդածն էլ», «Ջուրն իր ճամբան կգտնի», «Ամեն օր ջուրը գերան չի բերի», «Ջուր հորի՞ կը խշշա— Տեղս քարոտ է», «Մեծ գետի ճամբեն՝ մեծ կը լինի», «Աղբրները չի չորցած՝ ջրի արժեքը չի գիտցվիր», «Մեր առվումը ջուր գա, որտեղից կուզե՝ թող գա», «Մինչև առուն ջուր գա, գորտի աչքն էլ դուրս կգա», «Մի առվով որ ջուր է էկել, էլի կգա», «Առուն թմբից վերև չի բարձրանա», «Հենց արա, որ առվի ջուրը չփախցնես», «Առվի վերին դին սերմ չեն ցանի» և այլն։

Հայկական լեռնաշխարհի համար առանձնապես մեծ նշանակություն է ունեցել Արաքս գետը։ Նրա այդ նշանակությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նա սկիզբ առնելով Հայաստանի կենտրոնում և իր հետագա հոսանքով բավական երկար տարածություն անցնելով երկրի միջով, իր բազմաթիվ վտակների հետ միասին ոռոգել է այն։ Արաքս գետի Հայաստանի տնտեսական կյանքի համար ունեցած այդ կարևոր դերի գիտակցությունը ցայտուն կերպով դրսևորված է աշխատավոր հայ ժողովրդի ողջ մտաշխարհում և բանահյուսության մեջ։ Նույն այդ գիտակցության յուրահատուկ արտահայտությունն է նաև «Արազն էնքա՞ն է պղտիկցել, որ Ալին-Ղուլին էշով կանցնին» բուն հայկական ոքանչելի առածը։ Հիմք ունենալով Արաքսի բնական այն հատկությունը, որ նա իբրև լեռնային վտակներից գոյացած մի գետ սովորաբար գարնանը խիստ վարարում է, իսկ աշնանը ընդհակառակը սաստիկ նվազում, ժողովուրդը այլաբանորեն ակնարկում է չնչին ու անարժան մարդկանց, որոնք ընկած տեսնելով երբեմնի բարձր դիրք ունեցողներին, ոտնահարում ու արհամարհում են նրանց։ Առածի մեջ, միաժամանակ, Հայաստանի գետերի մոր նվազման պատկերի միջոցով, սիմվոլացված է երկրի պատմական ճակատագրի մեջ անցյալում տեղի ունեցած ծանր փոփոխությունը, նրա ինքնուրույնության կորուստը և օտարերկրյա բռնակալներին (Ալի-Ղուլիներին) ոտի կոխան դառնալու հանգամանքը։

Շնորհիվ իր հրաբխային շեշտված կազմության, Հայաստանի հողը աչքի է ընկնում քարհանքների իր բացառիկ հարստությամբ։ Չափազանց նշանակալից է եղել քարի դերը երկրի բնակչության կյանք ու կենցաղում։ Ժողովրդի տնտեսական գործունեությունը, նրա արտադրողական ուժերը մեծապես կապված են եղել քարի հետ։ Քարն իր բազմաթիվ ու բազմազան տեսակներով ու գույներով հանդիսացել է բնական այն նյութը, որն առատորեն օգտագործվել

է Հայաստանի բնակիչների կողմից թե՛ շինարարության մեջ և թե՛ գործիքներ ու զենքեր պատրաստելու համար։

Այստեղից էլ բնական ու հասկանալի է դառնում այն զգալի տեղը, որ գրավել է քարը հայ ժողովրդի հավատալիքների, բանավոր ստեղծագործության և մասնավորապես առածների ու ասացվածքների մեջ։

Քարի մասին եղած բազմաթիվ հայկական առածների ու ասացվածքների տարածված նմուշներից են հետևյալները. «Տաշած քարը գետնին չի մնա», «Քարն ու կիրը մեկ տեղ կը միանան», «Ամեն քարի տակ մի դարդ կա», «Իմաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ փլավ մի ուտի», «Քարը հանած՝ ձենը տակը դրած», «Քարի մեջ արուն կա» և այլն։

Վերոհիշյալ ստեղծագործությունների մեջ հատկապես աչքի է զարնում «Տաշած քարը գետնին չի մնա» տարածված առածը, որն իր ուղղակի իմաստով անդրադարձնում է Հայաստանում ընդունված քարաշեն շենքերի շինարարության պայմաններում մշակված քարի մեծ պահանջը և որի մեջ ընդգծվում է քարի դերը հայ ժողովրդի կյանքում, իբրև տեղային բնույթի կարևոր շինանյութերից մեկը։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ լայնորեն ու բազմակողմանիորեն արտացոլված է Հայաստանի բուսական և կենդանական աշխարհը։ Հայ ժողովուրդն իր առածներում և ասացվածքներում, ինչպես և ողջ բանահյուսության ու հավատալիքների մեջ, լայն տեղ է տվել այն բույսերին, որոնք աճել են նրա բնական-աշխարհագրական պայմաններում, այն կենդանիներին, թռչուններին, սողուններին և այլն, որոնք ապրել են Հայաստանի դաշտերում, լեռներում ու ձորերում։ Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ խոսք չկա, դիցուք, արմավենու, ձիթենու, նարնջենու, կիտրոնի և արևադարձային ու բևեռային ուրիշ բույսերի, ծառերի և սրանց պտուղների, ծաղիկների, խոտերի մասին, մինչդեռ բազմիցս հիշատակվում են ծիրանի ծառն ու ծիրանը, նշենին ու նուշը, խաղողը, բարդին, ուռենին, վարդը, ռեհանը, կակաչը, դաղձը, ցորենը, գարին, գխտորը, որոնք, ինչպես հայտնի է, շատ տարածված են Հայաստանի պայմաններում։

Հայկական բարձրավանդակի բուսական աշխարհը արտացոլող բնորոշ ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Հասած ծիրան, բաց բերան», «Ծիրա՞նն ինչ արավ, որ կորիզն ի՞նչ անի», «Ծիրանն իր ծառի տակին վեր կընկնի», «Մարտի 9-ը, խաղողի մատը կը տրաքցու ձինը», «Խաղողին

լավը բաղվանչին կուտի», «Մարդ մարդի մի բաղ կը տա, մարդ մարդի մի ճութ խաղող չի տա», «Բաղումս խաղող կա, բարև աստծու բարին կա», «Ուշ լինի, նուշ լինի», «Ամառվա փուշը՝ ձմեռվա նուշն է», «Նուշն հիշելիք ա, կշտանալիք չի», «Ուռին ու բարդին, ամեն մեկ հետ իր մաղդին», «Ուռի ծառ կերթա կուգա՝ սիրո տեր ի, բարդի ծառ կերթա կուգա՝ դարդի տեր ի», «Բարդին կռացնես՝ քեզ վրա կընկնի», «Վարդը քաղի, փուշը կրակի», «Վարդի թիով էլ լավի խաթեր չեն դիպչի», «Ռեհանը թողած յոնջա է ուտում», «Ռեհանը իշուն տվին հոտ անելու, կերավ», «Քանց պուտը կարմիր չը կա, որ ճղես սիրտը սև է» և այլն։

Առանձնապես բնորոշ են խաղողի և ծիրանի մասին եղած հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնք ավելի քան մյուսները կապված են Հայաստանի բնական-տնտեսական միջավայրի հետ։

Խաղողի մասին եղած վերոհիշյալ ստեղծագործությունների և մասնավորապես «Մարտի 9-ը, խաղողի մատը կը տրաքցու ձինը» ասացվածքի հայկական լինելը հաստատվում է ո՛չ միայն նրանով, որ այստեղ խոսվում է Հայաստանի համար բնորոշ ու տարածված, տակավին ուրարտական շրջանից եկող գյուղատնտեսական կուլտուրաներից մեկի մասին, այլև նրանով, որ ասացվածքի մեջ ընդգծվում է այդ կուլտուրայի սերտ կապը երկրի յուրահատուկ կլիմայով պայմանավորված տարվա տվյալ եղանակի, ամսվա և նույնիսկ օրվա հետ։

Ավելի ակնառու է ծիրանի ծառի և ծիրանի պտղի մասին եղած առածների ու ասացվածքների հայկական ծագումն ու բնույթը։ Հայտնի է, որ Հայաստանը վայելել է ծիրանի ամենալավ տեսակների հնագույն հայրենիքի համբավը։ Գոյություն ունի այն կարծիքը, ըստ որի ծիրանը Հայաստանից է անցել Եվրոպա, դրա համար էլ այն գիտական գրականության մեջ հորջորջված է Prunus armeniaca կամ ուղղակի Armeniaca անունով (Հայկական սալոր կամ Հայկական)։

Յուրահատուկ է նաև հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ անդրադարձում գտած կենդանական աշխարհը։ Այստեղ շատ հազվադեպ են և կամ բոլորովին բացակայում են այնպիսի կենդանիներ, թռչուններ, սողուններ և այլն, ինչպիսիք են, դիցուք, առյուծը, վագրը, ընձուղտը, կոկորդիլոսը, սպիտակ արջը, սիրամարգը, խեցգետինը և այլն։ Մինչդեռ հաճախ, շա՛տ հաճախ հիշատակվում են՝ եզը, ոչխարը, այծը, էշը, շունը, կատուն, մուկը, գայլը, աղվեսը, արջը, հավը, արագիլը, կռունկը, ծիծեռնակը,

աղավնին, բազեն, անգղը, բուն, հոպոպը, կկուն, ագռավը, մեղուն, մրջյունը, օձը, գորտը, կրիան և այլն, որոնք այնքան սովորական են եղել Հայաստանի պայմաններում։

Հայկական բարձրավանդակի կենդանական աշխարհն արտացոլող տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Եզը դատի, եզն ուտի՝ աշխարհ կավերի», «Սև եզը՝ սև տարուն», «Կովու գորա մողիկ կեղնի», «Կովը սատկավ, խաբը վերցավ», «Ձին կխաղա, ձիավորը կը գովեն, Թուրը կը կտրե՝ ձեռքը կը գովեն», «Ձին որ ջրի միջին ա, շվշվացնելդ զուր ա», «Ոչխարի դմակը իրեն բեռ չէ», «Ոչխարի սուրում շուռ եկավ, կաղերը առաջ ընկան», «Էծը էծի համար լավ է, քան մի սուրու ոչխարը», «Ինչ որ էծն արավ Թիրիմին, Թիրիմն էլ արավ էծին», «Իշուն բանջար խաշե, չկերավ, գլխին քաշե», «Իշի զատիկը յոնջի հետ է դուրս գալիս», «Շունը տանտիրոջ արբնեկն ի», «Շունը սպանողին քաշ տալ կտան», «Կատվի փախսը մինչև մարագն է», «Կատվի խաղը՝ մկան մահ ա», «Մկան համար կատվից մեծ գազան չկա», «Գելն ինչ գիտե՝ ջորին թանգ ա», «Գելի անունն է դուրս եկել, աղվեսը աշխարհ քանդեց», «Աղվեսի վկան իր պոչն է», «Արջը մեշից խռովել ա, մեշեն խաբար չունի», «Արջը գելի փայ էլավ, աշխարհը խաբար էլավ», «Հավը տանը կենա՝ կուտն ուտի», «Շահեն բազի տեղ՝ ագռավն է նստել», «Լագլագի ումբրը լախլախով անց կը կենա», «Մարտի 9-ին լագլագը վեր բնին», «Օձի գերեզմանը լագլագի փորն ա», «Օձը արևից կը հարբի», «Օձը ամեն տեղ ծուռ ման կուգա, բնի առաջը կշիտկվի», «Մի ծաղկից օձը թույն է շինում, մեղուն՝ մեղր» և այլն։

Առանձնապես բնորոշ են օձի և արագիլի (լագլագի) մասին եղած հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնք ավելի քան մյուսները կապված են Հայաստանի բնական-տնտեսական միջավայրի հետ, իրենց բազմաթիվ անդրադարձումներն ունենալով ժողովրդական կենցաղի, հավատալիքների և բանահյուսության մեջ։

Ապրելով Հայաստանի լեռների, ձորերի և արևակեզ դաշտերի մեջ, օձերը սերտորեն կապվել են այդ վայրերի բնակչության համար կենսական նշանակություն ունեցող ջրի և ոռոգման հետ, ժողովրդի պատկերացումների ու հավատալիքների մեջ դառնալով ջրի հովանավոր էակներ ու պաշտամունքի առարկաներ։ Գեղամա լեռներում և Արագածի վրա հայտնաբերված քարե հսկայական վիշապ-ձկները, ջրային օձի կերպարանքով, այդ պաշտամունքի հուշարձաններն են։ Նույն պաշտամունքի հետ է կապվել նաև Հայաս-

տանի որոշ գավառներում պահպանված այն սովորույթը, ըստ որի երաշտ ժամանակ օձը այրել են և մոխիրը շաղ տվել չորս կողմը, որպեսզի անձրև գա, կամ աղբյուրների վրա քանդակել են օձի պատկերը, իբրև ջրի հովանավորի և այլն։

Նմանօրինակ տնտեսական հիմքեր ունի Հայաստանում նաև արագիլ-լագլագի տարածված լինելու հանգամանքը և նրա մասին եղած բազմաթիվ առած-ասացվածքները, ավանդությունները ու հավատալիքները։ Հայտնի է, որ Հայաստանում ձմեռը բավական երկար է տևում, և ժողովուրդը սրտատրոփ ու անհամբեր սպասում է գարնան գալուն (որը հակառակ ձմռանը՝ շատ կարճատև է լինում), իր երկրագործական աշխատանքները սկսելու համար։ Ահա թե ինչու հայ գյուղացին մեծ սիրով է վերաբերվել գարնանային թռչուններին, իր կարճատև այդ հյուրերին՝ կռունկին, սարյակներին, ծիծեռնակին, և ամենից շատ գարնան առաջին ավետաբեր արագիլին, որը նրա խորը հավատով շատ մեծ դեր ունի իր տնտեսական հաջողության ու բարեկեցության գործում, և որին նա ամեն տարի մարտի 9-ին հանդիսավոր կերպով դիմավորել է։ «Մարտի 9-ին լագլագը վեր բնին» հայտնի ասացվածքը, արագիլների տաք երկրներից Հայաստան ժամանելու՝ ժողովրդի համար նվիրական դարձած այդ ժամկետի, բանահյուսական արձագանք-բանաձևն է։

Հայ ժողովրդի քաղաքական կյանքը, բնավորությունը և միջավայրը արտացոլող առածներից ու ասացվածքներից շատերը աչքի են ընկնում կենցաղային, սոցիալական և փիլիսոփայական ընդհանրացումների ճշմարտացիությամբ ու խորությամբ և ունեն կուլտուր-պատմական և ճանաչողական մեծ արժեք։ Հայկական հարուստ ու հին բանահյուսության առավել ինքնատիպ ստեղծագործությունների հետ միասին, դրանք հանդիսանում են այն ավանդը, որ հայ ժողովուրդը մտցնում է համաշխարհային կուլտուրայի գանձարանը։

4. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ՓՈԽԱՌՅԱԼ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐՈՒՄ

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ թե՛ քանակով և թե՛ ըստ էության կարևոր տեղ են գրավում այսպես կոչված ընդհանուր կամ միջազգային ստեղծագործությունները։ Դրանք այն բազմաթիվ առածներն ու ասացվածքներն են, որոնց վարիանտները մենք գտնում ենք Հայաստանից աշխարհագրորեն հեռու և մոտիկ, հայերի հետ էթնիկապես աղերսակից կամ տարբեր ժողո-

վուրդների աշխատավորական խավերի բանահյուսության մեջ, սկսած մերձավոր կովկասյան և փոքրասիական ժողովուրդներից, մինչև հեռավոր Չինաստանի ու Հնդկաստանի բնակիչները։ Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների՝ ուրիշ ազգերի համանման ստեղծագործությունների հետ ունեցած ընդհանրությունները արտահայտված են գլխավորապես նրանց մոտիվների ու թեմաների նույնությամբ, իսկ հաճախ էլ նաև արտահայտչական միջոցների նմանությամբ։ Իրենց բովանդակությամբ քննության առարկա ստեղծագործությունները չափազանց բազմազան են։ Դրանք վերաբերվում են հասարակական կյանքի այլևայլ երևույթներին մարդու պայքարին ու համառ ջանքերին՝ բնության տարերային ուժերի հաղթահարման, կենդանիների ընտելացման ուղղությամբ, մերկացնում են սոցիալական վերնախավերի կողմից աշխատավոր ժողովրդի շահագործումն ու հարստահարությունը, պատկերում են մարդու աշխատանքային-արտադրական առօրյան, բացահայտում են նրա բնախոսությունն ու հոգևոր աշխարհը, կենցաղը, հավատալիքներն ու աշխարհըմբռնումը, բնութագրում են նրա անձնական ու հասարակական հատկությունները, բնավորությունն ու խառնըվածքը։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործությունների մենք հանդիպում ենք Սովետական Միության մեջ մտնող ժողովուրդների՝ ռուսների, ուկրաինացիների, վրացիների, ադրբեջանցիների, ուզբեկների, տաջիկների և մյուս ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ։ Այսպես, օրինակ, «Մինչև ամպը չգոռա, աստված-աստված չեն ասի» առածը, որ վերաբերում է դանդաղկոտ ու անհոգ բնավորություն ունեցողներին, որոնք ուշացումով են որևէ բան ձեռնարկում, ունեն նաև ռուսները — «Կայծակը մինչև չխփի, մուժիկը երեսը չի խաչակնքի» ձևով։ «Ձիանք նալեցին, կրիեքն էլ ոտները վերուցին» առածը, ուր ծաղրվում են իրենցից շատ բարձր կանգնածների օրինակին հետևելու ձգտող հավակնոտ մարդիկ, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև ուկրաինացիները — «Ձիուն պայտում են, իսկ գորտը ոտն է պարզում» ձևով։ «Խեղդվողը ձեռքը փրփուրին էլ կը գցի» առածը, ուր բացահայտված է մարդկային հատկություններից մեկը՝ նեղության կամ վտանգի ժամին ամենաթույլ բաներին իսկ ապավինելը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև վրացիները — «Խեղդվողը ձեռքը մամուռին է գցում» ձևով։ «Կատուն տանը չի, մկները շուրջպար կը

բռնեն» առածը, որ շեշտում է ենթակաների ու թույլերի ազատությունն ու սանձարձակությունը, որ նրանք ձեռք են բերում տիրոջ կամ ուժեղի բացակայության դեպքում, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև ադրբեջանցիք — «Ուր կատու չկա, մկները տոն են տոնում» ձևով։ «Ոտներդ վերմակիդ համեմատ երկարացրու» առածը, որը խրատում է մարդկանց ճանաչելու իրենց կարողության և ուժի չափն ու սահմանը, ուրիշ ժողովուրդների հետ, ունեն-նաև ուզբեկները — «Ոտներդ սավանիցդ դուրս մի մեկնի» ձևով։ «Ջուրը չտեսած չեն բոբիկանա» առածը, որը խրատում է մարդկանց՝ վաղաժամ ձեռնարկության չդիմելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև տաջիկները — «Երբ որ ջուրը կտեսնես, այն ժամանակ կոշիկներդ հանի» ձևով։ Այսպես և շատ ուրիշները։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործություններ քիչ չկան և չինացիների, լեհերի, բուլղարացիների առածների ու ասացվածքների մեջ։ Այսպես, օրինակ. «Թրի կտրածը կլավանա, լեզվի կծածը չի լավանա» առածը՝ բարոյական հարվածի անբուժելիության մասին, ուրիշ շատ ժողովուրդների հետ ունեն նաև չինացիք—«Սրի հարվածից բուժվելը հնարավոր է, բայց լեզվի հարվածից՝ ոչ» ձևով։ «Աշխատողը անոթի չի մնա» հայկական ասացվածքը, որը մի խրախույս է՝ չծուլանալու և ջանադիր աշխատելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև լեհերը — «Ով աշխատում է, նա քաղցած չի մեռնի» ձևով։ «Մեղր ծախողը մատը կլպստի» առածը, որի միտքն այն է, թե՝ բարիք բաժանողը ինքն էլ օգտվում է այդ բարիքից, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև բուլղարացիները — «Մեղրը ում մոտ որ է, նա էլ լիզում է մատները» ձևով և այլն։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործություններ ունեն նաև հույները, արաբները, հնդիկները, ֆրանսիացիք, իտալացիք և շատ ուրիշ ժողովուրդներ։ Այսպես, օրինակ, «Շատ ապրողը բան չի իմանա, շատ ման եկողը կիմանա» առածը, ըստ որի ճանաչողության աղբյուրը ո՛չ թե երկարակեցությունն է, այլ մեծ կենսափորձը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև հույները — «Ով շատ է ման եկել, նա շատ բան է տեսել» ձևով։ «Ասա ընկերդ ով է, ես կասեմ դու ով ես» առածը, որի մեջ ընդգծվում է մեկին ճանաչելու գործում նրա միջավայրի ուսումնասիրության կարևորությունը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև արաբները — «Ուզում ես իմանալ ինչպիսին է մարդը, իմացիր նրա ընկերներին» ձևով։ «Մեկի տունն էր վառվում,

մյուսն ասաց՝ սպասիր ձեռներս տաքացնեմ» առածը, այլոց վիճակին անհաղորդ նեղ անձնամոլների մասին, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև հնդիկները — «Մեկի տունն է վառվում, մյուսը տաքանում է» ձևով։ «Երկաթը տաք տաք կը ծեծեն» առածը, որի այլաբանական միտքն այն է, թե գործը ժամանակին պետք է կատարել, ի թիվս շատ այլ ազգերի, ունեն նաև ֆրանսիացիք — «Կռի՛ր երկաթը, քանի դեռ տաք է» ձևով։ «Մեկ կա՝ հազար արժե, հազար կա՝ մեկ մի չարժե» ասացվածքը՝ պիտանի և անպետք մարդկանց մասին, ուրիշ շատ ժողովուրդների հետ ունեն նաև իտալացիք — «Մի մարդը կարող է հարյուրին արժել, իսկ հարյուրը կարող է չարժել մեկին» ձևով։ Այսպես և շատ ուրիշները։

Հիշյալ կարգի նմանություններն ու ընդհանրությունները, ինչպես առհասարակ տարբեր ժողովուրդների կուլտուրայի ու հոգևոր ստեղծագործության մեջ եղած նմանությունները հիմնականում բացատրվում են այդ ժողովուրդների աշխատավորական խավերի կյանքի ընդհանուր պայմաններով կամ այդ պայմանների մեջ եղած ընդհանրություններով, նրանց անցած պատմական զարգացման համանման ճանապարհով, հասարակական-տնտեսական ֆորմացիաների նմանությամբ և վերջիններիս վրա խարսխված նրանց կենսափորձի, աշխարհըմբռնման, կենցաղի ու հոգեբանության ընդհանրություններով։ «Ամենատարբեր ու հեռավոր ժողովուրդների մոտ,— գրում է այդ առթիվ Պ. Լաֆարգը,— մենք գտնում ենք նման երգեր, զրույցներ ու սովորույթներ։ Գիտնականները ենթադրում են, որ դրանք կամ մի ժողովրդից մյուսին են անցել, կամ էլ կազմում էին նրանց հոգևոր հարստության մի մասը, որին նրանք տեր էին համատեղ կերպով մինչև իրենց բաժանումը։ Քարե դարի վայրենիները Եվրոպայում իրենց դանակներին, կացիններին և մյուս քարե գործիքներին տալիս էին հար և նման ձև, ինչ և Ավստրալիայի բնակիչները։ Անհնարին է կարծել, թե այդ զուգադիպությունը հիմնված լինի տրադիցիայի կամ փոխառության վրա։ Հում նյութի նույնությունն է, որ մարդուն թե՛ այնտեղ և թե՛ այստեղ հանգեցրել է նույնակերպ մշակման։ Ճիշտ այդպես էլ միևնույն երևույթներից ստացված իրենց տպավորությունները մարդիկ արտահայտում են նման երգերի, զրույցների ու սովորությունների մեջ»[1]։

Առանձնապես բնորոշ են այս տեսակետից վերևում բերված ստեղծագործություններից «Աշխատողը անոթի չի մնա», «Երկաթը

[1] П. Лафарг, Очерки по истории культуры, 1926, стр. 51—54.

տաք տաք կը ծեծեն» և «Շատ ապրողը բան չի իմանա, շատ ման եկողը կիմանա» առած-ասացվածքներն իրենց այլազգի տարբերակներով, որոնց նման կենսափորձից ծագած լինելու հանգամանքը ինքնին ակնբախ է։

Ըստինքյան հասկանալի ու բնական պետք է համարել այն երևույթը, որ հիշյալ կարգի ընդհանրություններն ավելի շատ ու առավել ակնհայտ են աշխարհագրորեն իրար մոտ և ընդհանուր ծագում ունեցող կամ իրենց ծագման մեջ էթնիկական ընդհանուր տարրեր պարունակող ցեղերի ու ժողովուրդների բանահյուսության մեջ, որովհետև այդ ընդհանրությունների հիմքը հանդիսացող սոցիալական, տնտեսական, բնական և այլ պայմանների նմանությունները այստեղ ավելի ակնհայտ են, քան իրարից աշխարհագրորեն հեռու և էթնիկապես տարբեր ցեղերի ու ժողովուրդների բանահյուսության մեջ։

Հայկական առածների ու ասացվածքների համեմատական ուսումնասիրությունը վերոհիշյալ երկու կարգի առածների ու ասացվածքների հետ հաստատում է նշված հանգամանքը։ Այսպես, օրինակ, մեր կողմից համեմատված 500 վրացական առածներից[1] 83-ը իրենց նմանակներն ունեն հայկական առածների մեջ, որ անում է 16,2 տոկոս, իսկ 500 անգլիական առածներից[2] հայկական առածների մեջ իրենց նմանակներն ունեն միայն 30-ը, որ անում է 6 տոկոս։ Մոտավորապես նույն հարաբերությունը գոյություն ունի նաև մյուս «մոտիկ» ու «հեռու» ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ։

Ինչպես հայ, այնպես էլ մյուս բոլոր ժողովուրդների բանահյուսության մեջ առկա այսպես կոչված միջազգային ստեղծագործությունները, իրենց բնույթով ընդհանուր լինելով, ըստ էության ազգային կամ տեղական են։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ուրույն (քանակով ոչ մեծ) բաժինն են կազմում նաև այսպես կոչված փոխառյալ ստեղծագործությունները։ Դրանք այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք սերվում են հայերի հետ երկարատև հարևանության և քաղաքական, տնտեսական ու կուլտուր-կենցաղային շփման մեջ գտնված մի քանի ժողովուրդների բանավոր ստեղծա-

[1] მეტრეველი, ქართული ანდაზები, თბილისი, 1941 წ.

[2] 500 Английских пословиц и поговорок, под редакцией И. Х. Дворецкого, Москва, 1945.

գործությունից, և առաջին հերթին կովկասյան և փոքրասիական ժողովուրդների բանահյուսությունից։ «Փոխառյալ» ստեղծագործությունները հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ իրենց բովանդակությամբ բավական բազմազան են։ Դրանց մեջ կարելի է հանդիպել սոցիալական և կենցաղային մոտիվների, մարդկային հատկություններին և բարոյական հասկացողություններին վերաբերող ստեղծագործությունների և այլն, և այլն, որոնք բոլորն էլ, երբեմն ավելի, երբեմն պակաս որոշակիությամբ, կրում են իրենց վրա այն ժողովրդի ապրած միջավայրի, կյանքի, կենցաղի, լեզվի և հավատալիքների կնիքը, որից փոխ են առնված։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ առկա փոխառյալ ստեղծագործությունները հիմնականում սերվում են հիշյալ ժողովուրդների բանահյուսությունից։ Նման ստեղծագործությունների բնորոշ նմուշներ են, օրինակ. «Քեֆը քոնն է, քյանդը՝ քյոխվինը», «Բիր ըլի ու փիր ըլի» և «Հասան քաչալ, քաչալ Հասան» առածները։ Դրանք հայացված վարիանտներն են ադրբեջանական համապատասխան տարածված առածների («Քեֆ սանն դըր, քյանդ՝ քյոխվանըն», «Բիր օլսուն, փիր օլսուն», «Հա՛ Հասան քյաչալ, հա քյաչալ Հասան»)։ Վերոհիշյալը հաստատում է, նախ և առաջ, այն հանգամանքը, որ բերված երեք առածներն էլ գրի են առնված այնպիսի վայրերում (Ղարաբաղ, Զանգեզուր և այլն), որոնք ունեն հայ-ադրբեջանական համատեղ ապրող բնակչություն և կամ սահմանակից են Ադրբեջանին, և ապա նաև այն, որ այդ առածների մեջ առկա «քյանդ» (գյուղ), «բիր» (մեկ), «փիր» (լավ, ազնիվ) բառերը հայերենի մեջ առանձին չեն գործածվում և գալիս են ադրբեջաներենից։

Նմանօրինակ ստեղծագործություններ են և՛ «Ճիրվելութինը հերթով կուլի», «Մամի ուդիարը վուրթուն կը հասնի» և «Թավաթ Ամիրան էիր, հիմի Շամիրան դառար» առած-ասացվածքները։ Դրանք երեքն էլ հայացված վարիանտներն են վրացական համապատասխան առած-ասացվածքների («Ճիրվելոբա ռիգիթ իքնեբա», «Մամիս ուդիարի շվիլսա դաեմառթեբա», «Թավադ Ամիրանի իղավի, էխլա գախտի Շամիրանի»)։ Այդ է ապացուցում, առաջին հերթին, տվյալ առած-ասացվածքների մեջ առկա՝ «Ճիրվելութին» (կռվարարություն), «մամա» (հայր), «ուդիար» (անիրավություն), «թավաթ» (սկզբից) բառերը և «Ամիրան» հատուկ անունը, որոնք հայերենում առանձին չեն գործածվում և ապա նաև այն, որ երեք առած-ասացվածքներն էլ գրի են առնված վրացիների հետ երկար ժամանակ հա-

մատեղ կյանք ու կենցաղով ապրած բնիկ Թիֆլիսահայերի բերանից։

Փոխառյալ ստեղծագործությունների ցայտուն նմուշներ են՝ «Տուլա գնացողը սամավարը հետը չի տանի» և «Մեր փողոցումն էլ տոն կը լինի» առածները։ Վերջիններս ռուսական հանրահայտ առածների («В Тулу с самоваром не ездят», «Будет и на нашей улице праздник») թարգմանություն-փոխադրություններ են հայերենի։

«Տուլա գնացողը սամավարը հետը չի տանի» առածի ռուսական ծագումը հաստատվում է ո՛չ միայն նրանով, որ այն Ռուսաստանում շատ տարածված է, իսկ մեզ մոտ հանդիպում է մի երկու քաղաքային վայրերում (Լենինական, Երևան) միայն, այլև նրանով, որ Տուլա տեղանունը և «սամավար» իրը կապված են ռուսական միջավայրի հետ։ Ինչպես հայտնի է, «սամավարի» կուլտուրան վերջին շրջանում Ռուսաստանից հայերին անցած կուլտուրաներից մեկն է, իսկ Տուլան էլ՝ ռուսական այն քաղաքն է, որը հռչակված է եղել իր «սամավարներով»։

«Մեր փողոցումն էլ տոն կը լինի» առածի ռուսական ծագումը ևս հաստատվում է, նախ և առաջ, նրանով, որ այն ռուսների մոտ չափազանց տարածված և հին մի ստեղծագործություն է, մինչդեռ հայերի մեջ այն բոլորովին նոր է և համեմատաբար քիչ է տարածված, և ապա նաև նրանով, որ առածի մեջ ակնարկված «փողոցի տոնը» արձագանքն է ռուս ժողովրդի հնագույն (տակավին հեթանոսական շրջանից եկող) կենցաղային-ծիսական սովորույթներից մեկի, երբ տարվա որոշ եղանակներին ու օրերին մարդիկ խմբերով դուրս էին գալիս՝ որոշյալ փողոցում տոնելու բնության այս կամ այն երևույթի հետ կապված երկրագործական, թովչական բնույթի տվյալ տոնը։

Փոխառյալ ստեղծագործություն է՝ «Լավ գառը վեր քոզին ուր նշանց կտա» առածը, որը քրդական համապատասխան շատ տարածված առածի («Բարխե չէ ժը բարքոզե չէ») հայացված վարիանտն է։ Դրա ապացույցներն են. առածի ուղղակի իմաստի կապը խաշնարած ժողովրդի կենցաղի հետ, նրա մեջ գործածված «քոզ» բառը, որ քրդերեն է և նշանակում է գառնանոց, և առածի՝ Հայաստանի քրդաշատ վայրերում (Բուլանըխ, Խնուս) գրի առնված լինելու հանգամանքը։

Փոխառյալ ստեղծագործություններ են՝ «Յոթ դերվիշ մեկ կարպետի տակ սթար են, յոթ թագավոր վեր յոթ աշխարհի չեն սթրվի» և «Աոյուծը առյուծ է, էգ լինի՝ թե որձ» առածները, որոնք իրանական համապատասխան հայտնի առածների («Դահ դավրիշ դար բլիմի բխուսբանդ, դու փադիշահ դար աքլիմի նաքունջանդ», «Շերշերա, չը ժընա չը մերա») թարգմանություն-փոխադրություններն են։ Վերջիններիս ծագումը՝ մատնում են նրանց մեջ հիշատակվող «դերվիշն» ու «առյուծը», որոնք երկուսն էլ կապված են Իրանի կենդանական աշխարհի ու կենցաղի հետ։ Այսպես և շատ ուրիշները։

Վերոհիշյալ և նման տիպի մյուս բոլոր ստեղծագործությունները, որոնց մենք հանդիպում ենք հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ, բնույթով փոխառություններ լինելով, միաժամանակ ունեն նաև ինքնուրույն, տեղական նշանակություն։ Եվ դա միանգամայն հասկանալի է, որովհետև փոխառության կամ ազդեցության փաստն ինքնին վկայում է ազդողի ու ազդվողի կյանքի ու կենսահայեցողության մեջ եղած ընդհանրության մասին, և ապա, որ նույնպես կարևոր է, փոխառությունն էլ որպես այդպիսին, ինչպես հայտնի է, ժամանակի ընթացքում ենթարկվում է վերափոխման, մշակման և տեղայնացման։

5. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1

Հայ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ճշմարտացիորեն արտացոլում են պատմական տարբեր դարաշրջաններում Հայաստանում գոյություն ունեցող տարբեր տնտեսական կարգերը՝ նրանց զարգացման տարբեր էտապներում և վերջիններիս հիմքի վրա խարսխված հասարակության սոցիալ-քաղաքական, իրավական, կենցաղային հարաբերություններն ու հաստատությունները, բարոյական, փիլիսոփայական, էսթետիկական ու կրոնական հայացքներն ու հասկացողությունները։ Լինելով օբյեկտիվ իրականության ռեալիստական արտացոլումներ, ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները մեզ տալիս են Հայաստանի աշխատավոր բնակչության՝ գյուղացիների, արհեստավորների ու բանվորների կյանքի պատկերը, հասարակական կենցաղը, սովորույթներն ու հայացքները։

Ինչպես մյուս երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում, երկար դարերի ընթացքում իշխել է ֆեոդալական տնտեսակարգը արտադրական իր ուրույն եղանակով, սոցիալ-քաղաքական համապատասխան կառուցվածքով և իրավական նորմերով։ Ֆեոդալիզմի տիրապետության ողջ շրջանում (II դար նախքան մեր թվականու-

թյունը մինչև XIX դարը) երկրի նյութական բարիքների հիմնական արտադրողը՝ գյուղացիական մասսան, նրա հետ նաև արհեստավորներն ու քաղաքային աշխատավորությունը գտնվել են ընչազուրկ և իրավազուրկ վիճակում, անխնա կերպով հարստահարվելով պետական իշխանության, կալվածատերերի և հոգևորականության կողմից, որոնց ձեռքին են եղել արտադրության միջոցները։ Պատմական տարբեր դարաշրջաններում փոխվել են ֆեոդալական շահագործման եղանակները. աշխատավճար ռենտային (կոռ) փոխարինել է մթերայինը (բահրա), վերջինիս հաջորդել է դրամական ռենտան. երբեմն էլ կողք-կողքի գոյություն են ունեցել թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը։

Մանավանդ XV դարից, երբ Հայաստանը մասնատվում է Պարսկաստանի ու Օսմանյան Թուրքիայի միջև, երկրում հայկական ֆեոդալիզմին հիմնականում փոխարինում է այսպես կոչված մուսուլմանականը, որը հայտնի է շահագործման իր առավել վայրագ ձևերով։ Աշխատավոր ժողովուրդը սկսում է դաժանորեն կողոպտվել պարսիկ ու թուրք խաների ու բեկերի կողմից։ Բնորոշ է այս տեսակետից հետևյալ «առասպելը», որ բերում է XVII դարի հեղինակ Զաքարիա Քանաքեռցին իր «Պատմագրության» մեջ։ Խոսելով Շահ-Աբասի ժամանակ Հայաստանի աշխատավոր բնակչությունից գանձվող ծանր հարկերի (կոռի) մասին, նա գրում է. «...Կին յղի գոլով՝ այր նորա տանէին կոռ, և ոչ թողուին գնալ ի տուն իւր. և կինն ծնանէր որդի և զարգանայր, և առաքէին զնա կոռն, զի հայրն երթիցէ ի տուն»,— և անմիջապես ավելացնում՝ «Զայս առասպելս վասն բազմութեան կոռին ասացին»[1]։

Այս դրությունը, երբեմն ավել, երբեմն պակաս չափով, Արևելյան Հայաստանում շարունակվում է մինչև XIX դարի առաջին տասնամյակները (մինչև նրա միացումը Ռուսաստանին), իսկ Արևմտյան Հայաստանում տևում է մինչև XX դարի սկզբները (մինչև Սուլթանական Թուրքիայի կողմից կազմակերպված արևմտահայերի մի զգալի մասի արյունոտ ջարդերն ու բնաջնջումը և մյուս մասի տարագրությունն ու գաղթը Կովկաս և աշխարհի զանազան ծայրերը)։

XIX դարի սկզբներին Արևելյան Հայաստանը ազատագրվում է պարսկական բռնությունից և միացվում է Ռուսաստանին։ Այդ պատմական իրադարձությունը խոշոր նշանակություն է ունենում

[1] Զաքարիա Սարկաւագի Պատմագրութիւն, հատ. Ա, էջ 46։

հայ ժողովրդի համար։ Նրա պատմական ճակատագիրը դրանով կապվում է ռուս ժողովրդի հետ։

1861 թվականի ռեֆորմից հետո, չնայած ճորտատիրության մնացորդներին, Ռուսաստանում սկսեց արագ կերպով զարգանալ կապիտալիզմը՝ իր հետ բերելով սոցիալ-տնտեսական և դասակարգային նոր փոխհարաբերություններ և շահագործման նոր ձևեր։ Մի երկու տասնամյակ անց այն մուտք է գործում նաև Կովկաս, հեղաշրջելով դարերի ընթացքում այստեղ հարատևող ֆեոդալական տնտեսակարգը։ Այդ առթիվ Լենինը գրում է. «Ռուսական կապիտալիզմը Կովկասը ներգրավում էր համաշխարհային ապրանքային շրջանառության մեջ, համահարթում էր հինավուրց նահապետական ինքնամփոփվածության մնացորդ հանդիսացող նրա տեղական առանձնահատկությունները, իր գործարանների համար շուկա էր ստեղծում: Հետռեֆորմյան ժամանակաշրջանի սկզբին նոր բնակավորված կամ լեռնականներով բնակավորված երկիրը, որոնք համաշխարհային տնտեսությունից և նույնիսկ պատմությունից դուրս էին կանգնած, դառնում էր նավթարդյունաբերողների, գինու առևտուր անողների, ցորենի և ծխախոտի ֆաբրիկանտների երկիր...»[1]։

Փոխվում է անդրկովկասյան գյուղի, այդ թվում նաև արևելահայ գյուղի տնտեսական կյանքի և դասակարգային հարաբերությունների պատկերը։ Հայ գյուղացու տնտեսությունը ապրանքային բնույթ ստանալով՝ սերտորեն կապվում է շուկայի հետ, խորանում է դասակարգային շերտավորումը, ցայտուն են դառնում շահագործող դասակարգի՝ նոր առաջ եկող բուրժուազիայի և գյուղի ու քաղաքի ընչազուրկ մասսայի միջև եղած սոցիալական հակասությունները։ Վերահաս սովի վտանգը ստիպում է գյուղացուն գյուղից քաղաք փախչելու։ Դարավերջին և XX դարի սկզբներին՝ արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացման հետևանքով, գնալով ավելի են սրվում դասակարգային վերոհիշյալ հակասությունները և աշխատավորության դրությունն է՛լ ավելի է վատթարանում։

Այսպիսին է եղել ահա ընդհանուր գծերով հայ ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական վիճակը մինչև սովետական կարգերի հաստատումը, որը և իր հարազատ անդրադարձումն է գտել նրա բանահյուսության մեջ ընդհանրապես և առածների ու ասացվածքների մեջ մասնավորապես։

[1] Վ. Ի. Լենին, Երկեր, հատ. 3-րդ, հրատ. 4-րդ, Երևան, 1947, էջ 771։

Առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը պատկերել է երկար դարերի ընթացքում, սեփական ու այլազգի բազմաթիվ աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչներից՝ կալվածատեր կապիտալիստներից իր կրած տառապանքները։ Ցայտուն պատկերներով նա ընդգծել է հասարակական կյանքում գոյություն ունեցող ընչքային ու սոցիալական բևեռացումը, բազմիցս անդրադարձել աշխարհում գոյություն ունեցող անարդարացի կարգերին, երբ երկրի ողջ հարստությունը՝ հողն ու փողը պատկանում է փոքրամասնությանը, իսկ բնակչության մեծամասնությունը զրկված է ամեն ինչից. «Տեղ կա ծով է, տեղ կա սով է», «Որը ունի Նախչվան, որը չունի խեղդվելու չվան», «Մեկին փութ-փութ, մեկին պուտ-պուտ» և այլն։

Ժողովուրդը նշում է, որ տիրող դասակարգերը օգտվելով սեփական արտոնյալ վիճակից, իրենք չեն աշխատում, այլ ստիպում են, որ իրենց համար ուրիշներն աշխատեն և իրենք վայելում են նրանց աշխատանքի արդյունքը. «Աղքատի դատածը հարուստի որսն է», «Եզը դատի, ձին ուտի», «Ո՞վ կաշխատի, ո՞վ կուտի» և այլն։

Ժողովրդի խորը համոզմամբ «իմ ու քունն» է (իմա՝ արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականությունը), որ մի բուռ հարուստներին հնարավորություն է տալիս շահագործելու հազարավոր աշխատավորների, և առհասարակ ավերիչ դեր է խաղում մարդկանց կյանքում. «Իմ ու քուն տուն է քանդում»։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ աշխատավոր հայ ժողովուրդը դարերի ընթացքում ճնշվել ու հարստահարվել է ո՛չ միայն օտարերկրյա բազմաթիվ կեղեքիչներից, այլև իր ազգային տերերից։ Վերևում բերված ստեղծագործությունների և շատ նմանների հետ միասին, այս տեսակետից առանձնապես բնորոշ է «Հայը թակի Վարդանին, Թուրքը թակի Վարդանին» տարածված ասացվածքը, որի մեջ ակնարկվում է հայ աշխատավորության վզին ծանրացած երկակի լծի մասին։

Հայաստանի սոցիալական կյանքի մասնավոր սեփականատիրական շրջանի երևույթներն արտահայտող ընդհանուր բնույթի ստեղծագործությունների հետ միասին, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ մենք գտնում ենք նաև այդ կյանքի դասակարգային, տնտեսական և հասարակական կոնկրետ պատմական հարաբերություններն ու հաստատություններն ակնարկող ստեղծագործություններ։ Այդպիսիների մի նմուշ է օրինակ. «Գերին որ գին անի,

իր տիրուն կը հասնի» ասացվածքը, որի մեջ անդրադարձում է գտել ստրկական աշխատանքի գոյությունը Հայաստանում։ Ինչպես հայտնի է, Հայաստանում վերջինս թեև չի հանդիսացել ամբողջ արտադրության հիմքը, ինչպես անտիկ Հունաստանում և Հռոմում, բայց և այնպես նկատելի տեղ է գրավել արտադրության մեջ, հանդիսանալով տիրապետող ֆեոդալական դասակարգի շահագործման միջոցներից մեկը, ճորտական աշխատանքի շահագործման զուգընթաց։ Ավելի ուշ, Հայաստանում ֆեոդալիզմի աստիճանական քայքայման և առևտրա-վաշխառուական կապիտալի զարգացման զուգընթաց ստրկությունը կորցնում է իր նախկին նշանակությունն իբրև արտադրական գործիք և ստրուկը դառնում է առ ու ծախի առարկա, որ արտահանվում է Արևելքի ու Արևմուտքի համաշխարհային շուկաները։ Ստրկավաճառության համար հարուստ աղբյուր են ծառայում այս շրջանում անվերջ պատերազմներն ու գերեվարությունը։ Վերոհիշյալ ժողովրդական ասացվածքի մեջ ահա արտացոլված է ստրուկի՝ իր տիրոջ համար փոխանակային արժեք լինելու այդ գաղափարը («Գերին որ գին անի՝ իր տիրուն կը հասնի»)[1]։

Նմանօրինակ մի ստեղծագործություն է նաև «Կոռվորը ձմեռը թոփ կենին» առածը, ուր արձագանք է գտել ֆեոդալական տնտեսակարգին հատուկ շահագործման հիմնական ձևերից մեկը՝ աշխատավճար ռենտան, որի ժամանակ գյուղացին պարտավոր էր մենակ կամ իր լծկան տավարի հետ հարկադիր ձրի աշխատանք կատարել պետության և կալվածատիրոջ հողի վրա։ Հայտնի է, որ Հայաստանում կոռը իբրև շահագործման հիմնական ձև գերիշխել է մինչև VIII դարը, սակայն այն շարունակել է իր գոյությունը նաև հետագայում ընդհուպ մինչև XX դարը, փողային ռենտայի տիրապետության պայմաններում։ Կոռվորներին վերաբերող վերոհիշյալ առածը հայկական իրականության մեջ, հատկապես պարսկա-թուրքական ֆեոդալիզմի տիրապետության պայմաններում ուժեղ կերպով արտահայտված կոռային հարկադիր աշխատանքի արտահայտությունն է, որի մեջ ակնարկված է գարնանային երկրագործական աշխատանքների համար նախատեսված կոռվորների վաղօրոք նախապատրաստման ընդունված սովորույթը։

Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական կյանքում անցյալում գոյություն ունեցող պատմական կոնկրետ հարաբերությունների ու

---

[1] Խ. Սամուելյան, Հին հայ իրավունքի պատմություն, հատոր I, Երևան, 1939, էջ 272—313։

հաստատությունների արտահայտությունն է նաև «Մեզի էրկուս-էրկուս, ուստենուն (վարպետներին) տասերկուս» ասացվածքը, որի մեջ արձագանք է գտել համքարական կազմակերպությունների ներսում վարպետների ու աշակերտների միջև գոյություն ունեցող սոցիալական անհավասարությունը և այդ հողի վրա հարստահարվող աշակերտների մեջ ծայր առած դժգոհությունն ու բողոքը, մի երևույթ, որը ինչպես մյուս երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում սկսվում է դեռևս միջին դարերում, առևտրական կապիտալի ազդեցությամբ և հետագայում գնալով ավելի է խորանում։

Նույն տիպի մի ստեղծագործություն է և «Բազարում ապրանքի հետ հոգի էլ են ծախում» ասացվածքը, որն իր ծագումով անշուշտ կապված է բուրժուական կարգերի հետ և ստեղծվել է հավանորեն այդ կարգերի հաստատման առաջին շրջանում։ Ասացվածքի մեջ արտացոլված է այն դիմադարձը, որ առաջացրել են հասարակական նոր հարաբերությունները մինչ այդ նահապետական բնափակ տընտեսությամբ ապրող մարդկանց հոգեբանության մեջ, որոնց համար սկզբնական շրջանում շատ խորթ պետք է թվային հին բարքերն ու բարոյական նորմերը, գլխիվայր փոխող այդ նոր հարաբերությունները։

Իր առածների և ասացվածքների մեջ հայ ժողովուրդը բազմիցս անդրադառնում է անցյալում տիրող պետական-քաղաքական իշխանություններին, իրավական և վարչական հաստատություններին, վերջիններիս գլուխ կանգնած ղեկավարներին և նրանց ստորադրյալներին։ Նա անողոք կերպով մերկացնում ու քննադատում է բոլորի դասակարգային, շահագործողական էությունը, բացահայտում է նրանց միջև գոյություն ունեցող ընդհանրությունը, արտահայտում է այն ակնհայտ անվստահությունը, ներքին խորը արհամարհանքն ու բուռն ատելությունը, որ գոյություն ունեն աշխատավոր մասսայի մեջ նրանց նկատմամբ։ Այսպես, օրինակ, ըստ հայ ժողովրդի՝ թագավորի՝ աշխատավորության հետ ունեցած հարաբերության շարժառիթը հարստահարելու ձգտումն է. «Ուղտին ասին՝ թագավորը քեզ կանչել ա, աչքդ լի՛ս։ Ասաց՝ յա Շարուր բրնձի պիտի ըրկի, յա Կողբ աղի»։

Ընչազուրկ մարդիկ դժգոհ են թագավորից, որովհետև վերջինս հակառակ իր անմիջական պարտականության՝ պաշտպանելու հպատակների անձն ու գույքը, թույլ է տալիս ուժեղներին կողոպտելու թույլերին. «Գել պառվու էծ կերավ, պառավ թագավորին անիծեց»։

Գյուղի կառավարիչ տանուտերը աչքի է ընկնում իր բացարձակ կամայականությամբ, գյուղական աշխատավորության շահերը ոտնահարելու և ամեն ինչ բռնության ուժով իրեն կողմը թեքելու հատկությամբ. «Տանուտերի հետ հաշվի նստողը պարտքով վեր կկենա»։

Գյուղական աշխատավորությանը անխնայորեն հարստահարող ու տանջող տեղական մեծ ու փոքր պաշտոնյաների մեջ գոյություն ունի ներքին, դասակարգային համերաշխություն. «Տանտիրոջ վկան գզիրն է»։

Օրենքը մասնավոր սեփականատիրական կարգերում կոչված է պաշտպանելու տիրող դասակարգի շահերը և ոտնահարելու աշխատավոր ժողովրդի իրավունքները. «Օրենքը հարստի համար է դրած, պատիժը՝ աղքատի»։

Նույնն են անում այդ կարգերում նաև դատարաններն ու դատավորները, որոնց բնորոշ գիծը կաշառակերությունն է. «Կաշառքը դատավորի աչքը կքոռացնի»։

Աշխատավոր հայ ժողովուրդը շատ լավ գիտակցել է տիրող կարգերը փոխելու համար՝ նրանց դեմ պայքարելու անհրաժեշտությունը։ «Աղվեսը մարագում ճուտ է հանել, մեր թաղու հզությունից է» առածը նրա այդ գիտակցության այլաբանական ցայտուն արտահայտությունն է։ Այդ գիտակցությունը ժողովրդին շատ անգամներ մղել է թոթափելու իր ուսերից աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչների շահագործման ծանր լուծը։ Նա բազմիցս ապստամբել է իր տերերի դեմ, արյունահեղ մարտերի մեջ մտել նրանց հետ, սակայն ստրկության շղթաները մնացել են անձեռնմխելի։ Մի շահագործողին փոխարինել է մյուսը, իսկ շահագործումը մնացել է։ «Ով ռես, իմ հալն էս» առածը ժողովրդի սոցիալական հիշյալ վիճակի բանահյուսական բնորոշ ընդհանրացումն է։ Չնայած իր այդ վիճակին, ժողովուրդը չի կորցրել փրկության հույսը և հեռու է եղել հոռետեսությունից։ Վստահ կոլեկտիվի հզոր ուժին նա անդադար պայքարի կոչ է արել։ «Մեջք-մեջքի որ տանք, սար կը շուռ տանք», «Գեղ կանգնի, գերան կկոտրի» առածները նրա այդ համոզման հիանալի դրսևորումներն են։ Նույն այդ համոզման արտահայտությունն է նաև «Կապրի զրկվողը, չի ապրի զրկողը» ասացվածքը, որի մեջ ժողովուրդը իր դատավճիռն է կարդում շահագործող դասակարգերի մռայլ ապագայի վերաբերմամբ, միաժամանակ նշելով աշխատավորության սպասող լավ օրերի մասին։

2

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ լայն կերպով արտահայտված են ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական կյանքի հիմքի վրա առաջ եկած, ձևավորված ու երկար դարերի ընթացքում գոյություն պահպանած կենցաղային հարաբերություններն ու հասկացությունները։ Առածների միջոցով մենք բազմակողմանի պատկերացում ենք ստանում Հայաստանում գոյություն ունեցող կենցաղային սովորությունների, ծիսական կարգերի, արյունակցական-ազգակցական ու ընտանեկան հարաբերությունների և սրանց հետ անմիջորեն առնչվող երևույթների մասին։ Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը տվել է ծնողի ու զավակի, եղբոր ու քրոջ, ամուսնու ու կնոջ, հարսի ու սկեսրոջ, քենու և տալոջ բնութագիրը, բացահայտել է նրանց միջև եղած փոխհարաբերությունը, խոսել է ընտանիքի ու օջախի, հյուրի ու հյուրասիրության, օժիտի ու վարձանքի և բազմաթիվ ուրիշ կենցաղային երևույթների մասին։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ դրսևորված հայացքները կենցաղային վերոհիշյալ երևույթների մասին կրում են իրենց վրա տոհմատիրական-համայնական, ֆեոդալական և կապիտալիստական ֆորմացիաներում իշխող տնտեսական և հասարակական հարաբերությունների կնիքը։ Այդ հայացքներն ու հասկացությունները ընդհանուր առմամբ ունեն բավական կայուն բնույթ, որը հետևանք է դրանց սոցիալ-տնտեսական հիմքերի համեմատաբար դանդաղ փոփոխության (արտադրության գործիքների և ընդհանրապես գիտության ու տեխնիկայի ցածր մակարդակի պայմաններում)։ Քիչ դեր չի խաղացել այստեղ նաև կենցաղային սովորություններին ու հայացքներին հատուկ պահպանողականությունը։ Հայտնի է, որ նույնիսկ այն դեպքերում, երբ կյանքում արդեն դադարել են գոյություն ունենալ դրանց տնտեսական և սոցիալական հիմքերը, նոր հայացքները հաճախ դժվարությամբ են կարողացել մոռացության տալ հինը, և միայն երկարատև ու համառ պայքարից հետո հաղթանակ տանել նրա նկատմամբ։ Հաճախ էլ ժողովրդական կյանքում համատեղությամբ, կողք-կողքի և միաժամանակ ապրել են հեռավոր դարերի խորքից եկող հին և համեմատաբար ուշ շրջանում առաջ եկած նոր սովորույթներն ու հասկացությունները։ Մեր ձեռքի տակ եղած կենցաղային թեմատիկա ունեցող հարյուրավոր առածներն ու ասացվածքները, որոնք իբրև կենդանի և կենսունակ ստեղծագործություններ գրի են առնված մեծ մասամբ

XIX դարի վերջերին և XX դարի առաջին երկու տասնամյակներում, հաստատում են վերևում ասվածը։

Մի շարք օրինակներով գաղափար տանք կենցաղային բնույթի առածների ու ասացվածքների բովանդակության մասին։ Հայ ժողովրդի հայացքով՝ ոչինչ չի կարող հավասարվել ծնող մոր և նրա խոսքի դյութական մեծ զորությանը, անգամ վարդապետի անեծքը, որն ըստ ժողովրդական սնահավատքի աչքի է ընկնում իր ներգործման որոշակի ուժով. «Մոր մեկ օրհնանքը օխտը վարդապետի անեծք կը քանդի»։ Այս առածի մեջ անուղղակի կերպով արտահայտված է նաև այն գերազանցությունը, որ տալիս է ժողովուրդը աշխարհիկ գործոնին կրոնականի համեմատությամբ։

Մորից հետո երկրորդ կարևոր տեղը գրավում է հայրը։ Առանց ծնող հոր զավակների վիճակը անմխիթար է։ Նրանց համար կենսականորեն անհրաժեշտ է հոր խնամքն ու հովանավորությունը. «Մալը գնա տերը հետը, որդին գնա հերը հետը»։

Ծնողներն ընդհանրապես՝ թե՛ մայրը և թե՛ հայրը անփոխարինելի ու անկրկնելի են։ Ամեն բան հնարավոր է ձեռք բերել, բացի հորից ու մորից. «Աշխարհում ամեն բան կճարվի, սավայի (բացի) հերն ու մերը»։

Ծնողի համար ամենամեծ հարստությունը նրա զավակներն են։ Ոչ մի ուրիշ հարստություն չի կարող համեմատվել նրանց հետ. «Ընկել է փողատերը, կանգնել է տղատերը»։ Այս ասացվածքի մեջ ցայտուն կերպով արտացոլված է ժողովրդի կարծիքը մարդու ամենամեծ հարստությունը լինելու մասին, մի կարծիք, որը տրամագծորեն հակադիր է կապիտալիստական կարգերի ծնունդ այն մտայնությանը, ըստ որի փողը ամեն ինչ է։

Մոր խնամքն ու երախտիքը զավակների նկատմամբ անսահման է։ Զավակները բոլոր դեպքերում պարտական են նրան՝ անձնազոհ հոգատարության համար. «Որդին բռնումը ձվածեղ էլ որ անի, էլի մոր ամակի տակից չի դուրս գա»։

Հարազատների համար հավասարապես սիրելի ու թանկ են թե՛ աղջիկը և թե՛ տղան։ Երկուսի նկատմամբ էլ նրանք ունեն անաչառ ու հավասար վերաբերմունք. «Ասլանին էգ ու որձ չկա, ջիկրին՝ լաճ ու աղջիկ»։

Ծնողներից առավել ուշադրության առարկան մայրն է. բոլորը հետաքրքրվում են նրա որպիսությամբ, հաճախ նույնիսկ մոռացության տալով հոր գոյությունը. «Եկողը մորս հալն է հարցնում, հորս

հալը հարցնող չկա» կամ «Հորս անունը տվող չկա, քոմմա էլ մորս են հարցնում»։

Ըստ պրոֆ. Խ. Սամուելյանի այս երկու առածների մեջ պահպանվել են նախնի մայրիշխանության մնացորդները։ «Վերոհիշյալ առածների ծագման մոմենտը,— գրում է նա այդ առթիվ,— համարելու է այն փոխանցիկ շրջանը, երբ մայրիշխանությանը հաջորդում է հայրիշխանությունը, ուստի մոր և հոր նշանակությունները ծնողական-ընտանեկան տեսակետից տակավին մրցման ու պայքարի մեջ են»[1]։

Քննության առարկա երկու առածներն էլ գալով հեռավոր դարերի խորքից, իրենց գոյությունը շարունակել են մինչև մեր օրերը, ստանալով նոր, այլաբանական իմաստ։ Երկուսն էլ գործ են ածվում այն դեպքում, երբ ուզում են ակնարկել միակողմանի և շահադիտական հետաքրքրությունը մեկի վիճակով։

Քրոջ համար եղբայրն ավելի թանկ է, քան եղբոր համար քույրը։ Իր սիրով ու հետաքրքրությամբ վերջինս անհամեմատ ավելի ակտիվ է, քան առաջինը. «Քիրն ասեց՝ աղպեր ունեմ, աղպերն ասեց՝ քիր չունեմ»։ Բացատրել այս երևույթը լոկ քրոջ իբրև կնոջ առավել զգացմունքայնությամբ՝ թվում է թե միակողմանի կլինի։ Այստեղ պետք է տեսնել նաև հասարակական-սոցիալական գործոնների անդրադարձումը, թերևս և մայրիշխանության շրջանի որոշ արձագանքներ։

Աղջկա գնահատականի չափանիշը, նախ և առաջ և գլխավորապես, նրա աշխատունակությունն է, և ապա նաև նրա մայրական հատկությունը. «Աղջիկը օրնին (=հասկաքաղ) տակ գովելու է», «Աղջիկը օրոցքի տակ գովելու է»։ Մայրիշխանության քայքայումից և հայրիշխանության հաստատումից հետո, ինչպես և հետագա շրջանում, կինը կորցնելով հանդերձ տնտեսական կյանքում ունեցած իր նախկին ղեկավար դերը, դարձյալ դիտվել է իբրև կարևոր աշխատող ձեռք։ Զարգացող տնտեսության պայմաններում առաջնակարգ նշանակություն էր ստանում կնոջ դերը նաև իբրև սերունդը շարունակողի։ Վերոհիշյալ երկու առածներն էլ ծագած լինելով հետմայրիշխանության շրջանում, շարունակել են իրենց գոյությունը նաև հետագայում, այն չափով, որչափով կյանքում հարատևել են դրանց ծնող սոցիալ-տնտեսական հիմքերը։

[1] Խ. Սամուելյան, Հին Հայաստանի կուլտուրան, հատ. Ա, Երևան, 1931, էջ 257։

կնոջ (հարսի) անձնական սեփականությունը, որը կազմվում է նշանադրության ու պսակի ժամանակ նրան մատուցված ընծաներից ու դրամից, չի կարող խառնվել ամուսնու ընտանեկան գույքին և օգտագործվել այդ ընտանիքի անդամների կողմից. «Կնկա բերած փողը մայա (դրամագլուխ) չի դառնա»։ Ըստ նույն պրոֆ. Խ. Սամուելյանի «Այստեղ պարզորոշ արտահայտվում է այն սկզբունքը, որ տիրում է մատրիարխատի շրջանում։ Կանանց գույքը, մորական սեփականության իրավունքը տրամագծորեն բաժանվում էր այր մարդկանց սեփականությունից, երբ առնական ու կանացի տնտեսական գործունեությունները իրարից միանգամայն ազատ ու անկախ էին»[1]։

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ արտացոլված են նաև կենցաղային բազմաթիվ ուրիշ հարաբերություններ ու հասկացողություններ։ Օրինակ, ամուսնու և կնոջ վերաբերյալ. «Մարդի շվաք, վարդի շվաք», «Կնիկդ ինչ դեղեն, դուն էլ էն տեղեն», «Տղամարդ որ կա՝ դրսի պատ է, կնիկը՝ ներսի պատ»։ Հարսի, փեսայի և սկեսրոջ մասին. «Հարսը դառա, ղուլ դառա», «Անտեր մանկիկ, անկիսուր հարսնիկ», «Փեսի շվաք, փշի շվաք», «Փեսա ու քենի, քյաբաբ ու գինի»։ Հյուրի ու հյուրասիրության վերաբերյալ. «Ղոնաղը որ կա՝ տանտիրոջ վարդն ա», «Առաջ հաց, ետև հարց»։ Օջախի և տան մեծի մասին. «Օջախ չեղնի սուճախ», «Խոսքը՝ մեծին, ջուրը՝ պզտկին»։ Բաժինքի ու ղալանի (գլխագին) վերաբերյալ. «Աղջիկն օրեկան, բաժինքը տարեկան», «Աղջկա ղալան ուր պապուն կը հասնի» և այլն։

Իր կենցաղային բնույթի առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը հիմնականում արտահայտել է առողջ ու առաջավոր հայացքներ։

3

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ ուշադրավ տեղ են գրավում մարդու անձնական ու հասարակական հատկություններին, նրա բնավորությանն ու խառնվածքին նվիրված ստեղծագործությունները։ Իրենց բովանդակության ու բնույթի համեմատ վերջիններս բաժանվում են երկու հիմնական խմբի։

Առաջին խումբը կազմում են այն առածներն ու ասացվածք-

[1] Խ. Սամուելյան, Հին Հայաստանի կուլտուրան, հատ. Ա, էջ 265—266։

ները, որոնց մեջ ժողովուրդը խոսում է մարդու դրական հատկությունների մասին։ Նա այստեղ ուղղակի կամ անուղղակի ձևով կոչ է անում հետևելու այդ հատկությունները կրողների լավ օրինակին։ Իրենց ծագումով տվյալ խմբի մեջ մտնող առածներն ու ասացվածքները կապված են աշխատավորական մասսաների հետ և արտացոլում են նրանց դասակարգային, քաղաքական, բարոյական ըմբռնումները, ճաշակն ու հոգեբանությունը, նրանց տենչանքներն ու ակնկալությունները։ Այսպես օրինակ. նպատակ ունենալով վեր հանելու ոչ անձնամոլ, մարդասեր, շնորհալի և նման հատկություններով օժտված մարդու արժանիքները, ժողովուրդը ասում է. «Մեկ կա հազար արժե, հազար կա մեկ չարժե»։

Հասարակության համար պիտանի ու օգտակար և միաժամանակ իր առավելություններով չշլացող, համեստ ու պարզ մարդուն բնութագրելու համար նա ասում է. «Պտղատու ծառը գլուխը կախ կը գցի»։

Ժողովուրդը խորհուրդ է տալիս գործ ունենալ միայն խելոք, բանիմաց և խոհուն մարդկանց հետ, ու հեռու մնալ անխելքներից. «Խելոքի հետ քար կրի, հիմարի հետ փլավ մի ուտի»։

Նա կոչ է անում հետևելու ուրիշներից ակնկալություն չհայցող, սեփական աշխատանքով ապրող, ջանադիր ու գործունյա, արդար ու ազնիվ, խաբեությամբ չզբաղվող, ուրիշի վաստակը չկողոպտող, ճշմարտասեր ու ճշմարտախոս մարդկանց օրինակին. «Բանուկ ձեռքը չի մուրալ», «Հալալը որ մազ ըլնի՝ չի կտրվի, հարամը որ գերան ըլնի՝ կկոտրվի», «Շիտակ ճամբով քալող չդադրի» և այլն։

Քննության առարկա առածների ու ասացվածքների երկրորդ խումբը կազմում են այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ խոսվում է մարդու բացասական հատկությունների մասին։ Ժողովուրդը հիշյալ ստեղծագործություններով պարսավանքի խոսք է ասում այդ հատկությունները կրող մարդկանց հասցեին։ Այստեղ մենք տեսնում ենք մասնավոր սեփականատիրական կարգերի ծնունդ հանդիսացող մարդկային այնպիսի գծեր, ինչպիսիք են եսամոլությունը, ձրիակերությունը, ագահությունը, շահամոլությունը, կեղծավորությունը և այլն։ Ժողովուրդը ճշմարտացիորեն արտացոլել է իր շրջապատի իրականությունը, շահագործման ու ճնշման վրա հիմնված անցյալի մռայլ կարգերը, որոնք դարերի ընթացքում մարդու միջից աստիճանաբար դուրս են վանել մարդկայինն ու լավը, փոխարինելով այն հակամարդկայինով ու վատով։ «Հին հասարակությունը,— ասել է Լենինը այդ առթիվ,— հիմնված էր այն սկզբունքով.

որ կամ դու ես կողոպտում ուրիշին, կամ ուրիշն է կողոպտում քեզ, կամ դու ես աշխատում ուրիշի համար, կամ ուրիշը՝ քեզ համար, դու կամ ճորտատեր ես, կամ ճորտ ես։ Եվ հասկանալի է, որ այս հասարակության մեջ դաստիարակված մարդիկ, կարելի է ասել, մոր կաթի հետ ընկալում են այն հոգեբանությունը, սովորությունը, հասկացողությունը, թե՝ կամ ճորտատեր, կամ ճորտ...»[1]։ Լենինի բնութագրած այդ հասարակությունն է ահա, որ դարերի ընթացքում մշակել է մարդու բնավորությունը, որը «Ոչ այլ ինչ է, բայց եթե փոքրամասնության կողմից կազմակերպված հարյուրամյակների ճնշումով սնուցված ունակությունների, սովորույթների, նախապաշարումների և սնոտիապաշտությունների մի շարք»[2]։

Սակայն ժողովրդի ռեալիզմը, ինչպես բոլոր մյուս դեպքերում, այստեղ էլ կրավորական, հայեցողական չէ։ Զգալի տեղ հատկացնելով իր առածների ու ասացվածքների մեջ մարդու բացասական հատկություններին նա օբյեկտիվորեն մերկացրել է դրանք ծնող հասարակական միջավայրը՝ անցյալի մասնավոր սեփականատիրական կարգերը։ Դրա հետ միասին նա հետապնդել է դաստիարակչական նպատակներ՝ քննադատության ու մերկացման միջոցով վերացնելու մարդու միջից նրա էգոիստական վատ գծերը։ Այսպես օրինակ. խոսելով ուրիշի ծանր վիճակի մեջ չմտնող և միայն իր նեղ անձնական շահով տարված մարդու մասին, ժողովուրդն ասում է. «Մեկի աչքն է դուրս եկել, մեկելն ասում է՝ տուր տանեմ կատվիս»։

Բնութագրելու համար աշխարհի բոլոր բարիքներին տեր դառնալու անհագուրդ մարմաջով բռնված անկուշտ ու ագահ մարդկանց, նա ասում է. «Տանձն ինձի, խնձորն ինձի, սերկևիլն էլ սիրտս կուզի»։

Ժողովուրդը դիպուկ և ուժեղ պատկերներով ու համեմատություններով, դառն հեգնանքով խարազանում է քրտինք չթափող, հեշտ վաստակի ետևից ընկած ձրիակերության սովոր, ծույլ, դատարկապորտ ու անգործունյա, նեղ եսամոլ ու շահամոլ, առանց որևէ դավանանքի, խարդախ ու սրիկա, երկերեսանի ու կեղծավոր մարդկանց։ Այդպիսիների մասին նա ասում է. «Սատկած էշ ման կուգա, որ նալերը քաշի», «Բան դրին փախավ, հաց դրին հասավ», «Որ ես դրախտումը չեմ, թող իշվանք էնտեղ թավալ տան», «Աչ

---

[1] В. И. Ленин, Сочинения, том 31, 1950, стр. 269.

[2] М. Горький, Публицистические статьи, 1933, стр. 264.

ձեռքը՝ բերնին, ձախը՝ դմակին», «Ագռավի ծերտը աբասու տեղ անց կըկացնի», «Մոր մանածը ծախող է», «Վեզուն մեղը, սիրտը լեղի», «Երեսանց հայելի, տակևանց ածելի» և այլն։

Նման ձևով ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իր ակտիվ վերաբերմունքն է արտահայտում նաև մարդու անհնական ու հասարակական բոլոր մյուս դրական ու բացասական հատկությունների նկատմամբ, հետապնդելով ուսուցողական և քննադատական նպատակներ։

4

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ զգալի տեղ են գրավում կենսափիլիսոփայության, բարոյականության ու գեղեցկի վերաբերյալ ստեղծագործությունները։ Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր հորինվածքների, այնպես էլ վերջիններիս հիմքը կազմում է աշխատավոր մասսաների տարերային-մատերիալիստական աշխարհհայացքը։ Բնության, հասարակական կյանքի, մարդու պրակտիկ գործունեությանը վերաբերող բոլոր հարցերում ժողովրդի ելակետը հանդիսանում են նյութական պայմանները։ Հակառակ կրոնական-իդեալիստական աշխարհհայացքի, որը հաստատում է աստծու բացարձակ իշխանությունը բնության վրա և դրանով իսկ նպատակադրյալ կերպով շեղում մարդու հայացքը իրական երևույթներից ու գործողություններից, ժողովուրդը իր ուշադրությունը սևեռում է հիշյալ երևույթների ու գործողությունների վրա և իր եզրակացությունները բխեցնում է ռեալ իրականությունից։ Կյանքի ու մահվան, աշխատանքի ու սիրո, միջավայրի ու ժառանգականության և բազմաթիվ այլ հարցերում նա հիմնականում կիրառում է աշխարհաճանաչողության այդ առողջ ու առաջավոր սկզբունքը, որն իր ծագումով սերտորեն կապված է նրա հասարակական-դասակարգային կեցության հետ։

Հակառակ աշխարհի անցավորության և ունայնության մասին քրիստոնեական եկեղեցու քարոզած հայտնի գաղափարներին, որոնց հիմքում ընկած է հոգու անմահության իդեալիստական-միստիկական տեսակետը, ժողովուրդը առածների մեջ առաջ է քաշում իրական կյանքի առաջնության բուն մատերիալիստական հայացքը։

Բնորոշ է այս առումով «Բերողը կհաղթե գրողին» սքանչելի առածը, ուր բերող (իմա՝ ծնող) մոր և գրողի (իմա՝ հոգեառի) սիմվոլիկ կերպարների միջոցով ակնարկվում է կյանքի՝ մահվան հանդեպ տարած հաղթանակի մասին։

Հակառակ իր հիմքում խորապես հետադեմ ու սխալ այն հայացքի, ըստ որի հանցագործությունը, ինչպես նաև հասարակական շատ այլ չարիքներ իրենց արմատներն ունեն մարդու բնախոսության մեջ, ուստի և անհնարին է դրանք վերացնել, ժողովուրդը հավատարիմ իր հասարակական առողջ բնազդին՝ այդ բոլորը կապում է միջավայրի, սոցիալական պայմանների հետ, միանգամայն հնարավոր համարելով դրանց վերացումը։ Նա ասում է. «Մեղավոր (հանցավոր) մեր չէ բերե (մայրը չի ծնել), դրկցոց (հարևանների) մոտեն իուսե (սովորել)»։

Առաջադիմական ու ճշմարտացի է ժողովրդի մոտեցումը նաև մարդու արժանիքների գնահատության գործում։ Նրան միանգամայն խորթ է մասնավոր սեփականատիրական կարգերում՝ անհատին նրա ունեցվածքով գնահատելու ընդունված կարգը։ Ժողովրդի կարծիքով մարդու արժանիքների չափանիշը ոչ թե հարստությունն է, այլ նրա հասարակական, բարոյական ու հոգեկան հատկանիշները։ «Ջուլի (ցնցոտի) տակ էլ մարդ կլինի»,— ասում է նա այդ առթիվ, պատկերավոր կերպով բացահայտելով իր միտքը։

Չնայած տիրող դասակարգերի և հատկապես եկեղեցու համառ ջանքերին՝ դարերի ընթացքում մասսաների մեջ պասսիվության ու հնազանդության հայացքներ պատվաստելու, ժողովուրդը հիմնականում հարազատ է մնացել արտադրող ու ստեղծագործող դասակարգին հատուկ մաքառման ու պայքարի, ակտիվության ու գործի իր փիլիսոփայությանը։ Նա շարունակ այն միտքն է քարոզել, որ բնության ուժերը սեփական շահերին ծառայեցնելու, առաջադրված նպատակներին հասնելու համար մարդը չպետք է սպասի ձեռքերը ծալած և ոչ էլ հայցի վիզը ծռած։ Գործունեության ու պայքարի իր այդ հայացքները ժողովուրդը դրսևորել է «Ծառն ինքն իրան քեզ ցախ չի տա», «Ծիտ (վիզ) ծռելով մուրազի չեն հասնի» և նման տիպի մի շարք այլ առածների ու ասացվածքների միջոցով։

Իմաստուն ու խորն է ժողովրդի սիրո փիլիսոփայությունը։ «Սեր չիրիշկա հաշ ու տաճիկ, չիգյար չիշկա լաճ ու աղջիկ»,— ասում է նա, ընդգծելով սիրո զգացման մեծությունն ու վեհությունը՝ նեղ ազգային, կրոնական և նման կարգի զգացմունքների ու ըմբռնումների համեմատությամբ։

Իմաստուն ու խորն են ժողովրդի հայացքները աշխատանքի ու խաղաղության մասին։ Ժողովուրդը չափազանց բարձր է գնահատում թե՛ աշխատանքը և թե՛ խաղաղությունը, որովհետև և՛ մեկը, և՛ մյուսը նրա կյանքի իմաստը, նպատակն են։ Ապրելով բացառապես

իր արդար վաստակի արդյունքով և միաժամանակ լինելով աշխարհի բոլոր նյութական ու հոգևոր բարիքների միակ ստեղծողը, ժողովուրդը չէր կարող այլ կարծիք ունենալ աշխատանքի մասին։ Իսկ արդար և ստեղծարար աշխատանքի գլխավոր նախապայմաններից մեկը, ինչպես հայտնի է, միշտ եղել է խաղաղությունը, որի մշտական և ամենաջերմ ջատագովն է հանդիսացել աշխատավոր ժողովուրդը միշտ և ամենուր։ Աշխատանքի ու խաղաղության հասարակական վերոհիշյալ կարևոր դերն ընդգծող բնորոշ ստեղծագործություններից են, օրինակ. «Ձեռքը բան, ոտքը գերեզման» տարածված առածը, որտեղ տրված է անդադրում աշխատանքի խելացի ու գործարար խրատը, «Աշխատանքը լեռներ կհավրե» ասացվածքը, որով ակնարկվում է աշխատանքի ամենակարող և ստեղծարար մեծ զորությունը, «Հացի կտրածը թուրը չի կտրե» սիմվոլիկ առածը, ուր հացի և թրի հարաբերության միջոցով ժողովուրդը հաստատում է համերաշխության ու խաղաղության բացարձակ գերազանցությունը բռնության ու պատերազմի նկատմամբ։ Այսպես և շատ ուրիշներ։

Ժողովրդի կենսափիլիսոփայությունը, չնայած այն հանգամանքին, որ մշակվել է անցյալի ծանր պայմաններում, շնորհիվ իր առողջ մատերիալիստական արմատների, իր հիմքում լավատեսական է։ Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը տարբեր երանգներով շարունակ այն միտքն է արծարծում, որ անհաջողությունը, չարիքը հարատև չեն, և որ վաղ թե ուշ հաղթանակելու են բարին ու լավը։ Բնորոշ են այս տեսակետից՝ «Քառասուն տարի «ախ՜» չըլլար» և «Չէ եղեր գիշեր, որ չէ լուսցեր» պատկերավոր ու խորիմաստ առածները, որոնց մեջ հիանալիորեն ցոլանում է աշխատավորության՝ իր ապագայի ու վերջնական հաղթանակի մասին ունեցած վառ հավատը։

Առածներն ու ասացվածքները բացահայտում են ժողովրդի կողմից մարդկային վարքագծի այս կամ այն արտահայտությանը տրվող բացասական կամ դրական գնահատականները, լավի ու վատի, չարի ու բարու, մեղավորի ու անմեղի մասին նրա հայտնած կարծիքները։ Այդ կարծիքները բխում են աշխատավոր մասսաների բարոյախոսական ընդհանուր սկզբունքներից և համերաշխ ու համահնչուն են վերջիններիս։ Հայտնի է, որ բարոյախոսությունը իբրև վերնաշենքային երևույթ պայմանավորված է հասարակական կոնկրետ հարաբերություններով և ունի որոշակիորեն արտահայտված պատմական բնույթ։ Նրա վրա անմիջական ներգործություն ունեն տվյալ ժամանակաշրջանի իրավական, կենցաղային, կրոնա-

կան և այլ հայացքները, որոնք իրենց հերթին պայմանավորված են նույն այդ ժամանակաշրջանի տնտեսակարգով։ Թշնամական, իրարամերժ դասակարգերի բաժանված հասարակության մեջ չի եղել և չէր կարող լինել մեկ միասնական բարոյախոսություն։ Բարոյական այնպիսի ընդհանուր հասկացություններ, ինչպիսիք են օրինակ. «չարն ու բարին», «լավն ու վատը», «արդարն ու մեղավորը» և այլն, որոնք գոյություն են ունեցել երկար դարերի ընթացքում, յուրաքանչյուր պատմական դարաշրջանում և յուրաքանչյուր դասակարգային միջավայրում ստացել են սոցիալական համապատասխան երանգ ու բովանդակություն։ Մինչդեռ տիրապետող և շահագործող դասակարգերի բարոյախոսությունը արդարացնում ու պաշտպանում է այդ դասակարգերի իշխանությունն ու շահերը, ժողովրդի բարոյախոսությունը արտահայտում է ճնշված ու հարստահարված դասակարգերի բողոքն ու զայրույթը տիրող դասակարգերի դեմ, պաշտպանում է աշխատավոր մասսաների շահերը, արտացոլում է նրանց ձգտումներն ու ակնկալությունները։ Այսպես, օրինակ, հակառակ քրիստոնեական «Մի կալ հակառակ չարին» հայտնի սկզբունքին, ուր չարին չհակառակելու պասսիվության ու հնազանդության քարոզով փորձ է արվում կասեցնելու մասսաների բողոքն ու ցասումը տիրող կարգերի դեմ, ժողովուրդն իր առածների մեջ կոչ է անում հեռու մնալ չարիքից, ակնարկելով համապատասխան պատժի մասին։ Նա ասում է. «Շնության գնացողը շնաթակ կուտի», «Արին թափողը արնով էլ կերթա»։ Վերջին առածի մեջ ցայտուն կերպով դրսևորված է մի կողմից ժողովրդի խաղաղասիրական բնավորությունը, արյուն թափողների դեմ բուռն ատելությունը, մյուս կողմից՝ նրա հաստատ կամքը ոչնչացնելու այդ արյուն թափողներին։

Ժողովրդական բարոյախոսության համար չափազանց բնորոշ է փոխադարձության և փոխօգնության սկզբունքը, որն իր արմատներով կապվում է աշխատավոր մասսաների կյանքի հնից եկող համայնական-կոլեկտիվիստական տնտեսաձևի, կենցաղի և վերջիններիս վրա խարսխված նրանց համապատասխան հակումների ու հասկացողությունների հետ և տրամագծորեն հակադրվում է շահագործող դասակարգերի կողմից ստեղծված իրենց հիմքում անհատապաշտական և էգոիստական բարոյական սկզբունքներին։ Վերոհիշյալ սկզբունքի ցայտուն արտահայտություններից մեկն է «Աշխարքս փոխ հաց է» տարածված առածը, որի մեջ ժողովուրդը այն

միտքն է արտահայտում, թե աշխարհը հիմնված է մարդկանց փոխադարձ օգնության վրա։

Դասակարգային-սոցիալական որոշակի բնույթ ունեցող նմանօրինակ բարոյական մի սկզբունք է նաև անարդար ու հեշտ վաստակի անկայունության ու վաղանցուկ լինելու մասին ժողովրդի ունեցած հայացքը, որն իր արտահայտությունն է գտել «Քամու բերածը քամին կտանի», «Սելավի բերածը սելավը կտանի» և մի քանի ուրիշ առածների մեջ։ Այստեղ այն միտքն է ակնարկված, թե՝ ուրիշի հաշվին շահագործումով ու կողոպուտով ձեռք բերված հարստությունը մնայուն չի կարող լինել։

Ժողովրդի հայացքով գեղեցկի զգացումը որևէ առարկայի կամ էակի նկատմամբ, տարբեր լինելով վերջիններիս մասին նրա ունեցած գործնական կարծիքից կամ նյութական հետաքրքրությունից, միաժամանակ հակադիր չէ դրան։ Նրա աչքում տվյալ առարկայի կամ էակի գեղագիտական արժեքը մեծանում է այդ առարկայի կամ էակի ունեցած սոցիալական արժեքի համեմատ։ Գեղեցիկ է այն, ինչ պիտանի է, և տգեղ է այն, ինչ անպետք է մարդու համար։ Այստեղից էլ ահա բխում է ժողովրդի հայացքը գեղեցկի ու լավի նույնության և գեղեցկի հասկացողության հարաբերական լինելու վերաբերյալ։

Բնության և հասարակական կյանքի երևույթների գնահատման գործում ժողովրդի համար էական նշանակություն ունի գեղեցկության հարցը։ «Տան կատուն էլ լավ է, որ սիրուն ըլնի»,— ասում է նա, ընդգծելով գեղեցկության կարևորությունը ո՛չ միայն մեծ, այլև ամենափոքր բաներում անգամ։ Շեշտելու համար գեղեցկության էական դերը հատկապես մարդկանց գնահատման համար, ժողովուրդը եզրակացնում է՝ «Օքմինը չեր աչքին պիտի դուր գա, իժում սրտին»։

Ընդունելով արտաքին գեղեցկության կարևորությունը, սակայն, ժողովուրդը հեռու է այն գերագնահատելուց։ Նրա մոտ արտաքին գեղեցկությունը սերտորեն կապված է ներքինի հետ։ Միայն արտաքին գեղեցկությունը շատ քիչ է տվյալ առարկան կամ էակը գեղեցիկ համարելու համար։ «Սիրունի երեսին փլավ չեն ուտի»,— ասում է ժողովուրդը մերժելով անբովանդակ գեղեցկությունը։

Արտաքին գեղեցկության ժամանակավոր և վաղանցուկ լինելը և ներքին գեղեցկության մնայունությունն ու տևականությունը շեշտելու համար, նա ազդարարում է. «Դեմքի գեղեցկությունը տանեբաղնիս, անվան գեղեցկությունը՝ Վանեն-Բիթլիս»։

Բնորոշ են նաև այն առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ բացահայտված է գեղեցկության հարաբերական լինելը։ Դրանց ցայտուն նմուշներից մեկն է «Սրտի սիրածը սիրուն կլինի» հայտնի ասացվածքը, որի մեջ ժողովուրդը պարզ ու որոշակի կերպով այն միտքն է արտահայտում, որ բացարձակ գեղեցկություն գոյություն չունի, և գեղեցկի չափանիշը մարդու՝ տվյալ առարկայի կամ էակի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքն է։

5

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համեմատաբար փոքր և ուրույն մի բաժին են կազմում հավատալիքներին ու կրոնին վերաբերող ստեղծագործությունները։ Վերջիններս, ինչպես և իրավական, կենցաղային, փիլիսոփայական և այլ բնույթի առածներն ու ասացվածքները անդրադարձնում են իրենց մեջ հին Հայաստանի տնտեսական կարգը։ Դրանք հիմնականում արդյունք ու արտահայտություն են տոհմատիրական-նահապետական և ֆեոդալական ֆորմացիաների տիրապետության պայմաններում աշխատավոր մարդու ընդհանուր գոյավիճակի, մասսաների հետամնաց ու ճնշված կացության։ Հնադարյան չութ ու արորի և փայտե գութանի երկրագործությունը, որի հետ կապված է եղել հայ գյուղացու աշխատանքային կյանքը, արտադրության այն պրիմիտիվ գործիքները (բահն ու բրիչը), որոնցով նա հայթայթել է իր գոյության պահպանման համար անհրաժեշտ կենսական միջոցները, ստրկական կապի մեջ են դրել նրան շրջապատի բնությունից, ենթակա դարձրել վերջինիս կույր ու տարերային ուժերին։ Չկարողանալով ծառայեցնել այդ ուժերն իր արտադրական նպատակներին և աշխատանքային գործողություններին, չկարողանալով կազմակերպված պայքար մղել բնության արհավիրքների ու պատահարների դեմ, անընդունակ ըմբռնելու դրանց առաջացման բուն պատճառները՝ մարդը աստվածացրել է բնությունն իր ուժերով, մարմնավորել այն զանազան չար ու բարի էակների մեջ։

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ արտացոլված հավատալիքներն ու կրոնական ըմբռնումները նույնպիսի հիմքեր ունեն, ինչպես և հավատալիքներն ու կրոնը ընդհանրապես։ Վերջիններս ըստ Էնգելսի ոչ այլ ինչ են, բայց եթե՝ «ֆանտաստիկ անդրադարձումը մարդկանց գլուխների մեջ այն արտաքին ուժերի,

որոնք իշխում են նրանց վրա առօրյա կյանքում, անդրադարձում, որի մեջ երկրային ուժերը գերբնական ուժերի ձև են ընդունում»[1]։

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ անդրադարձված է, նախ և առաջ, հոգու պաշտամունքը, որի հետ սերտորեն կապված է նախնադարյան անիմիզմը՝ բնության երևույթների ու առարկաների շնչավորումը, նրանց աստվածացումը։ Նույն այդ առածների մեջ, այնուհետև, կարևոր տեղ ունի ցեղի կամ տոհմի նախնիների պաշտամունքը, այսպես կոչված տոտեմիզմը, երբ մարդիկ բնության որևէ երևույթի կամ կենդանու մեջ տեղափոխված էին համարում իրենց նախնու հոգին և ըստ այդմ սկսում էին պաշտել նրան։ Տոտեմների պաշտամունքի արտահայտությունն է եղել կենդանու կերպարանք ունեցող չար ու բարի ոգիների (սատանա, դև և այլն), էակների պաշտամունքը։

Դարերի խորքից եկող նախնական բնույթի այս և բազմաթիվ ուրիշ հավատալիքների, սնոտիապաշտությունների ու նախապաշարումների հետ միասին, որոնց առանձին տարրերն ու վերապրուկները պահպանվել ու հարատևել են մինչև XIX դարը, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ զգալի տեղ ունեն նաև ավելի ուշ շրջանի և առավել զարգացած կրոնական ըմբռնումները. միաստվածության գաղափարը իր տարբեր արտահայտություններով, հանդերձյալ կյանքի հավատքը, քրիստոնեական կրոնի մի քանի դոգմաները։

Ըստ վերոհիշյալ հավատալիքների ու կրոնական ըմբռնումների՝

Շուն ու կատու սպանելը մեծ մեղք է, մուկը պիղծ է, իսկ ագռավը չարագուշակ. «Շունը սպանողին քաշ տալ կտան», «Կատու սպանողին թողություն չեղնի», «Մուկը մեկ փշուր ա, ամա որ ընկնի կարաս՝ կը մուռտառի»», «Ագռավի տեսած սերմը չի կանաչի»։

Սատանան այծի կերպարանք ունի և ազգակից է նրան, դևը կրակից վախենում է. «Էծ տեսած, սատանա տեսած», «Էծը սատանի սանահերն ա», «Դևը կրակից փախ է», «Դևը դարբնոց չի էրթա»։

Երազում տեսածը կատարվում է, երազով կանխակռահվում է լինելիքը։ Փորձանքն անպակաս է մարդու գլխից. «Երազ կա՝ օրն ա կատարվում, երազ կա՝ տարին», «Երազն առաջնախոս ա», «Օրը կ'էրթա, ավուր շառը չի էրթա»։

Մարդու հաջողության ու անհաջողության տնօրենը նրա բախտն է կամ ճակատագիրը. «Բախտ ունեցար՝ լեռ քարի վրա էլ գնաս, կը կանաչի», «Անբախտ մարդը ծովերն էլ երթա՝ կը ցամաքի», «Լավ ա մի փութ բախտը, քանց մի կարաս իմաստությունը», «Ճակատի գրվածը չի ջնջվի»։

[1] Маркс—Энгельс, Сочинения, т. XIV, 1931, стр. 322.

Հոգին գերադաս է մարմնից։ Հավատ ունեցողը երկար է ապրում. «Հոգին քաղցր է քան մարմինը», «Հավատ ունիս, շատ կապրիս»։

Այս աշխարհը անցավոր է ու փոփոխական։ Մարդ պետք է երկնչի վատ արարքներից, որովհետև հանդերձյալ կյանքում նրանից հաշիվ են պահանջելու դրա համար. «Աշխարքը Սողոմոն իմաստունին էլ չի մնացել», «Աշխարքի մալը աշխարհը կը մնա», «Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու»։

Չպետք է խնայել աղքատներին ողորմություն, որովհետև աստված հատուցում է դրա դիմաց. «Ողորմություն տուր, որ աստված էլ քեզ ողորմա», «Ողորմողին աստված կը ողորմա»։

Հավատալիքներն ու կրոնը ծագած լինելով մասսաների հետամնացության ու ճնշվածության հողի վրա, դարերի ընթացքում օգտագործվել են տիրող դասակարգերի կողմից նույն այդ մասսաների գիտակցությունը բթացնելու և նրանց անխնա կերպով հարըստահարելու համար։

Չափազանց բնորոշ է այն հանգամանքը, որ աշխատավոր ժողովուրդը հետամնացության հետևանքով ստիպված լինելով հավատալ զանազան չար ու բարի ոգիներին, սատանաներին ու հրեշտակներին, բախտին ու ճակատագրին, աստծուն ու սրբերին,— միաժամանակ անխնա կերպով ու չարաչար մերկացրել, քննադատել ու ծաղրել է կրոնի պաշտոնական սպասավորներին երկրի վրա, հոգևոր դասի մեծ ու փոքր ներկայացուցիչներին, որոնք ապրել են նրա հետ կողք-կողքի և գործել նրա աչքի առաջ։ Աշխատավոր մասսաները իրենց դարավոր կենսափորձով տեսել են, թե ինչ դեր են խաղացել եկեղեցին, կրոնն ու կրոնավորները ժողովրդի հարստահարման, ճնշման ու ստրկացման գործում։ Նրանք տեսել ու զգացել են իրենց մեջքի վրա, թե ինչպես քրիստոնեական եկեղեցին, հանձին իր սպասավորների, միշտ գնացել է տիրող շահագործող դասակարգերի հետ, ընդդեմ ժողովրդի, թե ինչպես այդ եկեղեցին հնազանդության և հպատակության իր քարոզներով աշխատել է թմրեցնել ու զինաթափ անել ժողովրդին, կասեցնել նրա բուռն ատելությունն ու պայքարը ճնշողների դեմ։ Ահա թե ինչու նրանք՝ աշխատավոր մասսաները, ծառս են եղել ոչ միայն աշխարհիկ հարստա-

հարիչների՝ զանազան կալվածատերերի, իշխանների, պետության ու նրա պաշտոնյաների, վաշխառու-առևտրականների, կապիտալիստների և բազմաթիվ այլ «ցեցերի» դեմ, այլև նույն թափով ու ատելությամբ դուրս են եկել վերջիններիս դաշնակից զանազան հոգևոր պորտաբույծների, եկեղեցու սպասավորների՝ վարդապետների և մյուսների դեմ։ Աշխատավոր ժողովրդի պայքարը կրոնի և կրոնավորների դեմ, եկեղեցական ծեսերի ու արարողությունների ժխտումը, որն այնքան ցայտուն կերպով արտահայտված է աղանդավորների գաղափարախոսության մեջ տակավին վաղ միջնադարում, իր ուժեղ արձագանքն է գտել հայ ժողովրդական բանահյուսության տարբեր ժանրի ստեղծագործությունների (առակ, էպոս, երգ և այլն) մեջ և մասնավորապես առածներում ու ասացվածքներում։

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ մերկացված է հոգևորականության սոցիալական էությունը, որպես անաշխատ և շահագործող մի դասակարգի։ Այստեղ երևան են գալիս եկեղեցին, վանքը և նրա պաշտոնյաները (վարդապետ, քահանա և այլն), որոնք աշխարհիկ հարստահարիչների նման ապրում են գյուղի ու քաղաքի աշխատավորության հաշվին, առանց տքնելու, ձրիակերությամբ, կողոպուտով ու կաշառքով։ Բնութագրելու համար հոգևորականների այդ հատկությունը, հայ ժողովուրդն, օրինակ, ասում է՝ «Եղ Վանից, ալյուր Մահմատանից, ի՞նչ կերթա վարդապետից», «Տերտերի ասմունքը միշտ է ուզմունքը», «Տերտերուն պես «տուրն» են սորվեր», «Տերտերն առնելուն ղոչաղ ա, տալուն՝ նաչաղ» և այլն։

Իրենց դասակարգային էությամբ մոտ ու համերաշխ լինելով աշխարհիկ հարստահարիչներին, հոգևորականները հանդես են եկել նրանց հետ սերտ դաշնակցության ու համագործակցության մեջ։ Այդ մասին են վկայում «Քհանի (քահանա) վրա լույս է իջեր, ո՞վ է տեսեր — գիրը» առածը, որի մի տարբերակն է «Տանտիրոջ վրա լույս վեր եկավ, ո՞վ տեսավ՝ գիրը» տարածված առածը։

Եկեղեցու պաշտոնյաների էությունը հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ բացահայտվում է նաև նրանց շահասիրության, ագահության ու որկրամոլության մասին խոսող բազմաթիվ ստեղծագործություններով։ Հայ ժողովուրդն ասում է. «Սար ու ձոր, տերտերի փոր», «Տերտերի կաշին թմբուկի վրա են անցուցեր, քանի զարկեր են՝ «տուր-տուր» է ասեր», «Տերտերի փորը վայ-վայի պնակ է, ինչ որ դնես՝ կերթա», «Տերտերին աչքը քնար շիներ են, քանի զարկեր են՝ անոթի եմ, բերեք ուտեմ, անոթի եմ՝ բերեք ուտեմ,

ձայն կուտա եղեր»։ Քահանայի բացառիկ որկրամոլությունը ժողովրդի աչքում դարձել է մի տեսակ չափանիշ։ Այդ է պատճառն ահա, որ երբ ուզում են ակնարկել մեկի անկշտությունը, ասում են. «Ինչ որ երեցն ուտե՝ ուրիշի տուն» կամ «Թեկուզ իրիցի բերանը գցած, թեկուզ՝ գիլի»։

Իր առածների ու ասացվածքների մեջ հայ ժողովուրդը եկեղեցու պաշտոնյաների մեծամասնության ձրիակերության, շահասիրության, ագահության, որկրամոլության հետ սուր կերպով քննադատում ու ծաղրում է նաև նրանց ծայրաստիճան բթամտությունը և անբարոյականությունը, որով առանձնապես աչքի են ընկել գյուղական քահանաները։ Այդ առթիվ նա ասում է. «Ժամատուն քանի ջոջ էլնի, տերտերը իր գիտցածը կը կարդա», «Թե մարդ չդառնա, տերտեր խոմ կը դառնա», «Տերտեր արա, գեղը գցի, թե որ չապրի, գետը գցի», «Ծառա եմ կարգիդ, չեմ հավնիր վարքիդ» և այլն։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ մենք գտնում ենք նաև ոչ սակավ թվով բուն աթեիստական ստեղծագործություններ՝ ուղղված կրոնի, սրբերի և հատկապես աստծու դեմ։ Դրանց մեջ արտացոլված է աշխատավորական մասսաների տարերային մատերիալիստական աշխարհհայացքը և անարդարության դեմ ծառացող նրանց բողոքող ոգին։ Մասնավոր սեփականատիրական կարգերի տիրապետության պայմաններում, շահագործող դասակարգերի ճնշման անմիջական ազդեցությամբ աստծու հասկացողությունը ժողովրդի ըմբռնման մեջ ժամանակի ընթացքում մոտեցել ու միահյուսվել է թագավորի, կալվածատիրոջ, աղայի և նմանների մասին նրա ունեցած պատկերացումների հետ, վերածվելով «երկնային թագավորի», «երկնային կալվածատիրոջ» կամ «երկնային աղայի» հասկացողության։ Վերջինս շատ ցայտուն դրսևորված է «Վերն աստված, վարը թագավորը», «Վերն իրիշկեմ աստվածն ի, ցածը՝ ամիրեն» հայտնի ասացվածքների մեջ։

Աշխատավոր ժողովուրդը դարերի ընթացքում տեսնելով սատծուն ուղղված իր դիմում-աղոթքների անհետևանք մնալը և անձամբ իսկ համոզվելով, որ աստված ո՛չ միայն չի օգնում զրկվածներին ու հալածվածներին, այլև դարձել է շահագործման ու հարստահարման գործիք ուժեղների ու զրկողների ձեռքին, իրերի բնական տրամաբանությամբ կանգնել է աթեիզմի ճանապարհին, իր երկրայութjունն ու թերահավատությունն արտահայտել սատծու նկատմամբ։ Նա բացահայտել է քրիստոնեական կրոնի կողմից սատծուն վե-

բացված արդար և իրավ դատավորի համբավի կեղծ լինելը, կյանքից վերցրած կոնկրետ օրինակներով ապացուցելով բոլորովին հակառակը. «Ա՞խ, աստված, վա՞խ աստված, որին կուտաս սելով փետ, որին չես տա ցախ, աստված»։ Ցույց է տվել թույլերի ու կարիքավորների նկատմամբ աստծու ունեցած անբարյացակամ վերաբերմունքը. «Որբը ըսաց՝ ես կը խնդամ, աստված ըսաց՝ հըպը ես ու՞րտեղ եմ»։ Արձանագրել է աստծու՝ հարուստների պաշտպան լինելու հանգամանքը. «Աստված հարստի դհիցն ա», որի համար և բնականաբար, հարուստները միշտ մեծարել են նրան. «Աստծու գովքը միշտ հարուստն է էրե»։ Թունոտ ու սուր հեգնանքով մերկացրել է այն խաբուսիկ օգնությունը, որ աստված իբր թե ցույց է տալիս աղքատներին. «Աստված աղքատը խնդացնել ուզենա նե, էշը կորցնե, նորեն գտնել կուտա»։ Դառնացած ու հիասթափված աստծուց և կորցնելով հավատը նրա նկատմամբ, ժողովուրդը ասում է. «Անաստված տեղը կաց, անարխա (անօգնական) տեղը մի մնա»։

Նման վերաբերմունք ու կարծիք է հայտնել հայ ժողովուրդը նաև սրբերի, եկեղեցու և խաչի մասին։ Վերջիններիս նկատմամբ ժողովրդի հասկացողությունները հիմնված են եղել այն պատկերացման վրա, որ նա ունեցել է թագավորի և նրա պաշտոնյաների հարաբերության մասին։ Ինչպես որ թագավորն ուներ իր նախարարներն ու ստորադրյալները, այնպես էլ ժողովրդի կարծիքով, աստված է ունեցել։ Աստծուն, ինչպես և թագավորին նա հաճախ դիմել է ոչ թե ուղղակի ձևով, այլ եկեղեցու, խաչի և սրբերի միջնորդությամբ։ Ժողովուրդը ստիպված է եղել թագավորի ստորադրյալների նման սիրաշահել նաև վերջիններիս։ Հետևյալ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ցայտուն կերպով բացահայտում են խաչի, եկեղեցու, սրբերի նմանօրինակ բնույթը. «Ո՛չ խաչին խունկ խոստացիր, ո՛չ էլ երեխին՝ բլիթ», «Եկեղեցուն չանք մոմ չտաս, քու մուրազը չի տա», «Ո՛չ սուրբին մատաղ խոստացիր, ո՛չ էլ երեխին՝ բլիթ»։

Այսպես ահա, աշխատավոր ժողովուրդը իր առածների ու ասացվածքների մեջ դիպուկ ու սուր խոսքերով, կենդանի ու գունեղ պատկերներով և առողջ հումորով մերկացրել է աստծու և սրբերի անունից հանդես եկող հոգևոր պորտաբույծների ու հարստահարիչների դասակարգային-շահագործողական էությունը, միաժամանակ իր դժգոհության ու բողոքի վճռական ձայնը բարձրացրել իրեն՝ երկնային տիրոջ դեմ։

6

Իրենց ճնշող մեծամասնությամբ լինելով գյուղացիական ստեղծագործություններ, հայկական առածներն ու ասացվածքները ճշմարտացիորեն արտացոլում են գյուղացիական մասսայի հասարակական բնույթն ու էությունը, Լենինի խոսքերով ասած՝ «բողոքն ու հուսահատությունը», գյուղացիության «եռացող ատելությունը, հասունացած ձգտումը դեպի լավը, անցյալից փրկվելու ցանկությունը» և երազականությունը[1]։ Հայկական առածների ու ասացվածքների բովանդակության մեջ առկա հակասությունները հիմնականում արտացոլումն են այն հակասական պայմանների, սոցիալական ազդեցությունների, որոնք որոշում էին գյուղացիության տարբեր դասերի ու շերտերի հոգեբանությունը։

Իրարամերժ հայացքներով ու հասկացողություններով առանձնապես հարուստ են հավատալիքներին ու կրոնին վերաբերող ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները։ Աշխատավորական մասսաների տարերային մատերիալիստական աշխարհհայացքի արդյունք, բուն աթեիստական ստեղծագործությունների կողքին այստեղ կարելի է գտնել նաև դարերի ընթացքում քրիստոնեական եկեղեցու քարոզած պատգամների ոգով ու ոճով և նրանց անմիջական ազդեցությամբ հորինված ստեղծագործություններ։ Այսպես, օրինակ.

«Աստված ողորմածը, խեղճ մարդը մոգոնած է» ասացվածքին, ուր դրսևորված է ժողովրդի թերահավատությունը աստծու ողորմածության մասին իրեն իսկ կողմից հորինված առասպելի նկատմամբ, հակադրվում է «Աստված մեկ է, ողորմությունը՝ հազար» ասացվածքը՝ ստեղծված քրիստոնեական կրոնի ոգով՝ հարստահարվածներին մխիթարելու և նրանց մեջ սոցիալական անհավասարության վրա խարսխված կարգերի դեմ առաջ եկող բողոքն ու ընդվզումը մեղմելու համար։ «Աստված հարստի դհիցն ա» ասացվածքին, ուր արտահայտված է ընչազուրկ մասսայի ռեալիստական կարծիքը աստծու (իմա՝ կրոնի)՝ շահագործողների պաշտպան լինելու վերաբերյալ, հակադրվում է «Քյասիբի (աղքատի) տերն աստված է» ասացվածքը՝ պատվաստված ժողովրդի մեջ եկեղեցու կողմից՝ նրան հնազանդության ու խաղաղության մեջ պահելու նպատակով։ «Ճակատի գրվածը չի ջնջվի» ասացվածքին, որը կրում է

[1] Վ. Ի. Լ ե ն ի ն, Երկեր, հատ. 15, Երևան, 1950, էջ 250։

իր մեջ հին հավատալիքներից եկող ճակատագրի անխափանության, ֆատալիստական գաղափարը և վերջինից բխող պասիվության հոգեբանությունը, հակադրում է. «Գնա ծովն ընկի, ճակտիս գիրն էս է սա» ասացվածքը, որով ժողովուրդը հավատարիմ իր կենսասիրական առողջ հայացքներին, քարոզում է սեփական կյանքը լավ տնօրինելու համար ակտիվ ու պայքարող լինել կյանքում: «Հոգին առավել է, քան մարմինը» տիպիկ կրոնական ծագումի ասացվածքին, որի մեջ շեշտվում է հոգու առաջնության քրիստոնեական-իդեալիստական դրույթը, հակադրվում է «Առաջ կե՛ր, վերջը գոհացիր» ասացվածքը, որի մեջ հակառակ առաջինի ընդունված է մարմնի առաջնության բուն ժողովրդական մատերիալիստական հայեցակետը: «Ամեն հալալ մարդ արքայությունից բաժին ունի» ասացվածքին, որը ոչ այլ ինչ է, բայց եթե ընչազուրկ և տառապող մասսաներին երկնային պարգևի հույսով կերակրող կրոնական բազմաթիվ պատգամներից մեկը, հակադրվում է՝ «Էստի ճիլոբ (խսիր) տու, էնդի խալիչա տամ» ասացվածքը, որը հիանալի կերպով բացահայտում է նույն այդ մասսաների վերաբերմունքը իրական և հանդերձյալ կյանքի նկատմամբ:

Իրար բացասող և հակադիր հայացքների ու հասկացողությունների ցայտուն նմուշներ կան կնոջ դերն ու դեմքը բնութագրող հայկական առածների մեջ: Կնոջը մեծարող, նրա անձնական, հոգեկան և հասարակական արժանիքները վեր հանող բազմաթիվ ստեղծագործությունների հետ, այստեղ մենք գտնում ենք ոչ քիչ թվով առածներ ու ասացվածքներ, որոնց մեջ թերագնահատված ու վարկաբեկված է կնոջ նկարագիրը:

Առաջին կարգի առած-ասացվածքների բնորոշ օրինակներ են. «Կնիկը որ կա՝ մարդու կյանքն ա» ասացվածքը, որի մեջ ընդգծված է կնոջ դրական դերը տղամարդու կյանքում: «Առյուծը առյուծ է՝ էգ լինի թե որձ» սքանչելի առածը, որտեղ տղամարդն ու կինը դիտվում են իբրև հավասարներ: «Հա՛ անկնիկ տունը, հա՛ ջրտած ջաղացը», որի մեջ պատկերավոր համեմատությամբ տրված է կնոջ անփոխարինելի դերը ընտանիքի կենսական գոյության և բարգավաճման գործում: Եվ բազմաթիվ նմաններ:

Երկրորդ կարգի առած-ասացվածքների նմուշներից են. «Կնկա մազերը երկար է, խելքը կարճ» ասացվածքը, ուր խոսվում է կնոջ մտավոր ցածր կարողությունների մասին: «Ո՛չ կնկան էհթիպար (վստահություն) կա, ո՛չ ձիուն» ասացվածքը, ուր ակնարկվում է կնոջ անհավատարիմ լինելու մասին: «Կնկա ֆել (խարդավանք), չի

տանի սել» ասացվածքը, ուր խոսվում է կնոջ բազում խարդավանքների մասին և այլն:

Կնոջ դրական հատկությունները շեշտող առածներն ու ասացվածքները իսկական ժողովրդական ստեղծագործություններ են, հորինված աշխատավորական խավերի միջավայրում և արտացոլում են այդ խավերի ներկայացուցիչների ճշմարտացի ու առողջ հայացքները: Նրանց մի մասը գալիս է շատ խորը հնությունից, կրելով իր վրա մայրիշխանության տիրապետության և հայրիշխանության սկզբնական շրջանի ըմբռնումների կնիքը, ըմբռնումներ, որոնք բխում էին կնոջ այդ շրջանում հասարակական կյանքում ունեցած կարևոր դերից և համահնչուն էին այդ դերին:

Կնոջ մասին բացասական կարծիք արտահայտող առածներն ու ասացվածքները ֆեոդալական և բուրժուական կարգերի տիրապետության պայմաններում, տիրող դասակարգերի և հատկապես եկեղեցու ու կրոնի քարոզած գաղափարների ազդեցությամբ առաջ եկած հորինվածքներ են: Հայտնի է, որ կնոջ իրավազրկումն ու ճնշումը պատմականորեն սկսվում է մայրիշխանության վերացմամբ և հայրիշխանության հաստատումով, որը գնալով հետզհետե ավելի է խորանում արդեն դասակարգայնորեն ձևավորված հասարակության պայմաններում: Հասարակական զարգացման մեջ կատարված պատմական վերոհիշյալ շրջադարձի մասին Էնգելսը գրում է. «Մայրական իրավունքի տապալումը կանացի սեռի համաշխարհային–պատմական պարտությունն էր: Տղամարդն իր ձեռքն առավ նաև տան ղեկավարությունը, և կինը նվաստացվեց, ստրկացվեց, դարձավ լոկ նրա ցանկությունների ստրկուհին և երեխա ծնելու գործիքը: Կնոջ այդ ստրկացված վիճակը, որ բացահայտ կերպով երևան է գալիս հատկապես հույների հերոսական շրջանի և ավելի ևս դասական շրջանի ժամանակ, հետզհետե գեղազարդվել է ու կեղծիքով սքողվել, տեղ-տեղ նաև ավելի մեղմ ձև ընդունել, բայց ամենևին չի վերացել»[1]:

Դասակարգային հասարակության գոյության ողջ ընթացքում կինը եղել է այդ հասարակության ոչ լիիրավ անդամի վիճակում, թե՛ քաղաքական և թե՛ ընչքային ու անձնական հարաբերությունների ոլորտում: Նա միշտ գտնվել է հոր, ամուսնու կամ որդու իշխանության տակ: Կնոջ այդ վիճակը իր ցայտուն ձևակերպումն է

[1] Ֆ. Էնգելս, Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը, Երևան, 1940, էջ 69—70:

գտնել մի շարք այսպես կոչված «բարձր» կրոնների մեջ։ Սրբագործե-
լով կնոջ անազատ վիճակը և ելնելով իր քարոզած ասկետականու-
թյունից, եկեղեցին նրան համարել է բանականությունից ու հոգուց
զուրկ, ստորագույն, չափազանց մեղսալի, պիղծ ու ապականված մի
արարած, որը շատ ցածր է կանգնած տղամարդուց և բնությունից
դատապարտված է մշտապես նրան ենթակա լինելու։

Ահա թե որտեղից են գալիս առածների ու ասացվածքների մեջ
առկա կնոջ անձնական և հասարակական դեմքն ու դերը նվաստաց-
նող ստեղծագործությունները։

Հակասական հայացքների բնորոշ օրինակներ են տալիս մեզ
նաև ճշմարտին ու ճշմարտախոսությանը վերաբերող հայկական
առածներն ու ասացվածքները։ Ճշմարտությունն ու ճշմարիտ խոս-
քը, որի ջատագովն ու ջերմ պաշտպանն է եղել միշտ աշխատավոր
ժողովուրդը և որը հանդիսացել է նրա դավանած բարոյական կարե-
վոր սկզբունքներից մեկը, ինչպես հայտնի է, միշտ ու ամենուր հա-
լածված են եղել տիրող դասակարգերի և նրանց շահերի արտահայ-
տիչ հանդիսացող քաղաքական և իրավական հաստատությունների՝
դատարանների, դատավորների, ոստիկանության կողմից։ Աշխա-
տավոր մասսաներին հարստահարելու, նրանց արդար վաստակի
արդյունքը կողոպտելու նպատակով տիրող աշխարհիկ և հոգևոր
դասակարգերի ներկայացուցիչները բազմաթիվ այլ միջոցների հետ
լայնորեն կիրառել են նաև կեղծիքն ու սուտը, հետապնդելով ու չա-
րաչար պատժելով արդար գործի և ճշմարիտ խոսքի ներկայացու-
ցիչներին, իրենց այդ վարքագծի համար հովանավորություն ու
պաշտպանություն գտնելով իշխանությունների կողմից։

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը
բազմաթիվ ձևերով ընդգծում է ճշմարիտ գործի և ճշմարիտ խոսքի
առավելությունները, արտահայտում իր անվերապահ դրական վե-
րաբերմունքը թե՛ մեկի և թե՛ մյուսի նկատմամբ։ Նա ասում է. «Հա-
զար սուտ մի օղորդ (ճշմարիտ) չաժե», «Շիտակ ճամբով քալող
չդադրի», «Շիտակ պատը չի բլչի», «Սուտ նստինք, շիտակ խոսինք»,
«Հազար խփին, մե դրուստ ասիլ տան»։

Ժողովուրդը միաժամանակ արձանագրում է շիտակ ու ճշմար-
տախոս մարդկանց հալածական ու ծանր վիճակը մասնավոր սե-
փականատիրական կարգերում, բռնի ուժի և փողի տիրապետու-
թյան պայմաններում։ Նա ասում է. «Դուզ խոսողի գլուխը ծակ ա»,
«Ճշմարիտ խոսողի տակին մի Արաբստանի ձի պիտի», «Դրուստ
խոսողի ձին դռանը պիտի, ոտն էլ ուզանգումը», «Շիտակ ասողը

տեր չունի», «Շիտակ մարդը տեղ չունի», «Շիտակ խոսքը հանաքով
կասեն»։

Հակասական հայացքների ու հասկացողությունների արձա-
գանքներ կարելի է գտնել գիր ու գրականության վերաբերյալ եղած
ժողովրդական առածների և ասացվածքների մեջ։ Գիրն ու գրակա-
նությունը և ընդհանրապես ուսումն ու լուսավորությունը մեծարող,
դրանք հասարակության կենսական ապահովության ու առաջադի-
մության կարևոր գործոններ համարող ստեղծագործությունների
շարքում այստեղ հանդիպում են այնպիսի հատ ու կենտ առածներ
ու ասացվածքներ, որոնց մեջ գիրն ու գրագետները արժանանում
են բացասական վերաբերմունքի, դիտվում են իբրև մեծ չարիքներ
հասարակության համար։ Այսպես օրինակ. «Սև գիրը կարմիր օրեր
կբերի» բնորոշ ու գեղեցիկ ասացվածքին, որի մեջ շեշտված է լու-
սավորության ստեղծարար դրական նշանակությունը, հակադրվում
է «Ղալամին խերն էլ շատ է, շառն էլ» ասացվածքը, որի մեջ խոս-
վում է այն մասին, որ գիրը (իմա՝ լուսավորությունը) մեծ դրական
դերի հետ խաղում է նաև մեծ բացասական դեր։ «Կարդալը ոսկի
բիլազուկ է, էցկուկ մարդու ձեռ» ասացվածքին, ուր ակնարկված է
այն մեծ նշանակությունը, որ ունի ուսումը մարդու կենսական ապա-
գան ապահովելու իմաստով, հակադրվում են այն առածներն ու
ասացվածքները, որոնց մեջ ուսման և ուսումնական մարդկանց մա-
սին մենք գտնում ենք տրամագծորեն հակառակ կարծիքներ։

Գիր ու գրականության մասին եղած և՛ դրական, և՛ բացասա-
կան առածների ու ասացվածքների հեղինակը ինքը ժողովուրդն է։
Դրական առած-ասացվածքների հիմքում ընկած է նրա առողջ ու
առաջավոր հայացքը ուսման և լուսավորության առաջադիմական
դերի մասին։ Բացասական առածները արդյունք են այն ռեակցիա-
յի, որ առաջ են բերել նրա մեջ տիրող դասակարգերը՝ հանձին զա-
նազան պետական աստիճանավորների, հայ և այլազգի հոգևորա-
կանների, դատավորների ու գրագիրների, գրի ու գրականության
դեմ, գործադրելով այն աշխատավոր մասսաների հարստահարման,
կեղեքման ու ճնշման համար։

Հակասական և իրարամերժ հար նման մոտիվներ կան նաև
սոցիալ-տնտեսական, իրավա-քաղաքական և կենցաղային հարա-
բերություններին ու հասկացողություններին, մարդու հասարակա-
կան հատկություններին, բնավորության ու խառնվածքին, ժողո-
վրդի բարոյախոսական և գեղագիտական ըմբռնումներին վերաբե-
րող առածների ու ասացվածքների մեջ։

Մասսաների հետամնացությունը, նախապաշարվածությունը, հեռավոր անցյալի հավատալիքներով ու կենցաղի վերապրուկներով կաշկանդված լինելը, նրանց աշխարհայացքի մեջ առկա պատմական սահմանափակությունը, ինչպես նաև շահագործող դասերի ու դասակարգերի հայացքների ու հոգեբանության ազդեցության որոշ հետքերը, որոնք երևան են գալիս հայկական առածների ու ասացվածքների մի մասի մեջ, արդյունք են ստրկական ու ճորտական աշխատանքի այն ծանր պայմանների և իրավազուրկ վիճակի, որի մեջ ապրել են աշխատավորական մասսաները Հայաստանում երկար դարերի ընթացքում։ Հիշյալ կարգի ստեղծագործությունները որևէ չափով չեն նվազեցնում և չեն էլ կարող նվազեցնել հայ ժողովրդական առածների հիմնական մասի արժեքն ու արժանիքները։ Դրանք նախ քանակապես քիչ են բուն աշխատավորական-ժողովրդական առածներից ու ասացվածքներից, և ապա, որ նույնքան կարևոր է, խստորեն քննադատված, հերքված ու հաղթահարված են իր իսկ ժողովրդի կողմից, իբրև նրա հոգուն անհարազատ ու եկամուտ հորինվածքներ, իբրև նրա թույլ կողմեր։

Այդպես է ժողովրդական բանահյուսությունն ընդհանրապես։ «Շատ կարևոր է մատնանշել,— գրում է այս առնչությամբ Մ. Գորկին,— որ ֆոլկլորին կատարելապես խորթ է հոռետեսությունը, չնայած այն փաստին, որ ֆոլկլորը ստեղծողները ծանր կյանք են վարել, և նրանց տանջալից ստրկական աշխատանքը իմաստազուրկ են դարձրել շահագործողները, իսկ անձնական կյանքը եղել է իրավազուրկ ու անպաշտպան։ Սակայն, չնայած այդ բոլորին, կոլեկտիվին հատուկ է եղել անմահության գիտակցությունը, և այն համոզմունքը, թե ինքը կհաղթանակի իրեն թշնամի բոլոր ուժերին։

... Իսկ եթե երբեմն ֆոլկլորում հնչել են անհուսալիության ու տարակուսանքի նոտաներ՝ երկրային գոյության իմաստի նկատմամբ,—այդ նոտաներն ակնհայտորեն ներշնչվել են քրիստոնեական եկեղեցու երկուհազար տարվա հոռետեսության քարոզով, և պորտաբույծ մանր բուրժուազիայի տգիտության սկեպտիցիզմով, մանր բուրժուազիա, որը գոյություն է պահպանում կապիտալի կռանի և աշխատավոր ժողովրդի սալի միջև»[1]։

[1] *Մ. Գորկի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, Երևան, 1949, էջ 284։*

6. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ ՈՒ ԱՐՎԵՍՏԸ

Հայկական առածների ու ասացվածքների լեզուն, ինչպես և հայ ժողովրդական բանահյուսության լեզուն ընդհանրապես, հիմնականում, այն բազմաթիվ ու բազմազան բարբառների ու ենթաբարբառների ընդհանրություններն են, որով խոսել են հայ ժողովրդի լայն մասսաները երկար դարերի ընթացքում։ Դա ամենից շատ Արարատյան դաշտավայրի (Երևան, Էջմիածին, Աշտարակ, Օշական...) բնակիչների կենդանի խոսակցական բարբառն է, ապա նաև Արևմտյան Հայաստանի (Մուշ, Ալաշկերտ, Սասուն, Վան, Մոկս...) և մի շարք ուրիշ վայրերում ապրող հայերի բարբառները։

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս ժանրերի, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների լեզուն այն կարևոր ատաղձն է, որով ժողովուրդը կատարել է սոցիալական, փիլիսոփայական և կենցաղային խոր ընդհանրացումներ, որով նա իր ընդհանրացումներին հաղորդել է ներգործոն մեծ ուժ և տվել գեղարվեստական-արտահայտչական համապատասխան կերպավորում։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզվի բանաստեղծական մեծ արտահայտչականությունը ըստ արժանվույն գնահատված է գեղարվեստական խոսքի խոշորագույն վարպետների կողմից։ Առանձնապես ուսանելի են այս տեսակետից ռուս մեծ գրողների, մասնավորապես Պուշկինի և Գորկու խոսքերը։ Ռուսական լեզվի ուժին, ճկունությանը, դիպուկությանն ու երանգներին տիրապետելու և այն գեղարվեստական գրականության մեջ օգտագործելու համար Պուշկինը բազմիցս հիշեցրել է՝ ժողովրդական հեքիաթներին, երգերին և մասնավորապես առածներին ու ասացվածքներին դիմելու անհրաժեշտության մասին, որտեղ ռուս լեզուն, նրա կարծիքով, հիանալի դրսևորել է իր բոլոր լավագույն հատկությունները։ «Հինավուրց երգերի, հեքիաթների, առածների ուսումնասիրությունը անհրաժեշտ է ռուս լեզվի հատկությունների կատարյալ իմացության համար»,— գրել է նա մի առիթով։ Պուշկինի հիացմունքն է առաջացրել ժողովրդական առածների արտահայտչական մեծ ուժը. «Ի՜նչ ոսկի են ռուսական առածները»։ «...Ի՜նչ հարստություն, որպիսի բանականություն, ի՜նչ իմաստ կա մեր ամեն մի ասացվածքի մեջ»,— ասել է նա ուրիշ առիթներով[1]։

[1] Пушкин и фольклор. См. Н. П. Андреев, русский фольклор, Москва-Ленинград, 1938, стр. 30—32.

Շատ տասնամյակներ հետո, արձագանքելով Պուշկինին, Գորկին ասել է. «Լեզուն ժողովուրդն է ստեղծում... Առաջինը, որ շատ լավ հասկացավ այդ բանը, Պուշկինն էր. նա էլ առաջինը ցույց տվեց, թե ինչպես պետք է օգտվել ժողովրդի բանավոր. նյութից, ինչպես պետք է մշակել այն»։ Անդրադառնալով մասնավորապես ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզվին, Գորկին առանձնապես շեշտում է նրանց սեղմությունն ու պատկերավորությունը։ Նա գրում է. «Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական մասսայի մտածողությունն արտահայտում են առանձնապես ուսանելի լիակատարությամբ... նրանք հիանալի կերպով սովորեցնում են խոսքի խնայողության, խոսքի սեղմության և պատկերավորության...»։ Եվ ապա՝ «... Գրողի համար խիստ անհրաժեշտ է ծանոթանալ այն նյութի հետ, որը նրան կսովորեցնի սեղմել խոսքերը այնպես, ինչպես մատները սեղմում են բռունցքի մեջ...»[1]։

Հար և նման ձևով են արտահայտվել ժողովրդական բանահյուսության լեզվի, այդ թվում նաև առածների ու ասացվածքների լեզվի մասին նաև հայ մեծ գրողները՝ Աբովյանն ու Նալբանդյանը, Րաֆֆին ու Սունդուկյանը, Թումանյանն ու Իսահակյանը... որոնք միաժամանակ իրենց ստեղծագործությունների մեջ վարպետորեն օգտագործել են ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները, ձգտել են ընդօրինակել նրանց լեզվի սեղմությունն ու պատկերավորությունը։ Բնորոշ են այս տեսակետից Թումանյանի հետևյալ մտքերը.

«Ժողովրդական լեզվի ընտիր բառերը, սեղմ ու սերտ, պատկերավոր ոճերը, պարզ ու շքեղ ձևերը, էսօր արդեն ամենաթանգ զարդերն են համարվում հայ գրողի երկերի մեջ»։

«Մեր լեզվի ու գրականության առողջ զարգացման համար՝ պետք է մշտական տեղ հատկացնել հայրենի երկրի ժողովրդական բանավոր գրականությանը, նրա ամեն տեսակ ավանդություններին, հեքիաթներին, առակներին, առածներին...»[2]։

Օրինակներով ցույց տանք հայկական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի գլխավոր առանձնահատկություններն ու առավելությունները։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզուն ու արվեստը օրգանապես կապված է նրանց բովանդակության հետ և կոչված է ծառայելու այդ բովանդակության առավել հաջող դրսևորման գործին։ Առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը կատարելով կեն-

[1] Մ. Գորկի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, էջ 150, 152։

[2] Թումանյանը քննադատ, Երևան, 1936, էջ 140—141, 388, 395։

սական, սոցիալական և փիլիսոփայական ճշմարտացի ընդհանրացումներ՝ մարդկային-հասարակական կյանքի տարբեր ու բազմազան երևույթների նկատմամբ, այդ ընդհանրացումներն արտահայտելու համար ձգտել է գտնել և գտել է արտահայտչական-բանաստեղծական համապատասխան ու համարժեք միջոցներ։ Մաքսիմ Գորկու այն միտքը, ըստ որի առածները «օրինակելիորեն ձևավորում (կամ կաղապարում) են աշխատավոր ժողովրդի սոցիալ-պատմական ամբողջ կենսափորձը»[1], տալիս է նրանց ո՛չ միայն ճանաչողական, այլև գեղարվեստական արժանիքների սեղմ ու սպառիչ գնահատականը։ Մեծ գրողն ու մտածողը, ժողովրդական ստեղծագործության քաջահմուտ գնահատողը այստեղ միանգամայն իրավացի կերպով խոսում է աշխատավոր ժողովրդի սոցիալ-պատմական կենսափորձի ո՛չ թե սովորական դրսևորման մասին առածների մեջ, այլ հատկապես ընդգծում է այդ փորձի «օրինակելի ձևավորման» հանգամանքը, նկատի ունենալով անշուշտ նրանց արտահայտչական-բանաստեղծական հատկությունները, նրանց՝ իրենց բովանդակության համապատասխան բարձր արվեստը։

Արդ, որո՞նք են ընդհանրապես առածների և մասնավորապես հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների գեղարվեստական լեզվի ու արվեստի հատկությունները։

Դա, նախ և առաջ, նրանց զարմանալի հակիրճ ու ներգործող, պարզ ու ճշմարտացի խոսքն է, քիչ բառերով շատ բան ասելու կարողությունը։ Ընդունված ճշմարտություն է, որ ամենամեծ իմաստությունը խոսքի պարզության ու հակիրճության մեջ է։ Այդ մասին մենք ունենք աշխարհի մեծ գրողների ու մտածողների կարծիքը։ Այդ մասին մենք ունենք աշխարհի մեծագույն փիլիսոփայի և բանաստեղծի՝ ժողովրդի կարծիքը։ «Համառոտությունը հանճարի ոգին է»,— ասում է Շեքսպիրը։ «Համառոտությունը տաղանդի քույրն է»,— ասում է ռուս նշանավոր գրող, խոսքի վարպետ Չեխովը։ «Լավը կրկնակի լավ է, երբ այն համառոտ է», — ասում է ռուսական առածը։ «Թոկի երկարն է լավ, խոսքի կարճը»,— ձայնակցում է նրան հայկական առածը։ Հար և նման մտքեր ենք մենք գտնում նաև մյուս ժողովուրդների մոտ։ Առածներն ու ասացվածքները պարզ ու հակիրճ խոսքի առավելությունները դրսևորող լավագույն ու պերճախոս օրինակներ են։ Մեկ կամ երկու նախադասությամբ, երբեմն էլ միայն երկու-երեք բառով ժողովուրդը նրանց մեջ կարողանում է

[1] Մ. Գորկի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, էջ 152։

խտացնել ու արտահայտել մեծ ու խոր մտքեր ու զգացումներ։ «Առածները և երգերը միշտ համառոտ են, իսկ նրանց մեջ գրքերով մեկ խելք ու զգացմունք է դրված»[1]։ Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների արտահայտչական վերոհիշյալ հատկությունը հետևանք է այն բանի, որ ժողովուրդը սովորաբար ընտրում ու գործ է ածում այնպիսի բառեր, որոնց մեջ խտացված ձևով արտահայտված են սոցիալական, կենցաղային ու փիլիսոփայական, բարոյական ու էսթետիկական ամբողջ հասկացություններ, այնպիսի բառեր, որոնց մեջ դարերի ընթացքում բյուրեղացել են բնության և մարդկային-հասարակական կյանքի բազմազան ու բարդ երևույթները։

Այսպես օրինակ, արտահայտելու համար այն միտքը թե՝ ծերության հասակում ֆիզիկական ուժերի սպառման ու ջլատման հետևանքով մարդն ընկնում է ծանր և կաշկանդված վիճակի մեջ, ժողովուրդն ասում է «Ծերություն–գերություն»*։ Ոչ պատահական ձևով գործածված մի հատիկ «գերություն» բառն այստեղ լի ու լի տալիս է ծեր մարդու վիճակի բնութագիրը, որովհետև այն հիշեցնում է գերու համար այնքան բնորոշ նմանօրինակ կացությունը։ Բացահայտելու համար շրջապատի հանդեպ ունենալիք իր վարքագծի կապակցությամբ երկվության մեջ գտնվող մարդու հոգեվիճակը, ժողովուրդն ասում է.* «Ասեմ՝ բոց կըլի, չասեմ՝ խոց կըլի»*։ Նպատակադրյալ կերպով ընտրված «բոց» և «խոց» բառերը ժողովրդական լեզվի մեջ ունեցած իրենց տրադիցիոն առումներով (բոց=կրակ, մեծ գրգիռ, աղմուկ և այլն։ խոց=անբուժելի վիշտ, ծանր հոգս և այլն) այստեղ հնարավորություն են ընձեռում արտահայտելու մի միտք, որի համար ուրիշ դեպքում անհրաժեշտ կլիներ գործածել տասնյակ բառեր։ Խոսելով սոցիալական կյանքում անցյալում գոյություն ունեցող անհավասարության մասին և ընդգծելով տարբեր դասակարգերի միջև առաջ եկած ընչքային ծայրահեղ բևեռացումը, ժողովուրդն ասում է.* «Որին ավար, որին խավար»*։ Նախորդ առածների նման այստեղ էլ խոսքի հակիրճության հիմնական գաղտնիքը բառերի հատուկ ընտրության մեջ է, «Ավար» բառի միջոցով, որ նշանակում է կողոպտված հարստություն, ուրիշի ունեցվածքի բռնագրավում, ժողովուրդը ակնարկում է իշխող դասակարգերի ձեռքին շահագործման ճանապարհով կուտակված մեծ հարստությունը, իսկ «խավար» բառի միջոցով, որն իր անուղղակի առումով նշանակում է ծանր,*

[1] М. Горький. Материалы и исследования, том I, 1933, стр. 114.

անհրապույր, դժվարին վիճակ (խավար օր, խավար կյանք, խավար բախտ) նա արտահայտում է շահագործվող դասակարգերի ընչազրկության հետ կապված ծանր դրությունը։ Կրթված մարդու բարձր արժանիքները գնահատելու, նրա առավելությունը անկիրթ ու անուսի նկատմամբ ընդգծելու, և ընդհանրապես լուսավորության ու կրթության նկատմամբ իր դրական վերաբերմունքը բացահայտելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Ով կարդա, նա մարդ ա»*։ Չափազանց անպաճույճ և խիստ լակոնիկ այս առածի մեջ, ժողովրդին ըստ ամենայնի հաջողվել է դրսևորել վերոհիշյալ բոլոր մտքերը, որովհետև առածի հիմքում ընկած «կարդալ» և «մարդ» բառերը նրա ըմբռնմամբ սովորական բառեր չեն, այլ մեծ ու լայն հասկացություններ, յուրաքանչյուրը մի մի աշխարհ։ «Կարդալ» ըստ ժողովրդի հասկացողության նշանակում է՝ ուսում ստանալ, դաստիարակվել, լուսավորվել, զարգանալ, առաջադիմել մտավորապես և հոգով բարձրանալ։ «Մարդ» ըստ նույն հասկացողության նշանակում է՝ կրթված, դաստիարակված, լուսավորված, խելոք, ազնիվ, բարոյական և այլն։*

Հակիրճ և ներգործուն, պարզ ու ճշմարտացի խոսքի ոչ պակաս ցայտուն նմուշներ են նաև հետևյալ առածներն ու ասացվածքները և բազմաթիվ ուրիշները, որոնք ստեղծված են հար և նման սկզբունքով. «Անցուկ — մոռցուկ», «Առաջ հաց, հետո հարց», «Ձեռքը բան, ոտքը գերեզման», «Մեկին ծով, մեկին սով», «Ինձի նեղ, քեզի տեղ», «Աղեկ կին՝ չունի գին» և այլն, և այլն։

Պարզության և քիչ խոսքով շատ բան ասելու իրենց հիմնական հատկության հետ միասին և վերջինիս հավասար ժողովրդական առածներն ու ասացվածքներն աչքի են ընկնում նաև իրենց պատկերավորությամբ, տեսանելիությամբ, բնութագրումների իրենց դիպուկությամբ ու գունեղությամբ։ Վարպետորեն կիրառելով բանաստեղծական պատկերավոր խոսքի բազմազան ու հարուստ միջոցները (անձնավորում, մետաֆոր, սիմվոլ, մետոնիմ, սինեգդոխ, ալեգորիա, էպիտետ) ժողովուրդը դրանով իսկ կրկնապատկում է առածների ու ասացվածքների էմոցիոնալ ներգործման ուժը, ընդգծում և ավելի ցայտուն է դարձնում նրանց բովանդակությունը։ Բնությունից, կենդանական աշխարհից վերցված օրինակների, համեմատությունների, նմանությունների, փոխաբերությունների, զուգադրությունների, հակադրությունների միջոցով նա բացահայտում ու գնահատում է մարդկային, հասարակական կյանքի երևույթները, սոցիալ-դասակարգային, տնտեսական ու քաղաքական, կենցաղա-

յին ու իրավական հարաբերությունները, տալիս վերջիններիս ռեա-
լիստական ու ճշմարտացի բնութագիրն ու գնահատականը։ Այնպես
օրինակ. արտահայտելու համար այն միտքը, թե՝ ուժեղի (մեծի)
մոտ թույլը (փոքրը) պետք է համեստ գտնվի, ճանաչի իր չափը և
հավակնություն չունենա իրեն ցուցադրելու, ժողովուրդն ասում է.
«Կրակի առաջ չախմախին չեն տա»։ Կրակի ու չախմախի զուգոր-
դումը այստեղ օգտագործված է ուժեղի (մեծի) և թույլի (փոքրի)
հարաբերությունը առավել ցայտուն դարձնելու և առաջինի բացա-
հայտ գերազանցությունը ընդգծելու համար։ Ինչպես որ չախմախի
վաղանցիկ ու թույլ կայծն աննշան է կրակի բոցի առաջ, այդպես էլ
թույլը (փոքրը) անզոր է ուժեղի (մեծի) հանդեպ։ Սեփականատիրա-
կան հասարակարգի պայմաններում շահագործող և ունևոր դասա-
կարգի ներկայացուցիչների արտոնյալ դիրքն ու հասարակական
ձայնեղությունը և աշխատավոր, ընչազուրկ դասակարգի ներկայա-
ցուցիչների իրավազուրկ, ձայնազուրկ և ճնշված վիճակը բնութա-
գրելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Շենի (հարուստի) խոսքը
զանգակ է, խեղճի խոսքը բամբակ է»։ «Զանգակն» ու «բամբակը»
իբրև ձայնական հնչեղության և անշշուկության հակադրություն-սիմ-
վոլներ ստեղծում են մի գեղեցիկ մետաֆոր, որի հիմքում ընկած
նմանության զուգորդման միջոցով բացահայտվում է հարուստի
և աղքատի ունեցած իրավունքների միջև եղած մեծ տարբերությու-
նը։ Առևտրա-վաշխառուական կապիտալի տիրապետության պայ-
մաններում այնքան տարածված տոկոսով փող պարտք տալու սո-
վորույթի՝ աշխատավորական խավերի համար ունեցած կործանա-
բար նշանակությունը ակնարկելու համար ժողովուրդը ասում է.
«Պարտքը լու կու դառնա՝ տուն կեհա, ուղտ կու դառնա՝ չի դուրս
գա»։ Իբրև արտահայտչական միջոց օգտագործելով անձնավորումը,
ժողովուրդն այստեղ ավելի քան ցայտուն կերպով ցուցադրում է
պարտապանի ծանր կացությունը՝ պարտքի նախնական գումարը հեշ-
տությամբ տուն մտնող լվի նմանեցնելով, իսկ նրա տոկոսների կու-
տակումով մեծապես աճած հետագա գումարը և դրա վճարման
դժվարությունը բացահայտելով տան դռնից դուրս չեկող ուղտի
պատկերով։ Ի հակակշիռ անարդար վաստակով ապրողների, որոնց
եկամուտը ենթակա է ուժեղ մակընթացության ու տեղատվության,
արհեստավորի ապրուստի միջոցների չափավոր, բայց և միաժամա-
նակ տևական ու մնայուն լինելը հաստատելու համար, ժողովուրդն
ասում է. «Արհեստը որ կա՝ կաթ-կաթ աղբյուր է, որ վարարի ո՛չ,
պակասիլ էլ չի»։ Աղբյուրը, անձրևը և հոսող ջուրն առհասարակ ժո-

ղովրդի հայացքով ինչքան շատ են վարարում, այնքան շուտ են
սպառվում, և ընդհակառակը, ինչքան չափավոր են գալիս, այնքան
ավելի տևական են լինում։ Ելնելով ահա այս ըմբռնումից և նպա-
տակ ունենալով իր միտքն ավելի ցայտուն ու պատկերավոր դարձ-
նել, ժողովուրդը տվյալ առածի մեջ արհեստը հաջող կերպով նմա-
նեցրել է կաթ-կաթ հոսող աղբյուրի։ Բանաստեղծական պատկերա-
վորման բազմազան միջոցներով ստեղծված ժողովրդական առած-
ների ու ասացվածքների առավել կամ պակաս հաջող օրինակներ
են նաև հետևյալները (և հազարավոր ուրիշները). «Ստի ոտները
կարճ են», «Պտղատու ծառին քար քցող շատ կը լինի», «Մեկ թել
քաշես հազար կարկատան կը թափի», «Թոնդիրը ածես շորահոտ չի
գա», «Արեգակը աղքատի կարպետն ա», «Մանչպարի դոշակը սև հո-
ղըն ա, բարձը՝ չոր քա՛րը», «Ցավը կգա վազե-վազ, դուրս կը գնա
նազե-նազ», «Աշխարքը սանդուխք է, որը բարձրանում է, որը՝ իջ-
նում», «Ինքը չկա թիզ ու կես, արարմունքը՝ գազ ու կես», «Սև ու
դեղին, ով որ տեսնի՝ պատռի լեղին», «Մազ քաշես ճրագուն կթա-
փի», «Աղջիկը որ կա՝ անկտրել ձմերուկ ա», «Հալալը որ մազ ընի՝
չի կտրվի, հարամը որ գերան ընի՝ կկոտրվի», «Ականջովը մեկ թան
չարժե», «Երկու ոտքով կամին չի կրնա կայնիլ», «Փեսա ու քենի,
բյարաբ ու գինի», «Փեշակն որ կա՝ ոսկի բիլազուկ է», «Աղքատու-
թյունը երկաթե շապիկ է» և այլն։

Հայկական առածների մեջ զգալի կիրառում գտած արտա-
հայտչական միջոցներից մեկն էլ երկխոսությունն է կամ դիալոգը։
Իր կենսափիլիսոփայական ընդհանրացումները ժողովուրդը առած-
ների մեջ բավական հաճախ տալիս է ոչ թե սովորական խոսքով,
այլ՝ երկխոսության կամ դիալոգի միջոցով։ Այս կամ այն միտքն
արտահայտելու համար, նա այդպիսի դեպքերում փոխանակ ըն-
դունված ձևով շարադրելու կամ ասելու իր խոսքը, այն բացահայ-
տում է մարդկանց կամ կենդանիների միջև ստեղծված խոսակցու-
թյան, կամ այսպես կոչված հարց ու պատասխանի ձևով, որով և
նրա ասելիքը դառնում է ավելի ցայտուն, կենդանի և ընդգծված,
առավել ազդեցիկ ու տպավորիչ։

Օրինակ, շատ ասելիք ունեցող, բայց որոշ պայմաններով կաշ-
կանդված մարդու վիճակը բացահայտելու համար ժողովուրդն
ասում է. «Ձկանը հարցրին՝ ծովից ի՞նչ խաբար. ասաց՝ խաբար
շատ ունիմ, համա բերանս ջրով լիքն է»։

Հարազատների (յուրայինների) թերությունը չնկատող և նրան-

ցով շլացած մարդկանց համար, ժողովուրդն ասում է. «Ագռավին հարցրին՝ ղշերի մեջ ո՞րն է սիրունը. ասավ՝ իմ ճուտը»։

Դիալոգով կառուցված նմանօրինակ ստեղծագործություններ են նաև հետևյալ առածները և բազմաթիվ ուրիշները. «Ձուկը ձկանը ասավ՝ դենը պառկի. ասավ՝ ո՞րտեղ պառկեմ, երկուս էլ մի թավումն ենք տապակվում»։ «Ծտին հարցրին՝ ոտներդ ինչի՞ բարակ է (կարմիր է). ասաց՝ ցրտից է։— Ես քեզ ամառն էլ տեսա»։ «Ուղտին հարցրին՝ ինչի՞ ա վիզդ ծուռ. ասաց՝ ի՞նչս ա դուզ, որ վիզս դուզ ըլնի»։ «Քամին ասաց դարման անողին՝ դուռդ բաց, դարման անեմ. դարման անողն ասաց՝ ո՛չ քու բերածը կուզեմ, ո՛չ էլ տարածը» և այլն։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական պատկերավորման ուրույն մի միջոցն է երգիծական խոսքը։ Այն ծագում է ժողովրդի կենդանի խոսակցական լեզվի ու ոճի հարուստ շտեմարանից, օրգանապես կապված է վերջինիս հետ և աչքի է ընկնում իր գունեղ պատկերավորությամբ և դիպուկ սրությամբ։ Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը մեծ վարպետությամբ օգտագործում է ծիծաղ հարուցող խոսքի տարբեր ու բազմազան ձևերը, ամեն անգամ ելնելով տվյալ առածի բովանդակության մեջ արտահայտած իր նպատակադրումից։ Ինչպես ընդհանրապես ժողովրդական ստեղծագործության, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների մեջ կիրառված երգիծանքը մեղմ ու բարեկամական է, երբ վերաբերում է աշխատավորության ներկայացուցիչներին, նրանց անձնական-մարդկային, կենցաղային թուլություններին ու թերություններին, և սուր ու խայթող, երբ վերաբերում է ժողովրդի թշնամիներին, մարդկանց հակահասարակական հատկություններին, կյանքի հոռի կողմերին ու երևույթներին։ Բնորոշ են այս տեսակետից հետևյալ առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ մենք գտնում ենք թե՛ բարեմիտ հումորի և թե՛ դառն հեգնանքի բավական ցայտուն օրինակներ, ստեղծված երգիծական խոսքի այս կամ այն հնարի օգտագործումով։ Ժողովուրդն ասում է. «Դդումի կճրակուրն էլի ուտվում ա, դդում գլուխն ի՞նչացու ա» (բթամտի մասին), «Մի սել սիսեռ ունենա՝ աստծուն Աստատուր կասի» (հեշտությամբ անբարտավանացողի մասին), «Ջամուշը (ցեխ) պառկե՝ խալիպա (կաղապար) տես» (գոռոզ-մեծամտի վերաբերյալ), «Ջեկան, չուզեցին — մարս ա չտվեց» (տանը մնացած աղջկա համար), «Քյասիբն օր հավ կերավ, յա՛ հավն է հիվանդ, յա՛ քյասիբը» (աղքատի ծանր վիճակի մասին), «Աստված աղքատը խնդացնել ուզե

նե, էշը կկորցնե, վերջն ալ գտնել կուտա» (աստծու՝ աղքատների կեղծ բարեկամ լինելու մասին), «Օխտը վարդապետ մի աղջիկ կընքեցին, անունը դրին Կիրակոս» (հոգևորականների ապաշնորհության ու տգիտության մասին), «Տերտերի կաշին թե՞քուկին են քաշել, քանի զարկել են՝ տուր-տուր է ասել» (հոգևորականների ծայրահեղ ընչաքաղցության մասին) և այլն։

Ունկնդիրների վրա ավելի ուժեղ էմոցիոնալ ներգործություն ունենալու, նրանց լսողության ու հիշողության մեջ իր արտահայտած մտքերն ու գաղափարները առավել հաջող տպավորելու նպատակով, ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իբրև արտահայտչական միջոց լայնորեն օգտագործում է չափական և ներդաշնակ խոսքը։

Հենվելով կենդանի խոսակցական լեզվի շարահյուսական կառուցվածքի վրա, նա իր առածներին տալիս է կոմպոզիցիոն յուրահատուկ ձև, բաժանելով դրանք մեծ մասամբ երկու, հաճախ երեք, իսկ երբեմն էլ ավելի անդամների — մասերի, որոնցից յուրաքանչյուրը իրենից ներկայացնում է տրամաբանական շեշտով բաժանված մի ամբողջական հատված։ Կենդանի խոսքի անդամաբաժանման կամ մասնատման այս միջոցի գլխավոր նպատակն է՝ առավել հստակություն հաղորդել առածի կամ ասացվածքի հիմքում ընկած մտքին։ Երկանդամ, եռանդամ և բազմանդամ առածների օրինակներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Բանող խոփը փայլուն կլինի», «Տանտիրոջ վկան պզիրն ա», «Առ ու տուրն ախպեր են, ընչանք չտաս, չես առնիլ», «Հարուստը օձ կերավ, ասին դեղ է, աղքատը կերավ, ասին սոված է» և այլն։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ նկատելի է նաև ռիթմական որոշ չափ, որն առաջ է գալիս կենդանի խոսքի ռիթմից։ Տարբեր առածների ու ասացվածքների մեջ, նայած նրանց թեմային ու բովանդակությանը, մենք հանդիպում ենք ռիթմական տարբեր ոտքերի։ Առածների ռիթմական չափը նպաստում է նրանց վերոհիշյալ անդամավոր կառուցվածքի պահպանմանը, միաժամանակ ընդգծելով ու բացահայտելով նրանց բովանդակությունը։ Ռիթմական տարբեր չափերով հորինված առած-ասացվածքների նմուշներ են հետևյալները. «Հացը հացարարին տուր, մինն էլ ավելին», «Հացի կտրածը թուրը չի կտրի», «Ձվի գողը ձիու գող կդառնա», «Արջի աչքը մերու տանձին է», «Կատվի մուկ բռնելը իր փորի համար է», «Մինչև սելը չշրջվի, ճամփեն չի դրստվի», «Էվի համար

կարպետը չեն վառի», «Ջրին չհասած, չեն բոբիկանա», «Կրակի վրա եղ չեն ածի» և այլն։

Իբրև արտահայտչական ներգործոն միջոց ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ չափազանց նշանակալից դեր է խաղում հնչյունանմանությունը։ Այստեղ մենք ամենից առաջ հանդիպում ենք ձայնավոր ու բաղաձայն հնչյունների նմանությամբ ստեղծված ռիթմական միավորների, հանգերի, որոնք ավելի որոշակի են դարձնում առածների կոմպոզիցիոն կառուցվածքը, ընդգծելով ու շեշտելով նրա մեջ առկա ուրույն անդամաբաժանումը։ Այդպիսի հանգեր ունեցող առած-ասացվածքների բնորոշ նմուշներ են հետևյալները.

«Ամառվա փուշը, ձմեռվա նուշը», «Ով կխաղա, նա կկաղա», «Հոգը քաշողին, լաթը մաշողին», «Արտը խախուտ, մահանան կարկուտ», «Լավ է գեշ, քան թե էշ», «Հերը հարևան, մերը բարեկամ», «Հացը հորեն, որդին փորեն», «Սոխ ու հաց, սիրտը բաց», «Շունը հիշե, փետը քաշե», «Գնացի մեշեն, սորվա փեշեն», «Կատվիկ չորանա, մկնիկ զորանա», «Մարտի վեց՝ ձյուն վեր ձյան ցեց, մարտի Ջ-ին՝ լագլագ վեր բնին», «Գուքա տարին, հետը բարին», «Պոլ է փարեն՝ կսաղցու յարեն», «Տվեց ոսկին, բերեց խոսքին» և այլն։

Տողամիջի և տողավերջի հիշյալ տիպի հանգերի հետ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են նաև այսպես կոչված ներքին հանգեր, որոնք հնչյունանմանությամբ կապում են իրար ո՛չ միայն միևնույն առածի տարբեր մասերը կամ անդամները, այլև առանձին բառերը։ Այդ հնչյունանմանությունը ստացվում է թե՛ ձայնավորների և թե՛ բաղաձայնների կրկնությամբ, հաճախ էլ ձայնավոր և բաղաձայն հնչյունների համատեղ գործածումով։ Այսօրինակ հանգավորման վրա կառուցված ստեղծագործությունների նմուշներ են հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Եկեր պատեր, ճարն է հատեր», «Մնջիկ-մնջիկ, սև էրնջիկ», «Անտեր մնաս դու բողազ, ինչ կը տենա՜ս կը դողաս», «Մինչև Հարոն եկավ հավար, հավ կերավ գձավար», «Թոնիրը հով, վրինը բով, տասներկու հոգի, մի ստերջ կով», «Մինչև հունիս, ունիս նը՝ ունիս, չունիս նը՝ չունիս», «Փեսի շվաք՝ փշի շվաք», «Մարդի շվաք՝ վարդի շվաք» և այլն։

Լոկ հնչյուններով կապակցվող ու ներդաշնակվող բառերի ու հանգերի հետ մեկտեղ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են նաև և՛ հնչյուններով, և՛ նշանակությամբ (իմաստով) կապակցվող ու ներդաշնակվող բառեր և հանգեր։ Հնչյունական

ներդաշնակության այս ձևը, բնականորեն, շատ ավելի ազդեցիկ է ու տպավորիչ, որովհետև նրա մեջ միասնաբար հանդես եկող հնչյունն ու միտքը անհամեմատ ավելի ուժեղ է ներգործում, քան միայն հընչյունը։ Այսպես օրինակ. մերկացնելու համար հոգևորականների ծայր աստիճան ագահությունն ու որկրամոլությունը, ժողովուրդն ասում է. «Սար ու ձոր, տերտերի փոր»։ «Ձոր» և «փոր» բառերն այստեղ կապակցվում են ո՛չ միայն նրանց մեջ առկա ող հնչյունակապակցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ — քահանայի փորը ժողովրդի հայացքով նույնպիսի մի խոռոչ է, ինչպես և սովորական ձորը, որը դժվարությամբ է լցվում։ Բացահայտելու համար գողի հոգեբանության մի կարևոր մոմենտը, նրա՝ իրեն վիճակից բխող կասկածավորությունն ու մտավախությունը, ժողովուրդն ասում է. «Գող, սիրտը դող»։ «Գող» և «դող» բառերը այստեղ իրար հետ կապակցվում են ոչ միայն ող հնչյունակապակցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ — գողի դողացող սիրտ ունենալու հանգամանքով։ Շեշտելու համար այն միտքը, թե՝ մեծ ընտանիքի գոյությունը կապված է մեծ հոգսերի հետ, ժողովուրդն ասում է. «Մեծ տուն, մեծ ցավի բուն»։ «Տուն» և «բուն» բառերը այստեղ իրար հետ կապակցվում են թե՛ ուն հնչյունակապակցությունների նմանությամբ և թե՛ իմաստային նմանությամբ — տունը իբրև մարդու, իսկ բունը իբրև կենդանիների բնակարան։ Նույն տիպի ստեղծագործություններ են նաև՝ «Մանիշակ, գարնան չիչակ» (ծաղիկ), «Մալին տեր, որդուն ճեր», «Ուտելով բանջար, եղանք անճար» առածներն ու ասացվածքները և շատ ուրիշ նմանները։

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր ժանրերի, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների լավագույն նմուշները իրենց բանաստեղծական պատկերավորման և չափական ու ներդաշնակ խոսքի հատկություններով դեղարվեստական ստեղծագործության բովանդակության ու ձևի միասնության հիանալի օրինակներ են։ Խորն է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բովանդակությունը, չնայած այն դրսևորված է այլաբանական ակնարկով։ Քիչ են ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բառերը, բայց դրանք դիպուկ են ու հնչեղ։

ՆԵՐԿԱ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

1. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԴՐԱՌՈՒՄՆ ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ընդհանրապես կարևոր տեղ են գրավում տարբեր ազգերի բանավոր ստեղծագործության մեջ։

Հայ ժողովուրդը առանձնապես սիրել և լայնորեն զարգացրել է բանավոր ստեղծագործության տվյալ բաժինը, որը նա կոչել է սովորաբար «խոսք», «առակ», «առած», «ասացվածք» կամ «ասած» և «մասալ» անուններով։ «Մեծանանց (կամ մեծունանց) խոսք է», «պապս խոսքմ՝ ուներ», «առակն անխոտելի է», «առակախոս մարդ», «առակած խոսք», «առակավոր մասալ» կամ ուղղակի՝ «մասալ», ահա այն սովորական արտահայտությունները, որ գործ է ածել հայ ժողովուրդը հիշյալ ստեղծագործությունների մասին խոսելիս։ «Առակն» ու «առածը» ժողովրդի մեջ ունեցել է նույն կիրառումը և տարբերվել է «ասացվածք» ու «խոսք» հոմանիշներից։ Առաջինների տակ հասկացվել են այլաբանական (ալեգորիկ), իսկ վերջինների տակ ուղղակի իմաստ ունեցող ստեղծագործությունները։ «Առակ» անունն են կրել մեզանում նաև կենդանական զրույցները, որոնք առած-առակների նման այլաբանական ստեղծագործություններ են։

Բնորոշ է այն հայացքը, որ ունեցել է հայ ժողովուրդը առածի և ասացվածքի մասին։ Ըստ նրա դրանք մեծ կենսափորձ ունեցող և հասարակության մեջ հարգ ու պատիվ վայելող մարդկանց կողմից հորինված ստեղծագործություններ են՝ «մեծունանց» կամ «մեծաբանց» խոսք։ Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդի կարծիքով գալիս են դարերի խորքից («վաղի առակ»), ստուգված ու ճշտված են շատ սերունդների փորձով, ուստի և չեն կարող սխալ լինել կամ ժխտականանալ. «մեծանանց խոսքը գետին չի ընկնի», «մեծորեն խոսք սուտ չեղնի»։ Ժողովրդի վերաբերմունքը առած-առակների նկատմամբ որոշակի ու սեղմ արտահայտված է «Առակն անխոտելի

է» տարածված ասացվածքի մեջ, որ նշանակում է, թե առակն անհերքելի է, ճշմարիտ է, հարգելի է, այն չի կարելի խոտել — արհամարհել, առակում ասվածը պետք է կատարվի։ Առածների ու ասացվածքների դաստիարակչական-խրատական մեծ նշանակության և նրանց ճշմարտացի ու խորը բովանդակության հետ միասին, հայ ժողովուրդը բարձր է գնահատել նաև վերջիններիս լակոնիկ ու դիպուկ ձևը, ելնելով իր այն սկզբունքից, ըստ որի՝ «Թոկի երկարն է լավ, խոսքի կարճը»։

Առածներն ու ասացվածքները հայ ժողովրդական բանահյուսության ամենահին և հարուստ ժանրերից մեկն են։ Նրանց խորը հնությունից գալու մասին են վկայում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ պահպանված են բազմաթիվ մոտիվներ նախնադարյան, տոհմային-համայնական հասարակության կյանք ու կենցաղի, հավատալիքների ու աշխարհայացքի վերաբերյալ, իսկ դրանց (առածների) հարստության պերճախոս ապացույցը հանդիսանում են այն հազարավոր առած-ասացվածքներն իրենց բազմաթիվ վարիանտներով, որոնք դարերի ընթացքում ստեղծվել ու գործածվել են ժողովրդի կողմից։ Բնորոշ է այս տեսակետից հայ ժողովրդի մեծ լուսավորիչներից մեկի ու նրա բանավոր ստեղծագործության բարեկամի՝ Խ. Աբովյանի հետևյալ խոսքերը. «Առակ, մասալա, սուր խոսքեր՝ որ ուզենաս հո էն հետին ռամիկ մարդը՝ մեկի տեղակ հազարը կասի»[1]։

Ինչպես բանահյուսական այլ ստեղծագործությունների, այնպես էլ առած-ասացվածքների գնահատման և գրառման երևույթը մեզանում կապված է 50—60-ական թվականների ազգային լուսավորական-դեմոկրատական շարժման հետ և անմիջական շարունակությունն ու արձագանքն է հանդիսանում Խաչատուր Աբովյանի այդ ուղղությամբ հիմնադրած մեծ գործի և ռուսական բանահյուսական-ազգագրական գրականության բարերար ազդեցության։ 50—60-ական թվականներից է, որ հայ գրականության մեջ գնալով ուժեղանում ու խորանում է ժողովրդական բանահյուսության առողջ հոսանքը. պարբերաբար սկսում են գրի առնվել և հրատարակվել այդ բանահյուսության նմուշները։ Նույն այդ թվականներին է, որ Նալբանդյանը իր նշանավոր «Կրիտիկայում» գրականության զարգացման և նրա ժողովրդայնության կարևոր ազդակներից մեկը համարում է ժողովրդական բա-

[1] Խ. Աբովյան, Ընտիր եր՛կեր, հատ. Ա, Երևան, 1939, էջ 170։

նահյուսության օգտագործումը, դրվատիքի խոսք ասելով այդ ուղղությամբ աչքի ընկած հայ հեղինակների հասցեին։ Անդրադառնալով մասնավորապես Պռոշյանի «Սոս և Վարդիթեր» վեպում տեղ գտած առածներին ու ասացվածքներին, Նալբանդյանը մեծ գոհունակությամբ գրում է. «Արգո հեղինակը հետևելով պ. Աբովյանի ուղղության իր բովանդակ գործի մեջ միշտ աչքի առջև ունեցել է գործ դնել ազգային առածներ, ասացվածներ։ Մենք լիասիրտ շնորհակալություն ենք հայտնում մեր հեղինակին»[1]։

Հայկական առածների առաջին բուն ժողովրդական շարքը (թվով 102 հատ) լույս է տեսել 1859 թ. Թիֆլիսում հրատարակվող «Մեղու Հայաստանի» թերթի էջերում։ Առածներին կցված իր նախաբան խոսքի մեջ, որ կրում է «Ազգային աշխարհորեն առածից (մասալեքի) վրա» վերնագիրը, բանահավաքը (Գրիգոր Տեր-Հարությունյան Կիրակոսյանց Այգեհատցի) համառոտակի նշում է այն նպատակն ու շարժառիթները, որ դրդել են նրա տվյալ ձեռնարկությանը։ Նա գրում է. «Մենք շատ մոտիկ օրինակ ունեինք ռուսաց լեզուն ու ուսումնականները, թե ինչքան խնամք են տանում ժողովրդական լեզվի վրա, ու ինչ հոգացողությամբ հավաքում են զանազան գավառների քերականական ձևերն ու ոճերը, ժողովրդի առածներն ու երևակայած դյուցաբանությունները, ալքերին կամ ուրիշ ներգործող երևույթներին վերաբերյալ։ Այժմ այս բանովս պարապում են Ռուսաստանումը երևելի գիտնական Սնեգիրովը, Աֆանասևը, Բուսլաևը, Դալը, իսկ ռուսաց գիտությանց ճեմարանը այնքան հարգում է գավառական լեզուները, մինչև նորերումս հրատարակեց գավառական լեզվաց բառարան։ Հասկանալով՝ թե ինչքան հարկավոր է մեր պատմության համար հավաքել սրա նման բաներն, ես իմ կողմանե հետևեցա ժողվել Լոռվա գավառումը լսած առածները, որ շատ կարելի է ուրիշ տեղերումն էլ գործ են ածում. շատ լավ կլիներ, որ մյուս հավաքողներն էլ ցույց տային հրատարակելիս՝ թե ո՞րտեղ են լսել. իմ միտքս էլ այն էր, որ ուրիշներն էլ իրենց գիտեցածն գրեն ու չթողուն կորչի էսպես բանը, որից երևում է ազգի բուն լեզուն ու բնավորությունը»[2]։

Գրիգոր Տեր-Հարությունյանին հետևում են նաև ուրիշները։ Թե՛ արևելահայ և թե՛ արևմտահայ պարբերական մամուլի էջերում ու առանձին ժողովածուների մեջ սկսում են տպագրվել Հայաստանի

[1] Մ. Նալբանդյան, Երկեր, հատ. 3-րդ, Երևան, 1940, էջ 183։

[2] «Մեղու Հայաստանի», 1859, № 52, էջ 413—414։

զանազան գավառների ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները[1]։

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների գրառման ուղղությամբ ավելի բեղմնավոր աշխատանք է կատարվում 1880—1900-ական թվականներին և հետո։ Մի շրջան էր դա, երբ մեզանում ո՛չ միայն չէր թուլացել 50—60-ական թվականներին ժողովրդի և նրա ստեղծագործության նկատմամբ սկսված հետաքրքրությունը, այլ գնալով ավելի էր ուժեղացել։ Եթե 50—60-ական թվականներին այդ երևույթը կապվում էր հիմնականում ազգային-լուսավորական շարժման հետ, ապա 1880—1900-ական թվականներին այն դառնում է կապիտալիզմի զարգացման հետևանքով թե՛ արևելահայ և թե՛ արևմտահայ իրականության մեջ առաջ եկած հասարակական նոր հարաբերությունների (գյուղում ու քաղաքում առաջ եկած սոցիալական ուժեղ շերտավորման) և կյանքում հետզհետե իր դիրքերն ամրապնդող ժողովրդական-դեմոկրատական հոսանքի մտավոր ու գրական շարժման արտահայտությունը։ 70—80-ական թվականներից է, որ հայ գրականության մեջ սկսվում և 90—900-ական թվականներին տիրապետող է դառնում ռեալիստական ուղղությունը. լավագույն գրողների ստեղծագործության նյութն են դառնում ժողովրդի կյանքն ու պայքարը, նրա հույզերն ու մտորումները։ Նույն այդ թվականներին է, որ մեկը մյուսի ետևից հրապարակ են գալիս ժողովրդի կենցաղի, սովորությունների, բարբառի, բանավոր ստեղծագործության նյութերով հետաքրքրվող մարդիկ, դրանք գրի առնող բանահավաքների (Գ. Սրվանձտյան, Տ. Նավասարդյան, Ս. Հայկունի և այլն) մի ամբողջ խումբ։

Վերջիններիս ջանքերով է ահա, որ ժողովրդական բանահյուսության շատ ուրիշ ստեղծագործությունների հետ գրի են առնվում ու հրատարակվում են նաև առածներ ու ասացվածքներ[2]։

2. ՆԵՐԿԱ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ

Ներկա գործը իրենից ներկայացնում է հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համահավաք ընդարձակ մի ժողովածու։ Մեր նպատակն է եղել ի մի հավաքել և սիստեմավորել բանա-

[1] Տե՛ս «Համառոտագրություններ աղբյուրների»։

[2] Տե՛ս նույն տեղում։

հյուսական տվյալ ժանրի ուղղությամբ հայ ժողովրդի ստեղծած հարուստ ժառանգությունը, նկատի ունենալով դրա կարևորությունը ո՛չ միայն կուլտուրայի պատմաբանի համար՝ իբրև աշխատավոր ժողովրդի սոցիալական կյանքի ուսումնասիրման արժեքավոր մի սկզբնաղբյուր, այլև գրողի և լրագրողի, թարգմանչի ու փոխադրողի, ագիտատորի ու զեկուցողի համար՝ իբրև հարուստ մի շտեմարան կենսափիլիսոփայական խորիմաստ ընդհանրացումների, բանավոր ու կենդանի խոսքի պատկերավոր, դիպուկ ու սուր արտահայտությունների։

Առաջադիր նպատակն իրականացնելու համար դիմել ենք գրավոր և բանավոր, տպագիր ու անտիպ այն բոլոր աղբյուրներին, որտեղից հնարավոր է եղել քաղել համապատասխան նյութեր։ Այս կերպ մեզ հաջողվել է հավաքել շուրջ 40.000 առած և ասացվածք (հաշված նաև միևնույն ստեղծագործության տարբերակները), որի մոտավորապես կեսը անտիպ։

Մեր օգտագործած աղբյուրներն ըստ իրենց բնույթի հետևյալներն են.

1. Բանահյուսական-ազգագրական տպագիր և ձեռագիր ժողովածուներ։

2. Ազգագրական, գրական և այլ կարգի պարբերականներ (օրաթերթ, շաբաթաթերթ, ամսագիր, տարեգիր)։

3. Հայ գրողների (Աբովյան, Պռոշյան, Աղայան, Սունդուկյան, Ծուղուրյան, Շահնազարյան, Ագայան, Ադելյան, Ջավախեցի և այլն) երկերը։

4. Առօրյա խոսակցական լեզվի մեջ գործածված առածների ու ասացվածքների գրառում։

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ բոլոր բանահավաքները, հեղինակները չեն, որ հարազատությամբ հավաքել ու տպել են բուն ժողովրդական առածներ ու ասացվածքներ, այլ որ նրանց մեջ եղել են և այնպիսիք, որոնք «ժողովրդական», «ռամկական» կամ «ազգային» անվան տակ տպել են աշխատավոր ժողովրդի ստեղծագործության հետ ոչ մի կապ չունեցող և նրա ոգուն միանգամայն խորթ նյութեր, օգտագործված աղբյուրների նկատմամբ ցուցաբերել ենք քննադատական մոտեցում և ժողովածուից դուրս ենք թողել.

1. Բանահավաքի կամ հրատարակչի կողմից անգիտակցաբար կամ միտումնավոր կերպով աղճատված առած-ասացվածքները։

2. Գրական ճանապարհով թարգմանված կամ փոխադրված օտար և ոչ ժողովրդական նյութերը։

3. Սովորական ոճերը, դարձվածքները, պատկերավոր արտահայտությունները, հանելուկները, ժողովրդական երգի կամ կենդանական զրույցի առանձին բեկորները և նմանները, որոնք թյուրիմացաբար դրված են եղել առածների ու ասացվածքների շարքում։

Այսպես օրինակ, Սիմոն Ճուղարտյանի 1881 թվականին Վիեննայում հրատարակած «Առածք ազգայինք» վերնագրով գրքույկից զտել ենք հետևյալ կարգի հարյուրավոր այսպես կոչված առած-ասացվածքներ, իբրև ոչ ժողովրդական, շինծու և աղճատված նյութեր. «Ձեռքը բացողը պատրաստ պիտի լինի մերժումն ալ լսելու», «Հայրենյաց քարինքը ավելի տաք են, քան Բաբելոնի փոները»։

Գ. Տիգրանյանի 1892 թ. Ռոստովում հրատարակած «Առածք, ասացվածք և զրույցք հայոց Նոր Նախիջևանի» վերնագրով ժողովածուից, մի քանի տասնյակ այլ նյութերի հետ, հանել ենք նաև «Հող բռնիս՝ ոսկի դառնա», «Քունդ անուշ, երազդ բարի» և մի քանի նմանները, որոնք առածներ կամ ասացվածքներ չեն, այլ սովորական օրհնանքներ, ոճեր ու դարձվածքներ։

Գևորգ Բարխուդարյանի 1898 թ. Թիֆլիսում հրատարակած «Բարոյական առածներ» ժողովածուից բազմաթիվ այլ նյութերի հետ, մի կողմ ենք թողել նաև հետևյալները. «Ազնիվ մարդը վախում է անազնվությունից, անազնիվն անում է ամեն ինչ», «Ակամայից արած աշխատությունը ո՛չ հոգու ա և ո՛չ մարմնու», «Մարդ կա բնավորությամբ կեղծ ա, մարդ կա ազգի ցեց ա», որոնք ոչ լեզվով, ո՛չ արվեստով և ո՛չ էլ բովանդակությամբ ոչինչ ընդհանուր չունեն ժողովրդական առածների հետ։

Տրդատ Պալյանի 1900 թ հրատարակած «Ժողովրդական առածներ և զանազան ասացվածք» վերնագրով գրքույկից զտել ենք հետևյալ կարգի բազմաթիվ նյութեր, իբրև թարգմանածո, հնարովի և աղճատված բաներ. «Երկու նավապետ ունեցող մեկ նավակը շուտով կերթա ծովուն տակը» (բառացի թարգմանություն է տաճկերենից), «Գարնան տաքը կանաչին հոգևարքն է», «Սար ու ձոր փիս տերտերի փոր» (բանահավաքը խմբագրել է ժողովրդական հայտնի առածը ավելացնելով «փիս» բառը)։

Նույն կերպ ենք վարվել նաև մեր օգտագործած բոլոր մյուս գրավոր ու բանավոր, տպված ու անտիպ աղբյուրների նկատմամբ, ընտրելով նրանցից բուն ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները։

3. ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԴԱՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Առածների դասավորման ընդունված եղանակը սովորաբար հանդիսացել է այբբենական մեթոդը։ Այս եղանակով են կազմված եղել անցյալում տարբեր ժողովուրդների առածների ժողովածուների մեծ մասը։ Հիշյալ եղանակը վերին աստիճանի պարզ և հեշտ իրագործելի է։ Առաջնորդվելով նրանով կարելի է ամենակարճ ժամկետում և առանց որևէ դժվարության պատրաստել առածների ընդարձակագույն ժողովածուներ։ Հեշտ և պարզ լինելով սակայն, տվյալ եղանակը, որը բառարաններ կազմելու միակ նպատակահարմար և ընդունված ձևն է, այս դեպքում ըստ ամենայնի խոցելի է։

Այբբենական եղանակի ամենամեծ թերությունն այն է, որ այն պարզ կերպով չի բացահայտում ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակությունը, աշխատավոր ժողովրդի կյանքն ու պայքարը, ինչպես նաև մյուս դասերի ու դասակարգերի հոգեբանությունն ու աշխարհայացքը։ Այնպիսի կարևոր առածներ, ինչպիսիք են, դիցուք, սոցիալական շերտավորման, մասնավոր սեփականության, շահագործման վերաբերյալ առածները, այբբենական ժողովածուի մեջ իրարից բաժան-բաժան լինելով ցրվում և կորչում են հարյուրավոր և հազարավոր այլ կարգի առածների ու ասացվածքների ընդհանուր հոսանքի մեջ։

Նույնը վերաբերում է առածների բովանդակության ընդհանրապես։ Առանց համապատասխան իմաստային-թեմատիկ խմբավորումների, վերնագրերի ու ենթավերնագրերի, չվերծանված, չբացահայտված վիճակում, իրար տակ դասավորվում են միևնույն տառով սկսվող այնպիսի ստեղծագործություններ, որոնք թե՛ իմաստով և թե՛ առհասարակ, բոլորովին տարբեր են իրարից, և, ընդհակառակը, իրարից արհեստական կերպով հեռացվում են այնպիսի առածներ, որոնք սկզբնատառով տարբեր լինելով, իմաստով հար և նման են իրար։ Այս պատճառով չափազանց դժվարանում է ժողովածուի մեջ ամփոփված նյութի օգտագործումը, որով և, հասկանալիորեն, մեծապես իջնում է ժողովածուի նշանակությունը։ Եթե նախապես չգիտես ուզածդ իմաստի առածի սկզբնատառը, ապա ստիպված պետք է լինես հիտախուզելու այլաբանության հաճախ բավական թանձր կեղևի տակ ծածկված հազարավոր ու տարբեր իմաստների մի կատարյալ խառնուրդ ներկայացնող ողջ ժողովա-

ծուն։ Այս կերպ կարելի է օգտվել նաև առանց դասավորման որևէ սկզբունքի կազմված առածների ժողովածուներից, որպիսիք նույնպես գոյություն են ունեցել։ Այսպես օրինակ, «Հարուստի սուտը կանցնի, աղքատի ղորթը չի անցնի» մերկացնող ու սուր ասացվածքը, այբբենական ժողովածուի մեջ մենք գտնում ենք «Հարսը հաց թխեց, տանտիկինը պարծեցավ», «Հարիսան բոլ, եղը վրան գյոլ» և նման կարգի այլ ստեղծագործությունների շարքում։ «Շատ գտողին շալե շապիկ, քիչ գտողին՝ շարե շապիկ» դասակարգային բողոքի զգալի շեշտ ունեցող առածը այբբենական ժողովածուի մեջ դրված է՝ «Շատը գնաց, քիչը մնաց», «Շափ-շափ կուտեն, շաբթով կաշեն» և նման կարգի այլ առածների շարքում։ «Խալխը որ կա, քնած առյուծ է, որ զարթնավ էլ չքնի» ժողովրդի պոտենցիալ ուժի մասին ակնարկող, քաղաքական մեծ ընդհանրացումի առածը այբբենական ժողովածուի մեջ դրված է «Խալիչեն մաշավ, խավը վերացավ», «Խաշամանը իմն է, խաշն ուրիշինը» և նման կարգի այլ առածների շարքում։

«Բ» տառի բաժնում «Բանն ով անի, ես ու դուն, հացն ով ուտի, ես ու դուն» առածի տակ, որ նշանակում է թե՝ վայելելու համար պետք է աշխատել և ուրիշի վրա հույս չդնել, զետեղված է «Բարեկամի հետ կեր ու խում արա, առ ու տուր մի անի» առածը, որ նշանակում է թե՝ առևտուրը խաբեություն է, ուստի մտերիմի հետ պետք է խուսափել առևտուր անելուց. իսկ այս վերջինի տակ դըրված է «Բարկացող մարդը շուտ կպառավի» ասացվածքը, որն իր բովանդակությամբ (դյուրագրգռությունը վնասակար է առողջության համար) ոչ մի առնչություն չունի նախորդ, բովանդակությամբ նույնպես տարամերժ երկու առածների հետ։ Այսպես և բոլոր մյուս տառերի բաժիններում։

Այբբենական եղանակի երկրորդ ո՛չ պակաս մեծ արատն այն է, որ միևնույն առածի տարբեր վարիանտները, տարբեր տառերով սկսվելու պատճառով ցրվում են ժողովածուի տարբեր մասերում, որով և դժվարանում է նրանց զարգացումն ու կրած փոփոխությունները դիտելը։

Այսպես օրինակ, այբբենական ժողովածուի մեջ երկու տարբեր տեղերում, տարբեր տառերի տակ են դրված՝ «Տերտեր արա գեղը գցի, թե ապրեց ոչ՝ գետը գցի» և «Աղքատին գեղը քցա, թե չապրի՝ գետը քցա» առածները, որոնցից առաջինը հակակրոնական բնույթի բուն ժողովրդական մի ստեղծագործություն է, իսկ երկրորդը՝ նրա

վերախմաստավորված վարիանտը, առաջ եկած սոցիալական վերնախավի միջավայրում։

Վարիանտների դիմապրկման երևույթի բնութագրման համար ավելի ցայտուն են այն առածները, որոնց տարբերությունը արտահայտված է գերազանցորեն ձևական և լեզվական-բարբառային հանգամանքներով։ Այսպես օրինակ. «Բարատու ծառը գլուխը կախ կը գցի», «Պտղատու ծառի ճյուղերը քաշ կը լինեն», «Լիքը սմբուլը գլուխը կախ կանի» առածները, չնայած այն հանգամանքին, որ ունեն հար և նման իմաստ (պիտանի մարդիկ համեստ են լինում) այբբենական ժողովածուի մեջ դրվում են 3 տարբեր տեղերում՝ «Բ», «Պ» և «Լ» տառերի տակ։

Կամ՝ «Խելոքը մինչև կմտածե, խելարը տղին կպսակե», «Ընչանք խելոքը միտք կանի, գիժը տղին հարսանիք կանի», «Ջուր խելացին փսայվի, ծռու լաճեր կխասնեն», «Հարի խելացին բոբկացավ, ծուռ գետ անցավ» առածները ունենալով միևնույն իմաստը (համարձակ-խիզախները կյանքում հաղթող են լինում) այբբենական ժողովածուի մեջ դրվում են 4 տարբեր տեղերում — «Խ», «Ը», «Ջ» և «Հ» տառերի տակ և այլն։

Այբբենական մեթոդի նման, ընդունելի չի կարող լինել նաև այսպես կոչված անվանական կամ առարկայական մեթոդը, երբ առածներն ու ասացվածքները ժողովածուի մեջ դասավորվում են ըստ առանձին առարկաների կամ հասկացությունների (մարդ, աշխարհ, ժամանակ, բնություն, խելք, խիղճ, խոսք և այլն)։ Այս մեթոդը ընդունված և առանձնապես տարածված է եղել Արևմտյան Եվրոպայի մի քանի երկրներում (Անգլիա, Գերմանիա)։ Այբբենական եղանակի նման առարկայական-անվանական մեթոդի հիմնական արատը նյութի դասավորման ժամանակ սոցիալական մոտեցման բացակայությունն է, ապա նաև միևնույն թեմային վերաբերող առածների ցրումը տարբեր տեղերում, տարբեր անունների տակ (խելոք — իմաստուն — գիտուն, ժողովուրդ — խալխ — ռայաթ — համայնք և այլն)։

Հրաժարվելով թե՛ այբբենական և թե՛ առարկայական եղանակներից, ներկա ժողովածուի մեջ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները դասակարգել ենք ըստ նրանց հիմնական իմաստի և սոցիալական բովանդակության։ Դասակարգման այս ձևը, հիմնականում, մշակված է մեր կողմից։ Ճիշտ է, դրա առանձին փորձեր եղել են և անցյալում, մասնավորապես ռուսական գրականության մեջ

(հայտնի են այս տեսակետից Դալի[1] և Իլյուստրովի[2] ժողովածուները), սակայն դրանք թե՛ մեթոդական և թե՛ մանավանդ մեթոդոլոգիական տեսակետից ունեցել են լուրջ թերություններ։ Դալը, օրինակ, առածները դասակարգել է բարոյական կամ հոգեբանական կարգի թեմաներով, ստեղծելով չափազանց պայմանական և սուբյեկտիվ բաժանումներ։ Իլյուստրովը առածների դասակարգման ժամանակ ելել է հիմնականում իրավական սկզբունքներից, տեղավորելով դրանք պետական, ընտանեկան, քրեական իրավունքի և նման տիպի մի քանի այլ բաժանումների մեջ։ Նրանք միաժամանակ թույլ են տվել այնպիսի աչքի ընկնող սխալներ ու թերություններ, ինչպիսիք են.

1. Առածների բովանդակության շատ հաճախ անհամապատասխանությունը այն բաժնի վերնագրին, որի տակ նրանք դրված են, և տարբեր բաժինների միջև ներքին կապի բացակայությունը։

2. Միևնույն առածի կամ ասացվածքի բազմաթիվ կրկնությունները ժողովածուի տարբեր տեղերում։

3. Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ե՞րբ և ո՞րտեղ գրի առնված և տպագրված լինելու մասին համապատասխան տեղեկանքի բացակայությունը, որը մեծապես իջեցնում է ժողովածուի գիտական արժեքը։

4. Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ համատեղ այնպիսի ստեղծագործությունների մատուցումը, ինչպիսիք են՝ հանելուկները, շուտասելուկները, սովորական դարձվածքները, որոնք և՛ ձևով, և՛ բովանդակությամբ տարբեր են առածներից ու ասացվածքներից և այլն։

Հակառակ Դալի և Իլյուստրովի, որոնք առածների դասավորման ժամանակ մեկնակետ են ունեցել բարոյական-հոգեբանական և իրավական սկզբունքները, մենք առաջնորդվել ենք ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակությամբ և դասավորումը կատարել ըստ այդմ, միաժամանակ խուսափելով նրանց թույլ տված հիշյալ կարգի թերություններից։

Առածները, լինելով այլաբանական բնույթի ստեղծագործություններ հաճախ բավական դժվար վերծանելի են։ Նրանց բուն միտքը՝ սոցիալական, փիլիսոփայական որևէ ընդհանրացում արտահայտ-

[1] Даль В., Пословицы русского народа, М., 1861.

[2] Иллюстров И., Жизнь русского народа в его пословицах и поговорках, М., 1915.

վում է անուղղակի կերպով, բնությունից, կենդանական աշխարհից վերցրված այս կամ այն առարկայի, երևույթի միջնորդավորմամբ։ Առածի իսկական իմաստը հասկանալու համար՝ անհրաժեշտ է մտովին ճեղքել նրա այլաբանական կեղևը և թափանցել բովանդակության խորքը։ Առածներն այս առումով հիշեցնում են ժողովրդական հանելուկներին։ Առածների դժվար վերծանելիության հանգամանքը նկատի ունենալով է, որ XVIII դարի հայտնի մատերիալիստ-փիլիսոփա Հելվեցիուսը դրանք համեմատել է մճճված կծիկի հետ։ Նա գրել է. «Առածները... կարելի է համեմատել մճճված կծիկի հետ. եթե դուք գտնեք մի ծայրը, ապա կարող եք ետ կծկել նրանցից ողջ էթիկան ու պոլիտիկան. այդպիսի մի աշխատանքի համար անհրաժեշտ են իհարկե խիստ ճարտար ձեռներ»[1]։

4. ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԹԵՄԱՏԻԿ ԽՄԲԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՎԱՐԻԱՆՏՆԵՐԸ

Ինչպես հայտնի է, ժողովրդական առածները իրենց բովանդակությամբ չափազանց բազմազան են. չկա կենսական որևէ երևույթ, որն իր անդրադարձումը գտած չլինի նրանց մեջ։ Այստեղից էլ ահա ծագում է առածների իմաստաբանական խմբավորման դժվարությունը, մի գործ՝ որի հաջողությունից խոշոր չափով կախված է ժողովրդական առածների ինչպես պրակտիկ օգտագործման, այնպես էլ գիտական ուսումնասիրության համար պիտանի դառնալու հանգամանքը։ Վերծանված բոլոր առածները պետք էր կարողանալ դասավորել ըստ բովանդակության, իրար կողքի բերել նույն և մերձ իմաստ ունեցող առածները, ստեղծել առանձին բաժիններ, յուրաքանչյուր բաժնի մեջ տարբեր թեմատիկ ենթաբաժիններ, թե՛ մեկին և թե՛ մյուսին տալով համապատասխան ընդհանրացնող վերնագրեր։ Միաժամանակ անհրաժեշտ էր այնպես անել, որպեսզի ժողովածուն շատ չմասնատվեր մանր բաժինների, ու էլ՝ նյութի հարուստ ու բազմազան բովանդակությունը կորչեր չափից ավելի մեծ և սխեմատիկ խմբավորումների մեջ, որով մեծապես կդժվարանար նրա օգտագործման հարցը։ Ելնելով նման մեկնակետից, մենք ներկա ժողովածուն պայմանական կերպով բաժանել ենք թվով վեց մեծ բաժինների և շուրջ 150 ենթաբաժինների։

Հատուկ մտահոգության առարկա է եղել մեզ համար նաև վարիանտների մատուցման հարցը։ Ամենահեշտն այն կլիներ, եթե՝

[1] Гельвеций К. А., Об уме, М., Огиз, 1938, стр. 308.

այբբենական կարգով կամ առանց դրան իրար տակ դրվեին միևնույն առածի բոլոր տարբերակները, համապատասխան համառոտ ծանոթություններով յուրաքանչյուրի աղբյուրի և գրառման վայրի մասին։ Սակայն այս կերպ վարվելով մենք մեծապես բազմապատկած կլինեինք ժողովածուի էջերի թիվը և միաժամանակ տեղիք կտայինք շատ կրկնությունների, քանի որ վարիանտներից շատերը փաստորեն ոչ այլ ինչ են, բայց եթե միևնույն առածի հարասումը տարբեր վայրերում, բարբառային աննշան տարբերություններով։ Այդ ակնհայտ թերություններից ժողովածուն զերծ պահելու և միաժամանակ վարիանտների բովանդակության ու արվեստի բոլոր քիչ թե շատ ուշագրավ երանգները ներկայացնելու համար, կիրառել ենք հետևյալ եղանակը.

1. Միևնույն առածի բազմաթիվ վարիանտներից ընտրելով ամենակատարյալը (բովանդակության ու արվեստի, տարածված լինելու, ինչպես նաև համաժողովրդական, ազգային լեզվին ավելի մոտ լինելու իմաստով) տվել ենք այն ընդգծված ձևով իբրև հիմնական վարիանտ։

2. Վերջինիս տակ առանց ընդգծման դրել ենք նրանից քիչ թե շատ զգալի տարբերություն ունեցող մյուս վարիանտները, իբրև երկրորդական վարիանտներ։

3. Յուրաքանչյուր հիմնական կամ երկրորդական վարիանտի տակ համառոտությամբ նշել ենք նրանց աղբյուրը և գրառման վայրը, իսկ այս վերջինների կողքին դրել հիմնական և երկրորդական վարիանտներից բարբառային աննշան տարբերություն ունեցող մյուս առածների և ասացվածքների աղբյուրների ու գրառման վայրի համառոտագրությունները։ Այս կերպ մեզ հաջողվել է մեծապես կրճատել ժողովածուի ծավալը, վարիանտները մատուցել նրանց բովանդակության, արվեստի, տարածված լինելու, լեզվի արժանիքների համեմատ, խուսափելով ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից, միաժամանակ արձանագրել չտրված բոլոր նյութերի հասցեն։

Օրինակ, հարստահարված, ընչազուրկ աշխատավոր մասսաների սոցիալական բողոքի ակնհայտ շեշտ պարունակող «Աշխարհ արոտ, մենք մեջը կարոտ» և «Աշխարքը ծով, մեզ համար սով» առածների մեջ հայտնի 11 վարիանտներից ժողովածուի մեջ օգտագործված են միայն 4-ը, ըստ որում՝ 1-ը տրված է առաջին տեղում, ընդգծված ձևով, իբրև հիմնական վարիանտ, 3-ը՝ 2-րդ տեղում, առանց ընդգծման, իբրև երկրորդական վարիանտներ, իսկ

մնացած 7-ի միայն աղբյուրներն են նշված համապատասխան ծանոթությունների մեջ, իբրև վերևում տրված 4 տարբերակների կրկնակներ՝ լեզվական-բարբառային աննշան տարբերություններով։

«Ամեն բանի վերջն է գովելի» տարածված ասացվածքի մեզ հայտնի 8 վարիանտներից, որոնց բոլորի միտքն այն է, թե ամեն ինչ գնահատելի է իր վերջնական արդյունքով, ժողովածուի մեջ օգտագործված է միայն 3-ը, ըստ որում 1-ը տրված է առաջին տեղում, ընդգծված ձևով, իբրև հիմնական, երկուսը՝ երկրորդ տեղում առանց ընդգծման, իբրև երկրորդական վարիանտներ, իսկ 5-ի համար նշված են միայն աղբյուրները համապատասխան ծանոթությունների մեջ իբրև վերևում տրված երեք վարիանտների կրկնակներ բարբառային աննշան տարբերություններով։

Այսպես և բոլոր մյուս վարիանտներ ունեցող առածների ժամանակ։

Այսպիսով, առածների դասավորման մեր մշակած եղանակը, որը և՛ ըստ էության, և՛ ըստ կառուցվածքի հիմնովին տարբերվում է իմաստա-բովանդակային սխեմի եղած հին փորձերից, ունի հետևյալ առավելությունները։ Այն հնարավորություն է տալիս.

1. Թափանցելու ժողովրդական առածների այլաբանական կեղևի տակ թաքնված բովանդակության մեջ, տեսնելու նրանց դասակարգային-սոցիալական էությունը։

2. Վերահասու լինելու վարիանտների մեջ առկա բովանդակության ու ձևի նշանակալից երանգներին ու տարբերություններին, բացահայտելու նրանց ծագումը, զարգացումն ու կրած փոփոխությունները, տեսնելու թե ինչպես միևնույն առածը կամ ասացվածքը պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում, դասակարգային տարբեր միջավայրում ստանում են նոր երանգավորում, երբեմն էլ բոլորովին նոր բովանդակություն ու ձև։

3. Հեշտությամբ գտնելու ժողովածուի մեջ այս կամ այն հարցին վերաբերող փնտրված իմաստի առածը կամ ասացվածքը։

Այս է հիմնական գծերով ներկա ժողովածուի վրա կատարված աշխատանքի ընդհանուր պատկերը։

Պետք է ավելացնել նաև, որ ժողովածուի մեջ կան որոշ կարգի թերություններ, որոնք լավ գիտակցելով հանդերձ, մենք չենք կարողացել վերացնել, որովհետև դրանք բխել են նյութի բնույթից։ Բնորոշ է այս տեսակետից, օրինակ, մի հանգամանք։ Հիանալի իմանալով, որ առածների դասակարգման ամենաճիշտ ձևը այն կլիներ, եթե մենք դրանք խմբավորեինք ո՛չ միայն ըստ հիմնական իմաստի

կամ բովանդակության, այլև ըստ նրանց ծագման ժամանակաշրջանի, պատմական էպոխաների ու ֆորմացիաների, այնուամենայնիվ կիրառել ենք միայն առաջին ձևը։ Այսպես ենք վարվել, որովհետև առածները և ընդհանրապես ժողովրդական բանահյուսությունը, իբրև բանավոր ստեղծագործություններ, ծագած լինելով այս կամ այն էպոխայում, հարատևել են և հետագայում ենթարկվել զգալի փոփոխությունների, կրելով տարբեր էպոխաների ու ֆորմացիաների կնիքը։ Պակաս բնորոշ չէ նաև մի ուրիշ հանգամանք։ Հայտնի է, որ առածների առանձնահատկություններից մեկը նրանց մի զգալի մասի բազմանշանակ լինելն է։ Այստեղից էլ ակնհայտ է, որ առածների դասավորման մեր կիրառած ձևը (ըստ բովանդակության կամ իմաստի) թույլ է տալիս կատարման մեջ զգալի բազմազանություն։ Այս կամ այն առածին տված մեկնաբանության նեղության կամ լայնության, մասնավորության կամ ընդհանրության համեմատ, կարելի է այն տեղաշարժել մի բաժնից կամ ենթաբաժնից մյուսը, և դարձյալ պնդել, թե տվյալ առածը իր տեղում չէ։ Արել ենք այն, ինչ ներել են մեր ուժերը։

Անհրաժեշտ է հիշատակել նաև այն փաստը, որ բավական թվով առածներ ու ասացվածքներ տեղադրված են ո՛չ միայն ժողովածուի համապատասխան թեմատիկ խմբերի մեջ, ըստ իմաստի ու բովանդակության, այլ այբբենական կարգով տրված են որոշ բաժինների վերջում՝ «Հավելված» վերնագրի տակ։ Այդօրինակ մեծ կամ փոքր «Հավելվածներ» ունեն ժողովածուի՝ «Մարդկային — հասարակական հատկություններ, բնավորություն և խառնվածք», «Բարոյական հասկացություններ, կենսափորձից հանված եզրակացություններ և խրատներ», «Մարդկային զգացումներ, ճաշակ, սեռ, տարիք» վերնագրով բաժինները։ Ինչպես նախորդ երկու դեպքերում, այս անգամ էլ հանցանքը մերը չէր։ Դրա հիմնական պատճառն այն էր, որ նման և զուգահեռ իմաստի ու բովանդակության առածների ու ասացվածքների հետ, որոնք կարելի եղավ ի մի բերել առանձին թեմատիկ խմբերի մեջ, գտնվեցին նաև իմաստով ու բովանդակությամբ եզակի այնպիսի առածներ ու ասացվածքներ, որոնց նկատմամբ հնարավոր չէր կիրառել թեմատիկ խմբավորման սկզբունքը։ Ահա թե որտեղից առաջ եկավ «Հավելվածների» անհրաժեշտությունը։

5. «ԼՐԱՑՈՒՄ» ԲԱԺՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր ստեղծագործությունների, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների պաշարը ժողովրդի մեջ անսպառ է։ Ինչքան էլ շատ հայտնաբերված ու հավաքված լինեն դրանք, երբեք չի կարելի ասել, թե այլևս հնարավոր չէ նոր նյութեր գտնել։ Հիշյալ հանգամանքն էր ահա, որ մեզ թելադրեց «Առածանի»-ի հրատարակումից հետո չհրաժարվել նոր առածներ ու ասացվածքներ որոնելու մտքից և շարունակել աշխատանքը տվյալ ուղղությամբ։ Այդ աշխատանքի արդյունքն են սույն հրատարակության «Լրացում» բաժնում զետեղված շուրջ 600 առած-ասացվածքները, որոնք հավաքված են 1951—1960 թթ. ընթացքում։ Դրանք հիմնականում նոր նյութեր են, մասամբ էլ եղածների նոր տարբերակներ կամ զուգահեռներ։ Տարիների ընթացքում մեզ հաջողվեց մեր շրջապատում լսել ու գրի առնել բավական թվով նոր առածներ ու ասացվածքներ։ Մեր ժողովածուն զգալիորեն հարըստացավ համալրվելով նաև համապատասխան հիմնարկների արխիվային ֆոնդերը վերջին տարիներս մուտք գործած առած-ասացվածքների մի քանի նոր ձեռագիր հավաքածոների հաշվին։

250 առած-ասացվածք՝ Ախալցխայի, Շիրակի, Կարնո, Երևանի, Լոռու, Սիսիանի, Ղարաբաղի, Վան-Վասպուրականի և մի երկու այլ բարբառներով, վերցրել ենք մեր ձեռագիր ժողովածուից։

200 առած-ասացվածք վերցրել ենք Գորիս քաղաքի բնակիչ Վ. Բադիրյանի ձեռագիր ժողովածուից, որը պարունակում է նույն Գորիս քաղաքի և շրջակա՝ Տեղ, Կոռնիձոր, Արավուս, Շինուհայր, Խնձորեսկ ու այլ գյուղերի առածներն ու ասացվածքները (ձեռագիրը պահվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Գրականության և արվեստի թանգարանի ժողովրդական բանահյուսության արխիվի «Անհատ բանահավաքների ձեռագրեր» բաժնում)։

50 առած-ասացվածք՝ Շուլավերի բարբառով, վերցրել ենք ուսուցիչ-բանահավաք Ս. Քամալյանի ազգագրական և բանահյուսական նյութերի անտիպ ժողովածուից (ձեռագիրը գտնվում է Երևանի պետական Մատենադարանի արխիվային բաժնում, Սեն. Տեր-Հակոբյանի ֆոնդ, թղթապանակ նո. 72, վավերագիր նո 1 գ.)։

50 առած-ասացվածք վերցրել ենք Ա. Մարտիրոսյանի ձեռագիր ժողովածուից, որը պարունակում է նրա մոր՝ Լենինական քաղաքի բնակչուհի Նուշիկ Մարտիրոսյանի առած-ասացվածքները՝ Շիրակի և Մանազկերտի բարբառներով։

20 առած-ասացվածք՝ Ղարաբաղի բարբառով, վերցրել ենք Մ. Գրիգորյանի բանահյուսական նյութերի անտիպ ժողովածուից (ձեռագիրը գտնվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Գրականության ու արվեստի թանգարանի ժողովրդական բանահյուսության արխիվում, Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ)։

«Առածանի»-ի ներկա հրատարակությամբ ևս օրակարգից չի հանվում ժողովրդի մեջ եղած և տակավին գրի չառնված ու չհրատարակված թե՛ հին և թե՛ նոր ստեղծված ու ստեղծվող առածների ու ասացվածքների հայտնաբերման ու գրառման խնդիրը։ Մեր հնարավորությունների չափով մենք այսուհետև էլ պետք է աշխատենք այդ ուղղությամբ։ Միաժամանակ, կոչ ենք անում «Առածանի»-ի ընթերցողներին և բոլոր նրանց, ովքեր գիտեն և առիթ կունենան լսելու սույն ժողովածուից դուրս մնացած նոր առածներ ու ասացվածքներ, չզլանան գրի առնելու մեր ժողովրդի բազմադարյան բանահյուսության այդ թանկագին գոհարները։

Իբրև վերջաբան այստեղ ուզում ենք կրկնել ռուս նշանավոր բանահավաք և բանագետ Վլադիմիր Դալի հետևյալ խոսքը, որ նա գրել է ժամանակին ռուսական առածների իր պատրաստած մեծ ժողովածուի առնչությամբ. «Թեպետ և սա երկասիրություն չէ, բայց ջանք չափազանց շատ պահանջվեց, առավել շատ, քան հարկավոր կլիներ որևէ երկասիրության համար»։

ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ա.

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽԱՌՆՎԱԾՔ

ՊԻՏԱՆԻ ԵՎ ԱՐԺԱՆԱՎՈՐ: ՀԱՄԵՍՏ ԵՎ ԽՈՀԵՄ

Մեկ կա՝ հազար աժե, հազար կա՝ մեկ չաժե:
ԺԱԲ 109 Ախց/ՀԱ 210 Ակն/ԲԱ 25 Ղրբ/ԹՄԿ 123 Թֆլ/Մ 1885, 450 ՂլԹ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1899, 651 Խն/ՈԻՁ 140 ՁԹ/ԹՄԿ 137 Թֆլ

Մինը կա տասն աժի, տասը կա մին չաժի։
ԳԱ 20 Վդպ

Մարդ կա հազար արժե, հազար կա՝ մեկ չարժե։
ՆՆ 510 Շրկ/ԱՆ 22 Նխջ/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/Բ 1898, 316 Քղ/ԱՀԱ 10 Գլո

Մարդ կա՝ մարդ ա, մարդ կա՝ զարդ ա:
ԲԱ 29 Ղրբ

Լավութենին լավութուն՝ ամեն մարդու բանն ա, վատութենին լավութուն՝ մարդ մարդու բանըն ա:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Ածան հավը կըրկչան կըլնի:
ԺԵԱ 209 Վդպ/ՓՇԱ 90 Շրկ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԱՀ XII, 95 Ալշ/ՀԱ 204 Ակն/ԱՇԳ 72 Արր/Բ 1898, 315 Քղ/ԵՀԳ 95 Եվդ/Բ 1900, 219 Կպր

Ձու ածող հավը կչկըչան կըլնի։
ԺԵԱ 224 Վդպ/ՎՄ I, 131 Վն/ԺԵՂ 233 Լո/ԿՇ 5 Ղրբ/ՀԱՎ 1887, 175 Խսջ/ԹՄԿ 129 Թֆլ

Աժան հավը կոկռան կ'ըլլի։
ԱՀ IX, 180 Գլո/Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1899, 651 Խն/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԺԱԲ 88 Ախց/Բ 1898, 745

Կրկըչան հավը ձու ածող կ'ինի։
ԲԱ 24 Ղրբ/Բ 1899, 425 Կն

Բարատու (պտղատու) ծառը գըլուխը կախ կը զցի:
ԳԱ 12 Վդպ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Ծառը քանի բար շատ ունենա, գլուխը կախ կը քցի։
ՓՇԱ 108 Շրկ/ԹՄԿ 116 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 114 Լո

Պտղատու ծառին ճղները քաշ են լինում։
Սխ 26 Զգդ

Լիքը ամբուլը (հասկ) գլուխը կախ կանի։
ԱՇ 31 Աշտ

Բարատու ծառին քար քցող շատ կըլի:
ԱՀ XI, 112 Բրն

Մեյվի (պտուղի) ծառին քար քցող շատ կեղնի։
ՀՏՎ 19 Շրկ

Կարմիր խնձորին քար քշտող շատ կըլլա։
Բ 1899, 479 Կն

Կաթնատուր կովի պտկին չեն թքի:
ԱԾ 37 Աշտ

Կաթ տվող կովի պտուկը չեն կտրի:
ՄԹ 21 Ծրկ/ԱՀ XIII, 85 Ալ2

Ինչքան որ գիտուն ըլնես, չիմացածդ մի անգետից հարցրու:
ԱԾ 29 Աշտ/ԺԵԱ 225 Վղպ

Մարդը ինչքան խելքով էղնի՝ թըղ ծուռն (խենթ) *խոսք հարցու:*
ԱՀ XIII, 86 Ալ2

Վարը նստի, որ վերևը քեզ տեղ տան:
ՄԹ 43 Ծրկ/ՎՍ II, 147 Վն/ԱՀ IX, 191 Գլս

Պստիկից սկսե, որ մենծին հասնես:
ՓԾԱ 122 Ծրկ/ԹՄԿ 149 Թֆլ

Քչեմեն կցե՛ (սկսիր)*, վուր շատին հասնիս:*
ԹՄԿ 167 Թֆլ/ՓԾԱ 126 Ծրկ

Քիչն ղարուլ արա (համաձայնվիր)*, վուր աստուծ շատ տա:*
ԹՄԿ 166 Թֆլ

Իշից բռնացրա, որ ձիուն հասնես:
ԱԾ 30 Աշտ/ՓԾԱ 106 Ծրկ

Քըզանա մեծին մհար *(համար)* պահած տեղում նստես ոչ:
ԲԱ 42 Ղրբ

Շատ գիտես, քիչ խոսա:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ԱԾ 52 Աշտ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԿԾ 5 Ղրբ/ԺԱԲ 98 Ալեց

Խաբարը (խոսք) *բերնիդ մեջ էփի, նոր ասա:*
ՎՍ I, 128 Վն

Շատ տեսնում իս, քիչ ասա:
ԹՄԿ 146 Թֆլ

Քիչ խոսա, շատ լսի:
ԳԱ 63 Վղպ/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԱՀ IX, 191 Գլս/ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԺԵԱ 184 Մ2/ԹՄԿ 167 Թֆլ

Էրկու լսե՛, մեկ խոսի:
ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԱՀ IX, 183 Գլս

Մեկ խոսե, տաս լսե:
ԼՄ 1880, 39 Բլն

Շատ կեր, քիչ խոսա:
ԳԱ 64 Վղպ

Շատ բան շինե՛, քիչ խոսի՛:
ԹՄԿ 145 Թֆլ

Երկու անկան, մեկ բերան, իմացի՛ր ասածիդ սըրան *(հերթ)*:
ԱՆ 22 Նխջ

Առաջ միտք արա, հետո գործ սկսի:
ԳԱ 57 Վղպ/ՓԾԱ 94 Ծրկ/ԱՆ 20 Նխջ

Առաջ միտք արա, հետո խոսք ասա:
ԱԾ 6 Աշտ/ԹՄԿ 66 Թֆլ/ԹՄԿ 82 Թֆլ

Տասը չափի, մեկ կտրի:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓԾԱ 124 Ծրկ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/ԱՆ 56 Նխջ/ԿԾ 7 Ղրբ/ԱՀ VI, 99 Բլն/ԺԵԱ 184 Մ2/ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1898, 461 Ղրդ

Օխտը չափի, մին կտրի:
ԲԱ 43 Ղրբ/ԵԱ 112 Խոյ/ԱՀ IX, 187 Գլս

Հազար չափե, մեկ մը կտրե:
ԱՀ IX, 186 Գլս/ԹՄԿ 123 Թֆլ

Ծանդր նստի, որ լիդր *(ծանրութեան չափ)* գաս:
ԺԵԱ 222 Վղպ/Բ 1899, 479 Կն/Բ

1898, 377 Դրք/Մ 1885, 450 Ղլթ/Բ 1899, 499 Բ 1900, 428 Մրզ/ԺԵԱ 182 Մ2/ԼՄ 1880, 27 Բլն/ԳՎ 137 Վն/ԱՀ XI, 114 Բրչ/ՆՆ 501 Ծրկ/ԺԵԱ 248 Հղկ/ՀԱ 208 Ակն/ԺԵԱ 283 Ալ2/ԱՀ IX, 185

Ծանդր տեղդ մի թեթևացնի:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ԱԾ 36 Աշտ/ԺԵԱ 235 Լռ/ԿԾ 3 Ղրբ/ԺԵԱ 231 ՀԹ

Հազար խոսքին մեկ խոսք, հազար ննղուն մեկ քար:
ԼՄ 1880, 33 Բլն

Ծանդր քարը իր տեղումը կը մնա:
ԺԵԱ 222 Վղպ

Մտնելուց առաջ միտք արա, թե ինչպես դուրս գաս:
Բ 1898, 461 Ղրդ

ԶԳՈՒՇԱՎՈՐ ԵՎ ՀԵՌԱՏԵՍ

Շան հետ ընկերացիր, փետը ձեռիցդ մի գցի:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՄՀ 21 Լռ/ԿԾ 5 Ղրբ/ԱՀ VI, 94 Բլն/ՎՍ I, 133 Վն/Բ 1899, 696 Թվր

Շան հետ ախպերացի, փետը ձեռիցդ մի՛ վեր գցի:
ԳԺԲ 54 Աշտ/ՓԾԱ 118 Ծրկ/ԺԵԱ 236 Լռ/ՍԽ 33 Զգզ/ԲԱ 32 Ղրբ/ԺԵԱ 197 Տրպ

Գիլի հետ ընկերացի, դագանակդ ձեռիցդ մի գցի:
ԱԾ 13 Աշտ

Կծողի քամակին կանգնի, քացի տվողի՝ առաջին:
ԱԾ 36 Աշտ/ՓԾԱ 110 Ծրկ

Ձիու առջևից անցիր, շան ետևից:
ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԱԾ 44 Աշտ

Ոտդ փակին *(ցուպ)* պահե, որ վար չընկնիս:
ՄԹ 43 Ծրկ

Երկու աչքիդ մեկին մի՛ հավատալ:
ԱՆ 41 Նխջ

Ի՞նչ բան ունիմ կամուրջումը, որ փաթաթին յափնջումը:
ՀԺՀ VII, 104 Ղրբ

Ո՛չ սատանին կը տեսնիմ, ո՛չ երեսը կը թքնեմ:
ԼՄ 1880, 46 Բլն

Ասեղի ծակից Հնդըստան սեյր կանեն *(դիտել)*:
ՀԱ 204 Ակն/ԱԾԳ 72 Արբ/Բ 1898, 315 Քղ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/Բ 1899, 411 Կն

Ուղտը մոտիկ ա արածում, համա հեռու ա տեսնում:
ԱԾ 54 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ

Մինչև քառասուն ընկուզ մեկտեղ չը տեսնի, քար չի նետեր:
ՀԱ 250 Ակն

ՃՇՄԱՐՏԱԽՈՍ ԵՎ ՃՇՄԱՐՏԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Դուզ *(ուղիղ)* խոսողի գլուխը ծակ ա:
ՎԱ 10 Վղպ/ԱՆ 43 Նխջ/ՀԺՀ VII, 100 Ղրմ/ԱՀ IX, 189 Գլս/ԱԷ 1894, 264 Ալ2/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԺԵԱ 184 Մ2/ԺԵԱ 230 ՀԹ/ՀԳ 1895, Մ 1235 Ղլթ

Դուզ խոսողի գտակը ծակ կըլնի։
ԺԵԱ 210 Վղպ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ԱԺԲ 87 Քնք/ՓԾԱ 100 Ծրկ/ԿԾ 2 Ղրր/Սխ 27 Ձգզ/ԱՆ 43 Նխջ/Բ 1898, 378 Դրք/ՎՍ II, 137 Վն

Ղորդ (ճշմարիտ) *զուրցողի գլուխը կոտրշով* (պոզ) *է։*
Բ 1899, 479 Կն

Ճիշտ խոսողի ձին պտի թամքած ըլնի:
ԳԱ 22 Վղպ/Սխ 27 Ձգզ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ԲԱ 28 Ղրր/ԱՆ 43 Նխջ

Դրուստ խոսողի ձին թամքած պտի ըլնի, որ փախչի։
ՓԾԱ 100 Ծրկ/Բ 1899, 479 Կն/ՎՍ II, 137 Վն

Ծիտակ ասողին ձին տակնպետք ա։
ԵԱ 116 Խտջ

Օղորթ (ճշմարիտ) *խոսողի ձին դուռն է։*
ԺԵԱ 184 Մշ

Ճշմարիտ խոսողի տակին մի Արաբստանի ձի պիտի։
ՊԺԲ 52 Աշտ

Դրուստ խոսողի ձին դռանը պիտի, վուռն էլ ուզանգումը (ասպանդակ):
ԹՄԿ 89 Թֆլ

Ծիտակ ասողը տեր չունի:
ԵԱ 100 Խտջ

Ղորդ զուրցողը տեղ չունենար:
Բ 1898, 479 Կն/ԵՀԳ 111 Եվդ/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Ծիտակ բսողը դո՞ւն մնացիր:
Բ 1898, 378 Դրք

Ծիտակ զուրցող քե՞զ են գրեր։
ԱՀ IX, 189 Պլս

Ամեն բան դրուստ չի ասվի:
ԹՄԿ 75 Թֆլ/ԱՀ IX, 180 Պլս

Ծիտակ խոսքը ճանաքով կասեն:
ՊԺԲ 54 Աշտ/ԺԵԱ 225 Վղպ/ՓԾԱ 119 Ծրկ/ԿԾ 2 Ղրր

Ծուռ նստինք, շիտակ խոսինք:
ՆՆ 502 Ծրկ/ՍԲ 439 Բլ/ԺԵԱ 182 Մշ/ԱՀ IX, 185 Պլս/ՀԱ 208 Ակն/ԵԱ 104 Խտջ/Բ 1900, 579 ԿՄ

Ծիտակ պատը չփլչիր:
ԱՀԱ 12 Պլս

Ծիտակ ճամբով քալող չը դադրի:
ԼՄ 1880, 45 Բլն

Ծիտակ ճամփի մաճ եկողը ճայելումն ալ կ'երևա:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Ծիտակ մարդը ծուռ բան չսիրեր, ծուռին ալ շիտակ չըսեր:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Ճյուղին պատիժ չը կա:
ՀԺՀ VII, 107 Ղրր

Հազար խփին, մե դրուստ ասիլ տան:
ԹՄԿ 122 Թֆլ

Հազար սուտ մեկ ղորդ չ'աժեր:
Մ 1885, 450 Ղլթ

ԵՐԱԽՏԱԳԵՏ ԵՎ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ: ՍԵՓԱԿԱՆ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՆԱՀԱՏՈՂ

Ինչ աղբրից մարդ ջուր խմի, էն աղբրին քար չի քցի:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԺԵԱ 174 Խստ/ՊՎ 139 Վն

Մարդ պետք չէ մոռանա զէն աղբուր, որ ջուր խմեր է։
Բ 1898, 302 Խն

Հավն որ ճավ ա, որ ջուր խմա, աստված կիշկա:
ԱՀ VII—VIII, 496 Ալշ/ԱՀ VI, 88 Բլն/ՊՎ 136 Վն/ՀՏՎ 15 Ծրկ/ԹՄԿ 123 Թֆլ/Բ 1898, 316 Քղ/Բ 1898, 377 Դրք/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԺԵԱ 231 Հթ/ՊՀԿ 1655 Եվր/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՈԻՋ 139 Ջթ/Բ 1899, 479 Կն/Բ 1899, 806 Հզր

Հավը ջուր ա խմում, վերև ա մտիկ անում։
ԺԵԱ 223 Վղպ/ԺԱԲ 88 Ախց/ՀԱ 209 Ակն

Հավը ջուր կը խմե, աստուն փառք կու տա։
ԵՀԳ 107 Եվդ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Շունը կերած տեղը ճաչե կու:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Շունը ինչ տեղ հաց կուտա, էնտեղ կը հաչա։
ԵԱ 110 Խտջ/ՎՍ I, 134 Վն

Շունը տիրոջ կը ճանչնա:
ԱՆ 30 Նխջ/ԹՄԿ 145 Թֆլ/ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Շունն էլ իր տիրուչը վրա չի հաչի:
ԹՄԿ 147 Թֆլ

Ամա կտարի (*երախտավոր*) ամակը (*երախտիք*) չեն մոռանա:
ՄԹ 1 Ծրկ

Թող ասեն գեշ ա, թող չասեն էշ ա:
ԺԵԱ 221 Վղպ/Բ 1898, 133 Կրն/ԱՂ 16 Սսն

Թող չսեն թե էշ է, թող ըսեն թե՝ գեշ է։
ԺԱԲ 94 Ախց/Բ 1898, 378 Դրք/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1898, 315 Քղ/ԱՀ VII—VIII, 501 Ալշ/ԵԱ 103 Խտջ

Լավ է գեշ ասեն, քան թե էշ։
ՓԾԱ 106 Ծրկ/Ս 215 Սլմ

ՃԱՐՊԻԿ ԵՎ ՀՆԱՐԱԳԵՏ: ԻՐԵՆ ԳՈՐԾՆ ԻՄԱՑՈՂ

Սատանից օխտն օր առաջ է ծնվել:
ՆՆ 525 Ծրկ/ԺԱԲ 102 Ախց

Սատանի ճետի կրունկն է:
ՆՆ 525 Ծրկ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ԱՂ 5 Սսն

Սատանի էտի պոչն է։
ԺԱԲ 102 Ախց

Սատանին շապիկ կու հագցնե:
ՀԱ 263 Ակն

Սատանին չարող (տրեխ) *կը հագցնե։*
Բ 1900, 599 ԿՄ

Սատանին չարուխ կը կարե։
ԼՄ 1880, 53 Բլն

Սատանենն գետնի տակին սխտոր ուտի, կիմանա:
ԱՇ 59 Աշտ/ԹՄԿ 88 Թֆլ

Սատանեն գետնի տակը կերակուր եփելիս, աղ գցողը ես եմ:
ՓՇԱ 122 Շրկ

Ցոթ ծով մե թել մանածով կը ներկի:
ԺԵԱ 211 Վղպ/ԱՇ 55 Աշտ

Երկու մեռլի կշտով անց կենա, մինը պտի թոցնի:
ԱՇ 22 Աշտ

Էրկու եզան արանքեն, զող (շերտ) *մի կաշի կը հանե:*
ԺԵԱ 248 Հղկ

Իշի առառուկը *(վայրի բանջար)* մանիշակի տեղ ա անց կացնըմ:
ԱՇ 29 Աշտ

Իր շիպ՝ շաքարի տեղ կը ծախե:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Քո ցերեկվա ման էկածը, ես գիշերն եմ ման եկել:
ՊԺԲ 58 Աշտ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԺԵԱ 251 Հղկ

Մտնիլ լողանալն էլ գիտե, էլլել դողալն էլ:
ԺԱԲ 96 Ախց/ՆՆ 514 Շրկ/ԱԱՊ 1855, 164 Պլս/ՀԺՀ VII, *99 Խրմ/ԱՆ 20 Նխջ*

Ճարպիկ գողը՝ տան տիրոջն է գող բռնում:
ՓՇԱ 114 Շրկ/ԼՄ 1880, 37 Բլն/ԱՇ 55 Աշտ/Բ 1898, 333 Դրբ

Գող կը բռնի տան տեր, որ տանտեր չը բռնի գող:
ՇԿ 7 Շտխ/ՎՍ I, *124 Վն*

Ինչ քար վերցնես՝ տակեն դուս կու գա:
ԺԱԲ 111 Ախց/Բ 1899, 479 Կն/ԵՀԳ 103 Եվդ/Բ 1898, 302 Խն/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ամեն թալաքեմեն *(թակարդ)* դուս էկած է:
ԹՄԿ 78 Թֆլ/ԹՄԿ 78 Թֆլ

Գտալըմ մածուն առեր՝ աշխար կը մակըրթե:
ԺԱԲ 110 Ախց

Թիզ ու կես, գետնի բզեզ:
ՆՆ 496 Շրկ

Ղազարը գիտե իրեն բազարը *(սակարկություն):*
Բ 1898, 200 Կրն/ՓՇԱ 114 Շրկ/ՄՀ 21 Լռ/ԹՄԿ 131 Թֆլ/ԼՄ 1880, 37 Բլն

Ղուկասը գիտե իր ղիասը (չափ, հաշիվ):
ԳԱ 32 Վղպ/ՓՇԱ 114 Շրկ/ԱՀ VI. *91 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *472 Ալշ/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1899, 806 Հզր*

Էլիաս՝ գիտե իր կիասը:
ՎՍ I, *125 Վն*

Նազին գիդի իրա սազին:
ՄՀ 22 Լռ

Գիկոն գիտա՝ ճախիրը դոր *(ուր)* կը քշա:
ՎԱ 9 Վղպ

Ծուկոն գիտի նախիրը դվորը պտի քշի:
ԱՇ 46 Աշտ

Մինաս գինա նախիր դվորը կը քշա:
ԺԵԱ 214 Վղպ

Հախիջանը դիտի թե իրան ակը դվո՛րը թոլ կանի (գլորել)*:*
ԺԵԱ 235 Լռ

Նամ *(խոնավ)* տեղ պառկող չէ:
ԱՂ 27 Ախց

ԽԵԼՈՔ (ԽԵԼՈՔՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԻՄԱՍՏՈՒՆ: ԱՆԽԵԼՔ (ԱՆԽԵԼՔՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ՀԻՄԱՐ

Գիտունի հետ քար քաշի, անգետի հետ փլավ մի ուտի:
ԺԵԱ 219 Վղպ/Մ 1885, 423 Ղլթ

Լավ է գիտունի հետ քար քաշես, քան անգետի հետ փլավ ուտես:
ԺԱԲ 83 Ախց/ԺԵԱ 241 Օշկ

Իմաստունի հետ քար քաշե, հիմարի հետ փլավ մի՛ ուտի:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ՎՍ II, *140 Վն*

Խելոք մարդու հետ քար կրելը լավ է, քանց գժի հետ փլավ ուտելը:
ԹՄԿ 113 Թֆլ

Խելոքին հետ քար կրե, խենթին հետ հաց մ'ուտեր:
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԿԱՎ 1893, 358 Տրպ

Խելոքի հետ քար կրե, խևին հետ սառակ (փող) *մի՛ բաժնե:*
ՀԺՀ VII, *99 Խրմ*

Լավ է գիտունին գերի, քան անգետին սիրելի:
ԺԱԲ 83 Ախց/ ՓՇԱ 98 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, *460 Ալշ/ՎՍ* II, *137 Վն/ՊՎ 135 Վն*

Գիտուն մարդի լացացնիլը լավ ա, քանց անգետի ծիծաղացնիլը:
ԱՇ 14 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ

Գիտուն մեղավորը լավ ա, քանց թե անգետ արդարը:
ԱՇ 15 Աշտ/ԺԱԲ 89 Ախց/ԱՀԱ 7 Պլս

Իմաստուն մեղավորը լավ ա, քան թե արդար հիմարը:
ԱՀ XI, *113 Բրչ/ՀԱ 207 Ակն/ԵԱ 112 Խոջ*

Յա *(կամ)* գժի հետ խոսել ես, յա գարի հաց կերել ես:
ԱՀ XI, *114 Բրչ/ՓՇԱ 109 Շրկ*

Յա գժի հետ խոսալը, յա քարթու (հին) *հաց* (կորեկ հաց) *կրծիլը:*
ԱՇ 51 Աշտ

Սարսաղ *(հիմար)* գլխի ձեռից ոտները հավար *(օգնության կանչ)* կը կանչեն:
ԱՇ 60 Աշտ/ԱՆ 46 Նխջ/ԺԵԱ 199 Տրպ

Հիմարը տալիս է, խելոքն էլ առնում:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԱՇ 7 Աշտ

Խելքից թեթևը ոտից եզին *(արագ)* կըլի:
ԱՀ XI, *114 Բրչ/ԱՇ 34 Աշտ/ԺԵԱ 235 Լռ/ՓՇԱ 107 Շրկ/ԺԵԱ 251 Հղկ*

Խելքե թեթև, ոտքե չուստ (արագաշարժ):
ՓՇԱ 107 Շրկ/ԺԵԱ 251 Հղկ

Հիմարի ձեռքից բուն անապատ է փախել:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԼՄ 1880, 43 Բլն

Խելոքը բան անե, գիժը մտիկ անե:
ԹՄԿ 113 Թֆլ/ԹՄԿ 84 Թֆլ

Ծռուն թքեցին երես, ասաց՝ օրհնյալ է աստված, անձրև կուգա:
ՇԿ 13 Շտխ/ԺԵԱ 195 Տրպ

Գծին բանի դի, հետը գնա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԺԵԱ 244 Ակն

Խելին բանի դիր, նա քեզի ավելի մեծ բանի կը դնե:
ԱՆ 63 Նխջ

Գիժն ու հարբածը մեկ է:
ԹՄԿ 86 Թֆլ/ԱՀ IX, *185 Պլս*

Խելոքին կոտոշ *(պոզեր)* չի բուսնի:
ԺԱԲ 110 Ախց/Բ 1899, 479 Կն/Մ 1885, 350 Ղլթ

Խելքը տարիքին մեջ չէ, գլխուն մեջ է:
ԱՆ 58 Նխջ/ՓԾԱ 107 Ծրկ/ԱՀ XI, *114 Բրչ*

Խելքը մեծ ու պստիկ չհարցու:
ԱՀ VI, *86 Բլն/ԺԵԱ 222 Վղպ/ՁԲ 60 Ձհմ*

Մարդուն քաշածը իր խելքեն է:
ԳԱ 19 Վղպ/ԱՀ IX, *187 Պլս*

Ինչ գա վեր մարդուն, իր խելքեն է:
Բ 1898, 378 Դրք/ԹՄԿ 103 Թֆլ/Մ 1885, 424 Ղլթ

Խելք պետք է, որ երթա շռե, գա պառկի:
ԱՀ IX, *184 Պլս/ՀԱՎ 1893, 353 Տրպ/ԳԹ 122 Սլմ*

Մի խելքը ամառ-ձմեռ ի՞նչ կանի:
ԺԵԱ 295 Վղպ/ՓԾԱ 91 Ծրկ/ԺԵԱ 233 Լո/ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԿԾ 1 Ղրբ/ՎՍ I, *121 Վն/ԱԲ* II, *15 Ագլ*

Մի խելքը տարին բոլոր ի՞նչ անի:
ԱԾ 37 Աշտ

Ներսին ու դրսին՝ մեկ խելքը ի՞նչ պտի էնե:
ԺԵԱ 179 Բլն

Խելք խելքի վրա տարբերություն ունի:
ԹՄԿ 115 Թֆլ/ԺԵԱ 192 Արծ

Լավ ա աչքով քոռ ինի *(լինի)* մարդ, ինչ մտքով:
ԲԱ 20 Ղրբ

Խենթինն ուտեն, խելոքինը պահեն:
ՀԱ 208 Ակն

Խելոքին բեռը խենթին շալակը:
Բ 1899, 652 Խն

Խոշ *(լավ)* խաբարը խելացնուն մեկ, ծռուն քառսունը մեկ:
ՎՍ II, *142 Վն*

Անխելքի չվանով *(պարան)* հոր մի մտնի:
ԺԵԱ 181 Մ2

Խենթը քուն, բախտն արթուն:
ՀԱ 236 Ակն

Խելքին ձեռքը եսիր *(գերի)* է:
Բ 1900, 579 ԿՄ

Լաց ըլելուն գժի տերն է:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Խենթը տաք փարա *(դրամ)* քցեց ծակը, քառսուն ավալ հանեց:
Մ 1886, 45 Տրպ

Խենթին բաղարջը մեծ կըլլա:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Ծռուն դատավոր չե՛ն ենե:
ՎՍ , 129 Վն

Գժեն դրուստ ջո՞ւղաբ *(խոսք)*:
ՀԺՀ VII, *78 Աստ*

Խևին գլուխը շուտ չի՛ ներմկնալ:
ԱՆ 42 Նխջ

Գժի վեգը ալչի կը կանգնի:
Աշ 13 Աշտ

Ծուռը ծռավ, պոչը թռավ:
ՎՍ II, *142 Վն*

Ծռու տունը բառնման ըղտուն:
ՎՍ II, *142 Վն*

Ծուռ ծանաչացավ, գեղը զատացավ *(հեռանալ)*:
ՎՍ II, *142 Վն*

Ծռու յա՛ լացը կուգա, յա՛ խնդալը:
ԼՄ 1880, 28 Բլն

Գժի մե հուշտն *(խրատնեցնել)* է պակաս:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գժի թրի ջուխտ *(զույգ)* բերանն էլ կը կտրի:
ԱԾ 13 Աշտ

Բանը խելքով կ'երթա առաջ:
ԼՄ 1880, 11 Բլն

Խելքը լավ է, քանց դովլաթը *(հարստություն)*:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Մորուքը խելքի հետ չի՛ մեծնալ:
ԱՆ 43 Նխջ

Աստված որ ուզում ա մեկի տունը քանդե, առաջ խելքն ա առնում:
ԳԱ 1 Վղպ

Ո՛չ խելունքներու հեռանաս, ոչ էլ պլերին *(խենթ)* մոտանաս:
ԲԱ 33 Ղրբ

Վերնատունը դատարկ է[1]:
Բ 1898, 346 Քղ/ՆՆ 528 Ծրկ

Վերի հարկը պարապ է:
ԱԾԳ 75 Արբ

Վերնատունը մարդ չկա:
Բ 1900, 350 Կոբ/ԺԵԱ 285 Ալշ/Բ 1900, 350

Տախտակը պակաս ա:
ԺԵԱ 285 Ալշ/ԱՆ 74 Նխջ

Կուտը պոլոզ է:
ՀՏՎ 13 Ծրկ/ԱՀԱ 8 Պլս

Ակոն տանը չի:
ԱԾ 9 Աշտ/ՆՆ 514 Ծրկ

Իծանը *(այծերը)* սարն են գնացել:
Աշ 31 Աշտ/ԼՄ 1880, 9 Բլն

Իծանը թուփ են էլել (հավաքվել):
ԱԾ 31 Աշտ

Նուկին պակաս է:
Բ 1899, 480 Կն/Բ 1899, 555 Քղ

Գոտակը մենծ, տակը դարտակ:
ԱԾ 14 Աշտ

Գլուխը հաստ, ծուծը բարակ:
ՀԺՀ VII, *78 Աստ*

Ճապիկը կարճ է:
ԺԵԱ 285 Ալշ/Բ 1898, 345 Քղ

Ցայլեն սարին *(հով)* է:
ՀՏՎ 20 Ծրկ

ԱԶՆԻՎ (ԱԶՆՎՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԱՆԱԶՆԻՎ (ԱՆԱԶՆՎՈՒԹՅՈՒՆ)

Հալալ զադեն *(ազնիվ որդի)* կը շինի, հարամ զադեն *(փուչ զավակ)* կը քանդի:
ԱԾ 43 Աշտ/ԺԵԱ 289 Խլթ

Հալալը *(արդար)* որ մազ դառնա չի կտրվի, հարամը *(խարդախ)*, որ գերան դառնա՝ կը կոտրվի:
ՎԱ 25 Վղպ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ԹՄԿ Թֆլ/ԲԱ 25 Ղրբ

[1] *Այս և հաջորդ 12 ասացվածքները ունեն նույն իմաստը և նշանակում են՝ խենթ կամ պակասամիտ:*

Հալալ մազը չի կտրվի, հարամ գերանը կը կոտրվի:
ՓՇԱ 110 Շրկ

Աստված հալալին կը տա:
ԳԱ 57 Վղպ/ԱՇ 2 Աշտ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Աստված հալալին կուտա, հարամին կը տանի:
ՎՍ II, 135, Վն

Հալալին աստված կուտա, հարամին սատանեն:
ՎՍ II, 144 Վն

Հալալ մարդու հացը չի կտրվի:
ԺԵԱ 231 Հթ

Հարամ ուտողի մինն երկու չի լինի:
ԱՇ 40 Աշտ

Հարամի վրան լյառ է, տակը մազ:
ԺԵԱ 249 Հղկ

Հարամն օր կշտանա, մուկը ծակեն դուրս կուգա:
ՆՆ 505 Շրկ

Հալալ մալը գելը չի տանի:
ԳԱ 59 Վղպ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ՎՍ II, 144 Վն

Հալալ ապրանքը գելը չի ուտի:
ԹՄԿ 125 Թփլ/Բ 1898, 460 Ղրղ

Հալալ ապրանքը կորչիլ չի:
ԲԱ 25 Ղրբ

Հարամը կուգա, հալալն էլ կը տանի:
ՓՇԱ 111 Շրկ/ԱՇ 42 Աշտ/ԱՀ XI, 114 Բրչ/ԱՀ IX, 186 Պլս/ԱՆ 11 Նխջ/ԺԵԱ 178 Բլն/ՎՍ I, 128 Վն/ՇԿ 12 Շտխ

Հարամը կը մտնե, հալալը կելլե:
ԱՆ 11 Նխջ

Հարամը բինա (*հիմք*) չի բռնե:
ՄԹ 22 Շրկ

Հարամ փողին բինա չիլլի:
ԳԱ 19 Վղպ

Հարամ վաստակը պոռան (*մրրիկ*) կը տանի:
ԱՆ 33 Նխջ

Հարամ փարան (*փող*) բինա չի բռնե:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Մին հարամ թիքան (*պատառ*)՝ հազար հալալ թիքա կը կորցընե:
ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ

Դառը քրտինքի բերած կապեկը ուղտի պոչ է, չի երկարիլ:
ՊԺԲ 46 Աշտ

ՀԱՎԱԿՆՈՏ, ԻՆՔՆԱՀԱՎԱՆ, ՊԱՐԾԵՆԿՈՏ, ՄԵԾԱԽՈՍ ԵՎ ՄԵԾԱՄԻՏ

Հավ չելած՝ թառ ա թռնըմ:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԱՇ 17 Աշտ/ՊՎ 113 Վն/ՇԿ 7 Շտխ/ԺԵԱ 183 Մշ/Ս 214 Սլմ

Թև չի հանել, թառն ա թռչըմ:
ԱՇ 27 Աշտ

Հավ չեղի, հավկիթ կածա:
ԱՀ VI, 90 Բլն

Հավ դեռ նոր ա էղե, ղազու (սազ) *հավկիթ կածա:*
ԺԵԱ 170 Ալշ

Ք... չեղած՝ աթար (*ցան*) կըլլի:
ԱՂ 18 Ախց/ԺԵԱ 216 Վղպ

Մուկը չեղած, դդում կը ծակե:
Բ 1898, 200 Կրն

Մուկ չեղած պատ կը ծակե:
Բ 1898, 345 Քղ

Իր գլուխը չի կարում կապի, ուզըմ ա հարսանիքին հարսի գլուխը կապի:
ԱՇ 30 Աշտ/ԹՄԿ 105 Թփլ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ԼՄ 1880, 24 Բլն/ԺԵԱ 206 Տվկ/ԺԱԲ 101 Ախց

Խորոզ (*աքլոր*) չեղած՝ կը կանչե:
Բ 1899, 805 Հզր

Կատու չեղած մուկ կը բռնե:
Բ 1899, 478 Կն

Նոր է ոտքի ելեր ռեյվանի (*արագընթաց ձիու քայլք*) քալել կուզե:
Բ 1898 473 Քղ

Ինծանից էլե, ինձ լող ա սորվացնում:
ԺԵԱ 212 Վղպ/ԹՄԿ 104 Թփլ/ՓՇԱ 105 Շրկ/ԼՄ 1880, 23 Բլն/ՎՍ I, 127 Վն/ԺԵԱ 169 Ալշ/Բ 1900, 565 ԿՄ/Ս 216 Սլմ/ԺԵԱ 230 Հթ

Էլե մենես (ինծանից)*, կուտա վերես:*
ՎՍ I, 125 Վն

Հավկթեն է ելի, զհավկիթ չհավնի:
Բ 1898, 301 Խն/Բ 1899, 805 Հզր/ՊՎ 138 Վն

Կճեպից ա դուս եկել, կճեպին հավան չի կենում:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ԱՆ 53 Նխջ/ԱԷ 1895, 293

Քասատանիցն (*շագանակ*) է դուրս եկել, կճեպին չի հավնում:
ՓՇԱ 126 Շրկ

Կոտ կիրիրեն (*կրիա*) կոտից (*պատյան*) ելեր ա, կը թքու վըր կոտին:
ԺԵԱ 174 Խստ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԺԵԱ 194 Տրպ

Հորթը որ կովի առաջն ընկնի՝ գելը կը տանի:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/Բ 1898, 461 Ղրղ/ԱՇ 66 Աշտ

Հորթը կովի առաջն ընկավ, գիլի բաժին կը դառնա:
ԱՇ 66 Աշտ

Ուզում ես կաքավաերիշ (*կաքավի քայլք*) եթաս, ագռավինն էլ ես մոռանում:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԺԵԱ 236 Լո/ԿՇ 6 Ղրբ/ՆՆ 488 Շրկ/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԺԵԱ 207 Արճ/Բ 1898, 133 Կրն

Ագռավը ուզեց կաքավաերիշ էթա, իրանն էլ մոռացավ:
ԳԱ 25 Վղպ/ԹՄԿ 72 Թփլ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ

Գռիկ ուզեց կաքվու քելք քելել, կռկանն էլ մոռցավ:
ԺԵԱ 188 Վն

Ագռավն ուզեց սիրամ հավքի պես քելեր, հա՛մ գուր մոռցավ, հա՛մ գընդրան:
ԱՀ VI, 75 Բլն

Նոր-նոր ճավեր են դուս եկե, երկաթե ձու են ածում:
ԳԱ 12 Վղպ/ՓՇԱ 118 Շրկ/ԹՄԿ 142 Թֆլ/ԿՇ 3 Ղրր/Բ 1899, 805 Հզր

Պունուր մարդիկ մեծ երազ կը տենան:
ԱՀ XI, *116 Բրչ/ԹՄԿ 149 Թֆլ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/ՀԺՀ* VII, *86 Աստ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԺեԱ 227 Վղպ/ԱՇ 57 Աշտ/ԺեԱ 291 Տրպ*

Մուկն էլ ա աղանձ ուտում:
ԺեԱ 225 Վղպ/ԼՄ 1880, 41 Բլն/ԺեԱ 183 Մշ/ԱՀ XVIII, *49 Ալշ/ԺեԱ 236 Լռ*

Մուկն էլ ա արոն *(որոճալ)* անում:
ԱՇ 50 Աշտ/ՓՇԱ 117 Շրկ/ՊՎ 140 Վն

Կրակ պտի թողա ի պրակ:
ԱՀ VII—VIII, *470 Ալշ/ԼՄ 1880, 51 Բլն*

Օրդուի *(բանակ)* ձիանք նալեցին, կիրիրեք լե ոտ վերուցին:
ԺեԱ 172 Ալշ/Մ 1885, 450 Ղլթ

Ձձիան նալեցին, իշվան ոտներ վերուցին:
ԱՀ VI, *82 Բլն*

Ձին կը նալեին, աթոռն իր ոտքն ալ վերուց:
Բ 1898, 604 Մֆղ

Դավաններին (ուղտերին) *տարան նալելու, գորտերն էլ ոտները պարզեցին:*
Բ 1899, 696 Թվր

Ըղտերու ոտքեր նալեցին, կիրի-րեքն էլ ոտքեր վերուցին:
ՎՍ I, *126 Վն*

Պզտիկ քուն կը քնանա, մեծ երազ կը տեսնա:
Բ 1899, 498 Տրտ/ԹՄԿ 166 Թֆլ

Մուկը ինքը պուճուր ա, երազները մենծ-մենծ են:
ԱՇ 49 Աշտ

Կաղ էշով քարվան կը խառնվի:
ԳԱ 62 Վղպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ՀԺՀ VII, *82 Աստ/ԼՄ 1880, 29 Բլն/ՄԹ 23 Շրկ/ԺԱԲ 88 Ախց/ԺեԱ 232 ՀԹ/ԱՀԱ 14 Պլս*

Քոռ էշով քերվան (կարավան) *չեն խառնվիր:*
ԱՀ IX, *191 Պլս*

Մեկ իշով քարվանճութեն պտի էնա:
ԺեԱ 170 Ալշ

Մեկ եզնով քարվանի մեջ ա մտնում:
ԺեԱ 214 Վղպ

Շատ պարծեցողը պարկը կը մտնի:
ԳԱ 10 Վղպ/ԱՀ XVIII, *33 Ալշ/ՀԺՀ* VII, *100 Խրմ*

Շատ մի՛ պարծենա, պարկը կը մտնես:
ԱՇ 53 Աշտ

Բանն արա, նետո պարծեցիր:
ԱԺԲ 86 Քնք/ԳԱ 8 Վղպ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ՎՍ II, *136 Վն/Բ 1898, 461 Ղրդ*

Շատ պարզենցող ջրին լեռը կը մնա:
Բ 1898, 809 Քղ

Շատ պարծեցողը շուտ կը ցածիգնա:
ԱՂ 7 Սսն

Համադան գացի, յոթ կորի կը թռնեի:
— Համադանը նեռու, կորին մոտ, արի, թռի:
ԺեԱ 239 Կլպ

Ղարաբաղա հողումը քսան գազ կը թռչեր:
— Ահա, էս գազը, էս էլ հողը, արի, տաս գազ թռի:
ԺեԱ 235 Լռ

Գյանջա հեռու, գյաղը մոտիկ:
ՍԽ 26 Ջզղ

Առուն թռիր, նոր քե գովամ:
ԺեԱ 238 Կլպ/ՀԺՀ VII, *77 Աստ*

Առաջ ածե, նետո կականես երե *(կչկչալ)*:
Մ 1886, 45 Տրպ/ԺեԱ 193 Տրպ

Աշխարքումը մին դո՛ւ, մին էլ ես:
ԳԱ 31 Վղպ/ԹՄԿ 79 Թֆլ

Շունը պառկեր է սելին նովը, գիտե իր նովն է:
ԷԱ 16 Կրն/ԱՀ XVII, *51 Ալշ*

Շունը դեղի հովը նստե, կսե՝ էս ինչխ վենծ (մեծ) *շուք ունիմ:*
ՀՏՎ 21 Շրկ

Խելքերը մեզաթն *(աճուրդ)* են հաներ, իր խելքին է հավներ:
ԱՀ IX, *184 Պլս/ԱՆ 64 Նխջ*

Իմ խելքս ես հավնիլ իմ, քու խելքդ դու հավնիլ ես:
ԱՆ 59 Նխջ

Էշն իր զռալուն վրա մայիլ կըլլի *(հիանալ)*:
Բ 1898, 809 Քղ

Քաչալն յուրան փափախին հավան կը կենա:
ՀԺՀ VII, *108 Ղրր*

Ղուռպաղային *(գորտ)* հարցուցին քի՝ ինչո՞ւ տայմա *(շարունակ)* կը պոռաս:— Ձայնիս զմայլած եմ, ըսավ:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Մեյմ՛ օր շարժիմ, աշխարք կարժիմ:
ԵԱ 114 Խոջ

Դուն քեզ մի գովեր, թող ուրիշը գովե:
ԼՄ 1880, 15 Բլն/ԹՄԿ 89 Թֆլ

Պուտուկն ասեց՝ տակս ոսկի ա, շերեփն ասեց՝ ե՞ս որդի եմ:
ԺեԱ 227 Վղպ/ՀՏՎ 13 Շրկ/ԼՄ 1880, 51 Բլն

Պուտուկն ասաց՝ իմ տակ ոսկի ա, շերեփն ասաց՝ ես նո՞ւստ կուզամ:
ՎՍ I, *135 Վն/ՍԵ 4 Մկ/ԺեԱ 207 Արճ/ՇԿ 1 Շտխ/Բ 1898, 445 Դրք*

Գիտուն աղվեսը էրկու ոտով թալաք *(թակարդ)* կընկնի:
ՀԺՀ VII, *94 Վղպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԺեԱ 235 Լռ/ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԲԱ 22 Ղրր/ԱՀ* VI, *78 Բլն/ԱՀ* XII, *99 Ալշ*

Ճարպիկ մուկ էրկու ոտով կընկնի թալաք:
ԺեԱ 207 Արճ/ՀԺՀ VII, *110 Վն*

Ինքը պզտիկ՝ լեզուն մենծ:
ԱՀ IX, *184 Պլս/ԹՄԿ 110 Թֆլ*

Ինքը պզտիկ՝ կինը (խայթ) *մեծ:*
ԺԱԲ 100 Ախց

Ինք քանց լում, լեզուն քանց սունմ՛։
ՎՍ I, 127 Վն

Անհունար *(ապաշնորհ)* մարդի լեզուն երկար կըլնի:
ՓԾԱ 93 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ԹՄԿ 66 Թփլ/ՎՍ I, 12 Վն/ԳԱ 2 Վղպ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Գլուխը դարտակ մարդու լեզուն էրկեն կըլլի։
ԺԵԱ 290 Տրպ

Գողի (ծույլ, վատ) *մարդու լեզուն էրկեն կեղնի։*
ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Ձեռնեն մին բան չի գալ, լեզուն բողազ (կոկորդ) *կը ճղի։*
ՀԺՀ VII, 83 Աստ

Լեզվից լեզու չի հասնի, անկաջից՝ խոսք:
ԱԾ 32 Աշտ/ՓԾԱ 107 Ծրկ

Լեզուն չըլնի, ագռավները աչքերը կը հանեն:
ԺԵԱ 294 Վղպ/ԱԾ 31 Աշտ/ՓԾԱ 107 Ծրկ/ԼՄ 1880, 18 Բլն/Բ 1900, 565 ԿՄ

Մեծ բրդուն *(պատառ)* կեր, մեծ մի խոսի:
ԱՂ 7 Ծրկ/ԺԱԲ 98 Ախց/ՀԱ 210 Ակն/ԱՄ 1886, 74 Սրս/Բ 1900, 598 ԿՄ/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ԱՀ IX, 188 Պլս

Մեծ զրուցողին՝ մեծ լոխման *(պատառ)* բերանը կը մնա:
ԱՆ 54 Նխջ

Մեծ զըրցողին՝ ռաքը կուզա:
ԺԱԲ 99 Ախց

Մեծախոսի ճեռքեն բան չը գա:
ԺԵԱ 189 Վն

Փիադեն *(հետիոտն)* ձիավորի վրեն ծիծաղում ա:
ԳԱ 8 Վղպ/ՓԾԱ 100 Ծրկ/ԱՀ XI, 115 Բրչ

Երկու շահուն *(10 կոպեկ)* չը հավանողը՝ աբասի *(20 կոպեկանոց)* պտի հանի:
ԱԾ 23 Աշտ/ՓԾԱ 101 Ծրկ/ԹՄԿ 133 Թփլ/ՆՆ 513 Ծրկ

Մի ասեղ պտի առնի, պողպատի փութն ա հարցնըմ:
ԱԾ 50 Աշտ/ԳԹ 120 Սլմ

Մեկ ասեղ պիտի առնի, երկաթի փութն է հարցնում։
ՓԾԱ 116 Ծրկ/ԼՄ 1880, 38 Բլն/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ձևել չի գիտեր, մկրատը ձեռքեն չի ձգեր:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կոտավ գործողը ապրեշում գործողին չի հավնի:
ԹՄԿ 120 Թփլ

Բանձր տեղն ի ձեռ մի թալե *(ձգե)*:
ՀՏՎ 2 Ծրկ

Վարը նստած, վեր մի՛ խոսիր:
ԼՄ 1880, 54 Բլն

Մանր տրեխով՝ մեծ ռեխով *(երախ)*:
ԱՂ 7 Լո

Խոշոր մի բրդիր գդալդ կու գա:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Մենծ խոսելով փլավ չի եփվի, եղ ու բրինձ է հարկավոր:
ՓԾԱ 115 Ծրկ

Ո՛չ մարդանման ո՛չ մարդահավան:
ԱՀ VI, 95 Բլն/ՓԾԱ 114 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ԱՀ VII—VIII, 474 Ալշ

Մարդ կա՝ ո՛չ մարդանման, խոսքերն է մարդասպան։
ԺԵԱ 224 Վղպ/ՓԾԱ 115Ծրկ/ԹՄԿ 139 Թփլ/ԱԾ 27 Աշտ

ՉՀԱՎԱՆ, ԱՄԲԱՐՏԱՎԱՆ ԵՎ ԳՈՌՈԶ

Չանեմ, չը հավանեմ:
ԱԾ 55 Աշտ/ԺԱԲ 101 Ախց

Մարոն հավնավ Կարոյին, Կարոն չը հավնավ Մարոյին:
ԺԵԱ 214 Վղպ/Բ 1898, 301 Խն/ՀՏՎ 13 Ծրկ/ԱՀ VII—VIII, 493 Ալշ

Ես ագռավին հավանեցի, ագռավն ինձ չը հավանեց:
ԺԵԱ 293 Վղպ/ԱԾ 19 Աշտ

Ծուլուլի՛կ, ես քե հավան, դու ձիկ չհավան:
ՎՍ II, 145 Վն

Ձը գնացինք քոռերու հետ, մնացինք քոքոշներու հետ:
ԺԵԱ 250 Հղկ

Կուզըկին աղջիկ չեն տալի, նա ուզըմ ա զանքանչն էլ սիրուն ըլնի:
ԱԾ 38 Աշտ

Հպարտը՝ մի օր կը մտնի պարկը:
ԱԾ 43 Աշտ/ՓԾԱ 112 Ծրկ/ԱՀ XI, 115 Բրչ

Սար ինչքան բանձր էղնի, օր մի ճամբախ վրայով կանցնի:
ԱՀ VII—VIII, 481 Ալշ/Բ 1999, 805 Հղր/Բ 1898, 445 Դրք/ԺԵԱ 201 Տրպ

Հպարտացողի տակ այազ *(դատարկ, քամի)* ա:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԺԵԱ 188 Վն

Հպարտ մարդու տակ փուտ ի, ինչ որ ասի՝ սուտ ի։
ՎՍ I, 131 Վն

Հպարտները մինմնու հավան չեն:
ԲԱ 26 Ղրբ

Հպարտին դուրսը ծեծեցին, տանը բան չասավ:
ՓԾԱ 112 Ծրկ/ԳԱ 11 Վղպ/ԲԱ 26 Ղրբ

Աստոծ հակառակ ա ամբարտավանին ու հպարտին:
ԲԱ 10 Ղրբ

Հպարտ մարդն աստըծու դուշման ա:
ԱՀ XX, 109 Ալշ

Հպարտացողի միջին հունար *(շընորհք)* չի լինի:
ԱԾ 40 Աշտ

Ցած տալեն *(ճյուղ)* թութ չուտեր:
ԱՀԱ 14 Պլս/ԱԾԳ 75 Աքր

Քիթը անանկ մեծ է քի՝ Ղազտադիեն *(լեռան անուն)* ջուր կը խմե:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ԱՆ 74 Նխջ

Քիթը տնկեր, կը փչա ամպեր:
ԱՀ VII—VIII, 486 Ալշ

Էնքան մռութը բանձր ա, մզրախով *(տեգ)* ք.... քթին չի հասնի:
ԺԵԱ 294 Վղպ/ԱԾ 17 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ

Ներքևը չեմ նստի, վերևումն էլ տեղ չկա:
ԳԱ 30 Վգպ/ԹՄԿ 143 Թֆլ/ՓՇԱ 118 Շրկ

Հեմալ *(այնպես)* էղար, որ «սուրբ աստվածն» ալ մոռցար:
ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ՎՍ I, *127 Վն*

Մի սել սիսեռ ունենա, ասածուն Աստուր կասի:
ԱՇ 48 Աշտ/ԺԵԱ 214 Վգպ

Աստըծուն Աստո կը խանչա (կանչել)։
ԺԵԱ 168 Ալշ

Տունը չկա թան ու փոշի, գլուխը կապեր ա կարմիր փուշի *(բարակ գլխաշոր)*:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ԺԵԱ 216 Վգպ

Տուն չունի ցան ու փոշի, գլուխ կը կապա թուխ փուշի։
ԱՀ VII—VIII, *483 Ալշ/ԱՀ* VI, *84 Բլն/ՎՍ* I, *137 Վն*

Ման ա գալիս խոշի (ուրախ), *տանը չկա մի գտալ փոշի։*
ԳԱ 8 Վգպ/ԹՄԿ 161 Թֆլ

Տուն չկա հաց ու փոշի, գլուխ կը կապե արապու (արաբական) *փուշի։*
ԼՄ 1880, 55 Բլն

Տուն չը կա տաք ապուր, դուրս կը քելե աքապուր (կոտրատվելով)։
ՀԺՀ VII, *92 Ալշ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ԱԱՊ 1855, 89 Պլս*

Տունը չունի գդալ մը թան, սյուսլի-փյուսլի (պճնված) *կելլե մեյտան։*
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Տունը չիկա պուլղուր ապուր, ինքը պտըտիկը ապըր-դուպու (ամբարտավան քայլվածքով)։
ԺԵԱ 250 Հգկ

Տունը չը կա թանչուր, հետին կը կապե չանչուր (ծոպի պես զարդ)։
ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԺԱԲ 116 Ալխց/ՀԱՎ 1887, 198 Խտջ/ՀԱ 213 Ակն

Շոր չունի հագնելու, ֆայտոնով կերթա ......:
ԱՂ 16 Շրկ

Տունը խմելու թան չկա, ոտաց ճանապարհ ձիով կերթա։
ԼՄ 1880, 56 Բլն

Ոտքը չարուխ չկա, գլուխը վարդ կը շարե։
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Անձին շապիկ չունի, գլուխը վարդ կը դնե։
ԺԱԲ 101 Ալխց

Ինքը չկա թիզ ու կես, արարմունքը գազ ու կես:
ԳԱ 19 Վգպ/ՓՇԱ 105 Շրկ/ԹՄԿ 107 Թֆլ/ՎՍ I, *127 Վն/ԱՇ 10 Աշտ*

Իշից վեր ա ընկել, է՛լ «չոշ-չոշը» չի կտրըմ:
ԱՇ 30 Աշտ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 106 Թֆլ/ԱՀ IX, *183 Պլս/ԺԵԱ 195 Տրպ/ԵՀԳ 103 Եվդ*

Ագռավ, խի՞ ես շորորըմ.
—Կաքավ եմ:
—Բա էդ խի՞ ես ք.. ուտում:
—Անճար եմ:
ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 188 Վն/ԱՇ 4 Աշտ/ԵԱ 120 Խտջ/ԳԹ 118 Ալմ

Աքլորը երդկի գլխին կանգնելուս, ասըմ ա.
—էս տները ո՞նց են տակիս դիմանըմ:
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԵԱ 248 Հգկ

Հայրդ՝ սոխ, մայրդ՝ սխտոր, ուսկե՞ էլար կանանչ գխտոր:
ԱՀԱ 9 Պլս/ԳԹ 109 Ալմ

Դարտակ կարասը մենձ ձեն կը տա:
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ԲԱ 14 Ղրբ/ԹՄԿ 90 Թֆլ

Գարի հացը բսավ.
—Բացվիմ:
Ցորեն հացը բսավ.
—Շատ մի բացվիր, կոտռիս կը:
ԺԵԱ 247 Հգկ/ԱՇ 16 Աշտ

Մկան պոչ ուր տուն չալըրոտի, մեջքը կապեր ա չարղաթ *(Նորին հյուսվածք)* գոտի:
ԺԵԱ 174 Խոտ

Սիրտդ գևեն *(ուղտ)* չի վերցներ, մալըդ՝ խորոզը:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Կը քելը թառիկ-թառիկ, չը աժի խավու փառիկ:
ՍԵ 2 Մկ

Աժնելիք երկու փարա, զինք դրեր տույնի *(աշխարհի)* պարա *(համահավասար)*:
ԱՀ VII—VIII, *456 Ալշ*

Ուղտը ասեց՝ «Տարբար *(մետաքսագործ)* եմ». ըսեցին՝ «Ոտք ու ձեռքիդ սազում ա»:
ԲԱ 43 Ղրբ

ԵՐԵՍ ԱՌԱԾ — ՇՓԱՑԱԾ: ԱՆԵՐԵՍ — ՊՆԴԵՐԵՍ

էրես տվինք, աստառ ուզեց:
ԺԵԱ 211 Վգպ/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԺԱԲ 92 Ալխց/ԿՇ 3 Ղրբ/ՄԽ 29 Զգզ/ԱՆ 76 Նխջ/ԺԵԱ 290 Տրպ/ԱՀ IX, *183 Պլս/ԱՀ* VI, *81 Բլն/ՎՍ* I, *127 Վն/ՀԱ 229 Ակն/ԵՀԳ 101 Եվդ/Բ 1898, 414 Դրք/Բ 1899, 806 Հգր/Մ 215 Ալմ/ՁԲ 92 Զհմ*

Երես ավին, աստառ ճնաց։
ԵԱ 119 Խտջ/ՀԱՎ 1887, 175 Խտջ

Էրես մի տա, աստառ էլ կուզի։
ԺԵԱ 220 Վգպ/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԺԵԱ 231 Հթ

Փարեմ ավինք խոսեցուցինք, էրկուս կուտանք՝ ձենը չի կտրե:
ՓՇԱ 125 Շրկ/ԺԵԱ 214 Վգպ/ԱՀ IX, *191 Պլս/ԼՄ 1880, 58 Բլն/Բ 1898, 346 Բզ/ԺԵԱ 196 Տրպ/Բ 1898, 479 Կն/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ*

Գովացինք Լալուխան, էլավ կվեց պատուխան:
ԱՀ VI, *79 Բլն/ԺԵԱ 168 Ալշ/ԳԹ 117 Ալմ/ՎՍ* II, *137 Վն*

Գովացինք Աստո խան, կեղտոտեց պատուխան։
ՀՏՎ 4 Շրկ

Գովացին Ալիխան, էլավ ք.... պատուխան։
ԺԵԱ 293 Վգպ

Թաթին տեղ արավ, կրունկին էլ կուզե:
ՀԱՎ 1887, 175 Խոչ

Ոտաց տեղ էրեց, գլխուն էլ կուզե:
ԱՀ VII—VIII, 477 Ալշ

Ոտին տեղ արեց, ո... էլ ա տեղ անում:
ԺԵԱ 226 Վգպ/ԺԵԱ 234 Լո

Մին մի՛ տա, որ էրկու չուզի:
ԺԵԱ 225 Վգպ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/Բ 1898, 316 Քղ

Մին մի՛ տա, էրկու կուզի:
ՀԺՀ VII, 96 Վգպ/ԹՄԿ 132 Թֆլ/ԺԵԱ 189 Վն

Բարև տաս՝ բարիկենդան կուզա:
ԱՆ 37 Նխջ/ԵՀԳ 98 Եվդ

Բարով սաղի տունը բարկեն-դանք կերթա:
ԳԹ 122 Սլմ

Խլլոտին բարև տաս՝ խլլինքը վրադ կը նետե:
Բ 1898, 809 Քղ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ

Կատվին ասին աղբդ դեղ է, խո-րունկ թաղեց:
ՓԾԱ 109 Ծրկ/ԺԱԲ 99 Ախց/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրր/Բ 1898, 315 Քղ/ԱՀ IX, 186 Գլո/ՀԱ 208 Ակն/ԵՀԳ 105 Եվդ

Կատվին ըսին քու աղբ դեղ է, աղբեց ու անթեղեց (թաղեց):
ԱՀ VI, 83 Բլն/ՎԱ II, 143 Վն/Ս 215 Սլմ/ԺԵԱ 195 Տրպ/ԾԿ 14 Ծոփ/ՀԺՀ VII, 95 Վգպ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԺԵԱ 222 Վգպ

Ագռավին ասեցին թե՝ ծիտդ դեղ ա, էն էլ գնաց ծովի մեջ ծոտեց:
ԵԱ 105 Խոչ/ԳԹ 115 Սլմ

Կարինին ասին՝ կինդ դեղ ա, խոր խրեց:
ԺԵԱ 222 Վգպ/ԱԾ 36 Աշտ

Ով դնես դռան եռև, ան կ'անցնի գլխուդ վերև:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Որին դընես դուռն, նա կելլէ թոռն (պատվավոր տեղ):
ԱՆ 13 Նխջ

Ծունը վուր ճաղուղ ուտիլ սորվի, բաղը կու վիր գցե (սպառել):
ԹՄԿ 145 Թֆլ

Երեսի ջուրը գնացել ա:
ԱԾ 24 Աշտ/ՀԱ 228 Ակն/Բ 1899, 479 Կն

Երեսը պուլղուրի (ձավար) ջու-րով են լվացեր:
ԱԾԳ 3 Արր

Երեսին կաշին նազնիս Պաղատա էրթաս, չի կտըրտիր:
ՀԱ 228 Ակն/ԺԵԱ 206 Տվկ

Երեսի, կաշին հագնիմ Հինդիստան երթամ, չի մաշիր:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Էրեսդ սիպտակ կընընի տակից:
ԺԵԱ 211 Վգպ

Երեսդ քանց պուտկի տակ սիվ-տակ ի:
ԺԵԱ 186 Վն

Աշուղին տուն չը թողին՝ ասաց, սազս ո՞րտեղ քաշ տամ:
ԳԱ 301 Վգպ

Մարդու մեկին գեղից կը մլեն (մղել) դուս, կերթա՝ ուր նակեր (սուր գենք) կը կախի ոեսի պատից:
ԾԿ 14 Ծոփ/ԱՀ VII—VIII, 487 Ալշ/ԼՄ 1880, 44 Բլն/ԺԵԱ 249 Հղկ

Դռնեն վռնդես, ճերթեցեն ներս կընկնի:
ՆՆ 490 Ծրկ/ԷԱ 16 Ալշ

Ժամի դուռը բա՛ց ա, շանն էլ էրես:
ԺԵԱ 221 Վգպ

Ժամի դուռը բաց, շանն էլ սիրած (ամոթ):
ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԱԾ 27 Աշտ/ԿԾ 3 Ղրր/ԺԵԱ 234 Լո/ՓԾԱ 105 Ծրկ

Ժամի դուռը շատ էլ բաց ա, աբռու-հալի՞ն (պատիվ-ամոթ) ինչ ա էկե:
ԺԵԱ 221 Վգպ

Ղասաբխանի դուռը բաց է, շունն էլ երեսատեղ պտի ունենա՞ թե ոչ:
ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԹՄԿ 130 Թֆլ

Պինդ երեսը լավ ա, քանց մին տանու գութան:
ՀԺՀ VII, 86 Աստ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/ԲԱ 36 Ղրր

Գլուխդ ներս չհավքած տեղը, ջանդ ներս մի տանի:
ՄԹ 5 Ծրկ

Ուզան բերան՝ կթան կով:
ՊՀԿ 1667 Ձմխ

ԵՍԱՄՈԼ ԵՎ ԾԱՀԱՍԵՐ

Առաջ մերը, նետո մերոնցը:
ՊԺԲ 51 Աշտ/ՓԾԱ 94 Ծրկ

Աղաք (նախ) մերը, հետո ձերը:
ԳԱ 27 Վգպ

Առաջ մորթուս, եռև որդուս:
ՓԾԱ 94 Ծրկ/ԱԾ 6 Աշտ

Փորս մոտ է, քանզ քորս:
ԱՀԱ 15 Գլո/Բ 1898, 414 Դրք/ԳԹ 110 Սլմ

Ամեն մարդ կրակը իր բաղարջի տակ կը քաշե:
ԺԵԱ 244 Ակն/ՆՆ 481 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 88 Ալշ/ԼՄ 1880, 9 Բլն/ՁԲ 61 Ձնմ/ՄԹ 22 Ծրկ

Ամեն մարդ կրակն ուր ձվաձեղի տակ կուտա:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Ամեն մարդ կրակն իր կուկուին (կլոր հաց) կը քաշե:
Բ 1899, 651 Խն/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԱՂ 14 Սռն

Ամեն մարդ իր օգուտին ա վազ-զըմ:
ԱԾ 6 Աշտ/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Ուրաքը դըա իրան կը տաշե:
ԺԵԱ 226 Վգպ/ԱԺԲ 90 Քնք/ԺԵԱ 236 Լո/ԱՆ 36 Նխջ/ԹՄԿ 169 Թֆլ/ԵԱ 107 Խոչ

Եկողը մորս հալն ա հարցնում, հորս հալը հարցնող չը կա:
ԺԵԱ 210 Վղպ/ԱԾ 43 Աշտ/ԺԱԲ 102 Ախց/ԱՆ 61 Նխջ/ՀԱ 223 Ակն/ԼՄ 1880, 9 Բլն

Մորս խաթրը (կամքը) *հարցնող շատ, հորս խաթրը հարցնող չի կա:*
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Քեզ շատ կուզեմ, համա ինձ քեզանե շատ կուզեմ:
ՀԺՀ VII, 88 Աստ/ԱՆ 51 Նխջ

Կատվի մուկ բռնելը՝ իր փորի համար է:
ՓԾԱ 109 Ծրկ/ԱՆ 50 Նխջ/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/Բ 1899, 478 Կն/ԵՀԳ 105 Եվդ/Բ 1898, 809 Քղ/ԵԱ 115 Խոջ

Կատուն իրա փորի համար մուկն ա բռնում, տերն ասում ա, թե կատուս դոչաղ ա:
ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Ագռավը գոմեշին կռնակը կը քթվե՝ իր փորին համար:
ԱԱ 1 Գլս/ԺԱ I, 6

Էշը իր մտին, տոպրակը ճտին:
ԱԾ 23 Աշտ/ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԺԱԲ 95 Ախց/ԳԱ 64 Վղպ/Բ 1899, 480 Կն/ԱՄ 1886, 75 Սբո

Էշն իր մտին գարի կը տեսնե:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/Բ 1898, 315 Քղ

Էշն իր տոպրակի վրա կը զռռա:
ԿԾ 1 Ղրբ/ԺԵԱ 194 Տրպ/ՎՍ I, 125 Վն

Ամեն էշ իրեն տոպրըկին կը զռռա:
ԺԱԲ 86 Ախց

Իշու զռզալու մահանեն (*պատճառ*) ճանկ մի գարի ա:
ԱՀ XII, 103 Ալշ/ԳԹ 108 Սլմ

Հարևանիս սիրում եմ, որ մատխս դեղ անի:
ԳԱ 59 Վղպ

Էն հարևանին մեռնիմ, վուր ձվիս աղ կոնե:
ԹՄԿ 94 Թֆլ/ՓԾԱ 111 Ծրկ

Մարդիս հարևանն ըլնի, հեչ չէ՛, ձվին աղ կանի:
ԱԾ 49 Աշտ

Հարևանիս կը սիրեմ, որ հավարիս (*օգնության կանչ*) գա հասնի:
ԱԾ 41 Աշտ

Մեռնեմ էն ճպռոտ աչքերաց, որ իմ հացին կարազ քսի:
ՎՍ I, 132 Վն/ԺԵԱ 230 Հթ

Զատիկն եկավ, չունիմ կապա, ո՛վ որ ընե ինձի կապա, անոր կըսեմ՝ հանի պապա:
ԱԱԳ 1855, 100 Գլս/ԳՀԿ, Բ 1822 Կար

Ամեն մարդ իր ճան կարհընե:
ԼՄ 1880, 5 Բլն

Ամեն մարդ էլ իրը գուզե:
ԹՄԿ 71 Թֆլ

Ամեն մարդ իրա գործը կը հառաջացնի:
ԺԵԱ 292 Վղպ

Ամեն մարդ իր կտավը ներկելու խան ա:
ԵԱ 110 Խոջ

Հերքես (*ամեն մեկը*) իրեն կեռացած (*քոր եկած*) տեղը կը քերե:
ԵՀԳ 107 Եվդ

Ամեն մարդ չալիշ է գալի (*ջանում է*) իր ծառին ջուր տա:
ԹՄԿ 65 Թֆլ

Ամեն մարդ իր տան առջև կավլե կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ամեն մարդ ջուրը իր ջաղացքը կը կապե:
ԱԱ 8

Մեկի աչքն ա դուս եկեր, մեկելն ըսավ՝ տուր, տանեմ կատվիս:
ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԺԵԱ 214 Վղպ/ԺԵԱ 207 Արճ

Մեկի աղիքն է դուրս եկել, մյուսը կըսէ՝ տուր տանեմ կատվիս:
ԼՄ 1880, 40 Բլն/ՄՀ 21 Լռ

Մեկին միրուքը վառեցավ, կեցիր տաքնամ, ասեց մեկելը:
ԺԵԱ 196 Տրպ

Մեկի մորուքը կրակ ընկել է, մեկելը կասի, կեցիր՛ մուխս (ծխախոտ) *վառեմ:*
ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/Բ 1899, 651

Էծն իր արևը կիլա, ղասապ՝ ըզնրազուն:
ԱՀ XII, 101 Ալշ/ԺԵԱ 211 Վղպ/ԼՄ 1880, 7 Բլն

Էծը ջանի դարդն ա, ղասաբը՝ եղի:
ՀԺՀ VII, 80 Աստ/Մխ 25 Զզդ/ԺԵԱ 194 Տրպ

Տերը տարածին է փոշման, գելը՝ թողածին:
ՓԾԱ 124 Ծրկ/ԺԱԲ 93 Ախց

Տերը տարածն էր լալի, գելը՝ հնացածը:
ԹՄԿ 160 Թֆլ/Բ 1898, 346 Քղ/ԵԱ 99 Խոջ

Չոբանը տարածի գլուխն էր վա՛յ տալի, գելը՝ հնացածի:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Բուլբուլն իր դարտը կուլա, ագռավը «ղա՛յ-ղա՛յ» կանի:
ՓԾԱ 97 Ծրկ/ԳԺԲ 45 Աշտ/ՎՍ II, 136 Վն

Ագռավը տարածն է լալի, բլբուլը՝ թողածը:
ԹՄԿ 76 Թֆլ

Իմ զուռնեն չը փչեմ, ի՛նչ ա քու էշը հուշտ չըլնի՞:
ԺԵԱ 211 Վղպ/ԱԾ 19 Աշտ/ՀԺՀ VII, 102 Ղրբ/ԺԵԱ 168 Ալշ/ԼՄ 1880, 19 Բլն

Ե՛ս իմ դհոլը չածեմ, թե քու էշը կը խրտնի՞:
ԺԵԱ 234 Լռ/ԱԾ 19 Աշտ

Որ ես դրախտումը չեմ, թող էշն ընտեղ թավալ տա:
ԱԾ 62 Աշտ/ԳՎ 134 Վն

Դրախտը որ իմս չի՛, իշվանք թո՛ղ թավալեն ինե:
ԳՎ 134 Վն/ԺԵԱ 215 Վղպ/ԼՄ 1880, 10 Բլն

Իմ չը դնացած դրախտը, թող իշանն էրթան:
ՓԾԱ 105 Ծրկ

Ի՞նչ անիմ աշխարհիս լայնությունը, որ ոտքերըս նեղ տեղն են:
ԱՆ 84 Նխջ/ԺԵԱ 201 Տրպ

Էն ամիս որ ընձի պետք չի գա՝ չը հարցում:
Աչ XII, *101 Ալշ*

Ձէն ամիս կը հոգամ, որ ընձի շահ է:
Աչ VI, *82 Բլն*

Մի օձ, որ ինձ չի կծի, թող հազար տարի ապրի:
ԱԾ 47 Աշտ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Հաց ու գինի ունիս՝ իմ սերը դուն ես, հաց ու գինի չունիս՝ իմ դևը դուն ես:
ՀԱ 209 Ակն

Միր արխումը *(առու)* ջուր գա, վուրղանց գուզե թող գա:
ԺՄԿ 139 Թփլ

Աչքդ մենակ քե՛զ ա լիս տալի:
ԺԵԱ 241 Օշկ

Էրկու քարին արայեն ալուր մի թող էլլէ՛, որմեն կելլէ՛, թող էլլե:
ՀԱ 229 Ակն

Ինչ կուզեն անեն՝ մեր ոչխարին վնաս չը տան:
ՊԺԲ 48 Աշտ

Իմն ի հիս, էլն կռնկիս:
Աչ VII—VIII, *491 Ալշ*

Փլավ ուտելը լավ ա, համա մի օր մեր տանը, մի օր ձեր տանը:
ԳԱ 27 Վղպ/ՓԾԱ 125 Ծրկ/ԹՄԿ 165 Թփլ

Ընենց ծիծաղա, որ ես էլ ծիծաղեմ:
ԱԾ 24 Աշտ/ՓԾԱ 102 Ծրկ

Յա աղն ա պակաս, յա մաղը:
ԳԱ 65 Վղպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ՓԾԱ 109 Ծրկ/ՀԺՀ VII, *102 Ղրբ/ԱՆ 47 Նխջ/Աչ* VI, *81 Բլն/ԺԵԱ 181 Մշ/Աչ* VII—VIII, *461 Ալշ*

ԺԼԱՏ ԵՎ ԿԾԾԻ: ԱԳԱՀ ԵՎ ԱՉՔԱԾԱԿ

Լվից եղ հանող ա:
ԺԵԱ 294 Վղպ/ԱԾ 32 Աշտ/ԺԵԱ 239 Կլպ

Լվեն ճրագու կաղերսա:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Լվից ձեթ կը քամա:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Լու քերթելով մարդ չեն դառնա:
ՄԹ 17 Ծրկ

Լվացած խնոցիեն եղ կը հանի:
ՀԱՎ 1887, 198 Խոջ

Ճանճից եղ կը հանե:
ՀՏՎ 18 Ծրկ

Օձ ընկնի ձեռը կը խուզե:
ԱԾ 54 Աշտ/ԺԵԱ 216 Վղպ/Բ 1898, 700

Հավկիթ առնես մեջը դեղնուց չի գտնվիր:
ԷԱ 20 Կրն/ԱԱ 12 Պլս

Ձեռքին տակեն՝ գոփը *(բռունցք)* կը լիզե:
Բ 1900, 579 ԿՄ

Ամուճով (ափ) *կը ըլխմե, կաթածը կը լիզե:*
ԱՆ 68 Նխջ

Ձեռքեն կորեկ չթափի:
Բ 1898, 700

Քարի կոկոն է:
Բ 1900, 618 ԿՄ

Խժիկ ընկուզ է:
Բ 1898, 315 Քղ

Կապեկի վրա քառսուն հանգույց կը գցի:
ԱՂ 19 Վն

Մութ տեղը մազ մանող է:
Բ 1898, 810 Քղ

Ձեռքը գոց է:
Բ 1898, 316 Քղ

Կծծիի մալը փեսաները կուտեն, վիզը՝ ոչիլը:
ԱՂ 26 Ծրկ

Սաղ ձեռքը բերնին, սոլը՝ դմակին:
ԱՂ 26 Երզ/ԳԹ 120 Սլմ/ԱԱ 21/ՎԱ I, *121 Վն*

Սոխ ու սխտորը հիսապ *(հաշիվ)* ենողը փաչա *(խաշ)* չ'ուտեր:
ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ԱՆ 59 Նխջ

Ղայիմ *(ժլատ)* մարդի աղը ավլի հետ կերա:
ԱԾ 45 Աշտ/ՓԾԱ 114 Ծրկ/ՄԹ 27 Ծրկ/ԹՄԿ 130 Թփլ

Ժլատին բարին էրկուս կերթա:
ԱՆ 33 Նխջ

Ո՛չ կուտեմ, ոչ կուտեցնեմ, թաբաքը *(դարակ)* դնեմ՝ կը հոտեցնեմ:
ԺԱԲ 104 Ախց/Բ 1900, 186 Մրշ/ՈՒՁ 141 Ձթ

Չկերան, չուտեցուցին, թարաքը դրին հոտեցուցին:
ԱՂ 16 Ախց/ԹՄԿ 158 Թփլ/ՊՀԿ, 1654 Եվր

Փիս մարդը ոչ ինքը կուտե, ոչ ուրիշին կուտեցնե:
ՓԾԱ 125 Ծրկ/ԱՆ 66 Նխջ

Փլավ եփողի ապուրը կեր, ապուր եփողի փլավը մի՛ ուտիլ:
ՓԾԱ 125 Ծրկ

Փլավ ուտողի.... կեր, ... փլավը մի՛ ուտի:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԱԾ 64 Աշտ

Հաց ուտողի .... կեր,... ..... հացը մի ուտի:
ԱՂ 27 Ալշ

Ջուտողի մալը ուտողին հալալ ա:
ՎԱ 41 Վղպ/ՓԾԱ 121 Ծրկ/ԹՄԿ 108 Թփլ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/Աչ VI, *97 Բլն/ՀԱՎ 1887, 197 Խոջ*

Մարդու աչքը մի բուռ հողով կը կշտանա:
ԳԱ 60 Վղպ/ԱՆ 77 Նխջ/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 451 Ղլթ/Աչ XI, *113 Բրչ/ԺԱԲ 104 Ախց/ՓԾԱ 106 Ծրկ/Աչ* IX, *187 Պլս*

Աչքածակի աչքը մենակ հողով կը կշտանա:
ԹՄԿ 68 Թփլ/ԹՄԿ 137 Թփլ/ՀԺՀ VII, *110 Վն*

Ագահին աչքը մի բուռ հողը կը կշտացնե:
ԺԱԲ 104 Ախց/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ՊՀԿ 1655 Եվր/ԵՀԳ 95 Եվդ

Մարդուս աչքը ծակ է:
ԹՄԿ 135 Թփլ

Աչքը կշտանալ չունի:
ԹՄԿ 68 Թփլ

Գիլու բնի բոլոր օսկոր իսկի կևելնա՞:
ԺԵԱ 185 Խլթ/Մ 1885, 423 Ղլթ

Գիլի փորը իր օրումը չի կշտանա:
ԹՄԿ 85 Թփլ

Տանձն ինձ, խնձորն ինձ, սերկևիլն էլ սիրտս կուզի:
ԺԵԱ 216 Վզպ/ՎՍ II, 151 Վն/ՓՇԱ 124 Շրկ/ՀԺՀ VII, 92 Ալշ

Տանձն ինձի, խնձորն ինձի, սերկևիլ՝ ափս ի վրեն:
ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԺԱԲ 97 Ախց/ԱՀ VII—VIII, 487 Ալշ/ԱՀ VII—VIII, 462 Ալշ

Շատի ետևից ընկնողը՝ քիչն էլ կը կորցնե:
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԱՆ 80 Նխջ

Ագահն ասաց՝ ես խնդացի. ասավծ ասաց՝ չ'ճամփառացի:
ԳԹ 116 Սլմ

ԵՐԱԽՏԱՄՈՌ ԵՎ ԵՐԱԽՏԱՄՈՌՈՒԹՅՈՒՆ: ԱՆՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԵՎ ԱՆՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅՈՒՆ

Սառած օձը առաջ տաքացնողին կը խածե:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 155 Թփլ/ՎՍ II, 149 Վն/ԳԱ 7 Վզպ/ՆՆ 518 Շրկ

Օձի ձագը առաջ պահող, մենծացնողին կը խածե:
ՓՇԱ 126 Շրկ

Ուտող—ուրացող:
ԳԱ 57 Վզպ/ԷԱ 18 Կրն/ԱՀԱ 12 Պլս

Կուտին ու կուրանան:
ԼՄ 1880, 29 Բլն

Հավի պես կուտե, կտուցը գետնին կը քսե:
ՓՇԱ 112 Շրկ/ԱՇ 59 Աշտ

Գոքիդ նստեմ, միրուքդ փետեմ:
ԺԵԱ 219 Վզպ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ԱՇ 15 Աշտ/ՆՆ 488 Շրկ/ԱՆ 10 Նխջ/ԱՀ IX, 186 Պլս/ԹՄԿ 85 Թփլ/Բ 1898, 604 Մփղ/ԵԱ 118 Խոյ/Բ 1899, 479 Կն/ԺԱԲ 96 Ախց/ՀՏՎ 21 Շրկ/ՎՍ II, 147 Վն/ԱՀ VII—VIII, 475 Ալշ/ԱՀ VI, 94 Բլն/ԱԷ 1894, 264 Ալշ/ՈՒՋ 142 Ջթ/Բ 1899, 652 Խն

Նստեմ գոքիդ, առնեմ հոգիդ:
ԺԵԱ 286 Ալշ

Հացը ծնկանը, աչքը կնկանը:
ԺԵԱ 223 Վզպ/ՓՇԱ 111 Շրկ/ԱՀ VI, 86 Բլն/ԷԱ 19 Ալշ/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՆ 62 Նխջ

Աղն ու հացը ծունկին վրա է:
Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՄ 1886, 74 Սրս

Մարդ մարդի մի բաղ կը տա, մարդ մարդի մի նուբ խաղող չի տա:
ԺԵԱ 224 Վզպ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԹՄԿ 134 Թփլ/ՀՏՎ 19 Շրկ/ԲԱ 29 Ղրբ/ԷԱ 17 Կրն/ԱՀ VI, 93 Բլն/ԺԵԱ 170 Ալշ/ՊՎ 139 Վն/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1898, 414 Դրբ/ՆՀԳ 109 Եվկ/Բ 1899, 805 Հզր/ՀԱ 213 Ակն/ՈՒՋ 141 Ջթ

Մեկը մեկին մի բաղ տվեց, մեկը մեկին մե ծաղիկ չը տվեց:
ՉԲ 61 Չնմ

Մարդ մարդի քանանա, մարդ մարդի սատանա:
ՄԹ 31 Շրկ/ԹՄԿ 133 Թփլ

Մեկը մեկին սատանա, մեկը մեկին քահանա:
ՀԱ 210 Ակն

Ում ասում եմ՝ իմը դու ես, ասում ա՝ ի՛մ գևը դու ես:
ՀԺՀ VII, 96 Վզպ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԹՄԿ 171 Թփլ

Իրանց տանը կուտ են ուտում, խալխի տանը ձու ածում:
ԳԱ 50 Վզպ/ԹՄԿ 106 Թփլ/ԲԱ 24 Ղրբ/ԺԱԲ 111 Ախց/ԼՄ 1880, 29 Բլն/ ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՀ IX, 186 Պլս/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՊՀԿ 1667 Զմխ

Մեր տունը կորեկ կուտին, ուրիշի տանը հավկիթ կածեն:
ԱՆ 24 Նխջ

Մեր տանը կուտ է ուտում, հարեվանի տանը՝ ձու դնում:
ԹՄԿ 137 Թփլ/ՊՎ 140 Վն/ԹՄԿ 95 Թփլ ՓՇԱ 110 Շրկ

Մեր դռան կուտի, ուրիշի դռանը կը հաջի:
ԺԵԱ 214 Վզպ/ԺԵԱ 170 Ալշ

Մեր դռանը լակ ա լակում, գնում ա ուրիշի դռանն ա հաչում:
ԺԵԱ 225 Վզպ/ԱՇ 48 Աշտ

Վանք կուտե, փակաղներ *(ախոռ)* կը ճաչա:
ԱՀ VI, 98 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 482 Ալշ

Արարք կուտի, Վարագ կը հաչի:
ՎՍ I, 122 Վն

Մըղտի կուտե, Կուտել կը հաջե:
Բ 1899, 499 Տրտ

Աղբյուրը որ մուռտառես, ջուրը ո՞րտեղից պտի խմես:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թփլ/ԺԵԱ 214 Վզպ

Ձին նստավ՝ աստված մոռցավ, ձիուց իջավ՝ ձին մոռցավ:
ՓՇԱ 113 Շրկ/ԱՇ 44 Աշտ/ԼՄ 1880, 37 Բլն/Մ 1885, 424 Ղլթ

Գետն ընցավ, «սուրբ աստվածը» մոռցավ:
ԳԹ 108 Սլմ/ԱՀԱ 4 Պլս

Ադամորդին նում կարնակեր է, զլավութեն շուտ կը մոռնա: Հում կարնակերին եճթիբար *(վստահություն)* չկա:
ԱԴ 6 Սսն/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԱՀ XX, 108 Ալշ

Որին աչքս ըսի, աչքս ճանեց:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Կաթն ի կթոց, ճորթիկն ի փողոց *(շահվելուց հետո, բարերարին արհամարհել)*:
ԱՀ VII—VIII, 468 Ալշ

ԵՐԿԵՐԵՍԱՆԻ, ԿԵՂԾԱՎՈՐ, ՇՈՂՈՔՈՐԹ

Երեսանց ճայելի, տակևանց էրեսեն վըլի-վըլի, ետևեն սուր ածելի:
ԺԵԱ 177 Բլն/ՆՆ 515 Շրկ/ԹՄԿ 95 Թփլ/ԿՇ 3 Ղրբ/Սխ 30 Զգգ/Բ 1899, 479 Կն/ԳԹ 121 Սլմ/ՉԲ 62 Չնմ

Տանը՝ հայելի, դուսը՝ ածելի:
ԹՄԿ 160 Թֆլ

Դիմացեն հայլի, ետեեն ածըլի:
ԺԱԲ 100 Ախց

Առջեւանց հայելի, հետեւանց ածըլի:
ԱՀ VII—VIII, 458 Ալ2/ՊՀԿ 1666, Զմխ/Մ 1885, 423 Ղլթ/Բ 1898, 604 Մֆղ

Էրկու երես, մեկ դերես:
ԱՆ 68 Նխջ

Դուրսը քահանա, ներսը սատանա:
ԱՆ 10 Նխջ/ԹՄԿ 90 Թֆլ/ՄՀ 23 Լո/ԱՀ VI, 80 Բլն/ՊՎ 134 Վն/ՁԲ 59 Զհմ/Ս 213 Սլմ/Բ 1898, 378 Դրք/ԵՀԳ 115 Եվդ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱՎ 1890 163 Տրպ

Դուս գա դուռը քահանա, ներս գա՝ տանը սատանա:
ԺԵԱ 219 Վդպ

Երսանան քահանա, տակնահան սատանա:
ԱԾ 18 Աշտ/Մ 1885, 425 Ղլթ

Դուրսը սուրբ, տունը սատանա:
ՓԾԱ 100 Ծրկ/ԱԾ 17 Աշտ

Տանը քահանա, դուրսը սատանա:
ԹՄԿ 161 Թֆլ/ԿԾ 7 Ղրբ/ԺԵԱ 172 Ալ2/ՎՍ I, 137 Վն/ԱՀ IX, 190 Պլս

Ներսը սուրբ, դուրսը սատանա:
ՓԾԱ 118 Ծրկ

Ներսեն խնամի, դրսեն թշնամի:
ԺԱԲ 97 Ախց

Գիշերը գողություն ա անում, ցերեկը «տեր ողորմյա» ասում:
ԺԵԱ 238 Կլպ/ԳԱ 65 Վդպ/ՀԺՀ VII, 78 Աստ

Գիշերը մարդ կը մորթե, ցերեկը ճամբա կը հարդե:
ԼՄ 1880, 15 Բլն/ԺԵԱ 296 Վդպ

Մեկ ձեռոք խաչ կը հանե, մեկալով գողություն կընե:
Բ 1898, 809 Քղ

Վրեդ գառան մորթի ես առել, տակից գազան ես:
ՄԹ 43 Ծրկ

Դանկով կը զանեն, բամպկով կը կալնեն:
ՎՍ I, 124 Վն/ԾԿ 9 Ծտխ

Գելի հետ գառն ա ուտում, տիրոջ հետ վա՜յվլուկ անում:
ԺԵԱ 210 Վդպ/ԱԾ 13 Աշտ/ՆՆ 488, Ծրկ/ԲԱ 13 Ղրբ/ՀԱ 205 Ակն/ԼՄ 1880, 14 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 467 Ալ2/ՎՍ II, 136 Վն/Մ 1885, 450

Գելին հետ զէծ կուտե, տիրոջ հետ՝ վա՜յ վո՜յլեր կը կանչե:
Բ 1898, 301 Խն

Գայլին հետ կուտե, տիրուն հետ շիվան (սուգ) կանե:
ԺԵԱ 247 Հդկ

Մարդի ալեն *(խայտաբղետ)* ներսն ա, տավարինը՝ դրսևը:
ԱԾ 48 Աշտ/ԺԵԱ 294 Վդպ/ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ԱՆ 20 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Հա՛մ նալին ա տալի, հա՛մ մխին:
ԺԵԱ 222 Վդպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓԾԱ 111 Ծրկ/ԿԾ 3 Ղրբ/ԱՀ VII—VIII 470 Ալ2/ԺԵԱ 231 ՀԹ/ԺԵԱ 249 Հդկ

Հա՛ նալին կը զարնի, հա՛ մխին:
ԺԵԱ 182 Մ2/ՍԽ 35 Զգդ/ՀՊ 1895 № 1235 Ղլթ

Համ կը նեղա, համ կը դեղա:
ԱՀ VII—VIII, 494 Ալ2/ԱՂ 2 Բլն

Սուտ նզնավոր է դառել, վանքի հավերը կուտե:
ՆՆ 527 Ծրկ/ԱՄ 1886, 75 Սրս

Անուն դրե ճգնավորի, վանից խավեր կը խորովի:
ՎՍ I, 122 Վն

Սուտ խեղճ է եղեր, վանքի հավը կուտե:
Բ 1899, 425 Կն

Սուտ խև կըլլա, պասը կուտե:
ԱՆ 79 Նխջ

Սուտ սրտացավ, սոված փորացավ:
ԱԾ 60 Աշտ/ԺԵԱ 191 Վն

Շան կաղալուն մի հավատա:
ԳԱ 20 Վդպ/ԹՄԿ 145 Թֆլ/ՎՍ I, 133 Վն

Շան կաղալուն չեն հավատա:
ԱԾ 52 Աշտ/ԲԱ 32 Ղրբ

Շան կաղալը մինչև գիլու տեսնալն է:
ԱՀ VI, 95 Բլն

Շան կաղալը մինչև աղվեսի տեսնելն է:
ՓԾԱ 118 Ծրկ/ԼՄ 1880, 46 Բլն

Դրսից շատ տաք, ներսից շան քաք:
ԳԳ Երև

Շատ անուշ է, տակը փուշ է:
Բ 1899, 555 Քղ

Մորուքը եպիսկոպոսի, սիրտը Հուլիանոսի:
ԱՆ 9 Նխջ

Շողոմքոր *(շողոքորթ)* գառը օխտը մոր կը ծծի:
ԱՀ XI, 115 Բրչ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ՓԾԱ 119 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ/ԺԵԱ 226 Վդպ

Շոխև (իրեն սիրեցնող) *գառ թե՛ զուր մոր կը ծծա, թե՛ զէլուն.*
ԱՀ XVII, 51 Ալ2

Աշխարքս շողոմքորություն ա կերել:
ԺԵԱ 241 Օշկ

Քաղցր լեզուն օձը ծակիցը կը հանի:
ՊԺԲ 58 Աշտ/ԱՀ XI, 117 Բրչ/ԱՀ VI, 99 Բլն/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԷԱ 4 Կրն/ՓԾԱ 93 Ծրկ/ԱՆ 54 Նխջ/ԱՀ IX, 181 Պլս/Բ 1899, 554 Քղ/ԵՀԳ 96 Եվդ/ԱՀ XII, 97 Ալ2

Քաղցր լեզուն օձը պատեն կը հանե:
ԵԱ 110 Խտջ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ԱՂ 2 Սոն/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1900, 618 ԿՄ

Կակուղ լեզուն զօձ ծակեն կը հանե:
ԱՀ VI, 88 Բլն/Բ 1899, 806 Հզր

Կակուղ լեզվով օձը բունեն կը հանե:
Ս 215 Սլմ

Անուշ լեզուն զաշխարհ կուտա:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Անուշ լեզուն մեղրից քաղցր է:
ՓԾԱ 93 Ծրկ

Լեզուն մեղր, սիրտը լեղի:
ԱՆ 36 Նխջ/ԲԱ 21 Ղրբ

Լեզուն արդար, սիրտը չար:
ԱՀ IX, 184 Պլս

ԱՆԱՂՄՈՒԿ ԵՎ ՎՏԱՆԳԱՎՈՐ։
ԱՂՄԿԱՐԱՐ—ԱՆՎՆԱՍ ԵՎ ԱՆՊԵՏՔ

Փախի էն ջրից, որ ո՛չ կը խշշա, ո՛չ կը ֆշշա։
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Էն ջրից փախեցի, որ ո՛չ խշշում ա, ո՛չ ֆշշում։
ՓԾԱ 102 Ծրկ/ԿԾ 2 Ղրր/ԱԱ 16 Պլս/Ս 215 Սլմ

Մարմանդ գետեն վախեցի, զըմբզըմբան (աղմկահույզ) *գետեն մի վախեցի։*
ԺԵԱ 170 Ալշ/ԺԵԱ 214 Վղպ

Մի վախենար նըման գետեն, վախցիր մարմանդ գետեն։
ԱՀ VI, 92 Բլն/ԱՂ 2 Սսն

Խախանտ (հանդարտ) *գետ խավար կը բերա զմփզմփան գետ՝ փունջ-փունջ մանուշակ։*
ԱՀ XIII, 38 Ալշ/ՎՍ I, 128 Վն

Խըշշան ջուրը մարդ չի խեղդի։
ԱԾ 33 Աշտ/ՓԾԱ 98 Ծրկ

Ձղլղանից *(աղմկարար)* չեն վախենա, սուս ու փուսից կը վախենան։
ԱԾ 46 Աշտ/ԺԵԱ 213 Վղպ

Մնջիկ-մնջիկ, սև էրնջիկ։
ԱՂ 17 Բրդ/ԺԵԱ 189 Վն

Մունջ կատուն շատ մուկ կը բռնե, քանզ խոսունը։
ԹՄԿ 132 Թֆլ

Սուս ձիան քացին *(աքացի)* պինդ կըլնի։
ԳԹ 124 Սլմ

Ո՛չ կը կղա, ո՛չ կը բղա։
ԺԵԱ 190 Վն

Դարմանի տակի ջուր։
ԳԱ 58 Վղպ/ՀՏՎ 5 Ծրկ/ԹՄԿ 90 Թֆլ

Հարդին տակեն ջուր քալեցնող է։
Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԵԱ 194 Տրպ/ՊՀԿ 1666 Ձմխ

Տափիկ մարդուց փախի։
ԺԵԱ 191 Վն

Ինչքան որ գետնի երեսն է, էնքան էլ գետնի տակն է։
ՆՆ 498 Ծրկ/ԱԾ 27 Աշտ/ԹՄԿ 110 Թֆլ/ԺԱԲ 100 Ախց

Մեյմը վեր ճայողեն վախցիր, մեյմը վար նայողեն։
ԵՀԳ 109 Եվդ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ատամները բուկն է։
ԱՂ 17 Վն

Հաչան շունը մարդ չի կծի։
ԺԵԱ 222 Վղպ/ՄԹ 25 Ծրկ/Բ 1899, 425 ԿՆ /ԱՀ IX, 186 Պլս/ԵՀԳ 106 Եվդ/Բ 1900 427 Մրզ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՀԱՎ 1892, 25 Տրպ/ԲԱ 32 Ղրր

Մլավան կատուն մուկ չի բռնի։
ԳԱ 20 Վղպ/ԹՄԿ 131 Թֆլ

Հաչող թազին որս չի անի։
ԳԱ 26 Վղպ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ՓԾԱ 111 Ծրկ

ԾՈՒՅԼ—ԱՆԲԱՆ

Ով ալարի, ոչ դալարի։
ԳԱ 60 Վղպ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ՓԾԱ 120 Ծրկ/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 168 Թֆլ/ՄԹ 47 Ծրկ

Անդատել ձեռք անօթի փորի վրա է։
ՀԺՀ VII, 88 Ալշ/ՄԵ 10 Մկ

Ամռան պառկեմ հովեր, ձմրան հատին կովեր։
ԺԵԱ 165 Խլթ/ԱՀ VI, 96 Բլն

Գարնան մի պառկի հովեր, ձմրան չը պառան կովեր։
ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Ալարողի ապրանքը լաց կըլնի։
ԱԾ 8 Աշտ/ԱՀ XI, 113 Բրչ

Ծառի տակին պառկելուն՝ բերանդ տանձ չի ընկնի։
ԱԾ 35 Աշտ/ԱԺԲ 91 Քնք/ՄԹ 20 Ծրկ

Ծուլութեն չը գտնի արքայութեն։
ԺԵԱ 208 Քղ/ԱՀ VII—VIII, 489 Ալշ/ՀՏՎ 4 Ծրկ

Ծուլերի մհար արքայության դռներն էլ փակ են։
ԲԱ 23 Ղրր/ՎՍ I, 132 Վն

Ես աղա, դու աղա, մեր աղունը ո՞վ աղա։
ԳԱ 13 Վղպ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ՀԺՀ XII, 102 Ղրր/ՊՎ 144 Վն/ԾԿ 9 Ծտխ/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1898, 377 Դրք/Ս 212 Սլմ/ՁԲ 60 Ձհմ

Ես աղա, դու աղա, մեր բնադունն ո՞վ աղա։
ՓԾԱ 101 Ծրկ/ԱՀ VI, 80 Բլն/ԷԱ 2 Ալշ

Ես աղա, դու աղա, մեր ջաղացքը ո՞վ աղա։
ԺԱԲ 102 Ախց/ԵԱ 119 Խոյ/ՀԱ 206 Ակն/ԱՀ IX, 183 Պլս/ԵՀԳ 100 Եվդ/Բ 1899, 480 ԿՆ/ՈՒՋ 138 Ձթ/Բ 1900, 360 Կսր

Ես աղա, դուն աղա, մեր ալուրը ո՞վ աղա։
ԱԷ 1895, 54 Տրպ/ԱԱ 45 Ձղ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ

Ես աղա, դուն աղա, մեր կորկոտը ո՞վ աղա։
Մ 1886, 45 Տրպ

Ես ուստա, դուն ուստա, բա մեր ախպը ո՞վ դուս տա։
ԱՀ XI, 113 Բրչ

Նստանին *(անբան)* աշխատած, Թաքին *(վաչկատուն ցեղ)* կերած։
ԺԵԱ 192 Արծ

Ծույլ ու գոքի *(չար, անպետք)*, փորեն անօթի։
ԱԾ 35 Աշտ

Հաց դնեմ՝ հասի, բան դնեմ՝ փախի։
ԺԵԱ 223 Վղպ/ՓԾԱ 111 Ծրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ/ԼՄ 1880, 13 Բլն/ԷԱ 6 Ալշ/ՊՎ 137 Վն/ԾԿ 7 Ծտխ/ԵՀԳ 106 Եվդ/Մ 1885, 423 ՂԼԹ/ԺԵԱ 202 Արպ

Անբանը հաց ուտելիս առողջ է, բանելիս՝ հիվանդ։
ՓԾԱ 92 Ծրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 99 Թֆլ

Անբանն ուտելու չաղ ա, բանելու նաչաղ (անկարող)*:*
ԱՇ 6 Աշտ

Խմոր ուտելուս ուղտ ա, բեռ տանելուս՝ ավանակ:
ԱՇ 34 Աշտ/ՄԹ 18 Շրկ

Բան անելու անկյալ ու լեշ են, հաց ուտելու՝ ուղտ ու գոմեշ:
ՎՄ II, *135 Վն*

Ուտելուս չորս ձեռնանի կը դառնա, անելուս՝ կը չոնթանա *(հաշմանալ):*
ԱՇ 54 Աշտ

Բանի անունը տալուս գլխի ցավը բռնում ա:
ՀԺՀ VII, *78 Աստ/ԹՄԿ 83 Թֆլ*

Բանի վախտը՝ թողամ փախչեմ, հացի վախտը՝ գամ պուպուզեմ:
ԳԱ 28 Վղպ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ/Մ 212 Սլմ/ԵՀԳ 99 Եվդ

Բանի վախտ փախնեմ էթամ, հացի վախտ՝ իգամ պըպզեմ, պտուկ լզեմ:
Մ 212 Սլմ

Գործեն փախիր, հացին ժամանե:
ԵՀԳ 99 Եվդ/ՀԱվ 2891, 300 Տրպ

Գործեն բաց, հացին կաց:
ՊՀԿ 1654 Եվր

Հացին մոտիկ, բանեն հեռու:
ԱՆ 31 Նխջ

Հացի զոռ, բանի քոռ:
ՍԽ 35 Զգզ

Հացի ցեց, ապրի դանեկ:
ՀԱ 242 Ակն

Ամեն բանին բանգետ ի, տախտն ավլելուն անգետ ի:
ՎՄ II, *144 Վն*

Թամբալի համար շաբթումն օխտը կիրակի:
ԱՇ 26 Աշտ

Թամբալին ամեն օր կիրակի է:
Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1886, 45 Տրպ

Կույրը մուտքին, անբանը՝ կյուրակմուտքին:
ԱՆ 8 Նխջ/ԱՆ 9 Նխջ

Բան բանողին բան շատ, պարապ պառկողին՝ շուք շատ:
ԱՆ 28 Նխջ

Բան ընողին բան շատ, բան չընողին, պատատակ շատ:
Բ 1900, 636 Կար

Նախիրն էլավ վեր դարին, նախըրչու կին նոր էլավ վեր բանին:
ՎՄ I, *133 Վն/ՇԿ 12 Շտխ*

Տանձը բերանս՝ կոթը վերև:
ԺԵԱ 250 Հդկ/ՀԺՀ VII, *107 Ղրբ*

Թամբալությունից իշուն քեռի կը կանչի:
ՓՇԱ 104 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1899, 478 Կն/ԵԱ 113 Խտջ/ԺԵԱ 283 Ալշ

Տարին տասներկու ամիս, զուլպեմ կենիմ մեկ տոտիս:
ԵԱ 102 Խտջ

Բանը օրվան, հոգը տարվան:
ՊՀԿ/Բ 1823 Կար

Թամբալ մարդու ձեռները միշտ փլավ են ուտում:
ՀԺՀ VII, *80 Աստ*

Թամբալին լեռը ձուն չի զար:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

ԱՆՀԱՍԿԱՑՈՂ — ԱՆՀԱՂՈՐԴ

Հասկացողին մի ասա, չհասկացողին, հա՛ կաց, հա՛ ասա:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ՀԺՀ VII, *104 Ղրբ/ՀԺՀ* VII, *104 Ղրբ*

Իմացողին մեկ, չիմացողին հազար:
ԹՄԿ 105 Թֆլ/ԱՀ VI, *85 Բլն/ՁԲ 60 Ձհմ*

Խելոքին մին, անխելքին հազար ու մին:
ԱՇ 33 Աշտ/ՓՇԱ 107 Շրկ/Բ 1898, 460 Ղրդ

Գիտունին մեկ, անգետին հազար:
Բ 1898, 378 Դրք

Լսողին մեկ բավ է, չլսողին հազարն ալ խեր չունի:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ՍԵ 2 Մկ

Իմացողին սազ, չիմացողին զուռնեն էլ հերիք չէ:
ԵԱ 100 Խտջ/Մ 1885, 423 Ղլթ

Սևին սապոնն ի՛նչ անի, խևին խրատն ի՛նչ անի:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԺԱԲ 86 Ախց/ԹՄԿ 153 Թֆլ/ՀԱ 212 Ակն/ԲԱ 37 Ղրբ/ԺԵԱ 236 Լռ/ԱՆ 84 Նխջ/ԱՀ VI, *86 Բլն/ԵԱ 104 Խտջ/Բ 1900, 350 Կար/ԱՀԱ 13 Պլս/ՁԲ 60 Ձհմ/Բ 1900, 185 Մրշ/ԵՀԳ 104 Եվդ/Բ 1899, 411 Կն/ԺԵԱ 127 Տրպ/Բ 189‹, 745 Զթ/ԺԵԱ 182 Մշ/ՎՄ* II, *150 Վն*

Գիլի գլխին ավետարան կարդացին, ասավ՝ թեզ արեք, ոչխարը գնաց:
ՓՇԱ 98 Շրկ/ԱԺԲ 86 Քնք/ԺԵԱ 219 Վղպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/Բ 1899, 696 Թվր/ԱՀ VII—VIII, *460 Ալշ*

Գելի գլխին ավետարան կարդացին, ասաց՝ շուտ արեք, ոչխարը սարն անց կացավ:
ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ/ԺՀԱ 181 Մշ

Գելու գլխուն ավետարան կարդացին, ասաց՝ շուտ արեք, նախիրը գնաց:
ՊՎ 134 Վն

Գիլուն խրատ կարդացին, ասաց՝ շուտ ըրեք, գառնուկը ջրեն անցավ:
Բ 1899, 806 Հզր

Գիլու գլխուն ավետարան կը կարդա:
ԼՄ 1880, 13 Բլն/Բ 1899, 479 Կն

Գելին գլուխը ավետարան չեն կարդալ:
ԱՆ 39 Նխջ

Արի՛ ու գիլի գլխին ավետարան կարդա:
ԹՄԿ 65 Թֆլ

Անձրևն ի՛նչ ընե քարին, խրատն ի՛նչ ընե չարին:
ԼՄ 1880, 7 Բլն

Անձրևը քարըմը չի տակն անիլ, խրատը՝ հիմարըմը:
ԱՀ XI, *112 Բրչ*

Քարոզը խլին չի ազդի, անձրևը՝ քարին:
ՆՆ 534 Շրկ

Աստղին էլ լոռ է պետք:
ՓՇԱ 94 Շրկ/ԺԵԱ 233 Լռ/ԿՇ 1 Ղրբ/ԹՄԿ 65 Թֆլ/ԱՀ IX, 184 Պլս/ԺԵԱ 230 ՀԹ

Խոսողին էլ միշտ հասկացող պտի:
ԱԺԲ 88 Քնք

Խոսքն ասելու համար է, անկաճը՝ լսելու:
ԹՄԿ 115 Թֆլ

Մին կը խոսեն, մին էլ կը լսեն:
ԲԱ 30 Ղրբ

Մինարի (մզկիթի աշտարակ) գլխին հազար բեռ կակալ (ընկույզ) լցնես, մեկը վրեն չի մնա:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ՀԱՎ 1887, 175 Խտջ/ԵԱ 104 Խտջ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ԺԱԲ 108 Ախց

Գուզ (ընկույզ) թե մինըրի գլուխ կը կանի, խելք գլուխ կը մտնե:
ԺԵԱ 278 Բլն

Դատարկ ջվալ, դատարկ կոա, դու հա՜ չափա, հա՜ չափա:
ԱՇ 17 Աշտ

Անգետին հա՛ ըսե՝ գնա հետ գետին:
ԼՄ 1880, 10 Բլն

Կույրի առաջ հա՛ դու նրագ վառի:
ԼՄ 1880, 31 Բլն

Ես գանձ կասեմ, նա տանձ կը հասկանա:
ԺԵԱ 211 Վղպ/ԼՄ 1880, 18 Բլն/ԱՀ IX, 183 Պլս/Բ 1900, 564 ԿՄ

Ես տանձ կըսեմ, դուն գանձ կը հասկնաս:
ԺԱԲ 107 Ախց/ԱՀ VI, 100 Բլն/ՓՇԱ 101 Շրկ

Ես բան կըսեմ ինքը թան կը հասկնա:
Բ 1898, 604 Մֆղ

ՋՐԻԱԿԵՐ, ՊԱՏՐԱՍՏԻՆ ՎԱՅԵԼՈՂ

Սատկած էշ ման կուզա, որ նալերը քաշե:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԹՄԿ 155 Թֆլ/ԱՆ 54 Նխջ/ԱՀ VI, 99 Բլն/Բ 1898, 809 Քղ/Մ 1885, 450 ԴլԹ/Բ 1899, 805 Հզր/Բ 1899, 480 ԿՆ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Մուֆթա (ձրի) պատանք կուզե, որ ոտները մեկնե:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԺԵԱ 225 Վղպ/ԱՇ 48 Աշտ

Մուֆթա նաշ (դազար) ըլնի, ձեռաց կը մեռնի:
ԱՇ 47 Աշտ/Բ 1899, 480 ԿՆ

Մուֆթա ըլնի թաքլի (միայն թե), կարմիր գյուլլա (գնդակ) ըլնի:
ԱՇ 47 Աշտ

Թան որ ունենամ, հանենը Բաղդադից կը գա:
ԳԱ 65 Վղպ/ՀԺՀ VII, 80 Աստ/ԵԱ 20 Կրն/ԼՄ 1880, 22 Բլն/Բ 1898, 603 Մֆղ/ԺԵԱ 200

Դուն ճենճ ըսե, ճանճը Բաղդատեն կու գա:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԵՀԳ 100 Եվդ

Մեղր էղնի, ճանճը Բաղդատեն կիգա:
Բ 1898, 377 Դրք/Բ 1899, 555 Քղ/ԹՄԿ 132 Թֆլ

Մեղուն մեղրի հոտեն Բաղդատեն կուգա:
ԱՆ 49 Նխջ

Դոր (ուր) որ մեղր էղնի, ճանճ էնտեղ կը ժողվի:
ԱՀ VII—VIII, 483 Ալշ

Հորը բերածը կերել է, մորը մանածը հագեր է:
ԺԱԲ 96 Ախց/ԺԱԲ 110 Ախց

Պապան բերե, մաման եփե, տատան ուտե:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Ով տուն չի շիներ, գիտե սյուն ի մեջն է բուսեր:
ՀԺՀ VII, 92 Ալշ ԺԱԲ 89 Ախց

Ով տուն չէ շինի, բոձիքը (սյուներ) բսնովի գիտե:
ԹՄԿ 168 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 476 Ալշ

Հազըր (պատրաստի) աղի տատամեր:
ԺԵԱ 178 Բլն

ԱՊԱԾՆՈՐՀ ԵՎ ԱՆՊԵՏՔ

Մարթ կա մարդ ա, մարդ էլ կա՝ էշից վատ ա:
ԳԱ 63 Վղպ

Մարդ կա՝ աշխարհք արժե, մարդ էլ կա՝ էշ էլ չարժե:
ԹՄԿ 132 Թֆլ

Մարդ կա էշ է, մարդ կա գեշ է, մարդ կա՝ սատկած շունեն ալ գեշ է:
ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ԱՆ 22 Նխջ

Մարդ էլ կա, մարդակ էլ:
ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԺԵԱ 178 Բլն

Մարդուն էշը որ չըլլի՝ իշուն գինը հազար մանեթ կըլլի:
ԺԱԲ 109 Ախց/ԳԱ 63 Վղպ/ՀՏՎ 2 Շրկ/ԺԵԱ 196

Ո՛չ թքելու ա, ո՛չ կուլ տալու:
ԱՇ 62 Աշտ/ԺԵԱ 179 Բլն

Թե օրհնեմ, օրհնելու չի, անիծեմ՝ անիծելու չի:
ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 126 Շրկ

Ո՛չ մոլլի պուխ (ծով) է, ո՛չ տերտերի ծուխ:
ԷԱ 16 Կրն/ԼՄ 1880, 44 Բլն

Ո՛չ արողի, ո՛չ գրողի:
ՀԱ 257 Ակն/ԵՀԳ 110 Եվդ/ՊՀԿ 1667 Զմր

Անհամ, անհոտ, անժուր կորկոտ:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ՎՄ I, 132 Վն/ԱՇ 5 Աշտ

Ականջով մեկ թան չարժե:
ՓՇԱ 92 Շրկ/Բ 1898, 315 Քղ/ՀՊ 1895, № 1235 ԴլԹ

Ականջովը մեկ թեփ չաժե:
Բ 1899, 478 Կն

Ականջով մեկ հող չարժե:
ԱՂ 18 Բդտ

Տերտեր արա գեղը քցա, թե չի ապրի՝ գետը քցա:
ՎԱ 46 Վդպ/ՓՇԱ 124 Շրկ/ԺԵԱ 237 Լո/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/ՀԱ 213 Ակն/ԺԵԱ 291 Տրպ

Փորու փուք, երեսի թուք:
ԱՀ VII—VIII, 504 Ա$_{լ2}$/ԺԱԲ 112 Ախց

Թոնիմ պռչեն, թալիմ քոշեն *(անկյուն)*:
ԺԵԱ 181 Մ$_{2}$

Ջուրը գացող, ծարավ դարձող:
ՀԱՎ 1881, 116 Տրպ/ԵՀԳ 112 Եվդ/ԱՆ 67 Նխջ/ՀԱՎ 1887, 197 Խոյ/ՈԻՋ 141 Ջթ

Ծովը կ'էրթա, ծարավ կուգա:
ՀԱ 7 Պլս/ՊՎ 137 Վն/ԺԵԱ 220 Վդպ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ՀԱ 237 Ակն

Անբաշարին ջվալը դրին, ոտները մնաց դուրսը:
ԳԹ 120 Սլմ/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ

Էրկու օաքով մեկ կամի չի կրնա կանգնի:
ԺԵԱ 283 Ա$_{լ2}$

Իշի քնթումը մախաթ չի կանա անց կացնի:
ԹՄԿ 109 Թֆլ

Ունքը սրբած ժամանակ աչքը կը հանե:
Բ 1898 603 Մփղ

Անպտուղ ծառին քար գցող չի լինի:
ՆՆ 482 Շրկ/ԹՄԿ 76 Թֆլ/ՍԽ 29 Ջգդ/ԱԱ 15 Պլս/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

ԱՆԱՄՈԹ, ԱՆԶԳԱՄ, ԱՆԱՌԱԿ

Անամոթ մարդի երեսին թքեցին, ասեց՝ անձրև ա գալիս:
Գ.. 10 Վդպ/ՀՏՎ 1 Շրկ/ Հ VI, 75 Բլն

Անառակի երեսին թքես, կասի՝ անձրև ա գալի:
ԱՇ 10 Աշտ

Անամոթի երեսին թքեր են, ըսեր է՝ փա՞ռք քեզ աստված, թոն կուգա:
ԺԱԲ 107 Ախց/ԲԱ 8 Ղրբ

Անամոթի էրես թքուցին, ըսեց՝ եղիական անձրև է:
ԺԵԱ 181 Մ$_{2}$/ԱՀ XIX, 97 Ա$_{լ2}$

Աննամուսի էրեսին թքեցին, էրեսը սրփից, ասավ, անձրևը վու՞ր-ղանց է գալի:
ԹՄԿ 74 Թֆլ

Երեսը թքնաս նե, անձրև կուգա, կըսե:
Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԵԱ 211 Վդպ/ՀԱ 232 Ակն

Էրեսին թքեցին, ասեց՝ մայիսի անձրև ա:
ԺԵԱ 234 Լո

Երեսը թուքնուս նե, վարդի ջուր է, կասե:
ԱՆ 79 Նխջ

Անամոթին որտեղ թքուս մեկ բան է:
ԼՄ 1880, 8 Բլն

Գորտի երեսին թքեցին, ասեց՝ անձրև ա գալի:
ԺԵԱ 219 Վդպ/ՎԱ I, 123 Վն

Գորտան երես թքուցին, ըսեց՝ օրհնյա՞լ է աստված, անձրև կիգա:
ԺԵԱ 168 Ա$_{լ2}$

Գորտան երես մեկ հաղ (անգամ) *թքուցին, էլ մարդու երես չաչքեց:*
ԱՀ VI, 79 Բլն

Գորտու երես հաղ մի (մեկ անգամ) *թքուցին, մտավ ջուր, էլ չելավ:*
ԱՀ XII, 99 Ա$_{լ2}$/ԺԵԱ 248 Հդկ/Մ 1885,423

Գորտն որ գորտ ա, մեկ հաղ թքուս երեսին, կը փախնի մեջ ջրին:
ԺԵԱ 173 Խստ

Գորտն որ գորտ ի, որ թքին ուր էրես՝ կամաչի:
ԱՂ 2 Սսն

Անամոթ երեսեն սև բան չկա:
ԱՆ 84 Նխջ

Ճունն ամչնա նե՝ վարտիք կը հագնի:
ԵՀԳ 111 Եվդ

Որ ամչընա՝ չի կանչընա:
ԱՂ 3 Սսն

Մարդ որ հարի կեսավուր չամչըցավ, էլ չամչնա:
ԱՀ XX, 109 Ա$_{լ2}$

Անզգամն աստոծ չունի:
ԱՇ 6 Աշտ

Անզգամին ոչ կա աստված:
ԱՂ 11 Կրն/ԼՄ 1880, 7 Բլն/Ն 215 Սլմ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Անզգամը աստուծ չունի, անգութը՝ խիղճ:
ԲԱ 8 Ղրբ

Անզգամից տերն ինքը երես ա թեքել:
ԱՇ 2 Աշտ/ԹՄԿ 72 Թֆլ/ԱՀ IX, 181 Պլս

Անզգամի գյամը *(սանձը)* մենակ աստոծ ինքը կը քաշի:
ԱՇ 6 Աշտ

Անզգամի գյամն աստոծ էլ չի քաշի:
ԱՇ 7 Աշտ

Աստոծ մարդի ահը սրտից չը տանի, ամոթը՝ երեսից:
ԱՇ 7 Աշտ/ՓՇԱ 95 Շրկ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ՎԱ II, 135 Վն/ԱՆ 68 Նխջ

Ինչ տեղ ահ, էնտեղ ամոթ:
ԱՀ XII, 103 Ա$_{լ2}$

Ուր որ ահ կա՝ ամոթ էլ կա:
ԱՀ VI, 96 Բլն/Մ 1885, 423 Ղլթ

Անամոթին տեղ չը կա, վարտե *(ուր որ)* նստի՝ նեղ կիկյա:
ԳԹ 120 Սլմ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԲԱ 8 Ղրբ

Ամոթը ամչցողի համար է:
Բ 1899, 378 Պլս/ԳԹ 119 Սլմ

Էս ավուր ամոթ նուկի *(ժանրության չափ)* մի, վաղվան դիտք *(լիտր)* մի:
ԺԵԱ 177 Բլն/ՍԷ 1894, 200 Ալ2

Անզգամի մատաղն էլ չի ուտվի, ինչ թե հացը:
ԱՇ 6 Աշտ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Անզգամից փախի:
ԳԱ 6 Վղպ

Անզգամ կնկանից հեռու կաց:
ՄԹ 17 Շրկ

Անզգամի շառից աստված ազատե:
ՓՇԱ 92 Շրկ

Անզգամին պատառը մեծ է:
ԱԴ 17 Կրն

Անզգամը գերեզմնի մեջ կը սքլի *(խեղճանալ)*:
ԺԵԱ 176 Բլն

Անառակ կնգա գլխին հարիր լաչաղ կա:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 11 Աշտ

Անառակը էշը հեծուցեր են՝ պաղչա սեֆասին *(հաճույքի այգի)* կերթամ կոր, ըսեր է:
ԵՀԳ 99 Եվգ/ԳԹ 113 Ալմ

Անթառամ ծաղկին թոռմել չը կա, անառակին՝ պառավել:
ԺԵԱ 209 Վղպ/ԱՀ VII—VIII, 488 Ալ2/ԺԵԱ 181 Մշ/ՍԵ 6 Մկ

Ո՛չ անառակ կը պառավի, ո՛չ ամզերուն խոտ թոռամի:
ՀԱ 212 Ակն

Թե անթառամ ծաղիկը կը թոռմի, անառակն էլ կը պառավի:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԺԵԱ 168 Ալ2

Լծե զքու մոզին, մի կայնի դուռն ի բոզին:
ՀՏՎ 11 Շրկ/ԼՄ 1880, 24 Բլն

Լծե քու մոզին, մի՛ էրթար դուռն ի բոզին:
ԱՀ VII—VIII, 467 Ալ2

Ծախե զքու մոզին, մ՚ընկնիր դուռն ի բոզին:
ԱՀ VI, 87 Բլն

Ման էկավ դուռն ի բոզին, էկավ մորթեց իր չալ մոզին:
ԱՇ 46 Աշտ

Անառակից աղջիկ առ, աղջիկ մի՛ տա:
ԺԵԱ 210 Վղպ/ԱՇ 11 Աշտ/ԺԵԱ 282 Ալ2

Անառակին տասերկու շապիկ ունի:
ԱՇ 12 Աշտ

Որտեղ որ լիրբ ու բոզ, դու մարգարիտ մի՛ փռի:
ԱՇ 62 Աշտ

ՍՏԱԽՈՍ ԵՎ ՍՏԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Սուտ ասողի տունը կրակ ընկավ, չը հավատացին;
ԳԱ 13 Վղպ/ԿՇ 17 Ղրբ/ՍԽ 27 Ջգզ/ԱՆ 46 Նխջ/ԹՄԿ 152 Թֆլ/ՄՀ 24 Լռ

Սուտ ասողի տունը կրակ ընկավ, ոչով չը հավատաց:
ՓՇԱ 123 Շրկ/ՀԱՎ 1887, 198 Խտջ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Սուտ խոսողի վաստակն էն է, որ դորթ *(ճշմարիտ)* էլ ասի՝ չեն հավատա:
ԹՄԿ 153 Թֆլ/ԱՆ 65 Նխջ/ԼՄ 1880, 54 Բլն

Սուտ ասողի վկան կշտին պիտի:
ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ/ԱՀ XI, 116 Բրչ

Սուտ ասան մարդը բնորդ *(հիմնական տեղ)* չունի:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Սուտին նրագը մինչև կես գիշեր վառի կու:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Սուտ ասողի երեսն ի սև, հոգին ի դև:
ՎՍ II, 150 Վն

Սուտ խոսողի լեզուն կարճ կըլի:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Սուտը սուտ ասողի տունն ա քանդում:
ԿՇ 6 Ղրբ

Ցալանչի *(խաբեբա)*, դիլանչի *(բամբասող)*, թալանչի *(կողոպտիչ)*:
ԳԱ 63 Վղպ

Ստին ունկ չունի:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ ԱՇ 60 Աշտ

Սուտը տեղ չունի:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Սուտը ճամբա չունի:
ԵԱ 115 Խտջ

Ստի ոտները կարճ են:
ԳԱ 18 Վղպ/ԹՄԿ 152 Թֆլ

Ստի մանկզիլը *(տարածություն)* կարճ կըլնի:
ՓՇԱ 123 Շրկ

Սուտը կը ոտնավորի, համա առաջ չի գնա:
ԱՇ 60 Աշտ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԹՄԿ 154 Թֆլ/ԱՆ 38 Նխջ

Սուտը սատանին կը վայելե:
ՄԹ 41 Շրկ/ԺԱԲ 79 Ախց/ԵԱ 116 Խտջ

Սուտը սատանինն է:
ԹՄԿ 153 Թֆլ

Սուտը սատանան է:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ԱՀԱ 13 Պլս

Սուտը սատանի փեշակ է:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Սուտը սատանային վերկի (տուրք) *է:*
ԱՀ IX, 190 Պլս

Խոսքի սուտը շա՛տ ա, քանց դորթը:
ՎԱ 22 Վղպ

Ստի տոպրակի բերան բաց է:
ԺԵԱ 172 Ալ2

Ստի տոպրակը սարերով կըլնի:
ԱՇ 60 Աշտ

Սուտը դորթի խիբարն *(մանրքար)* ա:
ԱՇ 59 Աշտ

Դորթը ստի ակնկալն *(թոնրի ակը փակելու շոր)* ա:
ԱՇ 45 Աշտ

Սուտը դորթի դանդանեն ա:
ԺԵԱ 228 Վղպ

Սուտ սամուր քյուրք ըլլա, մարդ վրան չ՚առներ:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մինչև դորթը գա, սուտը աշխարհ կուտե:
ԼՄ 1880, 40 Բլն

Ստի տակը փուք *(փտած)* ա:
ԱՀ XX,110 Ալ2/ԼՄ 1880, 53 Բլն

ԱՆՍԿԶԲՈՒՆՔ ԵՎ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂ, ՎԱԽԿՈՏ ԵՎ ԱՆԱՐԻ

Ում սեյին որ կը նստի, նրա հո-ռովելը կը կանչա:
ԱՇ 55 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ԼՄ 1880, 46 Բլն/ԺԱԲ 104 Ախց/ԱՆ 14 Նխջ

Ում կուտես կոմշին *(սերկևիլ)*, կը քշես նրա զոմշին:
ՀԺՀ VII, 96 Վղպ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Ինչ ղայդա *(եղանակ)* որ ածեն, էն ղայդեն կը խաղա:
ԱՇ 27 Աշտ

Դվորը փչում են, դեն ես էքում:
ԺԵԱ 242 Օշկ

Որտեղ զուռնա, դու պար բռնա:
ԱՇ 61 Աշտ

Ջուրը տեսնա ձուկ կըլլա, կա-տուն տեսնա մուկ կըլլա:
Բ 1899, 499 Տրպ/Բ 1899, 479 Կն/ԵՀԳ 113 Եվգ/Բ 1898, 603 Մֆղ

Բաղնիք էրթա նը խուռնային *(խողովակ)* կը հավնի, հարսնիք էրթա՝ զուռնային:
ԱՆ 58 Նխջ

Իշին նստե իշավուր ի, ձիուն նստի ձիավուր ի:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Որ կեմին *(նավ)* մտնե, անոր ղափտանը *(նավավար)* կը գովե:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Տուտուց-տուտուց *(հիմար)*, կար-միր կտուց. համ պտուց ու համ ուտիսուց:
ԹՄԿ 162 Թֆլ

Մկան ծակը հարուր թումանով է առնում:
ԳԺԲ 53 Աշտ/ԱԺԲ 89 Քնք/ԹՄԿ 140 Թֆլ

Մկան ծակը հազար թումանով է փնտրում:
ԹՄԿ 140 Թֆլ

Մկան ծակին էրնեկ է տալի:
ԹՄԿ 140 Թֆլ

Ինք իր շուքեն կը վախնա:
Բ 1898, 333 Թրք/Բ 1899, 478 Կն

Վախլուկն անից արջին ափու կը կանչի:
ԱՇ 62 Աշտ/ԺԵԱ 185 Խլթ

Վախկոտ շունը որս չի անի:
ՓՇԱ 123 Շրկ

Ճիկերը *(թոք)* հինգ փարա *(դրամ)* չարժեր:
ՀԱ 246 Ակն

ԴՅՈՒՐԱՀԱՎԱՆ ԵՎ ՓՈՓՈԽԱՄԻՏ

Ով որ ասե՝ մատս խիար է, աղը կառնի, կը վազի:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱԴ 16 Ախց

Ամեն բարև տվողը իրեն բարե-կամ կը կարծե:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Բերանը կուտմ՝ աղ դիր՝ խարե:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Մարտին հավան *(եղանակ)* է:
ԱՇԳ 74 Արբ/Բ 1898, 345 Քղ/Բ 1899, 478 Կն

Հա՛մ տաք ա փչում, հա՛մ պաղ:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԲԱ 25 Ղրբ

Միտքմ՝ ունի, հազար ալ՝ խելք:
Բ 1900, 598 ԿՄ

Սրհաթ սհաթին սազ չի գա:
ՀՏՎ 26 Շրկ

Օխլամուրի *(ծառ)* տերև է:
Բ 1900, 618 ԿՄ

Ջրի վրայի ննճուղ է:
ՀԱ 262 Ակն

ԱՆՀՈԳ ԵՎ ԱՆՏԱՐԲԵՐ: ԻՐԵՆ ՀՈԳՍԸ ԹՈՂԱԾ, ՈՒՐԻՇԻՆԸ ՀՈԳԱՑՈՂ

Գիժը գնաց հարսնքատուն, ասաց՝ ըստեղ լավ ա, քանց մեր տուն:
ԺԵԱ 219 Վղպ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԺԵԱ 233 Լռ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ/ՄՀ 22 Լռ/ԺԱԲ 95 Ախց/ԼՄ 1880, 28 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 468 Ալշ/ՎՍ I, 129 Վն/Բ 1899, 642 Խոյ/ՀԱ 208 Ակն/ԱՇԳ 73 Արբ/ԱԱԳ 1855, 132 Գլո/ԱԷ 1895, 293 Տրպ/ԺԵԱ 208 Քղ/ԵՀԳ 104 Եվգ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Ս 212 Սլմ/ԺԵԱ 248 Հղկ/ՈՒՋ 138 Ջթ/ԱԲ II, 13 Ապլ

Խեը գնաց ուրիշ տուն, ըսեց՝ ըդի աղեկ է, քընց մեր տուն:
ԺԵԱ 182 Մշ

Էշն ընկավ գարու հորը, ասավ՝ էս լավ է, քանց մեր ախոռը:
ՓՇԱ 103 Շրկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 462 Ալշ/ՎՍ II, 139 Վն/ԺԵԱ 185 Խլթ/Մ 1885, 424 Ղլթ

Ջուրը գա չաղացն տղա՝ խենթն ուտե, էլլե խաղա:
Բ 1899, 554 Քղ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ԱՇԳ 75 Արբ

Գժի համար ամեն օր նոր տարի ա:
ԳԱ 4 Վղպ/ՓՇԱ 98 Շրկ

Գժին ամեն օր Զատիկ է:
ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԱՀ XI, 113 Բրշ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ/ԵՀԳ 104 Եվգ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Գժի համար ամեն օր հարսանիք է:
ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԺԵԱ 290 Տրպ/ԼՄ 1880, 28 Բլն/ՎՍ I, 129 Վն

Աշխարհք որ վառի, մեջը մեկ խորոմ *(խուրձ)* չունի:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 70 Թֆլ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Աշխարհքը փլչի նէ՝ մէջը մարդակ մը չունիմ:
ԱՇԳ 72 Արր/Բ 1900, 564 ԿՄ

Առըզ (*անամոթ*) մարդը շատ կապրի:
ԱՇ 4 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ

Առըզ մարդուն ամեն օր գարուն է:
ԱՀ VII—VIII, 488 Ալշ

Անղամի (*անհոգ*) ղամը աստված է քաշել:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ

Առըզի գլուխը կտրեցին, դրին եռև, ասեց՝ խաղաղութեն ա:
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԵԱ 282 Ալշ

Առըզի համար ողջը մեկ է:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 4 Աշտ/ՄՀ 22 Լո

Իր ծառը ծարավ թողիլ, ուրիշինն է ջրում:
ԹՄԿ 107 Թֆլ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԹՄԿ 167 Թֆլ/ԱՀ XIII, 84 Ալշ

Իրա կալը թողել ա, ուրըշի կալն ա ծեծում:
ԱՇ 30 Աշտ/ՓՇԱ 106 Շրկ

Եզը ինձ համար կալ չի անում, ուրիշի համար պատարագ ա անում:
ԺԵԱ 234 Լո

Իրեն դարտը թողեր, ուրիշինը կուլա:
ԺԱԲ 101 Ախց

Իրեն համար ժամ չի անի, ուրիշի համար պատարագ կանի:
ԱՇ 29 Աշտ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ԺԱԲ 100 Ախց/ԺԵԱ 170 Բլն

Քեզ համար քուն ես քնում, ուրիշի համար երազ ես տեսնում:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 109 Թֆլ/ԲԱ 42 Ղրբ/ԱՀ VI, 96 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 505 Ալշ/Բ 1898, 301 Խն/Ս 213 Սլմ/ԺԵԱ 197 Տրպ

Կոշտը նստել ա քարի գլխին լաց ա ըլնում:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ՓՇԱ 110 Շրկ

Կոշտը նստեր, քարի դարտ կուլա:
ԱՀ XIII, 85 Ալշ/ԼՄ 1880, 29 Բլն/Բ 1898, 604 Մֆղ

Գունձը (հողակոշտ) *նստեր՝ քարը կուլա:*
ՍԲ 380 Բլ/Բ 1899, 554 Քղ

Վիրնուց անձրև ա գալի, կոշտը քարի դարտն ա լալի:
ԱՇ 62 Աշտ/ԺԵԱ 188 Վն

Կունձը նստել քարի գլխին լալիս ա, թե՝ քարն անձրևեն կը թրջվի:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Մեր չրախը (*ճրագ*) կը վառինք, խալխին կալանին (*գրուլց*) կանինք:
ԱՆ 15 Նխջ/ԺԵԱ 195 Տրպ

Օտարին մաշակար, ինքը բոբիկ:
ԺԵԱ 180 Բլն

Խրատ ունիս գլխիդ տուր, սապոն ունիս՝ շորիդ:
ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՇ 34 Աշտ/ԼՄ 1880, 27 Բլն/ԱՆ 36 Նխջ

Դարման ունիս կովիդ տու, խրատ ունիս որդիդ տու:
ՀՏՎ 6 Շրկ

Դեղ ունիս քո գլխին արա:
ԱԺԲ 86 Քնք/ԹՄԿ 90 Թֆլ

Եղ ունիս գլխիդ քսե, բաքմազ (քաղցու) *ունիս՝ սրտիդ:*
ՓՇԱ 100 Շրկ/Բ 1898, 445 Դրք

Դմակավոր ոչխար ես քու եռևը ծածկա:
ԳԱ 10 Վղպ/ԱՇ 16 Աշտ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ՎՍ I, 124 Վն/ԹՄԿ 100 Թֆլ

Գարի ունիս քու ձիաններուն տու:
ԹՄԿ 87 Թֆլ

Կուտ ունիս քու հավի առաջն ածիր:
ԱԺԲ 88 Քնք

ԻՐԵՆ ԱՆՊԵՏՔ (ՎՆԱՍԱԿԱՐ), ՈՒՐԻՇԻՆ ՊԻՏԱՆԻ: ՍԵՓԱԿԱՆ ԲԱՑՆ ԱՆՏԵՍՈՂ, ՈՒՐԻՇԻՆԸ ՏԵՍՆՈՂ

Ճրագն իրա տակին լիս չի տա:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ՓՇԱ 114 Շրկ/ԷԱ 20 Կրն/ԺԱԲ 87 Ախց/ՄՀԹ 1859, 413 Լո/ԲԱ 28 Ղրբ/ԱՆ 39 Նխջ/ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ/ՍԽ 32 Զգզ/ԱՀ VI, 91 Բլն/ԺԵԱ 170 Ալշ/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԱՂ 6 Սսն/ԱՀԱ 10 Պլս/Մ 1886, 45 Տրպ/ԱՇԳ 74 Արր/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԺԵԱ 231 Հթ/ԱԲ II, 15 Ակլ

Մոմն իր տակը լուս չի տար:
ԹՄԿ 131 Թֆլ/ԱՄ 1856, 75 Սբս/ԺԵԱ 203 Տրպ/ԵԱ 105 Խոչ

Շանտանը իր տակը լուս չի տար:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Իր տանը կրակ, ուրիշին նրազ:
ԱՇ 30 Աշտ/ՓՇԱ 105 Շրկ/ 14 Շրկ/ԺԵԱ 239 Կլպ

Յալխին ճրագ, տիրոջը կրակ:
ԱՇ 33 Աշտ

Արև ես, ամա ուրիշին լուս կիտաս:
ԱՀ VI, 75 Բլն

Օչով իրան թանին թթու չի ասիլ:
ԱՀ XI, 117 Բրչ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ

Մարդ ուր թանին թթու չ'ասե:
ՎՍ I, 131 Վն/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ՋԲ 61 Ջհմ/Բ 1898, 378 Դրք/ԱՀ VI, 76 Բլն/ԼՄ 1880, 40 Բլն

Թանս թթու է ըսող չը կա:
ՀԱ 231 Ակն/ԵԱ 100 Խոչ

Պառավն իրա թանին թթու չի ասի:
ԳԱ 12 Վղպ/ԹՄԿ 150 Թֆլ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԲԱ 35 Ղրբ

Քուրդն իր թանին թթու չի ասի:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԿՇ 7 Ղրբ/Բ 1898, 346 Քղ/ԱՀԱ 15 Պլս/Ս 214 Սլմ

Դեվեն (*ուղտ*) իր կուզը չի՛ տեսնիլ:
ԱՆ 45 Նխջ

Օչով չի ասի թե ես գիժ եմ:
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Տապակը չի ասի թե իմ տակը սև է:
ՈԻՋ 142 Ջթ

Ամեն մարդ իր բեդովլաթ տղին կը գովե ու իր շիլ աղջկան:
ԹՄԿ 67 Թֆլ

Իրան աչքի գերանը թողած, ուրիշի աչքի չոփն է ման գալիս:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԺԵԱ 251 Հդկ/ԹՄԿ 105 Թփլ/ԿՇ 3 Ղրբ

Իրա աչքի գերանը չի տեսնում, խալխի աչքի մազն ա տեսնում:
ԺԵԱ 212 Վղպ

Քոռը շլին մանանա կենե:
ԱՀ VI, *100 Բլն/Բ 1898, 346 Քղ/ՄԹ 45 Շրկ*

Քոռը շիլին չի հավնիր:
ԱՀԱ 8 Պլս

Քոռը շլին աչքն կ հաներ:
Բ 1898, 603 Մփղ

Շեխն իրիցուն կ'ասի պասակեր:
ՀԺՀ VII, *111 Վն*

Մոլլեն իրիցուն կասի պասակեր:
ՍԵ 5 Մկ

Հայլին առ երեսդ տես, որ ուրիշին փուտ չը դնես (*թերություն վերագրել*):
ՎԱ 25 Վղպ/ԱՇ 43 Աշտ

Էշն ինքն է, խոտն ուրիշի առաջը կը դնե:
ՓՇԱ 103 Շրկ/ՄՀ 24 Լո

Ուրիշին քարոզող, իրան լոլոզող:
ՄԹ 36 Շրկ/ԵԱ 121 Խոջ/ԱՀ VI, *85 Բլն*

Առաջ քեզ ասի, հետո ուրիշին:
ԳԱ 66 Վղպ/ՀԺՀ VII, *101 Ղրբ*

Հոպոպն ինքն է հոտած, հենց գիտե թե բունն է հոտած:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԳԱ 11 Վղպ/ԱՀԱ 4 Պլս/ԺԵԱ 247 Հդկ

Լակլկու ոռն է ծրտոտ, գիտե թե բունն է ծրտոտ:
ԷԱ 9 Ալշ/ԺԵԱ 177 Բլն

Ալին Մահմատից զոռ չէ:
ՄԹ 2 Շրկ

Քոսին տանազ անողը՝ լավ միրուք կունենա:
ՓՇԱ 126 Շրկ

Իմ կնիկը սուտ մուղտուսի, ուր կը պահի, էլին կ'ասի:
ԺԵԱ 187 Վն

ԼԱՎԻ ՀԱՐԳԸ ՉՀԱՍԿԱՑՈՂ, ԱՆԱՐԺԱՆ

Խոզի գլուխը խալիչի վրա չի կենալ:
ՊԺԲ 49 Աշտ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՀ XI, *114 Բրչ/ԹՄԿ 114 Թփլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԱԴ 6 Սսն*

Խոզի գլուխը սեղանն են դրե, գլորեր աղբն է ընկե:
ԺԱԲ 99 Ախց/ԺԵԱ 195 Տրպ/ՀԺՀ VII, *99 Խրմ*

Կոզնին (ոզնի) *դրին խալիչին գլորեց ընկավ գետին:*
ԺԵԱ 212 Վղպ/ԱԲ II, *14 Ագլ/ԿՇ 3 Ղրբ*

Էշին ռեհան կը տան՝ հոտ անի, բերանը կը տանի:
ՀԺՀ VII, *80 Աստ/ԺԵԱ 208 Քղ/ՄԹ 40 Շրկ/ԵԱ 110 Խոջ/ԱՇ 58 Աշտ/Բ 1898, 315 Քղ*

Էշն ի՞նչ գիտի՝ նուշն ինչ ա:
ԺԵԱ 211 Վղպ/ՓՇԱ 103 Շրկ/Բ 1898, 315 Քղ/ՀԱ 206 Ակն/ՁԲ 60 ՁՏմ/Բ 1899, 805 Հղր/Բ 1898, 378 Դրք/ԱՆ 80 Նխջ

Էշն ինչ գիտե նուշն ի՞նչ ա, Բաղդադի քիշմիշն ինչ ա:
ՄՀ 21 Լո

Էշն ինչ գիտե նուշը, կէրթա, կուտե փուշը:
ԵՀԳ 102 Եվդ/ԱՄ 1886, 75 Սբս/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԵԱ 194 Տրպ

Էշն ի՞նչ գինա զգեշ:
ԱՀ VI, *82 Բլն/Մ 1885, 424 Ղլթ*

Էշն ի՞նչ գիտե՝ խուրման ի՞նչ է:
ԹՄԿ 93 Թփլ/ՀԱՎ 1887, 175 Խոջ

Էշն ի՞նչ ա գիդում՝ մոշը ի՞նչ ա:
ՀԺՀ VII, *103 Ղրբ/ՀԺՀ* VII, *102 Ղրբ*

ԿԱՄԱԿՈՐ ԵՎ ԱՆԿՈՏՐՈՒՄ

Ինատս ինատ (*խոսքս խոսք*) է, անունս քոռ Մուրատ:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԱՇ 30 Աշտ

Ինատ արեց էլերին, ետևն արեց գելերին:
ՀԺՀ VII, *95 Վղպ/ԺԱԲ 113 Ախց/ԱՀ* VII—VIII, *491 Ալշ/ԺԵԱ 187 Վն*

Երկու պինդը պատ է պատռեր:
ՀԱ 206 Ակն/ԱՀ IX, *183 Պլս/ԵՀԳ 101 Եվդ*

Ինատ արողը սարն ի վեր, սև անթրոց տակն ի վեր:
ՎՍ II, *140 Վն*

Օխտը զոմեշ կուտամ մեղա աստըծու չեմ ասի:
ՓՇԱ 126 Շրկ/ՊԺԲ 46 Աշտ

Կը մեռնեմ, մեղա աստծու չե՛մ ասի:
ԱՇ 37 Աշտ/ԺԵԱ 235 Լո

Կատվին կտրիցն էլ քցես, մեջքը գետնին չի առնի:
ԱՇ 36 Աշտ/ԺԵԱ 212 Վղպ/ԵԱ 121 Խոջ

Սատանի ձին ա նիլել, վեր չի գալի:
ԱՇ 59 Աշտ/ԺԵԱ 236 Լո/ԷԱ 12 Ալշ

Լեպ ըսավ, լեպլեպի չըսավ:
Մ 1886, 45 Տրպ

Դու ինչ ուզում ես ասա, նա իր զուռնեն ա փչում:
ԱՇ 17 Աշտ/ԺԵԱ 234 Լո

Դու ինչ ուզում ես ասա, նա իր էշն ա քշում:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ԿՇ 7 Ղրբ

ՉԱՐ, ԴԱԺԱՆ, ԽԱՐԴԱԽ

Ծձին վրա թքնէ, օձը կը սատկի:
ՀԱ 275 Ակն/ՀՏՎ 31 Շրկ/ԱՇ 25 Աշտ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Կոխած տեղը չայիր (*մարգագետին*) չի բուսնիր:
Բ 1900, 579 կՄ/ԱՇ 27 Աշտ/ԺԵԱ 177 Բլն

Բարև տվողին էշը կը սատկի:
ՀԱ 221 Ակն

Անկից նեռու էղողը, սատծուն կը մոռենա:
ԵԱ 18 Կրն/ԺԱԲ 108 Ախց

Յոթ ծովեմեն դուրս ընկած է:
Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1899, 42 Կն/ԵՀԳ 101 Եվդ

Օձն ի ձեռքեն չսողար:
ՀԳ 1895, № 1235 Ղլթ

Օձն ուր ծանրեն (*թույն*) կը տրաքվի:
ԱՂ 1 Սսն

Նամարդի (*անմարդ*) հացը չուտվի:
ՀՏՎ 20 Շրկ

ԱՆԳՈՒԹ ԵՎ ԶԿԱՄ

Ժեռ քարը լավ ա, քանց անգութ սիրտը:
ԱՀ XI, *113 Բրչ/ՓՇԱ 107 Շրկ/ԱՇ 32 Աշտ*

Վախեցիր էն մարդուց, որ չվախնար աստծուց:
ՀԳ 1895, № 1235 Ղլթ/ՆՆ 492 Շրկ/ԱՀ XVIII, *36 Ալշ/ԼՄ 1880, 54 Բլն*

Անգութն առավ, մենք ավինք. անգութը մեռավ, մենք մնացինք:
ԺԵԱ 206 Տվկ

Անխիղճ մարդի հացը երկաթ կը դառնա:
ԱՇ 1 Աշտ

Արև ըլլի, մարդու վրա չի ցաթեր:
ԵՀԳ 98 Եվդ/Բ 1899, 554 Քղ/Բ 1900, 563 ԿՄ

Արև ըլլի նե, մարհմամ (թաշկինակ) *չի՛ չորցներ:*
Բ 1900, 563 ԿՄ

Ձեռին օձ ըլնի, մարդու վրա չի զցի:
ԱՇ 51 Աշտ

Մառից փուշ հանող պտուղ չի:
ԱՇ 51 Աշտ

Ո՛չ ինձի կով մը, ո՛չ դրացինիս երկու կով:
ԱՀ IX, *182 Գլս/ՀԺՀ* VII, *99 Խրմ*

ՎԱՐՊԵՏՈՐԴԻ, ԽԱԲԵԲԱ

Ալու գդակը Վալու գլխին ա դնում, Վալունը՝ Ալու:
ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 66 Թփլ

Էշը փալանովն (*համետ*) ա ուտում, ուղտը ղոլանովը (*փորի կապ*):
ԳԱ 19 Վգպ

Դավեն փալանով կուլ կը տա:
ՀԺՀ VII, *79 Աստ/ԺԵԱ 248 Հգկ*

Շանը չապիկ կը հագցնէ, կատվին՝ վարտիք:
ՀԱ 252 Ակն

Սատանին չարոխ կը հագցնէ, կատվին՝ վարտիք:
ԺԱԲ 102 Ախց

Մորը մանածը ծախող է:
ԱՆ 75 Նխջ/ՀԱ 251 Ակն/Բ 1900, 580 ԿՄ

Մորը մանածը ներկած է:
Բ 1899, 40 Կն/ԹՄԿ 91 Թփլ

Հազար չաթու-չվան կարած է:
ԱԺԲ 88 Քնք

Բանվորի մանգաղ գողցող է:
ՓՇԱ 96 Շրկ

Ագռավի ծերտը աքասու տեղ անց կը կացնի:
ԱՇ 4 Աշտ

Կուտի ու ջուրն էլ վրան կը խմի:
ԱՇ 38 Աշտ

Յոթը գեղ մեկ իշու կը բառնա:
Բ 1898, 315 Քղ

Տղան մամու (*մոր*) փորեն կը հանէ:
Բ 1899, 805 Հզր

ԱՆՏՆՏԵՍ, ՇՌԱՅԼՈՂ

Մի օր բարի-բարկենտանք, մի օր անօթի սնգսնգանք:
ԱՂ 4 Ախց/ԱՄ 1886, 75 Սրս/ԼՄ 1880, 60 Բլն/ԺԵԱ 189 Վն/Բ 1898, 604 Մփղ/ԱՀԱ 15 Գլս/ՁԲ 61 Զհմ

Օր մը եղոտ կերակուր, օր մը ապրէն խուս չ՚կա:
ԺԵԱ 251 Հգկ

Օրև մալեզ (չբալի խյուս), *օրև խլեզ:*
ԺԵԱ 285 Ալշ

Օրև մալեզ, օրև փրշուք (խմորով նաշ):
Բ 1900, 618 ԿՄ

Մի օր լափի, բղկրտա, տասն օր սոված զկրտա:
ԱՇ 48 Աշտ

Շափ-շափ կուտեն, շաքթով կաշեն:
Բ 1898, 200 Կրն

Շատ տիղ ար է զցում:
ԹՄԿ 144 Թփլ

Ծառի էղնէն (խակից) *աբասի է գցում:*
ԹՄԿ 117 Թֆլ

Գդալ-գդալ ժողվեցի, շերեփ-շերեփ ցրվեցի:
ԺԵԱ 188 Վն/ԵՀԳ 100 Եվղ

Ամեն օր այուսլի *(պճնված)* քալողը, կիրակի օրը լաթ չի զտներ հագնելու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Առաջ կըլնիս ձեռնարաց, վերջը կըլնիս գըլխաբաց
ԱՇ 3 Աշտ

Լեն փորիկ, ընկեր նեղ օրիկ:
ԱՀ VII—VIII, *492 Ալշ*

Տալով, տալով, ծովն էլ կը հատնի:
ԱԺԲ 91 Քնբ

ՄԵԶԸՆԿԱՆ

Ով հարս, դու հարսնքուր:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱՀ IX, *190 Գլս/Բ 1900, 263 Հգր/Բ 1900, 599 ԿՄ/Բ 1900, 186 Մրշ/Մ 1886, 45 Տրպ*

Ով փեսա, դուն փեսաղբեր:
ԱՇ 62 Աշտ

Որտեղ էրկու շուն լծեն, դու էնտեղ սելվոր կլնես:
ԱՇ 62 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԵԱ 168 Ալշ

Էրկու շուն մի տեղ գան, կը վազի, որ գուլթան լծի:
ԺԵԱ 211 Վղպ

Անլվա գդալի պես ամեն աման կը մտնի:
ԱՇ 6 Աշտ/ՓՇԱ 92 Շրկ/Ս 215 Սլմ

Անպոչ գդալի պես ամեն աման կը խառնէ:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԺԵԱ 212 Վղպ/ԿՇ 3 Ղրբ

Անգլուխ սամու պես ո՞ւր ասես մտնում է:
ԱՇ 8 Աշտ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Ուր որ մառաղ՝ հոն շերեփ:
ԳՀԿ 1667 Զմխ

Ուրտեղ պուտուկ՝ ինք բերանը խուփ:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ուրտեղ մանղալ *(կրակարան)*՝ ինք մեջը մաշա *(ունելի)*:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ոն ի նաշ՝ Գորգիկն ի նաշ, ոն ի հեչ՝ Գորգիկն ի մեջ:
ԱՀ VII—VIII, *476 Ալշ/ԱՀ* VI, *96 Բլն/Բ 1898, 378 Դրք*

Հնդկաստան ընկուզ կոտրին՝ մեջեն կելլե:
ԱՆ 82 Նխջ

Բերնի բալնիք, դռան լգիկ:
Բ 1898, 333 Դրք

Տարան-տարան, բրդի շուն՝ քե՞զ ինչ տարան:
ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԱՀ VII—VIII, *482 Ալշ/ԺԵԱ 223 Վղպ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԼՄ 1880, 14 Բլն*

ԲԱՐԿԱՑԿՈՏ — ԲԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Բարկացող մարդը շուտ կը ծերանա:
ՓՇԱ 96 Շրկ/ՎՍ II, *136 Վն/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԲԱ 11 Ղրբ*

Բարկացողն իր պարկը կը պատռի:
ԳԹ 122 Սլմ

Բարկությամբ ելնողը վնասով կը նստի:
ԼՄ 1880, 11 Բլն/Բ 1898, 604 Մֆղ

Թունդ քացախը իրա ամանը կը ճաքացնի
ԺԵԱ 211 Վղպ/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ԺԱԲ 93 Ախց/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/ԺԵԱ 182 Մշ/ԱՆ 51 Նխջ/ԱՀ XII, *102 Ալշ*

Բարկ քացախը իր ամանը կէրե:
ՀԱ 205 Ակն/ՀԱՎ 1890, 89 Տրպ/ՀԳ 1895, № 1235 Ղլթ

Բարկ քացախը ուր ամանին վնաս է:
ՎՍ I, *136 Վն/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԱԲ* II, *16 Ագլ*

Թունդ քացախը իր տիկը կը պատռէ:
ՓՇԱ 104 Շրկ/ԱՀ VI, *99 Բլն*

Էլավ սիրտ՝ կդրեց գլուխ, իջավ սիրտ՝ չը գտավ գլուխ:
ԺԵԱ 220 Վղպ/ԱՇ 21 Աշտ/ՀՏՎ 4 Շրկ/ԺԱԲ 92 Ախց/ՀԺՀ VII, *79 Աստ/ԺԵԱ 174 Խստ/ՀԱ 206 Ակն/ԵՀԳ 100 Եվղ/ԱՄ 1886, 74 Սբս/ՇԿ 9*

Պղինձը շատ որ ըլնի, իրա վրեն կը թափի:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԺԵԱ 236 Լո/ԱԴ 2 Լո

Պղինձը որ ըլէի, իր տակը կը հանգցնի:
ԺԵԱ 236 Լո

Պուտկի եռը ուր վերեն կը թափի:
ՎՍ I, *135 Վն/ԱՀ* XVIII, *33 Ալշ*

Պուտուկ եռա, թափի բոլոր:
ԺԵԱ 183 Մշ/ԼՄ 1880, 18 Բլն

Ջիգրը *(ջղայնությունը)* ջիգր կու բերե:
ԹՄԿ 151 Թֆլ

Էլած սիրտը, վարար գետը՝ մեկ ա:
ՎԱ 13 Վղպ

ՈՐԿՐԱՄՈԼ — ՈՐԿՐԱՄՈԼՈՒԹՅՈՒՆ

Փորն ու հորը մեկ է:
ԹՄԿ 164 Թֆլ/ՄԹ 46 Շրկ

Փորը որ կա՝ անտակ ձոր ա:
ԳԺԲ 58 Աշտ

Փորը հոր է, քանի լցեն կը տանի:
ՎՍ II, *152 Վն/ԹՄԿ 164 Թֆլ*

Ծակ բողազը *(որկոր)* ինչ որ լցնես՝ ներս կերթա:
ԱՇ 35 Աշտ/ՆՆ 501 Շրկ

Բուգը գլուխն ա ծեծել:
ԱՇ 12 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ

Գլուխը բողազին ղուրբան է:
ՀԺՀ VII, *78 Աստ*

Դարմանը քունը չի, դարմանանոցը հո քո՛ւնն ա:
ԺԵԱ 219 Վղպ/ՄԹ 7 Շրկ/ՀԺՀ VII, Աստ/ԹՄԿ 90 Թֆլ/ԿՇ 2 Ղրբ/ԺԵԱ 234 Լո/ԱԲ II, 13 Ագլ

Դարմանը քունը չէ՝ մարագը խո՛ քունն ա:
ԺԵԱ 234 Լո/Բ 1898, 302 Խն/ԵԱ 102 Խոյ/Մ 1885, 423 Խրբ/ԺԵԱ 199 Տրպ/Բ 1899, 806 Հզր/Բ 1898, 414 Դրք/ՈՒՋ 137 Զթ

Հարդ քոն չէր, խո՛ հարդամանն քոնն էր:
ԱՀ VII—VIII, 474 Ալշ/ՀԺՀ VII, 108 Վն/ԱՀ VI, 94 Բլն

Ա՛նը քունը չի, թանամանը հո քո՛ւնն ա:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԿՇ 3 Ղրբ

Անտեր մնաս դուն բողազ, ինչ կը տենաս, կը դողաս:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ՄԹ 4 Շրկ/ԱՀ VI, 98 Բլն

Կրակն ընկնես դուն բողազ, ինչ կը տեսնես, կը դողաս:
ԹՄԿ 118 Թֆլ

Բողազ, ինչ կը տեննա՝ կը դողա:
ԳԱ 7 Վղպ/ԱՇ 11 Աշտ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Փորուն հետ հաշտ էղողը, դրացնուն հետ խռով կըլլա:
ԱՀԱ 14 Պլս

Պողազին համար ղաւիին (*դատավոր*) կերթա կու:
ԱՇԳ 75 Արբ

Մեկ չուտողեն վախեցիր, մեկ ուտողեն:
ՆՆ 512 Շրկ

Շատ ուտելը, քիչ ուտելուց էլ կը քցի:
ՀԺՀ VII, 85 Աստ

Փորը լի, աչքն անօթի:
ԼՄ 1880, 57 Բլն

ՆԱԶԿՏԱՆ ԵՎ ԲԾԱԽՆԴԻՐ

Ձեմ ուզում, ջերս գցի:
ՊԺԲ 55 Աշտ/ՀԺՀ VII, 86 Աստ/ԹՄԿ 148 Թֆլ/ՓՇԱ 121 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/ԱՀ IX, 189 Պլս/Բ 1900, 598 ԿՄ/Բ 1899, 478 Կն/ԺԵԱ 291 Տրպ/Բ 1898, 414 Դրք/ՀԱ 257, Ակն/Մ 1885, 422 Խրբ/ԵՀԳ 112 Եվդ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ԱՆ 28 Նխջ

Չեմ ուտեր՝ ծոցս դրեք:
ՄԲ 439 Բլն

Չեմ ուտեր, ճեպս դրեք, չեմ կարգվիր՝ ծոցս տվեք:
Բ 1899, 772 Մլթ

Նազ կենե, հազ կենե (*սիրել*):
ԺԱԲ 88 Ախց/ՓՇԱ 118 Շրկ/ԺԵԱ 183 Մշ/ԵԱ 114 Խոյ/ԱՇ 51 Աշտ/ԳԹ 117 Սլմ

Առաջ նազ կէնե, վերջը հազ կէնե:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Դմակ չի ուտե, թե ոչխարի եաւին մոտիկ է:
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԱՇ 17 Աշտ/ՄԹ 7 Շրկ

Սարեկ չուտե՝ ... է, կռիկ չուտե՝ կտուցն աղբոտ է:
ՎՍ II, 150 Վն

Նավոն փլավ չի ուտում:
ԱՇ 51 Աշտ

Տոտոն փափչի (*հողաթափ*) սովոր չի:
ԱԳ 8 Լո

Շատ լավին ման եկողը, շատ փսին ռաստ կը գա:
ԱՇ 52 Աշտ/ՓՇԱ 118 Շրկ

Շատ մի ընտրի, ընտրտոցը (*վատ վիճակ*) կընկնես:
ԱԳ 17 Վն

Հավկիթին մեջ մազ կը փնտռե:
ԱՀԱ 9 Պլս/ՀԱ 243 Ակն/Բ 1898 316 Բղ/ՈՒՋ 139 Զթ

ՇԱՏԱԽՈՍ

Շատախոսի գլուխը ծակ ա:
ԱՇ 53 Աշտ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԺԵԱ 183 Մշ

Լեզուն լագ-լագ, գլուխը ծակ-ծակ:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԲՎ 1 Բրդ

Ինքը լակլակ, գլուխը ճանի տոպրակ:
ԺԵԱ 177 Բլն

Շատ հաչան շունը, ոչխարին գել կը բերի:
ԷԱ 8 Ալշ/ԺԵԱ 197 Տրպ/ԱՄ 1886, 74 Սրս/ԱՀԱ 8 Պլս

Շունը հաջելով գայլ կը բերե:
Բ 1898, 809 Բղ/ՀԱ 211 Ակն/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ԱՆ 42 Նխջ/ՀԱՎ 1887, 197 Խոյ/ԼՄ 1880, 44 Բլն

Շատախոսն ընկավ փորձանքի մեջ, սատանեքը ծափ ավին, ծիծաղեցին:
ԲԱ 32 Ղրբ

Զաչանակին (*շատախոս*) ո՞վ սուս կացրուց — «մունջը»:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Բերանը քառասուն լիտր անըվա բուրդ չի բռներ:
ԷԱ 16 Ալշ

ԱՆՏԵՂՅԱԿ

Իմացել է, որ խորասան խալի կը գործեն, լանքն ու երկանքը չի գիտե:
ՓՇԱ 105 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ԱԷ 1894, 200 Ալշ/ԵԱ 105 Խոյ

Իմացել են, որ Ալին մեռել է, չեն իմանում թե՝ ո՞ր Ալին է:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ

Իմացել են Ալին մեռել ա, համա չեն իմացել՝ Ալին ա, թե Մահմադ Վալին:
ՊԺԲ 48 Աշտ

Իմացել ա, որ Մուսեն մեռել ա չի գիտըմ, ո՞ր Մուսեն ա:
ԱՇ 29 Աշտ

Լսել է Բաղդադ խուրմա կա, չի գիտեր ի՛նչպես կուտեն:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Էշի անգաջումը քնած ա:
ԳԱ 19 Վղպ/ՀՏՎ 10 Շրկ

Ուղտի անկաջումը քնած ա:
ԳԱ 56 Վղպ

ԱՆԴԱՍՏԻԱՐԱԿ, ԱՆԿԻՐԹ

Անհովիվ արծեր, անփարախ մեծ-ցեր է:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/ԽԱ 118 Խոջ/ՆՆ 481 Շրկ

Անծիծ արծցած, անպարան մե-ծըցած:
ԱՀ VII—VIII, *457 Ալշ*

Էշ կերել է, էշ մեծացել:
ՓՇԱ 103 Շրկ/ԹՄԿ 94 Թֆլ/Ս 213 Սլմ/ԱՀ IX, *183 Պլս*

Երկու իշու գարի չի կրնա ջոկել:
ԺԵԱ 248 Հղկ/ՆՆ 494 Շրկ/ԿՇ 2 Ղրբ

Այրը տեսնելիս, մարդակ *(տանի-քի գերան)* կը կարծե:
ՓՇԱ 92 Շրկ/Բ 1898, 333 Դրք/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱ 216 Ակն/ՎՍ I, *121 Վն*

Փորը նեղքես նե, այր մը չելլեր:
Բ 1899, 411 Կն

ԲՆԱԾԻՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Խելքը բնովի է, ոչ թե գնովի:
ԱՇ 34 Աշտ/ՓՇԱ 107 Շրկ

Խելքը բնական պտի, ոչ թե ստա-ցական:
ԱՇ 34 Աշտ

Խելքն ի խմնեն, ջուրն ավազանեն:
ԱՀ VII—VIII, *492 Ալշ*

Խելքն ի խմեն պիտի, ճարելովն ի՞նչ տ'ենա:
Մ 1885, 450 Ղլթ

Խելք խմնեն պիտի, խոնարհն էլ անձնեն:
ՇԿ 10 Շտխ

Խելք խմնե պիտի, խալավ անձնե:
ՎՍ I, *129 Վն*

Խելք պիտի խմնեն, որ անըսել *(անխոս)* ենա զըմեն:
ԱՀ VII—VIII, *492 Ալշ*

Խելոք մանուկն օրորոցում ճայտ-նի կանի:
ԱՇ 33 Աշտ/ՎԱ 21 Վղպ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Ձուտը ձվումը մաշուր կըլի *(կերևա)*, էրեխեն՝ օրորոցումը:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Լավ ձագը ձվումը մաշուր կանի, լավ տղեն օրորոցումը:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ՀԺՀ VII, *89 Ալշ/ՎՍ* I, *121 Վն/Մ 1885, 423 Ղլթ*

Աղեկ ձագ մեջ ձվին, աղեկ գառ մեջ քոզին *(գառնանոց)* բելլու *(հայտնի)* կանի:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Այծը ուլուց ճայտնի կըլլա, մանուկն՝ ի օրոց:
0

Ձուտը ձվի միջին բելլու կանի:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԹՄԿ 131 Թֆլ/ՍԽ 35 Զզգ

Աղեկ օրն առավոտից, աղեկ տա-րին գարնանից:
ՊՎ 133 Վն/ՍԵ 6 Մկ/ԱԱ 5 Պլս

Օրն առավոտեն բայլու կենե:
ՀՏՎ 31 Շրկ/ԱՀ VI, *100 Բլն/Մ 1885, 422*

Բարի օրը՝ բարի լուսուն բելլի է:
Բ 1898, 472 Քղ

Աղեկ օրը վաղընկուց, աղեկ տղան պըզտիկուց:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կարմիր կովը իր կաշուցը դուս չի գա:
ՎԱ 23 Վղպ/ԱՇ 36 Աշտ/ՄԹ 22 Շրկ/ՀԺՀ VII, *82 Աստ/ԵԱ 6 Ալշ/ԼՄ 1880, 31 Բլն/ՎՍ* I, *130 Վն/ՇԿ 9 Շտխ/ԱՂ 7 Սսն/ԺԵԱ 231 Հթ*

Կրիեն իր կոտիցը *(պատյան)* դուս չի գա:
ԱՇ 36 Աշտ/ՄԹ 22 Շրկ/ԵԱ 14 Ալշ/ԱՀ VI, *88 Բլն/ՊՎ 138 Վն/Մ 1885, 450 Ղլթ*

Գելը բուրթը կը փոխե, բնութքը չի փոխե:
ԹՄԿ 87 Թֆլ

Գելը ուր որ էթա, իր գիլությունը կանի:
ԱՇ 14 Աշտ/ՓՇԱ 98 Շրկ

Սև շունը չի սիպտակի:
ՍԵ 6 Մկ/ԼՄ 1880, 53 Բլն/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/Բ 1898, 133 Կրն

Հեռավորի ողջությունը հարցրու, էլ են խույն *(բնավորություն)* ա, են խասիաթը *(հատկություն)*:
ԱՇ 39 Աշտ/ԱԱ 132 Երվ/ՀՏՎ 15 Շրկ

Վատ օրը կը լավանա, վատ մարդը չի լավանա:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԱՀ VI, *98 Բլն/ԱՆ 62 Նխջ/ԺԵԱ 186 Վն/Բ 1898, 603 Մֆղ*

Գեշ օրեր էնքան աղեկցած ա, դու գեշ մարդու աղեկնալ ըսա:
ԺԵԱ 168 Ալշ

Օձն իրան շապիկը կը փոխե, բնությունը չի փոխե:
ՄԹ 47 Շրկ/ԹՄԿ 170 Թֆլ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/ՎՍ II, *152 Վն/ՀԺՀ* VII, *101 Խրմ/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ԲԱ 43 Ղրբ*

Փիս մարդը՝ Ջառկին էլ փիս կլնի:
ՓՇԱ 125 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԹՄԿ 156 Թֆլ/ՎՍ II, *152 Վն/ԺԵԱ 291 Տրպ*

Կաթի հետ մտածը, հոգու հետ դուս կը գա:
ԳԱ 11 Վղպ/ՓՇԱ 109 Շրկ/ԹՄԿ 120 Թֆլ/ԱՆ 50 Նխջ/ԵԱ 19 Ալշ/ԱՀ VI, *90 Բլն/ՎՍ* I, *130 Վն/Բ 1898, 445 Դրք/Մ 1885, 451 Ղլթ*

Ինչ որ տեսավ օրորուն, կերթա չում *(մինչև)* գերեզման:
ՎՍ I, *127 Վն*

Խոզն իր խոզությունը չի թողուլ:
ԱԺԲ 88 Քնք

Բղուրը բրինձ չի լինի:
ՄԹ 3 Շրկ

Իշի քուռակը վերջն էշ կը դառնա:
ԱԺԲ 87 Քնք

Շան պոչը կաղպար դնելով չի շիտկի:
ՄԹ 33 Շրկ/ԺԵԱ 214 Վղպ/ԼՄ 1880, 45 Բլն/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1899, 554 Քղ/ԱՀ VI, *94 Բլն/ԺԵԱ 183 Մշ/ԲԱ 32 Ղրբ/ԺԵԱ 171 Ալշ/Բ 1898, 378 Դրք/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ՀԱ 211 Ակն/ԵՀԳ 110 Եվգ*

Շան պոչն օխտը տարի կաղպար դրին, էլի էն կեռ պոչն ա, էլի էն կեռ պոչը:
ԵԱ 120 Խաչ/ՀԱՎ 1887, 197 Խաչ/ՓԾԱ 118 Ծրկ

Շան պոչը կտրելով, անմեղ գառ չի դառնա:
ԱԾ 52 Աշտ/ԱՀ XI, *115 Բրչ/ՄԹ 34 Ծրկ/ԹՄԿ 146 Թփլ*

Ինչ որ ուզում ես արա, Պուղին Պետրոս չի դառնա:
ԱԾ 30 Աշտ/ԱՀ XI, *113 Բրչ/ՓԾԱ 105 Ծրկ*

Ավշանը *(վայրի խոտ)* ինչքան բեչարես *(մշակել)* ռեհան չի դառնա:
ԳԱ 56 Վգպ/ԱԾ 51 Աշտ/ԱԾ 51 Աշտ

Իշատռուկին մանիշակ չի բուսնիր:
ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ

Մորուց խենթ ըլողին՝ սուրբ Սարգիսն ի՛նչ անի:
ԺԵԱ 206 Տվկ/ԱՏ 1927, 159

Աստուծանա կա ոչ, մարգարեն հո՞ւնց *(ոնց)* անե:
ՀԺՀ VII, *103 Ղրր*

Մեկմ՝ օր մորեն ռունա *(գեղեցիկ)* չըլնի՝ էնոր սրմեն *(ծարիր)* ի՞նչ էնա:
ԵԱ 104 Խաչ

Թուխ աչքը մորուց պիտի, դեղ դրածը՝ թեզ կավըրի:
ՀԱ 207 Ակն/ԵՀԳ 113 Եվգ

Անլի կերակուրին համ կա, անլի խելքին համ չը կա:
ԳԹ 111 Սլմ/ԲԱ 8 Երվ

Էշը ջոջանալով *(մեծանալով)*, թավլաբաշի *(ախոռապետ)* չի դառնա:
ԳԹ 123 Սլմ

Էշը թիմարելով քեհլան *(նժույգ)* չեղնի:
ԼՄ 1880, 21 Բլն

Էշը թակելով ջորի չի դառնալ:
ՀԺՀ VII, *102 Ղրր/ԱԲ* II, *13 Ագլ*

Էշը քառսուն անգամ Երուսաղեմ գնացեր՝ նորեն էշ է մնացեր:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱԾԳ 73 Արր/ԺԵԱ 194 Տրպ/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ՎՄ I, *125 Վն*

Շնեն գառ չի՛ ծնի:
ԼՄ 1880, 45 Բլն/ԱՀ IX, *189 Պլս*

Օձի ձագը հավի ձագ չիլնի:
ԺԵԱ 180 Բլն

Օձի ձվից հավի ճուտ դուրս չի գա:
ՄԹ 47 Ծրկ

Ծաղիկը վեր ուր քոքին կը բուսնի:
ԱՀ VI, *86 Բլն/ԱՀ* XIII, *84 Ալշ/ՎՄ* I, *129 Վն/ԾԿ 12 Ծոխ*

Թարխունը իր քոքին կը բուսնի:
ԱԾ 26 Աշտ/ՎԱ 17 Վգպ

Շնեն շուն կլնի:
ԱՀ VI, *94 Բլն*

Շունեն՝ շուն ու կես կէղնի:
ԱՀ XVII, *51 Ալշ*

Շունեն շուն կը ցնկնի, սամուրեն՝ սամուր:
ԱՆ 40 Նխջ

Շունն ինչ ուտե, էն կը փսխե:
ԺԵԱ 179 Բլն

Սև շուն զինչ ուտա՝ զէն դուրս կխտա:
ԱՀ VII—VIII, *481 Ալշ*

Խև աղջիկը՝ խև հարս կըլնի, խև հարսը՝ խև տանտիկին:
ԲՀ VII, *ՄՀԹ 1869, 118*

Շունը իրա շնութենը կանի:
ԺԵԱ 296 Վգպ/ԱՆ 76 Նխջ

Գիլիցը սամազլըղ *(սերունդացու)* չի ըլնի:
ՎԱ 8 Վգպ/ԹՄԿ 86 Թփլ/ԲԱ 12 Ղրր/ԺԵԱ 234 Լռ/ՎՄ II, *139 Վն*

Գիլի ձագը սամազլըղ չի լինի:
ՓԾԱ 98 Ծրկ/ԱՀ VI, *78 Բլն/ԷԱ 19 Ալշ/ՎՄ* I, *124 Վն/ԺԵԱ 185 Խլթ*

Արջին ձագը սամազլըղ չըլլար:
ԺԱ I, *52*

Օձի ձագը սամազլըղ չի էղնի:
ՄԹ 47 Ծրկ

Հավին հարյուր հետ կուտ տու, էլի կտուցը գետնին կը քսի:
ԳԱ 10 Վգպ

Ագռավը ինչքան լողանա, ղազ չի լինի:
ԳԱ 56 Վգպ

Շան լե ջինս *(ցեղ)* կը հարցուն:
ՀՏՎ 22 Ծրկ/ԱՀ XVII, *50 Ալշ*

Ասլը *(ցեղը, տոհմը)* իմացի, իրան ճանաչի:
ԱԾ 5 Աշտ

Տանձը ծառեն հեռու չինկնիր:
ԱՆ 38 Նխջ/ՀԺՀ VII, *101 Խրմ*

Խնձորը յուրան ծառան հեռի չի ընկնիլ:
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրր/ԲՎ 1874, 336

Տղեն՝ տղից կլնի:
ԳԱ 62 Վգպ

Մամու գյորա *(համեմատ)* մոզիկ կէղնի:
ԱՀ XIII, *86 Ալշ*

Մեղավորին մերը չի բերե, գրկցոց մոտեն է ուսե:
ԱԾ 15

Գառիցը շուն կը ծնի, շանիցը՝ գառ:
ՀԺՀ VII, *94 Վգպ/ԱԾ 13 Աշտ/ՓԾԱ 97 Ծրկ/ՀԺՀ* VII, *78 Աստ/ՀԺՀ* VII, *78 Աստ/ԱՀ* XI, *112 Բրչ/ԹՄԿ 86 Թփլ/ԳԱ 4 Վգպ/ԹՄԿ 86*

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Ամեն մարդ իր ըրածին հավնի կու:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Ամեն մարդ՝ իմ ալուրս ճերմակ է, կ'ասե:
ԱՆ 83 Նխջ

Ամենքն իր քմեն, կածե զըմեն:
ԱՀ VI, *92 Բլն*

Անկանը կա, ծակ չը կա:
ԺԱԲ 102 Ախց

Դարտակ քցում է, որ լիքը բռնի:
ԱԴ 13 Վն

Ես ասում եմ՝ ախտա *(ներքինի)* եմ, էն ասում ա՝ քանի՞ տղա ունես:
ԺԵԱ 211 Վգպ/ԹՄԿ 106 Թփլ

Ես նախիրն եմ դրկում, ինքն ախոռն ա մտնում:
ՀԺՀ VII, 79 Աստ/ՆՆ 516 Շրկ/ԼՄ 1880, 19 Բլն

Էշը յոթ տեսակ լող գինա, ջուր որ տեսավ՝ յոթն էլ կը մոռնա:
ԺԵԱ 169 Ալշ/ԼՄ 1880, 20 Բլն/ԺԵԱ 174 Խստ/Բ 1898, 445 Դրք

Ընելիս՝ նոլ ը նոփ, չընելիս՝ չոր ը չոփ:
ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Խի՛ *(ինչու)* լողամ, որ խի՛ դողամ:
ԳԱ 17 Վղպ/ԱՇ 34 Աշտ/ԳԹ 110 Սլմ/ԺԵԱ 230 Հթ/ԱՀԱ 11 Պլս/Բ 1898, 445 Դրք

Կորքը *(անհի ազդեցութիւն)* կա, զորքը չը կա:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Ծննուղ ծմրան ըսեց՝ գարուն էկավ, գուրպա կը գործեմ. որ էլավ գարուն, օրեր տաքցան՝ ես դո՞ր, գուրպե՞ն դոր, ըսեց:
ԱՀ VI, 91 Բլն/ԺԵԱ 183 Մշ

Նա՛ *(ոչ)* սատծուց կը վախենա, նա՛ մարդուց կ'ամչնա:
ՀՊ 1895 № 1235 Դլթ

Նիտը *(նետ)* կուտա, անիղը *(աղեղ)* կու նանէ:
ԹՄԿ 143 Թֆլ

Շանից մազ պոկիլը խեր ա:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ԺԱԲ 94 Ախց/ԺԵԱ 236 Լո/ԺԵԱ 250 Հղկ

Ո՛չ կը խմեմ ձեր վռին, ոչ կը քշեմ ձեր նորին *(գումթանի լուծ)*:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԺԵԱ 179 Բլն/ԺԵԱ 232 Հթ/ԼՄ 1880, 43 Բլն

Ո՛չ ձեր ժամը կուգամ, ո՛չ ձեր խունկն ու մոմը կուզեմ:
ԱԴ 17 Բթլ

Ջոեսին աղա էլավ, ձգեց նունուղը պոկեց:
ԱՇ 56 Աշտ/ԺԵԱ 248 Հղկ

Ջոեսը տեսավ իր մորը ոտքը, զարմացավ:
ԱՀ IX, 189 Պլս

Պոյը մատիս կորա *(համասար)*, սիրտը տասիս կորա:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Սանդ ծեծողին «դըխկ» ա անում:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ՀՏՎ 24 Շրկ

Սանդ տափողին «դընգ» տալ:
ՎՍ II, 150 Վն

Տանը ասլան, չոլումը կատու:
ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ

Ցորեն նաց չունես, ցորնի լեզու ունեցիր:
ՓՇԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ԺԵԱ 237 Լո

Բ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԶԳԱՑՈՒՄՆԵՐ, ՃԱՇԱԿ, ՍԵՐ, ՏԱՐԻՔ ԵՎ ԱՅԼՆ

ՎԻՃՏ, ՈՒՐԱԽՈՒԹՅՈՒՆ, ՍԵՐ, ԱՀ, ՄԱՀ: ԳԵՂԵՑԻԿ, ՏԳԵՂ

Ամեն մարդ ցավ մ'ունի:
Բ 1898, 445 Դրք

Ամեն մարդու սրտումը մե ցավ կա:
ԹՄԿ 77 Թֆլ

Ամեն քարի տակ դարտ կա:
ԱՂ 23 Երվ

Ամենքն իր ցավն ունի, ջաղացպանն ալ ջուրի ցավը:
ԱԱ 10 Պլս

Ցավը խանը *(մարդ)* կը քաշի:
ԳԱ 27 Վղպ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԱԲ II, *16 Ադլ*

Ցավը խանինն ի, չէ թե սար ու քարին:
ՎՍ II, *151 Վն*

Շատ դարտի տեր, շատ կը խոսա:
ԱՀ VI, *95 Բլն/ԱՀ* XVII, *50 Ալշ/ՀԳ 1895, № 1235 Դլթ*

Շատադարտ՝ շատադրուց:
ՎՍ II, *147 Վն*

Լացը լաց կը բերե:
ՀՏՎ 11 Ծրկ/ԱՀ IX, *184 Պլս*

Դարդը դարդ կը բերի:
ՀՏՎ 5 Ծրկ

Սուգը սուգ կը բերե:
ԱՀ IX, *190 Պլս*

Լացը լաց կը բերե, ծիծաղը՝ ծիծաղ:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Հոգը ցավ կը բերե, ցավը՝ մահ:
Բ 1898, 333 Դրք/ԱՀԱ 9 Պլս

Ցավը քաշողին կուտա ասված:
ԼՄ 188, 57 Բլն/ԱՀԱ 14 Պլս

Դարդը նրան տուր, ով դարման գիդի:
ԱԾ 17 Աշտ/ՓԾԱ 94 Ծրկ

Դարտ կա կուգա կանցնի, դարտ կա կերե կանցնի:
ԺԱԲ 80 Ախց/ՀԺՀ VII, *79 Աստ*

Մի դարդը մարդ չի սպանիլ:
ՊԺԲ 53 Աշտ/ԹՄԿ 139 Թֆլ

Դարդ անողին դարդ չի պակսի:
ԱԾ 17 Աշտ

Դարդ անողին դարդ չի պակսի, քեֆ անողին քեֆ չի պակսիլ:
ԹՄԿ 88 Թֆլ/ԳԱ 58 Վղպ/ՓԾԱ 99 Ծրկ

Ուրախությունից մազն է երկարում, դարդից՝ եղունգը:
ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԼՄ 1880, 46 Բլն/ԺԵԱ 202 Տրպ

Մազը սրտիցն է ջուր խըմում:
ԱՂ 26 Երվ

Ոչ հարսանիքը կը պակսի, ոչ էլ սուքը:
ԳԱ 23 Վղպ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 156 Թֆլ

Լացն ու ծիծաղն ախպեր են:
ԱՇ 31 Աշտ

Դարդն ու խնդումն իրար ախպեր են:
ՆՆ 489 Շրկ/ԹՄԿ 88 Թֆլ

Խնդումն ու տրտումը միասին են:
ԱՆ 44 Նխջ

Խնդումին ախպարը լաց է:
Մ 1886, 45 Տրպ

Հարսանիքն ու մահենիքը ախպեր են:
ՊԺԲ 51 Աշտ

Հարսնետունը առանց լաց չի ըլլի, մեռելատունն՝ առանց խնդում:
ԺԱԲ 95 Ախց

Ինչկլի (*մինչև*) դարդ չը տեսնիս, ուրախութին չես տեսնի:
ԹՄԿ 104 Թֆլ

Լացի վերջը ուրախութին է:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Լացողին բռզակը (*ինչք*) ուրախացողին շահ չունի:
Բ 1900, 350 Կար

Ամեն մարդի դարդ իրա համար ուղտ ա:
ԳԱ 29 Վղպ

Ցավը մարդի ցեցն ա, ջանը կուտի:
ՄԹ 45 Շրկ

Ցավը ուրացեր է հավատը:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Սրտի ուզածը սիրուն կըլնի:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ՀՏՎ 25 Շրկ/ԹՄԿ 152 Թֆլ/ԱՆ 38 Նխջ

Սրտով սիրած յար ըլնի, թող մի քիչ էլ չար ըլնի:
ԱՇ 60 Աշտ

Սրտի սիրած յար էլլի, գլուխ քաչալ-տազ (ճաղատ) *էլլի:*
ԱԼ 1895, 162 Վն

Սերը սիրով կըլնի, քաշքշելով բան չի դառնալ:
ՓՇԱ 123 Շրկ/ԹՄԿ 152 Թֆլ/ԱՇ 58 Աշտ

Լավ է սրտով սիրած առածը, քան թե խաչով, թագով պսակածը:
ԺԱԲ 90 Ախց/Բ 1898, 133 Կրն/ԱՀԱ 7 Պլս/ՀԱ 212 Ակն/ՀԺՀ VII, 101 Ղրմ

Սրտի սիրածը, եկեղեցու պսակածը:
ԱՆ 8 Նխջ/ԵՀԳ 114 Եվդ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ

Սրտի սիրուկ, տէրտէրոջ պսակուկ:
ԱՀ VII—VIII, 502 Ալշ

Սրտի սիրած, աստծու օրհնած:
Բ 1899, 554 Քղ

Սրտին սերը ձեռքին տուրքեն հայտնի է:
ԱՀԱ 13 Պլս/ԳԹ 110 Սլմ

Սերն աթարիցն ա կպել:
ՀԺՀ VII, 97 Վղպ/ՊԺԲ 56 Աշտ/ԺԵԱ 236 Լռ/ՀՏՎ 25 Շրկ

Սէրը աթարիցն ա կպել, չի պոկվել:
ՎԱ 44 Վղպ

Սէրը կպավ աթարից, աթարը կպավ պատից:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ՄԹ 42 Շրկ/ԼՄ 1880, 52 Բլն/ԱՀ XVIII, 34 Ալշ

Սէրն ի սէրն է կպի, սէրն աթարն է կպի, աթարն ի պատ:
ԺԵԱ 180 Բլն

Աշխարհիս մեջ սրտի սիրած:
Մ 1886, 789 Բլն

Սերը որ կա՝ անմարելի կրակ է:
ՄԹ 41 Շրկ/ԺԵԱ 285 Ալշ

Մատանիքը մատով պըտի, սիրածն էլ՝ սրտովը:
ԱՇ 47 Աշտ

Ով ումը կու սիրե, լավը նա է:
ԹՄԿ 169 Թֆլ

Ահը շատ ա, քանց թե մահը
ԳԱ 4 Վղպ/ՊԺԲ 43 Աշտ

Ահը վեր է, քան թե մահը:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԵՀԳ 95 Եվդ/ԱՆ 41 Նխջ

Ահը վեր է քան զԴավիթա մահը:
ԱԱ 8 Պլս

Ահը դժար է քանց մահը:
ԹՄԿ 68 Թֆլ/ԲԱ 7 Ղրբ/ԱՇ 10 Աշտ

Ահիկն ա տարեր մահիկ:
ԺԵԱ 173 Խստ

Ախն էլե, մախը վերցվե:
ՎՍ II, 134 Վն

Ահը լավ է, քանց մահը:
ԺԱԲ 89 Ախց

Ահը կուգա, մահը կը տանի:
ԱՀ IX, 180 Պլս/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ԱՀ VI, 75 Բլն

Ախ կը բերա զմախ:
Մ 1885, 423 Ղլթ/Ս 212 Սլմ

Ուր ահ կա, ամոթն ալ հոն է:
ԼՄ 1880, 47 Բլն/ԱՀ VI, 95 Բլն

Ահը էշը ձիեն վազուկ կընե:
ԱԱ 4 Պլս/ԹՄԿ 73 Թֆլ

Ահը կուտան, մահը չեն տա:
ԺԱԲ 89 Ախց/ՆՆ 480 Շրկ/ԱՇ 5 Աշտ

Աստված չը տանե ահը սրտեն, ամոթն՝ երեսեն:
ԼՄ 1880, 4 Բլն/ԱՀ IX, 180 Պլս

Մահն օր կա դավա (*ուղտ*) է, ամենի դուռն էլ կը չոքի:
ՆՆ 510 Շրկ/ԱՀ VI, 93 Բլն

Էս ուղտը ամենքի դռանն էլ կը չոքի:
ԳԱ 19 Վղպ/ՁԲ 60 Ձնմ

Ահի տարին էրազը շատ կըլի, մահի տարին՝ խաբարը (*լուր*):
ԱՀ XI, 112 Բրչ

Մեծ ահին, մեծ ողորմություն կա:
ԱՀ XI, 116 Բրչ

Մահը ահ կուտա, ահն ալ մահ կուտա:
ԱՆ 59 Նխջ

Վախեցած աչքը չոփ կընկնի:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Մահը մերն ա, մենք մահինը:
ԳԱ 18 Վղպ/ԹՄԿ 135 Թֆլ/ԲԱ 28 Ղրբ

Ո՛չ մահին ա ճար ինում, ո՛չ էլ պատահմունքին:
ԲԱ 33 Ղրբ

Մահը մարդի անկանի ետևին ա:
ԱՇ 49 Աշտ/ԱՀ XI, 115 Բրչ/ՓՇԱ 114 Շրկ/ԹՄԿ 137 Թֆլ

Մահը մի օր, լացը մի օր:
ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ/ԹՄԿ 135 Թֆլ/ԼՄ 1880, 37 Բլն

Մահը մենձ ու պստիկ չէ հարցնում:
ԹՄԿ 132 Թփլ

Մարդ իր մեռնելու օրի վրա չպիտի խոսի:
ՊԺԲ 52 Աշտ

Մահը գալու ըլլա նե՝ ճան չի տված կու գա:
ԱՆ 59 Նխջ

Ծանր մահիկ, թեթև ազիզ:
ԼՄ 1880, 28 Բլն

Ինչ ծնում չի, մեռնում էլ չի:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Գետինենն էլիլ է, գետինը կերթա:
ԱՆ 34 Նխջ

Ամեն մարդ ուր համրուն կայնուկ ա:
ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Մահեն փախցողին ապրածն ալ մեռածի սրա *(շարք)* է:
ԱՆ 59 Նխջ

Մուր պատերուն լուս կուտա:
ԱՀԱ 11 Գլս/ԱԱ 13

Արևուն կըսէ՝ դու մի՛ դուս գա, ես եմ դուս գալու:
ԱԱ 13

Երեսներիցը լիս է վեր թափվում:
ԺԱ II, 111

Լուսնկան պատռեր, մեջեն ելեր է:
ՀԱ 235 Ակն

Ալ էլ հազնի կը սազի, շալ էլ հազնի կը սազի:
ՎԱ 1 Վղպ

Մե խետ շարժեմ, աշխարք աժեմ:
ԳԹ 117 Ցլմ

Խորոտը որ փողան *(փողոց)* քելի՝ գետին կը դնդա:
ՎՍ II, 136 Վն

Տանը կատուն էլ լավ է, վուր սիրուն ըլի:
ԹՄԿ 160 Թփլ

Աղչկա մե սիպտկությունը օխտը այբ *(արատ)* կու պարտըկե:
ԹՄԿ 76 Թփլ

Սիպտակ ճին նալն ի՛նչ կանի, սիրունը խալն ի՛նչ կանի:
ՎԱ 44 Վղպ

Սիրունի երեսին փլավ չեն ուտըմ:
ԱՃ 59 Աշտ/ՀՏՎ 25 Շրկ

Խորոտիկն հացի հետ չկերած:
ԱՀ XIII, 84 Ալշ

Ինչ կանեմ գեղեցիկը, աշխարհաշրջիկը. կուզեմ տգեղը, տնաշենը:
ԺԵԱ 206 Տվկ

Հավը թող չիրքին *(տգեղ)* ըլլա, տե *(միայն)* հավկիթ ածե:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ձեմ գովար քո խորոտկութեն, կը գովամ քո խորոթդութեն *(հորոգի)*:
ԺԵԱ 190 Վն

Սև ու դեղին, ով որ տեսնի պատռի լեղին:
ԳԱ 64 Վղպ

Էրեսին աշողը կը կշտանա:
ԺԱԲ 103 Ախց/ՄԹ 22 Շրկ

Երեսին ճվաճեղ եփեն, չի ուտվի:
ԱՃ 19 Աշտ

Ռանգեղ (գույն) *հալվեն չի ուտվի։*
ՄԹ 39 Շրկ

Մեկ գեշը օխտը մահալլայի *(թաղ)* զարար *(վնաս)* ունի:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Սպիտակի տեսքը, սևի համը:
ԳԱ 64 Վղպ/ԱՃ 59 Աշտ

Սիպտակի անունը կա, սևի՝ համը։
ՓՇԱ 123 Շրկ/ԹՄԿ 154 Թփլ/ՎՍ I, 136 Վն

Գիշու հաց կե՛, խորոտկի ծոց պառկի:
ԱՀ VII—VIII, 489 Ալշ/ԱՃ 59 Աշտ

Գեշու բախտն ի շուկեն՝ քանց մուշկ շուռ կու գար, խորոտի բախտն ի շուկեն՝ քանց փոշի ոտքի տակ կերթա:
ՎՍ II, 136 Վն/ՇԿ 10 Շտխ

Խորոտին խունկ պիտեր խնկելու, գեշին փթրի ծուխ՝ ծխելու:
ՎՍ II, 142 Վն

Աղվորը սիրուն է, գեշը տիրուն է:
ԺԵԱ 244 Ակն

Մարդ կա տերտերն ա սիրում, մարդ կա՝ տերտերակինը:
ԺԵԱ 224 Վղպ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԹՄԿ 132 Թփլ

Ես ջաղացի.... եմ լիզում, դու՝ ջաղացպանի:
ՎԱ 11 Վղպ/ԱՃ 19 Աշտ/ԺԵԱ 230 Հթ

Մեկ ջաղցի փեշ կը լիզե, մեկելը՝ ջաղցպաննին։
ԱՀ VII, 94 Բլն

Ուռին ու բարդին, ամեն մեկ հետ ու դայտին *(եղանակ)*:
ՀԺՀ VII, 92 Ալշ/ՎՍ II, 148 Վն

Ամեն գլխեն մեյմեկ ձայն կ'ելլե:
ԱԱ 7 Գլս

ԱՂՋԻԿ ՏՂԱ: ՏՂԱՄԱՐԴ, ԿԻՆ: ԵՐԵԽԱ, ԾԵՐ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

Աղջիկն ուրիշի տան ճրագն է:
Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1885, 423 Խրբ

Աղջիկը էլու *(օտարի)* պատ ա:
ԱՀ VII—VIII, 487 Ալշ

Աղջիկը ոսկե օրորոցով հոր տունը չի նստի:
ԱՃ 3 Աշտ

Աղջիկը ոսկի օրորոցով չդառնա ուր հոր տուն։
ՎՍ II, 134 Վն/ՇԿ 7 Շտխ

Աղջիկը ուրիշի վուրթի է, տղեն բինադար *(կայուն է)*:
ԹՄԿ 66 Թփլ

Ծակ հուլունքը գեդնին չի մնա:
ԹՄԿ 116 Թփլ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՆ 41 Նխջ

Աղջկանը ի՞նչ վարթան:
ԳԱ 16 Վղպ/ԱԲ II, 14 Ակլ

Հարս վըր ձիուն՝ ո՞ն գինա վիր ղսմաթ *(բաժին)* կեղնի:
ԱՀ XIII, 85 Ալշ/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ

Աղջիկ ունեցող մոր․մեկ ձեռքը ծոցը կըլլա:
Բ 1899, 377 Պլս/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Աղջիկը որ կա, անկտրիլ ձմեռուկ ա:
ԳԱ 11 Վղպ/ՊԺԲ 43 Աշտ/ԱՀ XI, *112 Բրչ/ՀԺՀ* VII, *77 Աստ/ԹՄԿ 159 Թֆլ*

Մանչ բերող աղջկան դրսեցիի չեն տալ:
ԱՆ 53 Նխջ/ԱԱ 103

Պառաված աղջիկը շատ անբախտ կըլնի:
ԳԱ 3 Վղպ

Լավ աղջիկը օխտը տղին աժե:
ԹՄԿ 111 Թֆլ/ԳԹ 119 Սլմ

Աղեկ աղջիկը յոթը մանչու համ կուտա:
ԺԱ I, *14*

Աղջիկն օր կա, տան ծաղիկն ա:
ԺԵԱ 238 Կլպ

Աղջկան որ թողնեն, կերթա զուռնաչուն կառնի:
ՎՍ I, *121 Վն/ԺԱԲ 99 Ախց/ԱՀ* XI, *112 Բրչ/ՓՇԱ 91 Շրկ*

Աղջկան ուր քեֆով թողնես, կերթա զուռնաչուն կառնի:
Մ 214 Սլմ/Մ 1886, 789 Բլն/ԱՀ IX, *180 Պլս*

Աղջիկն իր քեֆին թողուս, կերթա քեչեկը (*կաքավող, անպարկեշտ պատանի*) կառնե:
ՀԱ 204 Ակն

Աղջիկը պսակվել ուզելիս տան կնուններն է ջարդում, տղան ուզելիս՝ օտարություն է գնում:
ԱԱ 6 Պլս/ԳԹ 121 Սլմ

Աղջիկը դռան եռևն ա:
ԵԱ 115 Խոյ

Աղջիկը միսաֆիր (*հյուր*) է, ժամանակն եկավ՝ վայել է:
ԱՆ 82 Նխջ

Աղջիկը երկնքից ըլներ, ում ձեռը հասներ, նա առներ:
ՀԺՀ VII, *94 Վղպ*

Ջը գովված աղջիկը տանն է մնացեր:
ԼՄ 1880, 49 Բլն

Աղջիկն որ հարս կերթա՝ զուրպի պես է. քանդեն, նորեն կը գործեն:
ԺԱԲ 113 Ախց

Աղջիկը պիտի մարդանց տանը դուս կանգնի. մարդանց տունը քուրախտանա (*հալոց*) է:
ԹՄԿ 71 Թֆլ

Ազապ աղջիկ ա՛ռ, որ շապիկդ ի մտնի:
ԱՀ XIX, *96 Ալշ*

Ամեն ծառի հազար քար կը շպրտեն (*աղջկա ուզողների մասին*):
Աշ 3 Աշտ

Աղջկերանց տերը դունչը հուփ կուտա:
ԹՄԿ 66 Թֆլ

Աղջկա լավ մազն էլ մե աղջիկ աժե:
ԹՄԿ 38 Թֆլ

Աղջիկն օրնին տակ (*հասկ հավաքելիս*) գովելու է:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Աղջկան տեեկը հարսնությանը պելլի (*հայտնի*) կըլլա:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Գինին կընտրին համով, աղջիկը՝ նամով (*ամոթխած*):
ԱՆ 17 Նխջ

Աղջիկը որ կա շուշա է, որ կոտըրվեց չի կարկատվիլ:
ՊԺԲ 43 Աշտ

Մանչ ունենամ ապավոր, հարս կը բերեմ կապավոր:
ԺԱԲ 117 Ախց/ՆՆ 510 Շրկ

Տղա ունենամ ջիրավոր (*գրպանավոր*), աղջիկ կու նարիմ ջիղավուր (*գլխագարդով*):
ԹՄԿ 160 Թֆլ

Մանչ՝ ոսկի փարչ, աղջիկ՝ հողե փարչիկ:
ԺԱԲ 103 Ախց

Կինն որ մանչ ծնի՝ տան պատերն ալ կը խնդան:
ԵԱ 114 Խոյ

Կնկան խոսքը յա աղջկա վրեն է, յա տղու:
Բ 1898, 414 Դրք/Մ 1886, 45 Տրպ

Կնկան ֆել (*խարդավանք*) բարձեր են սել, սելը չը տարե կնկան ֆել:
ՎՍ I, *130 Վն/ԺԵԱ 169 Ալշ ԷԱ 2 Կրն*

Կնկա շինած տունը աստոծ չի քանդի, աստու շինածը կնիկը կը քանդի:
ՀԺՀ VII, *95 Վղպ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԵԱ 117 Խոյ*

Կնկան շինածը՝ աստված չի շինե:
ԺԱԲ 86 Ախց

Կնկան արտասունք աչիչ ծերն ի:
ՀԺՀ VII, *110 Վն*

Գեշ կնիկմարդե գլերը փախիլ ին:
ԱՆ 34 Նխջ

Կնկա իրեք բաժինը լաց է, մեկն էլ շորեղեն:
ՆՆ 504 Շրկ

Խապարին (*լուր*) ագեկը կնիկներեն առ:
ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ

Կնիկ պետք է Հալապի (*հաղթանդամ*), որ տղա բերե Ջալապի (*զարմիկ*):
ԺԵԱ 208 Քղ

Կնիկարմատը համ չի մորթի:
ԹՄԿ 119 Թֆլ

Կնոջ հերսը (*բարկություն*) կնունի եռն ա:
Սխ 35 Զգզ

Կնիկարմատն ու ձուն մեկ օրինակ են, հենց ձեռն ես տալիս թե չէ, էն սհաթը փլսվում են:
ԱԺԲ 88 Քնք

Ո՛ր տուն գնաս, կնկա բարեկամ ըլիր:
ՀԺՀ VII, *86 Աստ*

Կնիկմարդ որ կա՝ մարդու կյանքըն ա:
ԱՀ VI, 87 Բլն

Տղամարդ որ կա դրսի պատ է, կնիկ որ կա ներսի պատ է:
ԱՂ 19 Մկ

Էրիկմարդը դուրս, վաստակը ներս:
ԱՆ 8 Նխջ Բ 1898, 472 Բդ

Կնոջ սուգն ի սեղան, մարդուն՝ փողան:
ԼՄ 1860, 30 Բլն/ՎՍ II, 143 Վն/ՍԵ 10 Մկ

Մարդի նամուսը գդակն ա, կընկանը՝ լաչակը:
ԱՇ 49 Աշտ/ՄԹ 29 Շրկ/ԹՄԿ 161 Թփլ

Կնիկը տղամարդի հոգին ա:
ՊԺԲ 50 Աշտ

Առյուծը առյուծ է՝ էգ լինի թե որձ:
ՍԾ I, Ալշ

Էրեխեն բանի դիր, հետը գնա:
ԺԵԱ 220 Վդպ/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԹՄԿ 94 Թփլ/ԿՇ 3 Ղրբ/ԺԱԲ 92 Ախց/ԱՆ 59 Նխջ/Ս 215 Սլմ/ՈԻՋ 141 Ջթ/ԼՄ 1880, 50 Բլն/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՊՎ 144 Վն

Տղան որ ջուրը ղրկես (ուղարկել) *ինքդ ետևեն գնալու ես:*
ԺԵԱ 204 Տրպ

Գեղի էն գլուխը գնա, երեխիցը բան հարցրու:
ՊԺԲ 46 Աշտ/ՀԺՀ VII, 94 Վդպ/ԺԵԱ 241 Օշկ

Գեղ կը մտնես, խապարն էրեխից առ:
ՀՏՎ 4 Շրկ/ԺԱԲ 85 Ախց/ԵԱ 112 Խտջ/ԹՄԿ 85 Թփլ/ՎՍ II, 136 Վն

Գեղի ղրաղը գնա, գուզ խաբարը երեխուցը իմացի.
ԱՇ 13 Աշտ

Խապարին չիտակը տղամեն առ:
ԵՀԳ 104 Եվդ/ԱՆ 47 Նխջ

Չիտակ խապարը յա՛ խելառեն, յա՛ տղայեն:
ԺԵԱ 196 Տրպ/ՇԿ 9 Շտխ/ԼՄ 1880, 26 Բլն

Չիտակ խոսքը յա՛ սարխոշից (հարբած), *յա՛ ճժուց:*
ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՀ VI, 81 Բլն

Մի տուն մտնում ես, տան չութեները էն տան պուճուրից հարցրա:
ԺԵԱ 225 Վդպ

Անծանոթ տան ահվալը (վիճակը) *տան պուճուրից իմացի:*
ԱՇ 4 Աշտ

Տղուն կերածը հալալ է, հագածը հարամ:
ԵՀԳ 115 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Պունուրը լալեն կը մենծանա:
ԱՇ 57 Աշտ/ԹՄԿ 94 Թփլ

Հորթը մարագն է պարպե, տղան *(երեխա)*՝ հացին տաշտը:
ԺԱԲ 88 Ախց/ԳԹ 114 Սլմ/ԳԱ 60 Վդպ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԵԱ 101 Խտջ

Էրեխին ասին՝ ինչի՞ իս լալի, ասավ՝ խոսքս անց է կենում. էնդու համա:
ԹՄԿ 94 Թփլ/ՀԺՀ VII, 80 Աստ/ԺԵԱ 188 Մշ

Ո՛չ սրբին մոմ խոստացի, ո՛չ էրեխուն՝ բլիթ:
ՎԱ 38 Վդպ/ԱՆ 62 Նխջ

Երեխին բան խոստացար՝ պետք է կատարես:
ՓՇԱ 101 Շրկ

Տղին ղալիպն *(կաղապար)* օրոցքն ա:
ԵԱ 117 Խտջ

Տղին երես տալու ըլլաս, ստառն ալ հետը կուզե:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Տղին ինչպես բռնիս, այնպես էլ կը մեծնա:
ԱՆ 43 Նխջ

Տղեն կուտե խաղալու կերթա, չոպանը կուտե ոչխարը կերթա:
ՓՇԱ 124 Շրկ

Տղի խաբար վերա չե՛ն դնե *(ուշք չեն դարձնի)*:
ՎՍ I, 137 Վն

Տղին նեպը միրգ չի մնալ:
ԱՆ 81 Նխջ

Ըրեխի ուշկը խաղին կըլի, սիրտը՝ պեծին:
ԱՀ XI, 113 Բրչ

Խուխան *(երեխա)* վախե *(վախեցիր)*, մեծ ան՝ վեչ:
ՀԺՀ VII, 104 Ղրբ

Ջահելություն՝ խոշություն *(վայելք)*, թե կարենաս՝ մաշի:
ԳԱ 32 Վդպ

Ջահելութինը մաշի, պառավութինը քաշի:
ԱՀ XI, 116 Բրչ

Երիտասարդը օդը ելլե, մի՛ հավտար:
ԱՀԱ 5 Պլս/ԵԱ 110 Խտջ

Մանկուց դատումը՝ ծերուց գավազան է:
ՄԹ 29 Շրկ/ԹՄԿ 134 Թփլ/ԷԱ 19 Ալշ/ԱՀ IX, 186 Պլս

Կենճութ (երիտասարդության) *վաստակածը՝ ծերութ ծալած ոսկի է:*
ԱՆ 50 Նխջ

Ջահելի չվանին ցախ դնել չի լինի:
ԱՇ 57 Աշտ

Ջահել ա՝ կը վելա, իմալ *(ինչպես)* ուզա էմալ կը քելա:
ԱՀ VII—VIII, 496 Ալշ

Ջահելի աչքի վրին փարդա *(վարագույր)* կա:
ԱՇ 58 Աշտ

Ջահելի ջուրը դերիվեր *(դեպի վեր)* է:
ԱՂ 22 Ախց/Բ 1899, 651 Խն

Ջահելի խելք՝ անջուր ջաղաց:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Ջահելի քամին բանցր ա:
ԱՀ XX, 109 Ալշ

Ծերություն-գերություն:
ՀՏՎ 12 Շրկ/ԱՀԱ 7 Պլս/ԳԹ 109 Սլմ

Օր ջոջութեն՝ առակութեն:
ԺԵԱ 216 Վդպ/ԼՄ 1880, 60 Բլն/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/ԱՀ VII—VIII, 499 Ալշ/ՍԲ II, 15 Ադլ

Ծերի արածը գտած ա, կերածը՝ կորած:
ԳԱ 61 Վդպ/ԱՇ 47 Աշտ/ԵԱ 126 Խտջ

Վառը վարել է, վարակոթը թաղել *(ծերը)*:
ՎԱ 45 Վգպ/ՄԹ 43 Տրկ/ԼՄ 1880, 20 Բլն/ԺԵԱ 175 Խստ/ԹՄԿ 107 Թփլ

Գելը որ պառվնա՝ շներին մասխարա *(ծանակ)* կը դառնա:
ԳԹ 116 Սլմ/ԵԱ 111 Խոջ/ԱՆ 21 Նխջ

Գելը վուր կու պառվի, շներու թրեխլու կու դառնա:
ԹՄԿ 86 Թփլ

Գելը վուր կու պառվի, շներու նանզը կու ննզնի:
ԹՄԿ 84 Թփլ

Արջը որ դախանա *(ծերանա)*, քոթոթներ ճվերու հետ կը խաղան:
ԱՀ VI, 77 Բլն/ԱՀ XII, 98 Ալշ

Ծերանաս, ծերի ղադրը *(հարգը)* իմանաս:
ԳԱ 59 Վգպ/ՄԹ 20 Տրկ/ԹՄԿ 116 Թփլ/ԱՆ 36 Նխջ

Ծերանաս, ծերին հալը իմանաս:
ԲԱ 23 Երվ/ԱՀ IX, 185 Պլս/ԹՄԿ 115 Թփլ

Ծերը պառվե օր ծերանաս:
ԱՀ IX, 185 Պլս/ԹՄԿ 138 Թփլ

Հալիվոր մարդը-նազար այիպով *(պակասություն)* կը լցվի:
ՀՏՎ 15 Տրկ

Ծերն ու տղան մեկ են:
ԱՆ 37 Նխջ

Ծերացանք, ծերը *(ծայր)* տեսանք:
ԳԱ 61 Վգպ

Օրը կերե, տարին վայելե:
ՀՏՎ 31 Տրկ

Պառավը տան բոճի *(սյուն)* է:
ԹՄԿ 149 Թփլ

Անելի աչքով աղջիկ առ, ջանելի աչքով ձի:
ԳԹ 124 Սլմ/ՆՆ 502 Տրկ/ԱՆ 24 Նխջ

ԽԱԲՈՒՍԻԿ ԱՐՏԱՔԻՆ: ԱՆՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՎ ՆԵՐՔԻՆ

Գդակը մեծ, տակը դատարկ:
ԺԵԱ 233 Լռ/ԺԵԱ 199 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք

Խոշոր աչքեր լուս չըկա, գեր-գեր թևեր ուժ չը կա:
ԺԱԲ 83 Ախց/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ԱԱՊ 1855, 164 Պլս/ՀԱ 203 Ակն/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/ԳԱ 66 Վգպ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ/ՀՏՎ 12 Տրկ

Անունը կա, ամանումը չկա:
ՄԹ 2 Տրկ/ԹՄԿ 70 Թփլ/ՎԱ 2 Վգպ/ԿՏ 1, Ղրբ

Թուփն աղեկ, պտուղ չը կա:
Բ 1898, 414 Դրք/Մ 1885, 422 Խրբ

Ավեր քաղաքին, շեն անուն:
ԺԵԱ 210 Վգպ/ԺԱԲ 87 Ախց/ԹՄԿ 71 Թփլ/ԼՍ 1880, 44 Բլն/ԷԱ 4 Ալշ/ԱՂ 6 Սսն/ՊՎ 141 Վն/ՀՊ 1895, 1235 ՂԲ/ՀԱ 253 Ակն/ԵԱ 105 Խոջ/ՀԺՀ VII, 85 Աստ/ՀՏՎ 22 Տրկ

Սև սիրտ, սիպտակ տատմ:
ԳԱ 63 Վգպ/ԱՇ 59 Աշտ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 153 Թփլ

Բարդին էլ ա շատ բոյով, ի՞նչ անես, որ բար *(պտուղ)* չունի:
ԱՇ 10 Աշտ/ՄԹ 3 Տրկ

Ճոռի (ուռենի) *ծառին բար չի լինիլ:*
ԿՇ 1 Ղրբ

Դրսից պսպղա շորըս, սովից ղըռղռա փորս:
ԱՇ 18 Աշտ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Բոյին եմ մտիկ անըմ՝ խելքս ա գնըմ, խելքին եմ մտիկ անըմ՝ զահլես ա գնըմ:
ՄՀ 23 Լռ

Էշն էլի է՛ն էշն ա, փալանն ա փոխած:
ԺԵԱ 220 Վգպ/ՓՇԱ 103 Տրկ/ԹՄԿ 92 Թփլ/ԿՇ 2 Ղրբ/ԱԲ II, 13 Ադլ/ԺԵԱ 187 Վն

Թազին էն թազին է, մենակ չուլն է փոխել:
ՓՇԱ 104 Տրկ/ՀԱ 230 Ակն

Հազար նազնիս աթլաս ու խաս, կենա կըսեն ծըրտոտի նարս:
ԺԴԲ 106 Ախց/ԷԱ 19 Կրն/ՀԱ 214 Ակն/ԹՄԿ 166 Թփլ/ՄԹ 15 Տրկ/ԱՆ 22 Խջ

Ամեն կլոր խնձոր չի:
ԳԱ 57 Վգպ/ԱՇ 6 Աշտ/ՓՇԱ 92 Տրկ/ԱՆ 77 Նխջ

Ամեն պսպղացող ոսկի չի:
ՊԺԲ 44 Աշտ/ԱՀ XII, 102 Ալշ/ԱՀԱ 3 Պլս/ԲԱ 8 Ղրբ

Ամեն սև նազնող տերտեր չէ:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1899, 554 Բղի

Ամեն Ղազար Ղազար չի լինի, ամեն տակռի *(արմատ)* զազար:
ՓՇԱ 92 Տրկ/ՀՄԿ 37 Հվր

Նոխուդն ըլել ա լաբլաբու:
ԺԵԱ 225 Վգպ/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ԱՇ 60 Աշտ

Հեռվանց էլի *(օտարի)* աչքն ա նանում, մոտըկանց՝ տիրոչը:
ՎԱ 27 Վգպ/ՓՇԱ 112 Տրկ/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԼՄ 1880, 35 Բլն/ՎՍ I, 132 Վն/Բ 1899, 554 Բղի/ԺԵԱ 230 ՀԹ

Ներսը ինճ է վառում, դուրսը՝ ուրիշին:
ՓՇԱ 118 Տրկ/ԱՆ 17 Նխջ/ԼՄ 1880, 43 Բլն/ԱՀ IX, 188 Պլս

Զառանց *(հեռվից)* սիրուն, մոտանց խիրուն *(հերոն)*:
ՊՎ 135 Վն

Թազին էլ շուն է, շունն էլ թազի:
ՓՇԱ 104 Տրկ/ԱՇ 26 Աշտ/ԺԵԱ 230 ՀԹ

Ծճի սևն էլ անիծվի, սպիտակն էլ:
ԺԵԱ 237, Լռ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ԹՄԿ 171 Թփլ

Տյուսը նյուրուֆարի *(հյուրի փեշի)* նեսկուսը *(ներսի կողմ)* փթած զյարի:
ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ

Անունն իշխան, տները չիշղան:
ԺԱԲ 92 Ախց

Կաթուղիկեն մենծ, զորությունը փոքր:
ՓԾԱ 109 Ծրկ

Տուն պոփլոզիկ *(փառավոր)*, մեջ տըկլոզիկ *(մերկ)*
ԼՄ 1880, 55 Բլն

Մեջը բորբոս վրան փիլիպոս:
Ահ IX, 188 Պլս

Ոսկին մանդր ա, գինը ծանդր ա:
ԺԵԱ 296 Վղպ/Ահ VII—VIII, 477 Ալշ/ԼՄ 1880, 48 Բլն/ՓԾԱ 120 Ծրկ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԹՄԿ 169 Թֆլ/Բ 1898, 378 Դրք/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ՎՍ II, 148 Վն/ԿԾ 6 Ղրբ/Բ 1898, 461 Ղրդ

Ծոբերս ճին ա, խոսքս անգին ա:
Ահ VII—VIII, 476 Ալշ/ԺԵ 207 Արճ/ԼՄ 1880, 25 Բլն/ՎՍ I, 128 Վն/ԱԴ 11 Ծախ

Գդակս թօղոտ տեսար ջաղացպա՞ն գիտեիր:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 83 Թֆլ/ՀՏՎ 4 Ծրկ/ԲԱ 13 Ղրբ/Ահ VI, 78 Բլն/ՎՍ II, 136 Վն

ՎԱՏԻՑ ԴԵՊԻ ՎԱՏԹԱՐ

Ալնի էր, դառավ խանձրահամ:
ԹՄԿ 74 Թֆլ/ՎՍ I, 121 Վն/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ԱԾ 3 Աշտ/Ահ VI, 75 Բլն

Ծա՛տ համ ունէր, խանձրահամն էլ տվեց վրեն:
ԺԵԱ 214 Վղպ

Ծա՛տ սիրուն էր, էն էլ տվեց ծաղիկ հանեց:
ՀԺՀ/ VII, 85 Աստ

Ասլը (արմատից) *շաշի* (շիլ) *էինք, արևն ալ զարկավ քոռացանք:*
ԱԱ 22/Ահ IX, 581 Պլս

Թուխ էր, թուխ ամպ լե տվեց վրեն:
ՀՏՎ 9 Ծրկ/ԼՄ 1880, 22 Բլն

Առաջ վա՛րդ էր, անձրև ալ եկավ, տղկավ:
Մ 1886, 789 Բլն

Անալուր խաղք *(խայտառակ)* էր, մնաց որ ալրոտավ:
ԺԵԱ 173 Խստ/ԷԱ 13 Կրն/ԺԵԱ 217 Վղպ/Ահ VI, 77 Բլն/ՀՏՎ 2 Ծրկ/ՎՍ II, 145 Վն

Զաթեն *(արդեն)* ջաղացն ավեր էր, քիչմ՝ ալ դիվանը *(գետը)* վեր ավին:
Բ 1899, 555 Քղի/ՀԱ 230 Ակն/ԺԵԱ 191 Վն/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/ԼՄ 1880, 52 Բլն/ԵԱ 105 Խոչ

Քիչ դև կեր ի դիվնոց, մեկն էլ իջավ ներդընուց:
Ահ VII—VIII, 486 Ալշ/ԺԵԱ 191 Վն/Ահ VI, 100 Բլն

Քիչ դև կեր մըջ ջաղչին, մեկ լե մտավ շողտնից (ջրտուն, ցըրտոն)*:*
Աէ 1894, 264 Ալշ/ԺԵԱ 191 Վն

Քիչ սատանա կեր ի ջաղաց, մեկն էլ շողտունվեր էր իջած:
Ահ VII—VIII, 486 Ալշ

Քիչ են մտել դանից, դու էլ ընկար ներդկից:
ՄԹ 46 Ծրկ/ԼՄ 1880, 58 Բլն/ԱԾ 18 Աշտ

Ցոթ խելառ տունն էր, մեկն ալ երդիքեն ընկավ:
Բ 1898, 301 Խն/Բ 1900, 263 Հզր

Ծուռ մի տուն կեր, մեկ էլ երդսեն ընկավ:
Մ 1885, 450 Ղլթ

Մին պել (խենթ) *մեզ օնինք, մինն էլ Քըրըհոնջան եկավ:*
ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ

Իննը կեր, մեկ էլ տաս, կո (ահա) *նոր էկավ մեր ծուռ խարս:*
Աէ 1895, 16 Վն/ՇԿ 7 Ծախ

Ծիրվան գել քիչ կար, մինն էլ գյամով *(նավ)* անցկացավ:
ԺԵԱ 226 Վղպ

Քիչ կեր վըր բակիս, էն էլ էկավ կպավ ագիս:
Ահ VII—VIII, 486 Ալշ

Ձորն ինչ էր, առավոտ էլ վրեն ի ավեր:
ԱՂ 23 Վն

Օձուն վրա կորն *(կարիճ)* ալ կնեց:
ՀԱ 275 Ակն/Ա 1889, Ա 48 Հճն/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Անձրևից փախա, կարկուտի ռաստ էկա *(հանդիպել)*:
ԺԵԱ 233 Լո/Ահ VII—VIII, 457 Ալշ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԵԱ 119 Խոչ/ԺԵԱ 194 Տրպ/ԿԾ 18 Ղրբ

Ջրիցն էլանք, ինգյանք ջրհեղեղ:
ՎՍ I, 135 Վն/ԼՄ 1880, 15 Բլն/ՍԵ 3 Մկ

Տլեն էլանք, մտանք տըլտընոց:
ԺԵԱ 281 Բլն/ԺԵԱ 185 Խլթ/ԱԾ 64 Աշտ

Հուրեն էլա, մուրը մըտա:
ԱՆ 7 Նխջ

Գելից փախա, արջի ճանկն ընկա:
ԳԱ 32 Վղպ/ԱԾ 14 Աշտ/ՓԾԱ 98 Ծրկ/ԹՄԿ 87 Թֆլ/Ս 212 Սլմ/ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գիլի բերնեմեն հանեցի, օցի բերանը գցեցի:
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Արջեն ազատեց, գալին կերուց:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կալեն փախավ, կալծակը գնաց ընկավ:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Դարտ վըր դարտի, պռկոշ *(հատ շուրթերով)* պառկեր աղջիկ է բերել:
ՆՆ 489 Ծրկ/ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԺԵԱ 282 Ալշ

Ալու գլուխն ին լալի, վալուն բերին կարպետով:
ԱԾ 5 Աշտ/ՀԱ 215 Ակն/ԼՄ 1880, 1 Բլն

ԴԺՎԱՐԻՆ ԵՎ ԱՆՓՈՓՈԽ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վեր թքեմ ունքս է, վար թքեմ միրուքս է:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ԺԵԱ 214 Վդպ

Վեր թքնեմ՝ պեխերս է, վար թքնեմ՝ միրուքս է:
ԺԱԲ 96 Ախց/ԱՀ IX, 190, Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/Ա 1889, Ա 48 ՀՃՆ/ԿՇ 6 Ղրր

Վեր թքեմ՝ երեսս ի, ցածր թքեմ՝ մուրուսս ի:
ՎՍ II, 150 Վն/ԱՆ 19 Նխջ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Վար թքնիմ՝ մորուքս, վեր թքնիմ՝ պըլըլըս (բեխ):
ԵՀԳ 114 Եվդ/ՀԱ 266 Ակն

Վար թքնիմ՝ միրուքս է, վեր թըքնիմ՝ ալիքս է:
ԺԵԱ 250 Հդկ

Կիշկեմ (նայել) *վերն՝ ունքս ա, կիշկիմ ներքն՝ միրուքս ա:*
ԱՀ VII—VIII, 469 Ալզ/ԱՀ VI, 98 Բլն/ՎՍ II, 150 Վն/ԵԱ 105 Խոջ/Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1898, 346 Քղի

Ասիս՝ գեշ կըլաս, չասիս՝ էշ կըլաս:
ԱՆ 16 Նխջ/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ

Ասիմ՝ գիժ կուլիմ, չասիմ՝ էշ կուլիմ:
ԹՄԿ 77 Թֆլ

Թե ասիմ՝ վա՛յ է, թե չասիմ՝ վագլախ (վատթար):
ԹՄԿ 100 Թֆլ

Ըսիմ՝ խան կըսպանե, չըսիմ՝ խամ կըսպանե:
ԼՄ 1880, 21 Բլն

Ասիլն էլ ցավ է, չասիլն էլ:
ԹՄԿ 70 Թֆլ

Աղաք կերթամ՝ գլխիս կը տան, ետ կաղնեմ՝ ոտիս կը տան:
ԺԵԱ 209 Վդպ/ԱՇ 3 Աշտ/ՄՀ 23 Լռ

Ուտե՝ մուռտալ *(կեղտոտ, վատ)* է, նետե՝ ափսոս է:
Բ 1898, 346 Քղ

Թողում՝ բուպը կը թափի, չը թողում փորս կը ցավի:
ԼՄ 1880, 22 Բլն

Վա՜յ զալուր՝ մըջ երկու քարին:
ԱՀ VI, 98 Բլն/ԱՀ XII, 100 Ալշ

Երկու ոտքը մեկ պապուճի *(կոշիկ)* մեջ խոթել:
ՈՆ 54 Նխջ/ԵՀԳ 101 Եվդ/ՈՒՁ 138 Ձթ

Դե արի՛, էշը ցխից հան:
ԺԵԱ 210 Վդպ/ԱՇ 17 Աշտ/ԿՇ 17 Ղրր/ԺԵԱ 185 Խլթ/ԼՄ 1880, 16 Բլն/ԹՄԿ 70 Թֆլ/ԺԵԱ 238 Կլպ

Ձել էն կիկոն, զել էն կիկոն:
ԱՇ 20 Աշտ/ՆՆ 491 Շրկ/Մ 213 Ալմ/ԹՄԿ 97 Թֆլ/ԺԵԱ 293 Վդպ

Էլ էն ջուրն ա, էլ էն ջաղացը:
ԳԱ 60 Վդպ/ՊԺԲ 47 Աշտ/ՓՇԱ 102 Շրկ/ԹՄԿ 94 Թֆլ

Էլ էն կյուշը *(աման)*, էլ էն բրդյուշը:
ԲԱ 15 Ղրր

Էլի էն սուփրեն, էլի էն հացը:
ԹՄԿ 96 Թֆլ

ՄԵՂԱՎՈՐ-ԿԱՍԿԱԾԱՄԻՏ: ԱՆԴԱՐԴ-ԻՆՔՆԱՎՍՏԱՀ

Գող, սիրտը դող:
ԳԱ 27 Վդպ/ԱՇ 12 Աշտ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԺԱԲ 95 Ախց/Բ 1899, 425 ԿՆ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԱՆ 39 Նխջ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԵՀԳ 99 Եվդ/Բ 1900, 427 Մրղ/ԵԱ 104 Խոջ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ԺԵԱ 181 Մշ/ՀԱ 205 Ակն

Ինքը գող, սիրտը դող:
Սխ 28 Ջգղ

Գողն իր վրեն շըքով *(կասկածավոր)* է:
ԼՄ 1880, 14 Բլն/ԺԵԱ 188 Վն

Գող կատուն վըր ուր (իր վրա) *շըքով ա:*
ԱՀ XII, 99 Ալշ

Գողն իրա շվաքիցը հուշա կըլնի *(խրտնել)*:
ԱՇ 13 Աշտ

Գողը պատին տակեն չանցնիր, վախնալով թե վրան կը փլչի:
ԱՀԱ 4 Պլս/Բ 1898, 332 Դրք

Փետը վերցնես, գող շունը կիմանա:
ՓՇԱ 125 Շրկ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԳԱ 14 Վդպ/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրր/ԱՀ VI, 99 Բլն/ԱՂ 4 Սսն/ԱԲ II, 16 Ագլ/ԺԵԱ 232 Հլթ

Կացինը վերցնես, գող շունը կիմանա:
ՓՇԱ 109 Շրկ

Քարը վերցնես, գող շունը կիմանա:
ՄԹ 48 Շրկ/ԹՄԿ 165 Թֆլ

Ղաշաղուն *(քերիչ)* ձեռքդ որ առնես, բորոտ ջորին կը քերվի:
ԱՄ 1886, 75 Սրս

Սոխ չես կերել, սիրտդ ինչի՞ կը մռմռա:
ՄԹ 42 Շրկ/ԱՀԱ 13 Պլս/ԼՄ 1880, 19 Բլն/ՎՍ II, 148 Վն/ԺԵԱ 250 Հդկ

Թե որ տակտեղ չես կերել, խի՞ յա փորդ կսկծըմ:
ԱՇ 26 Աշտ/ԺԵԱ 216 Վդպ/ԳԹ 118 Սլմ

Սոխ չեմ կերեր, որ սիրտս վառի:
Բ 1898, 346 Քղ/ԱՀ IX, 190 Պլս/ՀԱ 213 Ակն/ԱՇԳ 75 Արբ/Բ 1900, 599 ԿՄ/Բ 1899, 480 ԿՆ/ԹՄԿ 158 Թֆլ/Բ 1898, 332 Դրք

Սոխ չը կերեր իմ, որ բերնես հոտ հիգա:
ԺԵԱ 172 Ալշ/ԵՀԳ 113 Եվդ

Սխտոր չկերա քի (որ) *բերանս հոտի:*
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Բորոտ չես նե՝ մի քերվիր:
ԵՀԳ 99 Եվդ/ԵԱ 119 Խոջ

Ցարա (վերք) *չունիս նե ինչու՞ կուճունմիշ կ'ըլլիս* (նեղվել):
Բ 1899, 772 Մլթ

ԱԶԲԸ ՎԱԽԵՑԱԾ

Զալ *(խատուտիկ)* օձի կծածը չալ պարանից կը վախենա:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԳԺԲ 55 Աշտ/ՓԾԱ 121 Ծրկ/ԿԾ 18 Ղրբ/ՎՍ II, 148 Վն/ԱԱ 166 Ջղ

Սիվ օցը տեսնողը սիվ թոկեմեն կու վախենա:
ԹՄԿ 154 Թֆլ/Սխ 25 Զզզ

Օձի խեթած չվանի հետից կը վախենա:
ԺԵԱ 184 Մշ/ԼՄ 1880, 60 Բլն/Աչ XIX, 96 Ալշ/Սե 9 Մկ/ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ

Կաթից բերանն էրվել է, մածունը փչելով է ուտում:
ԱՂ 17 Լռ/ԹՄԿ 120 Թֆլ/ՆՆ 502 Ծրկ/ԱՆ 13 Նխջ/ԱՄ 1886, 74 Սբս/ԱԾ 37 Աշտ

Խաշլով էրվածը մածնին կը փչի:
ԱԾ 35 Աշտ/ԺԵԱ 236 Լռ

ՔԱՂՑԱԾ ԵՎ ԿՈՒՇՏ

Վիրավոր մարդուն քուն կուգա, անոթի եղողին չի՛ գա:
ԼՄ 1880, 54 Բլն

Օձի կծածը կը քնի, սոված չի քնիլ:
Աչ XI, 117 Բրչ

Քաղցած օչով չէ մեռի:
ԹՄԿ 167 Թֆլ

Դարդլին *(վիշտ ունեցողը)* շատ կը խոսե, քաղցածը շատ կուտե:
ԱՆ 14 Նխջ

Քաղցածին գերեզման չը կա:
ԱՆ 32 Նխջ

Որ կուշտ՝ էն չուշտ:
Աչ VI, 95 Բլն/ԳԱ 62 Վղպ

Վրեն չուշտ, փորը կուշտ:
ԺԵԱ 172 Ալշ

Ո՛վ կը ճաղա՝ կշտափորիկ, ո՛վ չի ճաղա՝ կարմրաորիկ:
ԺԵԱ 227 Վղպ/Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 116 Ախց/Աչ VII—VIII, 501 Ալշ/ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ

Կը խաղա կշտափորիկ, չի խաղա կարմրաշորիկ:
ՀՏՎ 13 Ծրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ՎՍ I 130 Վն/ԺԵԱ 175 Խստ/ԱԾ 54 Աշտ

Էլեր խաղա կուշտ փորիկը, նստեր է լա կարմիր հալվորիկ:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Չի խաղա կամիր կոշիկը, կը խաղա՝ կուշտափորիկը:
ԱՆ 18 Նխջ

Չէ՛ խնդացեր կարմիրորիկը, խընդացեր է կշտափորիկը:
ԱԱԳ 1855, 132 Գլս

Կուշտ փորին պատիվ չըլլիր:
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԱՆ 54 Նխջ

Լիքը փորը չի կարող բան սովորիլ:
ԱԺԲ 87 Քնք

ԵՐԿԱՐԱՀԱՍԱԿ ԵՎ ԿԱՐՃԱՀԱՍԱԿ

Բոյը երկար, խելքը կարճ:
ՆՆ 486 Ծրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/Բ 1898, 378 Դրք

Գոյը յըման (լրիվ), *խելքը մըկան:*
Բ 1899, 479 Կն

Մարդու խելք գլխու մեջ կէլնի, չէ թե պոյի մեջ:
ԾԿ 15 Ծտխ

Կարճ մարդու մտքից օրը տասն անգամ թագավորություն կանցնի:
ՄԹ 22 Ծրկ/ԱԾ 38 Աշտ

Թիզ ու կես, գետնի բզեզ:
ԱՀԱ 6 Գլս/Աչ VI, 84 Բլն

Էրկանը կխընտա պոյին, կարճը՝ կըտորին:
ԺԱԲ 106 Ախց

ՊԱՏՐՎԱԿՈՎ ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔՈՂԱՐԿԵԼ ԵՎ ԱՌԻԹԻՑ ՕԳՏՎԵԼ

Արտը խախուտ, մճանեն *(պատըրվակ)* կարկուտ:
ԺԵԱ 210 Վղպ/ԺԵԱ 238 Կլպ/ՓԾԱ 96 Ծրկ/Աչ VI, 74 Բլն/Աչ VII—VIII, 458 Ալշ/ԱՂ 4 Սսն/ԺԵԱ 208 Քղ/Բ 1898, 445 Դրք

Տուն խախուտ, մըհանա կարկուտ:
ԳՎ 143 Վն

Պատ խախուտ, մանեն կարկուտ:
ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ

Բակը ծուռ է, կովը կաթ չի տա:
ՆՆ 484 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԱՆ 61 Նխջ/Աչ IX, 189 Գլս/ԵՀԳ 98 98 Եվդ/ՀԱվ 1891, 301 Տրպ/Բ 1900, 350 Կսր/Բ 1899, 425 Կն/ԹՄԿ 119 Թֆլ

Խնլոտ քթին ցուրտը մահանա:
ԵՀԳ 105 Եվդ/ԵԱ 100 Խոջ/ՄԲ 426 Բլ/ԺԵԱ 206 Տվկ/ԱԱԳ 164 Գլս/ԱԾ 42 Աշտ/ՀԱ 214 Ակն/ԱԾԳ 75 Արբ/ԺԵԱ 184 Մշ/Բ 1900, 427 Մրզ/Բ 1898, 346 Քզ

Խլլոտին հարցուցին քի քիթդ ինչո՞ւ կը վազե:
— Ձմեռ է ըսավ:
— Ես քեզ ամառն ալ գիտեմ, ձմեռն ալ:
ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Աչ IX, 185 Գլս

Խլնքոթ քթին ծուխն էր մահանա:
ՓԾԱ 108 Ծրկ/ԱԾ 33 Աշտ/ԳԱ 16 Վղպ/ՎՍ I, 129 Վն/Բ 1899, 425 Կն/ԱԲ II, 14 Ագլ/ԳԱ 58 Վղպ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Խլինքոտ քթին ծուխ ու մուխն էր պակաս:
Աչ VI, 86 Բլն

Ճպռոտ աչքին մուխը պատճառ:
ԱՆ 39 Նխջ/ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Խախուտ մարդու զարեհաց մահանա:
ԺԵԱ 177 Բլն

Գարև հացը տ..ն հարսին մահանա։
ԹՄԿ 86 Թփլ

Ցավան փորուն բակլեն մահանա։
ԵԱ 100 Խոջ

Կաքվուն ըսին. — Հորի՞ն ոտներդ կարմիր ա։
— Ցուրտ ա, ըսեց։
— Հա՛, ըսին, մենք քեզի ամառ լե տեսանք։
Աէ 1894, 264 Ալշ/Բ 1898, 414 Դրք/Բ 1898, 315 Քղ/ԱՀԱ 8 Գլս/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ՀԱ 20 Ակն

Հերանց տան ասեղ որ չեղնի, չկրնա կարե։
Աչ VI, 89 Բլն/ՓՇԱ 113 Շրկ/ԱՇ 43 Աշտ/ԺեԱ 187 Վն

Աղքատ, աղքատ. քիթդ սրբե, էլի աղքատ էղիր։
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԼՄ 1880, 5 Բլն

Քոռին մուքը մահանա։
ԱՂ 32 Ախց

Կատվի դունչը մսին չը հասավ, ասաց՝ էսօր ուրբաթ է։
ՓՇԱ 109 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թփլ/ԲԱ 24 Ղրբ/Աչ VI, 88 Բլն/Մ 1886, 45 Տրպ/ՋԲ 60 Ջհմ/ՎԱ II, 143 Վն

Կատվին մուռթը մսին որ չիասավ, սաեց.
— Փու՜, էսօր պախս ի։
ՎՄ II, 143 Վն/Աչ VII—VIII, 468 Ալշ/ԵԱ 172 Խոջ

Կատուն օր մսին չհասնի, փլու՜ֆ հոտած է, կըսե։
Բ 1898, 200 Կրն/ԺԱԲ 106 Ախց/ԺեԱ 245 Ակն/ԵՀԳ 105 Եվդ

Կատուն միսն չհասավ, ըսավ.— Թող էրթա պապուս հոգուն։
Բ 1898, 604 Մփղ/Բ 1898, 316 Քղ/ԺեԱ 248 Հդկ

Կատուն միսն չէ հասեր՝ մնտառ է ըսեր է։
Բ 1900, 579 ԿՄ

Կատուն ճիկարին (թոք) *հասած չէ, ասիլ է՝ պապայիս հոգուն։*
ԱՆ 62 Նխջ

Կատուն ճիլերին չը հասնի նե, մուլա՜վ կը կանչե։
Աչ IX, 186 Գլս

Կատվի դունչը չի հասավ մսին, մլու՜-մլու՜ արեց։
ԺեԱ 242 Օշկ

Աղվեսի դունչը խաղողին չհասավ, ասաց.
— Թթու ա։
ԺեԱ 209 Վղպ/ԱՀԱ 3 Գլս/ԿՇ 2 Ղրբ

Աղվեսի դունչը հաղողին չհասավ, ասաց.
— Խակ է։
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թփլ/Աչ VI, 74 Բլն

Աղվեսի դունչը մսին չհասավ, ասաց. — Հոտած է։
ՓՇԱ 91 Շրկ

Աղվես չհասավ մսին, ըսեց. — Փի՜վ, հոտած է։
ԺեԱ 181 Մշ

Արջ տանձին չկրցավ հասու, ըսեց.
— Օ՜, ինչ թթու է։
ԼՄ 1880, 7 Բլն

Արջը տանձին չհասավ, ասաց. — Կենա իմ հոր խերին։
ՓՇԱ 96 Շրկ

Արջը չկրցավ խնձոր կերավ, ըսաց. — Թթու ա։
Աչ XII, 98 Ալշ/ԺեԱ 181 Մշ

Էրեխեն մհանա, մերը կշտանա։
ԺեԱ 220 Վղպ/ԺեԱ 234 Լո/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԹՄԿ 92 Թփլ/ՎՄ II, 138 Վն/ՋԲ 60 Ջհմ/ԱՆ 11 Նխջ/ԺեԱ 184 Մշ/ԿՇ 3 Ղրբ/Աչ VI, 91 Բլն/ԷԱ 13 Ալշ

Էրեխեն պատճառ մեր օրոճար։

ԺեԱ 211 Վղպ/ԱՇ 22 Աշտ/ԺեԱ 232 Հթ/ԳՎ 143 Վն

Տղեն մահանա, մորը փորը կըշտանա։
ԵԱ 100 Խոջ/Բ 1899, 555 Քղ

Տղան մահանա մարը քնանա։
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Ժամն կանեն մըհանա, կերթան նստեն մեյխանա *(գինետուն)*։
ՑԱԼ 150 Վն/ՎՄ I, 126 Վն

Քենուն մահանա է արի, յարին տիս է զնում։
ԹՄԿ 167 Թփլ/ԳԺԲ 58 Աշտ

ՇԻՆԵԼՈՒ ՏԵՂ ԱՎԵՐԵԼ ԵՂԱԾԸ

Ունքը շինելու տեղ, աչքն էլ հանեց։
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԳԺԲ 51 Աշտ/ԷԱ 11 Կրն/ԹՄԿ 173 Թփլ/ԱՆ 47 Նխջ/ՀԺՀ VII, 108 Ղրբ/ԼՄ 1880, 48 Բլն/Բ 1898, 809 Քղ/ՋԲ 62 Ջհմ/ԺեԱ 171 Ալշ/ԺեԱ 216 Վղպ/Մ 1885, 425 Ղլթ/ԺեԱ 197 Տրպ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԹՄԿ 139 Թփլ

Աչքը շինելու տեղ, ունքն էլ ծռեց։
ԺեԱ 217 Վղպ/ԿՇ 1 Ղրբ

Շունը գնաց ղասաբխանեն *(սպանդանոց)*, ոտ չը տարավ, իր ոտը կտրեց։
ԺեԱ 226 Վղպ/ԹՄԿ 146 Թփլ/ՇԿ 10 Շտխ/ՎՄ I, 134 Վն/ԹՄԿ 145 Թփլ

Շունը գնաց ղասաբխանեն, որ ոտ բերե, իրանն էլ տուրը ավեց (կորցրեց)։
ՓՇԱ 119 Շրկ

Մե լանմ *(տղա)* կեր տակ կը շ..ր, բուխտ արեցին՝ տակ ք...ց։
ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԳԹ 117 Ալմ

Կերթա Երևանեն բրինձ բերելու, կուգա օր ձավարը տնեն են տարեր։
Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺեԱ 199 Տրպ

Գնաց միրուք դնելու, բեղն էլ վեր դրավ։
ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԷԱ 11 Ալշ

Ձանձն հանել իքյան *(միջոցին)* մուկը նե ձգեցին։
ԵԱ 109 Խոջ

Խաչ հանելն իքեն, աչկս հետը հանեցի։
Աչ XI, 184 Գլս

ՄԵԾԸ ԿՈՐՑՐԱԾ՝ ՓՈՔՐԻՆ ՀԵՏԱՄՏԵԼ

Ջաղացը կորցրել ա, չախչախին ա ման գալի:
ԺԵԱ 227 Վգպ/ՀՏՎ 23 Շրկ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՀ VI, 97 Բլն/ԼՄ 1880, 52 Բլն/Բ 1899, 651 Խն/ՈՒՋ 141 Զթ/ԱՂ 4 Սսն/ԺԵԱ 245 Ակն

Ջուրը ջաղացքն ա տարե, նա չախչախն ա ման գալի:
ԺԵԱ 215 Վգպ/ԺԵԱ 250 Հդկ/Բ 1899, 478 Կն/ԹՄԿ 151 Թփլ/ՓՇԱ 122 Շրկ/ՄԲ 503 Բլ/ՀԱՎ 1887, 197 Խոյ/ՀԱ 278 Ակն/ԺԵԱ 171 Ալշ/ՎՍ I, 135 Վն

Ջուրը էկեր ջաղացքն ա տարեր, ջաղջպան չախչախ կը պտորա (որոնել)*:*
ԺԵԱ 207 Արճ

Ուղտին կորցրել են, քյոշակին *(ուղտի ձագ)* են ման գալի:
ԱՇ 54 Աշտ

Ուղտը կորցրել ես, լվի՞ն ման կուգաս:
ՓՇԱ 120 Շրկ

Տեվեն (ուղտ) *կորուցեր՝ մազ կը փնտռե:*
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Աղջկանը կորցրել, ուլունքի սուզն ա ածում:
ԱՇ 5 Շրկ

Աղջիկը կորել է, մերը փուլերու (թիթեղյա մանր դրամ) *համար գուլա:*
ՄԹ 2 Շրկ

Էշը կորցրիլ ին, փալանի էդնեն ին ման գալի:
ԹՄԿ 93 Թփլ

Իշի դարդը չեմ, նալների դարդն եմ:
ԱՇ 30 Աշտ/ԺԵԱ 248 Հդկ

Գլուխը կտրեցիր, մորուքին վրա՞ կուլաս:
ԱՆ 45 Նխջ

Թողեր զսաղ, ընկեր կտորի եաև:
ԱՀ VI, 84 Բլն

ԵՐԱԶԱՆՔ: ԻՆՔՆԱՄԽԻԹԱՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹՅՈՒՆ

Սոված հաց կը տեսնի երազում, ծարավը՝ ջուր:
ՊԺԲ 56 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թփլ/ՎՍ II, 138 Վն

Տկլորի մտքից օրը տասնհինգ զազ կտավ է անցկենում:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ՓՇԱ 161 Թփլ/ԱՇ 63 Աշտ

Անոթի հավը երազումը կորեկ է տեսնում:
ԹՄԿ 70 Թփլ/ԱՀԱ 3 Պլս/ՍԵ 5 Մկ/ՓՇԱ 112 Շրկ

Հավ երազնվեր զինք կորեկի արտի մեջ կը տեսնե:
ԱՀ XIII, 86 Ալշ/ՎՍ I, 129 Վն/ՇԿ 13 Շտխ

Համս էրազում կորկի ֆորումն ա ընում:
ԺԵԱ 223 Վգպ

Ծիտը երազում կորեկ կը տենա:
ԳԱ 19 Վգպ/ՄԽ 27 Զգզ/ՀԺՀ VII, 104 Ղրբ/ԱՀ XI, 114 Բրչ

Անոթի էշը էրծին մեջ ինք-զինք գարիին ամպարը կը գտնե:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Քոռն ի՞նչ կուզի, երկու աչք:
ԳԱ 25 Վգպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 166 Թփլ/ԼՄ 1880, 50 Բլն/ԶԲ 62 Զճմ/Բ 1899, 806 Հզր

Քոռն ի՞նչ կուզի — էրկու աչքին մեկ լույս:
ՎՍ II, 152 Վն/Բ 1900, 636 Կսր

Քոռն ի՞նչ կուզի — երկու աչք. մինը ճպռոտ, մինը շաշ:
ԱՇ 65 Աշտ/ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ

Մե մարթ ինչոր չունենա, սրտով են զուզե:
ԹՄԿ 137 Թփլ

Գոմը քնել է, Սուլթան Մուրատ երազում կը տեսնի:
ՓՇԱ 99 Շրկ

Ախոռին քեռշին (անկյուն) *պառկեր, ս. Գևորգը երազը կը տեսնե:*
ԺԱ I, 10

Ֆրդընոցը կը պառկի, Քրիստոսը երազը կը տեսնա:
Բ 1899, 498 Տրտ

Ջիպիլլիկը (աղքանոց) *պառկելով Թագավորը երազ մի տեսնու:*
ՈՒՋ 137 Զթ

Է՛շ, մի սատկի, գարուն կը գա յոնջա *(առվույտ)* կը կանաչի:
ԺԵԱ 211 Վգպ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/ՇԿ 14 Շտխ/ԹՄԿ 91 Թփլ/ԺԵԱ 203 Տրպ

Էն հուսով մնացիր, որ Բարիկենդանին փլավ ուտիս:
ՀԺՀ VII, 89 Ալշ/ԺԵԱ 177 Բլն

Էրած սրտին փին *(աղբ)* մխիթարանք:
ՀԱ 228 Ակն/ԹՄԿ 92 Թփլ/ԱՀ IX, 183 Պլս/ԺԵԱ 220 Վգպ

Տունը թե վառավ, մկներին էլ չը մնաց:
ՓՇԱ 125 Շրկ/ԼՄ 1880, 56 Բլն/ԱՀ IX, 190 Պլս/ԺԵԱ 202 Տրպ

Խորոված իշանի էկար, էշ խանծելու պատահար:
ԺԵԱ 212 Վգպ/ՀԱՎ 359 Ղրբ/ԺԵԱ 242 Օշկ/Բ 1898, 333 Դրք/Բ 1899, 478 Կն

Կուշտ նստանք, անոթի կայնանք:
ՊՎ 138 Վն/ԱՇ 38 Աշտ

Կուշտ գնաց, անոթի դարձավ:
ԺԵԱ 174 Խստ

Ապավինած սարերս ձուն եկավ:
ԱԱ 19

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Ալին գնաց, Մուսին էկավ:
ԹՄԿ 67 Թփլ/ԱՀ IX, 180 Պլս

Ալիին զտակը՝ Վելիին, Վելիին զտակը Ալիին կը հազցնե:
ԺԱ I, 8

Ալին որ տեսնա, Վելին կը մոռնա:
ԺԱ I, 8

Ալուրս մաղեցի, մաղս կախեցի:
ԵՀԳ 95 Եվդ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԱՇԳ 72 Արբ/ՊՀԿ 1654 Էվր/ԱՆ 12 Նխջ/Բ 1899, 805 Հզր/ԺԵԱ 196 Տրպ

Ակռաները բկին մեջն է:
ԱՂ 7 Կրն

Աղբումը հուլունք է զթի, հենց գիդե մարքրիտ է:
ԹՄԿ 80 Թֆլ

Աղդ չոր, տոպրակդ նոր:
Բ 1899, 498 Տրտ

Աղեկ մսի կտոր ա, ինչ էնիմ շան բերանն ա:
ԺԵԱ 167 Ալշ

Աղջիկմ՛ ունեինք անբախտ, ա...ց՝ ընկավ դրախտ:
ԱԴ 19 Շրկ

Աղջիկ չեկած. հարս էկավ:
ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 91 Շրկ

Աղվեսներու հարի *(մինչև)* հրաման էկավ, փոստ շուկեն ծախեցին:
ԺԵԱ 167 Ալշ/Բ 1898, 333 Դրք

Աղվեսը հավին ասաց.—Աչքդ լիս, քեզ տղա ա էլե:
—Շնորհակալ եմ,—ասաց հավը,—թաքիլան *(միայն թե)* ինձանից հեռացի:
ԳԱ 18 Վղպ

Աղվեսը հավարնին ղարավո՞ւլ *(պահապան)*:
ԱՇ 2 Աշտ

Աղունը վեր եկավ, պարկը կընհիս:
ՎԱ 1 Վղպ/ԱՇ 3 Աշտ

Ամագդ *(երախտիք, աշխատանք)* իշի քամագ:
ԱՇ 1 Աշտ/ԺԵԱ 233 Լո/Աէ XI, 112 Բրէ

Ամակդ Երուսաղեմ։
ԳԱ 64 Վղպ/ԱՇ 3 Աշտ/ԺԵԱ 233 Լո/ԿՇ 1 Ղրբ/ՀՏՎ 2 Շրկ

Ձեռացն դատքն (աշխատանք, վաստակ) *Երուսաղեմ։*
ՎՄ II, 144 Վն

Ամառվա արևեն ի՞նչ հասկցա, որ ձմռա արևեն ի՞նչ հասկընամ:
ՆՆ 481 Շրկ

Ամբը գոռալու տեղ, սարն ի գոռալի:
ԳԹ 111 Սլմ

Ամպը գոռալու գյորա *(համեմատ)* անձրև չեկավ:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԺԵԱ 241 Օշկ

Ամեն կարդացող Մոլլա Փանահ չի լինիլ, ամեն զոռբա—Մուրատ:
ԿՄՇ 4 Ղրբ

Ամեն պաս ուտող Շարիֆ աղա չի լինի:
ՓՇԱ 92 Շրկ

Ամեն թուրքացող Մանթեշ աղա չի լինի:
ՆՆ 481 Շրկ

Ամեն կիկոն հաղացվեց, բաևկի կիկոն *(պարեղանակ)* մոռացվեց:
ԳԱ 24 Վղպ

Ամեն հաղը հաղացինք, միայն սաբալի ոընչիլը (պարեղանակ)
ԱՇ 1 Աշտ

Ամեն բանը խաղացիլ ենք, ակուփուշին (պարեղանակ) *մնացիլ է։*
ԹՄԿ 75 Թֆլ

Ամմենը ճակատս, աս ալ կրունկս է գրվեր:
ԵՀԳ 96 Եվդ/ԱՆ 56 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԳԹ 114 Սլմ

Ամեն մարթ իր գլխի տերն է:
ԹՄԿ 70 Թֆլ/Աէ IX, 180 Պլս

Ամեն մեր տուն, մենք էլու տուն:
ԼՄ 1880, 2 Բլն

Ամեն օր իծի ռոն է բաց, մի օր էլ թող ոչխարինը ըլնի:
ԺԵԱ 217 Վղպ/ՆՆ 481 Շրկ/ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԷԱ 8 Կրն/ՓՇԱ 92 Շրկ/Աէ VI, 77 Բլն/ՎՄ I, 131 Վն

Ամոթ մարդս դուրս կը թողա:
ԼՄ 1880, 2 Բլն

Այդ *(արտ)* քու բուսուցդ ման կու գամ, թե չէ հասեն ցորեն շա՞տ:
ԵԱ 102 Խտջ

Այուն *(արջ)* իրեն պալան *(ձագ)* ուտելու ըլա նը, սիֆթե *(նախ)* չամուռը *(ցեխ)* կխոթե:
ԱՆ 61 Նխջ

Անզանը կախ, սիրտը ուրախ:
ԳԹ 119 Սլմ/Բ 1899, 479 Կն/ԵՀԳ 96 Եվդ

Անկընին մեկեն մտնի, մեկեն կելլե:
ԺԱԲ 108 Ախց/Բ 1900, 598 ԿՄ

Անկն ընկա, մանկն ընկա, ազռավների ճանկն ընկա:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 66 Թֆլ/ԳԱ 63 Վղպ

Անձրև եկեր, համ գնացեր:
ԼՄ 1880, 2 Բլն

Անձրև օրը հավերուն ջուր տվող շատ ը:
ԱԴ 5 Սսն/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԵԱ 111 Խտջ

Աննարակը խասն *(մետաքս)* է հագեր, գիտցեր որ խամն *(վատորակ կտոր)* է հատեր:
Բ 1899, 772 Մլթ

Անշուն գեղ ա մտե, անփետ ման ա գալի:
ԺԵԱ 217 Վղպ/ԱՇ 6 Աշտ/ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 74 Թֆլ

Անողորմի *(անգութի)* նժու *(փոքր երեխա)* գլխուն մազ չբուսի:
Աէ VI, 76 Բլն

Անջուր ջաղաց, անկրակ բաղարջ:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 2 Աշտ/ԿՇ 1 Ղրբ/ՓՇԱ 93 Շրկ

Անվան գեղեցկութենը Կանեն-Բիթլիս, դեմքին գեղեցկութենը տընեն բաղնիս:
ԺԱԲ 83 Ախց

Անցանք—դարձանք, մեղա աստուծո:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԼՄ 1880, 9 Բլն/Աէ IX, 181 Պլս/ՊՀԿ, 1654 Էվր

Անցանք հացեն ու մսեն, կատուն էլլեր կարասեն:
ԵՀԳ 96 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Անունը տուր, սուֆրեն զցա:
ԺԵԱ 209 Վղպ/ԱՇ 2 Աշտ/ԹՄԿ 72 Թֆլ/ԿՇ 1 Ղրբ

Անըմը տուր, հացը քցա։
ԺԵԱ 217 Վղպ/ԱՇ 1 Աշտ

Անումը տուր, խալիչեն փռիր
ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Անունը տու՛, ախըը (անկողինը) *գցէ։*
ԹՄկ 71 Թֆլ/ՓՇԱ 93 Շրկ

Անունս Ալի ըլի, գուրծկս բարի ըլի։
ԹՄկ 66 Թֆլ

Անուն կա, անկուն (արդյունք) *չկա։*
ԺԵԱ 181 Մշ/ԺԵԱ 176 Բլն/Մ 1885, 423 Ղլթ/Աէ VII—VIII, 457 Ալշ

Անուն իմացանք, անկուն չիմացանք։
ԺԵԱ 208 Քղ

Անունը կա, ինքը չը կա։
ԹՄկ 70 Թֆլ/ԱՆ 10 Նխջ/ՎՍ I, 122 Վն

Աշխարքն է կերի ումիկը *(հույս)*։
ԹՄկ 70 Թֆլ

Աշխարհը «Կապա՛, հաց կեր» ա։
ԱՂ 16 Լո

Աշխարհք քեզի աղա ըսե, քու հալդ քեզի մալում *(հայտնի)* է։
ՓՇԱ 93 Շրկ

Աչքեն կը հանեն, դնեն անկաչ։
ԼՄ 1880, 6 Բլն

Աչքեր պուշ *(կարճատես)* է, քիթն ազուգա *(խողովակ)*, ինչ որ ըսես վրան կու գա։
ԼՄ 1880, 7 Բլն/ՎՍ I, 122 Վն

Աչքե տես, բերնե կարոտ։
ԺԱԲ 83 Անց/Աէ IX, 181 Պլս/ԱՆ 75 Նխջ/ԳԱ 3 Վղպ

Աչքից էլ եմ պրծել աչքացավից էլ։
ԳԱ 3 Վղպ/ՊԺԲ 44 Աշտ/ՓՇԱ 94 Շրկ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ԹՄկ 77 Թֆլ/ԱՂ 7 Մսն

Աչքն էլավ, խիլն *(շլուզ)* ճիստկավ։
Աէ VII—VIII, 457 Ալշ/ՀՏՎ 1 Շրկ

Աչքս ի Մոտոն, սիրտս ի Գրգոն։
Աէ VII—VIII, 488 Ալշ

Աչք ունի, լուս չունի։
ԱՂ 7 Ախց

Ապուր լե ապուր էղներ, թըղ մարդու բերան իրիցեր։
Աէ VII—VIII, 457 Ալշ/ԼՄ 1880, 42 Բլն/ԱՆ 62 Նխջ

Առան Աչիկին, դուրս եկավ խաչիկին։
ՀԺՀ VII, 76 Աստ

Առան-տարան բրդի շուն, քունն ի՞նչ տարան, բրդի շուն։
ԹՄկ 67 Թֆլ

Առավոտվա արևից ի՛նչ տաքացա, որ իրիգնադըհին ի՛նչ տաքանամ։
ԺԵԱ 218 Վղպ/ՓՇԱ 94 Շրկ/ԱՇ 4 Աշտ

Առանց դմպուկի կու խաղա։
ՀԱ 219 Ակն/ՓՇԱ 94 Շրկ

Առանց իշի գլուխ հարսանիք։
ԳԱ 57 Վղպ/ՓՇԱ 94 Շրկ

Առանց սատանի պատարագ անել։
ԵՀԳ 97 Եվդ

Առչ մերին, աղվես դաշտ, լապըստրակ՝ սար կապրի, ինչ անեմ, որ իրեքի անուն էլ գյազան ի։
ԺԵԱ 256 Շտխ

Առչի խաղը սատանինն է։
ԹՄկ 65 Թֆլ/Աէ IX, 181 Պլս

Առել ա կուտը, մտել ա մութը։
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 1 Աշտ/ԺԵԱ 186 Վն

Առջուն փոքր տվին, որ ճասըլ էնե *(փափկացնել)*, կերավ՝ ճախին *(համանելիք)* սեպեց *(հաշվեց)*։
Բ 1898, 809 Քղ/ԳԹ 121 Սլմ/ԺԵԱ 193 Տրպ

Առուն թռչըմ ա, էն դինը *(կողմ)* կաննըմ։
ԱՇ 8 Աշտ

Աստառն էլ իրեսն *(երես)* ածի։
ՀԺՀ VII, 101 Ղրբ/ՆՆ 483 Շրկ

Աստված ազատա մունջ մեղավորից։
Մ 1885, 423 Ղլթ

Աստված հախ *(իրավունք)* չտա նահախին *(անիրավին)*։
ԼՄ 1880, 1 Բլն

Աստված դորդ *(ճշմարտություն)* մընջ քարին սաեղծեր, կանաչն ի բերան ա դրեր։
Մ 1885, 423 Ղլթ

Աստված տվեր ու չի խնայեր։
ԺԵԱ 244 Ակն

Աստվածամեր քավոր էրինք՝ կարկտան մեր տնեն գնաց։
Աէ XI, 97 Ալշ

Աստվածամոր տատմեր եղա, հողշորն ինձնից ուզեց։
ՀԺՀ VII, 88 Ալշ

Աստոծ աչքերն առավ, մըհանեն ծաղիկը դառավ։
ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Ատելական քարը պատի գլուխը էլավ։
Աէ XI, 112 Բրչ

Արազն էնքան է պզտիկցել, որ Ալին-Ղուլին էշով կանցնին։
ԱՂ 12 Ղրս

Արևը չարխին *(տրեխ)* կը նեղի, չարոխն էլ՝ ոտին։
ԳԹ 121 Սլմ

Արջն իր անուն կը գոռա։
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 1 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ/ԹՄկ 74 Թֆլ/ՄՀ 21 Լո/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԿՇ 1 Ղզր/ԵԱ 118 Խտջ/ԱՇ 2 Աշտ

Արջը գիլի փայ էլավ, աշխարը խարաբ էլավ։
ԱՇ 7 Աշտ/ԹՄկ 74 Թֆլ/ՓՇԱ 96 Շրկ

Արջը խաղով էլավ, տանձը մտիցն ընկավ։
ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄկ 78 Թֆլ/ՄՀ 21 Լո/ՎՍ II, 135 Վն

Արջ մեշից *(անտառ)* խռովեր է, մեշեն խաբար չունի։
ԼՄ 1880, 2 Բլն/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/ԹՄկ 76 Թֆլ

Արտ Մրտոին, սերմ Սրգոին, կոնգներ վրեն կովին։
Աէ VII—VIII, 458 Ալշ

Արտոստ սար սև ի, չի ըրվարկի։
ԺԵԱ 256 Շտխ

Արքայությունը իշի տեղ չէ։
ՓՇԱ 96 Շրկ/ԱՇ 7 Աշտ

Ափսո՜ս շաքար՝ շան բերան,
ԺԵԱ 218 Վգպ/ԱՇ 4 Աշտ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/Մ 214 Մլմ/ՓՇԱ 119 Շրկ

Շաքարը շան բերանն է։
ԱՆ 75 Նխջ/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 475 Ալշ

Շաքար ընկեր շան բերան։
ՇԿ 9 Շտխ/ԳՎ 140 Վն/ԵՀԳ 110 Եվգ

Շաքար շան բերնին լայեղ չէ։
ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ

Բալքին (թերևս) ցաներ են, խկի չբուսե:
ՎՄ II, 135 Վն

Բախն արին թիակ:
ՎՄ I, 123 Վն

Բաղդադ խուրմա շատ կա:
ՀԺՀ VII, 102 Ղրբ/ՎՄ I, 123 Վն

Բաղդադ էլ շատ խուրմա կա, ընձիկ ի՞նչ։
ԺԵԱ 230 Հթ

Բաղդատ սխտոր ծեծեն՝ հոտ մեր քիթ պիտի առնի:
ԱՀ VI, 77 Բլն/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Բաղումս ծիրան կա՝ բարև տալ կա, բաղումս ծիրան չը կա՝ բարև տալ չը կա:
ՀԺՀ VII, 78 Աստ

Բամբակ ա ընկե գզողի ձեռ:
ԺԵԱ 238 Կլպ

Բամբակը կտրանն են ցանե:
ԺԵԱ 210 Վգպ

Բանը օրվան, հոգը տարվան:
ԺԵԱ 210 Վգպ/Բ 1900, 636 Կսր/ՆՆ 485 Շրկ/ԱՀԱ 5 Պլս

Բանը ահամթվա (ժամ) մը, հոգը տարվա մը։
Բ 1898, 810 Քղ/ԵԱ 108 Խալ

Բարդի ծառը կերթա-կուգա՝ սիրտ տեր ի, ուռի ծառը կերթա-կուգա՝ դարտի տեր ի:
ԱԷ 1895, 16 Վն/ԺԵԱ 186 Վն

Բեղից գողանում, միրքին ա տալի:
ԱՇ 11 Աշտ/ԺԱԲ 96 Ախց/ԺԵԱ 210 Վգպ

Բեր են աչը, որ բռնե խաչը:
ՓՇԱ 96 Շրկ/ԱԱԳ 1855, 164 Գլս/ԱԱ 30 Գշպ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԱԺԲ 91 Քնք

Ո՞ւր է էն աչը, որ բռնե խաչը։
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՆ 14 Նխջ/Բ 1898, 414 Դրք

Բերնով կուտա, կոթով աչքը կը հանե:
ԳՀԿ 1666 Զմխ

Բերողը կու աղտե գրողին:
ԹՄԿ 81 Թփլ/ԱՆ 16 Նխջ

Բիլբուլի տեղը ղառղան (ագռավ) է իջեր:
ԺԵԱ 247 Հզկ

Բմբլից բերդ ա շինըմ:
ԱՇ 12 Աշտ

Բողազը բերանից ցած ա:
ԱՇ 11 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ

Բոշ (գատարկ) չիվալ, դարտակ չանախ. հա՛ չափե, հա՛ չափե:
ԺԵԱ 213 Լռ/ԹՄԿ 81 Թփլ

Բրդե տիկնուն աբրշմե ղարավաշ (աղախին)։
ԱՇ 10 Աշտ/ՀԺՀ VI, 98 Խրմ/Բ 1900, 636 Կսր/ԱՂ 15 Լռ

Բրուդը կժի ունկը որ դինն (կողմ) ուզի կը շինի:
ԱՇ 11 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ԹՄԿ 81 Թփլ/ՎՄ II, 136 Վն

Բուխերիկ ծուռ է լե, ծուխ շիտակ կելնե:
ԼՄ 1880, 11 Բլն/ԺԵԱ 203 Տրպ

Բուրթը կտրե, ինկե գառներ:
ՎՄ II, 136 Վն/ԼՄ 1880, 11 Բլն

Գառը գիլին պահ տվին:
ԺԵԱ 219 Վգպ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ՎԱ 7 Վգպ/ԺԵԱ 231 Հթ/ԼՄ 1880, 12 Բլն/ՎՄ I, 123 Վն/Բ 1899, 652 Խն/Մ 1885, 423 Ղլթ/ԱՇ 62 Աշտ

Գառը գիլին չին պահ տա։
ԹՄԿ 85 Թփլ/ԿՇ 3 Ղրբ

Գառն ու գելը որ մի ձորում ռաստ գան (պատահել), վա՜յ գառի հալին:
ԳԱ 5 Վգպ

Գարանը մե մոմովմ՝ հարսնիք չի երթա:
ԱՂ 4 Ախց

Գդալ-գդալ կիտեցի, շերեփ-շերեփ դուս տվի:
ԱՇ 12 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ԹՄԿ 85 Թփլ/ԱՀ VII—VIII, 459 Ալշ/Մ 1885, 423 Ղլթ/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1899, 805 Հզր/Բ 1898, 301 Խն/ԺԵԱ 263

Գդալով տվին, պոչով հանեցին:
ԺԵԱ 193 Տրպ

Գելը դառել ա մուխսի (մահտեսի):
ԱՇ 16 Աշտ

Գեմումը (նավ) նստած իմ, գեմչու (նավավար) միրուքը բռնած ունիմ:
ԹՄԿ 85 Թփլ

Գեոզ (ընկույզ) կը տանեն Շատախ ծախս:
ՎՄ I, 123 Վն

Գերանը ձեռքից բաց է թողել, մազն է բռնում:
ԱՂ 5 Ջվխ

Գեղ առավ, քաղաք ծախեց:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Գեղ կնստի, գավառ կհաչի:
ԳԱ 28 Վգպ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ԹՄԿ 87 Թփլ

Էստեղ կնստես, ընտեղ կը հաչես։
ԳԱ 8 Վգպ

Կան նստեր, Մուստուրյան կը հաչե։
ՓՇԱ 109 Շրկ/ԺԱԲ 100 Ախց

Կան նստեր է, Կանպեր կը հաչե։
Բ 1898, 200 Կրն

Արարք նստե, Վարագ կը խաչի։
ԳՎ 133 Վն

Գեղը չկա տանտիկին, իշուն արին ուստակին:
ԱՂ 17 Ղրս

Գեղն օր մոլլա չըլլի, խորոզը մոլլա կենե։
ԱՂ 17 Ախց

Գժին ասին.— Արազը քանի՞ նավին ջուր կըլնի:
Միտք արուց, միտք ու ասաց.
—Չորս հարիր տասնօխտ ու կես:
ՄՇ 13 Աշտ

Գիժը գժին տեսավ, ճակատը մի թիզ լենացավ:
ԺԵԱ 210 Վրդ/ԱՇ 13 Աշտ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ/ԳԹ 113 Սլմ

Գիժը մի քար քցեց ֆորը, հազար իմաստուն չկարացին հանել:
ԺԵԱ 219 Վրդ/ԱՇ 47 Աշտ/ՆՆ 500 Շրկ/ԲԱ 25 Ղրբ/ԱՆ 62 Նխջ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԱԷ 1894, 263 Ալշ/ՀԱ 208 Ակն/ԱՀ IX, 185 Պլս/ԺԵԱ 231 Հթ/ԵՀԳ 104 Եվգ

Գիժը մի քար քցեց ծովը, հազար խելոք չկարացին հանել:
ԳԱ 9 Վրդ/ԱԺԲ 86 Քնք/ԺԵԱ 241 Օշկ/ԺԵԱ 234 Լո/ԹՄԿ 84 Թֆլ

Մեկ գիժ մեկ կարաս կոտրեց, հարիր խելոք վրա թափեցին չկարացին սաղացնիլ:
ԱԺԲ 89 Քնք/ԹՄԿ 138 Թֆլ

Խենթը խոսք մը նետեց օրթան (մեջտեղ), *քառսուն խելացի մեկտեղան, չկրցան ճուղապ* (պատասխան) *մը տալու:*
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գիլի տարածը խեչին մատաղ է անում:
ԹՄԿ 86 Թֆլ/ԵԱ 108 Խոջ

Գիլու տարածը հոր հոգուն կը համարի:
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գելերու չը կերած՝ հորն ու մոր հոգու հաց:
ՓՇԱ 98 Շրկ

Գիլին ասին.— Ե՞ր պըտի էթաս սարը:
Ասեց:
—Ես էլ էլի հետ:
ԱՇ 14 Աշտ

Գիլու անու գիղ չը շինի՞նք:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Գիղ զզե, գավառ մանե:
ԹՄԿ 87 Թֆլ

Գինինե էլած քացախը թունդ կըլնի:
ԵԱ 110 Խոջ/ՎՍ I, 124 Վն/Բ 1900, 564 ԿՄ

Գիշերն ի ման գալի, ցերեկը ռաստ էկավ *(հանդիպեց)*:
ԺԵԱ 210 Վրդ/ԱՆ 44 Նխջ

Աստղալիսով ման եկածս, ճրագլիսով եմ գտել:
ԱՇ 7 Աշտ

Ճրագով կոլորտենք (շրջել), *առանց ճրագի գտա:*
ԺԵԱ 170 Ալշ/ԼՄ 1880, 37 Բլն

Ճրագով փնտռածը արևով գտան:
ՎՍ II, 145 Վն

Երկնքեն փնտռածս գետինեն գտա:
ԱՆ 34 Նխջ/ԱՇԳ 73 Արբ

Գիշեր-ցերեկ գինա, քաղաքի ճամբան չգինա:
ԼՄ 1880, 14 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 460 Ալշ

Գիքո ջաղաց ես ա, թեփ ալրի հետ կես ա. կաղաս էլ՝ ես ա, չաղաս էլ՝ ես ա:
ԺԵԱ 173 Խստ/ՎՍ II, 151 Վն/ՀՏՎ 20 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 464 Ալշ

Գլխիս տալու վերիլն ես, աչքս դուս գալու վերիլը չե՞ս:
ԳԱ 31 Վրդ/ԹՄԿ 87 Թֆլ

Գլորավ խուփը, գտավ պուտուկը:
ՓՇԱ 99 Շրկ/Բ 1899, 650 Խն/Բ 1898, 315 Քղ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ՊԺԲ 50 Աշտ/ԹՄԿ 115 Թֆլ/ԺԵԱ 222 Վրդ/ԿՇ 2 Ղրբ/ՄՀԹ 1859, 413 Լո/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԱՆ 8 Նխջ/ԵԱ 119 Խոջ/ԺԵԱ 195 Տրպ/ԺԵԱ 188 Վն/ԺԵԱ 231 Հթ/ԱՂ 3 Սսն/ԵՀԳ 99 Եվգ/ԱՀԱ 5 Պլս/Բ 1900, 185 Մրշ/ՈԻՁ 136 Ձթ/ԺԱԲ 116 Ախց/ՍԽ 26 Ձգզ/ԱՄ 1886, 74 Սրս/ԱԲ II, 14 Ագլ

Գնաց զոմեշ, եկավ էշ:
ԼՄ 1880, 12 Բլն

Գնաց թափելեն, եկավ ժողվելեն:
ԼՄ 1880, 14 Բլն

Գնաց կատուն, տարավ չաթուն *(պարան)*:
ԹՄԿ 87 Թֆլ/ԿՇ 18 Ղրբ

Գողը գողեն գողացավ, ատտված վերեն զարմացավ:
ՓՇԱ 99 Շրկ/ԺԱԲ 86 Ախց/ՊԺԲ 46 Աշտ/ՀԺՀ VII, 104 Ղրբ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԷԱ 13 Կրն/ՀԱ 205 Ակն/ԱՀԱ 4 Պլս/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ԵՀԳ 99 Եվգ/Բ 1899, 651 Խն/ԱՄ 1886, 75 Սրս/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՁԲ 59 Ջհմ/Մ 1885, 423 Ղլթ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ՎՍ I, 123 Վն/ՈԻՁ 139 Ձթ/ՇԿ 7 Շտխ/Ս 212 Սլմ/ԱՀ VII—VIII, 489 Ալշ

Գողը գողից գողացավ, լոռը զարմացավ:
ԳԱ 14 Վրդ

Գող կատուն պառավի կշտին կը նստի:
ԳԱ 5 Վրդ/ԱՇ 15 Աշտ/ՓՇԱ 99 Շրկ

Գողի ծոցը քար կը դնե:
ՆՆ 488 Շրկ

Գոմի գլխին կարմիր վարդ:
ԱՂ 27

Գոված էշը չամուռեն *(ցեխ)* չանցնիր:
Մ 1885, 423 Խրբ/ԱՀԱ 4 Պլս/Բ 1898, 414 Դրք

Գունդ մը խորիս՝ ի՞նչ ընե փորիս:
ԲՀ, 404 Կրն

Դանակը ոսկոռին է հասել:
ՓՇԱ 99 Շրկ/ԿՇ 7 Ղրբ/ԷԱ 8 Ալշ/ԺԵԱ 181 Մշ/Բ 1899, 554 Քղ/Մ 215 Սլմ/ԱՆ 83 Նխջ

Դանակը եզնի մոտ տանելու փոխանակ, եզն են տանում դանակի մոտ:
ԹՄԿ 89 Թֆլ

Դավեն *(ուղտը)* իրան բոբիկ շատ է տեսել:
ՓՇԱ 99 Շրկ/ԱՇ 54 Աշտ/ԺԵԱ 236 Լո

Դատիմ, դատիմ, տամ շըներուն:
ԺԱԲ 105 Ախց

Դատին խոզեր, ուտին բոզեր:
ԱՀ VII-VIII, 460 Ալշ/ԱՀ VI, 79 Բլն/Բ 1898, 378 Դրք

Դգալով ջուր կուտա, կոթով աչքը կը հանե:
ԱՆ 43 Նխջ/ԱՀ IX, 182 Պլս/Բ 1899, 480 Կն/ԱԷ 1895, 54 Տրպ/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ

Դեռ չեղերե՝ կը կարդա:
ԱՀ VI, 79 Բլն/ԺԵԱ 234 Լո

Դեռ չէր եկեր թորվան տմփոց,
եկավ տաշտի քրքոց:
Շկ 11 Ճախ/ՎՍ II, *152 Վն*

Դուս չի էկի՝ ճրագ կընցու, որ
դուս էկավ՝ աշխարհք կընցու:
ՓՃՍ 100 Ճրկ

Եզը վեր են ունում, տակիցը
ֆորթ են ուզում:
ԺԵՍ 219 Վգպ/ՊԺԲ 54 Սշտ/ՀՏՎ 7 Ճրկ/ՄՀ 23 Լռ/Սխ 28 Զղզ/ՀԺՀ VII, *102 Ղրր/Բ 1899, 642 Խտջ/ՎՍ* I, *125 Վն/ՍՀ* VI, *81 Բլն/ՀՍՎ 1892, 24 Տրպ/ԺԵՍ 244 Սկն/ՁԲ 9 ՁՆմ/ՍՆ 37 Նխջ/Բ 1900, 564 կՄ/Բ 1899, 478 կն/Բ 1898, 315 Բղ/ՍՄ 1886, 75 Սրս*

Եզը ուր պոչով կուտին, ուրիշին
գող կասին:
ԺԵՍ 194 Տրպ

Եկավ դրսեցին, դուրս ըրավ
զներսըսին:
ԼՄ 1880, 18 Բլն

Եղավ ու եղն ալ վրան պաղավ:
ԼՄ 1880, 19 Բլն

Եղը թանգ ա, նմուռն էժան:
ԺԵՍ 220 Վգպ/ՍՃ 19 Սշտ/ԺԵՍ 234 Լռ/ՓՃՍ 101 Ճրկ

Եղը կերավ, մոխիրը պո՛ կներուն
քսեց:
ՓՃՍ 101 Ճրկ/ՍՃ 20 Սշտ

Եղ ու մեղրը շան տկումը:
ԺԵՍ 211 Վգպ/ՓՃՍ 100 Ճրկ/կՃ 5 Ղրր/ՎՍ I, *147 Վն/Մ 1885, 422 Խրր/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 132 Թփլ*

Եղն էլավ, մոխիրը տարավ:
ՍՃ 19 Սշտ/ՓՃՍ 101 Ճրկ

Ես գիտեմ թե մարդ ես դառել,
դու մի ասի մարդակ *(տանիքի գերան)* ես:
ՓՃՍ 101 Ճրկ/ՍՃ 43 Սշտ/ՍՍ 15 Պլս

Ես հասկցա թե տերը էկավ,
դուն ասիլ մի՝ գելը էկավ:
ՍԷ 1895, 54 Տրպ

Ես զուզամ վանուց, ինք կուտա
քարոզ:
Բ 1898, 315 Բղ

Ես խմեցի, դուն հարբար:
ՊՀԿ 1655 Էվր/ՀՍՎ 1890, 289 Տրպ

Ես կըսեմ, ես կը լսեմ:
Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1899, 479 կն

Ես կուտիմ ղազու *(սար)* ս/ես,
դու կիշկիս *(նայել)* թալու ս/ես:
ԺԵՍ 168 Սլշ

Ես մուկ կուզեմ՝ տանի զանզակ
կախի կատվի վզեն:
ԺԵՍ 256 Ճտխ

Ես Մուսուլ կըսեմ, ան Մսըր
կը հասկընա:
ՍՍ 45

Ես քու ումուդով *(հույս)*, դու՝
ստածու:
ՁԲ 60 ՁՆմ/ՍՀ VI, *80 Բլն*

Երանի ավողաց, ոչ՝ առնողաց:
ԼՄ 1880, 17 Բլն

Երկաթն իմը, անձողն իմը, քու
բախք ու բուխկին ի՞նչ տամ:
ՍՃ 22 Սշտ/ՓՃՍ 101 Ճրկ/ՀՍՎ 1930, 360 Ղրր

Երուսաղեմ հասանք, քոռ վար-
դապետի ձեռ պաչեցինք:
ՍՃ 20 Սշտ/ՎՍ II, *138 Վն/ՄԹ 31 Ճրկ*

Զարկի լորուն, քիսավ *(գիպչել)*
ջորուն:
ՍՀ VI, *82 Բլն/ՍՀ* VII—VIII, *461 Սլշ/ԺԵՍ 248 Հղկ/ՍՂ 1 Սսն*

Զարկին լաքյուն, դիպավ ձագյուն:
ՎՍ II, *138 Վն/Ս 211 Սլմ*

Զարկինք լանկա *(աքացի)*, ըն-
կանք կատա *(փորձանք)*:
ՍԷ 1895, 16 Վն

Զոռն էշին չի աղբում, դառնում
փալանն ա թակում:
ՀԺՀ VII, *89 Սստ/ԼՄ 1880, 47 Բլն/ԳՍ 29 Վգպ/ՓՃՍ 106 Ճրկ/ՀՍՎ 893, 358 Տրպ/ՍՀՍ 7 Պլս/ՀՍ 233 Սկն/Բ 1899, 772 Մլթ/ՍՀ* VII—VIII, *482 Սլշ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 315 Բղ*

Զորով շունը կապում են պանրի
տկից:
ԺԵՍ 220 Վգպ/ՍՃ 20 Սշտ/ՍՀ VI, *97 Բլն/ԺԵՍ 174 Խստ/ՀԺՀ* VII, *92 Սլշ*

Զոռով փեշդ գոմշի պոզին ես
քցում:
ՍՃ 20 Սշտ

Զուռնաչու կնկան հարցրին, թե՝
պար խաղալ գիտե՞ս. ասաց՝
բան ու գործս ի՞նչ է:
ՓՃՍ 102 Ճրկ/ԹՄԿ 98 Թփլ/ՎՍ II, *138 Վն*

Էլի էն թասը, էն թարազը *(կշեռք)*:
ՆՆ 492 Ճրկ

Էլիկս էն սանդն ա, էլիկս էն
ջուրը:
ՀԺՀ VII, *80 Սստ*

Էլ՛ էն սանդը, էլ՛ էն կոտավ:
ՎՍ I, *125 Վն*

Էկեր է դրսեցին, դուրս կենե
զներսեցին:
ՍՀ VI, *80 Բլն*

Էկո զքի եծիմ ռես, ըսավ՝ չէ՛,
զգիր կեղնիմ:
Ը 1898, 302 Խն

Էն քանդած խոռը *(պատի խոռոչ)*՝
էտ կոշտը չի շարիլ:
ՎՍ 13 Վգպ

Էնենց բան չկա, վուր մարդ ուզե-
նա ու չանե:
ԹՄԿ 93 Թփլ

Էն հանարին ի՞նչ ասեմ, որ կեսը
ղորթ *(ճշմարիտ)* չի ըլնի:
ՍՃ 22 Սշտ/ԹՄԿ 92 Թփլ/ՓՃՍ 102 Ճրկ

Էն վաղ էր, որ էշը կաղ էր:
ԳՍ 62 Վգպ/ՊԺԲ 47 Սշտ/ՓՃՍ 103 Ճրկ/ԹՄԿ 92 Թփլ/ՍՍ 51 Զղ/ՎՍ II, *139 Վն*

Էշ կը տեսնին, «փարմա խարուն»
կը կանչեն:
ՍՀ VII—VIII, *462 Սլշ*

Էշ կդաղեն, գիտեն քյաբաբի *(խո-
րոված)* խոտ կուկյա:
ՎՍ I, *125 Վն/ՖՍԼ 149 Վն*

Էշին անեծքը կյուլին հի՞նչ անե:
ՀԺՀ VII, *102 Ղրր*

էշին ասեցին՝ աչքդ լիս, քեզ քուռակ ա էլե. ասեց՝ ինչ անեմ, որ բեռը շալակիցս պտի չպակսի:
ԳԱ 18 Վղպ/ՊԺԲ 49 Աշտ/ԲԱ 17 Ղրբ/ՆՆ 498 Շրկ/ԺԱԲ 114 Ախց/ՎՍ I, 125 Վն/ԺԵԱ 195 Տրպ/Ս 216 Սլմ/Մ 1885, 424 ՂլԹ/ԼՄ 1880, 24 Բլն

էշին ճարսանիք կանչեցին, ասեց՝ ճալբաթ ջուր կրելու եք տանում:
ԳԱ 29 Վղպ/ՊԺԲ 49 Աշտ

էշը ճարսանիք ին ձենե, ըսեր է, յա՛ աղ է պակաս, յա՛ մաղը:
ՀԱ 206 Ակն/ԱՀ IX, 183 Պլս/Բ 1899, 624 Խտջ/ԵՀԳ 102 Եվդ

էշը ճեծեր, էշ կը փնտռե:
ԵՀԳ 102 Եվդ/ԱՆ 66 Նխջ/ԱՀ IX, 183 Պլս/ՓՇԱ 103 Շրկ/ԹՄԿ 105 Թֆլ/ՎՍ I, 129 Վն/Բ 1899, 805 Հզր

էշը մեծցավ, փալանը պզտիկցավ:
ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԱՆ 9 Նխջ

էշը պրծել ա, տրճզին կրծել ա:
ԺԵԱ 220 Վղպ/ԱՇ 22 Աշտ

էշ կը քրքեն, պոչից կը խռովեն:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ԳԱ 28 Վղպ/ՀՏՎ 7 Շրկ/ՎՍ I, 125 Վն.ԼՄ 1880, 21 Բլն/Բ 1899, 806 Հզր

էշն իշուն քեռորդի:
ԵԱ 103 Խտջ

էշն իր սատկիլը կուզի, թաք (*միայն*) տիրոջը վնաս գա:
ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 103 Շրկ/ԱՀ XI, 113 Բրչ

էշս գելը կերավ, գելն էլ մի գե՛լ ըլներ:
ԳԱ 6 Վղպ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ՄԹ 15 Շրկ

էս խմորը շատ ջուր վեր կունի:
ԳԱ 56 Վղպ/ՊԺԲ 47 Աշտ/ՄԹ 8 Շրկ/ԺԵԱ 234 Լռ/ԿՇ 2 Ղրբ/Բ 1899, 652 Խն/ԼՄ 1880, 6 Բլն

էրավ գողութեն, գըտավ թողութեն
ԺԱԲ 112 Ախց/ՀԺՀ VII, 76 Աստ

էրեսն էրեսեմեն կու ամանչի:
ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԼՄ 1880, 17 Բլն

էրկուսն էլ մի սանդրի կտավ են:
ԺԵԱ 220 Վղպ/ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 102 Շրկ/ԺԵԱ 230 ՀԹ/ՎՍ I, 125 Վն/ՀԱ 250 Ակն

Ընենց բան ես ասում, որ էշը ախոռում զռում ա:
ԳԱ 59 Վղպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ըստեղի չորթան գնացե ընտեղ էղել ա մարաֆաշի (*կաթնով*):
ԺԵԱ 211 Վղպ

Թազա գինին հին տկում:
ԱՇ 26 Աշտ

Թան կերանք թոքթոքացանք, մածուն կերանք արդարացանք:
ԱՇ 27 Աշտ/ԺԵԱ 169 Ալշ

Թան չէ, մածուն չէ, ամեն մարդու բանը չէ:
ՆՆ 496 Շրկ/ՇԿ 3 Շտխ/ԱՆ 25 Նխջ/ԹՄԿ 138 Թֆլ/ԱՀԱ 6 Պլս/Բ 1898, 414 Դրք/ՎՍ II, 140 Վն

Էս գինի է, թան չէ, ամէն մարդի բան չէ:
ԺԵԱ 238 Կլպ/ԿՇ 2 Ղրբ/Ս 212 Սլմ

Թանը քունը չի, թանամանը նո քո՞ւնն ա:
ԱՇ 26 Աշտ

Թասիբը (*պատիվ*) քցել են շանը, շունը չի կերել:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԱՇ 26 Աշտ/ՀՏՎ 9 Շրկ/ԺԵԱ 231 ՀԹ/ԱՀ VI, 86 Բլն/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ/ԺԵԱ 174 Խստ

Թաց աղունը վեր ավեր ջաղցին:
ՎՍ II, 140 Վն

Թե աերը ես եմ, բակլեն խաշած եմ ցանըմ:
ԱՇ 27 Աշտ/ԺԵԱ 233 Լռ/ՆՆ 483 Շրկ

Թե էնի պղնձի տակն ա, ես ներսեն եմ:
ԺԵԱ 173 Խստ

Թելի կտրվածը կշկռվում ա (*կապվել*), սերի կտրվածն ոչ:
ԲԱ 18 Ղրբ

Թե լուս կու ննգնիմ, դուս կու ննգնիմ:
ԹՄԿ 100 Թֆլ

Թե խաչն իմն է, զորությունը ես գիտեմ:
ՓՇԱ 104 Շրկ/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ԱՀ VI, 84 Բլն/ԱԲ II, 14 Ապլ/ԱՆ 38 Նխջ/ԱՇ 9 Աշտ/ԺԱԲ 112 Ախց

Թեկուզ էրած, թեկուզ կերած:
ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 104 Շրկ

Թեգուզ էրած, թեգուզ մրկած:
ԹՄԿ 99 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 102 Ղրբ

Թե կուզ (*սապատավոր*) ի, ամմա կռուզ (*գանգուր*) ի:
ՎՍ II, 140 Վն

Թընտրին էփեր, շըրթին կերեր:
ԺԱԲ 106 Ախց

Թմբուլիկ իշուն, բեռն ապրեշում:
ՓՇԱ 104 Շրկ/ԱՇ 27 Աշտ/ԺԵԱ 239 Կլպ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ

Թողեց զավեստարան առավ զտամբուրեն:
ԱՀ VI, 84 Բլն/ԱՄ 1886, 75 Սրս/ԱՀ IX, 190 Պլս/Մ 1885, 424 ՂլԹ/ՎՍ II, 137 Վն

Թողել է բաց դուռը, դեմ առել փակած դռանը:
ՆՆ 496 Շրկ

Թողեր ա շիշակ (*ծաղկած, շէն*), կպեր ա բրիշակ (*ավերակ*):
ԱՀ VII—VIII, 465 Ալշ

Թողին դրած սեղանը, դեմ առան փակ դռանը:
ԺԱԲ 112 Ախց

Թողիր զգետին, կը տփա զգլուխ:
Մ 1885, 424 ՂլԹ

Թուղթը շուռ տուր, արասին կուլ տուր:
ՊԺԲ 48 Աշտ/ՆՆ 496 Շրկ/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ

Թքե բուռս, զարկեմ երեսդ:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԱՇ 27 Աշտ

Ժամ քանդելը լավ է, քանց աղջկա անուն կտրելը:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԳԱ 9 Վղպ

Թե աղջկա ու տղի բան իս քանդի, բե մի էգեղեցի իս քանդի
ԹՄԿ 99 Թֆլ

Ժամ քանդելը մի արին ա, սիրտ քանդելը՝ էրկու:
Ա.Հ XI, 113 Բրչ

Ժամանակն արժաթ է, ամեն վախտ ձեռք չի անցնի:
ՓԾԱ 105 Ծրկ

Ժամանակն մին անգին խազնա *(գանձարան)* ա, գինը իմացողին համար:
ԲԱ 19 Ղրր

Ժամը շինվեց, մնաց գմփեթը:
ԳԱ 17 Վղպ/ԼՄ 1880, 23 Բլն

Ժամին բակը խաղք ընել:
ԱԱ 58

Իմ բանը աջ ա, ով ուզմ ա թող հաչա:
ԳԱ 64 Վղպ/ՊԺԲ 48 Աշտ/ՀՏՎ 10 Ծրկ/ԹՄԿ 103 Թփլ/ՉԲ 60 Չհմ/Ա.Հ VI, 85 Բլն

Իմ շինած եկեղեցին, ինձի ծուռ եղավ:
ԼՄ 1880, 24 Բլն

Իմքինը *(ոքմին)* ջեր *(դեռ)* անկին պիտի դուր գա, իժում *(հետո)* սրտին:
ԹՄԿ 106 Թփլ

Ինը ավողը, տասն ա կուտա:
Բ 1899, 378 Պլս

Ինն էլ պետք է, որ տասն ըլլի:
ԱՀԱ 7 Պլս/ԼՄ 1880, 16 Բլն

Ինձ համար կանես, քեզ համար կը սովրես:
ԺԵԱ 294 Վղպ

Ինձ հետնա խռով ա, շըվաքիս հետնա բարիշ *(հաշտ)* ա:
ՎԱ 19 Վղպ

Ինչ անեմ ոսկե յազանը *(կոնք)*, որ մեջը արուն պտի թքեմ:
ՀՏՎ 10 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրր/ԳԱ 8 Վղպ/ԹՄԿ 106 Թփլ

Ի՞նչ էնեմ ան դմակը, որ դանակը մեջն է:
ԺԱԲ 85 Ախց/ԺԵԱ 244 Ակն

Ինչ թալեցին վըր իմ թևին, թող իջնա վըր քու թևին:
Ա.Հ VI, 85 Բլն

Ի՞նչ խեր *(օգուտ)* տեսա պապիս գանձեն, որ խեր տեսնիմ մամիս մանծեն:
ԷԱ 7 Կրն

Ի՛նչ խռիկը, ի՛նչ պռիկը, ի՛նչ տերտերը՝ ի՛նչ կուլիկը:
ՀԺՀ VII, 95 Վղպ

Ինչ իրիկը, ինչ բիրիկը, ինչ նախըրչին, ինչ իր կնիկը:
ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Ինչ իլիկն է, ինչ պիլիկն է, ինչ նախարարաձն է, ինչ իր կնիգն է:
ՉԲ 60 Չհմ

Հա ուրիկը, հա սուրիկը, հա նախըրճին, հա իր կնիկը:
ՓԾԱ 110 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ

Ինչ իլիկն է, էն բիլիկն է, Շամշադինն ու իր կնիկն է:
ԹՄԿ 109 Թփլ

Ինչ Ուլուլիկ, ինչ Պուլուլիկ, ինչ սատանեն, ինչ ուր կնիկ:
Ա.Ղ 16 Ս 212 Սլմ

Ինչ իլիկ, ինչ խիպիլիկ, ինչ սատանեն, ինչ ուր կնիկ:
Ա.Հ VII—VIII, 465 Ալշ

Ինչ իլիկ, ինչ խիպիլիկ, ինչ քաչալ Հունոն, ինչ իր կնիկ:
Ա.Հ VI, 85 Բլն

Ինչ խլիկ, ինչ խլվլիկ, ինչ խոնդատ (բույս), *ինչ ուր ծաղիկ, ինչ սատանեն՝ ինչ ուր կնիկ:*
ՎՄ II, 140 Վն

Ինչ կա պուտուկ՝ շուռ տուր քյասեն:
Ա.Ղ 17 Վն

Ի՞նչ կանեմ աշխարհքի մալը, որ ռանամանս նեղ է:
ՓԾԱ 105 Ծրկ

Ինչ հեռավորին եկածը, ինչ տըղին եղածը:
Ա.Ն 15 Նխջ

Ինչ միտն է, էն խտիտն է:
ԹՄԿ 101 Թփլ

Ինչ չէր տեսել պատեն կախ, հիմի տեսավ ճակտեն կախ:
ՓԾԱ 105 Ծրկ/ԳԱ 2 Վղպ/Ա.Ծ 27 Աշտ/Ա.Հ VI, 97 Բլն/ԹՄԿ 107 Թփլ

Չէիր տեսե պատեն կախ, էկար տեսար ճտեդ կախ:
ԺԱԲ 115 Ախց/ՎՄ I, 127 Վն

Ինչ տեսել էինք տեսել, քոռ հըրըեշտակ չէինք տեսել:
ՓԾԱ 105 Ծրկ/Ա.Ծ 30 Աշտ/ԳԹ 124 Սլմ

Ինչ տուն, ինչ տանուտեր:
Ա.Հ VI, 85 Բլն

Ինչ քավորի ղոնաղ գալը, ինչ սանամոր ցավ բռնիլը:
Ա.Ծ 30 Աշտ/Ա.Հ VI, 98 Բլն/Ա.Հ VII—VIII, 485 Ալշ

Ինտոր աղջի՛կ, սնանկ հարս:
ՀԱ 233 Ակն

Ինքը տիկ ա դառել, ուրիշ՛ն բերան շինել:
Ա.Ծ 28 Աշտ/Բ 1899, 480 Կն

Ինքն ըստեղ չի, իր փայ աստոծն ըստեղ ա:
Ա.Ծ 27 Աշտ/ՀԺՀ VII, 10° Ղրր/ԹՄԿ 107 Թփլ/ՆՆ 498 Ծրկ/ՎՄ I, 127 Վն/Բ 1898, 461 Ղրդ

Իշին ասին՝ մարիֆաթդ ի՞նչ ա, պոչը տնկեց ու զռաց:
ԺԵԱ 235 Լո/ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԹՄԿ 107 Թփլ/ՎՄ I, 125 Վն/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ/Ա.Ծ 27 Աշտ/ԺԵԱ 174 Խստ/ԺԱԲ 113 Ախց/ԺԵԱ 221 Վղպ/Ա.Հ IX, 183 Պլս/ՀԱ 207 Ակն

Իշին պոզեր դուս չեկավ, ասին՝ քորփա *(մատղաշ)* քուռակ ա:
Ա.Ծ 27 Աշտ/ԳԱ 24 Վղպ/ԹՄԿ 105 Թփլ/ԱԲ II, 13 Ագլ

Էշը որ պոչ չունենա, կասեն քուռակ է:
ՓԾԱ 103 Ծրկ

Իշու ինատը *(կամակորություն)* կամուրջի վրա կը բռնե:
ՆՆ 498 Ծրկ

Իշուն իշութենը որ բըռնե՝ բեռը քարին կը զարնե:
ԺԱԲ 113 Ախց

Իշուց սըպպա *(քուռակ)* կեղնի:
ՀՏՎ 10 Շրկ

Իսանի ալեն *(խալտաբղետ)* ներսեն ա, տավարինը՝ դրսևը:
ԱՇ 31 Աշտ

Իրն իրին, նալաթն *(նզովք)* օտարին:
ԹՄԿ 102 Թփլ

Լավ ա անուն բարի, քան զանձ աշխարհի:
ԳԱ 63 Վղպ/ԷԱ 6 Ալշ/ՈԻՋ 136 ՋԹ/ՓՇԱ 125 Շրկ

Լավ է գեղով գերի երթալ, քան մենը մեծ հարսնիք երթալ:
ԱԱ 67

Լավ է սրտով սիրած առածը, քան խաչով-թագով պսակածը:
ԺԱԲ 90 Ախց

Լավը թանը չի, թանամանն ա:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԱՇ 32 Աշտ

Աղեկը մեղրիկ չի, աղեկը մեղրամանիկն ի:
ՎՄ II, *134 Վն*

Լալու մեր էշն է, որ պոչ չունի:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԱՇ 32 Աշտ/ԱԱԳ 1885, 164 Պլս

Լացինք, ըսինք՝ բրդուջ պստիկ ա, կատուն զարկեց զեն լէ տարավ:
ՀԺՀ VII, *90 Ալշ*

Լեզուս կըսէ, սիրտս՝ ո՛չ:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Լեն փորիկ, ընկեր նեղ օրիկ:
ԱՀ VI, *85 Բլն*

Լողաց իմ, տեսողաց չիմ:
ՀԱ 279 Ակն

Լվի մը համար յորղանը *(վերմակ)* վառեց:
ԺԵԱ 195 Տրպ

Լուն դավա *(ուղտ)* կը շինե:
ՆՆ 499 Շրկ

Լուն ծռտե, խաբար կուտա:
ՆՆ 499 Շրկ

Լուսն ելած վախտը էշը կորցրիր:
ՓՇԱ 107 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, *462 Ալշ/ԺԱԲ 118 Ախց*

Խաբվանք դամուրչիմ *(դարբին)* սիրեցինք, օխտը տարի մուր շռեցինք:
ՓՇԱ 107 Շրկ/ԼՄ 1880, 27 Բլն

Խալիչեն մաշավ, խավը վերացավ:
ԺԵԱ 212 Վղպ

Խալիչեն վեր կալ, խսիրը փռա:
ԱՇ 33 Աշտ/ՓՇԱ 107 Շրկ

Խալխի վրեն շուն կը հաչա, մեր վրեն կատու:
ՓՇԱ 107 Շրկ/ԱՀ VI, *98 Բլն/ԱԲ* II, *14 Ագլ/ԹՄԿ 90 Թփլ*

Խաղ շատ գիտեմ, համա ձեն չունեմ:
ԺԵԱ 235 Լռ

Խաղք եղանք, խաղող ալ չկերանք:
ԼՄ 1880, 26 Բլն

Խայանամ՝ շալն ի վերես, տանըկնամ՝ շալն ի վերես:
ՎՄ I, *128 Վն*

Խաշամանը իմն է, խաշն ուրիշինը:
ԹՄԿ 116 Թփլ

Խաչին տերը զորավոր կանի:
ՊԺԲ 49 Աշտ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԷԱ 19 Կրն/ՓՇԱ 107 Շրկ/ԱՀ XI, *114 Բրչ/ԹՄԿ 113 Թփլ/ԱՆ 35 Նխջ/Բ 1899, 378 Պլս/ԽԱ 117 Խտջ/ՎՄ* I, *128 Վն/Մ 1885, 450 ՂլԹ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ՀԱ 207 Ակն/ԱՀ* VI, *98 Բլն*

Խաչն եկավ, դև խափանավ:
ԱՀ VI, *86 Բլն*

Խաչ չի հանեցիր, չի հանեցիր, մեմը հանեցիր, ան ալ աչքդ հանեցիր:
ԱՆ 69 Նխջ

Խասից իջա խամ, խամ էլ չը ծածկա զծամ:
ԱՀ VII—VIII, *467 Ալշ*

Խելք օր բաժնեցին, գացեր էր մարագ:
ԺԵԱ 177 Բլն

Խելքը թանջարան *(պղնձե աման)* է, միտքը՝ փանջարան:
ԳԹ 108 Ալմ/ԱՀԱ 7 Պլս

Խենթե կուշտ, խելոքե կարոտ:
ՀԱ 236 Ակն/ԱՆ 67 Նխջ/Բ, 1899, 425 Կն

Խենթ ըսավ, խելոքը հավատաց:
ԱՇԳ 73 Արբ/Բ 1899, 479 Կն/ԱՀԱ 7 Պլս/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1898, 745 ՋԹ/ԵՀԳ 104 Եվդ/ՈԻՋ 139 ՋԹ/ԼՄ 1880, 26 Բլն/ՓՇԱ 107 Շրկ/Բ 1899, 650 Խն

Խև աղջիկը էրիկ գնաց, տանը գործը թերս *(հակառակ)* գնաց:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Խևը շփոթ էփիլ չէր գիտա, գրին հարսանքին խավծարար:
ԳԱ 18 Վղպ

Խերըն շինեց զմընիրեն, պեխերըն քաշեց հողն ի վրեն:
ԼՄ 1870, 25 Բլն

Խիարը քոքիցն ա ծուռը:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ԱՇ 33 Աշտ/ԿՇ 3 Ղրբ/ՓՇԱ 107 Շրկ/ԱՀ IX, *185 Պլս*

Խիլն էլավ, աչքն հիստկավ:
ԷԱ 10 Ալշ/ԱՀ VI, *86 Բլն/Մ 1885, 45 ՂլԹ*

Խնձորկեցի կաղը Հնդըստան է հասել:
ԱՂ 17 Զգղ

Խնձորկեցուն որ իրեք տղա է ունենում, իրեքինջինի *(երրորդի)* աշկերը հանում են *(որ աշուղ դառնա)*:
ԱՂ 17 Զգղ

Խոզին ինչքան պատիվ անես, վերջը դանակն ա նրա ջանը:
ՄՀ 22 Լռ

Խորաթան *(խոստկցութիւնը)* խոշ, տորպակը պոշ *(դատարկ)*:
Բ 1899, 554 Քղ

Խրատ-խրատ վեր խփան:
Բ 1898, 377 Դրք

Խըրատ-խըրատ օրն ը վեր, ես կերթամ ձորն ը վեր:
ՊՀԿ 1937, 1654 Եվր

Խունկ ու մոմ էի սրբերին, ձուք ու ծամոն եղա լըբերին:
ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՇ 34 Աշտ/ԱՀ VII—VIII, *479 Ալշ*

Խուրցը կեմն (*խրձի կապը*) անջախ (*հազիվ*) ածեր:
ԺԵԱ 222 Վզպ/ԱՇ 33 Աշտ

Ծածկած բերել ես, բաց-բաց տար:
ԱԳ 4 Լռ

Ծակը մեծ է, կարկտանը պզտիկ:
ԱԳ 5 Երգ

Ծառը տնկել եմ, որ բարն ուտեմ:
ՆՆ 501 Շրկ

Ծառն էնդուր կու տնգիմ, վուր ինձ շվաք անէ:
ԹՄԿ 117 Թֆլ

Ծառուրը խաղի կարոտ չէ:
ԹՄԿ 116 Թֆլ

Ծիրանն ի՞նչ արավ, կորիզն ի՞նչ անե:
ՆՆ 561 Շրկ

Ծործորակս քորեմ, տեղը կը բերեմ:
ԱՇ 35 Աշտ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ԺԱԲ 101 Ախց/Բ 1899, 642 Խոչ/ԳԹ 114 Սլմ

Ծուռ եզան «պո՞» արին:
ՇԿ 8 Շտխ/ՎՍ II, *145 Վն*

Ծուռը՝ ծով, Ճուշան խաթուն՝ պաղնիս:
ՎՍ I, *129 Վն*

Ծուռը ծռավ, պաղ թռավ:
ՎՍ I, *129 Վն*

Ծուռ ծռուն բարև իտու, ատրված ինոր ախպերմ՚ իտու:
ՎՍ I, *129 Վն*

Ծուռը շուշտակ (*գլխաշոր*), բաղդն ավտակ:
ՇԿ 8 Շտխ

Կա աշխարհի, չկա անապատի. կա անապատի, չկա աշխարհի:
ԺԵԱ 212 Վզպ/ԼՄ 1880, 31 Բլն/ՀԺՀ VII, *110 Վն*

Կալեն ի՞նչ խեր տեսա, որ կալատակեն ի՞նչ խեր տեսնիմ:
ԷԱ 6 Ալշ/ՄԵ 4 Մկ/ՓՇԱ 109 Շրկ/ՎՍ II, *143 Վն/ՇԿ 7 Շտխ*

Կալի կուտը, պապ ու տատին հարսանիքը:
ԱՇ 37 Աշտ/ՓՇԱ 109 Շրկ/ԺԱԲ 103 Ախց/Բ 1898, 315 Բղ

Կամաց քելիմ, կըսին՝ կանկառ (*թուչուն*). շուշուտ քելիմ, կըսին՝ շիթառ (*դիվահար*):
ԺԵԱ 169 Ալշ/ՀԱ 208 Ակն

Կացինը (*կամ՝* խոփը) քարին դիպավ:
ՆՆ 503 Շրկ/ԿՇ 3 Ղրբ/ԺԵԱ 201 Տրպ

Կամենալ կես ընել է:
ԱՀԱ 8 Պլս

Կանկառին ըսին՝ քու բունը ո՞ւր է. ըսավ՝ քամին գինա:
Բ 1899, 806 Հզր

Կատվին ասին՝ ներդ ա լավ, թե մերդ. ասեց՝ երկուսն էլ նա-օ, նա-օ (*ոչ այն, ոչ այն*):
ԺԵԱ 222 Վզպ/ՓՇԱ 109 Շրկ/ՎՍ II, *143 Վն/ՁԲ 60 Ձհմ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ*

Կատվին քիթը հոտ է առեր:
ԱՇԳ 73 Արբ

Կատուն քացախ է խմեր:
ԱՇԳ 74 Արբ

Կարգը վերացավ, հարգն էլ վերացավ:
ԱՇ 38 Աշտ

Կարպետին փող չի տվել, մեջտեղումն ա նստում:
ՀԺՀ VII, *82 Աստ*

Կերթամ սաղին՝ էղավ լավ, չեղավ՝ քոռն հազր է:
ՀԺՀ VII, *90 Ալշ/ՎՍ* II, *143 Վն/ԱՀ* VI, *100 Բլն/ԱՆ 84 Նխջ*

Կերեր է խարիսեն, հեծեր ա գէշ:
ԺԵԱ 212 Վզպ

Կերեր ա հալվեն, հեծել ա էշը:
ԺԵԱ 212 Վզպ

Կլայեկե (*անագե*) մատնիք ոսկու տեղ կառնի:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Կնքելու տերն եմ, խոմ ապրեցնելու էլ տերը չեմ:
ՓՇԱ 110 Շրկ/ԺԵԱ 174 Խստ

Կը նստի մութը, կը համրե ութը:
ԵՀԳ 106 Եվդ

Կորեկ հելավ դեպի սուն, միջեն գիզեր չխպրտուն:
ԺԵԱ 169 Ալշ

Կորկոտիդ միս զտիր, ինձի ումուտ մի՛ անի (*հույս դնել*):
ՓՇԱ 110 Շրկ

Կոտրավ ծուռ, կպավ շիտակ:
ԺԵԱ 212 Վզպ/Բ 1899, 652 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ

Կոտրավ կաղ, կպավ սաղ:
ԱՀ VII—VIII, *469 Ալշ/ԼՄ 1880, 30 Բլն/ՀՏՎ 14 Շրկ*

Կռնատակներդ ծմերուկ են տվել:
ԱՇ 37 Աշտ/ԺԵԱ 235 Լռ/ԿՇ 3 Ղրբ

Կտանիկցուն, մուրթատ (*հավատուրաց*) իս կասին:
ԱՆ 32 Նխջ

Կտուրը քանդել ա, որ ձին բերելու դարտ չը քաշի:
ԺԵԱ 222 Վզպ/ԱՇ 36 Աշտ

Կրակը ձգիս մուխը չելլի:
ԱՆ 74 Նխջ

Կրունկը խեթից, գլուխն ուռավ:
Բ 1898, 377 Դրք/Մ 1885, 450 Ղլթ

Կրունկ կը խեթե, պուճուճակ (ծոծրակ) *կուռի:*
ԺԵԱ 178 Բլն

Կուզ սորվավ թուզ:
ԱԳ 11

Կուժը կժին խփիս՝ յա՛ մեկը կու կոտրվի, յա՛ մեկիլը:
ԹՄԿ 120 Թֆլ

Կուժն ու կուլեն մեր գլխին ա կոտրվում:
ԱՇ 36 Աշտ/ԳԱ 64 Վզպ/ԿՇ 3 Ղրբ/ԺԵԱ 235 Լռ

Կույր մարդուն աչքին աշխարհքը մութ կերևա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Կույրը նըպռոտին, նըպռոտը կուրին:
ԱՆ 8 Նխջ

Կուշը *(թռչուն)* կուշ էլնի, թող գինը խազարը մեկ էլնի:
ՎՄ II, *144 Վն*

Կուշտ ուտելը Զատկի իրիկունն է:
ԱՂ 21 Ալշ

Կուտը կուտին գըտավ, անկուտը՝ անկուտին:
ԱՆ 29 Նխջ

Հազան խասերը, կերան պասերը՝ դարտակ մնաց ժամի թասերը:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Հազարից մի օր Զատիկ, են էլ Նավակատիկ:
ԴԱ 62 Վղպ/ԺԵԱ 228 Վղպ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/ՓՇԱ ԲԱ 25 Ղրե/ԳԺԲ 48 Աշտ

Հազար անգամ թուք ու մուր, մեկ անգամ օրինակ տուր:
ԱԺԲ 88 Բնք

Հաղին *(արդար)* հա՛ղ, նհաղին *(անարդար)* դաղ:
ՎՄ II, *144 Վն*

Հա՛մ աջ ա կտրում (թուրը), հա՛մ՝ ձախ:
124 Շրկ/ԲԱ 39 Ղրբ/ԱՆ 16 Նխջ

Հա՛մ Անու կորկոտեն, հա՛մ տանու ճավարեն:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ՓՇԱ 111 Շրկ

Հա՛մ խոտու ժամեն ընկանք, հա՛մ՝ Շինուհայրու:
ՄՀԹ 1869, 119/Սխ 20 Զգզ/ՓՇԱ 111 Շրկ

Հա՛մ էլա Սորփա տանձից, հա՛մ՝ խլաթա խնձորից:
Աէ 1895, 128 Վն/ՎՄ I, *131 Վն*

Հա՛մ սազի *(հարմար)*, հա՛մ սարփի *(օգտավետ)*:
ԹՄԿ 127 Թֆլ

Հա՛մ տուն ի, հա՛մ տանիս, հա՛մ քյապանակ *(հովվական վերարկու)*, հա՛մ բաղիս:
ԺԵԱ 185 Վն

Հա՜յ-հա՛յը գնացել ա, վա՜յ-վա՛յը մնացել:
ԳԱ 11 Վղպ/ՓՇԱ 111 Շրկ/ԱՆ 82 Նխջ/ԹՄԿ 126 Թֆլ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ԱԲ II, *14 Ագլ*

Հանաքի կեսը կռիվ ա:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ԱՇ 41 Աշտ

Հանաքը չանաք կը դառնա:
ՓՇԱ 111 Շրկ/ԺԵԱ 222 Վղպ/ԳԺԲ 51 Աշտ/ՎՄ II, *144 Վն*

Հանաքը դանակ կդառնա:
ԳԱ 16 Վղպ/ՄԹ 24 Շրկ/ԵԱ 112 Խոյ

Առաջ հանաք, եղավ դանակ:
ԱՇ 2 Աշտ

Հանաքը դականակ կը դառնա:
ԲԱ 25/ԼՄ 1880, 34 Բլն/ԱՀ XX, *108 Ալշ*

Հանց առն չըմ շինալ, վեր քանդվելուց վա՜յ կանչիմ:
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ

Հասած ծիրան—բաց բերան:
ԱՂ 16 Լո

Հասան քաչալ, քաչալ Հասան:
ԼՄ 1880, 33 Բլն

Հասոն գինա ուր էշ հո՛ւստ կը կաղա:
ԱՀ VII—VIII, *470 Ալշ*

Հավը կը համբրեն, կուտը կը քցեն:
ԱՇ 39 Աշտ

Հավերուն ջուր պետք ա, ճտերու գլուխ կցավի:
ԱՀ XIII, *86 Ալշ*

Հավերուն քշե՛-քշե՛, բուլբուլներուն հո՛ւ-հո՛ւ-հո՛ւ:
ԺԵԱ 196 Տրպ

Հավին դիմացը կորեկ կը ցանե:
ԱՆ 36 Նխջ

Հարգի մեջ խիլ կը խառնա:
ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ

Հարի Հարոն եկավ հավար, հավ կերավ գձավար:
ԱՀ VI, *88 Բլն*

Հարիր հակ բամբակ կա, հարիր ու մեկ ծակ կա:
ՓՇԱ 111 Շրկ

Հարսը տերը համավոր կենե, սուրբը տերը զորավոր կենե:
ԺԱԲ 113 Ախց/ԱՀԱ 13 Գլս

Հարսը հաց թխեց, տանտիկինը պարծեցավ:
ԱՀ XI, *114 Բրչ*

Հարսը իշուն է նստել, քավորի դռնից չի անցկենում:
ՓՇԱ 111 Շրկ

Հարսնետունը չիտե, աման կը կրե:
ՓՇԱ 111 Շրկ/ԺԱԲ 104 Ախց/ՀԱՎ 1887, 198 Խոյ

Հարսնետունը չի գիտե, շերեփն առեր կը վազե:
Բ 1899, 772 Մլթ

Հըմեն փետ շերեփ չըլնի, հըմեն սար՝ Մասիս:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Հին ջվալին թազա տանգ *(օղակ)*:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ԺԵԱ 208 Քղ

Հող զաղեկ լե կը սրբա *(անդավորել)*, զգեշ լե:
ԱՀ XX, *108 Ալշ*

Հորթը կապեր են խաչերկրթին, մըհանան դրել են սատանին:
ԺԱԲ 114 Ախց

Հունանը Հովեին է խնամի, Սրքեն էլ՝ Հարեին:
ՄԹ 32 Շրկ

Ձգանը հարցրին՝ ծովեմեն ի՞նչ խաբար ունիս. ասավ՝ խաբար շատ ունիմ, ամա՛ բերանս ջըրով լիքն է:
ԹՄԿ 128 Թֆլ/ԱՇ 44 Աշտ/ԳԱ 17 Վղպ/ՀՏՎ 17 Շրկ/ԱՆ 61 Նխջ

Շատ խաղ գիտեմ, ամմա ձայն չունիմ քի կանչիմ:
ԵՀԳ 110 Եվդ/Բ 1898, 445 Դրբ/ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ/ԺԱԲ 87 Ախց/ՄԹ 18 Շրկ/ԹՄԿ 114 Թֆլ/ԺԵԱ 195 Տրպ/ԱՀ IX, *184 Գլս/ԵԱ 112 Խոյ/ՇԿ 12 Շտխ/ԺԵԱ 179 Բլն/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ԱՂ 3 Սսն*

Ծան չունիմ քի խաղ կանչեմ:
ԱՀ IX, *185 Գլս*

Ձերը ճրագին հասավ:
ԳԱ 6 Վղպ/ԱՇ 44 Աշտ

Ձեռաց հանգուրձ ընկավ ակռեք:
ԺԵԱ 178 Բլն/Աէ, 1894, 263 Ալշ

Ձեռս ցավա լավ ա, քանց բերանս:
ԳԱ 61 Վղպ

Ձին որ ջրի միջին ա, շվշվացնիլդ զուր ա:
ԱՇ 44 Աշտ/ՓՇԱ 113 Շրկ/ԺԵԱ 235 Լռ

Ձիուց վեր էկավ, իշի վրեն նըստավ:
ՓՇԱ 113 Շրկ/ԹՄԿ 128 Թփլ/ՎՍ II, 145 Վն/ԵԱ 111 Խոջ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ձիուց վեր եկողը, իշին կը նստի:
ԳԱ 59 Վղպ

Իջնիմ ձիէն, հեծնիմ ղ՞շ:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Ձմերուկ կտրելով սիրտ չի հովանա:
ԺԵԱ 206 Տվկ

Ձուզը ճզանը ասավ՝ դենը պառկի:—Վո՞ւրքենը պառկիմ, էրկուսս էլ մե թավումն ինք սսրակվում:
ԹՄԿ 128 Թփլ

Ձուկը ձկանը ասավ՝ դենը գնա:— Դիմրը գնամ, երկուքս էլ մի թոռումն ենք:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Ղազին *(կրոնավոր-դատավոր)* էլավ, մյուֆտիին *(կրոնապետ-դատավոր)* տեղ շատ էղավ:
ԼՄ 1880, 37 Բլն

Ղաթրին *(ջրի)* հարցրան՝ հերդ ո՞վ ա. ասավ՝ մերս ձին ա:
ՀԺՀ VII, 83 Աստ/ԼՄ 1880, 51 Բլն/ԺԵԱ 197 Տրպ/ՀԱ 212 Ակն

Ղաշավին *(քերիչ)* առած գոմը մտան, բորոտ ձիանը վեր-վեր ընկան:
ԺԱԲ 98 Ախց

Ղումաշը *(ընտիր կերպաս)* դարտ էր անում, թե՝ ինձ ո՞վ պտի մաշի:
ԱՇ 45 Աշտ

Ղուշերան *(թռչուններին)* տեղ քոշերն են շոռ կյամ *(պտտվում)*:
ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ

Ղոչ հավկիթը էրեսեն կերևա:
ԺԱԲ 108 Ախց

Ճամբան ո՞ւր, ճամբորդն ու՞ր:
ԼՄ 1880, 32 Բլն

Ճաշ տեսավ, քամանչեն մոռցավ:
ԱՀ VI, 91 Բլն

Ճեռչ *(մեծ)* եզը ախոռն են մոռցե:
ՎՍ I, 131 Վն

Մազավորի մազն ա թափե, անմազի մազն ա էկե:
ԺԵԱ 213 Վղպ

Մազե ջըվալին՝ ապըշմե կանթ *(օղակ)*:
ԳԹ 114 Ալմ/ԵԱ 99 Խոջ

Մախաթը մաշի՝ ասեղի չափ կը մնա, ասեղը որ մաշի՝ ի՞նչ պիտի մնա:
ԺԵԱ 202 Տրպ

Մախաթ եմ ու յախտա *(օձիք)* եմ:
ԳԱ 66 Վղպ/ՓՇԱ 114 Շրկ/ԺԱԲ 115 Ախց/ԼՄ 1880, 37 Բլն/Բ 1898, 316 Քղ

Մանլի *(թաղ)* ոսկորը, մանլի շանը կը հասնի:
ՓՇԱ 114 Շրկ

Մանեմ, մ սնեմ—աչքդ հանեմ:
ԱՀ IX, 187 Պլս

Մանին *(բանը)* էս դունիումն *(աշխարհ)* ա, էն դունիումը չի:
ԺԵԱ 224 Վղպ

Մասխարեն *(ծաղր)* մարթ չի ըսպանի:
ԹՄԿ 138 Թփլ

Մարդը հողեղեն է, երկնքեն չէ:
ԺԱԲ 79 Ախց

Մարդ մարդի երեսին մտիկ կը տա, աստոծ՝ սրտին:
ԱՇ 49 Աշտ/ԹՄԿ 135 Թփլ/ԱՆ 20 Նխջ

Մարդ մարդու քահանա, մարդ մարդու սատանա:
Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 80 Ախց/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԱՆ 14 Նխջ/ԲԱ 29 Ղրբ/ԱՀ IX, 187 Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1898, 316 Քղ/ԵՀԳ 108 Եվդ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/ՎՍ I, 131 Վն/Բ 1900, 186 Մրշ/Բ 1899, 652 Խն/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՇԿ 8 Շտխ

Մարդ մարդու հրեշտակ, մարդ մարդու սատանա:
ԵԱ 111 Խոջ/ՈՒՁ 140 Ձթ

Մարդու մալ *(ունեցվածք)* որ կորավ, հոգին էլ կը կորի:
ԱՀ VI, 93 Բլն

Մարդուն մեղքը գետնեն վեր զուգա:
ԺԱԲ 79 Ախց

Մարդուն մեկը գնաց, թագավորու սարեն *(ապարանք)* տեսավ, էկավ ուր ալաշուղ *(քողտիկ)* վառեց:
ՎՍ II, 145 Վն

Մեզանից նեղը կա՝ սեղան դրե, աչքը գինու ճանբեն ա:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Մեծ գետի ճամբեն մեծ կեղնի:
ԺԵԱ 178 Բլն

Մեկ աչքի սիրուն մարդ հազար աչք կը սիրե:
ԼՄ 1880, 38 Բլն

Մեկ մեկելի բասն որ էնա *(հարցնի, հետաքրքրվի)* յան դուռն ա, յան ներդիսը:
ԱՀ XII—VIII, 498 Ալշ/ԼՄ 1880, 41 Բլն

Մեկը չէ աղոթեր, չէ աղոթեր, աղոթեր՝ մառը աչքն է խոթեր:
ՀԱՎ 1899, 301 Տրպ

Մեկը հյուսիս, մեկը Մասիս:
ԱՂ 3 Երվ

Մեկի աչքն ա սուր, մեկի մանգաղն ա կտուր:
ԺԵԱ 295 Վղպ/ՀՏՎ 20 Շրկ/ԼՄ 1880, 41 Բլն/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԺԵԱ 174 Խստ

Մեկ կովեն, էրկու ծովեն:
ՎՍ I, 132 Վն/ԵԱ 112 Խոջ/ԳԹ 116 Ալմ

Մինը կովիցը, տասը ծովիցը:
ԳԱ 32 Վղպ/Բ 1898, 302 Խն/ԱՀ VI, 94 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 473 Ալշ

Մեկն ի կովեն, յոթն ի ծովեն:
Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1899, 554 Քղ/ՓՇԱ 126 Շրկ

Մեկ հավկիթ կենիմ, հըմեն կը զարկիմ պատ:
ԺԵԱ 170 Ալշ

Մեկ հեղնի, բեզ հեղնի:
ՀՏՎ 19 Շրկ

Մեկ կենիմ ու բեկ կենիմ:
ԱՀ VI, 93 Բլն

Մեկ եմ ու բեկ եմ:
ՁԲ 61 Ձհմ

Մեկ մեկին ըսեց՝ մուրուքդ կը բռնիմ, կը պտտցում աշխարք. մեկելն ըսեց՝ չէ՞ դու էլ իմ հետն ես:
ԱՀ VI, 93 Բլն

Մեկն ամոթու ձեն չհանեց, մեկելն ըսեց՝ ընձնե կը վախենա:
ԱՀ VI, 93 Բլն

Մեկ փարնով հազար դուռ կանցնի:
Բ 1898, 200 Կրն

Մենք ու նիրանքս, հարս ու տալանքս:
ԵՀԳ 109 Եվդ

Մերը մանուկն ուրացել է:
ՆՆ 514 Շրկ

Մեր մեռելոցը, մեր ննջերոցը:
ԱՀ VII—VIII, 473 Ալշ/ՆՆ 513 Շրկ/ԼՄ 1880, 39 Բլն

Մեր տունը փոս է, ինչ որ խելառ կա հոս է:
ԺԱԲ 113 Ախց/ԳՀԿ 1667 Ձմխ/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԱԱԳ 1855, 132 Գլս/ՓՇԱ 116 Շրկ

Մեր կտուրը փոս, ուր խև կա նե հոս:
Բ 1900, 636 Կար

Աս տեղը փոս, ամեն խևը հոս:
ԱՆ 67 Նխջ

Մին պատառ կար, մին պատառ էլ աստոծ տվավ:
ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ

Մին ու նար, շորվի բանջար:
ԱՇ 51 Աշտ

Մինն ոսկրին ձեն կուտա, երկինք-գետինք կը դողա:
ԷԱ 14 Ալշ

Միտքը երկար, մանգղիլը (*հնարավորություն*) կարճ:
ԱՇ 47 Աշտ

Մկան աչքն ի դեխ կատուն, կատվին՝ դեխ միս:
ՎՍ II, 146 Վն

Մկան ըսին՝ հընչի՞ էդ ղտար (*չափ*) պզտիկ ես:— Կատվի ահից:
ԺԵԱ 174 Խնս

Մշեցին էլավ Մուշ գընաց, աստված իրեն բանն աջողե:
ԺԱԲ 103 Ախց/ՎՍ I, 132 Վն

Մորթի պանիր, թորթի հաց, հուպ տուր, կուլ տուր Ծուխունց հարս:
ԱՇ 47 Աշտ

Մսին փող չի տվել, տոլմի-քուֆթի մեծն ա ուտում:
ՀԺՀ VII, 85 Աստ

Մուկը ծակը չէր կարըմ մտնել, ցախավելն էլ պոչից կապեցին:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ԱՇ 47 Աշտ/ՓՇԱ 117 Շրկ/ԲԱ 31 Ղրբ/ԺԱԲ 117 Ախց/ԱՆ 57 Նխջ/ԺԵԱ 236 Լո/ԱՀԱ 10 Գլս/ԺԵԱ 196 Տրպ/Բ 1898, 445 Դբբ/ԵՀԳ 110 Եվդ/Բ 1899, 651 Խն/ԺԵԱ 249 Հդկ/ԺԵԱ 207 Արճ/Բ 1898, 316 Քղ/ԱՀ VI, 93 Բլն

Մուկ չըր մտնը ծակվե, շաղգամ էլ կախիցին պոչեն:
ՄԵ 3 Մկ/ՎՍ I, 132 Վն/ՇԿ 12 Շտխ

Մուղսի թմեն, նստի ձմեն (*ձմակ*), ինքն իր քմեն՝ կաժե զմեն:
ԱՀ VI, 92 Բլն

Մուր կա, մուրամանը չը կա:
ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԱՀԱ 11 Գլս/Բ 1899, 05 Հզր

Յըմ (*իմ*) շորեր խին ի, յըմ տան քունջ ու պունախ լեն ի:
ԱՂ 7 Շտխ

Նա՛ (*ոչ*) սոխ է կերի, նա՛ սոխի հոտ կիգա ըրմեն:
Բ 1900, 263 Հզր/Բ 1899, 650 Խն

Նա՛ ինոր մեղր պիտեր, նա՛ ինոր դը՛զ:
ՎՍ II, 146 Վն/ԱՂ 14 Բրթ

Նա՛ վեր գդլին կը դադրի, նա՛ վեր շերփին:
ԺԵԱ 190 Վն

Նախրի միջին սանամոր էշը նեծար:
ԺԵԱ 214 Վղպ/ԺԵԱ 168 Ալշ

Գնացիր նախրի աղաքը (առջև) *քու էշը նի էլար* (հեծնել):
ԺԵԱ 242 Օշկ

Նախրի միջին էշի ճակատը պագիր:
ԺԵԱ 214 Վղպ/ՓՇԱ 118 Շրկ

Նախիրը մտար՝ պոզ (գորշ) *էշուն ճակատը պագիր:*
ԺԱԲ 108 Ախց

Գնացիր հուրթերը՝ և էշուն ճակատը պագիր:
ԺԵԱ 208 Քղ

Հավքերու մեջ քոռ անծղուն ա հավնե:
ԺԵԱ 170 Ալշ/ԺԵԱ 182 Մշ/ԺԵԱ 207 Արճ

Մեջ ծաղկներաց խոնդամ (անպետք խոտ), *մեջ խավքերաց դաղդաղին ես խավնե:*
ԺԵԱ 189 Վն/Մ 1885, 451 Ղլթ

Նանան մանի, թոքքը տանի:
ԱՂ 14 Ղրդ

Ներսը եղ չը կա, դուրսն էլ՝ տեղ:
ՄԹ 33 Շրկ

Նոր օրենք հին գեղին, որն ա հրնկե էս օրին:
ԺԵԱ 171 Ալշ

Նստողն ի՞նչ գիտա, գնացողն ո՛ւր հասավ:
ԵԱ 417 Խոյ

Նուշ հիշելիք ա, կշտանելիք չէ:
ԱՀ VII—VIII, 475 Ալշ

Շամից իշա խամ, խամը չծածկեց ծամ:
ՎՍ II, 147 Վն

Շանը բան դրին, շունն ալ պոչին էդիր:
ԵԱ 103 Խոյ

Ծանը կոտոշ չբուսնա, կըսե՝ ներվան լակոտն եմ:
Բ 1898, 445 Դրք

Ծան ոտ, Մշու դաշտ:
ԺԵԱ 190 Վն

Ծառ աշխատեց, շախտին տվեց *(ցրտահարել)*:
ԱԾ 53 Աշտ

Ծառը գնաց, քիչը մնաց:
ԱՆ 65 Նխջ/ԵԱ 118 Խտջ

Ծառ եմ տեսե, քիչ եմ կերե:
ԱՂ 3 Սսն

Ծարմղունը *(բարակ ալյուր)* ես կերա, թեփը քեզի մնաց:
ԱՆ 52 Նխջ

Ծափ-շափ կուտեն, շարքով կաշեն:
ԱՂ 17 Ախց

Ծեմը շլորի, ով գա կը գլորի:
ԺԵԱ 214 Վղպ/ՄԵ 5 Մկ/ԱԾ 47 Աշտ

Ծեն տուն, ավեր քաղաք:
ՎԱ 36 Վղպ

Ծերամն ինկե շան բերան:
ՎՄ II, 147 Վն

Ծո՛ռ տու, շո՛ռ տու, եկ Ծոշու:
ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ

Ծորե մարդ կրակե շապիկ:
ԺԱԲ 111 Ախց

Ծո՛ւն, շո՛ւն՝ էկուր զիս խած:
ԱՀԱ 12 Պլս/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Ծունը զնում ա, շախկեն *(մսի մեծ կտոր)* բերնին:
ՀԺՀ VII, 85 Աստ/ԱԾ 52 Աշտ

Ծունին պառկած տեղը եղոտ օսկոռ կը փնտռե:
ԱՆ 81 Նխջ

Ծունը կը հաջե. քամին կը փըչե:
ԱՆ 7 Նխջ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԱՀԱ 12 Պլս

Ծուն կը թորկե *(թողնել)* զքար թալող, զքար կը խածե:
ԺԵԱ 179 Բլն

Ծունը կապին խացին տաշտեն:
ԺԵԱ 232 ՀԹ/ՆՆ 518 Ծրկ

Ծունը նիշե, փառը քաշե:
ԵՀԳ 111 Եվդ/ՊՀԿ 1666 Զմխ

Ծան հարսնըքին հարսնաղբեր կը հարցուն:
ԱՀ XVII, 50 Ալշ

Ծունը շանից, երկուսը մի տանից:
ԳԱ 19 Վղպ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ՓԾԱ 118 Ծրկ/ԺԵԱ 236 Լռ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԿԾ 5 Ղոր/ԺԵԱ 171 Ալշ/Բ 1899, 642 Խտջ/ԶԲ 62 Զնմ

Ծունը էն շանից, երկուս մե տանից:
ԺԵԱ 214 Վղպ/ԱՀ VI, *82 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *462 Ալշ/ՊՎ 135 Վն*

Ծունը շան նայելով հաչե կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ծունը շնեն, փոկը կաշուցեն *(կաշվից)*:
ԵԱ 101 Խտջ

Ծունը շանն եռևն ինկավ, եղոտ հացը կատվին մնաց:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Ծունն ալ գեր կըլլի, ըմմա՝ միսը չուտվիր:
ԱԾԳ 74 Արբ

Ծունն հաջեր, արտը կանաչեր:
ՊՀԿ 1667 Զմխ

Ծո՛ւնն ինչ, բո՛ւնն ինչ:
ԺԵԱ 226 Վղպ

Ծոնը հո՞ր (ուր), *տոնը հո՞ր:*
ՀԺՀ VII, *106 Ղրբ/ԱԲ* II, *15 Ագլ*

Ծունը ինչ գիդի՝ շահն ի՞նչ ա:
ԱՀ XI, *115 Բրչ*

Ո՛չ դու արի, ո՛չ նա բարի, երկուսդ էլ մի արտի զարի:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԱԾ 62 Աշտ/ՀՏՎ 26 Ծրկ/ԱՀ VI, *96 Բլն*

Ո՛նչ մաղի տակին ալուր կա, ո՛նչ վրեն թեփ:
ՀԺՀ VII, *86 Աստ*

Ո՛չ առ ու փախի, ո՛չ նստե ու լաց:
ԺԱԲ 96 Ախց/Բ 1868, 604 Մֆղ/ԵՀԳ 410 Եվդ/ՓԾԱ 119 Ծրկ

Ո՛չ դիր ու լից, ո՛չ առ ու փախիր:
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Ո՛չ առողջ իմ քալելու, ո՛չ հիվանդ իմ պառկելու:
ԱՆ 24 Նխջ

Ո՛չ էլոնց ա, ո՛չ Բելոնց:
ԱԾ 62 Աշտ

Ո՛չ էծ ունենք, ո՛չ ուլ, սատանի անկաջը խուլ:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ՓԾԱ 119 Ծրկ/ԱՀ VI, *96 Բլն/ՎՄ* I, *134 Վն/ՀԱ 256 Ակն/ԹՄԿ 159 Թֆլ/ԷԱ 1, Ալշ/Բ 1900, 219 Կսր/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ*

Ոչխարի սուրուն *(հոտ)* շուռ եկավ, կաղերը առաջ ընկան:
ՔՎ 1 Բրդ

Ո՛չ Կանա պարեն կըլլիմ, ո՛չ Ծխնոցա հոգուհացեն:
ԺԱԲ 115 Ախց

Ո՛չ կը տամ կով, ո՛չ կը հագնեմ մով *(մետաքս)*:
ԱԾ 62 Աշտ

Ո՛չ ձեր տանեն իմ, ո՛չ ձեր գեղեն:
ԼՄ 1880, 47 Բլն

Ո՛չ տոն է, ո՛չ Զատիկ, խեն է հագել շալե շապիկ:
ՓԾԱ 119 Ծրկ/ՎՄ I, *134 Վն/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/Բ 1898, 445 Դրք/ԼՄ 1880, 47 Բլն*

Ո՛չ տուն ունեմ դուռը վրին, ո՛չ էլ թունդիր խուփը վրին:
ԱԾ 62 Աշտ

Ո՛չ ուղտի վրա բեռ ունիմ, ո՛չ ինկնալու վախ ունիմ:
ԼՄ 1880, 49 Բլն

Ո՛չ քաղքի մրգումն ենք, ո՛չ գեղի թրքումը:
ՀՏՎ 27 Ծրկ

Ով կը թողնի բամբակ ա, ես կը թողնեմ զանգակ ա:
ՀՄԿ 37 Հվբ

Ով որ ունի լայլախանի *(պանդոկ)*՝ կուտա, խմե, կանչե մանի *(երգի եղանակ)*. ով որ չունի լայլախանի՝ ո՛րտեղ նստի, քունը կու տանի:
ԵԱ 107 Խտջ

Ոտըմընիս չամուռը (*ցեխ*) երեսս թռավ:
ԺԱԲ 109 Ախց

Ո՞ր աչք, ո՞րու համար կուլա:
Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1899, 652 Խն

Որ հարցուց՝ ան սաղցուց:
ԼՄ 1880, 47 Բլն/ԱՀ VII—VIII, *500 Ա*$_{12}$

Ո՛րը նալին կզարնե, ո՛րը՝ մըխին:
ԺԱԲ 112 Ախց

Որ ռես, իմ հալն ես:
ԱՀ VI, *96 Բլն*

Որ սոխ չես կերե, սխտորաֆոտ խի՞ ա գալի:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԺԵԱ 234 Լո/ԲԱ 18 Ղրբ

Որտեղ բարակի, ընտեղ կտրվի:
ԱՇ 61 Աշտ/ՆՆ 520 Շրկ/ԹՄԿ 156 Թֆլ/ՀԱՎ 1930, 362 Ղրբ/Մ 1886, 45 Տրպ

Չային (*գետի*) քարով՝ չային ղուշը (*թռչուն*) զերկավ:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Չարը բարուն հակառակ է:
ՆՆ 521 Շրկ/ԹՄԿ 148 Թֆլ/ԱՀ VI, *97 Բլն/ԷԱ 7 Ա*$_{12}$*/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ*

Չարոխը քղազեն պանցրցավ, ալամ-աշխարք (*ողջ աշխարհը*) զարմացավ:
ԳԹ 112 Ալժ

Չարուխով եկան, յամանով (*չուստ*) կը բռնեն:
ՎՄ I, *134 Վն*

Չըլերը եկեր մենըքեմեն (*գառառ-րան*) են գացեր, թելն ու ասեղը դեմն են եկեր:
ԲՀ 406 Կրն

Չը տեսա քոռըն երեխին, կը տեսնեմ կուժն ի թեւին:
ԱՀ VII—VIII, *501 Ա*$_{12}$

Չի իմանում ով ա մեռե, «վա՜յ-վավիլեր» ա կանչում:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԺԵԱ 171 Ա$_{12}$

Չի իմանում ո՞վ է մեռել, պապի գլուխն է լաց ըլում:
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՇ 32 Աշտ

Չըն գիտա ո՞րն է մեռի, «Վա՜յ Վարդան» կը կանչեն:
ԱՀ VI, *97 Բլն/ԿՇ 16 Ղրբ/ԲՎ 1 Բրդ*

Չիմն (*գուղձ*) եկե, չարը փրկե:
ՎՄ II, *148 Վն*

Չորի հետ թացն էլ են վառըմ:
ԱՇ 56 Աշտ/ՆՆ 495 Շրկ/ԺԵԱ 187 Վն

Թացն էլ չորին հետ էրվում ա:
ԲԱ 18 Ղրբ/ԹՄԿ 148 Թֆլ/ԱՆ 44 Նխջ/ԺԵԱ 179 Բլն

Չոլումը (*դաշտում*) մեռնիլը տըղամարդություն է:
ԱԺԲ 90 Բնբ

Չոքերդ կը թողաս, գլխիդ կը տաս:
ԺԵԱ 296 Վղպ/ԺԵԱ 169 Ա$_{12}$*/ԷԱ 4 Ա*$_{12}$

Չուլը եկավ, գնաց քյուլլուկը (*աղբանոց*):
ԺԵԱ 296 Վղպ

Ջուստ երթամ՝ չար սըհաթի (*ժամ*) կը հանդիպիմ, կամաց երթամ՝ բարի սըհաթը կանցնի:
ԺԱԲ 92 Ախց

Ջուտողի մալն ուստողին հալալ է:
ԵԱ 102 Խոջ

Պարտքն եկեր է հազարը, կենը (*դարձյալ*) կերթա պազարը:
Բ 1898, 472 Քղ

Պեծ մի կրակով կուզե ծով վառա:
ԱՀ XVIII, *33 Ա*$_{12}$

Պըտըրող աղվես մեռած առյուծեն աղեկ է:
ԼՄ 1880, 51 Բլն/ԺԵԱ 198 Տրպ/ԱՀ XII, *103 Ա*$_{12}$

Օլորտող (շրջող) *աղվեսը պառկած ասլանեն շատ բան գիտա:*
ԺԵԱ 184 Մ$_2$

Պասիկը քար թալեց ի խոր, քառսուն հոչ ժողվեր են, չեն կարցե խանե:
ՎՄ I, *135 Վն/ԼՄ 1880, 50 Բլն/ԺԵԱ 207 Արճ*

Ջաղացիցը ե՛ս եմ գալի, դու ես ալրոտե:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՇ 57 Աշտ

Ջաղացք ի՞նչ մտքի է, ջաղջպան ի՞նչ մտքի:
ԺԵԱ 184 Մ$_2$

Ջվալ չունի, տանձի կերթա:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԺԱԲ 89 Ախց

Ջրի պես կերթա, ավզի պես կը մնա:
ՆՆ 524 Շրկ/ԳԱ 9 Վղպ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջուրը ջաղացը տարել ա, վրեն խաբար չը կա:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՇ 57 Աշտ

Ջուրը ջաղացի գլուխն առել ա:
ԺԵԱ 236 Լո/ԱՇ 57 Աշտ

Ջուր կա, կարմունջ չը կա. կարմունջ կա, ջուր չը կա:
ԹՄԿ 151 Թֆլ

—Ջո՛ւր, հո՞րին կը խշաս:—Տեղս քարոտ ա:
ԺԵԱ 171 Ա$_{12}$*/ԱՀ* VI, *97 Բլն/ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ/ՎԱ 43 Վղպ*

Ջուր լցեր են սանդ՝ կը ծեծեն:
ՎՄ I, *136 Վն/Բ 1899, 772 Մլթ/ԺԵԱ 197 Տրպ*

Ռեհանը թողած, յոնջա (*առվույտ*) ես ուտըմ:
ԱՇ 58 Աշտ/ՓՇԱ 122 Շրկ

Ռեհանը իշուն տվին հոտ անելու՝ կերավ:
ՓՇԱ 122 Շրկ

Սամաթելով գութնին ընկեր ա ըլել:
ԱՂ 18

Սանդն էլ ա իրա ձեռին, վարսանգն (*թակ*) էլ:
ԱՇ 60 Աշտ/ԳԺԲ 56 Աշտ

Քարն էլ ա իրա ձեռին, պոպոքն էլ:
ԳԱ 29 Վղպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 166 Թֆլ

Թուղթն էլ ա ձեռին, կալամն (գրիչ) *էլ:*
ԳԺԲ 48 Աշտ

Գիլին էլ ա ձեռին, գրին բալլիքն էլ։
ԱԱ 37 Երվ

Սատանեն կիրակմտին չարություն կանե:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԱՇ 59 Աշտ

Սատանան ազիզ օրեր (տոն օրեր) *կը պըտըտի։*
ԷԱ 12 Ալշ

Սատանեն երկու տղա ունի՝ մինն Ալոն, մինը Սլոն. նալլաթ Ալոյին էլ, Սլոյին էլ:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Սատանեն ոչ մեռել ա, ոչ էլ մեռնելիք ունի:
ԱՇ 59 Աշտ/ԹՄԿ 154 Թփլ/ԲԱ 37 Ղրբ

Սատանի նամփին կա, երկնքի նամփին չկա:
ԳԱ 20 Վզպ/ԹՄԿ 153 Թփլ

Սատանան հարսնիք չերթար, ըմմա փապուճները *(հողաթափ)* կը ղրկե:
ԵՀԳ 113 Եվդ

Սատանի մայլեն *(թաղ)* քյանդըրբազ *(լարախաղ)* խաղալ:
ԱՂ 26 Ախց

Սարերուն կաքավը մարմանդը *(դաշտը)* նապս են արել *(բանտարկել)։*
ՀԱ 263 Ակն

Սարը գնացինք՝ սոսուռը տարանք, դաշտը գնացինք՝ թըրթուռը կերանք:
ԱՇ 58 Աշտ

Սարին գլուխն ամչնալու, սարին տակը կամըչնամ:
ԽԱ 121 Խոչ

Սարերու տեղակ ձորերն են ձեն տալի:
ԱՇ 61 Աշտ/ԹՄԿ 154 Թփլ/ՓՇԱ 123 Շրկ

Սարի քուրք, սարի կաքավ:
ԼՄ 1880, 52 Բլն

Սարսաղի ձեռից սարեկները սարը կը փախչեն:
ԱՇ 59 Աշտ

Սելը գնաց փետի, բերեց՝ լավ, չբերեց՝ ինքը տեղովը փետ է:
ՓՇԱ 123 Շրկ

Սելը զռալու տեղ, սելվորն ա զռռում:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԱՀ VII–VIII, 481 Ալշ/ԱՀ VI, 97 Բլն/ՎՄ I, 136 Վն/ՀԱ 263 Ակն

Սել էկեր, խասեր ա բարդոցին *(գետ)։*
ԺԵԱ 192 Արծ/ՀՏՎ 25 Շրկ/ԼՄ 1880, 54 Բլն

Սիլեն երեսի կեռրա *(համեմատ)* կը զարնեն:
ՎՄ I, 136 Վն/Բ 1900, 428 Մրզ/ԱՀ XIII, 86 Ալշ

Սև կովը վեր ընկավ, սև սրտերը թափ էլան *(հավաքվեցին)։*
ՓՇԱ 123 Շրկ

Սևը ներս, ներմակը դուրս:
ԱՆ 6 Նխջ/ԺԵԱ 245 Ակն/ԱՇԳ 75 Արբ/ԱՀԱ 13 Գլս/ԱՀ XVIII, Ալշ/ԺԵԱ 232 Հթ

Սեր չիրիշկա *(նայել)* հայ ու տանիկ, նիկար *(հարազատ)* չիշկա լան ու աղջիկ. խելք չիրիշկա մեծն ու պզտիկ:
ԱՀ VII–VIII, 502 Ալշ/ՇԿ 8 Շտխ

Սի՞մ-սի՞մ կըսե, Սիմավոն չըսեր:
ՀԱ 265 Ակն

Սի՛մ-սի՛մ ասելուց, Սիմոն ասա, *խալսե* (ավարտել):
ՀԺՀ VII, 101 Խրմ

Սիվ իզնին *(եզան)* դանակ չը կա:
ԹՄԿ 155 Թփլ

Սիրտն երվի ու լիզուն խոսի:
ԹՄԿ 152 Թփլ

Սիրով առավ, սևով վայլեց:
ԺԱԲ 90 Ախց

Սիրտս լեն ա, ձեռս կարճ:
ԱՇ 59 Աշտ

Սիրտը լեն ա, ջեբը նեղ։
ԱՇ 58 Աշտ

Սլկընից *(սայթաքել)*, բիստի գըտավ:
ԿՇ 18 Ղրբ

Սոլը *(կոշիկ)* ոտ, մխմելն *(կանացի ծածկոց, սավան)* ի կոտոշ:
ՎՄ II, 150 Վն

Սոլերն արեզակն ընկավ:
Բ 1899, 555 Բզ

Սոխ ուտողի բերան կը մրմռա:
ԱՀ XVIII, 35 Ալշ/ԺԵԱ 172 Ալշ

Սոխ ուտողին սիրտը կը կսծա։
Բ 1898, 603 Մփզ

Սոֆի *(բարեպաշտ)* է, սոխ չուտեր, որ գտավ, կեղևը չը թողեր:
ԺԵԱ 204 Տրպ/ԺԵԱ 250 Հդկ/ԼՄ 1880, 54 Բլն

Սրտին ժանգը երեսն է զարկած:
ԱՀԱ 13 Գլս

Սրտով քարի վրա էլ որ գնաս, կը կանանչի:
ԱՀ XI, 116 Բրչ

Սուտ խենթ է եղեր, վանքին նավերը կուտե:
ԷԱ 13 Կրն/ԱՀ IX, 190 Գլս/ՀԺՀ VII, 101 Խրմ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ/Բ 1900, 47 Մրզ/ԺԵԱ 250 Հդկ/ՍԵ 7 Մկ/Բ 1898, 133 Կրն

Սուտ ընկնավոր ես դառել, սրբի հավերն ես խժռում։
ԱՇ 59 Աշտ

Սուտ սիրեմ, անլի պազնեմ, էդպես սիրուն մեջը թըքնեմ:
ԺԱԲ 101 Ախց

Սուրբ աստվածը չի, որ իրեք նետ ասեմ, պրծնեմ:
ԱՇ 60 Աշտ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԼՄ 1880, 53 Բլն/ԱՆ 55 Նխջ

Սուրբ ըսածդ խաչը ծոցեն կը հանե:
ԱՀ IX, 190 Գլս/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ՀԱ 211 Ակն

Որին տաճիկ կը կարծեինք, նորա ծոցեն խաչ էլավ։
ԱՆ 58 Նխջ

Ամեն թաչիկ ըսածիդ խաչը ծոցեն կելլե կոր։
ԵՀԳ 96 Եվդ/ԳՀԿ 1655 Էրզ

Սուփրեն մեկ է, միչինը՝ հազար:
ԹՄԿ 155 Թփլ

Վանքը նստեր է, փակախը (*ախոռ*) կը հաչե:
Բ 1898, 200 Կրն

Վառած կրակին քերուկով (*փուքս*) կը վազե:
ԵՀԳ 114 Եվդ

Վաստակ կուզիս՝ Պրուսա գնա՛:
ԱՆ 35 Նխջ

Վարդապետին ասին՝ որդիդ մեռնի. ասաց՝ ես որդի չունեմ, համա բառդ բառ չէ:
ՓՇԱ 24 Շրկ/ԹՄԿ 158 Թփլ/ԿՇ 6 Ղրբ/ԺԵԱ 172 Ալշ/ՎՍ I, 136 Վն

Աբեղին ասեցին՝ բալեդ մեռնի. ասեց՝ ես բալա չունիմ, համա լաղաբդ (խոսք) *լավ չի:*
ԱԴ 3 Աշտ

Վարդապետին ասին՝ տղեդ մեռնի. ասեց՝ վարը վարի, վարոց գցի:
ԺԵԱ 216 Վգպ

Վարդապետին ըսին՝ կնիկդ մեռնի. ըսաց՝ որդի, ես կնիկ չունիմ, հըմը բառըդ բառ չէ:
ԺԱԲ 118 Ախց

Վո՛ւչ լավցանք, վո՛ւչ լավի հարևան դառանք:
ԹՄԿ 157 Թփլ

Տաժին (*թազի*) ինքն ա, նենիր (*որս*) խլղին նշանց կիտա:
ԱՀ XVIII, 36 Ալշ

Տանը վերցակ (*աքլոր*), դրսըմը նոա:
ՀԱՎ 1930, 359 Ղրբ/Սխ 35 Ջգզ

Տանիքմ՝ ունիմ՝ հողն ա վրեն, թունդիրմ՝ ունիմ՝ բոլն ա վրեն:
ՀԺՀ VII, 93 Ալշ

Տանձը քանց ծառը ծանր է:
Բ 1899, 772 Մլթ

Տանձ էիր հասար, խնձոր էիր կարմրար:
ՓՇԱ 124 Շրկ/Բ 1899, 478 Կն/ԱՆ 17 Նխջ/ԵՀԳ 114 Եվդ/ՀԱ 269 Ակն/ԺԵԱ 182 Մշ/Բ 1898, 346 Քղ/ԺԵԱ 228 Վգպ

Տան ճեռչը ծուռ, պստիյն ի ծուռ, ուրուրոցին գլուխ տարավ իպե, ասաց՝ ես քանց հիմեն ծուռ:
ՎՍ I, 137 Վն/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ

Տաշած է սունը՝ խելառ կա տունը:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՎՍ II, 146 Վն/ԺԱԲ 108 Ախց

Տաշտին մեռնեմ, որ մի տաշտ էլ կողքին ա:
ԺԵԱ 228 Վգպ/ՀՏՎ 19 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 473 Ալշ/ԺԵԱ 189 Վն

Տաշտիկս իլի, փորիկս անուշի:
ՀԱ 267 Ակն

Տասը մեշոկ բամբակ կա, տաս էլ՝ ծակ:
ԳԱ 59 Վգպ

Տեղ կա աղչելիք, տեղ կա փախչելիք:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Տեսած չամերդ (*մայրի*) թիակ են դարձեր:
ԼՄ 1880, 56 Բլն

Տեսավ հանաք է, չտեսավ՝ գերչակ:
ՓՇԱ 124 Շրկ

Տիկն իմ կռնատակին ա, պանախը (*փչափող*) քու բերնին:
ԱՇ 63 Աշտ

Տիրոջ մալը կերթա, ծառայի հոգին դուրս կը գա:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ԳԹ 110 Սլմ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Տկլոր լաշին կատու շլակելն էր պակաս:
ԺԵԱ 228 Վգպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԲԱ Ղրբ

Տկլորը ռկլորի եռևիցը կպավ, ասեցին՝ ի՞նչ ես անում, ասեց՝ այբբ (*ամոթ*) եմ պարտակում:
ՀԺՀ VII, 97 Վգպ

Տղատանը խաբար չը կա, ախչկա տանը՝ տնզրվզ:
ԺԵԱ 228 Վգպ/ԱՀ VII—VIII, 484 Ալշ

Աղջկա տուն տոլ ու զուռնա, տղի տուն ձեն-ձուն չկա:
ԼՄ 1880, 2 Բլն/ԺԵԱ 184 Մշ

Տղուն տուն խապար չկա, աղջկան տունը դդալ կը ժողվեն:
Բ 1898, 604 Մփղ

Փեսի տունը ձայն-ձուգ չկա, հարսին տունը՝ ալընկ ու վըզ:
ԷԱ 7 Կրն/ՎՍ I, 138 Վն

Տղեն չելած, անումը Շատարև կը դնեն:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Տնազը մարթ չի սպանի:
ԺԵԱ 229 Վգպ

Տոպրակ չի կարել՝ տանձի ա էթըմ:
ԱՇ 63 Աշտ

Տոտոն բաբշի (*հողաթափ*) սովոր չէ:
ԱՂ 21 Կրս

Տունը մեր, բակը հավերաց:
ԱԱ 156 Վն/ԱՀ VI, 99 Բլն/ՊՎ 143 Վն

Տուն չունի, դուռ կը փնտռե:
Բ 1898, 604 Մփղ

Տուն քանդելն ու ժամ քանդելը մեկ ա:
ՄԹ 44 Շրկ

Տվեցին սարին, դիպավ Գասպարին:
ԺԵԱ 229 Վգպ/ԱՇ 54 Աշտ

Ցավը բըռներ է իրիցկանը, տըրորվի կը (*տանջվում է*) տերտերը:
ԺԱԲ 112 Ախց

Ցերեկ ձութ կը ծամե, գիշեր ձեթ կը վառե:
ԼՄ 1880, 57 Բլն/Բ 1900, 427 Մրզ/ԵՀԳ 99 Եվդ/ԱՀ IX, 191 Գլո

Ցըպնին ընձի, Ջըռչին քըզի:
ԱՀ VII—VIII, 484 Ալշ

Ցորեն հաց չենք կերե, հըմը ցորեն էրթի մեջ պառկեր ենք:
ԺԱԲ 111 Ախց/ՓՇԱ 125 Շրկ

Ցորեն վարեցի, սխտոր դուս եկավ:
ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ

Գարի ցանեցի, բուսավ լազուտ:
ԺԵԱ 193 Տրպ/ԺԵԱ 199 Տրպ

Ուղտը նիլե, կուզեկուզ ա մանգալի:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԷԱ 10 Բզտ/ՉԲ 62 Չհմ/ԱՂ 11 Սօն/ՎՍ I, *134 Վն/ԱՀ* VI, *80 Բլն/ՓՇԱ 99 Շրկ*

Ուղտը նստողը կուզեկուզ ման չի գա:
ԳԱ 31 Վղպ

Ուղտը կուլ կուտան, մժղուկը կը քամեն:
ՆՆ 519 Շրկ/Բ 1899, 411 Կն/ԱՀԱ 10 Պլս/ԱՇ 53 Աշտ

Ուղդին ասին՝ շինքդ խի՞ ա ծուռը, ասեց՝ ի՛նչս ա դուզ, որ շինքս դուզ ըլնի:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԱԺԲ 90 Քնք/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/Սխ 33 Զգզ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԵՀԳ 115 Եվդ/Բ 1898, 414 Դրք/ՀԱ 213 Ակն/ՉԲ 60 Չհմ/ՄՀ 24 Լռ/ԱՀ IX, *190 Պլս/ՄԹ 7 Շրկ/ՇԿ 9 Շտխ/ՎՍ* I, *126 Վն/ԵԱ 119 Խտջ/ԼՄ 1880, 48 Բլն*

Ուղտին ասին՝ կոզակտ (սապատ) *ծուռն է: — Ի՞նչս է դլուստ, կ'օսե, վոր կոզակս ըլի դլուստ:*
ԹՄԿ 169 Թֆլ

Ուղդին ասին՝ աչքդ լիս, թաքավորը քեզ կանչել ա, ասեց՝ ես գիդամ, յա Կողբ աղի պըտի ըղըրգի, յա Շարուր բրնձի:
ԺԵԱ 226 Վղպ

Ուղդին ասին՝ աչքդ լիս, քեզ քոշադ (ձագ) *ա էլել, ասեց՝ ինչ աչքալիսեք, որ էլի իմ բեռը, իմ շալագին ա:*
ՎԱ 33 Վղպ/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Ուղդի ճաղը կարմնջի վրեն կը բռնի:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԼՄ 1880, 47 Բլն/ԱՀ XII, *102 Ալ2/ՎՍ* I, *126 Վն/ՇԿ 8 Շտխ/ՉԲ 60 Չհմ/Բ 1898, 810 Քղ*

Դավին խաղը մազե կարմունջի վրան է բռներ:
ԺԵԱ 208 Քղ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Օղտի պար գյալը կըրմնջում կը բռնի:
ԲԱ 43 Ղրբ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Դևի ուրախութեն վըր կարմնջին կիգա:
ԱՀ VI, *80 Բլն*

Գժի հաղը կարմնջի կիսին կը բռնի:
ԱՇ 12 Աշտ

Ուղտի պոչ ա, ո՛չ երկարում ա, ո՛չ կարճանում:
ԳԱ 62 Վղպ/ՄԹ 7 Շրկ

Դավին պոչն ինչքան էրկըննա՝ գետնին չի հասնի:
ԺԱԲ 91 Ալսց

Իշու պոչն է, ո՛չ կ'երկննա, ո՛չ կը կարճնա:
Բ 1898, 133 Կրն/ՀԱ 233 Ակն

Ո՛ւմ սիրտն խոցի, ո՛ւմ սիրտն խոսի:
ԵԱ 114 Խտջ

Ումեդ *(հույս)* կա, վեր ուտելա էլյավ ա:
ՀԺՀ VII, *106 Ղրբ*

Ումիկը *(հույս)* վուր չըլի, մարթ քարափեմեն դևեր կու ննգնի:
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Ումն որ սովը սըպանից, ինձ ումուդը պահից:
ԹՄԿ 171 Թֆլ

Ումն որ ումուդն ապրեցրուց, նրան սովը սատկեցուց:
ԹՄԿ 173 Թֆլ

Ուշ բուսավ, թեզ ուսավ:
Բ 1899, 554 Քղ

Ուշ գտար, թեզ կորուցիր:
ԺԱԲ 95 Ալսց

Ուշ ըլի, նո՛ւշ ըլի:
ԹՄԿ 168 Թֆլ

Ուտա՝ կիլա, չո՛ւտա՝ կիլա:
ԱՀ VII—VIII, *477 Ալ2*

Ուտես՝ միս, չուտես՝ մատաղ:
Բ 1899, 498 Տրտ/Բ 1899, 478 Կն

Ուրախանա ճարսն ու փեսեն, երկու գիժ մի տնեն:
ԳԱ 63 Վղպ

Ուրխընան հարսըն ու փեսեն, երկու ծուռ մեկ գեղեն:
ԱՀ VII—VIII, *478 Ալ2*

Ուրբաթը թեզ եկավ, քանց շաբաթը:
ՊԺԲ 55 Աշտ/ԱՀ VI, *96 Բլն/ՀԺՀ* VII, *111 Վն*

Շաբաթը շուտ էկավ, քան ուրբաթը:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՀՏՎ 21 Շրկ

Ուրիշին քարոզ, իրեն լոլոզ:
ԺԱԲ 93 Ալսց

Փալանին նստել ա, օրզանգու *(ասպանդակ)* ա խաղացնում:
ԱՂ 17 Լռ

Փայ *(բաժին)* երողին, փայ չմընաց:
ԱՀ VI, *99 Բլն*

Փափեն պոլ, եղը վրան կեոլ:
ԵԱ 101 Խտջ

Փետը կաքվին չառավ, կաքավը փետին առավ:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ԼՄ 1880, 31 Բլն

Փետուր դըրին՝ թըռուցին:
ԺԱԲ 103 Ալսց

Փող տվեցինք, խաթա *(փորձանք)* առանք:
ԺԵԱ 216 Վղպ

Փչած ճացդ դզալի չի գար:
ԱՇԳ 75 Արբ

Քամին մեռավ ցրտու:
ԱՀ VI, *99 Բլն/ԷԱ 2 Ալ2/ՎՍ* I, *138 Վն*

Քանի անօթնա Բարեկենդանի գաթեն միտ կ'ընկնի:
ՀԺՀ VII, *93 Ալ2/ԱՀ* VI, *99 Բլն/ԱՇ 11 Աշտ*

Քանի անոթնա խոր խաչօխսնեն կինի միտ:
ՎՍ I, *138 Վն*

Քանի քաղցենան Զատկի փլավը միտը կըլնի:
Ս 214 Սլմ

Քանի իմ դիտար *(դեմք, տեսք)* դիտար էր, քառասուն քե պես շիվար էր:
ԱՀ VII—VIII, *504 Ալ2*

Քանի պիտեր՝ վարտիք չկեր, որ մեռավ՝ քյումբեթ շինեցին:
ՎՍ I, *138 Վն*

Քանց թթվի փուփուն, թող պատռի կուկուն:
ԱՂ 11 Լռ

Քավորին դրին տանուտեր, առաջ սանամորը դրեց իշին:
ԺԵԱ 229 Վղպ

Քար զքար կուտա, ջաղցպան զուր միս:
ԺԵԱ 175 Խստ/ԱԷ 1894, 264 Ալշ

Քար չես քցե, օր թեդ ցավի:
ԱՂ 17 Շրկ

Քեզ չուզեմ, քենե չզատվիմ:
ԱՀ IX, *191 Պլս*

Քել *(ճաղատ)* կլխուն օսկին սանր:
ԱՀ IX, *191 Պլս*

Քեչելի գլխուն վրա թրաշ սորվի կը:
ԺԵԱ 251 Հղկ

Քեֆը քոնն է, քյանդը *(գյուղ)* քյոխվինը:
Սև 25 Ջգղ

Քնածն ու մեռածը՝ դիփ մեկ է:
ԹՄԿ 165 Թփլ/ՊԺԲ 58 Աշտ/ՎՍ II, *152 Վն*

Քշերվա քունը դմակ ա, ցերեկվանը՝ դանակ:
ԱԾ 65 Աշտ/ԺԵԱ 282 Ալշ

Քոլ իծուն կոտոշ չը կա, գինան ներվա ուլուլիկն ա:
ԱՀ VII—VIII, *486 Ալշ/ԱՀ* VI, *100 Բլն/ՀՏՎ 30 Շրկ/ՄՀ 21 Լռ*

Քոռ չարչին կը նստի՝ իրա էշը կը զովի:
ԺԵԱ 216 Վղպ

Քոռի ի՞նչ վեջն ա թե՝ մոմը թանգ ա:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԵԱ 237 Լռ/ԹՄԿ 167 Թփլ/ԲԱ 42 Ղրբ/ԺԵԱ 184 Մշ/ՀԺՀ VII, *90 Ալշ/ԵԱ 112 Խոջ/ԺԵԱ 251 Հղկ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ*

Քյոռին ըսեր են՝ մոմը սուղ է: — Ան ընծի համար չէ, — ըսեր է:
ԱՀ IX, *191 Պլս*

Քոռին համար գիշերն ալ մեկ է, ցորեկն ալ:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Քոռ ինչ նոս է եղած, ինչ՝ Պաղտատ:
ԼՄ 1880, 58 Բլն

Քոռի ձեռք լու է ընկեր:
ԼՄ 1880, 59 Բլն/Բ 1898, 346 Քղ

Քու յոթ թազին զիմ մեկ աղվես չկրնա բռնե:
ԱՀ VI, *100 Բլն/ՀՏՎ 31 Շրկ/ԼՄ 1880, 60 Բլն*

Քու ուստեն իմ աշկերտն է:
ԹՄԿ 167 Թփլ/ՆՆ 520 Շրկ/ԱՂ 12 Ախց

Քուլխնի *(մոխրանոց)* տեհիրը *(կատուր)*, ալա *(կակաչ)* բուսեր է:
Բ 1898, 333 Դրք

Քուկինդ կալոց է, իմինս զալոց է:
ԲՀ 406 Կրն

Քունը քուն կը բերի:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԹՄԿ 165 Թփլ/ԱԲ II, *16 Ագլ*

Քունը վուր չասիմ, ինչո՞վ էրիմ քիզ:
ԹՄԿ 167 Թփլ

Քուռակը դեդի *(մոր)* առջիվը տոտինգ արավ, գելը տարավ:
ԹՄԿ 167 Թփլ

Օխտը գելին՝ մին դըմփըռ էշ:
ՀԺՀ VII, *88 Աստ*

Օխտը իշի մսուրք ա ընկել:
ԺԵԱ 237 Լռ

Օխտը վարդապետ մի աղջիկ կընքեցին՝ անըմը դրին Կիրակոս:
ԱԾ 55 Աշտ/ՄԹ 47 Շրկ

Օխտը վարդապետ մի տղա մկըրտեցին՝ անումը Մայրամ դըրեցին:
ՀԺՀ VII, *88 Աստ*

Օխտն օր կախիմ նոզին չելլեր:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Օղորմի խանամիրին՝ կոթ էդիր ցախավլին:
ԺԵԱ 191 Վն

Օսալ *(վատ)* կովի պես կաթը տալիս ես, ու քացի տալի վեր ածում:
ԺԵԱ 237 Լռ/ԱՆ 60 Նխջ

Գիժ կովի պես կովկիթը լի կաթ կը տաս, քացով կը տաս շուռ կը տաս:
ԱԾ 15 Աշտ

Կարմիր կովն իր կաթը կը թափի:
ՊՎ 138 Վն/ԱՀ VI, *87 Բլն/ՋԲ 61 ՋՀմ/ՀԱ 280 Ակն*

Օսկի անունը փուլ *(մանր դրամ)* արավ:
ՓՇԱ 126 Շրկ

Օրե իրիկ, օրե կնիկ, անուն դրին՝ Կակոսե խերիկ:
ՎՍ I, *138 Վն/ՇԿ 7 Շտխ*

Օրե մալեզ, օրե խլեզ:
ՆՆ 519 Շրկ

Օր բանող, օր ուտող:
Բ 1900, 350 Կսր

Օրը նոր, ղըլըղը *(հագուստ)* նոր:
ԱԾ 12 Ախց

Օձի ինադը *(վրեժ)* խլեզիցն ա հանում:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԱԾ 55 Աշտ

Գ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԿԵՆՍԱՓՈՐՁԻՑ ՀԱՆՎԱԾ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԽՐԱՏՆԵՐ

ՁԱՐԻՔՆ ՈՒ ԲԱՐԻՔԸ ՀԱՏՈՒՑՎՈՒՄ ԵՆ ԸՍՏ ԱՐԺԱՆՎՈՒՅՆ

Ձը ցանես նը՝ չես կանա քաղի:
Բ 1898, 745 Ջթ/ՀՏՎ 9 Ճրկ

Ջցանի բոստան, չը բուսի ծմերուկ:
ԼՄ 1880, 50 Բլն

Ցանողը կը քաղե:
ԼՄ 1880, 57 Բլն

Ինչ որ ցանես, են էլ կը հնձես:
ԳԱ 21 Վղպ/ՊԺԲ 49 Աշտ/ՓՃԱ 105 Ճրկ/ԱՆ 5 Նխջ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/ՋԲ 60 Ջհմ/ՀԱ 207 Ակն/ԱՀ IX, *184 Պլս/Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1885, 424 Ղլթ/ՎՍ* II, *140 Վն*

Ինչ որ ցանես, զէն կը քաղես:
ԱՀ VI, *85 Բլն/Բ 1899, 642 Խոյ/ՈՒՋ 141 Ջթ*

Ցանածդ կը քաղես:
Բ 1899, 479 Կն

Ցանե, որ քաղես:
ԱՀԱ 14 Պլս

Ինչ որ ցանես, քաղելու օրը կը տեսնես:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Ինչ կը ցանես, էն կը հնձես. ինչ որ կասես, էն կը լսես:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Ջիվան (մոլախոտ) *ցանես, զիվան կը քաղես. ցորեն ցանես, ցորեն կը քաղես:*
ԺԵԱ 177 Բլն

Ինչ որ բրդես, են կը խրթես:
ԱՃ 27 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ԳԱ 10 Վղպ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/ՓՃԱ 105 Ճրկ/ԱՀ VII—VIII, *466 $Ա_{լշ}$*

Ինչ կը բրդես, էն կուտես:
ԹՄԿ 106 Թֆլ/ԵԱ 105 Խոյ/ԿՃ 3 Ղրր

Ինչ որ բրդես՝ գդալդ կուգա:
ԺԱԲ 85 Ախց/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/Բ 1898, 809 Քղ/Բ 1898, 603 Մֆղ/ԵՀԳ 103 Եվդ/Բ 1898, 603/ՄՖՈ ՀՏՎ 2 Ճրկ

Ինչ բրդես չանախդ (կավե աման), *էն կուգա գդալդ:*
ՆՆ 498 Ճրկ/ԺԵԱ 201 Տրպ

Ինչ որ բրդես գուշդ (փայտե աման), *ան կու գա թուշդ* (կողմ):
ԱԱ 61

Ինչ բրդես էլոց (այլոց) *քյասեն* (թաս), *կուգա քո գտել* (գդալ):
ՎՍ I, *127 Վն*

Ինչ որ ասես, են կը լսես:
ՎՍ II, *140 Վն/Բ 1898, 461 Ղրդ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ՓՃԱ 105 Ճրկ/Բ 1898, 378 Դրք/ԼՄ 1880, 23 Բլն/Բ 1899, 378 Պլս/Մ 1885, 424 Ղլթ*

Մի՛ ասեր, մի՛ լսեր։
ՄՀԹ 1869, 119

Ասիր՝ կը լսիս. արիր՝ կը գտնիս. մի՛ տա՝ կը սորվեցնիս։
ԹՄԿ 73 Թֆլ

Կարասի մեջը ինչ ձեն տաս, են կը լսես:
ԺԵԱ 235 Լո/ԿՇ 3 Ղրր/ԹՄԿ 120 Թֆլ/ՓՇԱ 109 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ

Ով ինչ անի՝ իրեն կանի:
Սխ 20 Զգգ/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԱՀ IX, 187 Պլս/ԹՄԿ 131 Թֆլ

Ինչ որ անես, առաջդ կը գա։
ԲԱ 20 Ղրր/ԹՄԿ 134 Թֆլ

Լավ կանես՝ քեզ կ'անես, վատ կ'անես՝ քեզ կանես:
ԹՄԿ 111 Թֆլ/ԱՀ IX, 180 Պլս

Ինչ կը տաս ձեռքով, կստանաս ոտքով:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԺԵԱ 201 Տրպ

Էրիր ձեռքդ, քաշե հոգովդ։
ԺԱԲ 85 Ախց/ԷԱ 17 Ալշ

Քոռն *(կույր)* ինչպես կաշե *(նայել)* աստծուն, աստված էլ էնպես կաշե քոռին:
ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ/ԵԱ 121 Խոյ

Իմալ (ինչպես) *շիլն զաստված, աստվածն՝ ի շիլ։*
ԱՀ VI, 85 Բլն/ԱՀ XII, 97 Ալշ

Աշխարհքս փոխ հաց ա, ոնց անես՝ ընենց էլ կուտես:
ԳԱ 29 Վղպ/ՊԺԲ 44 Աշտ/ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թֆլ

Արարմունքը փոխ հաց ա, մարդիս առաջը կը գա։
ԱՇ 4 Աշտ

Թազա (թարմ) *խացը՝ թազա խացի փոխան* (տեղակ):
ՎՍ II, 139 Վն/ԱՆ 35 Նխջ

Դիփ *(ողջը)* փոխ ու տուրսի *(վարձ)* բան է:
ԹՄԿ 88 Թֆլ

Թքի ձեռիս, քսեմ էրեսիդ:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԺԵԱ 235 Լո/ԹՄԿ 129 Թֆլ/ԺԵԱ 248 Հղկ/ԺԵԱ 201 Տրպ

Թքի բուռս, զարկեմ ճակատդ։
ՀՏՎ 9 Շրկ/ԳԱ 32 Վղպ/ԹՄԿ 82 Թֆլ

Մանին մանած ա, պատեն կախած ա:
ԺԵԱ 224 Վղպ/ՆՆ 511 Շրկ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՎՍ I, 131 Վն/ԱՀ VII—VIII, 497 Ալշ/ՁԲ 61 ՁՏմ

Մանեն մանած է, ճակտեն կախած է։
ԹՄԿ 135 Թֆլ

Ավեր *(կեղծ)* փողն ու գեշ խոսքը՝ տիրոջն է:
ԼՄ 1880, 12 Բլն/ՀՏՎ 17 Շրկ/ԲԱ 27 Ղրր/ԺԵԱ 245 Ակն

Փիս (վատ) *խոսքն ու փիս կնիկը՝ տիրոջն է։*
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Ձասես՝ չը լսես:
ԱՇ 56 Աշտ

Մի՛ ըսեր, որ չի լսես։
ԱՀԱ 10 Պլս/ՓՇԱ 117 Շրկ/ՀԱ 210 Ակն/ԹՄԿ 158 Թֆլ

Գեշ մ'ըսեր, օր աղեկ լսես։
ԱՀ IX, 183 Պլս

Աղեկ ըսե, օր աղեկ լսես։
ԱՀ IX, 180 Պլս

Կարմիր ձու տուր, կարմիր օր տամ:
ԱՀ XI, 114 Բրշ/ԺԵԱ 175 Խստ

Ըսե ջան, լսե ջան:
ԱՀ VI, 83 Բլն/ՁԲ 62 ՁՏմ/ԹՄԿ 167 Թֆլ/ԱՀ XI, 116 Բրշ/ԲԱ 36 Երվ

Հարևանիդ ուզի մի կով, որ աստված քեզ տա երկու կով:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ԿՇ 3 Ղրր/ՀԱ 206 Ակն/Բ 1898, 461 Ղրդ

Հարևանիդ համար մինը ուզի, որ աստված քեզ էրկուսը տա։
ԱՀ XI, 115 Բրշ/ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրացնուդ համար ջորի մը ուզե, որ աստված քեզ էշ մը տա։
ՈԽՁ 136 ՁԹ

Ուզա՛ դրկըցիդ ձու մի, աստված տա քզի ձի մի։
ԱՀ XX, 110 Ալշ

Ուրըշի հոր փորողը, ինքը կընկնի մեջը:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ԿՇ 5 Ղրր/ԹՄԿ 171 Թֆլ/ԺԵԱ 179 Բլն/ՊԺԲ 55 Աշտ

Հոր փորողը՝ ինքը կընկնի մեջը։
ԳԱ 63 Վղպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ԹՄԿ 123 Թֆլ/ԱՀԱ 15 Պլս/ԱՀ IX, 187 Պլս/Բ 1899, 642 Խոյ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԺԵԱ 188 Վն/ԹՄԿ 106 Թֆլ

Հորը փորես նե՝ պոյիդ *(հասակ)* չափ փորե:
ԱՀ IX, 187 Պլս

Տուն քանդողի տունը աստված կը քանդե:
ՄԹ 44 Շրկ/ԹՄԿ 161 Թֆլ/ԲԱ 40 Ղրր

Տուն ավիրողին՝ տուն չի մնա։
ՎՍ II, 151 Վն/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԵԱ 103 Խոյ/Բ 1899, 554 Քղ/ԺԵԱ 200 Տրպ

Ուրըշի տուն քանդողը, իր հացը ցամաք կուտի։
ԱՇ 55 Աշտ

Տախտակե դուռը ծեծողի երկաթե դուռն են ծեծում:
ԱՇ 63 Աշտ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ

Մատով մի զարգե ուրիշի դուան, աստված թոփով (թնդանոթ) *կը զարգե քո դուան։*
ԱՂ 15 Բլն/ԺԵԱ 200 Տրպ/ԱՇ 55 Աշտ/ՀԱ 210 Ակն

Դուռը տփողի դուռը կը տփեն։
ՎՍ II, 137 Վն

Գիշուտեն *(վատություն)* էրողին, կը մնա ուր գիշուտեն:
ԺԵԱ 282 Ալշ/ԺԵԱ 189 Վն

Չարությունը չարություն կը բերե:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Չար ուզողին, աստված չար կը տա։
ԱՀ XX, 110 Ալշ

Անողաց՝ զանողաց:
ԵՀԳ 96 Եվդ

Ուրըշին տնազ արի, իմ գլուխն եկավ:
ԱՇ 55 Աշտ/ԲԱ 40 Ղրբ

Ինչ էծն արավ թիրիմին (*աղաղի թուփ*), թիրիմն էլ արավ էծին:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԹՄԿ 104 Թֆլ

Ասեղ խեթողը՝ մախաթ կը ստանա:
ԲԱ 10 Երվ/ԱՇ 4 Աշտ

Նա՛ (*ոչ*) դու ինձ քոռ ըսե, նա՛ ես քեզ քաչալ:
ԼՄ 1880, 44 Բլն/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 158 Թֆլ/ՁԲ 62 Ձհմ

Նա՛ դու ինոր կաղ ասա, նա էն քե կոր:
ՎՄ II, 146 Վն

Ընտոր (*ինչպես*) տղիս, անպես կուտիս:
ԱԱ 54 Պշպ

Լավ պահե՛, լավ կը գտնես:
ԹՄԿ 112 Թֆլ

Ես քեզի լամ, դու ընձի. ես քեզի զովեմ, դու ընձի:
ՆՆ 515 Շրկ

Ինչ կամիս ինձ, աստված կամի քեզ:
ՓՇԱ 105 Շրկ

Ինչ տաս հոգուդ, էն կերթա առևուդ:
ՎՄ II, 140 Վն

Պատվե, որ պատվըվիս:
ԱՀԱ 13 Պլս

Պատիվ կուտաս, պատիվ կըստանաս:
ԱՆ 7 Նխջ

Խեր (*բարի*) կամեցի՛, որ խերու ռաստ գաս (*հանդիպել*):
ԱՀ XIX, 98 Ալշ

Ողորմողին ուբիշը կ'ողորմի:
ԳԱ 21 Վգպ

Խաս (*ընտիր*) բերիս, խաս կուտիս:
ԱՆ 10 Նխջ

Աջով տուր, որ ձախով առնես:
ՓՇԱ 94 Շրկ

Փչածդ՝ գդալդ տի (*պիտի*) գա:
ՀԱ 214 Ակն

Ինչ որ անես բողչա (*կապոց ծրար*) յա, առաջիդ կը բացվի:
ԱՇ 29 Աշտ

Սիրե՛ ինձ, սիրեմ քեզ:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Աշե (*խնամիր*) եզիդ, որ եզդ էլ աշե քեզի:
ԺԵԱ 193 Տրպ

Ինձ տո՛ւ, քեզ տամ:
ԹՄԿ 105 Թֆլ

Դուն իմը մի՛ ասի, որ ե՛ս քունը չասեմ:
ԹՄԿ 88 Թֆլ

Ամմեն մարդու արածը իր առջևեն կերթա:
ԱՀ IX, 180 Պլս

Պաչ արա՛ մե աչքումս, պաչ անեմ երկու աչքումդ:
ԹՄԿ 149 Թֆլ

Երկնքի պարտքը գեդնին չի մնա, գեդնի պարտքը՝ երկնքին:
ԹՄԿ 102 Թֆլ

Հերքեսին (*յուրաքանչյուրի*) սևը՝ իրեն երեսը:
ԵՀԳ 107 Եվդ

Շնության գնացողը շնաթակ կուտի:
ՄԽ 30 Զգղ

Մի՛ զարկեր, որ չը զարնվես:
ԼՄ 1880, 42 Բլն

Արին թափողը արնով էլ կեթա:
ԱՇ 1 Աշտ

Ուրիշին մախարա գցողը (*ծաղրողը*), իրա գլխին կը կատարի:
ԹՄԿ 173 Թֆլ

Մի՛ անիր անօրեն, կը գտնես երկնավորեն:
ԱՆ 14 Նխջ

Զուլում (*անիրավություն*) անողը զուլումի կը գա:
ԱՇ 20 Աշտ

Արել ես աջ ձեռովդ, լաց էլ չալ (*սիրուն*) աչքերովդ:
ԱՇ 3 Աշտ

Անողին չի մնա:
ԱՇ 2 Աշտ

ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐԸ ՊԵՏՔ Է ԳՆԱՀԱՏՎԻ ԸՍՏ ԻՐ ԱՐԺԱՆԻՔԻ (ԴԻՐՔԻ)

Աստված սարը տեսնի, ձունը կը դնե:
ՓՇԱ 95 Շրկ/ԺԵԱ 218 Վգպ/ԺԱԲ 79 Ախց/ՀԺՀ VII, 102 Ղրբ/ՄԽ 34 Զգղ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԵԱ 99 Խոյ/ՎՄ I, 122 Վն/ԺԵԱ 193 Տրպ/Մ 1885, 423 Ղլթ/ԺԵԱ 230 Հթ/ԱԲ II, 13 Ագլ/ԹՄԿ 66 Թֆլ/Բ 1899, 651 Խն/ԵՀԳ 97 Եվդ/ԱՀԱ 4 Պլս

Աստված արտը նայեր, փուշը տվեր է:
ՀԱ 219 Ակն

Լավ ձին գարին կ'ավելցնի, վատը՝ ղամշին (*մտրակ*):
ԳԱ 12 Վգպ/ԵԱ 121 Խոյ/ԳԹ 119 Սլմ/ԺԵԱ 233 Լռ/ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Լավ ձին եմը (ուտելիք) *կ'ավելացնե, վատ ձին՝ քոթակը* (ծեծ)*:*
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 110 Թֆլ/ՎՄ I, 121 Վն/ՈՒՁ 142 Ձթ/Բ 1898, 461 Ղրդ

Աղեկ ձին զուր եմ կավելցու, վատ ձին կը պակսցու:
ԱՀ VI, 76 Բլն

Հոգը (*նեղություն*) քաշողին, լաթը (*շոր*) մաշողին:
ԵՀԳ 107 Եվդ

Գաթան ալ խնամուն գեօրե (*համապատասխան*) պիտի:
ՊՀԿ, Բ 1822 Կսր

Հարկը (*հոգու հաց*) հարկավորաց, պատիվը արժանավորաց:
ԳԱ 13 Վգպ/ՓՇԱ 111 Շրկ/ԷԱ 18 Կրն/ԹՄԿ 122 Թֆլ

Ապրողին ապրանք (*ապրուստ*), մեռնողին պատանք:
ԹՄԿ 76 Թֆլ/ՆՆ 484 Շրկ/ԱՀ IX 181 Պլս/ԳԹ 120 Սլմ/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Հարսանիքը՝ ախպորս, մահենիքը՝ պապինս:
ԳԱ 59 Վգպ/ԱՇ 40 Աշտ/ԹՄԿ 125 Թֆլ

Հարսնիքն ախպորս պետք է, հոգու հացը՝ հորս:
ՓՇԱ 111 Շրկ/ԺԱԲ 25 Ախց/ՀԺՀ VII, 90 Խրմ

Ժամը հորս պտի, հարսանիքն՝ ախպորս:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԱՇ 27 Աշտ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Պատարագը պապ'նս ընի, հարսանիքը՝ ախպորս:
ԱՇ 57 Աշտ

Հարսնիք ըլլա՝ իմս ըլլա, հարկ (հոգու հաց) ըլլա՝ պապայիս:
ԱՆ 18 Նխջ

Պատարագը՝ հորս, հարսանիքը՝ որդուս:
ՄԹ 38 Շրկ

Հարսանիքն իմն ընի, սըբ խեչը՝ (սուրբ խաչը) պապինս:
ԱՇ 41 Աշտ

Խարսնիս ձի (ինձ) պիտի, խաչոխնեն՝ իմ խոր ու մոր:
ՊՎ 136 Վն

Ձեթը ճրագին, խունկը կրակին:
ԱՂ 27 Սլմ

Խունկ՝ ծխողին, քուֆր (հայհոյանք)՝ քրֆողին (հայհոյող):
ԺԵԱ 207 Արճ

Գոմշին՝ խուրձ (խոտի կապոց), եզանը՝ խորոմ (խոտի փոքր դեզ):
ՀԺՀ VII, 94 Վզպ

Պզտիկ ձիուն կարճ եօզենկի (ասպանդակ) պիտեր:
ԱԱ 141 Պշպ

Էծը իրա ոտիցը կախ կտան, ոչխարը՝ իրա:
ԳԱ 20 Վղպ/ՊԺԲ 47 Աշտ/ՓՇԱ 102 Շրկ/ԹՄԿ 93 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԵԱ 16 Ղրբ/Բ 1899, 479 Կն/Բ 1898, 377 Դրք/ԵԱ 119 Խոյ/ԺԱԲ 89 Ախց

Էծն ուր (իր) ոտնեն կը կախին, մաքին՝ ուր ոտնեն:
ԱՀ VI, 82 Բլն/ԺԵԱ 181 Մշ/ՇԿ 3 Շտխ/ԱՀ XII, 101 Ալշ

Էծն ուր ոտից կը կախեն, ուլն՝ ուր ոտից:
ՎՍ II, 139 Վն/Մ 1885, 424 Ղլթ

Ամեն մարդի իրա պարանովը կախ կը տան:
ԳԱ 19 Վղպ/ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն մարդի իր թոկով կը խեղդեն:
ԹՄԿ 72 Թֆլ

ԼԱՎՆ ՈՒ ՊԻՏԱՆԻՆ ՉԵՆ ԿՈՐՉԻ

Լավություն արա ջուրը գցի, ձուկը չիմանա, աստված կիմանա:
ՓՇԱ 107 Շրկ/ՊԺԲ 49 Աշտ/ԹՄԿ 138 Թֆլ/Բ 1898, 809 Քղ/ՇԿ 9 Շտխ/Բ 1898, 377 Դրք/ՎՍ II, 134 Վն/ԺԵԱ 212 Վղպ/ԱՆ 34 Նխջ

Լավութլուն արա ջուրը քցի, մարդը չիմանա, ձուկը հո կիմանա՞:
ԳԱ 17 Վղպ

Լավութլունը ջուրն էլ քցես, չի կորչի:
ԱՇ 31 Աշտ/ԹՄԿ 111 Թֆլ

Աղեկութեն արա, թա՛լ (գցիր) թող ջուրը տանե:
ԺԵԱ 186 Վն

Լավութինն արա ջուրը ձգե, մի օր դուս կը գա աղաքդ (առջևդ):
ՄՀ 24 Լռ

Խեր (բարիք), կը գտնա գիր տեր:
ԼՄ 1880, 26 Բլն/ԱՀ VII VIII, 493 Ալշ/Բ 1898, 377 Դրք/Մ 1885, 450 Ղլթ

Խունկն ու մոմը իր ճամփեն կը գտնի:
ԹՄԿ 115 Թֆլ

Խունկը տիրոջը կը գըտնե:
ԱՆ 31 Նխջ

Տաշած քարը գետնին չի մնա:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԱՀ XI, 116 Բրչ/ՍԽ 29 Զգգ/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ՎՍ II, 151 Վն/ԲԱ 39 Ղրբ

Տաշած ռոքը (անկյունաքար) պարապ չի մնալ:
ԲԱ 39 Ղրբ

Անգին քարը ցեխումն էլ գին ունի:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Սրբատաշ քարը գետնին չեն թողա:
ԱՇ 60 Աշտ

Ծակ հուլունքը գետնին մնալ չի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ/ԱՀ VI, 87 Բլն/Բ 1899, 499 Տրա/ՄԹ 20 Շրկ/ՎՍ II, 142 Վն/ԱՀ IX, 185 Պլո

Ծակ ասեղը գետին չի մնա:
ԺԵԱ 212 Վղպ

Զաթալ (երկճյուղ) ղազուղը (ցից) գետին չի մնար:
ԺԵԱ 250 Հդկ

Արդար (անխարդախ) եղը ջուրի տակ չի մնալ:
ԱՆ 50 Նխջ

ՈՒՐԻՇԻՆԸ ԱՎԵԼԻ ԼԱՎ Է ԹՎՈՒՄ, ՔԱՆ ԻՐԵՆԸ

Զանգակի ձենը հեռվից անուշ կը գա:
ՓՇԱ 102 Շրկ/ՎՍ II, 138 Վն/Բ 1898, 461 Ղրդ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 98 Թֆլ

Զուռնի ձենը հեռվանց անուշ կը գա:
ՎՍ II, 138 Վն/ԲԱ 15 Ղրբ

Դավուլի (դհոլ) ձանը հեռուեն անուշ կուգա:
ԱՆ 42 Նխջ/Բ 1899, 805 Հպր/ԺԵԱ 174 Խստ

Հեռվից լսվող դափի (դահիրա) ձենը դուր կը գա:
ԱՇ 40 Աշտ/ԹՄԿ 125 Թֆլ

Զըռի ձենը զատանց (հեռվից) անուշ կուգա:
ՊՎ 143 Վն/ԵԱ 104 Խոյ

Հեռավոր սուրբը զորավոր կըլլա:
ԱԱՊ 1885, 132 Պլս/ՆՆ 506 Շրկ/ՀԱ 209 Ակն/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԵՀԳ 107 Եվդ/Բ 1898, 478 Կն/Բ 1898, 316 Քղ

Հեռավոր խաչը զորավոր կըլլի:
ԱՀ XI, 115 Բրչ

Կովին ձենը հեռվեն անուշ կը գա:
Բ 1898, 445 Դբբ

Հեռու տեղի հացը մենծ կերևա:
ՓՇԱ 112 Շրկ

Հեռու տեղի հացը համով կերևա:
ԱՇ 42 Աշտ

Դրկցի (*հարևան*) հացը համով կէլնի:
ՎՍ I, *124 Վն/ԱՇԳ 73 Արբ/ԺեԱ 177 Բլն*

Դրացնուն ապուրը անուշ կըլլի:
ՈԽՁ 136 Զթ

Հեռու տեղան եկած հալվան շեբեփով կուտին:
ԿՇ 17 Ղրբ

Քովս է նը՝ փի՞ֆ-փիֆ, հեռու է նը՝ թյո՞ւֆ-թյուֆ:
ԱՆ 27 Նխջ

Համադանից եկած էշը քառասուն օր կը զռռա:
ԳԱ 56 Վդպ

Սպահանու եկած էշը օխտն օր կը զռա:
ՀԺՀ VII, *87 Աստ*

Հարևանի հավը հարևանի աչքին չաղ կերևա:
ԺեԱ 242 Օշկ/ԱՇ 42 Աշտ

Դրկցի հավը դրկցի աչքին ղազ (սազ) *կերևա:*
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԺԱԲ 105 Ախց/ԱՀ XII, *99 Ալք/ԼՄ 1880, 16 Բլն*

Դրացիին ղազը քեզի խոզ կ՚երևա:
ԱԱ 43 Պշպ

Դրացիին ղազը դրացիին կով երևցիլ է:
ՀԺՀ VII, *98 Խրմ*

Գեղեն չեն առնե թե պազած է, դըսեն կառնեն, որ կեսն ա տարած է:
ԺԱԲ 97 Ախց/ՆՆ 493 Շրկ/ՀԱ 211 Ակն/ԳԹ 123 Սլմ

Զառավ իր գեղի գեշը, առավ օտարի էշը:
ԱՇ 56 Աշտ/ԺեԱ 204 Տրպ

Էլոնց հարսը սիրուն կերևա:
ԺեԱ 220 Վդպ/ՊՎ 137 Վն

Ուրիշի կնիկը սիրուն կլինի:
ՆՆ 520 Շրկ

Հարևանին հարսը հարևանին շատ սիրուն կերևա:
ԺեԱ 242 Օշկ/Սե 10 Մկ/ՎՍ I, *124 Վն*

Դասմնից տերտերը, դասմնից իրիցկինը սիրուն է:
ԱԱ 40 Պշպ

ԱՆՑԱԾՆ ԱՆԴԱՐՁ Է

Անցուկը մոռցուկ կըլլա:
ԱՀ IX, *181 Պլս/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/Բ 1899, 478 Կն/ԵՀԳ 97 Եվդ/ԱՆ 72 Նխջ/ՓՇԱ 93 Շրկ*

Անցուկ—մոռցուկ:
Բ 1898, 133 Կրն/ԱՆ 72 Նխջ

Անցկացած ու մտեն գցած (մոռացված):
ԹՄԿ 74 Թփլ

Անցկացածը ետ չի գա:
ԱՇ 6 Աշտ

Անցյալն է անց, հետ չի գա:
ՓՇԱ 93 Շրկ

Անցած օր ետ չը դառնա:
ԼՄ 1880, 8 Բլն

Անցկացած բանի քամակից (*ետևից*) չեն ընկնի:
ԳԱ 25 Վդպ/ԹՄԿ 70 Թփլ

Անցկացած բանին էլ չիս հասնի, հազար էլ գուզե ղաստ անիս (*ջանալ*):
ԹՄԿ 75 Թփլ

Անցկացած օրին մի՛ ափսոսա:
ԳԱ 57 Վդպ

Անցկացած բանին մի ափսոսա:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԱՆ 34 Նխջ/ԹՄԿ 69 Թփլ/ԼՄ 1880, 7 Բլն

Անցկացածին չեն ափսոսա:
ԱՇ 9 Աշտ

Անցկացածին ափսոսալը էլ զուր ա:
ԱՇ 6 Աշտ

ՓՈՐՁԱՆՔ ԵՎ ԽՐԱՏ

Ամեն փորձանքին մեկ-մեկ խրատ:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԳԱ 57 Վդպ/ԱՇ 6 Աշտ/ԹՄԿ 69 Թփլ/ՇԿ 11 Շտխ

Ամեն փորձանքը մեկ խրատ է, ոչ փորձանքը կը վերջանա, ոչ խրատը:
ԱԱ 9 Պլս

Էշը որ մի տեղ ցեխն ընկավ, էլ էն տեղովը չի անցնի:
ՓՇԱ 103 Շրկ/ԱՇ 21 Աշտ/Բ 16 Ղրբ/ԹՄԿ 92 Թփլ

Էշն որ էշ է, մեկ անգամ չամուռը (ցեխ) *կիյնի:*
ՀԱ 206 Ակն/Բ 1899, 554 Քղ/Բ 1899, 378 Պլս/Սե 7 Մկ

Էշը բեռը քարին մե անգամըմ կը զարնե:
ԺԱԲ 89 Ախց

Հեղմ՚ (*մեկ էլ*) ալ որ հարս էղա, շիտակ կը նստիմ ձիուն:
Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1899, 478 Կն/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Մեկմ՚ ալ հարս ըլիմ, կըկըզ (պպզած) *տի նստիմ:*
ՀԱ 210 Ակն/ՀԺՀ VII, *100 Խրմ*

Հեղմ՚ ալ հարս էլլեմ նե, բարձին վրա ամուր տի (պիտի) *նստիմ:*
ԱՇԳ 74 Արբ

Մեյ մըն ալ հարս ըլլամ՝ շիտակ կը կայնիմ:
ԱՀ IX, *188 Պլս/ՍՔ 1*

Ջուրը չիյնողը, լողալ չը սորվիր:
ԱՀԱ 13 Պլս/ԳԹ 110 Սլմ

Սելը (*սայլ*) որ շուռ գա, ճամփեն բաց կըլնի:
ԳԱ 32 Վդպ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԹՄԿ 153 Թփլ

Մինչև սելը չը շրջի, ճամբեն չի դըստվիլ:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թփլ/ԲԱ 34 Ղրբ/ԳԹ 124 Սլմ

Էգ քեզ խրատ, էլ չը ցանես կտավատ:
ՓՇԱ 102 Շրկ/ԲԱ 15 Երվ/ՎՍ II, *139 Վն/Ս 213 Սլմ/ԳԱ 22 Վդպ*

Էդ քի *(քեզ)* խրատ, դնչիդ մկրատ:
ԹՄԿ 95 Թֆլ

Էդ քեզի խրատ, ձեռդ չառնես մկրատ:
ԳԹ 112 Սլմ/ԲԱ 17 Ղրբ

Ձում *(մինչև)* մարդ վեր գլխուն չինի, ոտաց կատր *(արժեք)*, չը գիտնա:
ՇԿ 15 Շտխ

Ջուրն ընկնողը, անձրևից չի վախենա:
ՎԱ 43 Վդպ/ՊԺԲ 56 Աշտ/ՄԹ 39 Շրկ/Սխ 32 Զգգ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/Բ 1899, 411 Կն/ՎՍ I, 135 Վն/ԺԵԱ 231 Հթ

Ծովը ընկնողը, թաթավեն (անձրև) *չի վախնալ:*
ԱՆ 42 Նխջ/ԹՄԿ 116 Թֆլ

Ծովն անց կենողը, առվում չի խեղդվի:
ԱՇ 35 Աշտ/ՆՆ 524 Շրկ

Գետն անցանք, առո՞ւն պիտի խեղդվինք:
ԼՄ 1880, 13 Բլն/ԺԵԱ 181 Մշ'Բ 1900, 599 ԿՄ

Գետն անցանք, առուն խեղդվեցանք:
ԺԱԲ 85 Ախց/ԱՇ 14 Աշտ/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1898, 745, Զթ/ԹՄԿ 116 Թֆլ

Փորձանքը մի անգամ կը պատահի:
ԺԵԱ 243 Օշկ

Փորձանքը գալու ըլլա նը՝ տունը նստած տեղն ալ կուգա:
ԱՆ 60 Նխջ

Փորձանքը խապար *(լուր)* չի՛ անիլ:
ԱՆ 30 Նխջ

Փորձանքի կես ճամբիցը դառնալը խելոքություն ա:
ՊԺԲ 58 Աշտ

Սելը որ կոտրվի՝ խրատ տվող շատ կըլնի:
ԹՄԿ 153 Թֆլ/ԱՆ 54 Նխջ/ԱՆ 60 Նխջ

Արապան (սայլ) *շրջվելուն՝ ճամբա ցուցնող շատ կըլլա:*
ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Խրատ տվողը շատ կըլլի, նաց տվողը՝ քիչ:
ԱՇԳ 73 Արբ

Մարդուս խրատն իր ծոցն է:
ԱՀ IX, 187 Պլս

Խրատը բիզ չէ, որ գլուխդ խրես:
ՄԹ 19 Շրկ

Խրատողին տղա չի ըլիլ:
ՄՀ 22 Լռ

Բանը էն չի, որ ասեմ խրատ, բանն էն է, որ առնես վրատ:
ԳԹ 123 Սլմ

ՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՆՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ամեն օր ջուրը գերան չի բերի:
ԺԵԱ 209 Վդպ/ԱՀ VI, 76 Բլն/ԶԲ 61 Զնմ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Ամեն անգամ գետը գերան չի բերի:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԵԱ 110 Խտջ/ԿՇ 1 Ղրբ

Ամեն օր գետ չի գա ու կոճոճիկ (կոճղ) բերե:
ԼՄ 1880, 3 Բլն/ԱՀ XII, 102 Ալ2/ՑԱԼ 150 Վն/Մ 1885, 423 Դլթ

Ամեն օր գետ չի գա կոճ բերի, մամեն (մայր) *կալնի՝ լաճ* (տղա) *բերի:*
ՎՍ I, 121 Վն/ՎՍ II, 144 Վն

Ամեն ջուր գերան չի բերե:
ՓՇԱ 92 Շրկ

Ամեն սելաֆ (ճեղեղ) *գերան չի բերի:*
ԱՇ 1 Աշտ/ԹՄԿ 72 Թֆլ

Ամեն օր գետը գիտուտի (ջրի փայտ) *չի բերեր:*
ԺԵԱ 244 Ակն/ՀԱ 204 Ակն

Գետ ըմեն գախ (ժամանակ) *խնձոր չի պիրե:*
ՀԺՀ VII, 109 Վն

Ամեն օր կուժը ջուր չի բերի:
ԳԱ 7 Վդպ/ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ԲԱ 8 Ղրբ

Ամեն ժամանակ տատը գաթա չի ուտիլ:
ՊԺԲ 43 Աշտ/ԺԵԱ 217 Վդպ/ԿՇ 1 Ղրբ

Ամեն օր պապը գաթա չի ուտե:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/Ս 215 Սլմ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Տերտերը ամեն օր գաթա չ'ուտե:
ԱՀ VI, 98 Բլն/ԱՀ IX, 190 Պլս/Բ 1899, 772 Մլթ/Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1898, 414 Դրք/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԱՂ 1 Սսն/ՎՍ I, 121 Վն/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Իրիցկին ամեն օր գաթա չ'ուտեր:
Մ 1885, 424 Դլթ

Ջուրն ամեն օր ավազ չի բերե, տերտերն ամեն օր գաթա չի ուտե:
ԺԱԲ 80 Ախց

Աստված հարվախտ (միշտ) *գաթա չի տա, վախտ կըլի որ խաթա* (փորձանք) *կը տա:*
ԳԹ 114 Սլմ/ԵԱ 101 Խտջ

Մարդու մամ *(մայր)* ամեն օր տղա չբերի:
Բ 1898, 445 Դրք/Բ 1899, 805 Հգր/ԱՀ XII, 102 Ալ2/Ս 215 Սլմ

Կանքին մեջ ամեն օր մատաղ չեն կտրեր *(մորթել)*:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Դավեն *(ուղտը)* միշտ խուրմա չի...:
ԱՂ 6 Ախց

Քաղցր-քաղցր ուտելուն, դառնդառն փսխել ալ կա:
ԼՄ 1880, 59 Բլն

Ուրբաթ ամպեց, շաբաթ պարզեց:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ՎՍ I, 134 Վն

Չէ եղեր գիշեր, որ չէ լուսցեր:
Բ 1898, 414 Դրք

Քառսուն տարի «ա՞խ» չըլլար:
ԱՂ 7 Պլս

ՀԵՇՏ ՎԱՍՏԱԿԸ ԿԱՅՈՒՆ ՉԷ

Քամու բերածը քամին կը տանի:
ՀԺՀ VII, 97 Վդպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 484 Ալ2/ՎՍ I, 138 Վն/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Սելավի բերածը սելավը կը տանի:
ԹՄԿ 152 Թֆլ

Ջրի բերածը ջուրն էլ կը տանի:
ԱՂ 2 Սսն

ՄԵՂՔ, ՄԵՂԱՎՈՐ, ԱՐԴԱՐ

Մեղքը սամուր քուրք *(մուշտակ)* ըլնի՝ վրադ մի՛ առնի:
ԱԾ 39 Աշտ/ՓԾԱ 115 Ծրկ/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՎՍ II, *143 Վն/ԼՄ 1880, 53 Բլն/Բ 1898, 445 Դրք*

Մեղք սև ու սպիտակ չէ, մարդ թալի (նետել) *վի թևերուն* (թևերին):
Մ 1885, 451 Ղլթ

Մարդը քուն, մեղքը զարթուն:
ԱԾ 49 Աշտ

Ես քուն, մեղքս արթուն:
ՓԾԱ 101 Ծրկ/ՎՍ II, *137 Վն/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ*

Մարդ օր կա՝ մեղքի տուն ա:
ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ

Մեղավորին ո՞վ է տվել արքայություն:
ՓԾԱ 115 Ծրկ/ԺԵԱ 225 Վրպ/ԿԾ 5 Ղրբ

Ես մեղավոր, դուն մեղավոր, արքայություն ո՞վ էրթա:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Մեղավորի մեղքեն թմրի արդարը:
ՓԾԱ 115 Ծրկ/ԼՄ 1880, 38 Բլն/ԺԱԲ 93 Ախց

Մեղավորաց մեղքին տանջի արդարն:
ՎՍ II, *145 Վն*

Ձեռք մեղավորին, թմրի արդարն:
ԵԱ 114 Խոջ

Ամեն մարդի մեղք իրանից կուզեն:
ԱԾ 5 Աշտ

Աշխարհքը մեղքեն ծանր բան չը կա:
ԺԱԲ 89 Ախց

Չը զա մահ մեղավորին, ընչանք դառնա ճանապարհին:
ՀԺՀ VII, *86 Աստ*

Արդարն ու մեղավորը դատաստանին պէլլի *(հայտնի)* կըլլա:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Մեղավորին փուշը ոտիցն անպակաս կըլլա:
ԵՀԳ 108 Եվդ

Մեղավորին փուշը տանը մեջ է:
Բ 1898, 604 Մփգ

Մեղավորին փուշը դոշկի *(ներքնակ)* վրան է:
Բ 1899, 805 Հզր

Մեղավորին փուշը թոնրի *(թոնիր)* եզերքին է:
ԱԱ 107 Պշպ

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՊԵՏՔ Է ԼԻՆԻ

Ամեն բան իր ժամանակն ունե:
ԹՄԿ 67 Թփլ/ԱԾ 8 Աշտ/ԱՀ IX, *180 Պլս*

Ամեն բանի ժամանակ կա:
ԱԱ 7 Պշպ

Երկաթը տաք-տաք կը ծեծեն:
ԳԱ 9 Վրպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓԾԱ 101 Ծրկ/ԹՄԿ 95 Թփլ/ԱՀԱ 5 Պլս/ԱՀ VI, *80 Բլն/ՎՍ* II, *138 Վն/ԵԱ 104 Խոջ/ՈԻՁ 138 Ձթ*

կովի օր կռիվ, ճաշտության օր ճաշտություն:
ԼՄ 1880, 29 Բլն/ԹՄԿ 119 Թփլ

Հերվա մեռելը էս տարի չեն թաղում:
ԱԾ 40 Աշտ

Կարմիր ձուն Զատկին կը սազի:
ՓԾԱ 109 Ծրկ/ԹՄԿ 118 Թփլ/ԱՆ 33 Նխջ

Գառը գարնանը, ձինը *(ձյուն)* ձմռանը:
ԱԾ 14 Աշտ/ՓԾԱ 97 Ծրկ/ՎՍ II, *136 Վն*

Թունդիրը տաք-տաք հացը կողը կը տան:
ՓԾԱ 104 Ծրկ/ԱԾ 27 Աշտ/ԹՄԿ 99 Թփլ

Բեվախտ *(անժամանակ)* ղռնաղն *(հյուր)* իրան քսակեն կուտի:
ՀԺՀ VII, *78 Աստ/ԳԱ 6 Վրպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ՀԺՀ* VII, *101 Ղրբ/ԼՄ 1880, 4 Բլն*

Ուշ էկող միսաֆիրը *(հյուր)* ինչ գտնե, ան կուտե:
ԱՆ 63 Նխջ

Լանդակը *(ծեծած ցորենով և կաթով ճաշ)* տաք-տաք կուտեն:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կալը կալոցին կէնին:
ԵԱ 116 Խոջ

Վախթը *(ժամանակ)* զա նե՝ քարե տանձը կը հասունենա:
ԱԾԳ 75 Արբ

Ժամանակ կա լռելը ոսկի է, խոսելը՝ արծաթ, ժամանակ կա խոսելը ոսկի է, լռելը՝ արծաթ:
ԱՀԱ 6 Պլս

Վախտը վախտին, արժան կըլնես փափուկ թախտին:
ԱԾ 62 Աշտ

Տրին *(հեթանոսական աստված)* տարին Զատիկ չի ըլալ:
ԱԱ 156 Երվ/ԱՆ 48 Նխջ

Չըպուխը *(փայտե ձող)* վախտին պիտի օլըրես:
ԺԵԱ 2 0 Հղկ

Ծառը ժամանակին պետք է տնկես:
ԱՆ 40 Նխջ

Ջրօխնեքը ճրագլիսով, Զատիկը արևլիսով:
ԱԾ 58 Աշտ

Աքլորը որ անժամանակ կանչե, գլուխը կը կտրեն:
ԹՄԿ 71 Թփլ

Էգուցվա բանին ձին *(ձյուն)* ա էկել:
ԺԵԱ 220 Վրպ/ԱԾ 19 Աշտ/ԺԵԱ 234 Լռ/ՀԺՀ VII, *102 Ղրբ*

Ետ ընկած բանին գլխուն ձուն էկած ա:
ՀԱՎ 1887, 175 Խոջ

Թոթխար *(երեսնիվայր)* բանի վրեն ձուն ա եկեր:
ԱՀ XII, *102 Ալշ*

Բանը *(գործը)* էքուցվա մնաց, իմացի՝ կորավ գնաց:
ԱԾ 10 Աշտ/ԺԵԱ 199 Տրպ

Էսօրվա բանը չեն թողա էքուցվա:
ԺԵԱ 220 Վրպ/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ԱԾ 24 Աշտ

Էսօրվա բանը էքուցվա մի գցի:
ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԱՆ 43 Նխջ/ԱՀ IX, 182 Գլս/ՓԾԱ 92 Ծրկ/ԱՀԱ 3 Գլս

Էսավուր բան մի թողնե վազվան:
ՀԺՀ VII, 109 Վն/ԱԷ 1895, 293 Տրպ

Բանը ննանա, տերը շնանա:
ՀԺՀ VII, 94 Վղպ/ՀՏՎ 5 Ծրկ/ԱՀ VII—VIII, 504 Ալշ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՎՄ I, 123 Վն/ԱՀ XI, 112 Բրչ

Գարտքը հնանա, տերը շնանա:
ԱՂ 13 Սլմ

Ամեն բան վախտին մոտիկ կանի, վախտը ոչ մի բանի:
ԳԱ 25 Վղպ/ԹՄԿ 72 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Մարթս ժամանակին է մնում, ժամանակը մարթուս չէ մնում:
ԹՄԿ 139 Թֆլ

Վախտը վախտին, թե չէ ժամանակն անց է կենում:
ՓԾԱ 123 Ծրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ

Թազա-թազա՝ մի պուտ ջրով, որ ննացավ՝ մի կո՛ւժ ջրով:
ԱԾ 25 Աշտ

Մինչև աղն էկավ, մատաղը վերցավ:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԺԱԲ 83 Ախց/ԱՆ 14 Նխջ/ԼՄ 1880, 40 Բլն/ԱՀԱ 11 Գլս/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ԺԵԱ 221 Վղպ/ԺԵԱ 230 Հթ/Բ 1899, 411 Կն/ԺԵԱ 195 Տրպ/ԾԿ 1 Ծտխ/Բ 1898, 316 Քղ/ԱՀ VII—VIII, 479 Ալշ/ԱՀ VI, 96 Բլն/ՀԳ 1895, № 1235 Ղլթ/ՀՏՎ 22 Ծրկ/ԷԱ 13 Ալշ/Բ 1900, 350 Կսր/ԺԵԱ 250 Հղկ/ԺԵԱ 190 Վն/ԱՂ 6 Սսն/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ

Ընչանք Շուշանը զարդարվավ, ժամ-պատարագ արձակվավ:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԱՆ 48 Նխջ/ԳՎ 142 Վն/ՁԲ 62 Ձնմ/ԱՀ VII–VIII, 479 Ալշ/Բ 1899, 378 Գլս/ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԼՄ 1880, 35 Բլն/ԺԵԱ 207 Արճ/ԱՂ 3 Սսն/Բ 1899, 554 Քղ/ՄՀ 24 Լո/Մ 211 Սլմ

Զարդար մինչև զարդվի (զուգվել), *ժամ-պատարագ կը կատարի:*
ԱՀԱ 6 Գլս

Ընչար *(մինչև)* քուրքը նարիլը՝ ձմեռն էկավ անց կացավ:
ԱԾ 25 Աշտ/ՓԾԱ 117 Ծրկ

Ընչար չամիչ ասիլը՝ դուքանբազար փակեցին:
ԱԾ 25 Աշտ

Մինչև լապլապու ասելը՝ դուքանները փակվեցին:
ՓԾԱ 117 Ծրկ

Ընչանք ներթը մեզ հասավ, լիսը վրա էկավ:
ՓԾԱ 104 Ծրկ/ԱԾ 25 Աշտ/ԹՄԿ 107 Թֆլ

Էնքան կացար, որ ջուրը կարմունջը կոխեց:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԱԾ 24 Աշտ

Մինչև առուն ջուր կը գա, գորտի աչքը դուրս կը գա:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԺԵԱ 214 Վղպ/ԺԱԲ 95 Ախց/ԿԾ 6 Ղրբ/ՀԱ 210 Ակն/ԺԵԱ 195 Տրպ/ԱՀ VI, 88 Բլն/ՎՄ I, 135 Վն/ԱՀ VII—VIII, 470 Ալշ/ԵԱ 117 Խտջ

Ընչար չոր առուն ջուր գա, գորտի աչքը դուս կը գա:
ԱԾ 24 Աշտ

Ծառատկը ջուր բերավ, գորտան (գորտի) *աչքեր դուրս բերավ:*
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մինչև չիրը կը թրջի, նիվանդի հոգին կը թռչի:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԳԱ 28 Վղպ/ԱԾ 24 Աշտ/ԹՄԿ 106 Թֆլ/ԺԱԲ 95 Ախց

Ձյում *(մինչև)* իրե *(եկավ)* խելքին վերեն, գնաց ջավանիրն ձեռնեն:
ՎՄ I, 135 Վն/ՀԳ 1895, № 1235 Ղլթ

Լիսը վե գալիս էշը ջուրը կը տանի:
ՀԺՀ VII, 95 Վղպ/ԺԵԱ 235 Լո/ԼՄ 1880, 24 Բլն

Ծաշն ուտելուց հետո ձեռին ջուր չեն ածիլ:
ԳԺԲ 52 Աշտ

Անցանք-դարձանք՝ բարև քեզ:
ԵՀԳ 96 Եվդ

Մինչև գլխուս կապելը սորվեցա, էրիկս *(ամուսին)* գնաց:
ՀԱ 211 Ակն

Ամառն անց ա կացել, նոր ա ասում փնջի *(հասկաքաղ)* նամբեն ո՞րն ա:
ՀԺՀ VIII, 77 Աստ

Հարսը եկավ, հարսանիքը պրծավ:
ՀԺՀ VII, 83 Աստ

Մինչ «հաց-հաց» ըսավ, փռները փակվեցան:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Մինչև հարսին քեֆը *(տրամադրություն)* ըլլա, կեսերոջը հոգին կելլե:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ձյում *(մինչև)* դանակ խասնի, եզը կը խատնի *(սատկել):*
ՎՄ II, 148 Վն

Բանն ընչանք բանի վերջը կը հասնի, գողը քարվանը կը տա կը տանի:
ԱԺԲ 86 Քնք

Ինչկի *(մինչև)* նա գուքա, իմն ինձ կը հասնի:
ԹՄԿ 110 Թֆլ

Գնա՛ մեռի, արի՛ սիրեմ:
ԺԵԱ 219 Վղպ/ՓԾԱ 99 Ծրկ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԱՆ 36 Նխջ/ԿԾ 7 Ղրբ/ԷԱ 7 Կրն/ԱՀԱ 4 Գլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ՀԱ 205 Ակն/Բ 1899, 555 Քղ/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1900, 564 ԿՄ/Մ 1885, 422 Խրբ/ԵՀԳ 99 Եվդ/Բ 1898, 445 Դրք/ԵԱ 104 Խտջ/ԱԱ 44 Գշպ

Ուռավ կլավցավ *(գիրանալ)*, մեռավ քաղցրացավ:
ՎՄ II, 148 Վն

Քանի կար՝ պատանք չկար, որ մեռավ՝ զմրեթ կապեցին:
ԳՎ 144 Վն/ԱԱ 161 Երվ

Սելը կոտրելուց ետև, նամբա ցույց տալն անօգուտ է:]
ՓԾԱ 123 Ծրպ/ԱԾ 60 Աշտ

Ծաշեն ետով հարիսեն էժան կըշնի:
ՀԺՀ VII, 83 Աստ/ԺԵԱ 250 Հղկ

Հետ Զատկին, հալվան էժանագին:
ԺԵԱ 203 Տրպ

Հարսանիքից հետո՝ դափ ու զուռնա:
ԳԱ 31 Վրպ/ԱԾ 42 Աշտ/ՓԾԱ 111 Ծրկ

Եարն *(ուշացած)* բանիկ, հոգեհանիկ:
ՎՍ II, *141 Վն*

Սոն *(ուշացած)* վավելեր *(ողբալը)* էլ խեր *(օգուտ)* չունի:
ՎՍ II, *150 Վն*

Չյում *(մինչև)* տանանա, չյում տինինի՝ օրը կը մթնի:
ՎՍ II, *148 Վն*

Ջուր ծառ ծաղկավ, ծաղիկ չորցավ:
ԱՀ VII—VIII, *501 Ալշ*

Եաև գողնալուն դուռ կը փակե:
ԱՀ VI, *80 Բլն*

Եզները կորչելուց հետո գոմը փակեցին:
ԳՍ, 1

Ջուրը չտեսած չեն բոբիկնա:
ԺԱԲ 83 Ախց/ՎՍ I, *124 Վն/ՓԾԱ 122 Ծրկ/ԵԱ 119 Խոջ*

Գետը չը տեսած՝ մի բոպիկնա:
ԵՀԳ 99 Եվդ՛ՀԺՀ VII, *109 Վն/ԺԵԱ 196 Տրպ/ԱԺԲ 90 Քնք*

Ջուրը չը հասած՝ ոտները չեն հանի:
ԳԺԲ 56 Աշտ/ՀԱ 212 Ակն/ՍԽ 25 Չգդ/ՀԺՀ VII, *100 Խրմ/ԱՆ 42 Նխջ/Մ 1886, 45 Տրպ*

Ջրին չը հասած՝ փոխկերքդ (փեշեր) *ետ մի քաշիլ:*
ԿԾ 5 Դրբ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԺԵԱ 243 Օշկ/Բ 1898, 745 ՉԹ

Անջուր մի՛ բոբկացի:
ԺԵԱ 218 Վրպ/ՓԾԱ 93 Ծրկ/ԱՀ XI, *112 Բրչ/ԱՀ* XII, *97 Ալշ/ՈԻՉ 139 ՉԹ/ԱԾ 1 Աշտ/ԱԴ 6 Սսն*

Չծնած երեխին շոր մի՛ կարի:
ԳԱ 58 Վրպ/ՓԾԱ 121 Ծրկ/ԹՄԿ 148, Թֆլ/ԲԱ 14 Դրբ/Բ 1898, 461 Դրդ

Երեխան չը ծնված՝ անուն չեն դնի:
ՆՆ 515 Ծրկ/ԼՄ 1880, 56 Բլն

Դեռ էշը չէ առել՝ փալանն *(համետ)* է կարում:
ԹՄԿ 150 Թֆլ

Էշը չառած՝ ախոռն է կապում:
Բ 1899, 696 Թվր

Ձուկը ծովում բազար *(սակարկություն)* չեն անի:
ԺԵԱ 224 Վրպ/ՀԺՀ VII, *83 Աստ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱՀ* VI, *91 Բլն/ԵԱ 99 Խոջ*

Ձուկը ջրումը բազար չի ըլնի:
ՓԾԱ 113 Ծրկ

Ձուկն ի ծովին, տապակը դնել ի կրակին:
ԱԱ 99 Չդ

Առանց ձիու մուրք ա կապում:
ԺԵԱ 218 Վրպ/ԱԾ 3 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ/ԺԵԱ 230 ՀԹ/ԱԴ 6 Սսն/ԺԵԱ 213 Վրպ

Ձի չելած՝ մսուր չե՛ն կապե:
ՎՍ I, *124 Վն/ՎՍ* I, *134 Վն*

Ձին չեղած՝ մսուրք մի կապե:
ՄԹ 27 Ծրկ

Ձի չկա՝ նալ *(պայտ)* կը փնտռե:
Բ 1898, 414 Դրք

Առանց մսուրքի ձի չեն առնի:
ԳԱ 18 Վրպ/ԹՄԿ 77 Թֆլ

Մսուր չունի՝ ձի կառնի:
ՓԾԱ 117 Ծրկ

Կով չունիս՝ կապ կոլորես:
ԱՀԱ 8 Պլս/Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1898, 414 Դրք

Ծան *(վեգ)* չունի՝ նիզ *(գիծ)* կը քաշե:
ՓԾԱ 114 Ծրկ

Վեգ չունի՝ տեղը կ՛ավլե:
Բ 1899, 479 Կն

Մինչև գարուն չը գա, ծառը չի ծաղկի:
ԹՄԿ 105 Թֆլ/ԱԺԲ 89 Քնք

Առանց ամառի պտուղ չի՛ հասնիլ:
ԱԺԲ 85 Քնք

Էքուցվա բանը էսօր չեն խոսի:
ԹՄԿ 94 Թֆլ

Իրիկվա խաբար *(լուր)* առավոտը չեն ասի:
ՎՍ I, *127 Վն*

Ո՛չ առավան բան իրիկուն, ո՛չ իրիկվան բան առտուն:
ԼՄ 1880, 46 Բլն

Դեռ ժամեր չշինած՝ կուրերը դուռն առած:
ԱՀ VII—VIII, *460 Ալշ*

Էշը ախոռ չը մտած՝ տերը առաջ չի անցնիր:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Կատվառը բերանն դիր, ետո պուլիկը *(կավե փոքր աման)* դեմ արա:
ՓԾԱ 110 Ծրկ

Հավկիթ չունի՝ թուխս կը նստի:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Կրակ չի վառած՝ հաց չեն թխիլ:
ԱԺԲ 88 Քնք

Ճաշ չեփեր՝ աղ կը հալա *(հալել)*:
ԺԵԱ 170 Ալշ

Արջը չը զարկած՝ փոստը *(մորթը)* մի ծախեր:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Ձմեռ չեկած՝ ձյուն չի գար:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Վաղվան գործը վաղը կը մտմըտանք:
ԱՀ IX, *190 Պլս*

ԾՏԱՊԵԼԸ ՎՆԱՍ Է

Վռազողին *(շտապողին)* աղա չի ըլնի:
ԺԵԱ 228 Վրպ/ՓԾԱ 124 Ծրկ

Շուտ քալողը շուտ կը հոգնի:
ԱՆ 37 Նխջ/ԹՄԿ 148 Թֆլ

Ջատ (արագ) *ման էկողը ճանփին կը մնա:*
ԹՄԿ 148 Թֆլ/ՀԺՀ VII, *97 Խրմ*

Շուտ վազողը շուտ չի հասնիր:
Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1885, 422 Խրբ

Շատ շտապողը երկու անգամ կը նստի:
ԿՇ 1 Ղրբ/ԹՄԿ 168 Թֆլ

Շտապողին չի հաջողվիլ:
ԲԱ 32 Ղրբ

Վռազեր ես, հետ մնացեր ես:
ԱՀ VII–VIII, 503 Ալշ

Շտապող թառլանը *(բազե)* որս չի անիլ:
ՊԺԲ 55 Աշտ

Հանդարտ գնացողը շուտ կերթա:
ԳԱ 57 Վղպ/ԺԵԱ 185 Խլթ

Կամաց տռտա՛ *(քայլիր)*, - ձի՛ր տռտա՛:
ԵԱ 102 Խոջ

Կամաց-կամաց, բամպակը կ՚ըլլի մանած:
Բ 1898, 200 Կրն

Ուշ էղնի, պուպուշ *(լավ)* կ՚էղնի:
ԱՀ VII—VIII, 477 Ալշ

Ուշ կենե, պուպուշ կենե:
ԱՂ 9 Ախց

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԻՐ ՉԱՓՆ ՈՒՆԻ

Շատ մի՛ սիրիլ տանել կա, շատ մի՛ տանիլ սիրիլ կա:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓՇԱ 118 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԱՆ 25 Նխջ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՀ VII—VIII, 499 Ալշ/ՎԱ I, 133 Վն/ԱՀ VI, 95 Բլն/Բ 1898, 345 Բղ

Արջը ձագը շատ սիրելուն սխմըր-տեր խեղդեր է:
ԺԱ I, 52

Մեյմունն (կապիկ) *իր ձագը շատ սիրելեմեն հուփ է տվի ու խեղտիլ է:*
ԹՄԿ 136 Թֆլ/ԱՀ IX, 187 Պլս

Շատ ծիծաղը լաց կու բերե:
ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԱՀ IX, 189 Պլս/ԵՀԳ 110 Եվդ

Ծիծաղը լավ բան ա, թե վերջը լաց չը դառնա:
ՀԺՀ VII, 104 Ղրբ

Շատ «հո՛ հո՛ն» կովին կը խըրտ-նացնե:
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԱՇ 52 Աշտ/ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շատ անօթնալ՝ տաշտին, շատ կեղտոտնալ՝ սապոնին վնաս է:
ԺԵԱ 190 Վն/Բ 1900, 598 ԿՄ

Կատուն որ կատու ա, շատ որ հետն ընկնես, թաթը երեսդ կը քցի:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ԱՇ 36 Աշտ

Աշխարհն աղով, աղն էլ համով:
ԱՎ 1861, 32 Վն/Ս 212 Սլմ

Ամեն բան աղով, աղն էլ համով:
ՇԿ 10 Շտխ

Շաքարն անուշ ա, համա ամեն օր ուտվում չի:
ԱՀ XI, 115 Բրչ/ՓՇԱ 118 Շրկ

Շաքարն օր ամեն օր ուտես՝ շպի համ կը տա:
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԼՄ 1880, 45 Բլն

Մեղրն ալ անուշ է, շատ ուտո-ղին կը վնասե:
ԼՄ 1880, 39 Բլն

Ուշ արի, նուշ արի:
ԱՀ XI, 116 Բրչ/ԱՀ IX, 189 Պլս/Բ 1898, 346 Բղ/ԵՀԳ 112 Եվդ/ՊԺԲ 55 Աշտ

Տարով ի գաս՝ սուլթան ես, ամսով ի գաս՝ ղոնաղ ես, ամեն օր ի գաս՝ անհամ ես:
ԱՀ VI, 99 Բլն/ԼՄ 1880, 56 Բլն

Թելը որ շատ բարակեց կը կտրվի:
ԳԱ 22 Վղպ/ՊԺԲ 48 Աշտ/ՓՇԱ 104 Շրկ/Բ 1900, 598 ԿՄ

Շատ մի բարկընա՝ կը կտրիս:
ԺԱԲ 88 Ախց

Կաթը ըլնելուս կը թափի:
ԳԱ 5 Վղպ

Կոտրած ընկուզը հազարն անցավ:
Բ 1899, 498 Տրտ

Շատ ուզել տեսեր ենք, վրեն լի-զել չենք տեսեր:
ՀԺՀ VII, 92 Ալշ

Որ *(ով)* չի չափեր, չը բավեցը-նուր:
ԱԱ 132 Պշպ

Վեց, էվելը ցեց:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Շատ մի անուշնար, ճանճերը վրադ փակչին կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ո՛չ առաջ կաթն ու կորեկ, ո՛չ վերջը թուր ու դանակ:
ԱՇ 61 Աշտ

Ոտդ կարպետովդ մին արա:
ՍԽ 31 Զգզ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԿՇ 6 Ղրբ/ԱԷ 1894, 264 Ալշ/Բ 1899, 652 Խն/Ս 1885, 450 Ղլթ/Ս 1886, 786 Բլն

Յորղանիդ (վերմակ) *գյորա* (համեմատ) *ոտդ մեկնի:*
ՓՇԱ 102 Շրկ/ԱՆ 35 Նխջ/Բ 1899, 478 Կն/ԱՀ IX, 191 Պլս/ՎԱ I, 138 Վն/ԺԱԲ 100 Ախց/Բ 1900, 579 ԿՄ/ԵԱ 109 Խոջ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/Բ 1898, 133 Կրն/ՇԲ 12 Շտխ

Ոտդ կարպետովդ մեկնի, որ չմրսես:
ԺԵԱ 226 Վղպ

Էն քարը մի՛ վեր ունի, որին ուժդ չի պատում:
ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ

Հավը ղազի *(սագ)* նավկիթ ածե, կը պատռի:
ԺԵԱ 259 Հզկ/ԺԵԱ 196 Տրպ/Բ 1900, 579 ԿՄ

Հավը որ ղազին աչե հավկիթ ածե, կը պատռի:
ՓՇԱ 112 Շրկ/ԵԱ 118 Խոջ

Ամեն հավք ղազու հավկիթ չ՚ածա:
ԱՀ VI, 74 Բլն

Օձն ուշպին *(փեշակ)* հետ նապ-կըռեցավ *(չափվել)*, հազար տեղե կոտրտեցավ:
ԵԱ 106 Խոջ

Մոթալդ *(մորթե գլխարկ)* ինչ գործ ունի երկնքում, որ վեր ընկնի հաքի:
ԱՂ 1 Մն

Մեյդանիդ *(հրապարակ)* գյորա *(համեմատ)* ձիդ քշի:
ԳԱ 29 Վղպ

Քաչալ ես՝ արախչիդ *(գլխարկ)* գլուխդ պահի:
ԱՀ XIX, 95 Ալշ

Եզն որ գոմշի հետ կըռվի՝ կոտոշը կը կոտրվի:
ԺԱԲ 89 Ախց

Քըզանա *(քեզանից)* ուժովին հետ կոխ չը կենաս:
ԲԱ 42 Ղրբ

Մի ձեռով էրկու ձմերուկ չեն բռնի:
ԺԵԱ 225 Վգպ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/ԹՄԿ 132 Թփլ/ԿԾ 16 Ղրբ/ԼՄ 1880, 40 Բլն/ԺԵԱ 232 Հթ/ՊՎ 140 Վն/ԵՀԳ 109 Եվդ/ԵԱ 116 Խոյ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ՊԺԲ 53 Աշտ/ԺԵԱ 249 Հդկ

Մեկ ձեռքով երկու ձմերուկ չի բռնվի:
Բ 1899, 479 Կն/ԱԲ II, *15 Ագլ/ԺԵԱ 211 Վգպ/ԺԵԱ 232 Լո/ՎՍ* I, *126 Վն/Բ 1898, 445 Դրք*

Էրկու ձմերուկ մի թևի տակ չի՛ տեղավորվիլ:
ԱՆ 54 Նխջ/ԺԵԱ 196 Տրպ/ԺԵԱ 245 Ակն/Բ 1899, 696 Թվր

Երկու ժամի լուսարարը մնին սևերես կըլնի:
ԱԾ 22 Աշտ

Երկու ժամին լուսարար՝ մեկին սևերես:
ՓԾԱ 101 Ծրկ/Բ 1898, 200 Կրնյ/Բ 1900, 350 Կար

Էրկու խաչին լուսարար՝ մեկին սևերես:
ԺԱԲ 84 Ախց/ԵԱ 114 Խոյ

Երկու նապաստակի ետևեն վազողը մեկն էլ չի բռնիլ:
ԱՆ 60 Նխջ

Մեկ քարով երկու կուզ *(ընկույզ)* չը զարկվիլ:
ԱՀ XVII, *49 Ալ2*

ՄԱՐԴ ՊԵՏՔ Է ՀԵՆՎԻ ԻՐ ՈՒԺԻ ՎՐԱ

Մեկ աչքը մյուսին օգուտ չունի:
Մ 1885, 422 Խրբ

Սաղ (աջ) *աչքը սոլին* (ձախ) *շահ չունի:*
Բ 1899, 479 Կն

Աստված մեկ աչքը մեկալին մեհթաճ (ապավեն) *չընե:*
ԺԵԱ 244 ԱԿն

Հացը նորիցը, որդին փորիցը:
ԱՀ XI, *115 Բրչ/ԺԵԱ 245 Ակն/ԹՄԿ 122 Թփլ/ՆՆ 506 Ծրկ/ՀԱ 209 Ակն/ԱԾ 43 Աշտ*

Ցորենը հորեն, որդին փորեն:
ՀԺՀ VII, *87 Աստ*

Ցորենը փորիցը, որդին հորիցը:
ԺԵԱ 216 Վգպ/ՀԺՀ VII, *107 Ղրբ*

Ուրիշի հացով փոր չի կշտանալ:
ԿԾ 6 Ղրբ/Ս 214 Սլմ/ՓԾԱ 102 Ծրկ

Ուրիշի հացով մարդ չը կշտանա:
Բ 1898, 377 Դրք

Ուրիշի աշխատանքը փոր չի կշտացնե:
ՓԾԱ 121 Ծրկ

Ուրիշի հացը մարդու փոր չի հնա:
ԺԵԱ 179 Բլն/ԱՀ XIII, *83 Ալ2/Մ 1885, 450 Ղլթ*

Էլի *(օտարի)* ձագը՝ պատի ծակը:
ԱԾ 23 Աշտ/ՓԾԱ 102 Ծրկ

Բաղը չամիչ շատ ա—ընձի ու քեզի ի՞նչ:
ՀՏՎ 3 Ծրկ

Մեշեն *(անտառ)* չամը *(մայրի)* շա՛տ—ընձի ի՞նչ:
ՀՏՎ 18 Ծրկ

Պղնձումը փլավ շատ կա—քեզ ի՞նչ:
ԺԵԱ 215 Վգպ

Պուտուկդ կորկոտ ձգե, ուրիշն օգուտ չունի՝ քեզ:
Մ 1886, 422 Խրբ

Ուրիշի փորն ինձ ի՞նչ շահ:
ԹՄԿ 169 Թփլ

Ուրիշի պարանով նորը մի մտնի:
ԳԱ 8 Վգպ/ԱԾ 35 Աշտ/ՓԾԱ 121 Ծրկ/ԱՀ VI, *95 Բլն/ԺԵԱ 283 Ալ2/Բ 1898, 346 Քղ*

Ուրիշի չվանով (պարան) *հորը չիջնվիր:*
ԱՀ IX, *189 Պլո*

Ուրիշի չվանով հոր իջնող՝ ինքը տակը կը հնա:
ՎՍ I, *134 Վն*

Ուրիշի ձեռով կրակ մի՛ բռնե:
ԺԱԲ 90 Ախց

Խալխի ձեռնով վարդ մի բռնի:
ԺԵԱ 212 Վգպ/ԱԾ 33 Աշտ

Ուրիշի ձեռով փուշ բռնի:
ԱԾ 33 Աշտ

Ուրիշի ձեռով փուշ քաղե:
ՔԾԱ 121 Ծրկ/ԹՄԿ 168 Թփլ

Ուրիշի ձեռով փուշ մի բռնի:
ԳԱ 10 Վգպ/ԺԵԱ 242 Օշկ

Ուրիշի ձեռքով նաց մի ուտի:
ԺԵԱ 179 Բլն

Ուրիշի ձեռքն աշողը *(նայողը)* անօթի կը մնա:
Բ 1898, 377 Դրք/ԱԱ 131 Պշպ

Ամանաթ *(ի պահ տրված)* ձի նստողը շուտ վե կը գա:
ԺԵԱ 217 Վգպ/ՓԾԱ 91 Ծրկ/ԱԾ 5 Աշտ/Բ 1899, 652 Խն/Բ 1899, 554 Քղ/ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ/ԵԱ 114 Խոյ/ԺԵԱ 198 Տրպ

Էլի *(ուրիշի)* ձեռքով ապուր ուտողը բերանը կը վառե:
ԺԱԲ 91 Ախց

Ուրիշի գդալով փլավ ուտողի բերան կերիցի:
ՎՍ I, *134 Վն*

Քու մի կովը լավ ա, քանց նաբևանիդ տասը:
ԳԱ 23 Վգպ/ՓԾԱ 126 Ծրկ

Ձեռնովդ արա նար, ոտնովդ նաս տանար:
ԾԿ 14 Ծտխ

Ոտքդ շաղվե, ձեռքդ եփե:
ԲՀ 405 Կրն

Մարդ ինչ որ իր ձեռով կանի, աշխարհ չի անի:
ԹՄԿ 136 Թփլ/ԾԿ 12 Ծտխ

Էշը ցեխումը մնաց՝ տիրոջից ուժովը չը կար, որ հանի:
ԳԱ 20 Վղպ/ՀԺՀ VII, 80 Աստ/Սև 28 Զդդ

Էշը ընկնի, տեր կուժովնա:
ԼՄ 1880, 21 Բլն/ԱՀ XII, 102 Ալշ

Իշու բեռն օր ընկավ՝ տեր ուժով կըլլի քանց էշ:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Մե ձեռը մեկել ձեռան արով *(հույսով)* չը մնա:
ԹՄԿ 132 Թփլ

Էս ձեռն էն ձեռին մուհտաջ (ապավեն) *չըլնի:*
ԱԾ 21 Աշտ/ԿԾ 1 Ղրր/ՀՏՎ 2 Ծրկ/ԺԵԱ 230 Հթ

Աստված սաղ (աջ) *ձեռքը՝ սոլին* (ձախ) *էխտաճ չընե:*
ԱՀ IX, 182 Պլս

Գեյին հարցրին՝ շինքդ *(վիզ)* խի՞ա հաստ. ասեց՝ ընդուր *(որովհետև)* որ իմ բանը ես իմ ձեռովն եմ անենում:
ԾԾ 13 Աշտ/ԺԵԱ 219 Վղպ/ՎՍ I, 124 Վն

Գիլի շլինքն ընդուր է հաստ, որ իր բանն իր ձեռով է տեսնում:
ՓԾԱ 98 Ծրկ/ԹՄԿ 84 Թփլ

Կեր քու փորցուկ *(փորձած)* թան, մի ուտի ուրիշի անփորց մածուն:
ԱՂ 1 Սան

Իմ ցամաք հացը լավ է ինձ համար, քանց ձեր ղաբլու փլավը:
ԱԺԲ 87 Բնք

Ամեն մարդ իրեն կարպետը ջրեն ինքը պիտի հանե:
ԺԱԲ 90 Ախց

ՀԱՆՈՒՆ ԼԱՎԻ ՍԻՐԱՇԱՀՎՈՒՄ, ՀԱՆԴՈՒՐԺՎՈՒՄ Է ՎԱՏԸ

Ջվաձեղի սիրուն թավի *(տապակ)* պոչն են պաչում:
ԺԵԱ 224 Վղպ/ՊԺԲ 52 Աշտ/ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԹՄԿ 128 Թփլ/ԱՀ VI, 91 Բլն/ԱՂ 6 Սան

Ջվաձեղի սիրուն թավայի կոթը կը լիզե:
ԱԱՊ 1855, 164 Պլս/ԵԱ 108 Խոյ/ՊՎ 139 Վն/ԺԵԱ 182 Մշ/ԺԵԱ 196 Տրպ

Խավիծի սիրուն տապակի տակը կը լզե:
ԱՆ 45 Նխջ

Վարդի սիրուն բաղի պատերն ա պաչում:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ԱԾ 62 Աշտ/ԺԵԱ 171 Ալշ

Վարդի խաթեր *(սիրուն)* փշի ծակելուն կը դիմանան:
ՄԹ 42 Ծրկ

Վարդ սիրող փուշն էլ կը սիրի:
ՎՍ I, 136 Վն

Գինու սիրուն շիրաչխանի *(հընձան)* պատը կը լպստեն *(լիզել)*:
ԹՄԿ 86 Թփլ/ՊՎ 134 Վն

Խաղողի սիրուն շիրախանի պատեր կը լպստեն:
ԺԵԱ 187 Վն

Ծանը քարով կը տան՝ տիրոջը խաթր կանեն *(պատվել)*:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՀՏՎ 22 Ծրկ/ԺԱԲ 108 Ախց/Բ 1899, 479 Կն/ԺԵԱ 232

Հթ/ՀԱՎ 1892 Տրպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 475 Ալշ/ԷԱ 10 Կրն/ՀԱ 211 Ակն/ԺԵԱ 250 Հդկ/ՎՍ I, 133 Վն/ԱՀ IX, 189 Պլս

Շանը քար նետիս՝ տերն միտքդ բեր:
ԺԵԱ 197 Տրպ

Շանը կը զարնեն, տիրոջմեն կամչնան:
ԱՀԱ 11 Պլս/Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1898, 345 Քղ/Բ 1899, 772 Մլթ/Բ 1899, 652 Խն/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ՈԻՋ 141 Զթ

ՄԵԿԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ՄՅՈՒՍԻՆ ԽՐԱՏԵԼ ԿԱՄ ՀԱՆԴԻՄԱՆԵԼ

Աղջիկ քեզ ասեմ, հարս դու իմացի:
ԱԾ 5 Աշտ/ՓԾԱ 91 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԱՆ 54 Նխջ/ԱԾԳ 72 Արր/ԱՀ IX, 180 Պլս/ԺԵԱ 193 Տրպ/ԵԱ 119 Խոյ/ԺԵԱ 247 Հդկ/ԾԿ 9 Ծտխ

Դստրիկ քե կասեմ, խարսնիկ դու լսի:
ՎՍ I, 124 Վն

Խարսնիկ քե կասեմ, կեսրիկ դու լսի:
ՄԱ 1892, № 10 Վն

Հարս քեզի կըսեմ, տալ դու իմացի:
ՄԹ 25 Ծրկ/Բ 1900, 185 Մրշ

Հարսի՛կ քեզ ասիմ, հիրուկ դու հասկցիր:
Բ 1899, 425 Կն

Տա՛լ քեզ եմ ասում, հա՛րս դուն իմացի:
ԹՄԿ 161 Թփլ

Ներսուկ քեզի կըսեմ, դո՛ւրսիկ դուն լսե:
ՀԱ 252 Ակն

Փեթկիկ քեզի կըսեմ, հարսնուկ դու լսե:
Բ 1898, 346 Քղ/ԱՀԱ 15 Պլս

Պատիկ քի կըսիմ, խարսիկ դու լըսի:
Սե 5 Մկ/Բ 1900, 599 ԿՄ/Բ 1899, 805 Հզր

Կո՛ւժ քեզ կասեմ, կուլա դու իմացի:
ԺԵԱ 212 Վղպ/ԺԵԱ 235 Լռ/ՓԾԱ 110 Ծրկ/ԿԾ 1 Ղրր/ՁԲ 61 Ձնմ/ԹՄԿ 113 Թփլ

Կժիկ քե կասեմ, փարչիկ (կավե փոքր աման) *դու լսի:*
Մ 1885, 450 Ղլթ/ԺԵԱ 229 Վղպ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԼՄ 1880, 57 Բլն

Էշի՛կ, քե կասեմ, մարթիկ դո՛ւն լսի:
Ս 211 Սլմ

ԳՈՐԾ ԵՎ ԽՈՍՔ: ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բանը *(գործ)* անելով, էշը քշելով:
ԳԱ 58 Վղպ/ԱԾ 11 Աշտ/ՓԾԱ 96 Ծրկ/ԹՄԿ 81 Թփլ

Բանն անելով, էշը քշելով առաջ կէրթա:
ՎՍ I, 123 Վն

Բանն իշի պես է, պըտի քշես, որ էթա։
ԱԾ 11 Աշտ/ՀՏՎ 5 Ծրկ

Բանը բանելով, ճամբան քալելով։
ԱՆ 12 Նխջ/ԹՄԿ 82 Թֆլ/ՆՆ 485 Ծրկ

Խոսքով փլավ չի եփվիլ՝ յուղ ու բրինձ է հարկավոր։
ՊԺԲ 49 Աշտ/ԹՄԿ 115 Թֆլ/ՆՆ 499 Ծրկ/ՎՄ II, 138 Վն/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Հոռովել տալով արտը չի վարվի։
ԱԾ 43 Աշտ/ՓԾԱ 112 Ծրկ

Ասելը հեշտ է, անելը դժար։
ԱԺԲ 86 Բնք/ԹՄԿ 70 Թֆլ/ԱՀ IX, 184 Գլս

Բերնով ասիլը հեշտ է։
ԹՄԿ 81 Թֆլ/ԱՀ IX, 184 Գլս

Խոսկը ասելը չի՝ անելն ա։
ՀԺՀ VII, 103 Ղրբ/ԳԱ 66 Վղպ/ԱԺԲ 86 Բնք

Ձեռքս բան, ոտքս գերեզման։
ԵՀԳ 107 Եվդ/ՆՆ 508 Ծրկ

Ոտքերս քելման (*քալելով*), հոգիս ելման (*դուրս գալով*)։
ԱՂ 6 ԲԹլ

Մարդ բան ունենա անի, որ բան չունենա՝ քո մեռնի։
ԺԵԱ 213 Վղպ

Բանը արևի շողով, քունը ստվերի ցողով։
ԱԾ 10 Աշտ

Աշխատանքը լեռներ կը հավրե։
ՓԾԱ 93 Ծրկ

ԳՈՐԾԸ ՀԱՍՏԱՏ ՊԵՏՔ Է ԲՌՆԵԼ,
ՉԱՐԻՔԸ ՀԻՄՔԻՑ ՊԵՏՔ Է ԱՐՄԱՏԱՀԱՆԵԼ

Ջուրն ակեն կը կտրեն։
ԵԱ 99 Խոջ/ԹՄԿ 150 Թֆլ

Ձուկը գլխեմեն կը բռնեն։
ԹՄԿ 129 Թֆլ/ԺԵԱ 249 Հղկ

Ձուկը գլխից պիտի բռնես, որ չը փախչի։
ՄԹ 26 Ծրկ

Օձը գլխեն կըսպանեն։
ԲԱ 43 Ղրբ

Ավազի վրեն տուն չեն շինիլ։
ԺԵԱ 233 Լո/ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԿԾ 1 Ղրբ

ԵՂԱԾԸ ՉՊԵՏՔ Է ԲՈՐԲՈՔԵԼ

Էրված սրտին սոխ ու սխտոր չեն ցանիլ։
ԱԾ 23 Աշտ/ՓԾԱ 103 Ծրկ

Էրած սրտին մանանեխ չեն ցանե։
ԵՀԳ 103 Եվդ/Բ 1938, 315 Քղ

Կրակի վրա եղ չեն լցնի։
ՆՆ 504 Ծրկ/ԵԱ 99 Խոջ

Կրակի վրա կրակ չեն ածի։
ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԲԱ 24 Ղրբ

ՀԱՄԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Համբերությունը կյանք է։
ԳԱ 6 Վղպ/ՓԾԱ 111 Ծրկ/ԱՆ 30 Նխջ/ԹՄԿ 122 Թֆլ/ԱՀ IX, 186 Գլս/ԱՀԱ 8 Գլս/ՊՎ 138 Վն/ԺԵԱ 204 Տրպ

Համբերե օր բերանդ համ գա։
ԵՀԳ 106 Եվդ

Համբերե, որ համ բերե։
ԱՆ 12 Նխջ/ԱՀԱ 8 Գլս

Համբերե, տանտերը բան բերե։
ՓԾԱ 110 Ծրկ/ԵԱ 118 Խոջ

Համբերե, պապան քեզի բան բերե։
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Համբերե՛, մաման քեզի թան բերե։
Բ 1899, 555 Քղ

Ավելի համբերությունը իշի մարտիրոսություն է։
ԹՄԿ 67 Թֆլ/ԳԹ 117 Սլմ/ԵԱ 117 Խոջ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՊԵՏՔ Է ՊԱՀԱՆՋԵԼ

Ընչանք երեխեն լաց չըլնի, մերը ծիծ չի տա։
ԺԵԱ 221 Վղպ/ՓԾԱ 104 Ծրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ԿԾ 6 Ղրբ/ԱՀ VI, 88 Բլն/ՋԲ 62 Ջնմ/Մ 213 Սլմ

Չլացած երեխին ծիծ չեն տա։
Բ 1898, 200 Կրն/ԵՀԳ 112 Եվդ/ԱՀԱ 12 Գլս/Բ 1900, 598 ԿՄ/Ա 1889, Ա, 48 ՀՃն/ԱՆ 41 Նխջ/ՄԽ 26 Ջղգ

Ուլը մկմըկալով ապրել ա, գառը առանց ձենի խատեր ա (*սատկել*)։
ԺԵԱ 207 Արճ/ԱԾ 55 Աշտ

Ոչխարն վայեց՝ ապրեցավ, այծը չվայեց՝ սատկեցավ։
ԵԱ 108 Խոջ

Բաց բերանը անօթի չի մնա։
ԹՄԿ 82 Թֆլ/Բ 1899, 425 Կն/ՈԻՋ 136 ՋԲ

Մինչև դուռը չթակես, բաց անող չի ըլնի։
ԿԾ 6 Ղրբ

ԱԿՆ ԸՆԴ ԱԿԱՆ

Խոտորնակին խոտորնակ (*հակառակին հակառակ*)։
ՊԺԲ 50 Աշտ/ԺԱԲ 94 Անց/ՆՆ 501 Ծրկ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Աչքդ հանողի հոգին հանե։
ՓԾԱ 94 Ծրկ/ԱԾ 6 Աշտ

Շանը շնով խեղդել կտան։
ԼՄ 1880, 46 Բլն/ՀՊ 1895, № 1235 ՂլԹ/ՀԺՀ VII, 92 $Ա_{12}$

Սոխի կշտին սխտոր կը ծեծեն։
ԳԱ 21 Վղպ/ԱՆ 42 Նխջ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԺԵԱ 208 Քղ/ԺԵԱ 172 $Ա_{12}$

Գոմշու կոտոշ—գոմշու փոր։
ԷԱ 5 $Ա_{12}$

ԿԱՐԴԱՑՈՂ ԵՎ ԿՐԹՎԱԾ

Ով կարդա՝ նա մարդ ա:
ԳԱ 6 Վգպ/ՓՇԱ 120 Շրկ

Կարդալն էփուկ *(եփած)* հաց է, գրուկ *(գրած)* մարդու ծոց:
ԱՀ VI, *87 Բլն*

Կարդալ ոսկի բիլազուկ *(ապարանջան)* է, էցկուկ *(գցած)* մարդու ձեռ:
ԱՀ XIX, *98 Ա*$_{12}$

Սև գիրը կարմիր օրեր կը բերե:
ԱՆ 49 Նխջ

Շատ կարդացող ճանկոցող կեղնի:
ԼՄ 1880, 44 Բլն

Ամեն կարդացող մոլլա փանահ չի դառնալ:
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ

ԼԱՎՆ ՈՒ ՎԱՏԸ ԳՈՐԾԻ ՄԵՋ Է ԵՐԵՎՈՒՄ

Լավ եզը լծան տակին կերևա, լավ կնիկն՝ օրորոցի:
ԱՇ 31 Աշտ/ԹՄԿ 111 Թֆլ

Լավ եզը լծան տակին կերևա:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԱՀ VI, *77 Բլն/ՎՄ* II, *141 Վն*

Լավ եզը կալումը կերևա:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Լավ էշը բեռան տակը կերևա:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Սեն ու սիպտակը ջուրն անցկենալուս կերևա:
ԱՇ 60 Աշտ/ՓՇԱ 123 Շրկ/Բ 1898, 745 ՁԹ

Սեն ու սիպտակը բաղնումը կու էրևա:
ԹՄԿ 155 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

ՁՆՁԻՆԻ ՎՆԱՍՆ ՈՒ ՇԱՀՆ ԷԼ ԱՆՆՇԱՆ Է

Ճաննն ի՞նչ ա, որ ճեննն ինչ ըլնի:
ԺԵԱ 213 Վգպ/ՀԺՀ VII, *83 Աստ/ՓՇԱ 114 Շրկ/ԱՀ* XI, *115 Բրչ/Բ 1898, 604 Մֆղ*

Ճանճն ի՞նչ ա, որ ճրագուն ի՞նչ էղնի:
ԱՀ XIII, *86 Ա*$_{12}$*/ԼՄ 1880, 37 Բլն*

Ծիտը ի՞նչ ա, եղը ի՞նչ ըլնի:
ԺԵԱ 212 Վգպ/ԱՀ XI, *115 Բրչ/ԹՄԿ 116 Թֆլ/ԱՇ 35 Աշտ*

Ծիտը ի՞նչ է, որ նուռը *(ազդր)* ի՞նչ լինի:
ԺԵԱ 201 Տրպ

Ծիտը ի՞նչ ա, որ նուտը ի՞նչ լինի:
ԿՇ 3 Ղրբ

Ծիտը ի՞նչ ա, որ ծտի խաշուն *(արգանակ)* ի՞նչ լինի:
ԲԱ 23 Ղրբ

Լուն ի՞նչ ա, որ լվի քացին ինչ լինի:
ԱՇ 31 Աշտ

ՋԱՐԻՔԻ *(թերութլան)* ՊԱՏՃԱՌԸ *(արմատը)* ԻՐԵՆ ԽՈՐՔՈՒՄՆ Է

Ձուկը գլխից կը նռտի:
ԳԱ 10 Վգպ/ՓՇԱ 113 Շրկ/ՀԺՀ VII, *105 Ղրբ/ԹՄԿ 128 Թֆլ/ԱՆ 37 Նխջ/Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 81 Ախց/ԱՀ* IX, *185 Պլս/Բ 1899, 425 Կն/ԵՀԳ 107 Եվգ/Մ 1885, 450 ՂլԹ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ԵԱ 118 Խոջ/ԱՀ* VI, *91 Բլն/ՎՄ* II, *145 Վն/ՇԿ 13 Շտխ/ՁԲ 61 ՁնՄ*

Ձուկը գլխեն կը նռտի, ջուրը ակեն կը պղտորի:
Բ 1899, 651 Խն

Աղբուրը ակեն պղտոր է:
ԺԵԱ 176 Բլն/ԲԱ 7 Ղրբ/ԵՀԳ 112 Եվգ

ԼԱՎԻ ՀԵՏ ՊԱՏԱՀՈՒՄ Է ԵՎ ՎԱՏԸ

Միսն անոսկոռ չի լինի:
ԱՇ 50 Աշտ/ՓՇԱ 117 Շրկ/ԹՄԿ 137 Թֆլ/ԱՆ 43 Նխջ/ԼՄ 1880, 38 Բլն/ԱՀ XVII, *49 Ա*$_{12}$*/ՎՄ* II, *146 Վն/ՇԿ 11 Շտխ/Բ 1899, 479, Կն/ԱՀ* IX, *192 Պլս/Մ 1885, 451 ՂլԹ/Բ 1899, 805 Հզր/Բ 1898, 378 Դրք*

Ձուկն առանց փուշ չ'իլնի:
ՀԺՀ VII, *110 Վն/Մ 1885, 450 ՂլԹ*

Ամեն չամիչ կոթմ' ունի:
Բ 1898, 378 Դրք/ԺԵԱ 215 Վգպ/ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԱՀԱ 4 Պլս/Մ 1885, 422 Խրբ/Մ 1885, 424 ՂլԹ/ԺԵԱ 227 Վգպ

Որտեղ տանձ կա՝ պոչը հետն է:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԵԱ 226 Վգպ/ԱՇ 61 Աշտ/ԷԱ 15 Կրն/ԱՀ VI, *96 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *483 Ա*$_{12}$

Ի՞նչ տանձ ըլի, որ կոթ չունենա:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Տանձը կոթ ունի, մարդը՝ փուտ *(պակասութլուն)*:
ԹՄԿ 160 Թֆլ

Տանձը կոթ ունի, խնձորը՝ քիթ:
ԵՀԳ 114 Եվգ

Առանց փուշի վարդ չը կա:
ԱՀԱ 4 Պլս/Բ 1898, 378 Դրք/ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ/ՓՇԱ 124 Շրկ

Վարդն էլ փուշ ունի:
ԹՄԿ 156 Թֆլ

Վարդն էլ շատ հոտով ա, ամա փշոտ ա:
ԺԵԱ 228 Վգպ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Անփուտ յուսնիակն էլ չէ:
ԹՄԿ 73 Թֆլ

ԲՌՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՄԲԵՐԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մահմադն էլ դժողք չէր էրում *(գնում)*, ամա գլխին տալով տարան:
ԺԵԱ 224 Վգպ/ՀԺՀ VII, *103 Ղրբ*

Ալին դժողքը չէր էթում, գլխին տալով տարան:
ՀԺՀ VII, *93 Վգպ*

Դևը դարբնոցը չէր էթում, գլխին տալով տարան:
ՀԺՀ VII, *94 Վզպ/ԱՇ 17 Աշտ/ՓՇԱ 100 Շրկ*

Պառավն էլ դժողք չի երթա, նամա զոռով կը տանեն:
ՆՆ 521 Շրկ/ԵԱ 121 Խռջ

Խաթրով *(համերաշխ)* բանին բամբակ կը բուսի:
Մ 1885, 450 Ղլթ

Ավերվի՛ են խաթըր *(համերաշխություն)*, որ մեջ քիչմ՝ էլ զոռ *(բռնություն)* չեղնի:
ԱՀ XIX, *97 Ալ2*

Թե խաթրով չեկավ, չվանով *(պարան)* կուգա:
ԼՄ 1880, 17 Բլն

Շանը զոռով որսի չեն ղրկի:
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱԲ II, *15 Ագլ*

Զոռովեն թազին (բարակ) *ավ* (որս) *չերթար:*
Բ 1899, 411 Կն/ՎԱ II, *138 Վն/ԱՀԱ 6 Պլս/ՀԱՎ 1930; 360 Ղրբ/ԼՄ 1880, 11 Բլն*

Շունը զորովեն ավի տանես՝ կը դառնա տիրոջը կը կծի:
ԺԵԱ 214 Վզպ

Ուժով բաց արած վարդը հոտ չի ունենա:
ԹՄԿ 170 Թֆլ

Օձը չավելով *(դլութելով)* դուրս կը հանեն ծակեն:
ԱՀ VI, *100 Բլն*

Խաթըր քանց զոռ շատ է:
ԼՄ 1880, 26 Բլն

ՆԱԽԱՆՇԱՆ, ՊԱՏՃԱՌ ԵՎ ՀԵՏԵՎԱՆՔ

Հավը որ կռկռա, իմացի որ փորացավ ունի:
ԳԱ 15 Վզպ/ՓՇԱ 112 Շրկ

Հավի փորացավը կռկռոցից իմացի:
ԱՇ 41 Աշտ

Ընչանք *(մինչև)* ամպը չը գոռա, անձրև չի գա:
ԳԱ 9 Վզպ/ՓՇԱ 104 Շրկ/ԹՄԿ 106 Թֆլ

Ջուրի *(մինչև)* շանը չը զարնես *(խփես)*, չի խածի:
ԺԵԱ 250 Հզկ

Քամին չփչած ծովը ֆոթունա *(փոթորիկ)* չըլլար:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Քամի չելած՝ տերև չի շարժվիր:
Բ 1899, 772 Մլթ

Գլուխս որ չը ցավա, է՞ր քուրջ *(լաթի կտոր)* կը կապեմ:
Բ 1899, 805 Հզր

Կժին չը խփես, ձեն չի տա:
Սխ 25 Ջզզ

Ջուն է էկի, որ ոտքերս մրսի:
ԱՀ VI, *91 Բլն/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/Բ 1899, 411 Կն/ՇԿ 8 Շտխ/Բ 1898, 316 Քղ/ՊՎ 139 Վն/Բ 1899, 806 Հզր*

Ջունն էնդու (նրա) *համար գուքա, վոր վուտը մրսի:*
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձին ա էկել, որ ձեռ մրսի
ԱՇ 44 Աշտ

Ձուն է էկել, որ ձեռ ու ոտ մրսի:
ՓՇԱ 113 Շրկ

ԱՆԽՈՀԵՄՈՒԹՅՈՒՆ ՕՐՀԱՍԻ ՄԻՋՈՑԻՆ

Օձի աչալը *(օրհաս)* որ գա, կը գնա ճամբի մեջտեղը կը պառկի:
ԺԵԱ 229 Վզպ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՆ 51 Նխջ/ԺԵԱ 197 Տրպ

Օձի գլուխը որ կը ցավի, կերթա ճամբի մեջտեղը վեր կընկնի:
ՊԺԲ 55 Աշտ/ԱԱ 166 Ջղ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Օձին գլուխը ցավի նե, ճամբուն օրթան (մեջտեղ) *կը պառկի:*
ՀԺՀ VII, *101 Խրմ/ՄՀ 23 Լռ*

Օձի գլուխը որ ցավի, ճամփումը կը դնե:
ՄՀ 23 Լռ

Իծի կինը *(հետույք)* քոր գալիս՝ չոբանի *(հովիվ)* դագանակին *(գավազան)* ա քսում:
ԺԵԱ 221 Վզպ/ԺԵԱ 230 Հթ

Էծի աչալն որ գա, կերթա չոբանի դագանակին կը քսվի:
ԳԹ 118 Սլմ/ՀԺՀ VII, *97 Խրմ/ԱՆ 55 Նխջ*

Իծու աճալն որ իգա, կերթա հովվու հացեր կուտի:
ԱՀ VII—VIII, *465 Ալ2*

Իծուն կռնակը օր քերվի, կերթա չոբանի փետին կը քսվի:
ԺԵԱ 194 Տրպ/ԱՇ 29 Աշտ

Շանը սատկելիքն որ գա, կերթա ջամու *(մզկիթ)* բակը կը մուռտըռե *(ապականել)*:
ԷԱ 15 Կրն/ԺԵԱ 197 Տրպ

Շանը սատկելը որ գա, կերթա ջամու դուռը կը պառկի:
ՓՇԱ 118 Շրկ

ՎԱՏԻ ՄՈՏ ՆԱԽԿԻՆՆ ԱՌԱՎԵԼ ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ Է

Մինչև չը գա ետինը, չի հիշվիլ առաջինը:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԺԵԱ 221 Վզպ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, *480 Ալ2/ԱՀ* VI, *88 Բլն/ՊՎ 142 Վն/ՁԲ 62 Ջհմ/ՇԿ 12 Շտխ/ԱՆ 46 Նխջ*

Հետին խաղքութեն *(խայտառակություն)* ծածկեց զառաջին առակութեն *(ծաղր)*:
ԱՀ VI, *94 Բլն*

Երթա հարանց, հիշե մարանց:
ԱՀ IX, *183 Պլս/ԵՀԳ 101 Եվդ*

Կերթաս տոնանցդ, կը փնտռես մարանցդ:
ԱՄ 1886, 75 Սբս

Տնիցդ օր երթաս, նոր տանդ ղադրը *(արժեքը)* կիմանաս:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Հենց դարտ տամ, որ դարտդ մոռանաս:
ՓՇԱ 112 Շրկ/ԹՄԿ 88 Թֆլ/ԱԳ II, *15 Ագլ*

Գլուխդ որ ցավի, ոտիդ ցավը մտեդ կը գցես:
ԹՄԿ 85 Թֆլ/ԳԹ 123 Սլմ

Գլխիս են բանը բերին, որ ճոզիս մտիցս ընկավ:
ԱՃ 15 Աշտ

Աղրըները չը չորացած, ջրին դըյմեթը *(արժեքը)* չի գիտցվիր:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ԲՆԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ ԴԺՎԱՐ Է ՇԵՂԵԼ

Ջուրը իրա ճամփեն կը գտնի:
ԳԱ 17 Վղպ/ԳԺԲ 56 Աշտ/ԱԺԲ 90 Բնք/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ԱՀ XI, 116 Բրչ/ԺԵԱ 236 Լո/ԺԵԱ 197 Տրպ

Ջուրը գնացած ճամբան չի մոռնալ:
ԱՆ 39 Նխջ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Ջուրը յուր ճամբան չի փոխիլ:
ԱՆ 39 Նխջ

Ջուրն իր գնացած տեղովն էլի կերթա:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջուրն իրա տավով կերթա:
ԺԵԱ 207 Արճ/ԿՃ 5 Ղրբ

Ջուրն իրա ճամփեն գիտի:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ՀՏՎ 24 Շրկ

Ջուրն իր փոսը կը գտնի:
ԺԵԱ 227 Վղպ

Ջուրը պատից վեր չի բարձրանա:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԵՀԳ 112 Եվդ

Ջուրը պատիցը վերև չեն տանի:
ԱՃ 58 Աշտ

ՆԵՂՆ ԸՆԿԱԾԸ ԿՌՎԱՆ Է ՓՆՏՐՈՒՄ

Ծովն ընկնողը փրփուրին էլ ձեռ կը քցի:
ԱՃ 36 Աշտ/ԺԵԱ 248 Հղկ/ՓՇԱ 108 Շրկ

Ծովն ընկնողը ձեռքը օձին էլ կը գցի:
ԼՄ 1880, 27 Բլն/ՄԽ 32 Զգգ

Ծովս ընկնողը օձին կը փաթթվի:
ԱՆ 3` Նխջ

Գետատարը ձեռքը օձն է ձգեր:
ՀԱ 205 Ակն

Խեղդվողը օձին էլ ձեռք կը մեկնի:
ՀԱՎ 1930, 359 Ղրբ

Ջուրն ընկնողը չոփիցն ա բռնում:
ՄՀ 23 Լո/Բ 1899, 480 ԿՆ

Գետատարը գետն է ընկեր, ձեռքը չորս դին է ձգեր:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

ԳՈՐԾՆ ԻՐ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՈՎ Է ԳՆԱՀԱՏՎՈՒՄ

Ամեն բանի վերջն է գովելի:
ԱՃ 8 Աշտ/ԺԱԲ 80 Աիգ/ՆՆ 481 Շրկ/ԹՄԿ 68 Թֆլ/ԼՄ 1880, 2 Բլն

Ամեն բանը կալին մաշուր *(հայտնի)* կանի:
ՀԺՀ VII, 93 Վղպ

Ձմեռը աշնանը կը հաշվեն:
ԱՂ 6 Երվ

ՊԵՏՔ Է ՄԱՔՈՒՐ ԵՎ ՄԱՔՐԱՍԵՐ ԼԻՆԵԼ

Էծը որ էծ ա՝ տեղը քերում ա, նո՛ր ա նստում:
ՎԱ 13 Վղպ/ԱՃ 22 Աշտ/ՎՍ I, 125 Վն/ՇԿ 8 Շտխ/ԱՀ VI, 82 Բլն/ԱՂ 3 Սսն

Էծն օր էծ է, տեղը կիստկե՝ նոր կը նստի:
ՀՏՎ 8 Շրկ/ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Էծ որ էծ ա, չուր ուր տեղ չը շիգա (կարգավորել), *չնստի:*
ԱՀ XII, 101 Ալշ

Աղքատ աղքատ, քիթդ սրբի՝ էլի աղքատ:
ԱՃ 5 Աշտ

Աղքատ ապրելն ամոթ չի, կեղտոտ ապրելն է ամոթ:
ԳԹ 111 Սյմ

Փինթի *(կեղտոտ)* մարդը մաքուր մարդուն չի հավանի:
ՄԹ 48 Շրկ

Աղտոտ մարդը Ջատկին էլ աղտոտ կըլլի:
ԺԱ I, 17

Էնքան կեղտոտ ա՝ օձի բերանը մզես, կը սատկի:
ԺԵԱ 294 Վղպ

Շատ կեղտոտ մնալը սապոնին վնաս է:
ՎՍ II, 147 Վն

ԱՆՎԵՐԱԿԱՆԳՆԵԼԻ *(խորտակված)* ԵՎ ՉԸ ԼԻՆԵԼԻՔ ԲԱՆ

Կիսած հացը չի սաղանա *(ամբողջանա):*
ԺԵԱ 295 Վղպ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ՀԱ 208 Ակն/ԹՄԿ 120 Թֆլ/Բ 1899, 652 Խն/ԱՀ XIII, 85 Ալշ/ՈՒՋ 139 ՋԹ/ԺԵԱ 231 ՀԹ

Եփուկ հաց որ կիսավ, էլ չը կպի:
ԼՄ 1880, 17 Բլն

Կոտրած ձուն ու կտրած հացը չեն սաղնա:
ԱՃ 39 Աշտ/ԺԵԱ 235 Լո

Ելած աչքը տեղը չի գա:
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԱՃ 18 Աշտ

Գետին թափած եղ, էլ չի լցվի իր տեղ:
ՇԿ 11 Շտխ

Թափած եղը, չի ժողովվիր:
ՀԱ 207 Ակն/ԵՀԳ 103 Եվդ/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/ԼՄ 1880, 17 Բլն

Թափած թանը ետ չեն լցնի ամանը:
ԱՃ 26 Աշտ/ՓՇԱ 104 Շրկ

Սիրտը որ կա շուշա է, որ կոտըրվեց էլ չի սաղնա *(ողջանա):*
ԹՄԿ 153 Թֆլ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԳԱ 23 Վղպ/ԺԵԱ 197 Տրպ/ԱՀ IX, 188 Պլս

Լալով, ողբալով մեռելը չ՚ողջըննար:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ԱՆ 33 Նխջ/ԺԵԱ 256 Շտխ

Կտրած հացը կպչիլ չի, կոտրած սիրտը դզվիլ *(ուղղվել)* չի:
Ա.Հ XI, *114 Բրչ*

Եշեն ընկածը մեմել *(մեկ էլ)* կանգնիլ չի:
ԺԵԱ 290 Տրպ

Դուշը *(թռչուն)* որ ձեռքից թռավ, էլ ձեռք չի՛ ընկնի:
ՄԹ 27 Շրկ

Կոտրած բանը չի՛ շինվիր:
ԱՆ 33 Նխջ

Թե պլիկ *(մեռադե մանր փող)* եղավ փարա *(դրամ)*, դու կեղնիս ընձի պարա *(համասար)*:
Ա.Հ VII—VIII, *465 Ալշ/ԱԴ 1 Մսն/Ա.Հ* VI, *80 Բլն*

Ընչար քու ապածն ըլնի, ուղտի պոչը գետին կը հասնի:
ԱՇ 24 Աշտ/ԺԵԱ 214 Վղպ

Իշու պոչն օր գետին հասնի, են օր քու խոսք կեղնի:
ԺԵԱ 283 Ալշ/Ա.Հ VI, *82 Բլն*

Իշի Զատկին, գիլի բարկենդանքին:
ԹՄԿ 108 Թֆլ

Ամեն բան իր տեղը կուգ'ա, քոռայի *(անմազի)* մորուքը չի գար:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Հավկիթը ուր ծերի վրեն չկայնի:
ԺԵԱ 170 Ալշ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Ագռավի ռեխովն *(բերան)* ինի *(լինի)*, ամեն օր ձին կը գա:
ՄԽ 34 Ջզգ

Ագռավի բերնով գարուն չի գա:
Ա.Հ XII, *95 Ալշ*

Ագռավը լեշի *(գեշ)* վրա կերթա:
ԹՄԿ 69 Թֆլ

Ագռավի անու մարդ իշին չի կանա չոշ ասի:
ԹՄԿ 67 Թֆլ

Ագռավի տեսած սերմը չի կանաչի:
ԺԵԱ 217 Վղպ/ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ԿՇ 1 Ղրբ/ԱԱ 1 Պլս

Կռկան (ագռավի) *տեսած սերմը չի բուսնիր:*
ՎՍ II, *144 Վն/Բ 1899, 534 Քղ*

Ադամորդին հացի ծաղիկ ա:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Ալիի դարդը փլավն ա:
ԺԱ I, *8*

Ալրի պարկ քանի զարնես—ալուր կը տա:
Ա.Հ XII, *95 Ալշ*

Ախպերն ախպորն ասեց՝ առաջ մի հեսաբըս *(հաշիվ)* տես, եառ աչքիս լիսն ես:
ԱՇ 5 Աշտ/ԹՄԿ 122 Թֆլ/ԱՇ 2 Աշտ

Ախպերության առեն ախպոր պես, առուտուրի առեն՝ օտարի պես:
ԼՄ 1880, 1 Բլն

Ածովի հողը, ասովի խոսքը կենալ չի:
Ա.Հ XI, *112 Բրչ*

Ականջ ըրավ էլուն *(օտարին)*, ազին ավալ զելուն:
ԼՄ 1880, 9 Բլն

Ակռեքը *(ատամներ)* քչփորելով փոր չի կշտանա:
ԹՄԿ 66 Թֆլ/Ա.Հ IX, *180 Պլս/ԺԵԱ 233 Լո*

Ակռի կեղտը փոր չի կշտացու:
ՀՏՎ 2 Շրկ/ՎՍ II, *135 Վն/Ա.Հ* VI, *76 Բլն*

Աղբը քանի իրար տաս հոտը կելնե:
ԼՄ 1880, 3 Բլն/Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1886, 789 Բլն/ԹՄԿ 70 Թֆլ/ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ/Ա.Հ XII, *103 Ալշ*

Աղբուր գդաղձ չուզե, կերթակիզա ակը կը բուսնի:
Բ 1899, 805 Հզր

Աղբուրը վուր գա, աղբուսը *(աղբակույտ)* կու կտրվի:
ԹՄԿ 77 Թֆլ

Աղեկ մանած էլներ, ուր խոր *(հոր)* պատից կախած կելներ:
ԺԵԱ 186 Վն/ԷԱ 6 Ալշ/ԼՄ 1880, 51 Բլն

Աղեկ մարդը խոսքի վրա կուգա:
ԵՀԳ 95 Եվդ

Աղեկ ջուր շեն տեղեր, խոտն ալ ավեր գեղեր:
ԼՄ 1880, 6 Բլն

Աղեկ վարդն իր հողին վրա կը բուսնի:
Մ 1885, 422 Խրբ

Աղեկ օրդ գեշի մի՛ դարձնուլ:
ԱՆ 46 Նխջ/Բ 1899, 377 Պլս

Աղեկ օրիդ երեսիդ խնդացող շատ կըլլա:
Բ 1900, 427 Մրզ

Աղեն աղնոց, խաբուն աղփնոց:
ՊՎ 133 Վն

Աղին աղ է պետք, տաշտին՝ թըթխմոր:
ԱԴ 9 Երվ

Աղիին աղի կըսեն, անլիին՝ անլի:
Բ 1898, 332 Դրք/ԱՇ 5 Աշտ

Աղն է սպանում մատաղին:
ԹՄԿ 72 Թֆլ

Աղն է կերել մատաղը:
ԱԴ 4 Երվ

Աղվեսի հնարքը հավի գլխին ա:
ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 198 Տրպ

Աղվեսը մարաքումը ձագ ա հանել՝ մեր թազու հզությունիցն ա *(հեղուկյունից)*:
ՊԺԲ 43 Աշտ/ԺԵԱ 238 Կլպ/ՓՇԱ 91 Շրկ

Աղվեսի վկան իր պոչն է:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԺԵԱ 209 Վղպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Աղվես ուր (իր) *պոչ վկա կը բռնե:*
ԺԵԱ 176 Բլն/ԺԵԱ 208 Քղ/Բ 1898, 200 Կրն/ԷԱ 15 Ալշ/ԹՄԿ 68 Թֆլ/ՉԲ 59 Չհմ

Աղվեսեն վկա ուզեցին՝ պոչը ցույց տվեց:
ԺԱԲ 110 Ախց/Ա.Հ IX, *184 Պլս*

Աղվեսին հարցրին վկադ ով է, ասավ՝ իմ կուզին (պոչ):
ԹՄԿ 66 Թֆլ

Աղվեսի փախուստը մինչև քուրքնու *(մորթեգործ)* խանութն է:
ԱԱ 5 Պլս/ԹՄԿ 69 Թփլ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Աղվեսը փողոցումն ի՞նչ բան ունի:
ԹՄԿ 72 Թփլ

Աղքատին գեղը քցա, թե չապրի՝ գետը քցա:
ԳՈ 4 Վղպ

Ամանաթը *(ի պահ տրված)* հողն ա պահե:
ԳԱ 30 Վղպ

Ամանաթ հացը փոր չի կշտացնե:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամառվա փուշը՝ ձմեռվա նուշը:
ԳԱ 8 Վղպ/ՓՇԱ 91 Շրկ/ԹՄԿ 75 Թփլ/ԱՆ 29 Նխջ/ԺԵԱ 244 Ակն/ԺԵԱ 230 Հթ/ՎՍ II, 134 Վն/ԱՂ 4 Սսն

Էս օրվան փուշը՝ վաղվան նուշը:
Բ 1898, 378 Դրք/ԱՀ VI, 76 Բլն

Աս օրվան նուշը՝ վաղվան փուշը:
Մ 1886, 45 Տրպ

Ամռան քար՝ ձմռան պաշար:
ԱՀ VII—VIII, 457 Ալշ

Ամառ որ պարկես հովեր, ձմեռ կը փիցուս *(սառակեցնել)* կովեր:
ԱՀ VII—VIII, 457 Ալշ

Ամառվան զողը ձմեռնը կը խոստովանի:
ԲԱ 8 Ղրբ

Ամանը կը շինեն՝ ունկը *(կանթ)* կը կպցնեն:
ԺԵԱ 233 Լս/ԺԵԱ 181 Մշ

Ամենն ալ փլավի վրա կը վազին:
ԼՄ 1880, 3 Բլն

Ամեն ամպ անձրև չի բերե:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն ավուր աղքատը աստված կը կշտացնե:
ԱՂ 18 Ախց

Ամեն բանի բարակը կը կտրվի, մարդի՝ հաստը:
ԱՇ 9 Աշտ/ԵԱ 101 Խտջ

Ամեն բան բարկընալեն կը կտրի, մարդը՝ հաստնալեն:
ԼՄ 1880, 1 Բլն/ՀԺՀ VII, 110, Վն/ԺԵԱ 194 Տրպ

Ամեն բան իր գինն ունի:
ԹՄԿ 71 Թփլ/ԱԺԲ 85 Բնք

Ամեն բանի սկիզբն է դժվար:
ՊԺԲ 43 Աշտ/Բ 1899, 650 Խն/ՊԺԲ 43 Աշտ

Ամեն գլխեն ձեն մը կը գա:
Բ 1898, 302 Խն

Ամեն դարիվեր *(վերելք)* ունի՝ իր դարիդուսը *(վայրէջք)*:
ԹՄԿ 70 Թփլ/ԳԹ 119 Սլմ

Չկա դարիդուս, վուր դարիվեր չունենա:
ԹՄԿ 148 Թփլ

Ամեն եզ մեկ վարոցով *(ճիպոտ)* չը քշեն:
ԱՀ XII, 96 Ալշ

Ամեն Երուսաղեմ էրթցող Հաջի չըլլար:
ԱՀԱ 3 Պլս/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Ամեն ինչի կարմիր ներկը չի սազի:
ԱՇ 5 Աշտ

Ամեն ինչ բաց ներկելը լավ չէ:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թփլ

Ամեն խորոզի ձանը իրեն բունի մեջ բարձր կ'էլլե:
ԱՆ 59 Նխջ

Ամեն խոստովանանք տերտերոջ չըսվիր:
ԵՀԳ 96 Եվդ

Ամեն դուշ *(թռչուն)* իրեն կտուցով կուտե:
ԱՆ 50 Նխջ

Ամեն ծաղիկ իրա հոտը ունի:
ԳԱ 4 Վղպ/ՓՇԱ 91 Շրկ/ԹՄԿ 75 Թփլ/ՋԲ 64 Ջնմ/Բ 1898, 378 Դրք

Ամեն ծաղկից մեկ հոտ կիգա:
ԱՀ VI, 75 Բլն/ԱՀ XII, 96 Ալշ

Ամեն ծառ շամի *(սոճի)* չի ըլիլ:
ԱՀ XI, 112 Բրչ

Ամեն ծակ *(որկոր)* իր նաֆաղեն *(կեր)* կուզե:
ՓՇԱ 92 Շրկ

Ամեն կինտո բազազ *(կտորեղեն ծախող)* չի դառնա:
ԹՄԿ 74 Թփլ

Ամեն հավք հետ ուր երամին:
ԱՀ VI, 76 Բլն/ԱՀ XII, 96 Ալշ/Մ 1885, 423 Ղլթ

Ամեն հավկիթ երկու դեղնուց չ'ունենար:
ԱԱ 8 Պլս

Ամենուն հոգնած տեղը խան *(իջևան)* չի շինվիր:
ԵՀԳ 96 Եվդ/ԱԷ 1895, 293 Տրպ

Ամեն ձորից մի ձեն ա գալի:
ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն դուշ *(թռչուն)* իր զուբբին *(երամ)* ա ման գալի:
ԱՇ 2 Աշտ

Ամեն դուշ թռնի բան չկա, լորը թռավ թե չէ՝ «հելհելը» ետևիցն ա:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԱՇ 6 Աշտ

Ամեն մարդ իրա դարդը կասի:
ԳԱ 19 Վղպ/ԹՄԿ 72 Թփլ

Ամեն մարդ իր դարդը կը հոգա:
ԱՀ IX, 180 Պլս

Ամեն մարդի դարդ իրան ցավ կը տա:
ԱՇ 5 Աշտ

Ամեն մարդի դարտը իրան համար դավա *(ուղտ)* է:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն մարդ իր Կարապետը կուլա:
Բ 1899, 378 Պլս

Ամեն մարդ իր Վարդանը կուլա:
ԵՀԳ 96 Եվդ

Հերքես (յուրաքանչյուր ոք) *իր Բավլին կուլա:*
ՀԱ 209 Ակն

Հերքես իր Մարկոսը կուլա:
Բ 1899, 479 Կն/Բ 1900, 186 Մրշ

Ամեն մարդուն իր յարեն *(վերք)* է ցավ տալի:
ԹՄԿ 71 Թփլ/Բ 1899, 378 Պլս

Ամեն մարդ իրեն տունը, հավերն ալ իրենց բունը:
ԱՆ 23 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ/ՀԱՎ 1887, 175 Խտջ/ԴՀԿ 1654 Էվր

Ամեն մարդ իրեն էշը կը քշե:
ԺԱԲ 110 Ախց/ԱՀ IX, 180 Գլս

Ամեն մարդ իր ձին է քշում:
ԹՄԿ 78 Թֆլ

Ամեն մարդ իր փոսը կը լցնե:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԺԱԲ 88 Ախց/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Ամեն մարդի հավատալ չի լինի:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն մարդ իրեն կաթին ընկածը կենե:
ՆՆ 481 Շրկ

Ամեն մարդ մեկ-մեկ խելքի կը ծառայե:
Բ 1899, 378 Գլս

Ամեն մարդ էլ մեկ չի ըլնի:
ԺԵԱ 217 Վղպ

Ամեն մարդի մեղք իրանից կուզեն:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Ամեն մարդ իրեն գլխարկը թող բռնե, որ չընկնի:
Բ 1898, 472 Քղ

Ամեն մարդ ալ դգալ կը շինե, ամա մարիֆաթը *(շնորհքը)* կոթը շիտակ բերելն է:
ԱՀ IX, 180 Գլս

Ամեն մարդ իրեն լոշին *(լավաշ)* է տեղ անում:
ԱԴ 6 Երվ

Ամեն մարդու սրտին մեջ աւլան *(աղյուծ)* մը կա պառկած:
ԱՀ IX, 180 Գլս

Ամեն մարդ ալ ձուք ծամե կը, ամա արաբի աղջիկը լեզեթը *(համը)* հանե կը:
ԺԵԱ 247 Հղկ

Ամեն մարդու շապիկն իրան ջանին *(մարմնին)* մոտիկ է:
ՀՏՎ 2 Շրկ

Ամեն մարդ ալ ֆնտխին *(կաղին)* մեջը, զեյթինին *(ձիթապտուղ)* դուրսը կը փնտռե, քի ուտե:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ամեն մարդ իրեն մուշտին *(բռունցք)* քար կը կարծե:
ԺԱԲ 116 Ախց

Ամեն մարդ իր հավան *(եղանակ)* կը չալե *(նվագել)*:
ԱՆ 44 Շխջ

Ամեն մարդ իր գիտցածը կը խոսի:
ԼՄ 1880, 11 Բլն

Ամեն քոլոզի *(գդակ)* տակ մի գլուխ կա:
ԱՀ VI, 76 Բլն

Ամեն ոչխար իրա դմակը կը պահե:
ԹՄԿ 71 Թֆլ

Ամպերը չեկած, սելավն եկավ տարավ:
ԱԴ 19 Երվ

Ամպի գոռալը անձրևի նշան է:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ՀԱՎ 1890, 289, 164 Տրպ

Անաղուն *(առանց համի)* ջաղացի քարն էլ չի պտիտ գալիս:
ԱԺԲ 85 Բնք/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Անատուն տեղը կաց, անարխա *(անօգնական)* տեղը մի կենա:
ԺԵԱ 217 Վղպ/ԴԺԲ 44 Աշտ

Անբանացնիլ *(չգործածվող)* թուրը կը ժանգոտի:
ԱԺԲ 85 Բնք

Անգանն էնդու համա չէ մինձանում՝ վուր շատ բան է իմանում:
ԹՄԿ 65 Թֆլ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Անգետ մարդու համար շիպն ու շաքարը մեկ ա:
ԱՀ XII, 96 Ալշ

Անզոր խաչին՝ մա՛ *(թե)* խունկ ես ծխե, մա՛ փթիր:
ՎՍ I, 121 Վն

Անխելքի հացը խելոքի փորն է:
ՆՆ 481 Շրկ/ԹՄԿ 70 Թֆլ/ԱՆ 35 Նխջ/ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/Բ 1899, 632 Խն/ԵՀԳ 104 Եվդ/ԱՀ IX, 185 Գլս/ԱՇ 34 Աշտ/ԺԵԱ 195 Տրպ/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ/ԳԱ 58 Վղպ/ՎՍ II, 142 Վն

Անհալս *(անվարձ)* կըլի, անհաշ չիլլի *(մշակի մասին)*:
ԹՄԿ 66 Թֆլ

Անձամբ ըրածին դարման չը կա:
ԼՄ 1880, 2 Բլն

Անձրևի ծեծածը կարկուտն էլ կը ծեծի:
ՀԺՀ VII, 94 Վղպ

Անձրև օրը հավերին ջուր տվող շատ կըլնի:
ԺԵԱ 217 Վղպ/ՓՇԱ 93 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԱՀ VI, 76 Բլն/ԳՎ 133 Վն/ԵՀԳ 98 Եվդ/ԱՇԳ 73 Արբ/ԱՀ IX, 182 Գլս/ԺԵԱ 230 Հթ

Անձրև օր ճռռոթան *(ջրորդան)* խաչաթ *(գործիք)* չեն իտա:
ՎՍ I, 122 Վն

Անմուրազատու սրբին խունկ ու մոմ տանող չի ըլնի:
ԱՇ 9 Աշտ

Անօթիին քթին խաշլամային *(խաշած միս)* հոտը շատ անուշ կու գա:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Անօթություն—անամոթություն:
ԱԴ 19 Աշտ

Անողը պրծավ, ասողը՝ ո՛չ:
ՀԺՀ VII, 101 Ղրբ/ԺԵԱ 217 Վղպ/ԱՇ 2 Աշտ/ԹՄԿ 65 Թֆլ/ԳԹ 111 Ալմ/ՓՇԱ 93 Շրկ

Անուշ հոտը վարդից կուզեն, մարդկությունը մարդից կուզեն:
ԱՇ 7 Աշտ

Ան որ տուն չէ շիներ՝ զինա թե տուն ու զերան մեջն է բուսեր:
ԼՄ 1880, 6 Բլն

Անջուր ջաղացը ալուր չի աղալ:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Անտեր ժամին սատանեքը տեր կլնին:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 71 Թֆլ

Անտեր մալը *(ապրանք)* յաղին *(գիշակեր)* կը տանի:
ԳԱ 22 Վղպ

Անտեր մալին տեր մի՛ լինի:
ԼՄ 1880, 1 Բլն/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Անտեր մալին տեր շատ կա:
Բ 1899, 651 Խն

Անտեր ոչխարը գելը կուտի:
ԷԱ 9 Ալշ

Անտիրական մեռելը անարտասունք կը թաղվի:
ԱՃ 9 Աշտ

Անցավել գլուխը ավետարանի տակ չեն դնի:
ՀՏՎ 2 Ճրկ/ՎՄ I, 124 Վն/ԺԵԱ 176 Բլն

Անդալ (անհոգ) *գլուխը, դալմադալի* (աղմուկ) *տակ չեն դնի:*
ԱՃ 8 Աշտ

Անցավիլ գլուխ մի՛ ցավեցնի:
ԹՄԿ 75 Թփլ

Աշխարհքս ո՞նց ես գիտում:— Քեզ նման:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ԼՄ 1880, 7 Բլն/ԱՀ VI, 77 Բլն/ԱԷ 1895, 54 Տրպ

Աշխարհքս բանուկին *(աշխատավորին)* ա:
ԵԱ 117 Խոջ

Աշխարհքես կշտում *(կշտանալիք)* չկա:
ԱՆ 72 Նխջ

Աշխարհքը դմակ, դոշաղը *(ճարպիկ, քաջ)* դանակ:
ԹՄԿ 75 Թփլ/ԱՀ VII—VIII, 483 Ալշ/Մ 1885, 423 Ղլթ/ՎՄ I, 122 Վն

Աշխարհքը դմակ, խելոքը դանակ:
ԱՃ 1 Աշտ

Աշխարհքը դմակ, մարդը դանակ:
ԱԺԲ 85 Քնք/ԺԱԲ 85 Ախց/ԿՃ 1 Ղրբ/ՓՇԱ 93 Ճրկ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԺԵԱ 209 Վղպ/ԱՃ 1 Աշտ/ԹՄԿ 65 Թփլ

Աշխարհքս դմակ ա, մարդս դանակ ու. հա՛ կտրի, հա՛ ուտի:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ԺԵԱ 208 Քղ/ՁԲ 59 Ձհմ/ԹՄԿ 65 Թփլ/ԺԵԱ 241 Օշկ

Աշխարհքս սանդուխք է՝ մեկը ելնում է, մեկը վեր գալի:
ՎԱ 2 Վղպ/ԳԺԲ 44 Աշտ/ՀՏՎ 2 Ճրկ/ԹՄԿ 66 Թփլ/ԱՆ 57 Նխջ/ԿՃ 1 Ղրբ/ԱՀ IX, 181 Գլս/ԵԱ 109 Խոջ/ԺԵԱ 199 Տրպ

Աշխարհքս չարխ *(անիվ)* է, պըտուտ է գալի:
ԹՄԿ 69 Թփլ/ԱԱ 86 Գշպ/ԺԵԱ 247 Հղկ

Աշխարհքը չարխ է, կընաս՝ դառու ու կեր:
ԺԵԱ 247 Հղկ

Աշղի խաղը որ հատնի, նե՛յնիմ-նե՛յնիմ կանի:
ԳԱ 12 Վղպ/ԹՄԿ 70 Թփլ/ԺԵԱ 241 Օշկ

Մորթու (գուսան) *խաղ որ խլսնի* (լրանա) *նե՛յնիմ-նե՛յնիմ կընկընի:*
ՎՄ I, 132 Վն/ՆՆ 516 Ճրկ

Աչք վեր արդարին աքա, ականջ՝ վեր մեղավորին:
ԱՂ 32 Բթլ

Աչքդ բաց, էնելդ *(օրհնաս)* դիմաց:
ԵՀԳ 97 Եվդ

Աչքդ բաց, մեղքդ լաց:
ԳԹ 120 Ալմ

Աչքդ բաց, չէ նե *(թե չէ)* կը բանան:
ԱՆ 52 Նխջ

Աչքն արդար լավ ա, քանց միտքը մեղավոր:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ՓՇԱ 94 Ճրկ/ԹՄԿ 65 Թփլ/ՎՄ I, 122 Վն

Աչքը ինչքան բարձրանա, ունքից վերև չի բարձրանալ:
ԺԵԱ 241 Օշկ/ԳԺԲ 44 Աշտ/ԱԱ 18 Գլս/ՓՇԱ 94 Ճրկ/ԹՄԿ 77 Թփլ/ԱՀ XI, 97 Ալշ

Աչքը տեսածեն կը վախենա:
ՆՆ 482 Ճրկ/ԺԵԱ 200 Տրպ/ԹՄԿ 72 Թփլ

Աչքի տեսածը հաստատ է, քանց ականջի լսածը:
ՓՇԱ 94 Ճրկ/ԹՄԿ 74 Թփլ/ԱԺԲ 85 Քնք

Աչքը տեսնի, սիրտը կուզե:
ԺԱԲ 83 Ախց

Աչքի չտեսությունը անձի կուսություն ա:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ԵԱ 104 Խոջ/ԺԱԲ 82 Ախց

Աչքն ինչ տեսնի էն կանի:
ԳԺԲ 44 Աշտ/ԱՃ 9 Աշտ

Ապրի ապրեցնողը, ծաղկի ծաղկեցնողը:
ԹՄԿ 78 Թփլ

Ապսպրանքով *(պատվերով)* վուրթի չի շինվի:
ԹՄԿ 70 Թփլ

Ապուր կեր՝ դուրը ել, փլավ կեր՝ լեռը ել:
Բ 1900, 427 Մրզ

Ավ *(որս)* գնացող թազին *(բարակ)* հետևից կը ճանչնան:
ԺԵԱ 247 Հղկ

Ապրըշում *(մետաքս)* բրդի տեղ չի ծախվի:
ԺԵԱ 256 Ճտխ

Առանց աքլոր էլ լիսը կը բացվի:
ԱՃ 6 Աշտ/ՓՇԱ 94 Ճրկ/ԹՄԿ 73 Թփլ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԱՀ XII, 97 Ալշ

Առանց ածիլ *(նվագել)* չեն խաղա:
ԱՃ 7 Աշտ

Առանց իշի գլխի հարսնիք չիլլի:
ԹՄԿ 68 Թփլ/ՔՀ III

Առանց խաշ *(թթխմոր)* խմոր չի դառնա:
ԹՄԿ 72 Թփլ

Առանց կրակի ծուխ չի ինիլ:
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ

Առանց շուն գեղ չի ըլի:
ԹՄԿ 71 Թփլ

Առանց ոտի ծառ չըլլար:
ԱԱ 20 Գլս

Առաջ ասեղը քեզ խրե, ետո մախաթը *(մեծ ասեղ)* ընկերիդ:
ՓՇԱ 94 Ճրկ/ԱՃԳ 72 Արր/ԼՄ 1880, 43 Բլն/ՈԻՁ 137 Ձթ/ԺԵԱ 193 Տրպ

Առաջ ասեղը քեզ խրե, նոր մախաթը հարևանիդ:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՃ 3 Աշտ

Առաջ ասեղը քեզի խրե, նոր ուրիշին:
ԱՀ XII, 97 Ալշ

Առաջ գլխին, ետո ոտին:
ԱՇ 6 Աշտ

Առաջ գլուխը, ետո ոտքը:
ՓՇԱ 94 Շրկ

Առաջի թիքեն *(պառառ)* համեղ կըլնի:
ԺԵԱ 218 Վգպ/ԱՇ 10 Աշտ

Առչի թիքին թիքա չի հասնի:
ԹՄԿ 68 Թֆլ/ՈՒՋ 135 Ջթ

Առաջ լուծն ու կամդ պատրաստիր, հետո գիժ մոզու ականջիցը բռնիր:
ԱԺԲ 85 Բնք/ԳԹ 121 Սլմ

Առաջ կեր, վերջը գոհացիր:
Բ 1899, 378 Պլս/Բ 1898, 315 Բզ/ԱՀ IX, 186 Պլս

Առաջնախոսը չի գիտի, թե ետնախոսի փորումը ինչ կա:
ԱԴ 32 Լո

Առջի սեր, առջի բարի:
ԱՀ IX, 181 Պլս

Առջը քառսուն խաղ գիտե, քառսունն էլ տանձին պոչին է:
ԺԱԲ 104 Ախց/Բ 1898, 378 Դրք/ԱՆ 57 Նխջ/ԵԱ 120 Խոյ/ՈՒՋ 137 Ջջ

Առջի խաղը տանձի համար է:
ԹՄԿ 68 Թֆլ/ԱՀ VI, 75 Բլն/Բ 1899, 378 Պլս

Արջին հարիր ֆանդ (հնարք) *ունի, սաղ* (ամբողջ) *խնձորի գլխին ա:*
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԵԱ 247 Հգկ

Առուն իր թմբից վերև չի ճիլնի *(բարձրանալ)*:
ԱՇ 7 Աշտ

Ասեցին էշին փալանը *(համետ)* դյուզացրու *(ուղղել)*, շուռ ավեց փորին տակը քցեց:
ԱԴ 33 Դրբ

Աստված ազատի լապստրակի *(նապաստակ)* քացուց:
ԺԵԱ 218 Վգպ/ԱՇ 3 Աշտ/ՀՏՎ 11 Շրկ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 458 Ալշ

Աստոծ ազատի լվի բռնցքից:
ԱՇ 3 Աշտ/ԺԵԱ 218 Վգպ

Աստոծ եղե մոմ վառողին՝ եղե մոմ կը տա, մեղրե մոմ վառողին՝ մեղրե մոմ:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ/Բ 1900, 563 ԿՄ/ՓՇԱ 95

Աստված փլավ ուտողին փլավ կուտա, ժաժիկ ուտողին ժաժիկ:
ՎՍ I, 122 Վն

Աստոծ մատաղը կը տենի՝ փետը կը ճասցնի:
ԱՇ 7 Աշտ/ՓՇԱ 94 Շրկ

Աստոծ օխնել ա «հան», օխնել ա «չեն», անիծել ա «հա ու չեն»:
ԱՀ XI, 112 Բրչ

Աստված որ ագռավի ձենը լսի՝ Վարդևորին ձին կը դնի:
ԳԱ 1 Վգպ/ՊԺԲ 43 Աշտ/ՀՏՎ 1 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 75 Թֆլ/ԺԵԱ 173 Խստ/Մ 1885, 423 Ղլթ/ԳՎ 142 Վն/ԺԵԱ 231 Հթ/Ս 214 Սլմ/ԺԵԱ 207 Արճ

Աստված որ քոռ անծղուն (անծեղ) *ականջ էնա, Վարդեվըրին ձուն կը դնա:*
ԺԵԱ 168 Ալշ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ՇԿ 15 Շտխ

Ասօրվան խոսքը էքվընթան *(վաղվան)* կարմունջ է:
ԱԴ 32 Ախց/ԱՀ XI, 113 Բրչ

Ավազի վրա հիմք չեն դնի:
ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 181 Մշ

Ատամները թափած շունը պպզած կը հաչա:
ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 296 Վգպ

Ատե՛ ատականը, թաղե՛ սիրականը:
Բ 1898, 133 Կրն/ԱՀ XI, 112 Բրչ

Արած ցեխին մեկ փարչ *(կուժ)* ջուրն էլ հերիք է:
ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄԿ 74 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 103 Դրբ

Արևը որ ճելնի, աստղերը կը խավարեն:
ՊԺԲ 45 Աշտ

Արևն իրան լուսն ունի, լուսնյակն էլ իրանը:
ՀՏՎ 1 Շրկ

Արթունը չը ֆռա *(շրջել)* քնած մարդու ետև:
ՎՍ I, 122 Վն

Արծվի շինած, մկների քանդած:
ԱՇ 4 Աշտ/ԺԵԱ 186 Վն/ԱՀ VII—VIII, 485 Ալշ

Արկաթե դուռը փետե դռանը մուննաթ *(խնդիրք, կախումն)* ա ընկել:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ՈՒՋ 137 Ջթ/ՎՍ II, 148 Վն

Արջ կամ լծել հեշտ է, աղբ վերցընել դժվար է:
ԼՄ 1880, 2 Բլն

Արջի հացը մարդի փորըմ չի մնա:
ԱՇ 8 Աշտ

Արջն ասեր է՝ բանից չեմ վախենա, էրկու աղբոր մոտեն կը վախենամ:
ԱՀ VI, 75 Բլն/ԱԷ 1895, 16 Վն

Արջ ու պա՞ր, ո՞վ ա տեսե:
ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԺԵԱ 238 Կլպ/ԺԵԱ 173 Խստ/ԱՀ XII, 98 Ալշ

Արջ ու դիվա՞ն *(դատաստան)*:
ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Արունն արնով չեն լվանա, ջրով կը լվանան:
ԹՄԿ 67 Թֆլ

Արք *(հարգ)* ունեցող՝ նազ կանի:
ԿՇ 16 Դրբ

Բաբը *(արժանի)* բաբին չը գանի, ախ քաշելեն կը մեռնի:
ԱՇ 10 Աշտ

Բալքին *(թերևսը)* ցաներ են, չի բուսե:
ՑԱԼ 149 Վն

Բաղնիսից անքրտնել չեն դուրս գա:
ՓՇԱ 96 Շրկ

Բաղումդ թե ծիրան կա, բարովատծու բարին էլ կա:
ԳԱ 25 Վգպ

Բամբակը կրակի քով *(մոտ)* չեն դնի:
ՆՆ 485 Շրկ

Բաքմազ (*քաղցու*) ուտողի գտալը գողկումը կինի (*կլինի*):
ԿՇ 18 Ղրբ/ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ

Բանը՝ կը հանե սրտի գամը (*մեխ*):
ԱՆ 39 Նխջ/ԲՀ 403 Կրն/ԺԱԲ 94 Ախց/Բ 1900, 564 ԿՄ

Բանը որ չվերցնես տասը մատով, կը մնա տասը տարով:
ԱՂ 3: Աշտ

Բանը ասելեն գլուխ կը գա:
ԱՇ 12 Աշտ/ԳԱ 32 Վղպ/ԹՄԿ 81 Թֆլ/ՆՆ 485

Բանձր սարի կատարին, քամիբորան սաղ տարին:
ԱՇ 11 Աշտ/ԺԵԱ 201 Տրպ/Բ 1898, 133 Կրն

Բառբառը (*վարսավիր*) գիտե արուն ելած տամարը (*երակ*):
ՆՆ 485 Շրկ

Բարդին կռացնես, քեզ վրա կընկնի:
ԱԺԲ 86 Բնք

Բարիկենդանին կերակուրը շատ կըլնի:
ԳԱ 10 Վղպ

Բարկ (*թեժ*) թոնիրը՝ բարկ (*կըրքոտ*) էրիկ մի կարժե:
ՀԱ 205 Ակն

Բարկ կրակը կոներուն (*կոճղ*) մեջն է:
Բ 1898, 302 Խն

Բարութ-գյուլլեն (*վառոդ և փամփուշտ*) օր թագավորական էղնի (*լինի*)՝ կրակողը շատ կեղնի:
ՀՏՎ 3 Շրկ

Բաց ամանը շունն ալ կը լիզե, կատուն ալ:
Բ 1898, 378 Դրք/ՀԱՎ 1830, 164 Տրպ

Բաց առածեդ, փակ տուր:
ԱՆ 32 Նխջ

Բեռը շալկողի շալակին կը դնեն:
ՄԹ 3 Շրկ

Բերանդ բանալուն, աչքդ բաց:
ԺԱԲ 99 Ախց/ԱՆ 34 Նխջ/Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 315 Բդ

Բերանը սրտին էվելցուկը կը զուրցե (*հայտնել*):
ԺԱ II, *66*

Բերանդ ցավելուն տեղ, թող ոտդ ցավի:
ԱՇ 12 Աշտ/ԺԵԱ 176 Բլն/ՎՍ I, *127 Վն/Բ 1898, 333 Դրք*

Բերնով ուզեմ, ինչո՞վ ուտեմ:
ԱՀ VI, *77 Բլն/ԱՀ* IX, *189 Պլս/ԺԵԱ 244 Ակն/ԺԵԱ 193 Տրպ/ԵԱ 109 Խոյ*

Բզի գլխին բռնցքով տալ չի ըլնի:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ՊԺԲ 45 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Բզի գլխին բռունցքով չեն տալ:
ՓՇԱ 96 Շրկ/ՆՆ 486 Շրկ/ԺԵԱ 178 Բլն

Բիր (*մեկ*) ըլի՛ ու փիր (*ընտիր*) ըլի՛:
ԹՄԿ 81 Թֆլ

Բոբիկ ոտը օրական մաշակարի (*կոշկակարի*) դռանն ա:
ԱՇ 12 Աշտ/ՀՏՎ 3 Շրկ/ԱՀ VI, *73 Բլն/ԼԱ 3 Ալշ/ԺԵԱ 181 Մշ*

Բոզ (*գորշագույն*) ձին գարի չի ուտի:
ԱՇ 11 Աշտ

Բոշի եղն որ շատ ըլնի՝ կեսն էլ հետևը կը քսի:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՀ XVIII, *33 Ալշ/ԱՇ 65 Աշտ*

Ջորնի (հովիվ) *եղն օր շատ էղնի՝ դագինակին* (ձեռնափայտ) *կը քսե:*
ՆՆ 521 Շրկ/ԵԱ 107 Խոյ/ՀԱՎ 1890, 289

Բոստանչուն (*բանջարաբույծ*) ընձան՝ կամ սեխ կըլի, կամ ձմերուկ:
ԲԱ 12 Երվ/ԳԹ 112 Սլմ/ԿՇ 18 Ղրբ

Բոստանչուն սերմ չեն ծախի:
ԱՇ 12 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ/Մ 1885, 423

Բոցման (*բոցավառ*) թոնդիրը հաց չի թխե:
ՀՏՎ 3 Շրկ

Բոքոնի ջոջը (*մեծ*) խմորի շատեն կըլի:
ԳԹ 122 Սլմ

Բռնե զքո միս, խղնա զքո ընկերին:
ԼՄ 1880, 11 Բլն/ԺԵԱ 181 Մշ

Բրդուն մի մթան՝ (*մթության մեջ*) կաժի կով մի կթան:
ԺԵԱ 282 Ալշ/ԱՀ VI, *78 Բլն/Մ 1885, 423 Ղլթ/Բ 1898, 413 Դրք*

Բրդըջի բարեկամ միշտ ըռկած (*խռով*) է:
ԼՄ 1880, 12 Բլն

Բրուտը իրա շինած ամանի աստվածն է:
ՄԹ 3 Շրկ

Գազ մը չը քաշի, մազ մը կը քաշի:
ԱՇ 13 Աշտ

Գայլի բերնեն ոչխար չ'ազատի:
ԱՆ 34 Նխջ/ԹՄԿ 85 Թֆլ

Գառը գելու բերանն է ընկել:
ՓՇԱ 97 Շրկ

Գալուն աչիցը առավ:
ՀԱ 205 Ակն

Գալու աչքերն են աղվեսին վարպետ շինել:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Գալուն տեսածը տիրուն խեր (*շահ*) չը կա:
Բ 1899, 554 Բդ

Գալուն տունը պատըրմա (*ապուխտ*) չի մնար:
ՀԱ 205 Ակն

Գառը գիլին ռաստ էկավ, (*հանդիպել*) վա՜յ գառին:
ԱՇ 14 Աշտ

Գառը գիլի ըռեխն (*երախ*) ընկավ՝ էնա հոգին դժոխքն ընկավ:
ԱՇ 14 Աշտ

Գառնով փլավն էլ ամեն օր ուտիլ չի ըլում:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Գաս կալս, իմանաս հալս:
ԱՂ 31 Սլմ

Գարնան աթարը՝ ձմռան զաթա է:
ԱՂ 31 Ալց

Գարնան էքսեն *(առավոտ)* աշուն է, ան փերթն *(կտոր)* ալ ան կաշուն է:
ՀԱ 203 Ակն

Գարունը կիյնա *(ընկնի)* կռնե-կուռ, ձմեռը կիյնա դռնե-դուռ:
ԺԱ II, *73*

Գդալից մինչև բերան շատ ճամբա կա:
ԱՂ 31 Երվ

Գել կուզի ջուրի ուտի, ամա չի կենա *(կարողանալ)*:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Գել որ վախենա, գիշերով կան *(ման)* չի գա:
ՎՍ I, *124 Վն*

Գելը իրա ճոգենանը գիտի:
ԺԵԱ 233 Լո/ԺԵԱ 176 Բլն

Գելը ճամբրանք *(հաշիվ)* չի գիդի:
ԹՄԿ 85 Թփլ

Գելը որ ամպ օրից վախենա՝ մի շուշպա *(գլխի ծածկոց)* կը կարի:
ԺԵԱ 210 Վզպ

Գելն օր ամպեն վախենար՝ ուրին բերդ մի կը շինգեր (կառուցել):
ԱՀ VII—VIII, *459 Ալշ/ԼՄ 1880, 12 Բլն*

Գել ամպեն վախնար՝ ամպ օր չէր պըտտեր:
ԼՄ 1880, 14 Բլն

Գելն ամպ օր շատ ա տեսեր:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Գելի անունն է դուս էկել, աղվեսը աշխարհ քանդեց:
ԳԱ 56 Վզպ/ՓԾԱ 98 Շրկ/ԱՀ VI, *78 Բլն/ԹՄԿ 85 Թփլ/ԺԵԱ 207 ԱՐՃ/ՎՍ* I, *124 Վն/ՄՀ 23 Լո/ՀԺՀ* VII, *104 Ղրբ/ԺԵԱ 199 Տրպ/Մ 1885, 423 Ղլթ*

Գիլի անուն ա բեղնամ (վատահամբավ), *շաղկալները մարդու փոր դուս կը տան:*
ԺԵԱ 234 Լո/ԱԾ 14 Աշտ

Գիլինը անունն է՝ ուտե էլ գել է, չուտե էլ գել է:
ԹՄԿ 86 Թփլ/ԱՂ 2 Սան

Գելի հետ ախպերություն չի արվի:
ԱԾ 14 Աշտ

Գիլի աղբրություն մի՛ անի:
ՓԾԱ 98 Շրկ

Գելիցը վախցողը ոչխար չի անիլ:
ԱՀ XI, *112 Բրչ*

Գելին քեռի ըսե մինչև կամուրջն անցնիս:
ԺԱ II, *79*

Գելխեղդ շան գլուխը գիլի փորն ա:
ԺԲԱ 210 Վզպ/ԱՀ VI, *79 Բլն/ԱՀ* XII, *99 Ալշ/ԱԾ 20 Աշտ*

Գելն ընկավ սուրուի *(հոտ)* մեջը՝ վա՜յ մեկի տիրոջը:
ՄԹ 4 Շրկ

Գելն ի՞նչ գիտե ջրին թանգ ա:
ՀԺՀ VII, *79 Աստ/ՀԺՀ* VII, *104 Ղրբ/Սխ 25 Զգզ/ՆՆ 487 Շրկ/ԱՀ* VII—VIII, *460 Ալշ/ԱՀ* VI, *79 Բլն/ԺԵԱ 197 Տրպ*

Գելն իրա ճոգենանին լավ գիդի:
ԱԾ 14 Աշտ

Գեղը տղամարդ չկար, խորոզի *(աքլոր)* անունն էին դրել Ղարա-Մահմադ:
ԱՂ 33 Շրկ

Գեղի լեշը գեղի շան կը հասնի:
ՑԱԼ 1943, 143 Վն/ՇԿ 9 Շտխ

Գեղի ոսկոռ գեղի շան կը հասնի:
ԼՄ 1880, 14 Բլն/ԺԵԱ 168 Ալշ/ԱԾ 49 Աշտ

Գեշ ապուրը մեծ դգալով կուտեն:
ԵԱ 118 Խոզ

Գեշ բերնին գեշ գդալ պետք է:
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գեշ խապարը *(լուր)* թեզ *(շուտ)* տեղ կը հասնի:
ՓԾԱ 98 Շրկ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԹՄԿ 164 Թփլ

Փիս խոսքը շուտ տեղ կը հասնի:
ԿԾ 7 Ղրբ

Վա՜յ խապարը (տխուր լուր) *թեզ տեղ կը հասնի:*
ԺԵԱ 228 Վզպ

Սև խապարը թեզ կու գա:
ԵՀԳ 113 Եվդ/ԱՀ IX, *189 Պլո*

Գեշ խոսքը քամին կը տանի:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Գեշ կեր, գեշ մի՛ ըսեր:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Գեշ տեղ պառկող՝ գեշ երազներ կը տեսնե:
ԼՄ 1880, 14 Բլն

Գետի քարը կոկ կըլնի:
Սխ 29 Զգզ

Գետինեն ոսկի էլ գտնես՝ համբե ու էնպես առ:
ԱՆ 58 Նխջ

Գերի ազատելն ու եկեղեցի շինելը մեկ է:
ԹՄԿ 85 Թփլ

Գթնողը մե միղկ է անում, կորցնողը՝ հազար:
ԹՄԿ 83 Թփլ/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գժի աղունը *(հատիկ)* աստված կաղա:
ԺԵԱ 293 Վզպ/ԱՀ XI, *113 Բրչ/ԹՄԿ 84 Թփլ/ԲԱ 36 Ղրբ/ԱՀԱ 7 Պլո/ՋԲ 59 Ջհմ/ՎՍ 129 Վն/Բ 1898, 809 Քղ/ՇԿ 12 Շտխ/ԱՀ* VI, *86 Բլն/ՆՆ 500 Շրկ*

Գժի աղունը տանքի վրեն կը չորանա:
ԺԵԱ 192 Արծ/ԱԲ II, *13 Ագլ*

Գժի ջաղացքը աստված կաղա:
ԺԱԲ 82 Ալց/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԺԵԱ 182 Մշ

Խենթին ջաղացն աստված կաղա, խենթն է կուտե, կ'էլլե խաղա:
Բ 1899, 425 Կն

Գժի անկումը խելոքն էլ գիժ կուէրևա:
ԹՄԿ 84 Թփլ

Գժի հետ գիժ չեն ըլի:
ԹՄԿ 84 Թփլ

Գժի համար ծովը ծնկնահար *(մինչև ծնկները)* կըլնի:
ԱԾ 12 Աշտ

Գժի հիդ վարվի, խելոքի հիդ սազ արի *(համաձայնվել)*:
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Գժին մի հուշտ անելն *(վախեցնել)* էլ բավական է:
ԱԴ 34 Երվ

Գժից ուղիղ խո՞սք:
ԳԱ 64 Վդպ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԹՄԿ 85 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ

Գիտենալը շնորհք չի, պահելն ա շնորհք:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ՄՀԹ 1869, 118

Գիտունը նապաստակին սայլով կը բռնի:
ԿՇ 1 Ղրբ

Գիտուն գիտնա՝ քընց մազ կը բարկնա, անգետ լե չհասկնա՝ քընց գերան կը հատընա:
ԱԴ 34 Ապր

Գիժ աղջիկը խելոք հարս կըլնի, գիժ հարսը՝ խելոք կնիկ:
ՓՇԱ 98 Շրկ

Գիժը գժին տեսավ, իր գժությունը թարկ արավ *(վերջ տալ)*:
ՓՇԱ 98 Շրկ

Գիժը խելոքին մասխարա կու զցե *(ծաղրել)*:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գիժը չի ամանչի՝ գժի տերը կամանչի:
ՓՇԱ 98 Շրկ/ԹՄԿ 86 Թֆլ/ԲԱ 35, Ղրբ/ԱԲ II, 13 Ագլ/ԺԵԱ 219 Վդպ/ԼՄ 1880, 28 Բլն

Գիլանու սայից *(հաշվին)* հավքերն էլ թող կուշտ ուտեն:
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գիլի բերանը բան չեն ացի:
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Գիլու բերանը աղոթքով չի կապվի:
ՄԹ 5 Շրկ

Գիլի բերանը ջիգյար *(լյարդ)* չեն քաշի:
ՓՇԱ 98 Շրկ/ԱՇ 14 Աշտ/ԺԵԱ 168 Ալշ/ԱՀԱ 5 Պլս/Բ 1898, 315 Քղ

Գիլի բնիցն ոսկոռն անպակաս կըլնի:
ԱՇ 15 Աշտ/ԺԵԱ 176 Բլն

Գիլու ան՝ զառան սիրտ:
ԱԴ 33 Ալշ

Գիլու աչը մշտական էլ ոչխարի սիրտն է:
ՀՏՎ 5 Շրկ

Գիլուց վախցող չկրնա ոչխար պահե:
ԼՄ 1880, 13 Բլն

Գիլու բըխս *(բաժին)* իր ոտքերու վրան է:
ԼՄ 1880, 14 Բլն

Գինին նես կը մտնե, սըռը *(գաղտնիք)* դուրս կէլլե:
ԱՆ 69 Նխջ

Գիշերվա կերածը կորած է:
ԹՄԿ 80 Թֆլ

Գիշերվա գողին ցերեկով կը բռնին:
ԹՄԿ 87 Թֆլ

Գիշերը կատուն էլ սամուր կու էրևա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԱՆ 46 Նխջ

Գլգլի *(հացաբուլս)* վնաս արջուց հարցրու:
ԱՀ VI, 78 Բլն

Գլորվող քարը հիմք չի բռներ:
ԳԹ 124 Սլմ/Բ 1899, 555 Քղ

Գլխապինդ ձին յուրան ռեխին *(երախ)* վնաս կը տա:
ԲԱ 13 Ղրբ

Գլորան քարը չի մամռակալի:
ԱՇ 15 Աշտ/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԺԵԱ 172 Ալշ/ԺԵԱ 205 Տրպ

Գլուխ էկած բանը քանդելը մեղք ա:
ԱՇ 16 Աշտ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԺԵԱ 234 Լո

Գլուխ էղած տեղը ոտքն ի՞նչ էնե:
ԺԵԱ 286 Մշ

Գլուխդ չը հավքած տեղը՝ ջանդ մի ներս տանի:
ՓՇԱ 99 Շրկ

Գլուխը սաղ ըլի, գդակ շատ կու ճարվի:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Գմշուն ըսին ինչքան կապրիս, ըսեց՝ ձեթն ու ջուր գինան:
ԱՀ VI, 78 Բլն

Գյանկիր *(եռ նստող)* ձին քարվան չի կարիլ:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Գյուղն առանց ռես, միջին ա...:
ԱԴ 40 Երվ

Գնա ծովն ինկիր՝ նակտիս գիրն անան է ըսե:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Գնացի հիվանդատես՝ հիվանդն էլավ, հուռավ *(փաղեց)* հետևս:
ԱԴ 40 Ալշ

Գնա շենը որ շինվիս, մի էրթա ավեր, որ ավըրիս:
ԺԱԲ 106 Ախց

Գոզնոցը խելք կը բերե:
ՆՆ 488 Շրկ

Գոթություն *(ծուլություն)* չը զտնե զարքայություն:
ԼՄ 1880, 13 Բլն/ԱՇ 13 Աշտ

Գող կըսե աշխարհ գող է:
ԺԵԱ 181 Մշ

Գողը կուզեկուզ ման կը գա:
ԱՇ 13 Աշտ

Գողը ուժով ըլլի՝ տան տերը կը բռնե:
ԱՀԱ 5 Պլս

Գողցած սապոն շուտ կը տրորվի:
ՎՄ I, 123 Վն

Գողու նրագ հարի *(մինչև)* մութ տա՝ կը վառի:
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գողուն—բոզուն՝ քառսուն օր է:
ԺԵԱ 176 Բլն/ԺԱԲ 84 Ախց

Գոմեշ պտի մորթիս, որ արին դուս գա:
ԱՇ 15 Աշտ

Գոմշատիրոջը մի ձող կաշի չեն խնայի:
ՄԹ 5 Շրկ

Գոմեշը տիլն *(տիղմ)* ա քաշում, էծը՝ ղըռը *(չորային)*:
ԱՇ 15 Աշտ

Գոմշատիրոջը կաշի փոխ կը տան:
ԱՇ 13 Աշտ/ՓՇԱ 99 Շրկ

Գոմշատիրոջը կաշու գինը առաջնատուր *(սկզբից)* էլ կը տան:
ԱՇ 15 Աշտ

Գոռտին կնածը *(խայթել)*, օձն ալ կը կնէ:
Բ 1900, 546 կՄ

Գովական ձիու վերջը բռնատարութինն ա:
Ա՛ XI, 113 Բրչ

Գրքին երկու էրեսն ալ կարդալու է:
ԵՀԳ 100 Եվդ/ՊՀԿ 1655 Էվր/Ա՛ IX, 184 Պլս/ԱՆ 36 Նխջ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԱՇ 15 Աշտ/ԹՄԿ 83 Թֆլ

Դաբաղը *(կաշեգործ)* սիրած կաշին գետնե-գետին կը զարնէ:
ՓՇԱ 99 Շրկ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Դալլաքությունդ իմ գլխի՞ն ես սովորում:
ԱՇ 17 Աշտ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԹՄԿ 90 Թֆլ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Դաղած *(խարանած)* եզը լավ կալ կանի:
ՊԺԲ 46 Աշտ

Դաղստանում մի եզի ոտ կոտրըվի՝ էն Կողբին վնաս ա:
ԱՇ 16 Աշտ

Դանակ կա մարդ կը մորթէ, դանակ կա հաց կը քերթէ:
ԱՆ 21 Նխջ

Դանակը կովի կուշտը *(մոտ)* կը տանին, կովը դանկի կուշտը չեն տանի:
ԱՇ 16 Աշտ/ՆՆ 489 Շրկ/ՎԱ II, 137 Վն/ԵՀԳ 100 Եվդ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Դավան (ուղտ) դանակին քով չեն տանի, դանակը դավին քով կը տանին:
ԺԱԲ 106 Ախց

Դանակը վուր ծալիս, ջիբա դնիս՝ կու ժանգոտվի:
ԹՄԿ 89 Թֆլ

Դանակին մի մտիկ տա, կոթին մտիկ:
ԱՇ 18 Աշտ/ՓՇԱ 99 Շրկ

Դավեն էլ մեծ է, ձըմը *(բայց)* չոքեցնեն՝ բեռ կը դնեն վրան:
ՆՆ 489 Շրկ

Դավաչու *(ուղտապան)* բարեկամը պտի բանձր դուռ ունենա:
ՀԺՀ VII, 79 Աստ/ԱՆ 58 Նխջ/ԳԱ 65 Վղպ/ԼՄ 1880, 55 Բլն

Դավին փուշ է պետք, թող վիզը երկնցնէ:
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԺԵԱ 248 Հղկ/ԱՇ 54 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ ԺԵԱ 200 Տրպ

Դարտակ սել շատ ձեն կը հանէ:
ԼՄ 1880, 16 Բլն

Դարտակ սուֆրին դուղա *(աղոթք)* չկա:
ԼՄ 1880, 16 Բլն/ՎԱ I, 124 Վն

Դարտակ տոպըրկին էշը չի գռա:
ԺԱԲ 90 Ախց/ԵԱ 109 Խտջ/ԱԲ II, 13 Ագլ/ԼՄ 1880, 21 Բլն

Դարտակ փետին շուն չի հաչի:
ԺԵԱ 210 Վղպ/ՊԺԲ 46 Աշտ/Ա՛ XI, 113 Բրչ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԲԱ 14 Ղրբ

Դդումի կերակուրն էլի ուտվում ա, դդում գլուխն ի՞նչ ա:
ԲԱ 14 Երվ

Դըղըրեն *(գյուղի անուն)* վեր էլ գեղ չկա:
ԱՂ 40 Աշտ

Դիվին դժոխք ցույց չտաս՝ արքայութենի համբեն չի հանաչի:
ԺԵԱ 219 Վղպ/Ա՛ VI, 79 Բլն/ՇԿ 12 Շտխ/ՎԱ I, 124 Վն/ԱՇ 17 Աշտ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/Մ 1885, 424 Ղլթ

Դիվու տենեն խնկան հո՞տ»
ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Դոնով մտած քամին՝ հերթովը դուս կը գա:
ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ

Դրսենին կուզա՝ տենենին կանէ դուս:
ՀԺՀ VII, 89 Ալշ

Դուն քեզ օգնե՝ աստված ալ քեզ կ'օգնէ:
ԱՀԱ 5 Պլս

Դուռդ փակ պահի, որ հարևանիդ գող չը բռնես:
ՎԱ 10 Վղպ/ԲԱ 14 Ղրբ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԱՆ 59 Նխջ/ԹՄԿ 90 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/ՀԱՎ 1890 Տրպ/Բ 1899, 425 ԿՆ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՎԱ II, 137 Վն/ՀԱ 206 Ակն/ԱՇԳ 73 Արբ/ԱՀԱ 5 Պլս/ԱՄ 1886, 75 Սրս/ՈԻՋ 136 Ջթ

Դուռը մեծ բանալը հեշտ է, պըզտիկցնելը՝ դժար:
ՓՇԱ 100 Շրկ

Դուրսին փարան *(փող)* դուրսը կը մնա:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Եզ կա լեզվով կ'էրթա, եզ կա՝ չիպղով *(ճիպոտ)*:
ԵԱ 121 Խտջ

Եզան կոտոշին մեջ ալ սար ու մարմանդ *(հարթավայր)* կա:
ԵԱ 112 Խտջ

Եզան փորը խոտը չի ծակիլ:
ԺԵԱ 234 Լռ

Եզը դատի, եզն ուտի՝ աշխար կ'ավիրի:
ՎԱ I, 125 Վն

Եզդ ղուվաթով *(ուժեղ)* մարդու տու, ջորիդ՝ անղուվաթի:
ԵԱ 103 Խտջ/ԳԹ 115 Սլմ

Եզը դանկին քով չի էրթա, դանակը եզին քով կ'էրթա:
ԵԱ 121 Խտջ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԹՄԿ 103 Թֆլ

Եզը եզան հետ կը քաշի *(լծակցել)*, ամա արածելը՝ առտոծ գիգի:
Ա՛ XI, 113 Բրչ

Եզը կաշիով կը ծախեն:
ԵԱ 115 Խտջ

Եզը մինչև որ ուղտի չափ ըլնի, ուղտը սարի չափ կըլնի:
ԵԱ 107 Խտջ/ԳԹ 115 Սլմ

Եզը սատկի՝ կաշին կը մնա, տղամարդը մեռնի՝ անունը:
ՀԺՀ VII, 79 Աստ

Եզին քաշածը մինակ իր կաշին գիտե:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Եզը մինչև կոտոշ չունենա՝ մեկում՝ հետ կռվի չի:
ԵԱ 106 Խոջ

Եղը բոլութնե կը հապղի:
ՎՍ II, *137 Վն*

Եղ էղնի, բարեկենդանք շատ կա:
Բ 1898, 414 Դրբ

Ես Մուսուլ կըսեմ, ան Մըսըր կը հասկնա:
ԺԱ II, *107*

Ետի տերը սրտացավանք կ՚էղնի,
ՀՏՎ 7 Շրկ/ԱՀ XVII, *50 Ալշ/ԼՄ 1880, 43 Բլն*

Ետինը գա՝ խապար բերա:
ԵԱ 102 Խոջ

Երազն առաջնախոս ա:
ԱՂ 40 Լռ

Երեխու ձեռի հացը՝ չեն խլի քցի շանը:
ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ

Երեխուն ասեցին՝ խի *(ինչի)* ես լաց ըլնում, ասաց՝ խոսքս անց ա կենում:
ԳԱ 65 Վղպ/ԱՇ 21 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ

Երկան բռնե՝ կարն չը գա:
ՀԱ 206 Ակն

Երկար լեզուն կարն կըներ կյանքը:
ԱՀԱ 5 Պլս/ԳԹ 108 Ալմ

Երկու էրնեկ մի տեղ չիլնի:
ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԱՀ VI, *80 Բլն*

Երկու եզի արան մտնի՝ ջուխտըմ չարխցու *(տրեխացու)* կը հանե:
ԱՂ 40 Ախց

Երկու խևը մեկ պատ կը պատռին:
ԱՆ 33 Նխջ

Երկու դոչի *(խոյ)* գլուխ մի պըղընձում չեն եփիլ:
ՊԺԲ 54 Աշտ/ԺԵԱ 248 Հղկ

Երկու գոմշու գլուխ մեկ պուտուկ չտեղավորի:
ԼՄ 1880, 17 Բլն/ՀԺՀ VII, *89 Ալշ*

Երկու ոսկով Գարանը պսակ երթալ չի:
ԵԱ 105 Խոջ

Զառի *(ոսկու)* ղադրը *(հարգը)* զարգյարը *(ոսկերիչ)* գիտե:
ՓՇԱ 102 Շրկ

Զավզակ *(վայրահաչ)* շունը ուր խամար կը խաչի:
ՎՍ II, *138 Վն*

Զատ *(հեռու)* կաց՝ քաղցր կաց, որ մոտացար՝ կը դառնանաս:
ՎՍ II, *138 Վն*

Զատիկը առանց ձվի չի լինի:
ՄԹ 11 Շրկ

Զարարը *(վնաս)* զեհիրեն *(թույն)* կծու է:
ԺԱ II, *117*

Զարարի կիսից ետ դառնալը խեր *(օգուտ)* է:
ՓՇԱ 102 Շրկ/ԺԵԱ 228 Վղպ/ՎՍ II, *138 Վն/Բ 1899, 378 Պլս/ԹՄԿ 97 Թֆլ/ԵԱ 99 Խոջ*

Զեռ ելած *(գլորվող)* ոչխարը՝ քարի ու սարի աշել *(նայել)* չի:
ԵԱ 107 Խոջ

Զոդ *(մաքուր)* ոսկին ժանգ չի բռնի:
ԹՄԿ 98 Թֆլ

Զուռնի հունարը պիպիչն *(լեզվակ)* ա:
ԺԵԱ 220 Վղպ

Էզն անպետք արուին կը դարձնի վարազ:
ՍԽ 25 Զգգ

Էդ հալով՝ ընկար էդ շալով:
ԱՀ VII—VIII, *491 Ալշ/ԼՄ 1880, 4 Բլն/ՊՎ 136 Վն*

Էլեն *(ուրիշից)* էկածը՝ էլը կը գնա:
ՀԺՀ VII, *103 Ղրբ*

Էլին պուտուկը հայելու՝ էրկան շլլի *(շլինք)* կուզե:
ԱՇԳ 73 Արբ/ԺԵԱ 246 Ակն

Էծ ասա՛, թե չէ օչխար շա՛տ կա:
ԹՄԿ 93 Թֆլ

Էծը կտավեն դուրս:
ԳԱ 6 Վղպ/ՓՇԱ 102 Շրկ/ՀԺՀ VII, *80 Աստ/ԹՄԿ 94 Թֆլ*

Էծու տեր կտավ չառներ:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Էծը որ գելը չտանի՝ Երևան կէթա:
ԳԱ 24 Վղպ

Էծը որ գելը չտանի՝ Երուսաղեմ կերթա:
ՓՇԱ 102 Շրկ

Էղած բանին «շնորհավոր» կասեն:
Բ 1898, 200 Կրն

Էղած բանին ջուր չի լցվիլ:
ԵԱ 109 Խոջ

Էն գեղը որ շատ խորոզ *(աքաղաղ)* կա, գիշերը չի լուսնա:
ԱՂ 38 Շրկ

Էն թավուր *(տեսակ)* օրթնություն կա, որ անեծքից շատ փիս ա:
ԱՇ 23 Աշտ/ՄԹ 47 Շրկ

Էն ծերից բռնի, որ էս ծերը քու ձեռին մնա:
ԹՄԿ 93 Թֆլ/ԹՄԿ 94 Թֆլ

Էն մալն որ տիրոջ չնմանի, յան *(կամ)* գտածուրիկ է, յան գողածուրիկ:
ԱՀ VI, *82 Բլն/ՀԺՀ* VII, *91 Ալշ/ՀԺՀ* VII, *84 Աստ*

Էն որ չի ծնում, չի էլ մեռնում:
ԳԱ 65 Վղպ

Էնտեղ գնա, որտեղ քեզի կը սիրեն:
ՀՏՎ 8 Շրկ/ԱՆ 30 Նխջ

Էշ հեծնողին էլ յարտում *(օգնել)* կէնեն:
ԱՀ XII, *101 Ալշ*

Էշ նիլնիլը *(նստել)* մի ամոթ, վեր գալը՝ էրկու:
ԳԱ 63 Վղպ/ԺԵԱ 220 Վղպ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ՄՀ 22 Լռ/ԿՇ 2 Ղրբ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ԱՆ 61 Նխջ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԱՀ IX, *183 Պլս/ԺԵԱ 201 Տրպ/Մ 1885, 424 ՂլԹ/ԱՀ* VI, *82 Բլն/ՎՍ* I, *125 Վն/Բ 1899, 696 Թվր/Ս 213 Ալմ/ԱԲ* II, *14 Ագլ/ԺԵԱ 182 Մշ/ՉԲ 60 Չհմ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ՊԺԲ 49 Աշտ/ՎԱ 14 Վղպ*

Էշը բհիրը (*ցից*) պոկեց, մին թե ուրըշին դիպավ, տասն՝ իրան:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 93 Թֆլ

Իշուկը քանի վեր-վեր թռչի՝ ղազուխն (ցից) *իրեն դպչի:*
ԵԱ 116 Խաջ

Էշը գիտե՝ որու երեսին կը զռա:
ԱՀԱ 6 Գլս

Էշը եզան հետ լծիլ չեն:
ԲԱ 16 Ղրբ

Էշը թիմար անելով ձի չիլնի:
Բ 1898, 472 Քղ

Էշը իշի մոտ կապես՝ յա՛ խուն (*սովորութիւն*) կը սովորի, յա՛ խասիաթը (*բնավորութիւն*):
ԺԵԱ 211 Վղպ/ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԺԵԱ 234 Լռ/ԿԾ 2 Ղրբ

Էշն իշի մոտ կապես՝ կամ առոցը կը սովորի կամ փառոցը:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/Բ 1900, 350 Կար/ԵՀԳ 102 Եվդ/Բ 1900, 185 Մրշ/ԵԱ 113 Խաջ/ՎԱ II, 139 Վն/ԱՆ 63 Նխջ/ՈԻՋ 137 ՋԹ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ԱՀ IX, 183 Գլս/ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/ԺԵԱ 245 Ակն/ԱԾ 22 Աշտ/ՍԵ 1 ՄԿ/Բ 1899, 696 Թվր

Էշն իրեն բեռնեն չի ուտե:
ԺԱԲ 89 Ախց

Էշը ծախի, «չոշ-չոշ»-ից պրծի:
ԱԾ 23 Աշտ/ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԱՀ IX, 183 Գլս

Էշը հո էշ ա, մարդ կա իշից էլ գեշ ա:
ԱԾ 23 Աշտ

Էշը մատաղ չի ըլնի, էշագինը հո կլնի՞:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 91 Թֆլ/ՎԱ I, 125 Վն/ԱՀ VI, 82 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 462 Ալշ/ԺԵԱ 181 Մշ/ԳԺԲ 47 Աշտ/ԺԵԱ 220 Վղպ/ԲԱ 16 Ղրբ/ՄՀ 21 Լռ/Բ 1899, 554 Քղ

Էշը վուր քու պարունն (*տէր*) ըլի՝ չուշ մի՛ ասի:
ԹՄԿ 92 Թֆլ

Էշի բեռը քանի ծանր ըլնի՝ շուտ-շուտ կէքա:
ԳԱ 10 Վղպ/ԱՀ VI, 85 Բլն/ԱՀ XII, 103 Ալշ/ՓԾԱ 106 Ծրկ

Էշի հարսանիքը քյուլլուզի (*մոխրատեղ*) գլխին ա:
ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Էշին փալան, ձիին թամք:
ԿԾ 17 Ղրբ

Էշից զարունք չեն հարցնիլ:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԳԱ 24 Վղպ

Էշի քուռակը միշտ մորը առաջը կընկնի:
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ

Էշն իր չկերած խոտն որ ուտե՝ գլուխը կուռի:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԵԱ 103 Խաջ/ԱՀ IX, 183 Գլս/ԱԾԳ 73 Արբ/Բ 1900, 263 Հզր

Էշը չկերած խոտն ուտե՝ գլուխը կը ցավի:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Էշը չկերած խոտն ուտենե՝ փորը կը ցավի:
ԵՀԳ 102 Եվդ/Բ 1900, 427 Մրզ

Էշը չկերած խոտը ուտե նը, կը խենդենա:
Բ 1900, 564 ԿՄ

Էս պատին՝ էս ծեփն էլ հերիք է:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԱԱ 15 Երվ

Էս թավուր շանն՝ էս շարականն էլ շատ ա:
ԱԾ 23 Աշտ/ԺԵԱ 187 Վն/ՀԱ 217 Ակն

Էս տարվա ծիտը՝ անցած տարվան ծտին ծիվ-ծիվ ա անում:
ԿԾ 15 Ղրբ

Էսօր ինձ, էքուց քեզ:
ԹՄԿ 96 Թֆլ/ԱՀ IX, 182 Գլս/ԱԱ 24 Գշպ

Էսօրվա ուշը՝ էքուցվա փուշն է:
ԱՂ 37 Ախց

Էվել հացը աչք չի հաներ:
ԱՀ IX, 184 Գլս/ԹՄԿ 73 Թֆլ

Էվել բարին աչք չի հաներ:
ԵՀԳ 103 Եվդ/Բ 1898, 378 Գլս/Բ 1900, 427 Մրզ/ՀԱՎ 1887, 175 Խաջ/ԱՆ 80 Նխջ

Էվել բրդուճ (պատառ) *աչք չի հանե:*
ԱՀ VI, 82 Բլն/ԺԵԱ 183 Մշ/ԹՄԿ 71 Թֆլ

Էվելի թիքեն (պատառ) *փոր չի՛ ծակի:*
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱԾ 8 Աշտ/ՓԾԱ 96 Ծրկ/ԹՄԿ 71 Թֆլ/ԺԵԱ 234 Լռ/ԺԵԱ 230 ՀԹ/Ս 215 Սլմ

Էրեխեն որ մորեն կեղնի, կըսե՝ «ընկա՞»:
ՀՏՎ 8 Ծրկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ

Էրեսն աստարից չեն կտրի:
ԺԵԱ 220 Վղպ/ԱԾ 19 Աշտ/ԹՄԿ 165 Թֆլ

Էրեսը սրտին հայելին է:
ՀԺՀ VII, 98 Խրմ/ԺԱԲ 89 Ախց

Էրկու ախպոր գլուխ մի գերեզման չի մտնի:
ԺԵԱ 211 Վղպ

Էրկու գժին մի խելոք ա հարկավոր:
ԱԾ 21 Աշտ/ՓԾԱ 101 Ծրկ/ԳԱ 7 Վղպ/ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԱՀ IX, 183 Գլս/ԺԵԱ 230 ՀԹ/ԱՀ XI', 100 Ալշ/Բ 1900, 564 ԿՄ

Էփած ապրին ջուր չեն ածի:
ԺԱԲ 84 Ախց/Բ 1898, 200 Կրն/ԱԾԳ 73 Արբ/ԵՀԳ 101 Եվդ/ԺԵԱ 194 Տրպ/ԼՄ 1880, 18 Բլն/ԺԵԱ 169 Ալշ/ՀՏՎ 8 Ծրկ/ՀԱ 230 Ակն

Էփած սպասին սառը ջուր չեն ածի:
ԱԾ 22 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ

Ընենց արա որ՝ ո՛չ խորոված ն էրվի, ո՛չ շամփուրը:
ԳԱ 59 Վղպ/ՓԾԱ 112 Ծրկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ/ԱԱ 13 Գլս/ԱՂ 5 Սոն

Ընկած մարդի կանգնելը դժվար է:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/ԱԾ 25 Աշտ

Ընկույզը պատից չի կպչի:
ՍԽ 29 Զգզ

Ընչանք շառը միտք չանես, խերը չի գա:
ԳԱ 4 Վղպ/ՓԾԱ 104 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 106 Ղրբ/ԱԾ 25 Աշտ

Ընչանք մարդի սիրտը չը ցավի, աչքերից արտասունք չի գա:
ՓԾԱ 104 Ծրկ/ԳԱ 14 Վղպ/ԹՄԿ 104 Թֆլ

Ընչանք չը պղտորվի, չի պարզըվի:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԺԵԱ 230 Հթ

Ընչանք օձի մորը չսպանես, ձագը ձեռ չի ընկնի:
ԱԺԲ 87 Քնք

Ընչար թրի հասնելը՝ լեզուն գլուխը թռցրուց:
ԱԾ 25 Աշտ

Ընչար քեզ վնաս չը տաս, ուրիշի խաթրը չես առնի (*սիրաշահել*):
ԱԾ 24 Աշտ

Ընող ես՝ զանող ես:
ՊՀԿ 1666 Զմխ/ԱՀ IX, 184 Պլս

Ըսեմ բոց կըլլի, չըսեմ խոց կըլլի:
ԺԱԲ 106 Ախց

Ըսելն ու ընելը՝ իրարու աղբեր են:
ԱՀ VI, 83 Բլն

Ըսելու ու էնելու մեջ սար ու ձոր կա:
ԱՀ VI, 84 Բլն

Ըսի զուռնաչի դառնամ՝ բեխս խանձեցի:
ԱՂ 37 Ծրկ

Թազավորի քասեն (*թաս*) էլ ճանճ կընկնի:
ԱՀ VI, 84 Բլն

Թաժա ավելը լավ կ'ավլե:
ՀՏՎ 9 Ծրկ/ԹՄԿ 142 Թֆլ/ԱՀ VI, 75 Բլն

Թաժա շորը ննի վրա կը ձևեն:
ՆՆ 495 Ծրկ/ԹՄԿ 100 Թֆլ

Թաժա փասպանդը (*գիշերապահ*) շռելու վախտն ա սըլըդ- (*շվացնել*) կուտա:
ԱՂ 31 Ախք

Թամբալ եզանը մի «հո՛» ա պետք:
ԱՂ 31 Լռ

Թացը չորի հետ չեն վառի:
ԱԾ 25 Աշտ/ՀՏՎ 9 Ծրկ

Թաքավորի ետև՝ թաքավորի խեր կը քաշեն (*հայհոյել*):
ԱՂ 34 Վն/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ԱՀ IX, 184 Պլս

Թե առաջին գիտնա հետին ինչ կը խոսա՝ առաջին իսկի չխոսա:
ԱՀ VI, 84 Բլն/ՀԱ 204 Ակն/ԱՀ VII—VIII, 500 Ալշ/ՀԺՀ VII, 103 Ղրբ/ԳԱ 57 Վղպ/ԱԾ 2 Աշտ/ՓԾԱ 94 Ծրկ/ԹՄԿ 77 Թֆլ/ԿԾ 1 Ղրբ/ԱՂ 2 Լռ/ՈՒՁ 135 Ձթ/ԺԵԱ 230 Հթ

Թեզ (*վաղ*) նամբա էլնողն ու թեզ (*շուտ*) կարգվողը չեն փոշմանի:
ՓԾԱ 104 Ծրկ/ԱՀ XI, 116 Բրչ/ԱՆ 51 Նխջ

Թեզ վերկացողի դամաթը (*բաժին*) ջուխտ կըլնի:
ԱԾ 27 Աշտ

Թելն որ բարկնա՝ կը կտրի:
ՆՆ 496 Ծրկ/ԹՄԿ 100 Թֆլ

Թե մտքումդ տեղ կըլի՝ բղղըմըդ (*կավե աման*) էլ եղ կըլնի:
ԱԾ 25 Աշտ/ԺԵԱ 221 Վղպ

Թե որ մորքուրդ պույուխ (*բեղ*) ունենար՝ քեռիդ կըլլար:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՂ 26 Վն

Թե փուք կողվի մեջ մնա, խրատ լե գլխու մեջ կը մնա:
ԺԵԱ 177 Բլն

Թթու ա թան չի, ամեն մարդի բան չի:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ՊԺԲ 48 Աշտ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 100 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 464 Ալշ/ՀԱ 279 Ակն

Թոկի երկարն ա լավը, խոսքի՝ կարճը:
ԱՂ 34, ՎՍ I, 128 Վն

Թող անունս Ալի ըլնի, գործս՝ բարի:
ԳԱ 16 Վղպ/ԱԲ II, 13 Ագլ

Թող սև ըլնի՝ բոլ ըլնի:
ՓԾԱ 104 Ծրկ/ԱԾ 27 Աշտ/ԱՀ VI, 84 Բլն/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Թող սև ըլնի՝ բոլ ըլնի, մինն էլ կշտիս թոլ ըլնի (թավալվի):
ԳԱ 7 Վղպ

Սև ըլի՝ բոլ ըլի, եղը վըրեն գոլ ըլի:
ԱՂ 33 Լռ

Հոտած ըլնի՝ հատած չըլնի:
ՓԾԱ 112 Ծրկ/ԱԱ 2 Պշպ

Թռչուն կա որ միսը կուտեն, թռչուն էլ կա, որ միս կուտե:
ՓԾԱ 105 Ծրկ/ԹՄԿ 100 Թֆլ/ԲԱ 18

Թունավոր օձի գլուխը քանի շուտ ջարդես—օգուտ է:
ՓԾԱ 104 Ծրկ

Թքելը մի ամոթ ա, լիզելը՝ էրկու:
ԱԾ 27 Աշտ/ՓԾԱ 105 Ծրկ/ԱԲ II, 14 Ագլ

Ժամից ես եմ գալիս՝ «օղորմի աստոծը» դո՞ւ ես ասում:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ՓԾԱ 105 Ծրկ/ԺԵԱ 234 Լռ/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԿԾ 15 Ղրբ/ԺԱԲ 106 Ախց/ԱՆ 82 Նխջ/ԾԿ 9 Ծտխ/ ԺԵԱ 177 Բլն/ՎՍ I, 126 Վն/Մ 213 Մլմ/ԺԵԱ 2 31 Հթ

Ժամեն ես կուգամ, քարոզ դու՞ կուտաս:
ԱՀԱ 6 Պլս

Ժընգժնգան (*քրթմնջացող*) մարդից փախի:
ԱԾ 27 Աշտ/ՓԾԱ 105 Ծրկ

Ժողված (*մուրացածո*) ալյուրը գաթա չի լինի:
ՆՆ 497 Ծրկ

Իծին թողուս՝ քարափը կըլի:
ՄՀ 22 Լռ

Իմանամ աժան, չիմանամ՝ թանգ:
ԱՆ 34 Նխջ

Իմ անունը տուր, քո գլուխը դեմ արա:
ԱԾ 30 Աշտ

Իմ ու քուն՝ տուն է քանդում:
ՓԾԱ 105 Ծրկ/ԹՄԿ 103 Թֆլ/ԳԱ 22 Վղպ

«Իմ ու քու» բանին վրա՝ ձուն էկեր, հեղեղն ի վրա:
ՀԱ 207 Ակն

Ինձ համար կանես, քեզ համար կը սովորես:
ԺԵԱ 212 Վղպ

Ինձ չկծող օձը թող հազար տարի ապրի:
ԱՂ 33 Զգգ

Ինձ տես՝ քեզ լաց:
ԱԾ 30 Աշտ/ՓԾԱ 105 Ծրկ

Ինձ տե՛ս՝ քեզ ողորմա։
ԹՄԿ 104 Թփլ/ԼՄ 1880, 55 Բլն

Ինչդար *(ինչքան)* խեղճ ման էկա, էլի ասին՝ գելի ճուտ ա:
ԺԵԱ 294 Վգպ/ԱԾ 29 Աշտ

Ինչ եմ տվել դուզ *(ճշմարիտ)* խոսքին:
ԱՂ 40 Սան

Ինչկլի *(մինչև)* ամպը չը գոռա՝ աստուձ-աստուձ չին անի:
ԹՄԿ 105 Թփլ

Ինչ կուտի տանիկը, թող ուտի խաչիկը:
ԺԵԱ 221 Վգպ/ԱԾ 29 Աշտ/ՀԺՀ VII, 88 Աստ/ՎԱ I, 127 Վն/ԼՄ 1880, 49 Բլն

Ինչ որ գնում ա՝ բաղիցն ա գընում, բաղմանչուցն *(այգեպան)* ի՞նչ ա գնում:
ԳԺԲ 48 Աշտ/ԱԱ 61 Երվ/ԹՄԿ 103

Ինչ որ դառն դատես՝ էն քաղցր կուտես:
ՎԱ II, 140 Վն

Ինչ տեղ ումուդ *(հույս)* չունես՝ ընդի *(այնտեղ)* ա խոտ դուս գալի:
ԱՀ XI, 113 Բրչ

Ինչ տեսել ես՝ էլ չես տեսնի:
ԹՄԿ 103 Թփլ

Ինքն իրան վեր ընկնողը լաց չի լինի:
ԱԾ 30 Աշտ/ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԺԵԱ 201 Տրպ/ԳԹ 124 Ալմ/ԹՄԿ 104 Թփլ/ԺԵԱ 248 Հգկ

Ինքն իրեն ընկնողը չելլե:
ԼՄ 1880, 24 Բլն/Բ 1898, 301 Խն

Իշի գերեզմանը գիլի փորն ա:
ԳԱ 24 Վգպ/ԹՄԿ 104 Թփլ/ՓԾԱ 103 Ծրկ

Իշի զատիկը յոնջի *(առվույտ)* հետ ա դուս գալի:
ԱԾ 29 Աշտ

Իշի համար մի բուռ խոտը լավ ա ամեն բանիցը:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 104 Թփլ

Իշի քացուց չեն խռովի:
ԱԾ 27 Աշտ / ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԹՄԿ 103 Թփլ

Իշին որ խոնար տեսնեն՝ ջուխտ *(զույգ)* կը նստեն:
ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԹՄԿ 105 Թփլ/ՎԱ II, 137 Վն

Իշու մարիֆաթը *(շնորհք)* զռալըն է:
ԱՀ VI, 85 Բլն

Իշու փոր մանիշակով չըցվիր:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Իշուն զարի տուր, թե կուտե՝ էլի տուր:
ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԱԾ 30 Աշտ

Իշուն բանջար խաշե, չկերավ՝ գլխուն քաշե:
ԺԵԱ 248 Հգկ/ԱՀ VII—VIII, 466 Ալշ/ԱՀ VI, 85 Բլն/ԵԱ 103 Խաչ

Իշուն վրայեն ընկնողը մեռավ, ձիուն վրայեն ընկնողը չը մեռավ:
Մ 1885, 423 Խրբ/ՈՒՋ 140 Ջթ

Իրեն մալին *(ունեցվածք)* աղեկ չիշկողը՝ *(նայող)* գողուն ընկեր է:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Իրեն պատիվը չը գիտցողը, ուրիշի պատիվը ի՞նչ գիտե:
ԼՄ 1880, 24 Բլն/ԹՄԿ 105 Թփլ/ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԱԾ 30 Աշտ

Իրավորի *(իրավացի)* միսն ուտում են՝ ոսկորը դեն չեն քցում:
ԱՂ 30 Լո

Իրիկվա արածը զքած ա, կերածը՝ կորած:
ԺԵԱ 212 Վգպ

Իրիկվա կերածը կորած ա։
ԱԾ 29 Աշտ/ԹՄԿ 85 Թփլ/ԱՆ 38 Նխջ

Իրիկվան լացիկ՝ խլիսվան *(լուսաբացի)* ծաղրիկ:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Լագլագի *(արագիլ)* ումբրը *(կյանք)* «լախ-լախով» անց կը կենա:
ԱԾ 32 Աշտ/ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԼՄ 1880, 24 Բլն/ԺԵԱ 199 Տրպ

Լալն էլ ա ադաթ *(սովորույթ)*, էրալն էլ:
ԱԾ 32 Աշտ/ՓԾԱ 106 Ծրկ/ԺԵԱ 289 Խլթ

Հե՛մ (և) լանք, հե՛մ էրթանք։
ԱԾԳ 74 Արր/ՊՀԿ 1654 Էվր/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ԱՀ IX, 187 Պլս/ԵՀԳ 107 Եվգ

Լան օրդ նեղ արա, որ նեղ օրդ լան ապրիս:
ԱՆ 84 Նխջ/ՆՆ 499 Ծրկ/ՀԱՎ 1892, 382

Լավ ա գեղի կատուն, մընչ *(քան)* դուռ խաթուն:
Մ 1885, 424 Ղլթ

Լավ ա մարդու աչքն էլնե, քան անունը:
ԵԱ 119 Խաչ/ՀԱ 207 Ակն/ԹՄԿ 133 Թփլ/ՆՆ 499 Ծրկ/Բ 1898, 316 Քղ/ՀԺՀ VII, 100 Խրմ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ԱՀ VI, 93 Բլն/ԱՀԱ 4 Պլս/Մ 1885, 422 Խրբ/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԳԱ 60 Վգպ/ԱՆ 52 Նխջ

Լավ զառը վեր քըզին *(գառնանոց)* ուր նշանց *(ցույց)* կուտա:
ՎԱ II, 141 Վն

Լավ դալլաք ես, քու միրուքը վեր արա:
ԱԾ 32 Աշտ/ԳԱ 4 Վգպ/ՓԾԱ 106 Ծրկ

Լավ եղից ու բրնձից՝ լավ տանտիկին դուս կը գա:
ԱԾ 32 Աշտ/ԺԵԱ 212 Վգպ/ԱՀ IX, 182 Պլս

Լավ է մե անգամ աստըծուն խնդրել, քան՝ քառսուն անգամ քառսուն սրբի:
ԺԱԲ 80 Ախց/ԺեՍ 204 Տրպ

Լավին ու վատին մի աչքով չեն աշե *(նայել)*:
ՄԹ 17 Ճրկ

Լավը լավին՝ ինչ որ վարդն ու պիլպուլ, գեշը գեշին՝ ինչ որ էշն ու փոշին:
ԱՀ VII—VIII, *466 Ա$_{12}$*

Լավ լողնորդը վերջը ջրի փայ *(բաժին)* կլնի:
ՓՇԱ 106 Ճրկ/ԹՄԿ 110 Թֆլ/ՎՍ II, *141 Վն*

Աղեկ լողվոր՝ ձկան փորն է:
ԱՀ VI, *77 Բլ*

Լավ ննձվորը դաշտումն էլ կը ննձի, սարումն էլ:
ՓՇԱ 106 Ճրկ/ԹՄԿ 141 Թֆլ/ԺեՍ 227 Վգպ

Լավ ձին ու լավ յարաղը *(զենք)* մուրազ է *(ըղձանք)*:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Լավ մարդու հետ տոտա *(քայլեր)*, լավ օրինակ առ:
ԵՍ 114 Խոչ

Լավ որսկանը՝ մազը գյուլլով *(գնդակ)* կը կտրի:
ԲՍ 20 Ղրբ

Լավ տանձը արջն ա ուտում:
ԳՍ 7 Վգպ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/Բ 1898, 346 Քղ/ԱԲ II, *16 Ագլ/ՀԱՎ 1887, 198 Խոչ/ԺեՍ 201 Տրպ/ԺեՍ 248 Հղկ*

Եմիշին լավը չաղալը (չախկալ) *կուտե:*
ՀԺՀ VII, *102 Ղրբ/ԱՆ 35 Նխջ*

Մեյվի (միրգ) *խասը* (ընտիր) *արջը կուտի:*
ԱՃ 50 Աշտ/ՓՇԱ 117 Ճրկ/Բ 1899 479 Կն

Լացացնողիդ մոտը գնա, ծիծաղացնողիդ մոտը մի՛ գնա:
ԺեՍ 221 Վգպ/ՓՇԱ 126 Ճրկ/ԺԱԲ 85 Ախց/Բ 1898, 301 Խն

Լացացնողիդ մոտին կաց, ծիծաղացնողից փախիր:
ԱՃ 33 Աշտ/ԺեՍ 243 Օշկ/ԱՀ VII—VIII, *499 Ա$_{12}$/Աէ 1895, 293 Տրպ/ՀԳ 1895, № 1235 Ղլթ/ՀԺՀ* VII, *111 Վն*

Լեզվիդ չափ ու չվան *(կապ)* դիր:
ԺԱԲ 118 Ախց

Լեզվի պոկածը՝ պաղունցը պոկիլ չի:
ԱՂ 40 Լո

Լեզու կա անուշ է, լեզու կա՝ լեղի:
ԱՀ IX, *184 Պլս*

Լեզուն ոսկոռ չունի:
ԱՆ 30 Նխջ/ԵՍ 119 Խոչ/ՀԱ 234 Ակն/ԹՄԿ 111 Թֆլ/ԵՀԳ 104 Եվդ/ԺեՍ 195 Տրպ/ՊՀԿ 1655 Էվր/ԱՀ IX, *184 Պլս*

Լեզուն տակը ոսկոռ չունի, որ սուտ խոսելիս ծակե:
ՓՇԱ 107 Ճրկ/ՇԿ 8 Շտխ/ԱՀ XIX, *98 Ա$_{12}$/ԹՄԿ 110 Թֆլ/ԱՆ 61 Նխջ*

Լեզվի տակին փուշ չը կա, որ ծակի:
ԺեՍ 22 Վգպ

Լեզուն օսկոռ չունի, բայց շատ օսկոռներ ջարդե կու:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Լեզվի պարտքը խեր *(բարի)* խոսալն ա:
ԱՃ 32 Աշտ/ՓՇԱ 107 Ճրկ

Լիքը թվանքից մի մարդ ա՞վախում, դարդակից՝ երկուսը:
ԱՃ 31 Աշտ/ՎՍ II, *141 Վն*

Լծե զքու մոզին, մի կայնի ի դուռ բոզին:
ԺեՍ 178 Ալն

Լձանը լծընկեր ա պետք:
ԱՀ XI, *114 Բրզ*

Լո՜, լո՜, լո՜, լո՜, քրդի տղին է՞լ լո՜, լո՜:
ՓՇԱ 107 Ճրկ//ՊԺԲ 49 Աշտ/ԱՀ VI, *85 Բլն/ԺեՍ 222 Վգպ*

Լվի համար կարպետը չեն էրի:
ԳԱ 29 Վգպ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԼՄ 1880, 25 Բլն/ՓՇԱ 116 Ճրկ/ԱՆ 77 Նխջ/Աէ 1895, 293

Լուծը քաշող եզան վզին կը դնեն:
ՄԹ 17 Ճրկ/Ս 214 Ալմ

Լուս լուսանա, տերը քաղցրանա:
ԱՂ 40 Կրն

Խաբ *(կախթփոխ)* էնողը խաբի տիրոջը չի խաբի:
ՆՆ 500 Ճրկ

Խաթեն *(փորձանք)* որ եկավ՝ իրար ետևից կը գա:
ԱՀ VI, *86 Բլն*

Խաթունը հիշե՝ խալին փռե:
ԱՂ 40 Բլղ

Խախալի *(մաղ)* մեջը ջուր չի կպնի:
ՄԹ 19 Ճրկ

Խածան շան ականջներ կը քաշեն *(հանել)*:
ԼՄ 1880, 26 Բլն/Բ 1900, 350 Կսր

Խաղողին լավը բաղվանչին *(այգեպան)* կուտի:
ԿՃ 3 Ղրբ

Խաչը խաչապաշտին խռով կը կենա:
ՀԺՀ VII, *95 Վգպ/ԱՃ 35 Աշտ/ԱՀ* XI, *114 Բրչ/ԹՄԿ 116 Թֆլ*

Խաստ մանող կովմ՝ առեց, բարակ մանող՝ էծմ՝:
ՎՍ I, *128 Վն*

Խելառի բաղարջը մեծ է:
ԱՂ 40 Ճրկ

Խելառ մարդուն՝ փնջով լաչակ:
ԺԱԲ 82 Ախց

Խելքին խոտ խաշե, թե կուտե՝ ալ *(նորից)* խաշե:
ԺԱԲ 102 Ախց

Խեին խե կըսեն, խե տամրներ *(երակներ)* կը ծածա:
Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 44 Դրբ

խելոք իշին երկու ճոզով են ճիլնըմ *(բարձրանալ)*:
ԱԾ 34 Աշտ

խելք ունես՝ քեզ համար պահի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

խենթը զովե, էլլե խաղա:
ՀԱ 207 Ակն

խենթ կա տուն կը բերե, խենթ ա դուս կը տանե:
ԺԵԱ 248 Հդկ

խենթին կովն է կորեր, խելոքին խրատ է եղեր:
ԱՄ 1886, 75 Սրս

խենթին հետ խենթ չեն ըլլար:
ԱՀ IX, 185 Պլս

խենթինը ուտենք, խելոքինը պահենք:
ԱՏ 1927, 150

խելառ մոզին լավ եզ կլնի:
ԽԱ 120 Խաչ

խելառն որ չըլնի, խելոքն ապրիլ չի:
ԽԱ 117 Խաչ/ԲՎ 1 ? րդ

խէն են ա, որ շեն անէրոջ տունն իրենը գիտե:
ԽԱ 115 Խաչ

խեր իրեն խելքով կը խենա:
ԱՆ 32 Նխջ

խերը *(օգուտ)* տենեն դուս չեն հանեն:
ԱՂ 41 Ախց

խերն արել ես՝ կարմնջովն էլ անցկացրա:
ԱԾ 34 Աշտ/ԹՄԿ 111 Թփլ/ԳԱ 21 Վդպ/ՓԾԱ 107 Ծրկ

խժոռ *(կոու)* ընկուզը՝ մախրով կը փորեն:
ՀԱ 208 Ակն

խլավ *(գեր)* զառը սուր չախուի *(դանակ)* լայեխ *(արժանի)* է:
Բ 1899, 554 Բդ/ԱՀ XVII, 52 Ա12/Մ 1886, 789 Լն

Լավ գառը մատղցուի համար է:
ԷԱ 16 Կրն

խղդվածին տանը չվանի անուն չեն տալ:
ԱՆ 56 Նխջ

խնկով-մոմով արքայություն զնալ չի ըլնի:
ՓԾԱ 108 Ծրկ/ԱԾ 34 Աշտ/ԹՄԿ 114 Թփլ

խոզան *(խոզից)* ո՛չ մատաղ կինի, ո՛չ էլ մածուն:
ԲԱ 22 Ղրբ

խոզը աստղ չի տեսնի:
ՍԽ 32 Ջգդ

խոզը աղաչանքով կորկի արտիցը դուս չի գալ:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

խոնար էղիր ջըրի պես, կտրուկ էղիր թրի պես:
ԺԱԲ 116 Ախց

խոնջած ձեռքը՝ հանգիստ սըրտին:
Բ 1899, 805 Հզր

խորոտկին *(գեղեցկության)* չը տան մտիկ, օրոցկին կտան մտիկ:
ԱՀ VII—VIII, 493 Ա12

խոր ոսկոռեն նարդու զար կը շինի:
ԱՂ 41 Ղմր

խոսկը դովլաթը *(անեցվածք)* չէ, կառավարիլն է:
ԹՄԿ 113 Թփլ

խոսկը թաք *(կենտ)* չիլլիր, չիֆտ *(զույգ)* կըլլի:
ԱՀ IX, 135 Պլս/ՀԱ 208 Ակն/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

խոսկը քանի բերանդ է՝ քուկդ է, բերնեդ էլավ՝ քուկըդ չէ:
ԱՆ 25 Նխջ

խոսքը խոսք կը բերի, արշինը կտավ:
ԳԱ 26 Վդպ/ՓԾԱ 108 Ծրկ Բ 1898, 302 Խն

Խոսքը խոսք կը բանա:
ԱՀ IX, 185 Պլս/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ/ԱՀ VII—VIII, 493 Ա12/ԺԵԱ 178 Բլն

Խոսքը խոսք կը բերե:
ԹՄԿ 114 Թփլ/ՊԺԲ 45 Աշտ

Խոսքից խոսք ա դուս գալի:
ԱԾ 34 Աշտ

Խոսքը խոսքին բանլիք է:
ԺԱԲ 88 Ախց

խոսք կա՝ սարի գլուխը կը հանի, խոսք կա՝ սարից ներքև կը բերի:
ԳԱ 26 Վդպ/ՓԾԱ 108 Ծրկ/ԱԾ 34 Աշտ

խոսք կա՝ բան կը շինե, խոսք կա՝ բան կը քանդե:
ԹՄԿ 114 Թփլ

խոսքը մեկ, աստված մեկ:
ՀԺՀ VII, 95 Վդպ/ԹՄԿ 115 Թփլ/ԱՆ 10 Նխջ ԺԵԱ 245 Ակն

խոսքը ցան փռելը չէ, թոփ անելն *(հավաքել)* է:
ՓԾԱ 108 Ծրկ/ԱԾ 64 Աշտ

խունկը խաչին կը վելե *(վայելլել)*:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

խունկը ծխողի հետև կերթա:
ԱՀ XIII, 84 Ա12

խունկը վեր կրակին տերը ճանչնա:
ՊՎ 137 Վն

խունկ ու մոմդ քեզ ըլնի, թաք *(միայն թե)* դու մեր ժամը մի գա:
ԱԾ 34 Աշտ/ՓԾԱ 126 Ծրկ/ՀԱ 214 Ակն/ԱՀ IX, 185 Պլս/ԼՄ 1880, 42 Բլն/ԺԵԱ 195

Խունկդ քեզ ըլլի, խաչը մի հոտեցնիլ:
ԺԵԱ 195 Տրպ

խփած աչքին բաֆտ *(վստահություն)* չը կա:
ԱԾ 35 Աշտ/ՓԾԱ 108 Ծրկ/ԹՄԿ 113 Թփլ

Ծակ կնունը ջուր չի պահե:
ՀՏՎ 12 Ծրկ

Ծակ թավով *(տապակ)* ձվածեղ չեղնի:
ՀՏՎ 12 Տրկ

Ծակ մտնի, ն վար *(հավաքատեղ)* կելնե:
ԱՂ 42 Կրն

Ծաղիկը ծաղկած ծառիցը կը թափի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Ծաղիկը ծաղկին նայելով կը բացվի:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Ծաղիկն իր թփի տակին կը թափի:
ԱԾ 36 Աշտ/ՓԾԱ 108 Ծրկ

Ծիրանն իր ծառի տակին վեր կընկնի:
ԱԾ 35 Աշտ

Ծանծաղ նմնմեն *(ճահիճ)* էլ գորտ կեղնի:
ՀՏՎ 12 Ծրկ

Ծառը չը կա, որ քամի չառնե:
ԱՀ VI, 86 Բլն/Բ 1898, 377 Դրբ/ԺԵԱ 212 Վղպ/ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ՓԾԱ 108 Ծրկ/Մ 1885, ՂլԹ/ՎԱ I, 129 Վն

Ծառից ծառատակը նեշտ կերևա:
ՀՏՎ 12 Ծրկ/ԼՄ 1880, 28 Բլն/ՀԺՀ VII, 90 Ալշ/ԺԵԱ 235 Լռ

Ծառ եղնի *(լինի)*, ծուռ եղնի:
ԱՂ 40 ԲԹլ

Ծառը մե խփելով չի վեր ընկնի:
ԹՄԿ 116 Թփլ

Ծառն իր տակին ա շվաք անում:
ԱԺԲ 88 Քնք ԲԱ 23 Ղրբ

Ծառը քոքիցն *(արմատ)* ա փտում:
ԱԾ 35 Աշտ

Ծառը որ ընկնի՝ նյուղերը կը կայնեն:
ՎԱ II, 142 Վն ԺԵԱ 239 Կլպ

Ծառն իր պտղեն կը ճանաչվի:
ՆՆ 501 Ծրկ

Ծիծեռնակի վնասը լողկի տիրոջ նարցուր:
ԼՄ 1880, 27 Բլն

Ծիտը ցորեն տեսնալիս ականջը *(թակարդ)* աչքը չի գալիս:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Ծնածին օրոցք, մեռածին նաղբ *(դագաղ)*:
ԱՂ 43 Երզ

Ծովից գդալ-գդալ տանելով՝ ջուրը չի պակսի:
ԱԾ 15 Աշտ/ԺԵԱ 182 Մշ/ԺԱԲ 94 Ախց/ԳԱ 9 Վղպ

Ծոտոտ նավին քշո անող շատ կը լինի:
ԱՂ 44 Լռ

Ծուռ ծակը՝ ծուռ չիվի *(սեպ)* կուզե:
ԱԱ 79 Պշպ

Ծուռլի մուռլի կովը շատ կաթ կուտա:
ԱՆ 49 Նխջ

Ծուռ *(խենթ)* վեր գեղին իրավ ա:
ՀՏՎ 12 Ծրկ/ԱՀ VI, 86 Բլն

Ծուռ տոտոխին՝ նըզմա *(կոշիկ)*, խնլոտ քթին՝ խզմա *(քթկալ)*:
ԱՂ 44 Կրն/ԺԵԱ 182 Մշ

Ծուռ փետը տաշելով չի շիտկի:
ՄԹ 21 Ծրկ

Ծուռ քանոնից շիտակ գիծ չի դուրս գա:
ԱՂ 44 Պլս

Կաթ գուզես՝ կով պահե՛:
ԹՄԿ 120 Թփլ/ԵԱ 113 Խոջ

Կաթ-կաթ ջուրը քարը կը փորե:
ԱՆ 40 Նխջ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Կաթիլ-կաթիլ գյոլ *(լիճ)* կեղնի:
ԼՄ 1880, 29 Բլն

Կաթնով ոչխարը այուրուեն *(հոտ)* չի դուս գալ:
ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Կալ մտնող աղվեսը ծեծը պտի շինքը *(վիզ)* առնի:
ԳԱ 20 Վղպ/ՄԹ 21 Ծրկ

Կալ մտնող աղվեսը արինն աչքի տակ կառնի:
ԱԾ 37 Աշտ

Կալի եզը կալից կուտի:
ԱԾ 36 Աշտ/ՄԹ 22 Ծրկ

Կալում ա ջոկվում ցորենը դըրմանան *(հարդ)*:
ԲԱ 23 Ղրբ

Կակուղ երես նրեշտակին ստատենեն թեզ-թեզ *(արագ)* վրա կը տա:
ՎԱ 23 Վղպ/ԱԾ 36 Աշտ

Կաղին կարմնջումը կը բռնեն:
ԳԱ 10 Վղպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ՀԺՀ VII, 96 Վղպ

Կաղ իշին էլ քոռ նալբանդ *(պայտար)* կըլի:
ԳԱ 20 Վղպ/ԱՀ VI, 100 Բլն/ՓԾԱ 109 Ծրկ/ՎԱ I, 130 Վն

Կաղնած եզնը նստած եզան գլխին կը թքի:
ԿԾ 18 Ղրբ

Կամ լծած եզան բերանը չեն կապի:
ՀՏՎ 14 Ծրկ ԲԱ 23 Ղրբ

Կայծե յանղուն *(հրդեհ)* կըլլի:
ԱՆ 31 Նխջ

Կանուխ եղող գարին կալ չի նասնիր:
ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Կատղած շան դեղ սպանելն ա:
ԱՀ XIII, 85 Ալշ

Կատվի խաղը մկան մահն ա:
ՄՀ 21 Լռ/ԱՆ 35 Նխջ/ՓԾԱ 109 Ծրկ/ԺԱԲ 89 Ախց/ԹՄԿ 118 Թփլ/ԺԵԱ 222 Վղպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ԱՀ VII—VIII, 468 Ալշ/ԱՀ VI, 87 Բլն/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1898, 604 Մփղ/ԺԵԱ 188 Վն/Ս 211 Սլմ

Կատվի խոխոալ մկան հոգեհանգիստն է:
ՊՎ 138 Վն/ԾԿ 14 Ծտխ

Կատվի փախսը *(փախուստ)* մինչև մարազն է:
ԳԱ 59 Վղպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ՍԽ 28 Ձգզ/ԿԾ 3 Ղրբ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1898, 414 Դրբ/ՓԾԱ 109 Ծրկ/ԳԹ 112 Սլմ

Կատվին ասին՝ աղրդ ճար *(դեղ)* ա, մսխալ շինեց ճարիր փարա *(դրամ)*:
ԱԳ 45 Զգգ

Կատվին ճանկն ընկած մուկը չի ճվճվար:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Կատվին քանի զարկես՝ թաթը կը թալի:
ԱՀ XIII, *85 Ա12*

Կատուն մե աբասի չունե՝ ապրում է:
ԹՄԿ 119 Թֆլ

Կատվին շատ նեղես՝ էրեսիդ կը թռնա:
Բ 1898, 333 Դրբ

Կատուն իրեն համար գեշ էրազ չի տեսնի:
ԱՀԱ 8 Պլս/ԳԹ 109 Սլմ

Կատուն քացախ չի խմեր:
ԵՀԳ 105 Եվդ

Կարասը ջվալ չի մտնի:
ԳԱ 14 Վղպ

Կարկուտ մեղավորի արտ լե կտա, արդարին լե:
ԱԳ 46 Ապր

Կարկուտը գա կնձին *(հողակոշտ)* թակի, արևը դիպնի կնձին էրի:
ՀԺՀ VII, *81 Աստ*

Կացնի բերնին խփողը իր ճեռքը կը կտրի:
ՍԽ 34 Զգգ

Կաքավի ձուն ճավի տակ չի մնալ:
ԿՇ 18 Ղրբ

Կը գա տարին, հետը բարին:
ԳԱ 4 Վղպ/ԱՀ IX, *186 Պլս*

Կեսուրքս մեռավ, տեղս լենացավ:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 153 Թֆլ/ԿՇ 6 Ղրբ/ՀԺՀ VII, *110 Վն/ՇԿ 10 10 Շտխ/ՍԵ 2 ՄԿ/ԱՀ* VII—VIII, *469 Ա12/ԺԵԱ 182 Մ2/Ս 213 Սլմ/ԺԵԱ 231 ՀԹ/ԵԱ 109 Խոջ/Մ 1885, 450 ՂլԹ/ԱԳ 7 Սսն*

Կիսուր մեռավ, հարսի տեղ լենցավ:
ԱՀ VI, *87 Բլն/Բ 1898, 377 Դրբ*

Կերել է ճալվեն հեծել է էշը:
ԱԳ 46

Կերթա հուրը, կը մնա մուրը:
ԱՆ 5 Նխջ

Կժի առջևը շատ փարչ կը կոտըրվի:
ԳԱ 14 Վղպ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 120 Թֆլ

Կիրակի օրվա փլավը էրկուշաբթի էլ կուտվի:
ԱՇ 36 Աշտ

Կիրակվա դանդանը *(խաղերգ)* էրկուշաբթի էլ պետք կը գա:
ՓՇԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ

Կիրակին բանողը էրկուշաբթի պարապ ա մնացեր:
ԱՀ XIX, *98 Ա12*

Կծան շունը առաջ տիրոջն ա կծում:
ԱՇ 38 Աշտ/ՎՍ I, *130 Վն*

Կոռվորը *(ձրի և հարկադիր աշխատանք կատարող)* ձմեռը թոփ կէնին *(հավաքել)*:
ԵԱ 111 Խոջ

Կով կթող զկով կթող չկրնա խաբե:
ԱՀ VI, *87 Բլն*

Կովը մեռավ, խաբը *(կաթփոխ)* վերցավ:
ՓՇԱ 110 Շրկ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ԵՀԳ 106 Եվդ/Բ 1899, 425 Կն/ԱՇԳ 74 Արբ/ԺԱԲ 111 Ախց/ԺԵԱ 188 Վն/ԱՀ VII—VIII, *469 Ա12/ԺԵԱ 212 Վղպ*

Կովի աղբը ավաղ *(ծեփ)* չի բռնե:
ՓՇԱ 110 Շրկ/ԱՇ 38 Աշտ

Կովի ծեծած կալն ի՞նչ կըլնի:
ԱՇ 38 Աշտ

Կովու գյորա *(համեմատ)* մոզիկ կէղնի:
ԱՀ XIII, *85 Ա12*

Կովուն տերը ամեն օր մածուն չուտեր:
ՀԱ 208 Ակն

Կոտ մի կորեկին լե ցից ու կարմընճակ *(ջրաղացի մասեր)* պետք ա:
ԺԵԱ 169 Ա12

Կոտրած ամանը գին չի ունենա:
ԱԳ 48

Կոտրած սրտին խրատն ի՞նչ կանի:
ԳԱ 66 Վղպ

Կոըած մազը պարան կը դառնա:
Բ 1898, 315 Բղ

Կոըած պարանն էրկան կըլլի:
Բ 1898, 315 Բղ

Կորուստ կորցնողը մոր ծոցն էլ ման կը գա:
ԱՇ 36 Աշտ

Կռնակ ունենամ, բեռ դնող շա՞տ:
ՆՆ 504 Շրկ/ԹՄԿ 135 Թֆլ/ՎՍ I, *133 Վն*

Կռնկին բեռ չէ էկած, էնդի *(դրա համար)* կեռ չէ էկած:
ԵԱ 118 Խոջ

Կռկռացող ճավուն կուտ շատ կու տան:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կտրած նուռ, կոտրած կուռ, զերկուս կառնե խելքե ծուռ *(խելապակաս)*:
ԱՀ VI, *88 Բլն*

Կրակը ղավի *(արեթ)* կշտին չեն պահի:
ԱՇ 38 Աշտ

Կրակի հետ հանաք անել չի լինի:
ԳԱ 56 Վղպ/ԲԱ 24 Երվ

Կրակի մոտ չախմախին *(կայծքար)* չեն տա:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ԺԵԱ 231 ՀԹ/ԹՄԿ 119 Թֆլ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԺԵԱ 249 Հղկ/ԱՀ VI, *91 Բլն*

Կրակն ընկած տեղը կերե:
ԱՆ 32 Նխջ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Կրակի մոտ գնացողը կերվի:
ՊԺԲ 51 Աշտ

Կուզա սարի ետևին, չի գա քարի տակին:
ՎՍ II, 144 Վն

Կուժ կոտրող լե մեկ ա, ջուր բերող լե:
ԱՀ VII—VIII, 469 Ալշ

Կուժը կոտրողին կոծկել, (ծեփել) կը տան:
Սխ 30 Զգգ

Կուժ շինող շատ, կոթ դնող քիչ:
ԱՆ 52 Նխջ

Կուժ շինողը՝ ունկն էլ կը շինի:
ԱԾ 38 Աշտ

Կուժ քիսնի (շփվել, դիպչել) փարչին, փարչն էլ կը քիսնի կժան:
ԺԵԱ 178 Բլն

Հա՛ քարն ի պուտուկն (կճուճ), հա՛ պուտուկն ի քար:
Բ 1898, 604 Մփդ

Հազար ասեղ մի զուռնի խոփ չեղնի:
ԱՀ VI, 90 Բլն

Հազարին կեսը հինգ հարյուր է:
ՀԱ 241 Ակն/ԱՀ IX, 186 Պլս

Հաղողն հաղողին կաշա (նայել)՝ կը սևնա:
ԵԱ 103 Խտջ/ԳԹ 114 Սլմ/ՀԱ 207 Ակն

Համբրած օչխարը գելը չի ուտի՛:
ԹՄԿ 122 Թփլ/Բ 1899, 555 Բդ/ՀԱ 212 Ակն

Համ ‚ համին պտի:
ՀԺՀ VII, 96 Վդպ/ԳԱ 66 Վդպ

Համտես, համտես—տակը տես:
Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1898, 316 Բդ/ԱՀ X, 186 Պլս

Հաստ ու բարակ մի գին ա, վա՛յ բարակ մանողին:
ԺԵԱ 223 Վդպ/ԱԾ 39 Աշտ/ԱԺԲ 88 Բնբ/ԿԾ 3 Ղրբ/ԹՄԿ 122 Թփլ/ՓԾԱ 111 Ծրկ/ԺԱԲ 82 Ախց/Բ 1898, 133 Կրն/Բ 1899, 479 Կն/ԱՆ 60 Նխջ ԱՀԱ 9 Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ՀԱ 209 Ակն/ԵՀԳ 106 Եվդ/Բ 1898, 445 Դրք/ԺԵԱ 187 Վն/ԱՀ VI, 89 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 470 Ալշ/ԺԵԱ 231 Հթ/ԶԲ 61 Զհմ

Հավը իր առջի ածած հավկթին վրա կը խնդա:
ՀԱ 209 Ակն

Հավը կտին կը վազի:
ԱԾ 43 Աշտ

Հավը տանը կենա, կուտն ուտի:

ԺԵԱ 223 Վդպ/ԱԾ 39 Աշտ/ՀԺՀ VII, 104 Ղրբ/ՓԾԱ 112 Ծրկ/ՎՍ I, 131 Վն/ԺԵԱ 174 Խստ/Սխ 33 Զգգ/ԱԲ II, 14 Ագլ

Կուտ ուզող հավը տանը կը մնա:
ՓԾԱ 110 Ծրկ/ԱԾ 38 Աշտ

Հավի թռնել մինչև ներդանոցն է:
ԼՄ 1880, 35 Բլն

Հավն ի կուտն է մեռի:
ԱՀ VI, 90 Բլն

Հավն իր կտին կերթա:
ԺԵԱ 223 Վդպ/ՀԺՀ VII, 95 Վդպ

Հավը իրա կտից չի փախնի:
ԺԵԱ 213 Վդպ/ԱԾ 41 Աշտ

Հավը իրա կտեն չի փախնիլ, շունը՝ իրա հացեն:
ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Հավնոց մտնող աղվեսը փոստը (մորթը) շլնքիցը (վիզ) պտի հանի:
ՓԾԱ 112 Ծրկ

Հավքը թևով կը թռչի, մարդը՝ բարեկամով:
ԵԱ 115 Խտջ

Հարավաշ (աղջիկներ) զառան զառ չի հասնիլ:
ՀԺՀ VII, 83 Աստ

Հարի (մինչև) ատծու դիվան (դատաստան) էլ մարդուն մարդ պետք է:
ԱՀ VI, 88 Բլն/ՀՏՎ 1 Ծրկ

Հարի մոտ ստված՝ մարդու օգնական պետք է:
ԱՀ XIII, Ալշ

Հարի կով նախրեն գա, հավ ղոնաղ (հյուր) համբու կը դնա:
ԱՀ VII—VIII, 49 Ալշ

Հարի ճետին գա, առջին կերթա:
ԱՀ VI, 88 Բլն

Հարիր միրքից մի-մի մազ, կըլլի սաղ (ամբողջական) միրուք:
ԳԱ 15 Վդպ/ՓԾԱ 111 Ծրկ/ԼՄ 1880, 3 Բլն/ՆՆ 481 Ծրկ/ԱՂ 4 Սսն/Բ 1898, 378 Դրք/ԱԾ 3 Աշտ

Հարսնիք եթամ՝ ի՞նչ տուն տանիմ, մատակ ծամեմ՝ ի՞նչ կուլ տանիմ:
ԱԾ 39 Աշտ/ԳԱ 14 Վդպ/ԲԱ 25 Ղրբ

Հարսը գեղիցդ, սերմը ֆողիցդ:
ԱԾ 41 Աշտ

Հարսի ձեռքով փեսին լավություն կենե:
ԱՀ VI, 88 Բլն/ՎՍ II, 142 Վն/ԺԵԱ 222 Վդպ/ԺԵԱ 231 Հթ

Հարսին տերը կանէ համավոր (հեզ), խաչին տերը կանե զորավոր:
ԹՄԿ 123 Թփլ

Հարսնոցը խելք պետք է, հոգու հացին՝ ուժ:
ԺԱԲ 95 Ախց

Հարցնելով Երուսաղեմ կերթան:
ԺՄԿ 122 Թփլ/ՆՆ 506 Ծրկ

Հարցնելով Բաղդադ կէրթան:
ԹՄԿ 122 Թփլ/ԱՀԱ 9 Պլս

Հարուստ զութանն ա ավելանում, քյասիբի (աղքատ) երեխեքը:
ԱՂ 48 Երվ

Հացդ դիր հացիս վրեն, հա՛մ տակիցը կեր, հա՛մ վրիցը:
ՓԾԱ 111 Ծրկ/ԺԵԱ 223 Վդպ/ԱԾ 47 Աշտ

Հացն երեսիցը կուտեն:
ԺԵԱ 223 Վդպ/ՀՏՎ 15 Ծրկ/ԱՀ VI, 89 Բլն/ԱՀ XIII, 85 Ալշ

Հենց արա, որ առվի ջուրը չը փախցնես:
ՓԾԱ 112 Ծրկ

Հենց խոսք կա, որ մի փութ մեղրով չի ուտվի:
ԱԾ 39 Աշտ

«Հեչը» ո՛չ բերնին համ կը տա, ո՛չ փորին:
ԱԾ 43 Աշտ

Հեռանալ կա, մոռանալ չը կա:
ԱԾ 41 Աշտ

Հին դարմանը քամուն չեն տալ:
ՊԺԲ 51 Աշտ/ԳԱ 5 Վղպ/ԺԵԱ 231 Հթ

Հիվանդը որ լավանալու ըլնի, բժիշկը մոտ կը գա:
ՓԾԱ 112 Ծրկ/ԹՄԿ 125 Թֆլ

Հիվանդը որ գնալու ըլնի, մատաղը չի օգնե:
ՓԾԱ 112 Ծրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԱԾ 42 Աշտ

«Հո՛» կա՝ կալ կը բերա, «հո՛» կա՝ կալեն կը հանա:
ԱՀ VII—VIII, *471 Ալշ/ՎԱ 28 Վղպ*

«Հո՛» կա՝ դուս կը տանի, «հո՛» կա՝ ներս կը բերի:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԺԵԱ 235 Լո/ՀԺՀ VII, *96 Վղպ*

Հորը փողով պսակվողը կնկան խաթրը *(հարգը)* չգիտե:
ԱՆ 49 Նխջ

Հորթը խաչերկաթին կը կապեն, սատանին կը քըրֆեն *(հայհոյեն)*:
ԱԳ 48 Կրն

Հորն ողորմի կա, «որ շան որդի» ասելուց վատ է:
ՄԹ 24 Ծրկ

Հոփին *(ափին)* թքողը, միրքին չի թքի:
ԱԳ 48 Լո

Հունար *(շնորհք)* ունես, զարկե ծոցիդ պաս պահի:
ԳԱ 8 Վղպ/ԺԵԱ 234 Լո/ԱԾ 26 Աշտ/ԺԵԱ 247 Հղկ/ՓԾԱ 97 Ծրկ

Հուշիկ-հուշիկ *(կամաց-կամաց)*, կուզաս պառվի տեր ողորմեն:
ԷԱ 4 Ալշ/ԱԾ 38 Աշտ/ԺԵԱ 188 Վն/ԼՄ 1880, 44 Բլն/ՎԱ 28 Վղպ

Հուսով ապրող, անհուս ա մեռեր:
ԱՀ XVIII, *50 Ալշ/ԱՀ* VII—VIII, *500 Ալշ*

Ձեռը ձեռ կը լվանա, երկուսն՝ երես:
ԹՄԿ 129 Թֆլ/ՆՆ 508 Ծրկ/ԱԾ 44 Աշտ

Ձեռի տուրսը *(առատաձեռնություն)* սրտի վրա մաշուր *(հայտնի)* կուլի:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձեռնից դնող կատուն մուկ չի բռներ:
ԱՀԱ 9 Պլս/ԳԹ 109 Սլմ

Ձեռս ցավա լավ ա՝ քանց բերանս:
ՀԺՀ VII, *96 Վղպ*

Ձեռտ եղոտ է, գլխիդ քսե՛:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձեռքը կուտա, անձը կը սիրվի:
ՆՆ 507 Ծրկ

Ձեռքդ չը հասած տեղը մի՛ երկընցնի:
ՈՒՋ 139 Ջթ

Ձի չեղած տեղը էշն էլ մեծ գին ունի:
ԱԳ 43 Ծրկ

Ձիավորին հասի, ոտավորը քու մոտն է:
ԱՀ VI, *91 Բլն*

Ձիի աքացուն ձին կը դիմանա:
ԿԾ 1 Դրբ

Ձին քհիրը *(ցից)* պոկեց, առաջ իրան դիպավ:
ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԳԱ 59 Վղպ/ԱԾ 44 Աշտ

Ձիուց ընկնողը չի վնասվի, իշից ընկնողը կը վնասվի:
ՓԾԱ 131 Ծրկ

Ձին կը խաղա՝ ձիավորը կը գովեն, բուրը կը կտրե՝ ձեռքը կը գովեն:
ԼՄ 1880, 36 Բլն/ԺԵԱ 249 Հղկ

Ձին կը չորնա՝ մեյդանը *(հրապարակ)* կը մնա, կարիճը մեռնի՝ շունը կը մնա:
ԺԵԱ 249 Հղկ

Ձին՝ հորը, աղան քեռուն կը նմանի:
ԿԾ 1 Դրբ

Ձին ձի անողը տերն է:
ԺԵԱ 202 Տրպ

Ձին ձիի հետ կը քերվի, եզը եզին:
ԱՆ 50 Նխջ

Ձին տիրոջը տակին հաղ կանի:
ԺԵԱ 213 Վղպ

Ձին քըհնի *(վարձույթ)* տակը կը սատկի:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձմեռ բռե *(պարտքատացնել)*, գարուն կթե:
ՀԺՀ VII, *91 Ալշ*

Ձմեռը համամչի *(բաղնեպան)*, ամառը բաղմանչի *(այգեպան)*:
ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԳԱ 59 Վղպ/ԲԱ 27 Դրբ/ԹՄԿ 129 Թֆլ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ձվով որ ձեն բաց ըլներ, հավի ոռը բլբուլի ձեն կը հաներ:
ԱԾ 44 Աշտ/ԺԵԱ 295 Վղպ

Ձուկ բռնողը ջրեմեն չի վախենա:
ԹՄԿ 128 Թֆլ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ձուկը գլխից պիտի բռնես, որ չը փախչի:
ՓԾԱ 113 Ծրկ

Ձուկը երբ բռնես, թազա *(թարմ)* յա:
ԳԱ 24 Վղպ/ԱԾ 44 Աշտ/ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձուկը ջրումը գին չի ըլիլ:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձուկը թոռով *(ուռկան)* են որսում, մարդը՝ խոսքով:
ԲԱ 27 Դրբ

Ձուկն ի ծովուն, թաժա պանիր խետ հովվուն:
ՎՍ II, *145 Վն*

Ղարլու (*չրով*) փլավ, հոգիս թռավ:
ԱՂ 18 Լռ

Ղազը (*սագ*) եփես, ղազան (*պղնձե աման*) կը լցնի:
ԿՇ 1 Ղրբ

Ղազը ղազի հետ, հավն էլ խոռոզի (*աքլոր*) հետ:
ՓՇԱ 114 Շրկ/ԱՇ 45 Աշտ/ԺԵԱ 249 Հղկ

Ղազը ղազի հետ, քաչալ հավ չիլ (պխսակավոր) *խորոզի հետ:*
ԼՄ 1880, 27 Բլն

'Ղազու տիրուն հավու հավկիթ չխնայեն:
ԱՀ XIII, *86 Ալշ*

Ղալպ (*կեղծ*) մարդ ուր քուց (*գրպանից*) կուտի:
ԱՀ XX, *109 Ալշ*

Ղալպ փողը կտրողն էլ չի վերցընի:
ԳԹ 113 Ալմ/ԲԱ 27 Ղրբ

'Ղակ հաղող ուտողի ակռեքը (*ատամներ*) կառնվի:
ՀՏՎ 17 Շրկ

Ղարիբ զեղ ման եկողը ձեռին երկար գազանակ պտի ունենա:
ԳԱ 5 Վդպ/ՄԹ 27 Շրկ/ՓՇԱ 113 Շրկ

Ղուշը (*թռչուն*) որ թռավ, էլ ձեռք չի գա:
ԱՇ 45 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ

Ղուշն իր թևիցը քրեհ (*վարձ*) չի ուզում:
ԱՀ XI, *115 Բրչ/ԺԱԲ 85 Ախց*

Ճամբեն որ դուզ (*ուղիղ*) ըլնի, սելը շուռ չի գա:
ՄԹ 28 Շրկ

Ճամբեն միշտ բոստանի (*բանջարանոց*) կշտից չի ընկնիլ:
ՀԺՀ VII, *83 Աստ*

Ճամբից դուս եկողի աչքը դուս կը գա:
ԱՇ 46 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ

Ճամբորդ անհաց չէղնի, հովիվըն՝ անկրակ:
ԱՀ XX, *109 Ալշ*

Ճամբորդի գնալն իր ձեռն է, դառնալն՝ աստծու:
ՓՇԱ 114 Շրկ/ԱՇ 46 Աշտ/ԱՀ XI, *115 Բրչ/ԹՄԿ 131 Թփլ*

Ճանը (*վեզ*) թոփ (*հավաքել*) կանեն խաղալու համար:
ՀԺՀ VII, *83 Աստ*

Ճանճը ճեննին կը վազի:
ՀԺՀ VII, *83 Աստ/ԹՄԿ 131 Թփլ*

Ճզտիկ կենա մարդու պզտիկ:
ԺԵԱ 170 Ալշ/ԱՀ VI, *91 Բլն/ԼՄ 1880, 37 Բլն*

Ճիկար (*լյարդ*) բերողը միս էլ կը բերե:
ԱՆ 40 Նխջ

Ճիպոտը մեշիցդ (*անտառ*) տ ի, ընկերը զեղիցդ վե կալ:
ԱՇ 46 Աշտ/ԿՇ 15 Ղրբ

Ճիտ (*վիզ*) ծռելով մուրազի (*նպատակ, փափագ*) չեն հասնի:
ՄԹ 28 Շրկ

Ճնճղուկեն վախեցողը կորեկ չի ցաներ:
Բ 1898, 200 Կրն/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Ճնճուղն իր կշեռքով բեռ կը տանի:
ՓՇԱ 114 Շրկ

Ճնճուղն օր ճնճուղ է, էլման (*էլի*) ուրին կը թալե փշի հով:
ԺԵԱ 178 Բլն/ԱԷ 1894, 263 Ալշ

Ճտերը աշնանը կը համրեն:
ՀԺՀ VII, *83 Աստ/ԱՇ 45 Աշտ/ԳԱ 62 Վդպ*

Ճրագը անձեթ չը վառի:
ԱՀ XIII, *86 Ալշ*

Ճրաքուն առանց պատրույքի լիս չի տա:
ԱԺԲ 89 Քնք

Մազը թե զորություն ունենա, էծը մարգարե կը լինի:
ՄԹ 29 Շրկ/ՓՇԱ 14 Շրկ/ՀԺՀ VII, *84 Աստ*

Մազն ու միսը կուզան ու կէրթան:
ԱՂ 49 Պլս

Մուրուքը քեչին (*այծ*) ալ ունի:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Մահեն անդին զեղ չը կա:
ԱՂ 50 Ախց

Մայասըզ (*առանց թթխմոր*) խմոր չի գա:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱԺԲ 88 Քնք ԵՀԳ 108 Եվդ

Ման էկողը յա շորին կը ճարի, յա՝ փորին:
ՊԺԲ 52 Աշտ/ԹՄԿ 139 Թփլ

Մանզաղը սարակի (*մշակ*) ձեռնեն չեն խլե:
ՎՍ II, *145 Վն*

Ման գալող գելը անօթի չի մնա:
ՀՏՎ 18 Շրկ

Մանզղվորի մանզաղը չեն պահե:
ԺԱԲ 94 Ախց

Մանե՛, մանե՛, ման խաթուն, մանը կանե քեզ խաթուն:
ՀԱ 210 Ակն

Մանե՛ տոնին, մանե՛ Զատկին, մի՛ մաներ բարի բարեկենդանին:
ՄՀԹ 1869, 119

Մանեն մանած ա, պատեն կախած ա:
ԺԵԱ 213 Վդպ/ԱՇ 50 Աշտ//ՓՇԱ 114 Շրկ/ԺԵԱ 207 Արճ

Մատանիքին չեն տա, մատին կը տան:
ԳԱ 14 Վդպ/ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ

Մատը կտրողը կսկիծը գիտե:
ՀԺՀ VII, *100 Խրմ*

Մատղի մսով փոր չի կշտանա:
ԹՄԿ 138 Թֆլ

Մարաք ունիս, կարաք ունիս:
ԱՀ VII—VIII, *497 Ալշ*

Մարդ ինչ որ իր գլխին կանի, դուշմանը *(թշնամի)* դուշմանին չի անի:
ԹՄԿ 134 Թֆլ/ԱՆ 47 Նխջ/ԳԱ 19 Վդպ

Մարդ որ իր ուժը չիմանա, կոխ պրծնելու չի դուս գա:
ԱԾ 50 Աշտ/ԺԵԱ 183 Մշ

Մարդ կա, որ աչքն ա սուր, մարդ կա՝ մանգաղն ա կտուր:
ԱԾ 49 Աշտ

Մարդու համար կես քուֆթան էլ ճերիք է:
ԱԳ 50 Ախց

Մարդուս իրա արածը իր աչքին չի էրևա:
ԹՄԿ 135 Թֆլ

Մարդասպանի թուրն անտեր կը մնա:
ԱԳ 46 ԳՆձ

Մարիֆաթը *(շնորհք)* բազարը *(շուկա)* չեն ծախե:
ՄԹ 30 Շրկ

Մարտն անցավ, գարտն անցավ:
ԱԳ 50 Թֆլ

աքու առջևեն գառ չեն վերցրնի:
ԱՀ VI, *93 Բլն*

Մե «չեն»՝ փրկե ամեն չարեն:
ՀՏՎ 18 Շրկ/ԱԳ 50 Ախց/ՀԺՀ VII, *111 Վն/Բ 1899, 554 Քղ/Բ 1898, 333 Դրք/ԹՄԿ 120 Թֆլ*

Բանց «հա» ասեմ միջին մնամ, «չէ» կասեմ կը՝ պրծնեմ:
ԳԱ 7 Վդպ/ՓԾԱ 109 Շրկ

Մեծ ծովին մեջ մեծ ձուկ կըլլի:
ԺԱԲ 82 Ախց

Մեծ ձուկը պզտկին կուլ կուտա:
ԱՆ 39 Նխջ

Մեծ քար վերցնողը զարկելու նպատակ չունի:
ԱԳ 50 Շրկ/ԱԳ 49 Լռ/Բ 1899, 554 Քղ

Մեկ աչքը մյուսին լուս չի տա:
Բ 1898, 603 Մֆղ/Բ 1899, 652 Խն

Մեկ ծաղկից օձը թույն է շինում, մեղուն՝ մեղր:
ՓԾԱ 116 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Մեկ ծառի տակ հազար ոչխար կը սըրվի *(պատսպարվել):*
ԱԳ 48 Երգ

Մեկ կուկուով գարուն չի գալ:
ԵԱ 105 Խոյ

Մեկ ծաղկով գարուն չի գա:
Բ 1898, 378 Դրք

Մեկ ոչխարեն երկու մորթի չի ելլե:
ԱՆ 81 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Մեկ չամչով մեյխանա *(գինետուն)* չի շինվի:
ԱՀ VI, *93 Բլն/ԱՀ* XVII, *49 Ալշ/Բ 1898, 445 Դրք/ՀՊ 1895, № 1235, ՂլԹ/Մ 1885, № 1235, ՂլԹ/Մ 1885, 451 ՂլԹ*

Մեկ տուն երկու տանտերին էլնի, տախտն անավել կը մնա:
ՎԱ I, *122 Վն/ԹՄԿ 136 Թֆլ/ՆՆ 512 Շրկ*

Մեկ փոր հացը, մեկ հոր հաց կը կորցնե:
ՓԾԱ 116 Շրկ/ԵԱ 116 Խոյ/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱՀ XI, *115 Բրչ*

Մեկ փոր հացը, մեկ փուռ հացեն կը հանե:
ԱԱՊ 1855, 100 Պլս/ԱՆ 22 Նխջ

Մեկ հոր հացը, մի փոր հացի չեն ծախի:
ԱԾ 50 Աշտ/ՎԱ II, *152 Վն*

Մեկը թե զանգակ է, մեկել բամբակ պտի ըլնի:
ՀՏՎ 19 Շրկ/ԳԱ 64 Վդպ/ԷԱ 17 Ալշ

Մեկը մեկով, էրկուսն սածով:
ՓԾԱ 116 Շրկ/ԱՀ VI, *92 Բլն/ԺԵԱ 183 Մշ/ԱՀ* VX—XIII, *473 Ալշ/ՁԲ 61 ՁհԺ/Մ 1885, 450 ՂլԹ/ԱՀ* XI, XI, *115 Բրչ*

Մեկուն քառսուն օր խենթ ըսես նե՝ խենթ կ՚ըլլա:
ԱՀ XI, *188 Պլս/ՀԱՎ 1892, 21 Տրպ*

Մեղրը ծախողը մատը կը լըպստի:
ԳԱ 4 Վդպ/ՊԺԲ 53 Աշտ/ԿԾ 5 Ղրբ/ՓԾԱ 115 Շրկ/ԺԵԱ 178 Բլն/ԷԱ 17 Ալշ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ԹՄԿ 168 Թֆլ/ՀԺՀ VII, *84 Աստ*

Մեղրը մատով, կակալը *(ընկույզ)* հատով:
ԱԳ 46 Ձգդ

Մեղրը ուտա մարդի կորիլ տո՛ւ, որ աչքդ ուռչի ոչ:
ԲԱ 30 Ղրբ

Մեմը էփողը գիտե, մեմը բերողը:
ԱՆ 5 Նխջ

Մեշան *(անտառ)* քիչ տանողն է պարպե:
ԺԱԲ 85 Ախց

Մեռլի տեղն էլ մի քիչ լեն պըտի ըլնի:
ԺԵԱ 225 Վդպ

Մեռլիցը խարջ *(հարկ)* չեն ուզի:
ԳԱ 28 Վդպ

Մեռղը չունիս նը՝ մեռղամաճ ունեցի՛ր:
ԱՆ 38 Նխջ

Մեռնեմ գոմշի լեն ճակատին:
ՆՆ 512 Շրկ

Մեռնողի վրա տերը լաց կըլի, տերտերը կուրախանա:
ՄՀ 24 Լռ

Մզրախ *(նիզակ)* զողցողը առաջ տեղը կը պատրաստե:
ՓԾԱ 116 Շրկ/ԱՀ XVII, *49 Ալշ*

Մզրխին ծերով սրբություն չեն տար:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մինչև հասար բարակի, բարակի հոգին դուս կը գա:
ԺԵԱ 225 Վդպ/ԱՀԱ 10 Պլս/ՀԱ 210 Ակն/Բ 1898, 133 Կրն/ՓԾԱ 104 Շրկ/Բ 1898, 425 Կն/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ՎԱ I, *134 Վն/ՀՊ 1895, № 1235, ՂլԹ/ԱՀ* VI, *88 Բլն/Բ 1899, 652 Խն/ՀԺՀ* VII, *106 Ղրբ/Բ 1898, 316 Քղ*

Մի ծառից ճա՛մ թի կըլնի, ճա՛մ ֆորսլի *(հորսելի)*:
ՀԺՀ VII, 96 Վղպ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/Բ 1900, 580 ԿՄ/ԹՄԿ 134 Թփլ

Մի ձեռը որ չես կարա կտրես, պաչի դիր գլխիդ:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ/ԲԱ 16 Ղրր/ԱԷ 1895, 293 Տրպ/ԺԵԱ 182 Մշ/ԼՄ 1880, 36 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 461 Ալշ/ՎՍ I, 131 Վն/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԺԵԱ 231 Հթ

Մի՛ մտնի ակ, կակխի *(արթնանալ)* քոպակ:
ԼՄ 1880, 38 Բլն

Մի շենը լավ ա, քանց էրկու ավերը:
ԳԱ 27 Վղպ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/ԺԵԱ 179 Բլն

Մի տարի զառնություն արա, յոթ տարի գելություն, էլի զառնությունդ կասեն:
ԳԱ 13 Վղպ ԹՄԿ 132 Թփլ

Առաջ անունդ դառ հանիր, ետով գել դառ, կե՛ր:
ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Մի՛ տար շեն տան, տո՛ւր աղեկ մանկան:
Բ 1898, 200 Կրն

Մի փորին էրկու մուննաթ *(խընդիրք)* չի՛ աժի:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ՓԾԱ 116 Ծրկ/Մ 1885, 451 Ղլթ/Բ 1899, 652 Խն/ՎՍ I, 132 Վն/ԱԾ 48 Աշտ/ԺԵԱ 231 Հթ

Մինչև խեյոքը միտք կանի, զիժը տղին կը պսակի:
ՊԺԲ 53 Աշտ/ՓԾԱ 107 Ծրկ/ԺԵԱ 248 Հղկ/Բ 1899, 378 Պլս/ԲԱ 22 Ղրր/ԺԵԱ 179 Բլն/ԹՄԿ 102 Թփլ

Մինչև խելացին կարգվի, խենթին տղան կը հասնի:
ԷԱ 14 Կրն/ԱԷ 1895, 293 Տրպ/ՀԺՀ VII, III, Վն/ԼՄ 1880, 42 Բլն

Մինչև խելոքը պսակվի, գժին էրկու տղա կըլնի:
ԺԵԱ 214 Վղպ

Մինչև խելոքը մտածի, գիժն իր բանը կը տենի:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԱԾ 24 Աշտ

Մինչև խելացին բարկցավ, ծուռ զգեստ անցավ:
ԱՀ VI, 88 Բլն

Մինչև յոթ դուռ չծեծես, մեկը չի բացվի:
ԱՂ 50

Միսն ու ձուկը մի պղնձում չեն էփի:
ԳԱ 60 Վղպ/ԱԾ 44 Աշտ/ՓԾԱ 113 Ծրկ

Մի ս ուտող դշի *(թռչուն)* կտուցը կեռ կըլի:
ԺԵԱ 136 Լռ/ԲԱ 30 Ղրր/ՀՏՎ 19 Ծրկ/ԺԵԱ 179 Բլն/ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Միտքը երկար, ումրը *(կյանք)* կարճ:
ԱԾ 46 Աշտ

Միրուք չունեմ, խոսքս չի անց կենում:
ԳԱ 30 Վղպ/ՓԾԱ 117 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 105 Ղրր/ԹՄԿ 137 Թփլ/Բ 1899, 479 Կն/ԱՀ IX, 188 Պլս/ԵՀԳ 110 Եվդ/Բ 1898, 809 Քղ/Բ 1900, 598 ԿՄ/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1899, 806 Հզր/ԵԱ 118 Խոյ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԼՄ 1880, 39 Բլն

Մկան ճամար կատվիցը մենձ զազան չկա:
ՄՀ 21 Լռ/ՍԽ 27 Զգղ/ՎՍ II, 146 Վն

Մկան շեռը ջաղցին շան է:
ԺԵԱ 225 Ղզպ/ԵՀԳ 109 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ԱՀ VI, 93 Բլն/ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԹՄԿ 132 Թփլ/ՄՀ 21 Լռ/ՋԲ 61 Ջհմ/Բ 1899, 479 Կն/ԱԱ 116 Պշպ/ԺԵԱ 196 Տրպ

Մկան շեռը ծովի մեջ կէրևա:
ԾԿ 10 Ծտխ/ՎՍ II, 146 Վն/ԺԵԱ 189 Վն

Մնջի լեզուն տերը կը ճասկնա:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԹՄԿ 132 Թփլ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/ՄԹ 17 Ծրկ/ԱԾ 31 Աշտ

Մրջման *(մրջյունի)* բնի բոլոր բան չրուսի:
ԱՀ XVII, 50 Ալշ

Մուկը կատվի ճամար գեշ երազ կը տեսնի:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1898, 301 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ/Բ 1898, 809 Քղ

Մուկը իր էլած ծակը գիտե:
ԱՀ IX, 188 Պլս

Մուկը բռնելու ճամար տունը կրակի չեն տա:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Մուկն ալրտուն խեղճ չի մնա:
ԾԿ 9 Ծտխ

Յաթաղ *(անկողին)* մտնողը ճալավները *(շոր)* ճանե կու:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Յա ճերկ էրա՛, յա թերկ էրա՛ *(վերջ տալ)*:
ԱՀ VII—VIII, 490 Ալշ

Յաշմաղն *(քթկալ)* էղե, որ քիթը կալնե:
ՀՏՎ 20 Ծրկ

Յառ *(լեռ)* պտի բլի, որ ձոր լցվի:
ՓԾԱ 100 Ծրկ/ՎՍ I, 135 Վն/ԱԾ 60 Աշտ

Յարեն *(վերք)* քանի թողնիս, կը խորկնա:
ՄԹ 31 Ծրկ

Նեղն ընկած կատուն ասլան *(առյուծ)* կը դառնա:
ՀԺՀ VII, 85 Աստ

Նան անունը տուր, փեսը վեր կալ:
ՀԺՀ VII, 85 Աստ/ԱՆ 55 Նխջ/Բ 1899, 696 Թվր/Բ 1899, 651, Խն/ՈՒՁ 141 Ձթ

Նունը հիշե, փեսը քաշե:
Բ 1900, 636 Կսր/Բ 1899, 554 Քղ/ԳԹ 110 Սլմ/ՀԺՀ VII, 85 Աստ/ԺԵԱ 245 Ակն/ՀԱՎ 1887, 197 Խոյ/ԺԵԱ 190 Վն/Բ 1900, 590 ԿՄ

Նան գլուխ, շան փոր:
ԱՀ XVII, 50 Ալշ/ԱՀ VI, 95 Բլն

Նանը դարբին արին, առաջ իրենը զոդեց:
ԱՂ 50 Կտք

Նանից լակոտ վեր կալ, ոչխարիցը՝ գառ:
ԱԾ 52 Աշտ/ՓԾԱ 118 Ծրկ

Շան խաղալը խածելն ա:
ԵԱ 106 Խաչ/ԳԹ 115 Սլմ

Շան հետ լինես շնահոտ կը գաս:
ՊՎ 141 Վն/ՎՍ I, *133 Վն*

Շան հետ մի' լինի դրացի. յա' (*կամ*) թի կը բերե, յա կացին:
ՊՀԿ 1822 Կսր

Շանը ծովը լակելովը, ծովը մուռտառ չի լնի (*պղծվել*):
ՑԱԼ 150 Վն

Շան կատաղելը գլխին կորուստ ա:
ԱՂ 51

Շան կծածը շան մազը կը սաղացնի:
ՎԱ 35 Վդպ/ԱՇ 52 Աշտ

Շան հաչելն էլ մի փեշակ (*արհեստ*) է:
ՓՇԱ 118 Շրկ

Շան հետ ջվալ չեն մտնի:
ԺԵԱ 225 Վդպ/ԱՇ 52 Աշտ/ՀՏՎ 21 Շրկ/ԱՀԱ 12 Պլս/ԵՀԳ 110 Եվդ/ԺԵԱ 250 Հդկ/ՀԺՀ VII, *85 Աստ/ԼՄ 1880, 45 Բլն*

Շանը քանի քար գցես, կը հաչի:
ԳԱ 20 Վդպ/ՓՇԱ 118 Շրկ/ԹՄԿ 146 Թֆլ/ԲԱ 32 Ղրբ/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ՀԺՀ VII, *111 Վն/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ*

Շանը քանի փետին անես, կը հաչի:
ՄՀ 23 Լռ

Շան քոռոտն ա կատաղում:
ԱՇ 52 Աշտ

Շաշը (*խենթ*) ման գալով չես գտնիլ:
ՄՀ 23 Լռ

Շատ անելով շատանալ չի, քիչ ուտելով կավելնա:
ՔՎ 1 Բրդ

Շատ ապրել կա, ուշ մեռնել կա:
ԹՄԿ 144 Թֆլ/ՎՍ I, *133 Վն/ՆՆ 517 Շրկ*

Շատ բան կա՝ մինչև չը սորվիս, չես կարող անի. շատ բան էլ կա՝ մինչև չանես, չես սորվի:
ԹՄԿ 145 Թֆլ

Շատվորի բանին մեռնեմ, քչվորի համին:
ՆՆ 517 Շրկ/ԹՄԿ 145 Թֆլ

Շատ բոբիկն ա էրևում:
ԳԱ 56 Վդպ

Շատ դատես՝ շատ ուտես:
ՊԺԲ 54 Աշտ

Շատ խելացին ծռուն (*խենթին*) աղբեր է:
ՎՍ II, *147 Վն*

Շատվորի շորվեն (*ապուր*) անլի կիգա:
ԱՀ XVII, *50 Ալշ*

Շատին շատ, քչին՝ քիչ:
ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շատեն շատ կերթա, քիչեն՝ քիչ:
ԼՄ 1880, 45 Բլն

Շատ որ ուրախանաս՝ գնա գերեզմաններր. շատ որ տրտմիս՝ էլի գնա' գերեզմանները:
ԺԱԲ 118 Ախց

Շատն ուժից է, քիչը՝ սիրուց:
ԱՀ VII—VIII, *475 Ալշ*

Շաքարը որ ատամ ունենա, իրան կուտի:
ԱՀ XI, *115 Բրչ*

Շենը շեն է, ավերը զեն (*վնաս*) է:
ՀԱ 211 Ակն

Շնից գութան' չի լծվի:
ԺԵԱ 214 Վդպ

Շորը շնորհքի չարեկն (*քառորդ*) էլ չը կա:
ԱՇ 53 Աշտ

Շվաքի կուժը, ի՞նչ գիտե արևի ուժը:
ԱՇ 52 Աշտ

Շունը աղիքով չի կապվի:
ԱՂ 51 Բլն

Շանը պառկած տեղը հացի փշրանք չի լինի:
ՓՇԱ 118 Շրկ/Բ 1899, 554 Քղ

Շունն էլ ուտելիս ձենը կը կտրե:
ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շունն իր աշալով (*օրհաս*) չի սատկի:
ԱՂ 51 Վդպ

Շունն իրա կրենը (*ջրամանը*) չի լիզի:
ՀԺՀ VII, *96 Վդպ/ԵԱ 103 Խաչ*

Շունը կաղալով չի սատկի:
ԹՄԿ 146 Թֆլ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ՊՎ 142 Վն

Շունը կը հաչի, քարվանը կանցնի:
ԳԱ 56 Վդպ/ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ/ԷԱ 1 Կրն/ԱՀ VII—VIII, *476 Ալշ/ԱՀ* VI, *94 Բլն/ԺԵԱ 183 Մշ/Բ 1899, 805 Հդր/Բ 1898, 445 Դրք/ՎՍ* I, *134 Վն/ՀՊ 1895, № 1235 ՂլԹ/ԱԲ* II, *15 Ագլ*

Շունը կը հաչի, քարվանը կը քոչի:
ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 144 Թֆլ

Շուն խաղացնողի ձեռին փետ կըլնի:
ԳԱ 4 Վդպ/ՓՇԱ 119 Շրկ

Շունը հաչելով կը սատկի:
ԺԵԱ 226 Վդպ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԿՇ 5 Ղրբ/ՍԽ 34 Զգզ/ԱՀ VI, *94 Բլն*

Շունը հաչելով կը մեծանա:
ԳԱ 5 Վդպ/ԹՄԿ 146 Թֆլ/ԷԱ 1 Կրն/ԱՀ XVII, *51 Ալշ/ՊՎ 142 Վն*

Շունը հաչելով եկեղեցին չի մուռտառի (*պղծվի*):
ՓՇԱ 119 Շրկ/ԷԱ 1 Կրն/ԺԱԲ 88 Ախց/ԱՇԳ 74 Արբ/ԺԵԱ 179 Բլն/ԱՀ XVII, *51 Ալշ/Բ 1899, 554 Քղ/ՀՊ 1895, № 1235, ՂլԹ/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ*

Շունը հիշե', տեղը քար մը անկե:
Բ 1899, 498 Տոտ

Շունը շալկվորին կը հաչե:
ՄԹ 33 Շրկ/ԺԱԲ 87 Ախց/ԱՀ XI, *116 Բրչ/ԵԱ 109 Խաչ/ԳԹ 116 Սլմ*

Շունը շան ոտը բաց չի թողնի:
ՄՀ 23 Լռ

Շունը շան վրա շատ կը հաչե:
ԱՆ 80 Նխջ

Շունը շեմը կը քաշե, ճարսը՝ կեսուրը:
ԺԱԲ 109 Ախց/ԵԱ 106 Խտջ

Շունը շուն, ի՛նչ բալաք (*խաստուտիկ*), ի՛նչ նախշուն:
ՀԺՀ VII, *85 Աստ/ՎՄ* II, *147 Վն/ԺԵԱ 179 Բլն/ԹՄԿ 155 Թֆլ*

Շունը որ կատղի, դեղը սպանելն է:
ԱՀ VI, *95 Բլն/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ*

Շունը որ սարթ (*խիստ*) լինի, կատուն մարագը չի մտնիլ:
ԿՇ 1 Ղրբ

Շունը ջանը լիզելով զարունք կընկնի:
ՀԺՀ VII, *85 Աստ*

Շունը ջուրն անցնելիս, մինչև ոռին չը հասնի, լող չի տալ:
ԺԵԱ 236 Լռ

Շունը սպանողին քաշ տալ կը տան:
ԱՇ 53 Աշտ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 146 Թֆլ/ԿՇ 17 Ղրբ/Սխ 28 Զգգ/ԼՄ 1880, 45 Բլն/ԺԵԱ 171 Ալշ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/ԵԱ 103 Խտջ/ՀՊ 1895 № 1235 Ղլթ

Շուտ կարգվող, շուտ ակրատ (*նախաճաշ*) ուտող չի փոշմնի:
ԱՀ VI, *95 Բլն/ԱՀ* XVII, *51 Ալշ*

Շուտ վեր կացող շահից (*փորձանք, խռովություն*) կազատի:
ՓՇԱ 119 Շրկ

Ողջ գլուխդ ավետարանին տակը մի՛ դնի:
ՀԱ 211 Ակն/ԱՀ IX, *191 Պլս/ԵՀՊ 113 Եվդ/Բ 1900, 618 ԿՄ*

Ողորմությունն ենպես տուր, որ շապիկդ չիմանա:
ՓՇԱ 119 Շրկ/ԱՀ IX, *190 Պլս/ԹՄԿ 76 Թֆլ/ՄԹ 35 Շրկ*

Ոչխար ունեցողը շուն ալ պահե կու:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ոչխարի փոշին գայլի աչքին օգուտ է:
ԿՇ 3 Ղրբ

Ո՛չ ֆալաքին (*բախտ*) վստահի, ո՛չ քու մալին (*ունեցվածք*) հուսացի:
ԼՄ 1880, 46 Բլն

Ոչխարի դմակը իրան բեռ չէ:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԱԲ 90 Ախց/Հ XI, *116 Բրչ/ԹՄԿ 169 Թֆլ*

Ո՛չ կուտեմ ձեր կոմշին (*սերկեվիլ*), ո՛չ կը քշեմ ձեր գոմշին:
ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ/ԱՇ 62 Աշտ

Ո՛չ սրբին մոմ խոստացի, ո՛չ էրեխուն բլիթ:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ՀԺՀ VII, *86 Աստ/ՀԺՀ* VII, *107 Ղրբ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԵԱ 110 Խտջ/ՀԱ 212 Ակն/ԺԵԱ 215 Վղպ/ԺԱԲ 89 Ախց/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ԺԵԱ 245 Ակն/ՓՇԱ 119 Շրկ*

Ո՛չ քաղցր էղի, որ կլուն (*կուլ տան*), ո՛չ դառն էղի, որ թքուն (*թքել*):
ԱՀ VI, *96 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *484 Ալշ/ԱՆ 26 Նխջ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԺԵԱ 82 Մշ*

Ոսկին տըլի (*ցեխ*) մեջ լե կը փիլա (*փայլել*):
ԱՀ XVII, *52 Ալշ/ԺՄԿ 170 Թֆլ*

Ոսկոր բերող շունը ոսկոր էլ կը տանի:
ԱՆ 41 Նխջ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱՀ IX, *192 Պլս/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՇ 54 Աշտ/ԺԵԱ 216 Վղպ*

Ոսկու արժեքը ոսկերիչ գինա:
ԱՀ XVII, *52 Ալշ/ԲԱ 33 Ղրբ*

Ով որ կըսե ուզածը, կը լսե չուզածը:
ԱՂ 52 Կրն

Ով չուստ, նա կուշտ:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԺԱԲ 81 Ախց/ԳԺԲ 55 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 168 Թֆլ/ԱՆ 28 Նխջ/ՀԱ 212 Ակն/ՎՄ I, *136 Վն/ԺԵԱ 215 Վղպ/Բ 1898, 809 Բղ*

Ով կուշտ, նա չուստ:
ԳԱ 60 Վղպ

Ով պասն ուտե, դու բերանդ մի՛ ծփծփացնի:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ՄԹ 35 Շրկ

Ոտովն ուտենք, անոտը մեր ծառան է:
ՄԹ 35 Շրկ/ԳԱ 9 Վղպ/ՇԿ 15 Շտխ

Որ կը քոչես, նամբու էրկու կողմն էլ ցանա՛:
ԱՀ XVIII, *52 Ալշ*

Որձ էշը քուռակով ման չի գա:
ՆՆ 529 Շրկ

Որ շունը կուզեն սպաննելու, կատղած անուն կը հանեն:
ԱԱ 132 Պշպ

Որ ջուրն ինձ խեղդեց, ես նրան ծով կասեմ:
ՓՇԱ 120 Շրկ

Ջախմախն (*կայծքար*) էնտեղ թափ տուր, որտեղ կրակ չկա:
ԱՂ 53 Ղրբ

Ջախվի գլուխ ձմերուկի փորն է:
ԼՄ 1880, 50 Բլն

Ջամչից հատ-հատ, մեղրից մատմատ, չուրի (*մինչև*) հասանք՝ տեղը դարտակ:
ԺԵԱ 171 Ալշ/ՇԿ 9 Շտխ/ԺԵԱ 190 Վն/ԱՀ VI, *92 Բլն/ԺԵԱ 207 Արճ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԺԵԱ 227 Վղպ*

Ջարչին իրա իշի խասիաթը (*բնավորություն*) գիտա:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԱՇ 55 Աշտ

Ջը հավնած քարը աչք կը հանե:
ՓՇԱ 121 Շրկ/ՆՆ 521 Շրկ

Ջը լացող տղին ծիծ չեն տա:
ՀԱ 212 Ակն/Բ 1899, 478 ԿՆ/Բ 1898, 414

Ջը կանչած տեղը կերուխումի չերթաս:
ԲԱ 34 Ղրբ

Ջկամին կամ լծեցին, եզները հանեց սարերը:
ԱՂ 53 Լռ

Ջհասը կը ծաղկի, պտուղ չի տալ:
ԲԱ 34 Ղրբ

Ջյում (*մինչև*) չքանդվի՝ չի շինվի:
ՎՄ II, *148 Վն/ԱՀ* XX, *110 Ալշ*

Ձոպնի *(հովիվ)* սիրտն օր ուզենա՝ որձ ոչխարից էլ եղ կը հանե:
ՀՏՎ 22 Շրկ/Բ 1898, 445, Դրք/ԼՄ 1880, 34 Բլն/ՀԺՀ VII, *106 Ղրբ*

Ձորթանն էլ թանից ա:
ԵԱ 108 Խոջ

Ձոր աղբը մարդու փեշ չկպնի:
ԱՀ VI, *97 Բլն/ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՇ 56 Աշտ/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ԺԵԱ 175 Խստ*

Ձվանի վրա կոբեկ չեն ցանի:
ԵԱ 110 Խոջ/ՊՎ 142 Վն

Ձուտողի մալը *(հարստություն)* ուտողին հալալ ա:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ՆՆ 521 Շրկ/ԿՇ 6 Ղրբ/ԱՀԱ 13 Պլս/Բ 1898, 346 Քղ/ՄԹ 36 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, *501 Ալշ*

Պաս պահեմ, պաս պահեմ, ագռավի մսո՞վ թաթախվեմ:
ԱՂ 45 Սրմ

Պաս ուտեմ պաս, էն էլ թանե՞ սպաս:
ՄԹ 37 Շրկ/ԺԵԱ 227 Վղպ/ԹՄԿ 149 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ՀԺՀ VII, *107 Ղրբ/Բ 1898, 445 Դրք*

Պահս ուտեմ ու ժաժի՞կ ուտեմ:
ԼՄ 1880, 51 Բլն/ՀԺՀ VII, *111, Վն/ՇԿ 8 Շտխ/Ս 213 Սլմ*

Պատ է պետք, որ ծեփ վերցնե:
ՓՇԱ 121 Շրկ

Պատը փուլ էկած օրը թոզ կըլնի:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԳԹ 113 Սլմ/ԲԱ 35 Ղրբ/ՀԺՀ VII, *86 Աստ*

Պարապ *(դատարկ)* տոպրակին ձին առաջ չի գար:
ՀԱՎ 1890, 383 Տրպ/Ի 1899, 554 Քղ

Պառկած շանը քար չեն զցիլ:
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԼՄ 1880, 51 Բլն/ԹՄԿ 150 Թֆլ

Պեկը *(բեկ)* ընձի կը կանչի, յա Շարուր բրնձի, յա Կողբ աղի պտի ուղարկի:
ԱԷ 1894, 264 Ալշ

Պիտունն ի հող, անպետքն՝ արեզակ:
ԱԷ 1895, 162 Վն/ԺԵԱ 183 Մշ

Պիտունն ի հող, անպետքը հողի երես:
ԺԵԱ 171 Ալշ

Պիտունն ի հող, անպետքն ի շող:
ԱՀ VII—VIII, *502 Ալշ*

Պտուղ տվող ծառի քոքին *(արմատ)* ջուրն անպակաս է:
ՄԹ 38 Շրկ

Ջանքին ձեռքեն բան չազատիր:
ԱՀԱ 13 Պլս

Ջիգրի *(հարազատի)* մրմուռ չտեսնող չի ջինավորե *(դիվահարվել)*:
ՎԱ II, *149 Վն*

Ջոմարդի *(առատաձեռն)* դադածը նամարդն *(անմարդի)* ա ուտում:
ԹՄԿ 150 Թֆլ

Ջորին հաչ *(Երուսաղեմ)* գնալով հաջի *(մահտեսի)* չի դառնալ:
ԱՂ 54

Ջորին չայիրն *(մարգագետին)* է կերեր, արջ՝ գաշխարն:
ԼՄ 1880, 52 Բլն

Ջրեն ու քարեն չվախեցողը՝ աստուծմե ալ չի վախենալ:
ԵԱ 120 Խոջ

Ջրի բերածը, ջուրը կը տանի:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջրի լազաթը *(համը)* նորթն է տեսնում:
ԹՄԿ 151 Թֆլ/ԱԲ II, *15 Ագլ*

Ջրի կուժը ջրի ճամփին կ'կոտրի:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՆ 38 Նխջ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԱՀ XI, *114 Բրչ/ԿՇ 3 Ղրբ/ԱՀ* VI, *87 Բլն/ՎԱ* II, *143 Վն/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 315 Քղ/ՉԲ 61 ՉՀմ/Ս 214 Սլմ*

Ջրի ու կրակի հետ բաս չեն մտնի:
ԱՇ 58 Աշտ/ՓՇԱ 122 Շրկ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջուր բերողն էլ է մեկ, կուժ կոտրողն էլ:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԺԱԲ 82 Ախց/Բ 1898, 133 Կրն/Հ ԱՎ 1891, 116 Տրպ/Բ 1898, 346 Քղ/ԼՄ 1880, 51 Բլն

Ջուրը դուրսը կը թեմիզցընե *(մաքրել)*, արտըսունքը՝ ներսը:
ԱՆ 48 Նխջ

Ջուրը կէրթա, ավազը կը մնա:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԱՇ 58 Աշտ/ԼՄ 1880, 52 Բլն/ԿՇ 5 Ղրբ/ՀԱՎ 1887, 175 Խոջ/ԱՀ VII—VIII, *480 Ալշ/ԺԻԱ 204 Տրպ*

Ջուրը մի տեղ որ շատ մնա՝ կը նոտի:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԳԱ 23 Վղպ/ԲԱ 36 Ղրբ/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ԱՀ VI, *97 Բլն/ՎԱ* I, *135 Վն/ԱԷ 1894, 264 Ալշ/Բ 1898, 378 Դրք/ԳԹ 109 Սլմ/ԱՀԱ 8 Պլս/ԱՀ* VII—VIII, *481 Ալշ*

Ջուրը փոս տեղը գյոլ կը տա *(լճանալ)*:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՇ 57 Աշտ/ԿՇ 5 Ղրբ

Ռազիլ *(ամոթահար)* ըլնելուց՝ մեռնելը լավ է:
ՄԹ 40 Շրկ

Ռուպը (1/8 *արշին*) կոտի *(ցորենի չափ)* տեղ մի՛ ծախե:
ՄԹ 40 Շրկ

Ռուքի *(անկյունի)* քարը որ ծուռ էլավ, պատը ծուռ կը բարձրանա:
ՄԹ 39 Շրկ

Սաղն ի՞նչ կիմանա, կաղն ի՞նչ ա:
ԳԱ 66 Վղպ

Սատանի հետ ճամբա գնա, համա պոչը բաց մի թողա:
ԱՇ 59 Աշտ/ՓՇԱ 122 Շրկ

Սատանի հետ բոստան մի՛ ցանե:
ԱՂ 47 Ախց

Սատանի հետ թուփ *(գնդակ)* չեն խաղա:
ՄԹ 41 Շրկ

Սատանի արտը կարկտինն է:
ԱՂ 51 Բլթ

Սատանի մալ սատանի ճամբով կերթա:
Ա.Հ XVIII, 33 Ալշ

Սատանի չարոխը *(տրեխ)* շուտ կը մաշի:
Ա.Հ XVIII, 34 Ալշ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Սարը սարին չի հանդիպի, մարդը մարդուն կը հանդիպի:
ՄԹ 41 Ճրկ/ՄՀ 22 Լռ/ԿՃ 6 Ղրբ/ԹՄԿ 152 Թֆլ/ԵԱ 114 Խոյ/ԺԵԱ 200 Տրպ

Սև եզը սև օրվան:
ԵԱ 116 Խոյ/ԼՄ 1880, 53 Բլն/ԳԹ 117 Սլմ/ԺԵԱ 184 Մշ

Սև հավը ճերմակ հավկիթ կածե:
ԱՆ 47 Նխջ

Սև ձուկը դեղ է. որին կօգնե, որին չէ:
ՓՃԱ 123 Ճրկ/ԼՄ 1880, 53 Բլն/ԺԵԱ 204 Տրպ

Սև շանը ղարաղուշ *(սև թռչուն)* ա կանչում:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ՆՆ 527 Ճրկ/ԺԵԱ 232 Հթ

Սերը սովորն ա կերե, թանը՝ մոլորը:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ՓՃԱ 123 ՓՃԱ 123 Ճրկ/ԺԱԲ 86 Ախց/ԹՄԿ 152 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԱՆ 12 Նխջ/ԿՃ 6 Ղրբ/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/Ա.Հ VI, 97 Բլն/ԵԱ 103 Խոյ/ՊԺԲ 56 Աշտ/ԱԲ II, 15 Ագլ

Սերը սովորն ա կերե, ձվաձեղը՝ քավորը:
ԺԵԱ 180 Բլն/ԺԵԱ 236 Լռ/ՎՍ I, 136 Վն

Սինամահավքը *(սիրամարգ)* ըրմեն տեղաց կիշկա *(նայել)*, կուրախանա. ոտներուն կիշկա, կը տրտմի:
ԺԵԱ 171 Ալշ

Սպիտակ միսն երևալուց, սև կարկատանը լավ է:
ՓՃԱ 123 Ճրկ/ԹՄԿ 154 Թֆլ/ԱՃ 59 Աշտ

Սպիտակ շունը բամբակ ծախողի վնաս է:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԺԱԲ 110 Ախց/ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ ԱՆ 55 Նխջ/Ա.Հ VI, 98 Բլն/Ա.Հ XVIII, 34 Ալշ/ՎՍ II, 150 Վն/ԵԱ 112 Խոյ/ԺԵԱ 196 Տրպ/Բ 1899, 554 Քղ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1899, 80 5 Հզր/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Սպիտակ փողը սև օրվա համար է:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ՊԺԲ 56 Աշտ

Սիրտը սուփրա *(սփռոց)* չի, որ ամեն մարդի առաջ բաց անես:
ԺԵԱ 228 Վղպ/Պ ԺԲ 56 Աշտ/ԹՄԿ 154 Թֆլ/ԳԱ 20 Վղպ/ԺԵԱ 172 Ալշ/ԹՄԿ 133 Թֆլ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Սոխի անուշը չի լինի:
ՆՆ 527 Ճրկ/ԹՄԿ 154 Թֆլ/ՀԱՎ 1930, 360 Ղրբ/ԱՃԳ 75 Արբ/Ա.Հ IX, 190 Պլս/ԵՀԳ 113 Եվդ/Բ 1899, 480 ԿՆ/ՊՀԿ 1655 Էվր/ 899, 555 Քղ/ՊՎ 143 Վն/Ե Ա 100 Խոյ/ՄԲ 529 Բլ

Սոխի կշտին սխտոր չեն ծեծի:
ԱՃ 60 Աշտ/ՓՃԱ 123 Ճրկ ԵԱ 09 Խոյ

Սոված կատվի ձեռիցը մուկը չի պրծնի:
ԱՃ 60 Աշտ/ԿՃ 6 Ղրբ/ԺԵԱ 192 Արծ

Սրբի խունկ ու մոմն էլ ա պակասում:
ԺԵԱ 296 Վղպ/ՓՃԱ 123 Ճրկ/ԷԱ 2 Կրն/Ա.Հ XVIII, 36 Ալշ/ԳԱ 9 Վղպ

Սրտե ի սիրտ ճամբա կա:
ՀԱ 213 Ակն/ՀՏՎ 25 Ճրկ

Սուփրեն քցելուս հասի, ժամը՝ դուս գալուս:
ԱՃ 61 Աշտ/ԹՄԿ 101 Թֆլ

Վազող ձիու գլխին չեն զարկի:
ՓՃԱ 123 Ճրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ/Ա.ՀԱ 14 Պլս/ԱՆ 44 Նխջ/ՌԻՋ 142 Ջթ/ԵՀԳ 114 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Վազող ջուրը կեղտ չի բռնե:
ԱՃԳ 75 Արբ/ԹՄԿ 85 Թֆլ

Վատ բանը վատ մարդից դուրս կը գա:
ՓՃԱ 124 Ճրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Վարդի թփով էլ լավի խաթերը չեն դիպչի:
ՄԹ 42 Ճրկ

Վարդը քաղի, փուշը կրակի:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ԱՃ 62 Աշտ/ՓՃԱ 124 Ճրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 97 Ախց/ՍԵ 7 ՄԿ

Վարդը քաղողի ձեռը փշով կը ծակծկվի:
ԹՄԿ 157 Թֆլ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Վենձ *(մեծ)* դարդին վենձ խելք է պետք:
ՀՏՎ 27 Ճրկ

Վով հացըմ՝ չտա շան, մաքիմ՝ կտա գելուն:
ՎՍ II, 150 Վն

Վռազողին *(շտապողին)* տղա չի լինի:
Ա Ղ 17

Տախտակի գյորա *(համեմատ)* մեխ կը զարնեն:
ՓՃԱ 124 Ճր

Տամարի *(երակ)* գյորա արին կառնեն:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ՆՆ 530 Ճր կ

Տամպուրով *(լարային նվագարան)* գոմշու գլխին չեն զարնի:
Ա.Հ XVIII, 36 Ալշ

Տան հորթիկ տան եզնեն չվախենա:
ԱԷ 1891, 264 Ալշ/Բ 1899, 805 Հզր/Բ 1898, 445 Դրք/ԺԵԱ 172 Ալշ

Տան տերտերին «օրհնյա տեր» չը կա:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ՍԽ 26 Ջղզ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/ԱԺԲ 91 Քնք/ՄՀԹ 1859, 413 Լռ/ԱՆ 45 Նխջ/ԿՃ 7 Ղրբ/ԺԵԱ 172 Ալշ/ԺԵԱ 232 Հթ/ՀԱՎ 1887, 198 Խոյ/ԱԲ II, 16 Ագլ/Ա.Հ VI, 98 Բլն/ՓՃԱ 124 Ճրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 84 Ախց/ԵԱ 115 Խոյ/ՎՍ I, 137 Վն/Բ 1898, 346 Քղ

Տանտիկինի մի ձեռը գող պիտի ըլնի:
ԹՄԿ 160 Թֆլ/Հ Ա 213 Ակն

Տատրակը որ բուն շինող ըլներ, իր բունը կը շիներ:
ՎԱ 46 Վղպ/ԱՃ 63 Աշտ

Տղա չը հավանող աղջիկը առանց մարդի կը մնա:
ԲԱ 40 Ղրբ

Տղամարդ որ կա դրսու պատ է, կնիկը՝ ներսի:
ԱՀ VI, *99 Բլն*

Տնտես համար տես, թե չէ դատաստանին կէրթաս սևերես:
ՓԾԱ 124 Ծրկ/ԺԱԲ 107 Ախց/ԱԷ 1894, 264 Ալշ/ԼՄ 1880, 55 Բլն/ԵՀԳ 115 Եվդ/ՎԱ II, *151 Վն*

Տուն շինող կացինը դուրսը կը մնա:
ԱՆ 41 Նխջ

Տո՛ւր, մի վախենա. ա՛ռ, մի ամաչիր:
ԲԱ 40 Ղրբ/Սե 9 Մկ/Սխ 32 Զգգ

Ցամքած աղբյուրից ջուր չեն ուզի:
ՄԹ 45 Ծրկ

Ցավը լեռներուն են ավել՝ չեն դիմացել, առել մարդուն են ավել:
ՀԱ 213 Ակն

Ցավը քաշողը գիտե:
ՄԹ 45 Ծրկ

Ուզան բերանը կթան կով մը կաժե:
ԺԵԱ 245 Ակն/Բ 1898, 346 Քղ/Բ 1900, 598 ԿՄ/ԱՀԱ 12 Պլս/Բ 1899, 478 Կն/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/Բ 1900, 219 Կսր

Ուզող ուզողից, բուրդը գզողից:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԱԾ 54 Աշտ/ՀԺՀ VII, *108 Ղրբ/ԹՄԿ 172 Թֆլ*

Ուզողի մի երեսը սև, չավողի՝ երկուսը:
ՎԱ 39 Վղպ/ԳԱ 63 Վղպ/ԷԱ 20 Կրն/ՓԾԱ 120 Ծրկ/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԵԱ 109 Խոյ/Բ 1899, 411 Կն/ՀԱ 212 Ակն/ԱՀ IX, *189 Պլս/ԱՀ* VI, *96 Բլն/ԾԿ 9 Ծտխ/Բ 1898, 302 Խն/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/Բ 1899, 805 Հզր/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1899, 696 Թվր/Բ 1898, 745 Զթ*

Ուժդ չհաղթած քարը մի՛ վերցներ:
ԼՄ 1880, 47 Բլն

Ուլը մորթի՝ հարկ (*խնջույք*) արա, հարսնությունդ թարկ (*վերջ տուր*) արա:
ԳԱ 21 Վղպ/ՓԾԱ 120 Ծրկ

Ուլը քթոցի տակը չի կենա:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ՀԺՀ VII, *86 Աստ/ՓԾԱ 120 Ծրկ/ՀԺ* VII, *92 Ալշ/ԱՀ* VI, *96 Բլն/Ս 216 Սլմ/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ*

Ուղտին գդալով չեն ջրի:
ԳԱ 25 Վղպ/ՓԾԱ 120 Ծրկ/ԱՀ VI, *80 Բլն/ՊՎ 142 Վն/ԶԲ 60 ԶՏմ/ՎԱ* I, *134 Վն/ԱՆ 77 Նխջ/ՀԺՀ* VII, *79 Աստ/ՀԺՀ* VII, *108 Ղրբ/ԺԵԱ 230 Հթ*

Ուղտը որ սատկի, կաշին մի իշաբեռ ա:
ԳԱ 2 Վղպ/ՓԾԱ 120 Ծրկ/ԹՄԿ 170 Թֆլ/ՎԱ II, *140 Վն/ԹՄԿ 140 Թֆլ/ԺԵԱ 236 Լռ/ԷԱ 12 Ալշ/ԱՀ* VI. *79 Բլն*

Ուղտը սատկի էլ, կաշին գնոջ (սուղ) *ա:*
ԱԾ 55 Աշտ

Եզը ինչքան ընկնի, կաշին մի ձիաբեռ ա:
ԺԵԱ 210 Վղպ

Գոմշի կաշին եզան բեռ է:
ՄԹ 6 Ծրկ

Ունիս ըլիկ (*դրամ*), բաղաջ՝ իմ յարը դու ես, չունիս ըլիկ, բաղաջ՝ իմ դևը դու ես:
ՆՆ 519 Ծրկ/ԱՂ 47 Ախց/ԷԱ 1 Կրն

Ուռը մատղշութ (*դալար*) կօրվի:
ԱՀ XVIII, *52 Ալշ*

Ուռը քանի թեզ օլորես, լավ կօլորվի:
ԱՀ XI, *116 Բրչ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ*

Ուռը ուռուց կօլորեն, տղան՝ աղեկուց:
ԺԱԲ 81 Ախց

Ուրիշին համար լացողը իրեն աչքերեն կը զրկվի:
ԺԱԲ 99 Ախց/ԼՄ 1880, 47 Բլն/ԱՀ XI, *113 Բրչ/ԹՄԿ 171 Թֆլ/ԺԵԱ 198 Տրպ*

Փեշքաշ (*ընծայված*) ձիու ատամներին չեն նայի:
ՓԾԱ 125 Ծրկ/ԳԱ 23 Վղպ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԱՆ 48 Նխջ/ԺԵԱ 202 Տրպ

Փորը փողին շան չէ:
ՓԾԱ 125 Ծրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Փուշը մեկ-մեկ կը հանեն:
ԺԵԱ 237 Լռ/ՀԺՀ VII, *87 Աստ*

Փուշը մտած տեղիցը կը հանեն:
ՈՒՉ 142 Զթ

Փուշը փուշ է, մարիֆաթը (*շնորհքը*) անուշ է:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ՎԱ I, *138 Վն/ՍԵ 9 Մկ/ԱՀ* VII—VIII, *484 Ալշ/ՖԱԼ 151 Վն*

Փուքս փչողի խոսքը չի անց կենա:
ԳԱ 22 Վղպ/ՓԾԱ 125 Ծրկ

Քամին քարեն բան չի տանի:
ՓԾԱ 126 Ծրկ/ԺԱԲ 88 Ախց/ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԱՀ XIX, *95 Ալշ/ՀԺՀ* VII, *107 Ղրբ*

Քանդելը հեշտ է, շինելը դժվար:
ՄԹ 46 Ծրկ/ԱՀ XI, *117 Բրչ/ԱՀ* XIX, *97 Ալշ/ՓԾԱ 126 Ծրկ*

Քաշած (*նետած*) քարը ետ չի՛ դառնալ:
ԱՆ 44 Նխջ

Քաչալը որ դեղ անող ըլնի, իրա գլխին կանի:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԺԵԱ 232 Հթ/ՎԱ I, *138 Վն/ԺԵԱ 172 Ալշ/Բ 1898, 445 Դրք/ՓԾԱ 126 Ծրկ/ՊԺԲ 58 Աշտ/ԹՄԿ 165 Թֆլ/ԺԵԱ 237 Լռ/ՀԱ 214 Ակն/ԵԱ 107 Խոյ/ԱԲ* II, *16 Ագլ/ԿԾ 1 Ղրբ/ԺԱԲ 98 Ախց/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ԱՀ* IX. *191 Պլս/ԱՆ 52 Նխջ/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ*

Քիչ բարձի, շուտ դարձի:
ՓԾԱ 126 Ծրկ/ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԱՆ 11 Նխջ/ԱՀ VII—VIII, *504 Ալշ/ԱՀԱ 15 Պլս/ՀԱ 214 Ակն/ԵՀԳ 116 Եվդ/ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԺԵԱ 291 Տրպ/Բ 1900, 186 Մրշ/Բ 1898, 378 Դրք/Ս 211 Սլմ/ԱՀ* XI, *116 Բրչ/ԳԱ 31 Վղպ*

Քոռ աչքից արցունք չի գա:
ՀՏՎ 30 Ծրկ/ԱՀ XIX, *96 Ալշ/ԼՄ 1880, 59 Բլն*

Քոռ եզը խիալով (*մտադրաղ*) ման կը գա:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ՓԾԱ 126 Ծրկ

Քոռ մուկը ինչքան հող փորե՝ վեր ուր գլխուն կիտա։
ԱՀ VI, 100 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 474 Ալշ

Քոսոտ էծ, հագին (պոչը) ցեց (ցից)։
ԱՂ 55 Մգր

Քոսոտ ձին ղաշավիի (ձիու քերիչ) չըխկչըխկոցից կը փախչի։
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրր

Քոսոտ էծը աղբրի ակիցը ջուր կը խմի։
ԳԱ 6 Վգպ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԿՇ 17 Ղրր/ՍԽ 25 Զգզ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ՎԱ II, 152 Վն/ԱՂ 6 Սսն/ՉԲ 59 ՉՀմ

Քրիստոսին տանդիկին շինեցին, առաջ իրան համար բլիթ արավ։
ԱՂ 7 Ղրր

Քու եղը քեզ ըլնի, իմ չորթանին մի դիպչի։
ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԵԱ 224 Վգպ

Քու լիք քասեն (գավ) մի՛ զարնի ուրիշի դատարկ քասին։
ԱՀ XIX, 95 Ալշ/ԺԵԱ 169 Ալշ/ԼՄ 1880, 58 Բլն

Քու ձեռը տար, քու սիրտը բռնի։
ԱՀ XI, 117 Բրչ

Օլորտման (շրջող) կատուն, կաժե նստման (նստակյաց) առյուծ։
ԺԵԱ 180 Բլն

Օխտը հարսի էփած փափեն (խաշիլ) աղի կըլի։
ԹՄԿ 169 Թփլ

Օձ սպանելը չէ շնորհք, օձ թաղելն է շնորհքը։
ԺԱԲ 93 Ախց

Օձից էլ դեղ են շինում։
ԲԱ 43 Ղրր

Օձը ամեն տեղ ծուռը ման կը գա, բնի առաջը կը շիտկի։
ՓՇԱ 126 Շրկ/ԹՄԿ 169 Թփլ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԱՀ VI, 100 Բլն/ՎԱ II, 152 Վն

Օձը արևից կը հարբի։
ԳԱ 4 Վգպ

Օձը դաղձից կը փախչի, դաղձն էլ օձի բնի առաջը կը բուսնի։
ՀՏՎ 31 Շրկ/ԼԱ 19 Կրն/ԺԵԱ 172 Ալշ/ԱՀ VI, 100 Բլն/ՎԱ II, 152 Վն/ԱԲ II, 13 Ագլ/Ս 214 Սլմ/ԺԵԱ 237 Լո/ԺԵԱ 216 Վգպ/ՎԱ 47 Վգպ/ԵՀԳ 117 Եվդ

Օձը քանի շուտ սպանես, քո խերդ (օգուտ) ա։
ԱԺԲ 92 Քնք

Օձը որ օձ ա, մարդի ջուր խմելիս չի խեթի։
ԺԵԱ 229 Վգպ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԺԱԲ 100 Ախց/ԱՀ XI, 117 Բրչ/ԹՄԿ 134 Թփլ/ԼՄ 1880, 61 Բլն/ԺԵԱ 175 Խստ/ՊՎ 144 Վն/ԺԵԱ 246 Ակն/ԱՀ IX, 191 Պլս/ԵԱ 112 Խտջ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՈՒՋ 137 Ջթ

Օձի հուտը սիրվիլ չի։
ԲԱ 49 Ղրր/ԱՀ IX, 180 Պլս

Օձի փուշը լակլակը (արագիլ) կը մարսի։
ԺԵԱ 243 Օշկ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ԱՀ XI, 117 Բրչ

Օձի գլուխը պզտիկուց պիտի ջարդել։
ԵՀԳ 116 Եվդ/ՈՒՋ 137 Ջթ

Օրը գա, բարին հետը։
ԱՀ XI, 117 Բրչ/ՀՏՎ 31 Շրկ/ԹՄԿ 171 Թփլ/ԼՄ 1880, 60 Բլն

Ֆիդան (հետիոտն) ձիավորին ընկեր չի։
ՀԱՎ 1930, 359 Ղրր

Ֆրսանգը (տռիթ) փողով չի առնըվի։
ԳԹ 110 Սլմ

Դ

ՍՈՑԻԱԼ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԿՈԼԵԿՏԻՎԻ ՀԶՈՐ ՈՒԺԻ ԵՎ ԱՆՀԱՏԻ ՄԱՍԻՆ

Ժողովուրդը քնած առյուծ է, որ զարթնավ, էլ չքնի:
ԱՀ VI, *84 Բլն*

Ուայաթի *(ժողովուրդ)* ձենը զարբազանի *(Թնդանոթ)* ձենից բարձր է:
ՄԹ 40 Շրկ

Ուայաթի սիրտը լեն կըլնի:
ՊԺԲ 56 Աշտ

Հազար կը մեռնի՝ մեկ չի շվարի, մեկ կը մեռնի՝ հազար կը շվարի:
ԺԵԱ 187 Վն/ԱՀ VI, *90 Բլն*

Գեղ կանգնի, գերան կը կոտրի:
ԳԱ 2 Վղպ/ՊԺԲ 46 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ/ԹՄԿ 83 Թֆլ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ԿՇ 2 Ղրբ/ԱՀ VI, *78 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *459 Ալշ/ՀԺՀ* VII, *109 Վն/ՇԿ 3 Շտխ/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ԺԵԱ 247 Հղկ/Մ 1885, 423 Ղլթ/ՁԲ 59 ՁՆմ/ԺԵԱ 123 Տրպ/ԵԱ 102 Խտջ*

Մենկ-մենկի վուր տանք, սար կու շուռ տանք:
ԹՄԿ 136 Թֆլ/ՊԺԲ 53 Աշտ/ԱՂ 5 Սսն

Թաք-թաք *(մեկ-մեկ)* ընկնենք՝ սավզի *(կանաչի)* փըռչ *(տերև)* ենք, ջուխտ-ջուխտ *(զույգ-զույգ)* ընկնենք՝ սար կը սըռնենք *(շուռ տալ)*:
ԱՂ 13 Նրգ

Ընկերովի մահը հարսանիք ա:
ԳԱ 16 Վղպ/ԹՄԿ 66 Թֆլ/ԱՂ 6 Սսն/ՓՇԱ 114 Շրկ ԱՀԱ 10 Պլս/ԱՀ VI, *93 Բլն/ՀԺՀ* VII, *91 Ալշ/ԱՎ 1861, 32 Վն/ԱԱ 102 Պշպ*

Էլի *(ժողովուրդ)* հետ սև օրը Զատիկ է:
ՀԺՀ VII, *80 Աստ/ԳԱ 64 Վղպ*

Իմալ գեղի նախիր, պառվու մոզիկն էլ հետը:
ԱՀ VI, *85 Բլն/Մ 1885, 424 Ղլթ/ԱԷ 1894, 200 Ալշ*

Դժոխք քինողը հընկեր շատ կ'օզե:
ՀԺՀ VII, *107 Ղրբ*

Կարպետումդ փաթաթվի, էլի հետ գնա՛:
ՀԺՀ VII, *81 Աստ*

Աշխարքով եղած բանը վախ չունի:
ԱՆ 42 Նխջ

Մի ծաղկով գարուն չի լինի:
ԳԱ 8 Վղպ/ՓՇԱ 116 Շրկ/ԼՄ 1880, 39 Բլն/ԱՀԱ 10 Պլս/ԵԱ 105 Խտջ/ՎԱ II, *146 Վն*

Մեկ եղնով խարոր (արոր) *չըլնի,*
մեկ ծաղկով գարուն չի գա։
ԺԵԱ 256 Շտխ

Մի փունջ ծաղկով մայիս չի գա։
ՊԺԲ 53 Աշտ

Մի ձեռը ծափ չի տա:
ԺԵԱ 255 Վղպ/ՊԺԲ 53 Աշտ/ՓՇԱ 116 Շրկ/ԹՄԿ 132 Թֆլ/ԲԱ 30 Ղրբ/ԺԵԱ 236 Լո/ԱՆ 32 Նխջ/Բ 1898, 133 Կրն/ԼՄ 1880, 38 Բլն/ՀԺՀ VII, 110 Վն/ԺԵԱ 232 Հթ/Ս 215 Սլմ/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԱԲ II, 15 Ագլ/Բ 1898, 378 Դրք/Բ 1898, 316 Քղ/Բ 1898, 745 Զթ

Մենակ ձարսը տղա չի բերի:
ԳԹ 113 Սլմ/ԵԱ 99 Խոյ

Մեկ թուքով յաղղուն *(հրդեհ)* չի մարիր:
Մ 1886, 45 Տրպ

Ձեռքը ձեռք կլվանա, երկու ձեռքը՝ երես:
ԳԱ 56 Վղպ/ՀՏՎ 16 Շրկ/ԱՀ VI, 80 Բլն/ՎՍ II, 144 Վն/ԱՀ XIII, 86 Ալշ/Մ 1885, 424 Ղլթ/ՀԱ 210 Ակն/ՁԲ 61 Զհմ

Երկու ձեռն արժի մեկ գլուխ։
ՎՍ II, 138 Վն

Մի խելքը լավ ա, երկուսը՝ ավելի:
ԳԱ 56 Վղպ/ՓՇԱ 116 Շրկ/ԹՄԿ 133 Թֆլ

Երկու կատու՝ կը խեղդեն մեկ շուն:
Բ 1898, 378 Դրք/Մ 1885, 424 Ղլթ

Մարդս մարդով շեն է:
ԵՀԳ 108 Եվդ/ԱՀ IX, 187 Պլս

Մարդս մարդով ա։
ՊԺԲ 52 Աշտ/ԱՆ 30 Նխջ/ԹՄԿ 134 Թֆլ

Միանակությունը ասսուն կը վայլե:
ԵՀԳ 109 Եվդ/ԱՀԱ 11 Պլս/ԳԹ 109 Սլմ

Մարդամիջի մարդ ունենամ, հազար թուման պարտք ունենամ:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ՊԺԲ 52 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԹՄԿ 112 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԺԵԱ 174 Խստ

Թող մարթ մարթ էլնի, թող պարտկ խազար էլնի։
ՀԺՀ VII, 109 Վն/ՇԿ 12 Շտխ/ԵԱ 100 Խոյ

Անտեր ոչխարը գելը կուտե:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 70 Թֆլ

Սյուրուան (հոտից) *շոկվող ոխճարը գյուլը կուտի։*
ԲԱ 37 Ղրբ/ԹՄԿ 154 Թֆլ

Տերավորին տերն ա տարե, անտերին՝ գելը:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓՇԱ 124 Շրկ/ԹՄԿ 161 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 413 Լո/ՎՍ II, 151 Վն

Գլխին զարկեցին, ըսեց՝ վա՜յ պառեկս *(մեջք)*:
ԺԵԱ 168 Ալշ/ԺԵԱ 193 Տրպ/ՆՆ 504 Շրկ/ԹՄԿ 136 Թֆլ/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ: ԶՐԿՈՂ ԵՎ ԶՐԿՎԱԾ

Աշխարհ արոտ, մենք մեջը կարոտ:
ԺԵԱ 209 Վղպ/ԱՇ 4 Աշտ/ԱՆ 13 Նխջ/ԱՀ VII—VIII, 456 Ալշ/ԱՀ VI, 76 Բլն/ԱՂ 3 Սսն

Աշխարք ծով ա, մենք ծարավ ենք:
ԱՀ XII, 97 Ալշ

Աշխարքը ծով, մեզ համար սով:
ԱՇ 9 Աշտ

Տեղ կա սով ի, տեղ կա ծով ի։
ՊՎ 144 Վն

Ամեն մարդ ուտի՝ ծով ա, սրեն (ներքը) *ինձ հասնի՝ սով ա։*
ԱՇ 3 Աշտ

Հըմենին ծով ի, վըր ձիկ սով ի։
ԺԵԱ 189 Վն/ԺԵԱ 207 Արճ

Ըմենին լոս *(լույս)* ի, մեզի փոս *(մեզ)* ի:
Ս 211 Սլմ

Մնին պուտ-պուտ, մնին փութ-փութ:
ԱՇ 50 Աշտ

Մեկին ութ-ութ, մեկին փութ-փութ։
ՀԺՀ VII, 96 Վղպ

Մեկն ուտելով կը մեռնի, մեկն՝ աչելով:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԱՇ 50 Աշտ

Որը ջուր չի գտնի խմելու, որը կեչուտ *(գետանից)* չի գտնի անցնելու:
ՈԻՋ 142 Զթ

Աշխրքին մեկդին կուլա, մեկդին կը խնդա:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Վուրին ավար, վուրին խավար:
ԹԱԿ 156 Թֆլ

Որը սամուր քյուրք կը հագնի, որը՝ մազե շապիկ:
ԺԱԲ 82 Ալխց

Շատը շատի մոդ կեհա *(կը գնա)*:
ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԱԲ II, 15 Ագլ

Շատը շատին, իշի պոչը (գլուխը, ոտները...) *աղքատին։*
ԺԵԱ 296 Վղպ/ՄԹ 33 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 499 Ալշ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ՎՍ II, 147 Վն/ԱՀ VI, 94 Բլն/ԺԵԱ 232 Հթ

— Ա՞յ քչեր, ո՞ւր աք գնում։
— Շատերի կուշտը։
ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ՀԱ 274 Ակն/ՊՀԿ 1655, Էվր

Եղը եղին կը քսվի:
ԱՇ 18 Աշտ

Եղը եղի վրեն ան ածում, ձավարը հա՛ չոր ան թողում։
ՀԺՀ VII, 79 Աստ

Թաթավը *(անձրև)* ծովը կուգա:
ԱՆ 70 Նխջ

Բերան կա, հաց չկա, հաց կա, բերան չկա:
ՆՆ 485 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ/ԱՆ 21 Նխջ/ԱՀ IX, 187 Պլս/ՀԺՀ VII, 111 Վն

Բերան կա, ապուր չկա, ապուր կա, բերան չկա:
Բ 1898, 414 Դբք

Փլավ կա, իշտահ չկա, իշտահ կա, փլավ չկա:
ԱՆ 22 Նխջ/Մ 211 Սլմ/ԳԱ 1 Վգպ/ՊԺԲ 43 Աշտ/ՓՇԱ 95 Շրկ/ԿՇ 1 Ղրր/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Խելք կա, դովլաթ *(ունեցվածք)* չկա, դովլաթ կա, խելք չկա:
ՓՇԱ 95 Շրկ/Մ 1885, 450 Ղլթ

Հավ կա, կուտ չկա, կուտ կա, հավ չկա:
Բ 1898, 377 Դբք/Մ 1885, 450 Ղլթ

Ո՞վ դատի, ո՛վ ուտի:
ԱՇ 54 Աշտ/ԼՄ 1880, 46 Բլն/ԲԱ 33 Ղրր

Ես փրթեմ *(բրդել)*, դո՞ւ խրթես *(ուտել)*:
ԱՇ 20 Աշտ/ԱՀ VI, 80 Բլն/ՉԲ 60 Չհմ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Ալյուրը մենք մաղեցինք, փախլավան ուրիշը կերավ:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՆ 82 Նխջ

Խմորը մենք շաղվեցինք, գաթան ո՞վ կերավ:
ԱԱ 2 Պլս

Ես էփեցի, դուն կերար:
ՊՀԿ 1655 Էվր

Ո՛վ մաշկեց կաշին, ո՛վ կերավ բիշին *(բլիթ)*:
ԺԱԲ 117 Ախց

Մոզին ես եմ պահում, ղայմախը *(սերուցք)* մոքիրս ա ուտում:
ԱՀ XI, 115 Բրէ

Եզն աշխատի, ձին ուտի:
ՎԱ 14 Վգպ/ՆՆ 493 Շրկ/ԿՇ 2 Ղրր/ԹՄԿ 62 Թֆլ

Էշը կը դատե, ջորին կուտե:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Ջուջուն ածի, պուպուն կրի:
ԺԵԱ 227 Վգպ/ԱՀ VII—VIII, 473 Ալշ/ՎՄ II, 145 Վն/ԱՆ 28 Նխջ/ԿՇ 1 Ղրր

Կուկուն բերավ, ճուճուն կերավ:
ԿՇ 3 Ղրր/ՎՄ I, 130 Վն/ՓՇԱ 110 Շրկ

Ծանճը ածի, ճիճուն տանի:
ԳԱ 9 Վգպ/ԱՇ 46 Աշտ

Հավը կածե, ուրուրը կը տանե:
ԱՆ 7 Նխջ

Հավը կածե, ճիճին կը խմե:
Բ 1898, 316 Բդ

Հավը կածա, կատուն տանի:
ԵԱ 103 Խոջ/ԱՀԱ 9 Պլս

Շատ դատողին՝ շալե շապիկ, քիչ դատողին՝ շարե *(մետաքս)* շապիկ:
ԺԱԲ 82 Ախց/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ԱՀ VII—VIII, 499 Ալշ/ԺԵԱ 183 Մշ

Շատ դատողին՝ շալե շապիկ, քիչ դատողին՝ շիլա (կտավ) *շապիկ:*
ՓՇԱ 118 Շրկ

Շատ անողին՝ շալ շապիկ, քիչ անողին՝ ալ շապիկ:
ԺԵԱ 296 Վգպ/ԹՄԿ 144 Թֆլ

Շատ դատողին՝ շալ շապիկ, քիչ դատողին՝ զառ (ոսկեզօծ թելերով) *շապիկ:*
ՉԲ 62 Չհմ

Շատ մանողին՝ շալ շապիկ, քիչ մանողին՝ մով (կապույտ) *շապիկ:*
ՀԺՀ VII, 85 Աստ

Շատ դատողին քիչն ա պաշար:
ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ

Շատադատք՝ քչկապաշար:
ՎՄ II, 147 Վն

Դառն դատեց, դատարկ նստավ:
ՎՄ I, 124 Վն/ՆՆ 489 Շրկ/ԺԱԲ 98 Ախց/ԱՆ 28 Նխջ/ԱՀ VI, 79 Բլն/ՉԲ 59 Չհմ/ՓՇԱ 118 Շրկ

Խոսքը դատողինը չի՛, ուտողինն ա:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո

Ուտողը չգիտե, բրդողը գիտե:
ԱՆ 5 Նխջ/ՀԱ 212 Ակն/ՎՄ II, 148 Վն/ԺԵԱ 171 Ալշ/Բ 1899, 410 Կն

Բրթողը գիտե, ուտողն ի՞նչ գիտե:
ԹՄԿ 82 Թֆլ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԵԱ 101 Խոջ/ՈԻՉ 141 Չթ/ԱՀ VII—VIII, 489 Ալշ

Ողորմի ուտողին, ոչ ողորմի՛ բրթողին:
ԹՄԿ 169 Թֆլ/ԱԱ 49 Պշպ

Ջոռն *(ուժեղ, հարուստ)* անզորին կերել ա:
ԺԵԱ 293 Վգպ/ԱՇ 20 Աշտ/ԺԵԱ 245 Ակն

Զորբին սինոռ *(սահման)* չը կա:
ԱՀ XII, 100 Ալշ

Աշխարք զորբին է:
ԱՀ VI, 75 Բլն

Զրկանքով հարստացողի վերջը փուն է:
ԼՄ 1880, 20 Բլն

Կապրի զրկվողը, չի ապրի զըրկողը:
ՀՏՎ 14 Շրկ/ԱՀ XIII, 84 Ալշ/ԱՀ VI, 87 Բլն/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԹՄԿ 78 Թֆլ

Զրկվողն ապրեր է, վա՛յ եկեր զրկողին:
ՀԱ 206 Ակն/Բ 1900, 185 Մրշ

Աշխատողը անոթի չի մնա:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 74 Թֆլ

Բանուկ ձեռքը չի մուրա:
ԱՆ 39 Նխջ/ԳԹ 120 Սլմ

Ով կը դատի, նա կուտի:
ԳԱ 32 Վգպ/ՊԺԲ 55 Աշտ/ԹՄԿ 172 Թֆլ

Բանն ո՛վ անի՝ ես ու դու, հացն ո՛վ ուտի՝ ես ու դու:
ԺԵԱ 218 Վգպ/ՊԺԲ 45 Աշտ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԿՇ 6 Ղրր/ԵԱ 116 Խոջ/ՎՄ II, 135 Վն

ՀԱՐՈՒՍՏ ԵՎ ԱՂՔԱՏ: ՏԵՐ ԵՎ ԾԱՌԱ

Թոնիրը հով, վրեն բով, տասներկու հոգի, մի ստերչ կով:
ԳԱ 56 Վգպ/ԺԵԱ 173 Խստ

Գարի հաց, թթու թան, պապեն ուտե՝ երթա գութան:
ՓՇԱ 97 Շրկ/ԼՄ 1880, 15 Բլն/ԺԵԱ 173 Խստ

Գարու հաց, թթու թան, աս ի մեր ճակատը գրված:
ԵՀԳ 103 Եվդ/ԱՀԱ 6 Պլս

Բան պակաս չի — մին հաց ու թան, մին էլ թունդիր ու ցան:
ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԼՄ 1880, 11 Բլն

Անհաց բողկի տեր է:
ՓՇԱ 93 Շրկ/ՎՍ I, 121 Վն

Հացն էղե ձիավոր, մենք ոտավոր, չենք հասնի:
ԺԵԱ 182 Մշ/ԱՇ 42 Աշտ

Հացը հետավորել է, մենք փետավորել, էլի ետևից չենք հասնում:
ՓՇԱ 112 Շրկ

Մեկ թել քաշես՝ հազար կարկտան կը թափի:
ԷԱ 14 Ալշ/ԹՄԿ 141 Թփլ

Թունդիրն ածես՝ շորահոտ չի վեր ըլի:
ՊԺԲ 48 Աշտ

Տունը վուր կրակ տաս, շուրահոտ չի վեր ըլի:
ԹՄԿ 162 Թփլ

Որ հազա՝ գոտին կը կտրի:
Բ 1898, 302 Խն/Բ 1898, 480 Կն/ՀԱ 241 Ակն

Մուկն ընկնի նե՝ գլուխը կը պատռի *(տունը բոլորովին դատարկ է):*
ԱՆ 77 Նխջ/ՀԱ 251 Ակն/Բ 1899, 480 Կն

Մուկն ընկնի ամբար, իր պոչ չ'ալրոտի:
Բ 1899, 806 Հզր

Երկու ձեռ եմ արել, մի գլուխ, էլետ չեմ կարըմ ապրել:
ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ

Աղքատը որ հավ կուտե, յա հավն է հիվանդ, յա՝ աղքատը:
ՀՏՎ 31 Շրկ

Շմոյի տուն շեն ա, մի ձեռը կուն *(գոմաղբ)*, մեկը՝ թթուն:
ԱՂ 7 Բթլ

Ճնճղուկն ալ կապրի, ամա իրան ճըռվըներեն բեյլու *(հայտնի)* է:
ԺԵԱ 249 Հղկ

Արևու շոքին, կը ճենճերա մշկու հոգին:
ԷԱ 16 Ալշ

Ջյունը հի՞նչ ա գիտում, թա աղքատը փետ չոնի:
ԲԱ 27 Ղրբ

Էծը քյասիբի կովն է:
Մխ 35 Զգգ

Աղքատը գիշերվան աղքատն է:
ԷԱ 18 Ալշ

Ճուրով ակլորը լավ է, քանց փուրով ակլորը:
ԹՄԿ 145 Թփլ

Ուտելով բանջար, եղանք անճար:
ԵԱ 116 Խտջ

Գողն էկավ, սևերես գնաց:
ԺԵԱ 210 Վգպ

Փետե կրակ, մարխե ճրագ *(աղքատի վառելիքը և լույսը):*
ԹՄԿ 165 Թփլ

Մին կարկատան ունեմ, քառսուն ծակ:
ՀԺՀ VII, 74 Աստ

Արեգակը փուխարուն *(աղքատի)* կարպետն ա:
ԵԱ 111 Խտջ

Տունը պարան մը չկա՝ օր կախվի:
Բ 1898, 809 Քղ

— Իդա *(այս)* նեղութեն հարի *(մինչև)* ե՞բ պտի քաշինք, ափո *(հայրիկ):*
— Ջուրի *(մինչև)* քառսուն օր:
— Ընդրնե ետև՞:
— Կը սովրինք:
ԱԷ 1894, 264 Ալշ

Քյասիբի բախտն իրան խռով ա:
ԱՇ 65 Աշտ/ԺԵԱ 229 Վգպ

Քյասիբի օրորոցը պտի կրակ ընկներ, էրվեր:
ՀԺՀ VII, 97 Վգպ

Աղքատի օրոցքը կոտրի:
ՆՆ 480 Շրկ

Աղքատի երեսը պաղ կերևա:
ԱՆ 34 Նխջ/ԵԱ 120 Խտջ/Ա 1889 Ա 48 ՀՃՆ

Քյասիբի էրեսը սև ա:
ԺԵԱ 229 Վգպ/ԱՇ 65 Աշտ

Աղքատի կով ըլեր, ցամքած կըլեր:
ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 91 Շրկ

Գելն ընկավ սուրույի *(հոտ)* մեջը, վա՜յն էկավ մեկի տիրոջը:
ՎԱ 7 Վգպ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԵԱ 119 Խտջ/ԺԱԲ 108 Ախց/Մխ 27 Զգգ

Գելը օչխարը տարավ, վա՜յ մեկի տիրուչը:
ԹՄԿ 86 Թփլ

Մահն էկավ, վա՜յ մեկի տեր. գելն էկավ, վա՜յ մեկի տեր:
ԺԵԱ 193 Արծ

Գելն ու գրող (հոգեառ), *վա՜յ ըզմեկի տեր:*
ԱՀ XII, 98 Ալշ

Աղքատ իրիցու քարոզը չի անցնի:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԹՄԿ 114 Թփլ

Աղքատ իրիցու քարոզ մարդ չլսեր:
ԱՀ VI, 76 Բլն/ԱՀ XII, 96 Ալշ/Բ 1899, 650 Խն

Քյասըբի մի եզը երկու չի ըլնի:
ԺԵԱ 229 Վգպ

Էն տարին որ ձեթ եղավ, ջուրն աղքատին լույս ավեց:
ՀԺՀ VII, 90 Ալշ

Ընկուկ *(ընկած)* բերնին բարև չկա:
Բ 1898, 378 Դրք

Խեղճի ձեռը բռնող չի ըլի:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Խեղճ մարթուն քարը գարիգուսումն *(գառնիկեր)* էլ կու հասնի:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Խեղճին հաց տվող չէ, հըմը *(բայց)* խելք խըրատ տըվող շատ կըլլի:
ԺԱԲ 99 Ախց

Խղճութին ու զղճութին *(զեղծ, ազեղ)*:
ԹՄԿ 113 Թֆլ

Աղքատը բողկ ցանեց, բհիր դուս եկավ:
ԱՇ 3 Աշտ

Էկան-տեսան՝ խեղճ-ֆուխարա, զարկին, գլուխն արին յարա:
ՎՄ II, 139 Վն

Աղքատին էրիս աշող *(նայող)* չկա:
Բ 1898, 378 Դրք

Աղքտին՝ աղբուրն էլ ջուր չի տա:
ԱՀ XII, 96 Ալշ

Աղքտի կրակ լե չկպի:
ԱՀ XIX, 96 Ալշ

Աղքատի մուխն էլ կծու կեղնի:
ԱՀ XIX, 96 Ալշ

Աղքատին տէօնկելը *(զկեռ)* չի հասնիր:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Հաց ու պանիր, կեր ու բանիր:
ԳԱ 59 Վղպ/ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԿՇ 3 Ղրբ/ԱՀԱ 9 Պլո/ՀԱՎ 1890, 166 Տրպ/ԱՀ VI, 89 Բլն

Ա՜խ ու վախով կանցնի աղքատի օրը, էլի կըսէ աստված ողորմած է:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԱՀ XI, 177 Բրչ

Աստված ողորմած ա, խեղճ մարդը մոկոնած ա:
ԽԱ 99 Խոյ/ԳԹ 113 Ալմ

Աղքատությունը երկըթե *(կրակե)* շապիկ է:
ԱԱ 6 Պլո/ԱՀ 77 Բլն

Լավ ա մեռնես, քանց աղքատանաս:
ԳԱ 24 Վղպ

Լավ է մեռնիս, քանց թե շատ աղքատանաս:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 111 Թֆլ

Աղքատին սիրտը կա, ձեռքը չկա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ/ԳԹ 119 Ալմ

Աղքատին հալեն աղքատը կը հասկնա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ/ԹՄԿ 67 Թֆլ/ԱՂ 5 Սան

Աղքատին ծեծեցին, վա՜յ կոնակս կանչեց:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԱՇ 5 Աշտ

Ձուլի *(ցնցոտի)* տակ էլ մարդ կըլնի:
ՄԽ 28 Ձգդ

Աղկտին դուռը ծեծեցին, տանը պարծեցավ:
ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԳԱ 29 Վղպ

Աղքատն ունի հաց ու պանիր, գիշերը քունը չի՛ տանիր:
ԱՆ 21 Նխջ/ՓՇԱ 91 Շրկ/ԵՀԳ 95 Եվդ/ՇԿ 11 Շտխ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ

Աղքատին հացն ուտողը չի կըշտանար:
Բ 1899, 554 Քղի

Աղքտի ձեռ կուտմ՝ տեսան:
ՎՄ I, 121 Վն

Կուզեք կռիվ տեսնեք, գնացեք աղքըտի տուն:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Աղքատի թալանն էլ չվան *(պարան)* մ՚ա:
ԱՀ XIX, 96 Ալշ

Աստված աղքատը խնդացնել ուզե նե՝ էշը կորսնցնել, վերջն ալ գտնել կուտա:
ԵՀԳ 98 Եվդ

Ունեցողի համար ամեն օր Բարիկենդան ա:
ԺԵԱ 215 Վղպ

Ունեցողի համար ամեն օր էլ Զատիկ ա:
ԱՇ 54 Աշտ

Հացը տենե, թացը տենե:
ԺԵԱ 178 Բլն

Ամպի պես կը գոռա *(հարուստ և ազդեցիկ)*:
ՀԱ 216 Ակն

Հարուստի դմակը մենծ կըլլա, ամեն պակաս ծածկե կու:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ԺԵԱ 244 Ակն

Հարուստը դժոխքն էրթա, պզով *(սառույց)* ջուրն հետն է:
Բ 1898, 332 Դրք

Շեն տան տանտիկին շեր *(կարիճ, այրուծ)* կեղնի:
ԱՀ XVIII, 51 Ալշ

Հարուստին կատուն կեցած տեղը ղափլան կու կռի:
Ա 1899, Ա 48 ՀՃՆ

Հարուստին հավը ածան կուլլի, խորոզը՝ *(աքլոր)* կարգհան:
ՀԱ 209 Ակն

Մեծ-մեծ տներ, մեջը՝ սոված շներ:
ԺԵԱ 295 Վղպ/ԱՀ IX, 188 Պլո/ՎՄ II, 145 Վն/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԹՄԿ 139 Թֆլ

Կուշտ տան, քաղցած կատու:
ԱՆ 74 Նխջ

Շեն տան աղջիկ, թազա հացի կարոտ:
ԳԱ 9 Վղպ/ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շեն տան հարս, տաք հացի (շորվի) *կարոտ:*
ՓՇԱ 119 Շրկ/ՎՄ II, 147 Վն

Շեն տան տղա, թաժա խացի կարոտ:
ՊՎ 141 Վն

Շեն տուն, թաղա (նախրի) *հաց:*
ԱԾ 52 Աշտ/ԺԵԱ 232 Հթ/Գվ 141 Վն

Վիր կա լիք հորով հաց, չուտա կուշտ փորով հաց:
ԱՀ VII—VIII, *503 Ա$_{12}$*

Հարուստ մարդը օձ կերավ, ասին՝ դեղ ա. աղքատը կերավ, ասին՝ սոված ա:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓԾԱ 111 Ծրկ

Աղքըտին տղան օձ կերավ, ըսին՝ անոթի էր. հարըստին տղան կերավ, ըսին՝ դեղ էր:
ԺԱԲ 114 Ախց/ՎՄ I, *131 Վն/Մե 4 Մկ/ԹՄկ 113 Թֆլ*

Հարստի հաքին շոր տեհան, ասեցին՝ շնորհավոր. աղքատի հաքին որ տեհան, հարցրին՝ ո՞րտեղից ա:
ԳԱ 18 Վղպ/ՀԺՀ VII, *82 Աստ/ԺԱԲ 107 Ախց/ՎՄ* II, *142 Վն/Բ 1900, 219 Կսր/Բ 1900, 185 Մր$_2$*

Շենին ասին՝ բարով մաշիս, խըղճին ասին՝ քիզ ծվ էրիտ:
ԹՄկ 144 Թֆլ

Աղքատն ասավ՝ կատուն ջիգյար (*թոք*) կերավ, չ՚ավատացին. հարուստն ասավ՝ մուկն երկաթը կերավ, հավատացին:
ՀԺՀ VII, *76 Աստ/ԱՆ 64 Նխջ*

Հարուստը կսեն՝ մուկը երկաթ կուտե, կը հավատան. աղքատը կսեն՝ շունը մածուն կուտե, չին հավատա:
ԱՆ 64 Նխջ

Հարուստը մեռնի՝ գեղն երերա, աղքատը մեռնի՝ մարդ չիմանա:
ՀԱ 209 Ակն

Հարուստը մեռնի՝ աշխարհ թնդա, աղքատը մեռնի՝ մարդ չիմանա:
ԱՆ 21 Նխջ

Հարստի սուտը, աղքատի ըղորթըն ա:
ՎԱ 26 Վղպ/ԿԸ 3 Ղրբ

Հարուստի սուտը աղքըտի օղորթեն աղեկ է:
ԺԵԱ 182 Մ$_2$/ԱՀ VI, *82 Բլն*

Ջենկինի (ունեվորի) *սուտը կը բռնեն, աղքտի ըղորթը չին բռնե:*
ԺԵԱ 249 Հդկ

Հարուստի խենդ, աղքտի հիվանդ:
ԺԵԱ 169 Ա$_{12}$

Խոջի (վաճառական) *հիվանդը աղքըտի ժիրն է:*
ՎՄ II, *142 Վն*

Մինչև հարուստին սիրտն ըլլա, աղքատին հոգին կելլե:
ԱՆ 57 Նխջ/ՊՀԿ 1655 Էվր/Բ 1900, 564 ԿՄ

Մինչև հարուստը բարակի, աղքատի հոգին դուրս կը գա:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ՎԱ 33 Վղպ/ԵՀԳ 109 Եվդ

Ապրիլ կա երկաթ ա, ապրիլ կա արծաթ ա:
ԳԱ 8 Վղպ/ՓԾԱ 94 Ծրկ/ԹՄկ 67 Թֆլ

Ապրել կա դանակ ա, ապրել կա դմակ ա:
ՎԱ 3 Վղպ/ԲԱ 10 Ղրբ

Աղքատը հացի կարոտ է, հարուստը՝ ամեն բանի:
ԱՀԱ 3 Պլս/ԳԹ 108 Ալմ

Թե ունիս՝ իմը դուն իս, թե չունիս՝ իմ դիվը դուն իս:
ԹՄկ 99 Թֆլ/ԱՆ 16 Նխջ

Ջունիս—շուն իս:
ՀԱՎ 1887, 197 Խտջ

Խիղճը շենացավ՝ տաս տարի խիղճ էր. շենը խղճացավ՝ տաս տարի շեն էր:
ԹՄկ 114 Թֆլ/ԱՀ IX, *180 Պլս/ԱՆ 64 Նխջ*

Ուզե հարուստի կատուն, մ'ուզե աղքըտի խաթուն:
ԱԷ 1895, 162, Վն/ԼՄ 1880, 56 Բլն

Աղքատի օրը, հարստի հոր գոռը:
ԱԾ 8 Աշտ/ԳԱ 62 Վղպ

Հարստի աղջիկն առնիլն ա դժար, պահիլը հեշտ ա:
ԱԾ 42 Աշտ/ՓԾԱ 111 Ծրկ

Հարուստին խոսքը անցուկ կ'ըլլա, աղքատինը՝ մոռցուկ:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Շենի խոսկը զանգակ է, խղճի խոսկը բամբակ է:
ԹՄկ 144 Թֆլ

Հարուստին խեը հայտնի չըլլար, աղքատին ալ՝ մեռելը:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Ունեվորին՝ շատ բարեկամ, չունեվորին՝ քիչ բարեկամ:
ԹՄկ 172 Թֆլ

Թե հարուստ ես՝ աչքիս վրա, թե աղքատ ես՝ քաշվի գնա:
ԱԾ 27 Աշտ

Խոջին տեսան, աղքատ մոռցան:
ՎՄ II, *142 Վն*

Քիչը քչին օգտիլ է, շատը շատին օգտած չէ:
ԱՆ 68 Նխջ

Հարուստ չքողա, որ աղքատն իլա:
ԱՀ VII—VIII, *495 Ա$_{12}$*

Աղքըտի ունեցածը հարուստի որսն է:
ԼՄ 1880, 7 Բլն

Աղքտի տղեն գնաց որ խեղդվեր, տեսավ որ դովլաթվորի տղեն կը խեղդվեր՝ ինք հետ դարձավ:
ԱՀ VI, *77 Բլն*

Աղեն որ ձեթ տա, գոքդ բաց արա:
ԳԱ 10 Վղպ/ՀԺՀ VII, *77 Աստ/ԹՄկ 68 Թֆլ*

Պարնին ասին՝ գինի ածող մեռավ:—Վա՜յ նրա միկը, կօսէ, թե չէ ինձ գինի ածող չի պակսի:
ԹՄկ 149 Թֆլ

Քյոխվի գործը որ պրծնում ա, կամ նոքյարին (*ծառա*) ա ծեծում, կամ... քորում:
ԱԴ 14 Լո

Աղեն բարկանա, աղեն գիս կը ծեծե. ես բարկանամ, աղեն գիս կը ծեծե:
ԼՄ 1880, 10 Բլն

ՊԱՆԴԽՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Եզան բեռը որ չծռվի, քարը ղարիբություն չի էթա:
ԳԱ 25 Վղպ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԱՇ 29 Աշտ

Ղարիբին ճացը լեղի ա, ջուրը աղու (*թույն*)։
ԲԱ 27 Ղրբ/ԱՂ 16 Ախց

Ղարիբի ուշքը (*սիրտը*) միշտ եռևն ա:
ԱՂ 16

Ղարիբի ճալը ղարիբը կիմանա:
ԲԱ 27 Ղրբ

Ղարիբի գերեզմանը առանց քարի կը մնա:
ԱՂ 14 Ախց

Ղարիբը բամբասվեց, գանգատավորը շատացավ:
ԲԱ 27 Ղրբ

Ղարիբի մնար (*համար*) մին օրը՝ մին տարի ա:
ԲԱ 27 Ղրբ

Ղարիբ մարդը օտար տեղ երես չի ունենա:
ՓՇԱ 113 Շրկ

Ղարիբի տեղը կամ խանն է, կամ կյուլխան (*մոխրանոց*):
ԼՄ 1880, 26 Բլն

Տնե-տուն՝ տուն կավիրի, գեղեգեղ՝ գեղ կավիրի:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ՀԺՀ VII, *87 Աստ/ՀՏՎ 28 Շրկ*

Տուն փոխես՝ տնով մեկ կը քանդըվիս, գեղ փոխես՝ գեղով մեկ:
ՓՇԱ 125 Շրկ/ԺԵԱ 175 Խստ/ԳԱ 22 Վղպ

ԱՆԱՐԺԱՆՆԵՐԸ ԶԱՐԻՔ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ՇՐՋԱՊԱՏԻ ՀԱՄԱՐ

Ցռան կովը նախրի անուն կավիրե:
ԷԱ 3 Կրն/ԺԵԱ 229 Վղպ/ՆՆ 532 Շրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԼՄ 1880, 57 Բլն/ԺԵԱ 175 Խստ/Պվ 144 Վն/ՇԿ 12 Շտխ

Ցռան մոզին նախրի անուն խաբար կանի։
ԳԱ 60 Վղպ/ԱՀ XII, *98 Ալշ/ԱՂ 4 Սսն*

Քոսոտ մոզին նախրի անունը կավիրե։
ՀՏՎ 30 Շրկ

Մին քոսոտ դանա (ճորթ) *նախրի անունը կը կոտրի։*
ԿՇ 17 Ղրբ ԺԱԲ 88 Ախց

Մեկ քոսոտ էծը սաղ սյուրուլին վնաս է։
ՆՆ 511 Շրկ/ԱՂ 6 Սսն

Մեկը հազարի անունն է կոտրել:
ՓՇԱ 116 Շրկ/ԱՇ 50 Աշտ/ԹՄԿ 132 Թֆլ/ՎՍ II, *146 Վն*

Մեկը հազարի հաց կը կտրի։
ՎՍ II, *146 Վն*

Մեկը կընե, հազարին անունը կելլա։
ԱՀ IX, *188 Պլս*

Մեկի արածը, հազարը չի անե։
ՓՇԱ 116 Շրկ

Մեկ մուկը օխտը կարաս կը մուռտառե:
ՓՇԱ 116 Շրկ/ՎՍ II, *146 Վն/ԹՄԿ 138 Թֆլ/ԺԵԱ 207 Արճ/ԱՆ 59 Նխջ*

Մուկ փշուր մ'ա, ընկնի կարաս՝ կը պղծա։
Մ 1885, 451 Ղլթ/ԱՀ VII—VIII, *Ալշ/ԱՇԳ 74 Արբ*

Մկան ճուտը մեծ կարասն ա մուրտառում։
ԱՇ 46 Աշտ

Մուկնը վեր ջրավեր ընկնի, ջուրը կը հրամի։
ԿՇ 5 Ղրբ

Ճանճը մի բան չի, ամա որ ընկնում ա թանի մեջ, մուռտառում ա:
ԺԵԱ 224 Վղպ/ԺԵԱ 178 Բլն/ԺԵԱ 170 Ալշ

Ճանճը ինքը մի բան չի, հազար սիրտ ա պղտորում։
ԱՇ 46 Աշտ/ՀԺՀ VII, *83 Աստ/ԺԵԱ 202 Տրպ*

Վա՜յ քեզ քաղաք, դատավորդ մանուկ է:
ԺԱԲ 87 Ախց/ՆՆ 528 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ

Վա՜յ քեզ քաղաք, թագավորդ մանուկ է:
ԱՀ IX, *190 Պլս/ԿՇ 6 Ղրբ*

Վա՜յ քզի գեղ, որ ըռես Գըպըռն է:
ԺԵԱ 180 Բլն

Մանուկն եղավ գեղին ըռես, մոխիրն եկավ վրան գեղիս:
ԺԱԲ 87 Ախց

Կազարն արին գեղին զաբուլծ (ստիկան), *վերեն քաշին կարմիր կարուդ* (վերարկու):
ՎՍ II, *143 Վն*

Ագռավն էրին գեղին քեհյա (գյուղապետ), *մոխիր ածեց գեղին վրա։*
ԽԱ 102 Խոջ

Ղաղաղն արին գեղին քոխվա, ռայաթ կանչեց՝ «ճոխ, փաչ»։
ԳԹ 114 Սլմ

ԸՆԿԵՐ ԵՎ ՀԱՐԵՎԱՆ

Մարդուն ընկերովը կը ճանաչեն:
ՄԹ 11 Շրկ/ԱՀԱ 8 Պլս/ՄԹ 41 Շրկ

Լավ ողեն լավ ընկերից կիմացվի։
ԱՇ 32 Աշտ/ՓՇԱ 106 Շրկ

Հացը տաշտիցդ վե կալ, ընկերը գեղիցդ:
ԱՇ 40 Աշտ/ՀԺՀ VII, *83 Աստ/ՓՇԱ 104 Շրկ*

Ընկերդ դունեն, պաշարդ տնեն։
ԽԱ 110 Խոջ

Հընկերը հընկերին թե չը գտնի, աշխարհս ա՜խ ու վախով անց կը կենա:
ՊԺԲ 48 Աշտ/ԲԱ 17 Ղրբ

Մարդի զրիցաընկեր էլ պտի, կռվաընկեր էլ:
ԺԵԱ 295 Վգպ/ԱՇ 20 Աշտ

Ընկերիդ խոսքին հավատա, էլի պինդ կաց քո բանին։
ԱԺԲ 87 Թնք/ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Ազնավի հետ հնգերացար, թառդ թրքանոցըմն ա։
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԵԱ 200 Տրպ

Յարանը *(ընկեր)* յարա *(վերք)* կը բանա:
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԱՂ 2 Ախց/ԱՀ IX, 182 Պլս/ԼՄ 1880, 17 Բլն

Յարանը յարանի տունը կավիրի։
ՎՍ II, 137 Վն

Գեշ ընկերը գեշ յարա կը բանա։
ՄԹ 6 Շրկ

Մոտիկ հարևանը լավ ա, քանց հեռու բարեկամը:
ԺԵԱ 225 Վգպ/ՊԺԲ 53 Աշտ/ԲԱ 31 Ղրբ/ԹՄԿ 132 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 111 Վն

Լավ դրկիցը գեշ բարեկըմեն լավ է։
ԺԱԲ 105 Ախց/ՀՏՎ 11 Շրկ

Սրտակից հարևանը անսիրտ ախպորից լավ ա։
ԱՇ 60 Աշտ/ԱՀԱ 10 Պլս/ԺԵԱ 200 Տրպ

Հին հարևանը բարեկամի հիդ բարեբար (համահավասար) *է։*
ԹՄԿ 125 Թֆլ

Հարևանի հետ կախվիլն էլ հաղ ու պար ա:
ԱՇ 41 Աշտ/ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրկցի հետ սև օրը տոն է։
ՓՇԱ 100 Շրկ

Դըկիցը դրկըցի մոխրին է կարոտ:
ՆՆ 490 Շրկ/Բ 1898, 604 Մֆղ

Հարուստ հարևանը օգուտ ա:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Դրկիցը դրկըցին աշելով՝ ջանը կրակը կը գցե:
ՆՆ 490 Շրկ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ/ԺԵԱ 168 Ա12/ԳԹ 112 Սլմ/ԺԵԱ 200 Տրպ

Վատ հարևանը հարևանին հաչարատեր *(գործիքի տեր)* ա արել:
ԺԵԱ 228 Վգպ/ՆՆ 487 Շրկ/ԵՀԳ 99 Եվդ/ԱՀ XVIII, 36 Ա12

Գեշ դրկիցը լավ հաճըրթի տեր կենե։
ԺԱԲ 105 Ախց/ՀԺՀ VII, 98 Ղրմ

Վատ հարևանը մարդի մարդ կը շինի։
ԺԵԱ 215 Վգպ

Գեշ դրկիցը մարդու մալի տեր կենե։
ՀՏՎ 4 Շրկ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԵԱ 113 Խոյ/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ/ՎՍ II, 146 Վն

Հարևանդ վատ ա, փախի պրծի:
ԳԱ 66 Վգպ/ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Տուն մի՛ գնիր, դրացի գընե:
ԱՆ 17 Նխջ

Դրացիդ խաղաղ, տո՛ւնդ ա խաղաղ:
ԱՀ IX, 191 Պլս

Դրկցի աշխատանքին, ո՛չ թե ունեցածին թամահի *(ձգտել)*։
ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրացինիդ վատ մի ըսեր, յա երգիքդ է, յա դուռդ:
ԺԵԱ 244 Ակն

Դրացինիդ հարսնիք է նե՝ դուռդ մեծ բաց:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Հարևանդ դուռդ եկավ, յա աղն ա պակաս, յա մաղը:
ԱՇ 40 Աշտ

Ջուրդ որ ավելնա, առաջ դրկցիդ ծառի տակը կապի, ետով ուրշի տուր:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Հարևանը հարեվնի հայլեն *(հայելի)* է:
ԹՄԿ 123 Թֆլ

Հարևանի շունն է՛լ լավ պըտի ըլնի:
ԺԵԱ 223 Վգպ

Դրկցի շանը քար չեն գցի, տիրոջ խաթրը կը պահեն:
ՄԹ 7 Շրկ

Փորի հետ բարիշ *(հաշտ)* ըլողը, դրկցի հետ ջիր *(կռիվ)* կըլի:
ԳԹ 110 Սլմ

ԲԱՐԵԿԱՄ ԵՎ ԹՇՆԱՄԻ

Բարեկամդ շատ արա՛, դոնաղլխանեդ *(հյուրասենյակ)* մինը:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ՓՇԱ 96 Շրկ

Մի՛ ունեցիր հարյուր դահեկան, ունեցիր երկու բարեկամ:
ԱՆ 57 Նխջ

Բարեկամը նիղ օրվա համար է:
ԹՄԿ 80 Թֆլ/ՀՏՎ 3 Շրկ

Սրտանց բարեկամը սև օրվան համար է։
ԲԱ 37 Ղրբ

Բարեկամն էն է, որ փիփեռթով (աղցան) *էլ սեր անի։*
ԳԹ 12 Սլմ/ԲԱ 11 Ղրբ

Լավ օրը բարեկամ շատ կուլի:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Աղեկ օրիտ երեսիտ խնդացող շատ կ'ըլլա:
Բ 1899, 377 Պլս

Հին բարեկամը դուշման չի դառնա:
ԱՇ 42 Աշտ

Ո՛չ հին բարեկամ՝ թշնամի, ոչ հին թշնամի—բարեկամ կէղնի։
ԼՄ 1880, 47 Բլն

Բարեկամ կա սրտի, բարեկամ էլ կա փորի:
ԲԱ 11 Երվ/ԳԹ 112 Սլմ

Մարդի աչքը խորունկ փորողը իր բարեկամն է:
ՓԾԱ 115 Ծրկ/ԱՂ 5 Սան

Բարեկամի նետ կեր ու խում արա, առ ու տուր մի անի:
ԺԵԱ 218 Վգպ/ՄԹ 3 Ծրկ/ԲԱ 11 Երվ/ԺԵԱ 223 ԼՌ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԺԱԲ 97 Ախց/ԿԾ 6 Ղրբ/ԱՀ VI, 77 Բլն/ԺԵԱ 232 Հթ/ՀԱ 205 Ակն/ԱԲ II, 13 Ագլ/ՎՍ I, 123 Վն/ԺԵԱ 199 Տրպ

Բարեկամիդ հետ քեֆ արա, առուտուր մի անիլ, թշնամիիդ հետ առուտուր արա, քեֆ մի անիլ։
ԱՆ 26 Նխջ

Բարեկամը չէթալ-չգալով յադացավ *(օտարացավ)*, յադը *(օտարը)* էթալ-գալով բարեկամացավ:
ԺԵԱ 218 Վգպ/ՓԾԱ 100 Ծրկ/ԹՄԿ 92 Թֆլ ԱՀ VII—VIII, 490 Ալ2

Բարեկամացանք՝ բարեբարացանք *(հավասարվեցինք)։*
ԳԺԲ 45 Աշտ/ՓԾԱ 96 Ծրկ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԳԹ 21 Վգպ

Դու փաշա, ես բոշա, բարեկամացանք՝ բարեբարացանք։
ԱԾ 16 Աշտ/ՓԾԱ 101 Ծրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ/ՎՍ II, 137 Վն

Բարեկամդ գլխիդ կը նայե, թըշնամիդ՝ ոտքիդ:
ԱՆ 15 Նխջ/ԼՄ 1880, 12 Բլն/ՊՀԿ, 1667 ՁՄԽ/Բ 1898, 809 Քղ/Բ 1898, 445 Դրք/ԺԵԱ 200 Տրպ/ԳԹ 122 Սլմ

Բարեկամի նացը պատճառներով կուտեն:
ԺԱ II, 62

Բարեկամին նացը թշնամու պես ուտելու է:
ԱԱ 29

Ուտող-խմող բարեկամը ամեն օր խռով կերթա տանից:
ՎԱ 40 Վգպ

Մեկ թշնամին՝ հազար բարեկամեն շատ է:
ԱԱ 10

Դուշմնի խաբրին ականջ չեն կախե:
ՎՍ II, 137 Վն

Ծառը գանգատ գնաց աստծու մոտ կացնիցը, որ իրան կըտրում ա, ասեց՝ կոթը քեզանից ա:
ԳԺԲ 50 Աշտ/ԺԵԱ/195 Տրպ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՓԾԱ 108 Ծրկ/ՊՀԿ 1667 Ձմխ

Ծառը կացնին կոթ չը տար, իրան մահ ու մեռ չը կար։
ԱԾ 35 Աշտ/ՍԽ 28 Ձգզ/ԵԱ 108 Խոջ

Փետի ցեցը իրանից կըլնի:
ԳԱ 29 Վգպ/ՓԾԱ 125 Ծրկ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԼՄ 1880, 57 Բլն/ԲԱ 41 Ղրբ

Ծառին որդը իրմեն է։
ԺԵԱ 245 Ակն

Փետի որդն որ իր միջեն չէղնի, վնաս չկա:
ԼՄ 1880, 58 Բլն/ԺԵԱ 192 Արծ

Ծառին ցեցն իրնից չըլնի, նրան մահ ու մեռ չը կա։
ԱԾ 35 Աշտ

Որդը ծառեն կելլե՝ ծառը կուտե։
ԱՀԱ 12 Պլս

Ցեցը ծառեն՝ ցեցը ծառին։
ՊՀԿ 1667 Ձմխ

Ճինուն փայտին մեջեն կուտա, օչով չիմանա։
ԵԱ 106 Խոջ

Երդն իր միջից կը քանդվի:
ԱԾ 12 Աշտ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Թաքաւորութինը իր միջեմեն կու քանդվի։
ԹՄԿ 99 Թֆլ/ՓԾԱ 104 Ծրկ

Գողը որ տանու ըլնի, եզը նեըթովը կը հանեն:
ԺԵԱ 219 Վգպ ԳԺԲ 46 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ՄՀ 23 Լռ/ՓԾԱ 99 Ծրկ/ԱՀԱ 4 Պլս/ԺԵԱ 193 Տրպ/Մ 1885, 423 Ղլթ/Բ 1898, 378 Դրք/ԺԵԱ 173 Խստ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ՍԵ 3 Մկ/ԱՎ 1861, 32 Վն/ԾԿ 14 Ծտխ/Ս 215 Սլմ

Տանու գողին ճար չինիլ։
ԲԱ 39 Ղրբ/ԺԵԱ 246 Ակն

ԿՌԻՎ ԵՎ ԱՆՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ (ԽԱՌՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԱՂՄՈՒԿ, ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ)։ ՍԵՐ ԵՎ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹՅՈՒՆ

Կռվի վերջը փոշմանությունն ա:
ԱԾ 36 Աշտ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԱՀ XIX, 98 Ալ2

Խռովութենի եղնեն բարիշութեն *(հաշտություն)* կա:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Մարդ ինչքան էլ որ կռիվ էնե, մեկ երես բարիշութենի կը թողնե։
ԱՀ VI, 94 Բլն

Կռվի մեջը չիր ու չամիչ չեն բաժանի:
ԺԵԱ 222 Վգպ/ՄԹ 22 Ծրկ/ԲԱ 24 Երվ

Կռվի միջին տանձ ու խնձոր չեն բաժանում։
ԳԱ 65 Վգպ/ ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ԺԱԲ 89 Ախց

Ծիծը որ ծիծ ա, ծոցըմը իրար կը կպչի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ/ՀՏՎ 12 Ծրկ/ԱՀ XIII, 84 Ալ2

Ծիծը ծոցի մեջ իրար կը դիպչի։
ՄԹ 20 Ծրկ/ՎԱ 22 Վգպ/ԺԱԲ 81 Ախց/ԹՄԿ 117, Թֆլ

Սերը սուր ա դառե, արինը՝ ջուր:
ԳԱ 14 Վգպ/ՆՆ 526 Ծրկ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱՀ VI, 98 Բլն

Կրակն ու բամպակը մեկտեղ չեն կենալ:
ԱՆ 40 Նխջ/ԱՀ VI, 88 Բլն/ԱՀ 80 Նխջ

Դավեն *(ուղտը)* նալբանդին *(պայտառ)* թալս կաշա *(խեթ է նայում)։*
ԵԱ 105 Խոջ/ԳԹ 115 Սլմ/ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Մարդի հետ կռվելիս՝ վերջի բանը միտք արա:
ՓՇԱ 115 Շրկ

Կռիվն էլ կռիվ է, կես կռիվն էլ կռիվ է:
ԱԱ 86

Ճաշի երես, փլավի տակ, կռվի վերջ:
ԺԵԱ 178 Բլն

Մերը մանուկն ուրացավ:
ՀՏՎ 19 Շրկ/ԷԱ 8 Ալ2/ԱՀ IX, *188 Պլս/ՀԱ 248 Ակն/ՈԻՁ 140 Ձթ*

Շունը շապիկ է հագեր, կատուն՝ վարտիկ:
ԷԱ 10 Կրն/ՀԱ 254 Ակն/Բ 1898, 345 Քղ/ԷԱ 105 Խտջ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԵՀԳ 111 Եվդ

Շունը տերը չի ճանաչում:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԱԺԲ 90 Քնք/ՆՆ 518 Շրկ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՆ 75 Նխջ/ՀԱ 254 Ակն/ԺԵԱ 179 Բլն

Գառն ու գելը մեկտեղ կարածեն:
ՓՇԱ 97 Շրկ/ԷԱ 9 Ալ2/ԹՄԿ 86 Թֆլ/ԱԺԲ 86 Քնք/ԱՇ 14 Աշտ

Արինը արնով չեն լվանա:
ՎԱ 3 Վղպ/ՊԺԲ 45 Աշտ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԲԱ 10 Երվ/ԼՄ 1880, 5 Բլն/ՁԲ 62 Ձհմ/ՈԻՁ 137 Ձթ

Արյունը արնով չեն լվանա, ջրով կլվանան:
ԳԱ 27 Վղպ/ՆՆ 484 Շրկ/ԱՆ 50 Նխջ/ՀԱ 204 Ակն/ԱՀ VI, *76 Բլն/ՎՍ* II, *135 Վն/ԱԲ* II, *13 Ագլ*

ՄԵԿԸ ՎԱՅԵԼՈՒՄ Է, ՄՅՈՒՍԸ ՏՈՒԺՈՒՄ: ՈՒԺԵՂՆԵՐԻ (ՄԵԾԵՐԻ) ԿՌՎԻ ՄԵՋ ՏՈՒԺՈՒՄ ԵՆ ԹՈՒՅԼԵՐԸ (ՓՈՔՐԵՐԸ)

Ով կերավ եղն ու ճմուռը, ով զարկեց գլուխը դուռը:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԵԱ 183 Մ2/ԺԵԱ 171 Ալ2

Ով կերավ եղն ու ճմբուռը, ում կոտրեցին կուռն ու ճուռը:
ԱՇ 55 Աշտ/ԵԱ 101 Խտջ/ՀԺՀ VII, *92 Ալ2*

Ո՞վ կերավ գաթան, ո՞վ զարկեց գլուխը պատը:
ԺԱԲ 117 Ախց

Ո՞վ ուտե եղն ու ճմուռը, ո՞վ զարնե գլուխը պատը:
ԺԱԲ 112 Ախց

Դարտն ու ցավը ես քաշեմ, ճրմուռն ուտե Գասպարը:
ԺԱԲ 112 Ախց/ԺԵԱ 291 Տրպ

Պապեր ժուռ *(ազոխ)* կերան, թոռներուն ակռեն հարվեցավ:
ԵԱ 112 Խտջ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՀ IX, *189 Պլս/Բ 1898, 744 Ձթ*

Պապը շլոր կերավ, թոռնի ակռեքը կոթից:
ԹՄԿ 149 Թֆլ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Պապին կերածը թոռան ակռան կառնե:
ԺԵԱ 250 Հղկ/ՇԿ 8 Շտխ/ՎՍ II, *149 Վն*

Հերերը ժուռ կերան, որդկերանց ատամն առավ:
ՊԺԲ 51 Աշտ/ԵՀԳ 106 Եվդ

Հայրը հաղողը կերավ, տղան գինովցավ:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Ուտե որդին, վճարե հոգին:
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՀ IX, *189 Պլս/ԱՆ 7 Նխջ/ՀԱ 212 Ակն/ԹՄԿ 168 Թֆլ/ԵԱ 106 Խտջ*

Ընե որդին, վճարե հոգին:
ԺԱԲ 91 Ախց

Ուտի որդին, տանջվի փոքին:
ԱՇ 55 Աշտ/ԱՆ 7 Նխջ

Կերավ կուզ, ուռավ աղվես, աչքն ելավ տատրկուն:
ԼՄ 1880, 31 Բլն/ԺԵԱ 169 Ալ2/ՄԵ 3 Մկ/ԺԵԱ 188 Վն

Կերավ կուզ, պատռավ թուզ, աչքըն ելավ տատրկուն դուս:
ԱՀ VII—VIII, *469 Ալ2/Մ 1885, 450 Ղլթ*

Արջը մենք խաղացրինք, շաբաշը դուք առաք:
ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԱՆ 16 Նխջ

Մեյմունը (կապիկ) *մինք խաղցրինք, շաբաշն ուրիշը տարավ:*
ԹՄԿ 136 Թֆլ/ԳԹ 121 Ալմ

Խերը տենա Հերապետը, ջարմեն *(տույժ)* քաշի Կարապետը:
ԳԱ 27 Վղպ/ՊԺԲ 49 Աշտ/ԹՄԿ 115 Թֆլ

Մեղքը գործեց Հայրապետը, ջերմեն քաշեց Կարապետը:
Բ 1899, 555 Քղի

Գառը կերավ Կարապետը, ջարման քաշեց Հայրապետը:
ԺԱԲ 117 Ախց

Բանը շինի Հայրապետը, ջարմեն քաշի Կարապետը:
ԹՄԿ 37 Հվր

Կնիկ առնե վարդապետ, ջառմեն քաշի Կարապետ:
ԱՀ VI, *87 Բլն*

Ճաշն ի մամոնց, դերն *(աղբ)* ի պապոնց:
ԱՀ VII—VIII, *475 Ալ2/ԺԵԱ 225 Վղպ*

Գեղ մանի, զավառ զգի, անունն ըլնի Շուշան խաթուն:
ԳԱ 29 Վղպ/ ԱՀ VI, *79 Բլն/ՀԺՀ* VII, *89 Ալ2/ՎՍ* II, *136 Վն*

Գեղ գըղե, գավառ մանե, անունն ըլլի ճարտրին:
ԺԱԲ 100 Ախց/ԱՇ 12 Աշտ/ԱԱՊ 1855, 83 Պլս/ՁԲ 59 Ձհմ

Դավուլը *(դհոլ)* ես եմ կախե, չոկանը *(թակոց)* դու կը զարնես:
ԺԱԲ 104 Ախց/ԺԵԱ 197 Տրպ

Դուք կերաք, դուք խմեցիք, խալխան *(օղակ)* իմ գլխուս անցուցիք:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Ուտողը կերավ, լպզողը մեջտեղ ընկավ:
Բ 1899, 696 Թվր

Ձին ու ջորին կռվան, էշը ոտատակ գնաց:
ՓԾԱ 113 Ծրկ/ՁԲ 61 ՁՀմ/Մ 214 Սլմ/ԱՀ VI, 91 Բլն

Ձին ու ջորին կռվիլ ին, մեջ տեղը էշն է ճխլվի:
ԹՄԿ 129 Թֆլ/Բ 1899, 554, Քղի

Ձին ու ջորին կռվեցին, մեջտեղում էշը սատկեց:
Բ 1899, 696 Թվր/ԺԵԱ 213 Վղպ

Ձին ու ջորին երբ կռվին, վայ կու գա իշու գլխին:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ուղտերը կռվեցին, գյոզակները (ուղտի ձագ) տակը մնացին:
ԿԾ 5 Ղրբ/ՀԱՎ 1930, 361

Ուղտերը կռվեցան, մեջտեղը էշը ճխլվեցավ:
ԹՄԿ 171 Թֆլ

Փիղն ու ուղտը կռվեցին, ոխճարը տակին սպանեցին:
ԲԱ 41 Ղրբ

Կովը հորթին, հորթը կովին, գլուխը ցավի նախրարածին:
ԳԱ 56 Վղպ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ՓԾԱ 110 Ծրկ

Տ... ես, դմփեմ քեզ:
ԱԾ 63 Աշտ/ԿԾ 7 Ղրբ/ԱՀ VI, 98 Բլն

Ո՞վ զողացավ կարագը, ո՞ւմ քցեցին մարագը:
ԱԾ 55 Աշտ

ՈՒՆԵՑՈՂԸ ՉՈՒՆԵՑՈՂԻ ՎԻՃԱԿԻՑ ՉԻ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ: ՎԵՐՔԸ (ՎԻՇՏԸ) ՏԻՐՈՋՆ Է ԱՎԵԼԻ ՑԱՎ ՏԱԼԻՍ

Կուշտը սովածին մանր կը բրթի:
ԺԵԱ 212 Վղպ/ԿԾ 3 Ղրբ/ՓԾԱ 110 Ծրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԱՆ 78 Նխջ/ԱՀ IX, 186 Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԵՀԳ 106 Եվդ/ՍԲ 459 Բլ/ՎՍ II, 143 Վն/Մ 1885, 422 Խրբ/Բ 1899, 772 Մլթ/Բ 1899, 806 Հզր/Բ 1898, 377 Դրք/Բ 1900, 579, ԿՄ/ԵԱ 108 Խոյ/ԱՄ 1886, 74 Սրս/Բ 1900, 350 Կսր/Բ 1898, 315 Քղ/Բ 1899, 411 Կն/ՈՒՋ 139 Ջթ

Կուշտն ինչ գիտի անոթու հալ:
ԺԵԱ 188 Վն/ԼՄ 1880, 30 Բլն/ԱՀ IX, 186 Պլս ԺԵԱ 291 Տրպ/ԲԱ 41 Երվ

Կուշտն ինչ գիտե թը աշխարհս անոթի կա:
ՀԱ 208 Ակն/Մ 1885, 450 Ղլթ/ԵԱ 108 Խոյ

Գեղը սովածությունից չի կարում դարը (սարը) հիլնել (բարձրանալ), ասում են՝ շատ ուտելուցն ա:
ԺԵԱ 210 Վղպ/ՊՎ 134 Վն/Բ 1898, 414 Դրք/ԱՀԱ 5 Պլս/Մ 1885, 422 Խրբ/ԱՀ VII—VIII, 459 Ալշ/ԱՀ VI, 78 Բլն/Սխ 33 Ջղ

Մարդ մարդու դարդ չգիտի, կես գիշերին ժամ կը կանչի:
ԺԵԱ 189 Վն/ՓԾԱ 115 Ծրկ/ԺԵԱ 207 Արճ/ԾԿ 7 Ծտխ/ԲԱ 29 Ղրբ/ԱՀ IX, 187 Պլս/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/Բ 1900, 186 Մրշ/ԵՀԳ 108 Եվդ/ԱԱ 104 Պշպ/Բ 1898, 745 Ջթ

Մեկը մեկին դարդը չիտե, կես գիշերին ժամ կը կանչե:
ԺԱԲ 97 Ախց/ԵԱ 11 Կրն/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ԺԵԱ 179 Բլն/ԱՂ 3 Սսն/Բ 1898, 445 Դրք

Մարթ որ մարթի դարտ չիմանա, կես քշերին ժամ կասի:
ԺԵԱ 224 Վղպ/ՊԺԲ 52 Աշտ/Բ 1898, 316 Քղ/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՀԱ 210 Ակն/ՍԵ 3 Մկ/Մ 1885, 422 Խրբ/ԱՄ 1886, 75 Սրս

Մարթ մարթու դարդը չէր իմանում, կես գիշերին խաղ էր կանչում:
ԹՄԿ 133 Թֆլ

Յադը (օտար) յադի մեռելը հաղ անելով կը թաղի:
ԳԱ 9 Վղպ

Ուրիշի մեռելը ուրիշի աչքին քնած է երևում:
ԱՂ 12 Երվ

Ուրիշի մեռլի վրա աչքը թքով են թրջում:
ԱԾ 53 Աշտ

Ուրիշին համար լացողին աչքը արցունք չի գար:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Ուրիշի հացին իղ քսող չի ըլի:
ԹՄԿ 171 Թֆլ

Սաղն ի՛նչ կիմանա, կաղն ի՛նչ ա:
ՀԺՀ VII, 97 Վղպ

Ղարաթավուղը (սև հավք) անոթի մեռավ, ասին՝ կտուցը ի՞նչ կարմիր է:
ԺԵԱ 196 Տրպ

Աղքատ չես էլել, հո աղքատ հարևան ունեցել ես:
ԱԾ 8 Աշտ/ԹՄԿ 113 Թֆլ

Ցարեն (վերք) տիրոջը ցավ կը տա:
ԺԵԱ 219 Վղպ/ԱԾ 51 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ/ՄԹ 32 Ծրկ/ԱՀ VI, 78 Բլն

Հազար կնիկ հավաքվեն, ցավը ծննդկանինն ա:
ԱԾ 42 Աշտ/ՓԾԱ 110 Ծրկ/ԹՄԿ 125 Թֆլ/ԼՄ 1880, 38 Բլն/Բ 1898, 744 Ջթ

Ցավը քաշողը գիտե:
ՆՆ 532 Ծրկ

Որ ջանեն (մարմնից) ըլնի, ջիգյարը կը ցավա:
ԺԵԱ 296 Վղպ/ԱԾ 58 Աշտ

Էլն (օտարը) ձիկ խոջա (մեծավոր) կասի, ամմա իմ հալն ձիկ բալլի (հայտնի) ի:
ՎՍ II, 138 Վն

ՆՄԱՆՆԵՐԸ ՍԻՐՈՒՄ ԵՎ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ ԵՆ ՄԻՄՅԱՆՑ: ՅՈՒՐԱՅԻՆՆԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՄ ԵՆ ԻՐԱՐ: ՎԱՏԵՐԸ ՉԵՆ ՎՆԱՍՈՒՄ ՄԵԿ-ՄԵԿՈՒ

Նմանը նմանին կը սիրե:
ՆՆ 516 Ծրկ/ԹՄԿ 142 Թֆլ/ԺԵԱ 295 Վղպ/ՎՍ I, 133 Վն

Նման նմանին, սատանեն ուր խնամին:
ՎՍ II, 146 Վն/ԱՆ 17 Նխջ/ՊՎ 140 Վն/ԺԵԱ 170 Ալշ

Անին ու իր նմանին, դեմը ու իր խնամին:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Ջուրի *(մինչև)* չը նմանի, չի խնամի:
ԺԵԱ 171 Ալշ/ԱՀ VI, 90 Բլն

Չնմանի, չխնամի։
ԷԱ 3 Ալշ

Ակռավի խնամին կչեղակը կըլի:
ԱՀ XI, 112 Բրչ/ԹՄԿ 77 Թփլ/ԱՂ 12

Իշու խնամին էլ ջորին կէղնի:
ՀՏՎ 10 Ճրկ/ԹՄԿ 106 Թփլ

Գնա՛ բռնի քե խնամի, որ պոչ քո պոչին նմանի:
ՃԿ 7 Ճոխ/ՎՍ II, 137 Վն/ԳԹ 122 Սլմ

Էծը իծի համար լավ ա, քանց մի սուրու *(հոտ)* ոչխարը:
ԺԵԱ 211 Վդպ/ԱՃ 21 Աշտ/ՄՀ 22 Լռ/ՀԺՀ VII, 80 Աստ/ԹՄԿ 92 Թփլ/ԿՃ 2 Ղրբ/ՓՃԱ 102 Ճրկ/ԱՀ XII, 101 Ալշ

Գծի համար մի գիծը լավ ա, քանց թե հազար խելոքը:
ԱՃ 12 Աշտ/ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ

Գիծը գծին տեսնելուս դազանազը կը պահի:
ԱՃ 13 Աշտ

Խենթը խենթին խնամի, խենթը խենթին կըլմանի:
ԱՃԳ 73 Արբ

Նախրարածի խնամին հորթարածը կուլի:
ԹՄԿ 142 Թփլ

Ռեսի վրա լուս է իջեր, տեսնողը գզիրն ա:
ԼՄ 1880, 52 Բլն

Ռեսի գլխուն լուս իջավ, ո՞վ տեսավ—գզիրը։
ՆՆ 52 Ճրկ/ՃԿ 14 Ճոխ/ՎՍ II, 150 Վն/ԺԵԱ 286 Մշ/Բ 1898, 302 Ն/ԺԱԲ 110 Ախց

Քոխվի վկեն գզիրն ա։
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԿՃ 7 Ղրբ/ՓՃԱ 98 Ճրկ

Տանուտերի վկեն իրա գզիրն ա։
ԺԵԱ 216 Վդպ/ՊԺԲ 57 Աշտ

Գողը դարան կըլլա գողի:
ԺԱ II, 87

Աղվեսի վկան իրա պոչն ա:
ԱՂ 12 Երվ/ԱՂ 12 Սսն

Երեխի փորացավը երեխեն կիմանա:
ԳԱ 22 Վդպ/ԱՃ 22 Աշտ/ՓՃԱ 101 Ճրկ

Պատեն ընկնողը՝ պատեն ընկնողի հալից կը հասկանա:
ՓՃԱ 121 Ճրկ

Տանիքեն ընկնողը՝ տանիքեն ընկընողի հալ գիտե։
ԼՄ 1880, 56 Բլն

Մի տնով չենք, մի հալով ենք:
ԺԵԱ 225 Վդպ/ԱՃ 48 Աշտ/ՓՃԱ 116 Ճրկ/ԱՀ VI, 92 Բլն

Ուրագը իրա կոթը չի տաշի:
ԺԵԱ 215 Վդպ/ՓՃԱ 121 Ճրկ/ԹՄԿ 171 Թփլ/ՃԿ 13 Ճոխ/ԱՀ XVII, 52 Ալշ/ՊՎ 142 Վն/ԵԱ 107 Խոյ/Բ 1898, 346 Քղ/ՈԻՋ 141 Ջթ

Կացինը իր կոթը չի տաշեր։
Մ 1886, 45 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք

Դանակն իր կոթը չի տաշի։
ԱՃ 17 Աշտ/ԱՆ 40 Նխջ/ՀՏՎ 6 Ճրկ/ԺԵԱ 244 Ակն/Բ 1900, 564 ԿՄ/Բ 1900, 350 Կսր/Բ 1899, 478 Կն/ԺԵԱ 181 Մշ/ՊՀԿ 1666 Ջմխ

Շունը շան միս չի ուտիլ:
ՊԺԲ 55 Աշտ/ՓՃԱ 119 Ճրկ/ԱՆ 35 Նխջ/ԺԱԲ 87 Ախց/ԿՃ 5 Ղրբ/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԵՀԳ 111 Եվդ/ՋԲ 62 Ջհմ/ԺԵԱ 197 Տրպ/Բ 1899, 805 Հզր/ԱՄ 1886, 74 Սբս/Բ 1900, 598 ԿՄ/ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/Բ 1899, 696 Թվր/ՀԱ 211 Ակն/ԺԵԱ 174 Խստ/ԱՀԱ 11 Պլս/ԵԱ 101 Խոյ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1899, 555 Քղի/ՀՊ 1895, № 1235 Ղլթ/ԱԲ II, 15 Ագլ

Շունը շան միս չի ծամի։
ԺԵԱ 215 Վդպ/ԹՄԿ 145 Թփլ/ՎՍ II, 147 Վն

Շունը շան թաթլիկ չի ծամի։
ԺԵԱ 226 Վդպ/ԺԵԱ 236 Լռ

Շունը շան ոտը չի կոխիլ։
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԿՃ 17 Ղրբ/ՀՏՎ 21 Ճրկ

Շունը շան ոտը կծիլ չի։
ԱՀ XI, 115 Բրչ

Շունը շան միսը կերավ, ոսկորը դեն չը գցեց:
ՓՃԱ 119 Ճրկ/ԹՄԿ 146 Թփլ

Ղառղան *(ագռավ)* ղառղայի աչքը չի հանի:
ՀԺՀ VII, 99 Խրմ/ԱՆ 45 Նխջ

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ (ԶՈՐԵՂ) Է ԻՐ ՄԻՋԱՎԱՅՐՈՒՄ: ՊԵՏՔ Է ՀԱՐՄԱՐՎԵԼ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻՆ (ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻՆ, ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ): ՎԱՏԻ ՀԵՏ ՇՓՎՈՂԸ ՎԱՏԱՆՈՒՄ Է

Ամեն բան իրա տեղն ունի:
ՓՃԱ 91 Ճրկ/ԳԱ 57 Վդպ/ԹՄԿ 67 Թփլ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ձիու բազարում *(շուկա)* էշն ընչացո՞ւ ա:
ԱՃ 44 Աշտ/ՓՃԱ 113 Ճրկ

Ձիու թովլում (ախոռ) *էշը ընչացո՞ւ է։*
ԱՂ 12 Ղրբ

Ձիու թովլում էշ չեն կապում։
ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/ԱՀԱ 9 Պլս/ԳԹ 109 Սլմ/ԱՃԳ 74 Արբ

Տանու խոսկը դուսը չի պետք գա:
ԹՄԿ 161 Թփլ/ԹՄԿ 161 Թփլ

Զուռնեն էնտեղ փչե, որ պարխաղցող լինի:
ՆՆ 491 Ճրկ

Զուռնան էնենց տեղ փչի, որ լըսող կա։
ԳԹ 123 Սլմ

Ամեն խոսք իր տեղն ունի:
ԱՃ 2 Աշտ

Աղոթքն իր տեղը, թուրն իր տեղը:
ԺԱ I, 18

Մինձն իր տիղն ունե, պստիկն՝ իր տիղը:
ԹՄԿ 138 Թփլ

Ո՛րդի պիպիչ *(զուռնայի լեզվակը)*, ընդե տմբտմբիչ *(դհոլի թակոցը)*:
ԺԵԱ 226 Վղպ

Գոմշու տեղ եզ չի բանի:
ԺԵԱ 256 Տտխ

Էշի ճարսանիքը նախրումը կըլնի:
ԳԱ 65 Վղպ

Որսը բարումը *(որսի համախման վայրը)* կը գցեն:
ՄԽ 30 Զգզ

Հինան ճարսնոցն է պետք:
ԱՂ 17 Ախց

Գառը քոզին *(գառնանոց)* բայլու *(հայտնի)* կենե:
ՀՏՎ 4 Տրկ

Սարի անհուտ ծաղիկն էլ իրա տիղումը իր փառքը վարթի հիդ՝չի փոխի:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Կիրիկը *(կորեկ)* չըրլը *(չրոտ)* տիղը կու ցանին:
ՈԻՋ 139 Զթ

Քարն իրա տեղը ծանր ա:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ԺԵԱ 207 Արճ/ԱՀ VI, 99 Բլն/ԱՀ IX, 191 Պլս/ԺԵԱ 197 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրք/ՄԵ 10 Մկ

Ամեն քար իր տեղը ծանր է:
ԱՆ 43 Նխջ

Քարն իր տեղը ծանր կըլնի:
ՊԺԲ 58 Աշտ/ԹՄԿ 165 Թֆլ/ԱՀ XI, 117 Բրչ/ԲԱ 42 Ղրբ/ՓՇԱ 126 Շրկ/ՀԺՀ VII, 111 Վն

Ծանդր քարը իր տեղըմը կը հնա:
ԱՇ 36 Աշտ

Շունն իրանց դռանը ղոչաղ կըլնի:
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԹՄԿ 144 Թֆլ/ԳԱ 19 Վղպ/ԱՇ 52 Աշտ/Ս 215 Սլմ/ԲԱ 32 Ղրբ/ՎՍ II, 147 Վն

Մուկն իրա ծակի դուռը ղոչաղ կըլի:
ԺԵԱ 236 Լռ

Մուկ ուր ծակի դուռ առյուծ ա:
ԱՀ XVII, 50 Ալշ/ԵԱ 106 Խտջ/ԺԵԱ 183 Մշ/ԱՀ VI, 93 Բլն

Մուկն յուր պոնի մեջ ասլան կըլի:
ԺԵԱ 231 Հթ/ԱՇ 48 Աշտ

Ամեն խորոզ *(աքլոր)* իրա չոփլիկին *(աղբանոց)* ղոչախ կըլի:
ԺԵԱ 247 Հղկ

Ձուկը ծովում կը մենձանա:
ԺԵԱ 224 Վղպ/ՊԺԲ 52 Աշտ/ՀԺՀ VII, 83 Աստ/ՓՇԱ 113 Շրկ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՀ VI, 91 Բլն/ՋԲ 61 Ջհմ/ԺԵԱ 231 Հթ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/Բ 1899, 425 Կն

Ձուկը ջրումը կը մենձանա:
ԱՀ XI, 115 Բրչ/ԱԱ 99 Պշպ

Ձկին ումրը (կյանքը) *ջրին մեջն է:*
Բ 1898, 414 Դրք

Որ գեղն էթաս, էն տեղի գդակը դիր:
ԱՇ 61 Աշտ

Որտեղ որ գնաս, էն երկրի գդակը ծածկե:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԹՄԿ 102 Թֆլ

Էն գեղում, որ սաղ քոռ են, դու էլ աչքերդ կապի:
ԱՇ 21 Աշտ

Ինչ ի՛րգիր վուր գնաս, տեսնիս վուր գիփ (ողջը) *էլ քոռ ին, դուն էլ քոռացի:*
ԹՄԿ 106 Թֆլ/ՓՇԱ 120 Շրկ

Խալխը քոռ ա, ձեռդ աչքիդ վրա դի՛ր:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Գնացի մեշեն *(անտառ)*, սորվա փեշեն *(մասնագիտություն)*:
ԺԵԱ 293 Վղպ/ԱՇ 16 Աշտ/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԺԵԱ 183 Մշ

Էրթաս էն մեշեն, որ սորվիս էն փեշեն:
ԺԵԱ 173 Խստ/ԱՀ VII–VIII, 461 Ալշ

Էկար մեր մեշեն, սարվի մեր փեշեն:
ԱՇ 22 Աշտ

Արի մեր մեշեն, սովրի մեր փեշեն:
ՓՇԱ 96 Շրկ

Էրթանք էն շեն, ուսնենք էն փեշեն:
ՎՍ II, 139 Վն

Ժամանակը քեզ չի հարմարի, դու ժամանակին հարմարի:
ՆՆ 497 Շրկ

Աշխարքը միզ հիդ չի գա, մինք նրա հիդ կեհանք:
ԹՄԿ 73 Թֆլ/ՎՍ I, 122 Վն

Օրը մեզ հետ չի գալի, մենք օրի հետ պտի էթանք:
ԺԵԱ 296 Վղպ/ԱՇ 54 Աշտ

Ջուրը քեզ չգա, դու ջրի հետ գնա:
ԱԺԲ 90 Քնք/ԹՄԿ 151 Թֆլ/ՓՇԱ 124 Շրկ

Մրոտ պուտկին քսվողը կը մրոտի:
ՓՇԱ 117 Շրկ

Մրոտ պուտկին քով նստողը կը մրոտի:
ԷԱ 13 Կրն/ԺԱԲ 80 Ախց

Ագռավի հետ ախպերացար,... կտցիդ պտի լնի:
ԱՇ 8 Աշտ/ՄԵ 1 Մկ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԳԹ 108 Սլմ ԺԵԱ 246 Հղկ

Ագռավին ընկեր եղողը աղբի կը հանդիպի:
ԱՀԱ 3 Պլս

Գողին հետ ապրողը գողություն սորվի կու:
ՀԱՎ 1891, 110 Տրպ

ՄԱՐԴԸ ՀԱՄԱԿԵՐՊՎՈՒՄ Է ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻՆ. ՆԱ ՕԳՏՎՈՒՄ Է ՀԱՐՄԱՐ ԱՌԻԹԻՑ

Անճարը կերել ա բանջարը:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԺԵԱ 209 Վղպ/ԿՇ 1 Ղրբ/ԱՀ VI, 76 Բլն/ԹՄԿ 75 Թֆլ/ԱՆ 30 Նխջ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԺԵԱ 230 Հթ/ԺԵԱ 245 Ակն/ԱՀ IX, 188 Պլս

Անճարը կուտի բանջարը:
ՋԲ 59 Ջհմ

Անճարը կուտի անլի բանջարը:
Բ 1899, 378 Պլս

Անճարի կերակուրն է բանջարը:
ԹՄԿ 65 Թֆլ

Անճարն է կերել չաչ-բանջարը (շաղգամի տերև):
ՓՇԱ 93 Շրկ

Նաչարը կուտի բանջար, շատ նաչար կը խմի բանջրի ջուր:
ՎՄ I, *13 ԱՀ* VII—VIII, *474 Ալ2*

Անօթի մարդը քարեն կակուղը կուտէ:
ԵՀԳ 97 Եվդ/ԱՂ 17 Ախց

Անոթի մարդը քարն ա ծամեր:
ԱՀ XIX, *97 Ալ2/ԵՀԳ 97 Եվդ*

Անօթի մարդուն հացը գաթա կերևա:
ԵԱ 116 Խտջ

Կակղես, կուտես:
ՊԺԲ 50 Աշտ/ՀՏՎ 13 Շրկ/ԹՄԿ 118 Թֆլ/ԿՇ 3 Ղրբ/ԵԱ 119 Խտջ/ՊՎ 138 Վն

Կսկծու, փա՛ռք աստծու:
ՀԺՀ VII, *95 Վղպ/ԱՇ 36 Աշտ/ՀՏՎ 14 Շրկ/ՎՄ* I, *130 Վն/ԱՀ* VI, *87 Բլն*

Կծու-կծու, փառք աստծու:
ԱՀ XI, *114 Բրչ*

Անճրկի մուկը կուտէ չոր կորեկը:
ԱԱ 13 Պշպ

Թան չը կա՝ թանխուս *(խաշած կտավատ)* իփիմ, նալաչու *(ճարահատ)* պինուկ *(ձեթով ճաշ)* ա՛իփիմ:
ՄԵ 4 Մկ

էկեր պատեր, ճարն է ճատեր:
ԵՀԳ 100 Եվդ/ՀԱ 227 Ակն/ԱՀ IX, *183 Պլս/ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ*

Նեղ տեղ մարդ իր մամու *(մոր)* սիրողին աքո *(հայրիկ)* կըսե:
ԱՀ VI, *94 Բլն*

Ուտե, չուտե, կաղպարն եդ է:
ՓՇԱ 121 Շրկ

Գելն ամպ օրը կուրախանա:
ՓՇԱ 98 Շրկ/ԹՄԿ 86 Թֆլ/Մ 215 Սլմ/ԺԱԲ 108 Ախց/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Ամբ օրը գիլին հարսանիք ա:
ԺԵԱ 217 Վղպ

Գողը ի՞նչ ա ուզում—մութը գիշեր:
ԳԱ 14 Վղպ/ՊԺԲ 46 Աշտ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԲԱ 13 Ղրբ/ԱՀ VI, *79 Բլն/ՋԲ 59 Ջհմ*

Գողը մութ գիշերը կը խնդա:
ՄԹ 5 Շրկ

Գելն ամպ օր կուզի, գողը՝ մութ գիշեր:
ՀԺՀ VII, *78 Աստ/ՎՄ* II, *136 Վն*

Գելն ամպ օրը կը պըտըտի:
ԻԱ 1 Ալ2/ԺԵԱ 173 Խստ/ԱՀԱ 5 Պլս

Գելը *ամպ օրը սիրե կու*
ԺԵԱ 193 Տրպ

Գելն ինչ կուզի, մե թիֆան (ամպ և բուք) *քշեր:*
ՋԲ 59 Ջհմ

Մինչև ջուրը չը պղտորվի, ձուկ չի բռնվի:
ԹՄԿ 151 Թֆլ

Պղտոր ջրի մեջ ձուկ բռնել:
ԵՀԳ 112 Եվդ/ՄԹ 38 Շրկ

Պղտոր ջրի մեջ թոռ գցել:
ՊԺԲ 56 Աշտ

Կատվընները դուրս ելան, մկները հախս ելան:
ՓՇԱ 109 Շրկ/ԱՇ 37 Աշտ/ԲԱ 23 Ղրբ

Կատուները մեռան, մկներու մեյդանը բաց էլավ:
ԹՄԿ 120 Թֆլ/ՀԺՀ VII, *82 Աստ*

Կատուն տունը չի, մկները չալավանդ (պարի տեսակ) *կը խաղան:*
ՊՎ 138 Վն/Մ 214 Սլմ/ՄԵ 2 Մկ/Բ 1900, 636

Կատվիկ տուն չի, մկնիկ անկյուանկյու կը թռնի:
ՎՄ I, *130 Վն*

Կատուները դուս գնացին, մկնիրը շուշպար ին խաղում:
ԹՄԿ 120 Թֆլ

Կատուները գացին, մուկերու ճանբա բացվեցավ:
Բ 1899, 772 Մլթ

Կատվիկ չորացավ, մկնիկ զորացավ:
ՀԺՀ VII, *90 Ալ2*

Տանտերը վուր տանը չի ըլի, կատվնիրը վշալի *(որտինգ)* կու տան:
ԹՄԿ 160 Թֆլ

Շները կռվեցին, անցորդի բանը հաջողեց:
ԳԱ 56 Վղպ/ՄՀ 22 Լռ/ՓՇԱ 119 Շրկ

Շները կռվեցին, աղքատի բանը հաջողաց:
ԺԵԱ 236 Լռ/ԹՄԿ 144 Թֆլ

Երկու շուն կռվելիս, ճամբորդի բանը կը աջողի:
ՓՇԱ 101 Շրկ/ԱՀ XII, *100 Ալ2*

Շունը շան հիդ վուր կռվում է, գելի բախտը բանում է:
ԹՄԿ 145 Թֆլ

ԳՈՐԾ ԱՆՈՂԸ ՊԵՏՔ Է ԿՐԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐԻ ՆՐԱ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Ձուկ բռնողի շորերը թաց կլնի:
ԳԱ 1 Վղպ/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՎՄ I, *131 Վն*

Ձուգ բռնողի... կը թրջի:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԹՄԿ 129 Թֆլ/ԺԵԱ 170 Ալ2/ԺԵԱ 183 Մ2/ԼՄ 1880, 36 Բլն/ՇԿ 13 Շտխ/ԺԵԱ 231 ՀԹ/ՄՀ 21 Լռ

Թաց չեղած՝ ձուկ չի բռնվիլ:
ԱՆ 55 Նխջ

Ջուրը մտնողի փեշերքը կը թռչի:
ՓՇԱ 122 Շրկ

Ջաղաց երողի գլուխը կալրոտի:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՇ 57 Աշտ

Ջաղաց մտնողը կու ալրոտվի։
ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջաղցպան ալրոտ կեղնի։
ԼՄ 1880, 51 Բլն

Պարը մտնողը պտի շորորա։
ՓՇԱ 121 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/ՀԱ 212 Ակն/Բ 1900, 599 ԿՄ/ԱՀ XVIII, 33 Ալշ/ԳԱ 10 Վղպ

Բաղնիք մտնողը կը քրտնի։
ՆՆ 485 Շրկ/ԱՇԳ 73 Արբ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Բաղնսից անքրտնիլ դուս չեն գա։
ԱՇ 11 Աշտ

Ով կը խաղա, նա կը կաղա։
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱՇ 54 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ԹՄԿ 168 Թֆլ/ԱՀ VI, 95 Բլն/ԱՂ 5 Սսն

Խաղալ կա, կաղալ էլ կա։
ՀԺՀ VII, 109 Վն

Գինի խմողը կը հարբի։
ԱՇ 14 Աշտ/ՓՇԱ 98 Շրկ

ՏԵՂ ԿԱ ՔԻՉԸ ԼԱՎ Է

Բողկը ինչքան նոսր ըլնի, էնքան գլուխը մեծ կը ըցի։
ԺԵԱ 218 Վղպ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ԹՄԿ 81 Թֆլ/ԲԱ 12 Ղրբ ԱՀ XII, 98 Ալշ/ՎՍ II, 136 Վն/ԺԵԱ 232 Հթ

Կոպրոստունը (կաղամբ) քանի նոսրանա՝ պինդ գլուխ կ'առնե։
ԵԱ 111 Խոջ

Բուղկի նոսրը լավն է։
ԹՄԿ 81 Թֆլ

Սոխի սելրագն (նոսր) է անուշ։
ՆՆ 526 Շրկ/ՎՍ I, 136 Վն

ՀԵՌԱՑԱԾԸ ՄՈՌԱՑՎՈՒՄ Է

Հեռանա աչքից, օտարանա սրտից։
ԱՀ VI, 89 Բլն/ԺԵԱ 213 Վղպ/ՀՏՎ 16 Շրկ/Բ 1898, 316 Քղ/ԱՀ XX, 108 Ալշ/ԱԱ 17 Պշպ/ԱՀ VII—VIII, 488 Ալշ/ՆՆ 482 Շրկ/ԹՄԿ 65 Թֆլ/ԺԵԱ 199 Տրպ/ԱՆ 12 Նխջ

Աչքից հեռու, սրտից հեռու։
ՊԺԲ 44 Աշտ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ԱՀ

Աչքան հեռի, մտքան հեռի։
ԿՇ 1 Ղրբ

Հեռացար մոռացար։
ԳԱ 2 Վղպ

ԸՆԿԱԾԻՆ ՇԱՏԵՐՆ ԵՆ ՀԱՐՎԱԾՈՒՄ

Եզը որ վեր ընկնի, դանակավորը կը շատանա։
ԺԵԱ 219 Վղպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՀՏՎ 7 Շրկ/ԼՄ 1880, 19 Բլն/ՎՍ I, 125 Վն/ԿՇ 2 Ղրբ/ՇԿ 15 Շտխ/ՁԲ 59 Զհմ/ՀԱ 206 Ակն

Եզն որ մորթին դանկվորն կը պոլնա (շատանա)։
Բ 1899, 642 Խոջ

Եզն ընկավ, դանակավոր շատացավ։
ԺԵԱ 210 Վղպ/ԺԵԱ 168 Ալշ

Սև եզը վեր ընկավ, դանակավորը շատացավ։
Սխ 28 Զգղ/ՀԺՀ VII, 107 Ղրբ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Եզը մորթեցին, դանկվորը պոլցան։
ԵԱ 106 Խոջ

Ծառը որ վեր ընկնի, կացնավորը կը շատանա։
ՓՇԱ 108 Շրկ/ԹՄԿ 116 Թֆլ

Էն որ ընկնա (ընկնի) դանակ կը շատնա։
Բ 1899, 652 Խն

ԱՐԺԱՆԻՔԻՑ ԲԱՐՁՐ ՄԵԾԱՐԱՆՔ ԵՎ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Շուշանը չփոթ էփել չը գիտեր, վանքի խավծարար դրին։
ՓՇԱ 119 Շրկ/ՄԹ 34 Շրկ

Հոգուտ մեռնեմ թանապուր, դու էլ էլար կերակուր։
ԱՇ 66 Աշտ/ԱՂ 1 Սսն

Փառք քեզ թանապուր, մախոխն եղավ գլխներիս կերակուր։
ՆՆ 532 Շրկ

Մեռնիմ քըղի կորեկի փշրուկ, թռար էլար տաշտի պռուկ։
ԱՀ VII—VIII, 473 Ալշ

Գեղը չըկա տանտիկին, իշուն անունը դրել են լուստիկին։
ԺԱԲ 87 Ախց

Տունը չկա տանտիկին, հորթին կըսեն լուստիկին։
Բ 1898, 809 Քղ

Ան գեղն որ աղա չի կենա, կեչին (այծ) աղա կը կանչին։
ՀԱ 216 Ակն

Ան գեղն որ մոլլա չլլի, խորոզը մոլլա կենեն։
ԱՂ 2 Ախց

Կովեն հույսներս կտրած, հավերուն կը թիմարենք։
ՆՆ 504 Շրկ

ԼԵԶՎԻ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵԾ Է

Թրի կտրածը կը լավանա, լեզվի կտրածը չի լավանա։
ԳԱ 3 Վղպ/ՓՇԱ 105 Շրկ/ՎՍ II, 140 Վն/ԹՄԿ 99 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 109 Վն/Մ 1885, 424 Ղլթ/Բ 1899, 652 Խն

Թրի յարեն (վերք) կը լավանա, լեզվինը չի լավանա։
ԱՇ 25 Աշտ/ԿՇ 3 Ղրբ/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՀ VI, 86 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 494 Ալշ/ԱՆ 23 Նխջ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԺԵԱ 193 Տրպ

Կացնի կտրածը կը սաղանա, լեզվինը՝ ոչ։
Սխ 35 Զգղ

Արճիճի յարան կը սաղնա, լեզվի յարան չի սաղնա։
ՈՒՋ 137 Զթ

Օձի կծածը կը սաղանա, լեզվի կծածը չի սաղանա:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԿԾ 5 Ղբր/ՎԱ II, 152 Վն/ԺԵԱ 180 Բլն/Մ 214 Ալմ/Բ 1898, 133 Կն

Ոտքով ընկնողը կ'ելնա, լեզվով ընկնողը չ'ելնա:
Բ 1898, 378 Դբր/ԺԵԱ 180 Բլն/Մ 1885, 451 Ղլթ/Ահ VII—VIII, 477 Ալշ/Ահ VI, 88 Բլն

Գեշ լեզուն ածելուց սուր է:
ՓԾԱ 98 Ծրկ/ԼՄ 1880, 12 Բլն/ԹՄԿ 157 Թֆլ

Լեզվի ծակածը նշդարն էլ ծակել չի:
ԲԱ 21 Ղրր

Լեզվին ծակածը հեչ մեկ բան չի ծակեր:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Լեզվի ծակածին դեղ չը կա:
ԲԱ 21 Ղրր

Լեզվի բ…, կնկա բ… վատ ա:
ԺԵԱ 221 Վղպ/ԱԾ 32 Աշտ

Մինչև թուրը եկավ, լեզուն գըլուխը կտրեց:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ՎԱ II, 146 Վն/ԹՄԿ 102 Թֆլ

Ինչկլի սուրը սրվեցավ, լիզուն գլուխը թռցրուց:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Տավարը կապով կը կապեն, մարդը՝ լեզվով:
Ահ VI, 99 Բլն

Տավարի կապեն կը բռնեն, մարդու՝ լեզվեն:
ԳԹ 120 Ալմ

Թուրը մեկ մարթ բսպանեց, լեզուն մե օրդու *(բանակ):*
ԳԹ 108 Ալմ

Լեզուն լուռ, կռնակը դուր *(հանգիստ):*
ԵԱ 100 Խոյ

Քանի լիզու գիտես՝ էնքան մարդ ես:
ԺԱԲ 85 Ախց

Աշխրքի շինողն ու քանդողը լիզուն է:
ԹՄԿ 71 Թֆլ

ԳՈՂ ԵՎ ԳՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Գողությունը չունի թողություն:
ԵԱ 120 Խոյ/ԳԹ 118 Ալմ

Գող ու բ… վատեն *(ժամկետ)* քառսուն օր է:
ԱՂ 43 Ախց/ՄԹ 6 Ծրկ/Ահ VI, 78 Բլն/ԺԵԱ 256

Գողութենը քառսուն օրև կը բացվի:
ՀՏՎ 4 Ծրկ

Գող մարդը ռանգից *(գույն)* մաշուր *(հայտնի)* կանի:
ԳԱ 4 Վղպ/ԱԾ 15 Աշտ/ՓԾԱ 99 Ծրկ/ԹՄԿ 86 Թֆլ

Գողի աչքն երեսին կը խաղա:
ՀՏՎ 5 Ծրկ

Ձվի գողը ձի էլ կը գողանա:
ՎԱ 29 Վղպ/ԿԾ 5 Ղրր

Ձվի գողը ձիագող կը դառնա:
ՓԾԱ 113 Ծրկ/ԹՄԿ 128 Թֆլ/ՎԱ II, 144 Վն

Ձի կամ ձու գողանաս մեկ ա:
ԳԱ 60 Վղպ

Ձվի գուղն ու ձիու գուղը մեկ է:
ԹՄԿ 128 Թֆլ

Ինչ ձվի գող, ինչ ձիու գող:
Ահ VII—VIII, 466 Ալշ/ՀԺՀ VII, 109 Վն

Ձվի գող—ձիու գող:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Հավկիթի գողը հավ ալ կը գողանա:
ԱՆ 81 Նխջ

Ասեղի գուղն ու ուղտի գուղը մեկ է:
ԹՄԿ 73 Թֆլ/ԵԱ 117 Խոյ

Գողը մեկի մեղքն ա տանում, կորցնողը՝ հազարի:
ԱԾ 13 Աշտ/ԹՄԿ 85 Թֆլ/ՎԱ II, 136 Վն ՓԾԱ 99 Ծրկ

Գողնողը մե մեղկ է անում, կորցընողը՝ հազար:
ԹՄԿ 84 Թֆլ/ՆՆ 488 Ծրկ

Քառսուն գող մե չպլաղի *(մերկ)* չեն կարացել թալանել:
ՄԹ 46 Ծրկ

Չպլաղը գողերից վախ չունի:
ԲԱ 30 Ղրր

Գողը տարածին ա փոշման, տերը մնացածին:
ԱԾ 13 Աշտ

Գողի ջեբը *(գրպան)* ծակ կը լինի:
ԳԱ 19 Վղպ

Գուղի նախեմեն *(արժանի պատիժ)* ատռուձ գուքա:
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Գողի համար բերդն ու բազարը մին ա:
ՄՀ 24 Լռ

Գողի լեզուն կարճ կըլնի:
ԳԱ 5 Վղպ

Գողին մեկ ճամբա է, իսկ ինկնողին հազար:
ԼՄ 1880, 13 Բլն

Գողը լուսնյակի թշնամի է:
ԱՆ 32 Նխջ

Ո՛չ գողի ընկեր ինես, ո՛չ էլ կոտըր ընկած մարդի զամին *(երաշխավոր)* կենաս:
ԲԱ 33 Ղրր

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Մարտի իննին, լազլագը *(արագիլ)* բնին:
ԳԱ 17 Վղպ/ՀՏՎ 19 Ծրկ/Փ $18^{77}/_{78}$, 291 Ախք/Բ 1898, 809 Քղ

Մարտի վեց, ձյուն վեր ձյան ցեց. մարտի իննին, լակլակ իր բնին:
ԼՄ 1880, 39 Բլն

Մարտի իննը, մատը *(խաղողի)* կտրաքցու ձինը:
ԳԱ 17 Վղպ

Պոչիկ-պոչիկ մարտ մտա, մարտն հանեցի զարուն մտա:
ԵԱ 113 Խոյ

Վերջացավ մարտս, գնաց դարտս:
ԺԵԱ 205 Տրպ

Մարտը մեկ օրն օխտ կնիկ կը փոխա:
ԵԱ 113 Խաչ

Ով որ ապրիլին ցանա՝ ապրի ու քաղա, ով որ մայիսին ցանա՝ մզմզուկ (*չնչին բան*) քաղա:
ԵԱ 113 Խաչ

Ապրիլն ապրեցրուց, նիդ եկավ, տ......:
ԹՄԿ 73 Թֆլ

Մի վախենար մարտի ձմեռեն, վախեցիր ապրիլի նեգեն՝ եզը կը բաժնե ընկերեն:
ԺԵԱ 203 Տրպ

Մինչև հունիս, ունիս նը՝ ունիս, չունիս նը՝ չունիս:
ԱՆ 29 Նխջ

Մանիշակ—գարնան շիշակ (*ծաղիկ*):
ՊԺԲ 52 Աշտ

Ծառզարդար—զարդկե Զատիկ:
ՀՏՎ 12 Շրկ

Աստվածածնուն բազը մտի, Սուրբ Խաչն արա, ծակը մտի:
ԱՇ 1 Աշտ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/ՀՄԿ 36 Հվր

Աստվածածնուն տուն մտի, Սուրբ Խեչին սնդուն (թռնրի օդանցք) *մտի:*
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԵԱ 233 Լո

Աստվածածին արա, բազը մտիր, Սուրբ Խաչն արա, ծակը մտիր, Մուղնուխտն արա, դուռը հետ արա:
ԺԵԱ 238 Կլպ

Էշը որ զռաց՝ գարուն ա:
ԳԱ 24 Վղպ

Գյարուն խանին կտուց (*գուլպայի ծայր*), աշուն խանին շղեռուց:
ՎՄ I, *123 Վն*

Ամառվա անձրևին, ձմեռվա արեգակին մի՛ ավատա:
ԹՄԿ 68 Թֆլ

Ամռան տղան վարդի տղա, ձմռան տղան մոխրի տղա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Ամառվա գեռտիկ, ձմեռվա գեատիկն ի:
ՎՄ II, *134 Վն*

Ամառվա հասած տանձը աշուն չի տեսնի:
Մխ 30 Զգզ

Վարդևորին—կտեր ծերին:
ԱՇ 61 Աշտ

Աշուն շուն, գարուն նախշուն, ամառ ամիրա, ձմեռ պեխեր (*անօգուտ*) ա:
ԼՄ 1880, 10 Բլն/ՖԱԼ 149 Վն/ՎՄ II, *134 Վն*

Աշուն չէ՝ շուն (*կարճ օրերի համար*):
ԵԱ 108 Խաչ

Աշնան ցուրտ դմակ է, գարնան ցուրտ դանակ է:
ԼՄ 1880, 4 Բլն

Ձմեռվա վարդը կրակն ա:
ԳԱ 60 Վղպ/ԱՇ 45 Աշտ/ՓՇԱ 113 Շրկ

Լավ է Կաղանդը, քանց Վարդավառը:
ՀԺՀ VII, *99 Խրմ/ԱՆ 41 Նխջ/Բ 1898, 133*

Երանի Ջրօհնեքին, ոչ երանի Վարդևորին:
ՎԱ 12 Վղպ

Եկավ փաշի պես, գնաց բոշի պես:
ԵԱ 107 Խաչ/ԳԹ 115 Սլմ

Կաղանդին էշն ախոռը կիմանա (*օրերի երկարելը*):
ՀԱ 238 Ակն

Ցանվրին (հունվար) *էշն ախոռին կու իմանա, վուր օրն էրգարացել է:*
ԹՄԿ 93 Թֆլ/ԹՄԿ 242 Թֆլ

Խաչը վուր ջուրը կու ննգնի, օրիրը կու տաքանա:
ԹՄԿ 113 Թֆլ

Ցուրտը չամուռեն (*ցեխ*) աղեկ է:
ԱՆ 32 Նխջ

Ձյունը հա ձմատեղ (*ձնատեղ*) կնստի:
ՎՄ II, *144 Վն*

Թրքնես գեռիճը չիյնիր (*շատ ցուրտ է*):
ՀԱ 232 Ակն

Տարի կա օրվան կը պահե, օր կա՝ տարվան:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ԹՄԿ 161 Թֆլ/ԺԵԱ 251, Հղկ/ԲԱ 43 Երվ

Գուքա տարին, նիդը բարին:
ԹՄԿ 85 Թֆլ

Տարին բերըմ ա, ֆողը պարծենըմ ա:
ԱՀ XI, *116 Բրչ*

Տարեցտարվան վրա, տարին գիդե (*գետնի բերքը փոփոխական է*):
ԹՄԿ 162 Թֆլ

Տարին տարուն երնակ կը տա:
ԱՀ XI, *116 Բրչ*

Տարին չաթնին (*ցանկապատ*) տակը կապած չէ:
ԱԱ 153 Պշպ

Տարին մեկ օրվան պես բան է:
ԱՇ 81 Նխջ

Տարին 12 ամիս ա, ամեն ամիս յուրան պտուղը օնի:
ԲԱ 39 Ղրբ

Տարվան չորս եղանակները հարեվան են, են էլ մին-մնու հակառակ:
ԲԱ 40 Ղրբ

Եկեյնիցը (*անչափ անձրևոտ*) սով կըլի, չորեյնից՝ (*չորային*) չէ:
ԱՀ XI, *113 Բրչ*

Վեղավ (*հող*) ա ապրում արարած աշխարհը:
ԲԱ 39 Ղրբ

Սևաֆողը եգի վրա կը գցի:
ՀԺՀ VII, 97 Վգպ

Ցանքսը որ կա, ռանչպարի ումուտն (հույս) ա:
ՄԹ 45 Շրկ

Անվարիլ հողը թե ցանեցիր, դուրդ ու դուշ (վնասատուներ) կուտի սերմդ:
ԱԺԲ 85 Քնք

Բաղը բեդոլվաթ (անվստահելի) աղբեր է:
ԹՄԿ 80 Թֆլ

Օվոր բաղ ունե, սրտի մեջը դաղ (խարան) ունե:
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Ջրի մոտի ծառը հեյլի (արագ) մեծանում ա, հեյլի էլ պառավում:
ԲԱ 36 Ղրր

Արև բարձրացավ, կորեկ քաղցրացավ:
ԼՄ 1880, 1 Բլն/ԱՀ VII—VIII, 458 Ալշ

Անձրևի արևը թեժ կըլի:
ԱՀ XI, 112 Բրչ

Լուսնի հեսապը (հաշիվ) իրիգնակին (արև) հետ բռնում չի:
ԲԱ 21 Ղրր

Գելը աղա է բերում (երբ անձրևելիս արև է ծագում):
ԹՄԿ 83 Թֆլ

Քամու խերն էլ շատ ա, շառն էլ:
ԲԱ 41 Երվ

ԳՅՈՒՂԱՑԻ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Գեղացու գեղեցիկը շատ կա:
ՓԾԱ 97 Շրկ

Գեղերումն էլ գեշից սիրունը կըլնի:
ԱԾ 14 Աշտ

Ռանչպարի (հողագործ) դոշակը սև հողն է, բարձը՝ չոր քարը:
ՄԹ 40 Շրկ/ԱԾ 58 Աշտ

Ռանչպարի խոփը ոսկի կը կըտրե:
ՄԹ 40 Շրկ

Ռանչպար մարդը լավ է, քանց նըխըզ (չարակամ) իշխանը:
ՓԾԱ 122 Շրկ

Աշխըրքի շեն վեր գուքնին է:
ԱՂ 12 Վն

Գեղացի—խաս տեղացի:
ԺԱ II, 74

Գեղացին մեռնի, կենե ուր եզին կաշին մնա կու, քաղքըցուն՝ ի՞նչ մնա կու:
ԱԷ 1895, 54 Տրպ

Մեռնեմ մառաղ, ապրեմ հոտաղ:
ԳԱ 21 Վգպ

Գեղըցու խոսքը չվանի (պարան) չեն դնում:
ԱԺԲ 86 Քնք

Գիղըցու խոսկը ջվալ չէ մտնում:
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Շինական շկըլբերան, էնա բան՝ ուտա թթու թան:
ՀԺՀ VII, 92 Ալշ/ՎՍ II, 147 Վն

Շինական—վեր ական:
ԺԵԱ 190 Վն

Շինական որ շփոթի, չարուխն ուր ոտ կը դիվոտի:
ՎՍ I, 133 Վն/ՇԿ 11 Շտխ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԱԱՊ 1855, 83 Պլս/ԳԹ 123 Ալմ

Գեղի շունը քաղաք մտնե նը, պոչը սխմած կը քալե:
ԱՆ 57 Նխջ/ԹՄԿ 86 Թֆլ

Գեղիցն էլնի, տեղից չելնի:
ՎՍ II, 136 Վն

Ռանչպարի խուլուսը (մեջք), որ դուզ էլավ՝ ցանածը լավ չի բուսնի:
ՄԹ 40 Շրկ

Գեղացու աշխատանքը թարեր (վաչկատուն ցեղ) կուտեն:
ԺԵԱ 192 Արծ

Գեղըցու փորը քաղքցու հացով չի կըշտանա:
ԱԾ 13 Աշտ

Գեղըցին գեշ բանից ըմանչիլ չի, հեսաբից (հաշիվ) կըմանչի:
ԱՀ XI, 112 Բրչ

Քաղքցի կանչի կարոտ, խազար ժորով (ուժ) էլավ արոտ:
ՎՍ II, 152 Վն

Գեղացիին աղբար կ'ըսեն, հարուստին աղա. իսկ ուտելու կորկոտին գեղացիին կ'ըսեն աղա:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

ԱՐՀԵՍՏ ԵՎ ԱՐՀԵՍՏԱՎՈՐ

Փեշակն (արհեստ) օր կա ոսկե բիլազուկ (ապարանջան) է:
ՀՏՎ 29 Շրկ/ԼՄ 1880, 10 Բլն

Արվեստը կաթ-կաթ աղբյուր ա, որ վրարի ոչ՝ պկասիլ էլ չի:
ԲԱ 10 Ղրր/ԹՄԿ 164 Թֆլ

Արհեստ ունեցող հարի (մինչև) կեսօրին անօթի կը մնա, չունեցող՝ հարի իրիկուն:
ԼՄ 1880, 14 Բլն/ՓԾԱ 102 Շրկ/ԱՀ XX, 110 Ալշ

Փեշագատիրոջ կնիկը մընչանք կեսօր ա սոված կացե, անփեշակինը՝ մընչանք իրիկուն:
ԺԵԱ 229 Վգպ/ՎՍ II, 138 Վն/ԱՀ XX, 110 Ալշ

Արհեստ արհեստավորի ձեռք զար (գերի) է:
ԼՄ 1880, 4 Բլն/ԱՀ XII, 96 Ալշ

Ռանդան ա պարզ անում դյուլկարի (հյուսն) երեսը:
ԲԱ 36 Ղրր/ԳԹ 113 Ալմ

Անուսա արհեստը հարամ է:
ԳԱ 57 Վղպ/ՓՇԱ 93 Շրկ

Անդազգահ փեշակը հարամ է:
ԹՄԿ 74 Թֆլ

Հացը հացարարին տուր, մինն էլ էվելի:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ՄՀ 22 Լո/ԿՇ 16 Ղրբ/ԼՄ 1880, 32 Բլն/ԷԱ 4 Ալ2/ՎՄ I, 128 Վն/ՈԻՋ 139 Ջթ

Դարբինը դանակ չի ունենա:
ԳԱ 58 Վղպ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/ՋԲ 59 Ջհմ

Դարբնին դանակ չեղնի, ջուլհակին՝ պատանք:
ԱՀ VI, 79 Բլն

Դամրչու (երկաթագործ) *տունը խաչերկաթ չի գտնվի:*
ՓՇԱ 99 Շրկ/ԺԵԱ 250 Հդկ

Մեռավ հարատ (երկաթագործ), *տունը չը գըտնվավ փետատ* (բբիչ):
Բ 1899, 652 Խն/Բ 1899, 555 Բդի/Մ 1886, 45 Տրպ

Դարբինը փետե փետատով հորեցին:
ԺԵԱ 169 Ալ2

Դանկըրին դանակ չ'եղնի, դարբնին՝ խաճերկաթ:
ԱՀ XII, 99 Ալ2/ԵԱ 102 Խտջ

Մաշակարին *(կոշկակար)* մաշիկ չի ըլնի:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԹՄԿ 114 Թֆլ

Մաշակարի մաշիկը ծակ կըլնի:
ՓՇԱ 114 Շրկ/ԱՆ 45 Նխջ

Սոլկրի (կոշկակար) *սոլ խին կել-նի:*
ԺԵԱ 191 Վն/ԱԱ 109 Ալ2

Բաշմախչուն (կոշկակար) *չմոշկ* (կոշիկ) *չինիլ, դամչուրչուն՝ տե-նակ:*
ՀԺՀ VII 102 Ղրբ

Կոշկակարին մուճակ (կոշիկ) *չե ղ-նի, ջուլհակին՝ պատանք:*
Բ 1899, 652 Խն/ՈԻՋ 139 Ջթ

Ջուլհակին պատան չի լինի:
ԳԱ 58 Վղպ/ԹՄԿ 151 Թֆլ

Ջուլհակը աղլուխ չի ունենա, դարփունը՝ դանակ:
ԹՄԿ 150 Թֆլ

Լավ վարպետը առանց պատանք կը մեռնի:
ՓՇԱ 106 Շրկ

Բըըտին կուլա չի ըլնի:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ

Բրուտը խելադա (փարչ) *չի ունե-նա, դասարը՝* (մսագործ) *դա-նակ:*
ԹՄԿ 82 Թֆլ

Փեշաքյարի *(արհեստավոր)* մի ոտը կոտրված պտի ըլնի:
ԱՇ 64 Աշտ/ՓՇԱ 102 Շրկ

Փեշակքյարը փեշակքյարին թըշ-նամի ա:
ՊԺԲ 57 Աշտ

Արվեստավորը արվեստավորին ծուռ կաշա:
ԵԱ 114 Խտջ

Դերձըկին ասեցին՝ քոչի՛, ասե-ղը խրեց յախեն *(օձիկ)* ու գնաց:
ԱՇ 17 Աշտ/ԺԵԱ 234 Լո/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Ամեն զանիաթքյար կպրի, դա-մուրչու *(երկաթագործ)* մուրն իրան քյար *(շահ)* կը մնա:
ՓՇԱ 92 Շրկ

Սովորած լավ փեշակդ ճետդ գե-րեզման չտանես:
ԲԱ 37 Երվ

Իր արհեստին ծուռ իշկողը *(նա-յողը)* կուշտ չուտեր:
ԼՄ 1880, 23 Բլն

Չուստ աղքատը լավ է, քանց կամաց փեշաքարը:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Բան տեսնողը հանաթն *(գոր-ծիք)* ա:
ԵԱ 115 Խտջ

Խաչաթն օրըմ, լվաց փոխը գետ-ըըմ:
ՎՄ II, 141 Վն

Ուստի մի կռանը կաժա հազար թուման:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Հանաթն օր հանաք չըլնի՝ մա-րին *(անոտո)* էրթալն հավաս չի գար:
ՀԱՎ 1887, 198 Խտջ

Ջենիյեթը իշու ագի է, նե՛ կ'եր-կըննա, նե՛ կը կարնընա:
Բ 1899, 425 Կն

Ջանիաթ, ղանիաթ, գնա բանի՝ կաց ըռհաթ *(հանգիստ)*:
ՓՇԱ 102 Շրկ

Ղանիաթն *(եռանդ)* ու սանիաթը *(արհեստ)* ախպար են:
ԺԱԲ 86 Ախց

Համ խուս *(հյուսն)* ի, համ բնա, աչքն էլի *(օտար)* հաշ կը մնա:
ՎՄ I, 130 Վն

Մեզի երկուս-երկուս, ուսթենուն տասներկուս:
ԵԱ 116 Խտջ

Ցուռունճիեն *(հացթուխ)* հաշիվ ուզեցին՝ չեբելները *(երկժանի)* ցուցուց:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ՓՈՂ, ԱՊՐԱՆՔ, ԱՌԵՎՏՈՒՐ, ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ

Փողը որ կա ձեռի կեղտ ա:
ԱԺԲ 91 Քնք/ՆՆ 533 Շրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԱՆ 81 Նխջ

Փողը որ կա ժանգ ա:
ԱԺԲ 91 Քնք

Փուղը ձեռի կիղտ է, լվանաս՝ կեհա:
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փողը որ կա ձեռի աղտ ա, էսօր կա, էքուց չը կա:
ՄԹ 45 Շրկ

Փողն ու հողը մին ա:
ՊԺԲ 58 Աշտ/ԱԺԲ 91 Քնք/ՓՇԱ 125 Շրկ

Չունես փող, մտի հող:
ԳԱ 6 Վղպ/ՓՇԱ 124 Շրկ/ԹՄԿ 148 Թֆլ/Բ 1900, 636 Կսր

Զունես փող, լիզա ֆող:
ԱՇ 56 Աշտ

Փուղը մութը տիղը լուս կուտա:
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փուղը դժուխկին լուս է տալի:
ԹՄԿ 163 Թֆլ

Փարեն *(փող)* փրկի չարեն:
ՀԺՀ VII, *111 Վն/ՀՏՎ 29 Ծրկ/ԺԵԱ 180 Բլն*

Տո՛ւր փարեն, փրկվե չարեն:
ՀԺՀ VII, *93 Ալ2*

Փարա կա, չարա (ճար) *կա:*
ԵԱ 113 Խոջ/ԳԹ 116 Սլմ

Փարեն սաղցու (բուժել) *ամեն յարեն:*
ՀՏՎ 29 Ծրկ

Պոլ է փարեն, կը սաղցու ըզ յարեն:
ԺԵԱ 184 Մ2

Փողը պիծի *(փոքր)* աստուծ են անվանել:
ԲԱ 41 Ղրբ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԺԵԱ 290 Տրպ

Փողի տիրոջ խոսքն ամեն տեղ կանցնի:
ՆՆ 533 Ծրկ/ԹՄԿ 165 Թֆլ

Ով որ փող ունե, խոսկը նրանն է:
ԹՄԿ 168 Թֆլ

Հազարը կանե պազարը *(սակարկություն):*
ԱՆ 30 Նխջ

Կուտա հազարը, կըլլա պազարը:
ԱՆ 29 Նխջ

Հայ գիդի սատկ, բանը կու շինիս իստակ:
ԹՄԿ 122 Թֆլ/ԱՆ 41 Նխջ

Բեր սատկ, որ բանն անե խստակ:
ՓՇԱ 96 Ծրկ

Թե փող ունես, սրտումդ էլ եղ ունիս:
ԳԱ 7 Վղպ/ՓՇԱ 104 Ծրկ

Շունը քաշա, փող ա՛շխատա:
ԵԱ 102 Խոջ/ԵՀԳ 111 Եվգ

Փողը ծըլընգ, բանը տլընգ:
ԳԱ 5 Վղպ/ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փողը փող կ'աշխատի:
ԲԱ 41 Երվ/ՆՆ 533 Ծրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԱՆ 73 Նխջ

Փուղն ամենքն ին աշխատում, բանը պահիլն է:
ԹՄԿ 163 Թֆլ/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Ով փող ունի, խելք չունի, ով խելք ունի, փող չունի:
ՓՇԱ 120 Ծրկ/ԹՄԿ 171 Թֆլ

Փարա էղնի, թե չէ փարի տեղ շատ կա:
ԱՀ VI, *99 Բլն*

Փարեն նեղ ավուր համար ա:
ԵԱ 120 Խոջ

Փուղը կու բազմանա:
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Փողի սիքեն *(դրոշմ)* ճանչըցողը, ոչ հոգի ունի, ոչ հավատ:
ԱԱ 159 Երվ

Փարեն ավնու *(որսորդ)* լցած թվանք է, ավը *(որս)* տեսնելուն կը զարկե:
ՀՏՎ 29 Ծրկ

Փող ունեցար աղա ես, փող չունեցար գյադա *(ծառա)* ես:
ԱՇ 65 Աշտ

Փարա ունիս տունը քուկդ է, փարա չունիս՝ սոխադը (փողոց) *չափե:*
ԺԵԱ 251 Հդկ

Փարա ունիս ինչ որ ուզես կունենաս:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Փարան լեզու չունեցողի բերանը լեզու դնե կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Փարա էղավ՝ աշխարհ ձեռքդ ի կը պագին:
ԺԵԱ 285 Ալ2

Փարա չունեցողին կնիկը հերամ *(անվայել)* է:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Ձեռնեմն *(դժոխք)* ու ճենլեթը *(դրախտ)* տանողը փարեն է:
ԺԵԱ 291 Տրպ

Ի՞նչ անինք թե պոյա *(կոպիտ)* մարթ է, փուղ շատ ունե, սրտի վարթ է:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Ստակ վաստըկողին խելքը մեկ, թափ անողին *(կուտակող)* տասնումեկ:
ԱՆ 21 Նխջ

Մարդուս բարեկամը իր ջիբն է *(գրպան):*
ԹՄԿ 136 Թֆլ

Փարային երեսը տաք է՝ խենթն ալ սիրե կու, խելացին ալ:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Փողան սարերն էլ են վախում:
ԲԱ 41 Ղրբ

Ստակը սարեր կը գըչե *(շուռ տալ):*
ԱՇ 30 Նխջ

Չընկ-չընկ կանե ճալչան *(պայտ)*, գործ կը կատարե փարան:
ԺԵԱ 204 Տրպ

Առաջ պըլիկ *(դրամ)*, ետքը տնիկ, ետքն ալ կնիկ:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ

Փուղը ձեն է տալի:
ԹՄԿ 164 Թֆլ

Ինչոր վուր է, փուղն է:
ԹՄԿ 102 Թֆլ

Վ,երն աստված, վարը փարան:
ԱՀ IX, *190 Պլս*

Փողն էսօր կա, էգուց աստծով մխիթարես:
ՆՆ 533 Ծրկ

Փարան կլոր է կը կլորի, առջի տերը կը կթնա:
ԱՀ IX, *191 Պլս*

Փարա կուզի՞ս ունենալ, քեսեդ *(քսակ)* ծակ մի պահիր:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Փուղ է՝ կու գնա, կուտ է՝ կու մնա:
ԹՄԿ 165 Թֆլ

Նաղդ *(կանխիկ)* փուղը հանած թուր է:
ԹՄԿ 143 Թֆլ

Առ ու տուր են ասել, ո՛չ թե՝ ա՛ռ ու կուլ:
ԳԱ 9 Վղպ/Բ 1898, 133 Կրն/ԱՀ VII—VIII, *488 Ալ2/ՁԲ 59 Ձհմ/ՓՇԱ 94 Ծրկ/ԹՄԿ 66 Թֆլ/ՎՍ* I, *122 Վն/ԱՀ* VI, *83 Բլն*

Աշխարհքս առ ու տուր ա, առ ու կուլ չի:
ԳԺԲ 44 Աշտ

Առ ու տուրն ախպեր են, ընչանք տաս ոչ, առնել էլ չես:
ԳԺԲ 45 Աշտ

Առնողը զանում է, ծախողը՝ կորցնում:
ԹՄԿ 72 Թփլ/ԱՀ IX, 181 Գլս

Առնողի աչքը ծախողին ձեռքը կըլնի:
ԱԱ 21 Երվ/ԹՄԿ 70 Թփլ

Վաճառականն որ կոտր կնկնի, վերասերու *(ապառիկ)* դավթըրներն առաջ կը բերե:
ՀՏՎ 27 Շրկ/ԼՄ 1880, 54 Բլն

Բզարում ապրանքի հետ հոգի էլ ա ծախվում:
ԲԱ 11 Ղրբ

Ով փոռտա *(առևտուր)* չանի, ոչ կի կորսնցնու, ոչ կի գտնի:
ԱԱ 131 Գշպ

Առուտուրը սատծուն կը վայելի, թանկությունն էլ գիտա, էժանությունն էլ:
ԺԵԱ 292 Վղպ

Առուտուր են մարդու մոտից էրա, որ հերը թագա ա մեռե, յա աղբոր մոտից, որ թագա ա բաժնվե:
ԺԵԱ 173 Խստ

Առուտուրը հերն ու մեր չունե:
ԹՄԿ 68 Թփլ

Ծախողին մեկ աչքը բավ է, առնողին հազարն ալ քիչ է:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ՊԱՐՏՔ, ԿԱՇԱՌՔ, ՏՈԿՈՍ, ԵՐԱՇԽԱՎՈՐ...

Պարտքը որ կա, դավի *(ուղտ)* ձագ է, քանի պահես կը մեծնանա, էլ դռնից չի հավքի *(տեղավորվել)*:
ՓՇԱ 121 Շրկ

Պարտքը խոզի պես բան է, քանի պահես կը ցնկցնկնոտի *(ճուտ հանել)*:
ՓՇԱ 121 Շրկ

Պարտքը խոզան ավելի է ճուտահանում:
ԲԱ 35 Ղրբ/ԳԹ 113 Սլմ

Պարտքդ որ հազարի հասավ, նուտով փլավ կեր:
ԱՀ XI, 116 Բրչ/ՓՇԱ 121 Շրկ/Բ 1898, 472 Բղ

Որ պարտքի մեջ խրվանք, գառան միս ուտենք:
ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Պարտքը հազարը, նոմը *(անուն)* պազարը:
Բ 1900, 599 ԿՄ

Պարտքը հազար, վարտիքը պազար:
ԱՂ 18 Մրղ

Պարտքեն չվախեցողն սատծուց չի վախենա:
ՆՆ 522 Շրկ/ԹՄԿ 149 Թփլ

Արի՛ մեղքով, մի՛ գալ պարտքով:
ԱՆ 6 Նխջ/ԵՀԳ 100 Եվդ

Պարտքը տալով, մեղքը լալով:
ՎԱ 42 Վղպ/ՆՆ 522 Շրկ/Բ 1899, 480 ԿՆ/ԹՄԿ 149 Թփլ/ԿՇ 6 Ղրբ/ԱՆ 6 Նխջ/ԱՀ IX, 189 Գլս/Բ 1900, 599 ԿՄ/ԼՄ 1880, 50 Բլն/ՎԱ I, 135 ՎՆ/Ս 212 Սլմ/ԱԲ II, 15 Ագլ/ԱՀ VII—VIII, 498 Ալջ/ԵՀԳ 108 Եվդ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ՁԲ 61 ՁՆմ/ԵԱ 105 Խոյ

Պարտքը տալով կը վերջանա:
ԳԱ 60 Վղպ

Կնկան էրիկը մարդն է, մարդուն էրիկը պարտքն է:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Տանելիս նոքար է, բերելիս՝ աղա *(վատ պարտապանը)*:
ԹՄԿ 162 Թփլ

Պարտքի դուռը բաց է:
ԼՄ 1880, 51 Բլն

Պարտականի պարտքը պետում ա *(պետք է)* յուրան կարողության չափով հնի:
ԲԱ 35 Ղրբ

Վատ պարտականեն հող ու մոխիր:
ՀԱ 213 Ակն

Մինչև մարդ զատված չը մոռնա, գիր պարտք չը մոռնա:
ԼՄ 1880, 39 Բլն

Պարտկանտիրուչ երեսը սև կուլի, լեզուն՝ կարճ:
ԹՄԿ 149 Թփլ

Պարտկը լու կու դառնա, տուն կենա, ուղտ կու դառնա, չի դուս գա:
ԹՄԿ 149 Թփլ

Պարտքը կրակե շապիկ է:
ԱԱ 140

Կաշառքը մթնումն էլ լիս կը տա:
ԳԱ 26 Վղպ/ԳԺԲ 50 Աշտ/ԹՄԿ 166 Թփլ/ՓՇԱ 109 Շրկ/ԺԵԱ 235 Լռ/ԿՇ 3 Ղրբ/ԺԵԱ 231 ՀԹ

Կաշառքը դժոխքումը լիս ա տալի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Կաշառքը ուտողի աչքը կը քոռացնի:
ՓՇԱ 109 Շրկ/ԱՀԱ 8 Գլս/ԱՇ 37 Աշտ

Կաշառքը դատավորի աչքը կը քոռացնի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Տվուց ոսկին, բերուց խոսքին:
ԱՇ 64 Աշտ/ԺԵԱ 287 Մշ

Շանը բերանը ոսկոռ քցես, կը սըստըվի:
ԱՇ 52 Աշտ/ՓՇԱ 118 Շրկ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Հաչան շան բերանը հաց *(ոսկոր)* կը քարեն *(նետել)*:
Բ 1900, 350 Կսր

Ինչկլի շան առչիվը ոսկոռ չը գցիս, չի մունջ կենա:
ԹՄԿ 103 Թփլ

Սրբի դուռն էլ առանց խաչհամ-
բուրի չեն գնում:
ՊԺԲ 57 Աշտ

Խունկ ու մոմով սրբերին էլ կը խափեն:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Լավ տեղը կաշառք տուր, ներս գցի, փիս տեղը կաշառք տուր, դուս քցի:
ՊԺԲ 49 Աշտ

Ցամաք գդալը բերանը չի́ն տանի:
ԹՄԿ 163 Թֆլ

Բան չունիս վկա եղիր, պարտք չունիս՝ երաշխավոր:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Քյաֆիլ *(երաշխավոր)* նեղնողի ձեռք միշտ ջեպը պտի նեղնի:
ՀՏՎ 30 Շրկ

Շանը *(տոկոս)* կտաղեց, մայան *(դրամագլուխ)* էլ կերավ:
ԲԱ 32 Ղրբ/ԹՄԿ 146 Թֆլ

Ջագը կելլէ, մարը կուտէ:
ՀԱ 244 Ակն

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅՈՒՆ, ՇԱՐԺԱԿԱՆ ԵՎ ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔ, ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ…

Որտեղ հաց, էնտեղ կաց:
ՊԺԲ 57 Աշտ/ԺԵԱ 226 Վղպ/ՓՇԱ 105 Շրկ/ԲԱ 20 Ղրբ/ԹՄԿ 158 Թֆլ/ԱՆ 6 Նխջ/ԱՀ VII—VIII, 495 Ալշ/ՀԱՎ 1890, 283 Տրպ

Որտեղ հաց, ընտեղ կաց, որտեղ գինի, ընտեղ քնի:
ԳԱ 13 Վղպ/ՎՄ II, 140 Վն/ՇԿ 12 Շտխ

Սիրտը սաղ, փորը կուշտ:
ՀԺՀ VII, 97 Վղպ

Մալ *(շարժական գույք)* մաքին, մուլք *(անշարժ գույք)* էգին:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԱՇ 51 Աշտ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/Բ 1898, 316 Քղ

Մալատիրոնչն օրքում *(երդում)* ուտիլ չի նասնի:
ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ

Մալը տեր կուզե, տերը գեր կուզե:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մալը կերթա, մալամաթը *(թըշնամանք)* կը մնա:
ՄԹ 31 Շրկ

Մալ ծախողը մեկ տարի կը զանկըննա *(հարստանալ)*, մալ առնողը մեկ տարի կաղքըտանա:
ՎՄ II, 145 Վն

Իյնա *(ընկնի)* մալին տերը, էլլա մալին տերը:
ԱՀ IX, 184 Գլս

Մուլքն անմեռ որդի ա:
ԵԱ 110 Խտջ

Մուլքը սիրեկան է:
ԹՄԿ 132 Թֆլ

Դովլաթը *(հարստություն)* մլքի միջին ա, մալն էսօր կա, էգուց չը կա:
ԱՇ 18 Աշտ/ԺԵԱ 278 Բլն

Ամանաթը *(ի պահ տրված բան)* տերը կուզի:
ԱՇ 5 Աշտ/ՀՏՎ 2 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ

Ամանաթը ղիամաթ *(պատանդը մինչև հանդերձյալ)*:
ԹՄԿ 67 Թֆլ

Ամանաթը գետինն էլ կու պահե:
ԹՄԿ 67 Թֆլ

Ամանաթը ղիամաթ չեն անի:
ԱՇ 8 Աշտ

Ամանաթ հացով փոր չի կշտանա:
ԱՇ 5 Աշտ

Միրազ *(ժառանգություն)* կեղնի մարազ *(ախտ)*:
ՎՄ I, 132 Վն

Միրաս—ուտիս ու մուրաս:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

ԹԱՆԿ, ԷԺԱՆ, ՕԳՈՒՏ, ՎՆԱՍ…

Էժան մսի խաշուն *(արգանակ)* շունը չի կերել:
ԺԵԱ 220 Վղպ/ՀԱ 204 Ակն

Էժան մսի շուրվեն (ապուր) *շնե-րը չեն ուտե:*
ՀՏՎ 8 Շրկ

Ջարուն (ճիճար) *մսի խաշուն շունն էլ չի ուտիլ:*
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ

Էժան մսի շորվեն շունն է կերել:
ՓՇԱ 102 Շրկ/ԺԵԱ 207 Արճ/ԿՇ 2 Ղրբ

Էժան մսի շուրվեն շանը կը քցեն:
ԱՇ 21 Աշտ

Էժան մսի շուրվեն չի ուտվի:
ՄԹ 8 Շրկ

Էժան մսեն շորվա չինիլ:
ՀԺՀ VII, 103 Ղրբ/ԳԹ 110 Սլմ

Էժան միսը խաշու չունե:
ԹՄԿ 95 Թֆլ/ԱԱ 2 Գլս

Աժան միսը համ չունենար:
ԱԱ 2 Գլս

Էժան միսը պուտուկն (կավե աման) *ի մաշե:*
ԳՎ 135 Վն/ԺԵԱ 291 Տրպ

Էժան բանը թանգ կուլի, թանգն՝ էժան:
ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԱՆ 54 Նխջ/ԱԱ 2 Գլս/ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ

Աժան պեքմեզը *(դոշաբ)* մեղրեն անուշ է:
Մ 1886, 45 Տրպ

Պատխավա (ձրի) *քացախը մեղրեն անուշ է:*
ԺԵԱ 197 Տրպ

Թանգից էժանը չի լինի:
ՄԹ 12 Շրկ/ԱՀԱ 13 Գլս/Բ 1900, 599 ԿՄ

Ինչ բան գին է, ան էժան է:
ԼՄ 1880, 24 Բլն

Էշը որ խիարի գինով կառնես, մեկ օր ջրի մեջ խեղդված ը տեսնես:
ԺԵԱ 206 Տվկ

Թանգ բարին ստակը հետը կը բերե:
ԱԾ 48 Նխջ

Թանկ ծախողը, էժան փնտռողը, գլուխը բաց կը մնա:
ՎՍ II, 139 Վն

Էժան վախտը առնողի մեչը, թանգ վախտը ծախողի մեչը խնպտանք չը կա:
ԹՄԿ 95 Թփլ

Քյարն *(շահ)* ու վնասը ընկեր են:
ՆՆ 534 Ճրկ

Դասունն ու զարարը (վնաս) *աղբըրտիք են:*
ԹՄԿ 88 Թփլ

Վասատկն ու զարարը մեկտեղ կը քալին:
ԱՆ 35 Նխջ/ԱՆ 34 Նխջ

Ձըհարեն *(թույն)* կըծու զարարն *(վնաս)* է:
ԳԹ 123 Սլմ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՈՒԺ, ԲՌՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՕՐԵՆՔ, ԴԱՏԱՍՏԱՆ...

Յոթը դարվիշ մեկ կարպետի տակ սթար *(ապաստան)* են. յոթ թագավոր, վեր յոթ աշխարի չեն սթրվե *(ապաստանել):*
ՎՍ II, 138 Վն

Մենծավորը որ կարմունջ ըլնի, վրիցը մի՛ անցկենալ:
ՀԺՀ VII, 84 Աստ

Պեյլիկին *(թագավորական)* թասեն ջուր մի խմեր:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Վերն աստված, վարը թագավորը:
ԺԱԲ 79 Ախց

Վերն իրիշկեմ աստվածն ի, ցածըր՝ ամիրեն:
ՎՍ II, 150 Վն

Թագավորն էլ թախտին լայաղ *(արժանի)* պըտի լինի:
ԱԾ 26 Աշտ

Թագավորն էլ թագի լայեղ պըտի:
ՓՇԱ 104 Ճրկ/ԹՄԿ 99 Թփլ

Թագավորը թախտեն ընկնի լավ ա, քան տղեն օրոցքեն:
ԵԱ 107 Խտջ/ԳԹ 115 Սլմ

Տանուտերի հետ հաշվի նստողը պարաքով դուրս կը գա:
ՓՇԱ 124 Ճրկ/ԳԱ 26 Վղպ

Գեղի ջոնը որ կամենա՝ կաղ, կոր կը խարսնանա:
ՎՍ II, 136 Վն

Ձյունը երկնքում չի մնա, թագավորի խարջը՝ ըռհաթումը:
ԱՂ 19

Օրենքն հարստի համար ա դրած, պատիժն՝ աղքատի:
ԱԾ 55 Աշտ

Զոռը *(բռնություն)* տանեն որ ներս մտնի, դատաստանն երթիքեն կ'ելնի:
ԼՄ 1880, 20 Բլն/ԺԵԱ 248 Հղկ

Հարկ զօրեն կը բդլե *(լուծել):*
ԱՀ VI, 88 Բլն/ՀԺՀ VII, 91 Ալշ/ԺԵԱ 288 Խլթ

Խոփդ սուր ա, ամա հանդը բաժանովի ա:
ԺԵԱ 222 Վղպ/ՓՇԱ 108 Ճրկ/ԺԵԱ 235 Լռ/ԿԾ 3 Ղրբ

Գերնդիդ սուր ա, հանդը բաժանովի ա:
ԵԱ 100 Խտջ

Մանգաղ սուր ա, դաշտ բաժնելով ա:
Մ 1885, 451 Ղլթ

Դանին կա, որ խիղճ ունի, դատավոր կա՝ խիղճը մեռած:
ԲԱ 13 Երվ/ԳԹ 112 Սլմ

Զուլում *(աղետ)*, բանդի զուլումն ա:
ԱԾ 21 Աշտ/ԺԵԱ 293 Վղպ

Բանդի քանդածը աստված չի քանդի:
ԺԵԱ 210 Վղպ/ԱԾ 11 Աշտ

Բանդի քանդածը աստված չի կարա շինի:
ԺԵԱ 241 Օշկ/ԿԾ 2 Ղրբ

Հախ *(իրավունք)* կա, շարյաթ *(օրենք)* չկա:
ԼՄ 1880, 35 Բլն

Քար ու կիր դատավորի դուռը կը միանան:
ԱՀ XIX, 95 Ալշ

Դատավորին աչք չկա, ականջ կա:
ԱՀ VI, 79 Բլն

Գերին որ գին ունենա, տիրոջը կը հասնի:
ՀՏՎ 4 Ճրկ/ԱՀ VII—VIII, 459 Ալշ/ԱՀ VI, 78 Բլն/ԺԵԱ 173 Խստ

ՀԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Հայը մինչև չը բեզարի, չի նստի:
ՓՇԱ 111 Ճրկ/ԱԾ 42 Աշտ

Հայի եդի խելքը իմն ըլնի:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓՇԱ 111 Ճրկ ԲԱ 25 Ղրբ/ԵԱ 120 Խտջ

Հայի վերջին խելքն ա գովելի:
ԳԱ 23 Վղպ/ՎՍ II, 144 Վն

Հայի վերջի խելքին խելք չի՛ հասնիլ:
ԱՆ 46 Նխջ

Հայի «ավեք-ավեքին» ռաստ չես եկե:
ՎՍ I, 128 Վն

Է

ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԾՆՈՂ ԵՎ ԶԱՎԱԿ

Աշխրքումը ամեն բան կու ճարվի, սավայի *(բացի)* հերն ու մերը:
ԹՄԿ 75 Թփլ

Կնիկս մեռնի՝ մինն էլ կը ճարեմ, որ մերս մեռնի՝ ո՞րդիան ճարեմ:
ԱՃ 38 Աշտ/ԺեԱ 208 Քղ

Հալալ դեդի (մայր) *պես՝ վո՛ւնց* (ո՛չ) *կնիկն է, վո՛ւնց վուրթին:*
ԹՄԿ 122 Թփլ

Տղին մայրն որ մորու *(խորթ մայր)* ըլնի, հայրն ալ հորու *(խորթ հայր)* կըլի:
ԵԱ 115 Խոջ/Բ 1899, 554 Բղի

Մարն է մեռեր, հարը օտարացեր:
ԺեԱ 245 Ակն

Մարը մեռավ՝ հարը եղնա (քեռայր) *կըլլա:*
ԱՆ 42 Նխջ

Հոր ու մոր մեղքը տղային կը հարցնեն:
ԱՀ IX, *187 Պլս*

Մամի *(հոր)* ուգիարը *(անիրավություն)* վուրթուն կու հասնի:
ԹՄԿ 133 Թփլ

Խեր ունեմ, խոր տուն ունեմ, մեր ունեմ, իրավ ունեմ, ախպեր ունեմ, բան չունեմ:
ՇԿ 10 Շտխ

Հոր ու մոր արինը քաղցր ա, վաթանի հողն ու ջուրն անուշ:
ԱԱ 97

Մեր կը պախի վեր փուղցին, խեր չը պախե վեր թախթին:
ՎՄ I, *132 Վն*

Հերը հարևան, մերը բարեկամ:
ՀԺՀ VII, *96 Վդպ*

Տուր ծնողին, որ տա զավկին. մի՛ տալ զավկին, չի տալ ծնողին:
ԵԱ 106 Խոջ/ԳԹ 115 Սլմ

Աստված տա լազուն *(մորը)*, որ տա ձագուն:
ԺեԱ 210 Վդպ/ՀԺՀ VII, *89 Ա$_{12}$/ՎՄ* II, *135 Վն*

Աստված տա լազուն, որ տա ձագուն. չի տա ձագուն, որ չի տա լազուն:
ԱՀ VII—VIII, *488 Ա$_{12}$/ԺեԱ 176 Բլն/ԱՃ 9 Աշտ*

Աստված տա մամուն, որ տա տըղին:
ԺեԱ 181 Մ$_{2}$/ՎՄ II, *135 Վն*

Անվուրթին մե դարդ ունե, վուրթառը' հազար:
ԹՄԿ 68 Թֆլ/Բ 1899, 378 Պլս/ՀԱ 212 Ակն

Հորն ու մոր հարգը չիմացող զավակը, ասու հարգն ի՞նչ իմանա:
ԱՇ 43 Աշտ

Հորն ու մոր պատիվ չիմացողը, ասածու պատիվը չի իմանալ:
ՓՇԱ 113 Շրկ

Մարը հաց, տըղան լաց:
ԱՆ 5 Նխջ/Բ 1900, 580 ԿՄ/ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ/ԵԱ 110 Խոյ/ԱԲ II, *15 Ագլ*

Խոզի չոչխեքը *(ձագերը)* շատացան, պարզ ջուրը գլխիցը կտրվեց:
ԱՇ 34 Աշտ/ՓՇԱ 108 Շրկ

Մի կոտ կորեկ շարելը հեշտ ա, քանց մի որդի մեծացնելը:
ԳԱ 6 Վղպ/ՓՇԱ 116 Շրկ/ԹՄԿ 132 Թֆլ

Տղեն օր կա անուշ օրթունք է *(որդ):*
ՆՆ 531 Շրկ

Որդի հա չեն ասե, որդ են ասե:
ԳԱ 6 Վղպ

Որդի չունես, հոգի չունես:
ԳԱ 69 Վղպ/ԹՄԿ 158 Թֆլ

Անորդի—անհոգի:
ՀԺՀ VII, *93 Վղպ/ԱՀ* XI, *112 Բրհ*

Յոթ լանու *(զավակ)* սեղան նըստելն էլ արժե:
ՎՍ II, *138 Վն*

Յոթ լանու տեր փողան *(փողոց)* ի մնացե անտեր:
ՎՍ II, *138 Վն*

Յոթ բերող, յոթ անեպ *(ցավ):*
ԱՀ XII, *100 Ալշ*

Բարի որդի, վի՞րն ուրտի *(պատահի):*
ՎՍ I, *123 Վն/ԼՄ 1880, 45 Բլն/ԷԱ 9 Ալշ*

Վատ տղան ձախ կը ժողվե, ուրիշի օնախ կը վառե:
ԼՄ 1880, 54 Բլն/ԺԵԱ 199 Տրպ

Ատամից անուշ բան չը կա, օր ցավաց' կը քաշեն, քցեն:
ՀՏՎ 2 Շրկ/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Աղեկ տղին տուն մի՛ շիներ' կ'էլնի շինա, գեշ տղին տուն մ'ավիրեր' կ'էլնի ավիրա:
ԱՀ VII—VIII, *487 Ալշ/ԼՄ 1880, 7 Բլն/ՀՏՎ 11 Շրկ*

Ընկել ա փողատերը, կանգնել ա տղատերը:
ԳԱ 27 Վղպ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ՀԺՀ VII, *109 Վն/ԱԲ* II, *15 Ագլ/ԹՄԿ 65 Թֆլ/ԱՆ 84 Նխջ*

Ոսկու տուն կավրի, տղի տուն չավրի:
ԺԵԱ 256 Շտխ

Ինա զավկին տերը, էլլա զավկին տերը:
ԱՀ IX, *184 Պլս/ՀԱ 211 Ակն*

Գարնան արևը տղուս ու հարսիս վրա, աշնան արևը' փեսիս ու աղջկաս:
ՀԱ 205 Ակն

Մարտի արևը հարսիս, թաչի արևը աղջկանս:
ԱՆ 53 Նխջ

Կովը հորթին ինչքան տաե' ամեն չարեն կազատե:
ԺԱԲ 98 Ախց

Ձար հիշատակը *(զավակ)* լավ ա ինի *(լինի)* ոչ, քանց ինի:
ԲԱ 34 Ղրբ

Անառակ որդին տունը լաց կը բերե:
ԺԱԲ 116 Ախց

Երկուսը մեկի տեղ, մեկը հիչի տեղ *(զավակներ):*
ԱՆ 17 Նխջ

Ով վուրթի չէ բերի, գթնովի գիդե:
ԹՄԿ 170 Թֆլ

Տղադ մեծցավ, տերադ *(հոգս)* մեծցավ:
ԱՀ IX, *190 Պլս*

Հորը տենամ, մորը տենամ, տղեն էլ նրանց պես տենամ:
ԳԱ 20 Վղպ

Տղին լավը հորեն-մորեն կըլլի:
ԺԱԲ 91 Ախց

Լավ մարդու որդին փուչ *(անպիտան)* չի դուրս գա:
ԳԱ 20 Վղպ

Հարն ու մարը բամպառակ *(կատակաբան)*, տղաքն էղան անառակ:
ԺԱԲ 98 Ախց

Հոր համար աղջիկը լուսին է, մոր համար' արեգակ:
ՆՆ 507 Շրկ

Առջինեկդ աղջիկ է, հողը օրհնած:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Էծը ուր էրթա, օլախն *(ուլ)* հետը կերթա:
ԱԷ 1895, 54 Տրպ

Ձա վակաց կսկիծը' կրակե շապիկ է:
ԱՆ 73 Նխջ

Աղջիկ միրի *(ամիրա)* տուն, ուր աչք տիրի *(տիրոջ)* տուն:
ԱՂ 2 Սսն

Աչքերս, ընքներս զիս կը պախե, պապուս անուն զիս կը ծախե:
ԼՄ 1880, 8 Բլն

Մատով գերեզման չին փորի վուրթիքը:
ԹՄԿ 133 Թֆլ

Աղջիկը վուր հորանց տանեմեն ընգզի *(ընկույզ)* քարն էլ հիդը տանե, էլի կօսե' քիչ է, վուչինչ չիմ տարի:
ԹՄԿ 75 Թֆլ

Ազռավին հարցրին' ղշերի *(թըռչունների)* միջին ո՞րն ա սիրուն, ասաց' իմ ճուտս:
ԳԱ 30 Վղպ ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թֆլ/ՆՆ 479 Շրկ

Ազռավի ճուտը իր մոր համար ագիզ ա:
Վ.Ա. 1 Վգպ/ԱԾ 4 Աշտ

Անձղան *(կաչաղակ)* որ մնա, ուր ձագուց սիրուն չը կա:
ՎՍ I, 122 Վն

Ազռավն ասեց իր ճուտին՝ մեռնիմ քու սիպտակ տոտին:
ԱԾ 4 Աշտ/ԺԵԱ 190 Վն

Ազռավին արախճին *(ծասակ)* ավին, որ սիրուն գթնի, գըլխին դնի. պտըտեց-պտըտեց, բերեց իրա ճուտի գլխին դրեց:
ԺԵԱ 209 Վգպ

Ղա՜, ղա՜ իմ ձագես անուշը չը կա:
ԺԱԲ 98 Ախց

Մորը գովածը թո՛ղ ու փախի, դըրկըցին գովածը ա՛ռ ու փախի:
ԺԱԲ 97 Ախց/ԱԾԳ 74 Արր

Լավ թուխսը իր ճուտերի գլխին կը պըտըտի:
ԱԾ 32 Աշտ/ՓԾԱ 106 Ծրկ

Լավ թուխսը իր ճտերուն կու պահե:
ԹՄԿ 112 Թֆլ/ԱԺԲ 88 Բնբ

Թուխսը ճուտերը իրեն կը հավքի:
ՄԽ 33 Զգգ

Ճուտամեր կատուն գող կըլնի:
ԺԵԱ 224 Վգպ/ԱԾ 46 Աշտ/ԺԵԱ 235 Լռ/ԲԱ 27 Ղրբ

Մերը մերոց, կիսուր ծածկոց:
ՎՍ I, 132 Վն/ԾԿ 10 Ծտխ

Մ որը բախտ, աղջըկան թախտ:
ՎԱ 34 Վգպ/ԱԾ 47 Աշտ/ԹՄԿ 90 Թֆլ

Մորը թախտ, աղջկանը բախտ:
ԳԱ 6 Վգպ/ԱՀ XI, 115 Բրչ

Որդին բռնումը ձվածեղ էլ անի, մոր ամակի *(երախտիք)* տակից չի կարա դուս գալ:
ԱԾ 61 Աշտ/ՓԾԱ 120 Ծրկ/ԹՄԿ 157 Թֆլ

Մայրը տես, աղջիկն առ:
ԵԱ 105 Խոյ/ԿԾ 16 Ղրբ/ԺԱԲ 98 Ախց/ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ

Մերը տես՝ աղջիկն առ, եզրը տես՝ կտավն առ:
ԺԵԱ 170 Ալշ/ԳԱ 20 Վգպ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ/ԱՆ 19 Նխջ

Անգլին (ճենքը) *մտիկ՝ կտավը առ, մորը մտիկ՝ աղջիկը առ:*
ԱԾ 2 Աշտ/ՄԹ 30 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 105 Ղրբ/ԼՄ 1880, 41 Բլն/Բ 1898, 445, Դրբ/ԺԵԱ 246 Ակն

Սանդրը տե՛ս՝ կտավն ա՛ռ, մերը տես, աղջիկն առ:
ՎՍ I, 136 Վն

Մերը տե՛ս՝ աղջիկը ա՛ռ, անկուջը (ականջ) *տես, ձուկնը ա՛ռ:*
ԲԱ 28 Ղրբ

Մարը տես՝ աղջիկն ա՛ռ, հյարը (հորը) *տես՝ տղան ա՛ռ:*
ԿԾ 5 Ղրբ

Մար կա՝ մերուկ է, մար կա՝ փտած ձմերուկ է:
ԱՆ 20 Նխջ

Մոր անեծք չը բռնա, ծծի կաթ դեմ կառնա:
ԺԵԱ 192 Արծ

Որդին մորը շալակով Երուսաղեմ չի տանի:
ԱԾ 61 Աշտ

Ճուտը մոր թևերի տակին կը մեծանա:
ՄԹ 28 Ծրկ

Աղջիկ տղան միշտ մոր կողմը քաշե կու:
ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Տղուն լեզուն մա՛րը կը հասկնա:
ԱՀ IX, 190 Պլս

Մոր մեկ օրհնենքը՝ օխտը վարդապետի անեծք կը քանդե:
ԱՆ 49 Նխջ

Մերը մած *(շոյել)* ի տվե, աստված բած *(հասակ)* ի տվե:
ՎՍ II, 146 Վն

Մալը *(տավար)* գնա՝ տերը ճետը, որդին գնա՝ ճերը ճետը:
ԺԵԱ 224 Վգպ/ԺԵԱ 242 Օշկ/ՓԾԱ 114 Ծրկ/ԲԱ 10 Ղրբ/ԱՀ XI, 116 Բրչ

Օցը գնաց՝ ճուտը էգնեն, վուրթին գնաց՝ հերը էգնեն:
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Մալին տեր, որդուն ճեր:
ԺԵԱ 224 Վգպ/ԱԾ 48 Աշտ/ՓԾԱ 114 Ծրկ/ԼԱ 9 Ալշ/ԱՀ VI, 92 Բլն/ՀԺՀ VII, 110 Վն

Տանը տեր, որդուն հեր:
ՆՆ 530 Ծրկ

Շանը տեր, որդուն հեր:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Տղեն որ լավ ըլնի, իրա ճոր տունը կը շինի:
ԺԵԱ 243 Օշկ

Աղեկ տղեն ուր պապուն աղբեր է:
ԱՀ VI, 45 Բլն

Տղեն որ կա, իրան հոր օճախի սունն է:
ՄԹ 44 Ծրկ

Տան մեծը տղեն ա:
ԱԾ 43 Աշտ

Հոր անըմը *(անուն)* աղջկան կը ծախի:
ԱԾ 43 Աշտ/ԼՄ 1880, 33 Բլն/ՓԾԱ 113 Ծրկ

Մոր անունը՝ աղջկան օժիտ:
ՊՀԿ 1667 Զմխ

Տղեն տղա պտի ըլնի, որ ճոր մտից փուշ հանի:
ԱԾ 64 Աշտ/ՓԾԱ 124 Ծրկ

Հոր փեշակը տղին կնիկ ա:
ԺԵԱ 223

Հոր փեշակը տղի համար պսակովի կնիկ ա:
ԱԾ 41 Աշտ

Մինչև ճերը դժոխք չերթա, տըղեն արքայություն չի գտնի:
ՓԾԱ 117 Ծրկ/ԱԾ 25 Աշտ

Էրնակ են տղին, որ ճերը դժոխք կերթա:
ՓԾԱ 103 Ծրկ/ՀԺՀ VII, 109 Վն

Հերը դժոխք, տղեն դրախտ։
ՆՆ 506 Շրկ

Վատ հոր պատիժը, փուչ *(անպիտան)* տղեն ա:
ԳԱ 20 Վղպ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 165 Թֆլ

Տղեն հորը կը քաշի:
ԳԱ 1 Վղպ

Տղան յա հօրը կ'ելլէ, յա մօրը, յա խաչկնքահօրը։
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Յա հարը, յա մարը, յա ծուռ ու մուռ կնքահարը։
ԱՀ IX, 182 Գլս/ԺԱԲ 98 Ախց

Էրեխեն օխտը դամարից (երակ) *մինը կնքավորին կը գցի։*
ԱՀ XI, 113 Բրչ

Տղեն ուր խերն ի, տղեն ուր մերն ի, տղեն քյաչալ (ճաղատ) *ուր խորոխպերն ի։*
ՎՍ I, 137 Վն

Տղեն օր հորն ու մորը չքաշե— գողըծուն կեղնի:
ՄԹ 44 Շրկ/ԼՄ 1880, 55 Բլն

Ըմմեն մարդ էլ յուր հոր տղան ի:
ԺԵԱ 230 Հբ

Որդին հորը կէլլե, աղջիկը՝ մորը:
ԱՆ 42 Նխջ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/ՁԲ 59 Զհմ/ԱՀ VI, 74 Բլն/ԱԱ 6 Գլս

Տղեն քեռուն կը քաշե, աղջիկը՝ հորքուրին:
ՀՏՎ 28 Շրկ/ԺԵԱ 244 Ակն

Տղան ի քեռին կէզնի, աղջիկն ի պապ։
ԼՄ 1880, 55 Բլն

Հոր ձենն ասված թեզ *(շուտ)* կը լսի:
ԱԺԲ 88 Քնք

Հոր անեծք կը բռնա:
ԺԵԱ 192 Արծ

Հասկացող որդին հոր աջու աչքն է:
ԳԺԲ 51 Աշտ

Տղեն բեգովլաթ *(անպիտան)* ընի՝ ի'նչ անի հոր մալը, տղեն դովլաթավոր *(ձեռնհաս)* ընի՝ ի'նչ անի հոր մալը:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Մարդը մարդով, որդին հորով:
ԲԱ 29 Ղրր

Հոր փուղիրը վուրթու համացեց է:
ԹՄԿ 123 Թֆլ

ՀԱՐԱԶԱՏ, ԽՈՐԹ, ՈՐԲ

Ասլանին *(առյուծ)* էգ, որձ չը կա, ջիգրին *(հարազատ)*՝ լաճ *(տղա)* ու աղջիկ:
ՎՍ I, 122 Վն/ՀՏՎ 27 Շրկ

Ո՞ր մատդ կտրես, որ ցավ չը գա:
ՎԱ 38 Վղպ/ՀԱ 256 Ակն/Ս 215 Սլմ

Հինգ մատիցդ որ մեկը կտրես, արուն դուս գուքա։
ՁԲ 61 Զհմ/ԱՀ VI, 89 Բլն

Ո՞ր մատդ կտրեն, որ չը ցավի։
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԳԺԲ 51 Աշտ/ԱՆ 55 Նխջ/ԱՀ IX, 189 Գլս

Ջիգյարին ջոմարտություն *(առատաձեռնություն)* չի ըլնի:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԱՀ XX, 109 Ալշ/ԱՇ 58 Աշտ

Դուշմնիդ *(թշնամի)* դուռն ընչի՞ ես կայնե—ջիգրիս խաթեր:
ՀՏՎ 5 Շրկ

Դուշմնիս դռնովն անցա, ջիգրիս խաթրի համար։
ՎՍ II, 137 Վն

Արինը ջուր չի դառնա:
ԺԵԱ 218 Վղպ ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԺԵԱ 168, Ալշ/ՀԱ 205 Ակն

Սուր ի սուր խառնվի, արունը ջուր չը դառնա։
ԱՀ XVIII, 35 Ալշ

Իրանի *(յուրային)* միսը կուտեն, ոսկոռը դեն չեն գցի:
ԱՇ 27 Աշտ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ՄՀ 23 Լո/ՀԺՀ VII, 108

Ղունգը *(եղունկ)* մսիցը պոկել չիլնի:
ԳԱ 12 Վղպ/ԱՆ 34 Նխջ/ՀԱ 211 Ակն/ՈԻՋ 142

Ղնգի ու մսի արանքը չեն մըտնի:
ԱՇ 45 Աշտ/ՄԹ 27 Շրկ

Մարդ իր ղունգը չի բաց անի, միջին թքի:
ՎԱ 30 Վղպ/ԱՇ 45 Աշտ

Ջիգար կա մեր տունը, իմա՞լ *(ինչպե՞ս)* տանի մեր քունը:
ՆՆ 524 Շրկ

Ջիգար կա հրե, ջիգար կա ջրե, ջիգար կա՝ խիստ պարկիկ *(բարկ)* կրակ է:
ՎՍ II, 149 Վն

Մարդի աչքը հանողը իր միսնարինը կըլնի:
ԱՇ 49 Աշտ

Արընտերդ ըլլա, արունեդ ըլլա:
ԱԱ 26 Գլս

Խորթը կը հանի մարդու մորթը:
ԳՎ 137 Վն/ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Խորթ մոր եփած կերակուրը անհամ ա:
ԱՇ 34 Աշտ

Խորթ մոր թխած բաղարջ շոր (աղի) *կելնի։*
ՎՍ II, 142 Վն

Խորթ մոր գլուխ ջոջ կելնի:
ՇԿ 12 Շտխ

Խորթ մարը բեռմ' օսկի են արեր, էշն են դրեր, կենե *(դարձյալ)* առնող չէ գնեվեր:
Բ 1900, 579 ԿՄ

Խորթ ու փորթ:
ԳԱ 65 Վղպ

Որբն որ բախտ ունենար, դալը մորեն կուտեր:
ԺԱԲ 81 Ախց/ՇԿ 1 Շտխ

Հեթունն (որբ) *օր խնդա, դալը մորեն կուտե։*
ՀՏՎ 20 Շրկ

Որբը ըսաց. «Ես կը խնդամ». ասված ըսաց. «Հըպը ես ո՞ւրտեղ եմ»:
ԺԱԲ 82 Ախց/ԵԱ 111 Խտջ/ԹՄԿ 158 Թֆլ

Որբը գնաց գողութան, լուսնիակը ամպի տակեն դուրս ելավ:
ԺԱՔ 81 Ախց/ՀՏՎ 20 Շրկ/ԱՀԱ 12 Գլս/ԺԵԱ 245 Ակն

Որբը գողության գնաց, լուսընկան իրիկվընեն ելավ:
Բ 1898, 346 Քղ

Որբին հաց տվող չը կա, խրատ տվող շա՜տ:
ԼՄ 1880, 46 Բլն/ԵՀԳ 112 Եվդ/ԱՀ IX, *192 Գլս/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԳՎ 135 Վն/ԱՆ 84 Նխջ/ՎԱ 11 Վղպ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ*

Վուրփին ումիկ (հույս) *տվող շատ կա, բլիթ տվող՝ քիչ:*
ԹՄԿ 156 Թփլ

Որ էրմու ծառ ծաղկեր, է՞ր կը ծաղկաթփեր:
ԱՀ XVII, *52 Ալշ/Մե 1 Մկ*

Հարի էթում խնդանա, հորով-մորով կը պառի:
ԱՀ XX, *108 Ալշ*

Եթիմը ո՞ր տանե խնդացեր է, որ հիմա պիտի խնդա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Որբի պահողն աստված է:
ՆՆ 529 Շրկ/ԹՄԿ 157 Թփլ/ԱՀ VI, *80 Բլն/ՋԲ 62 Ջնմ*

Ամեկուն հեր, աստված եթըմու տեր:
ԱՀ VI, *75 Բլն*

Որբին ո՛չ ծեծի, ո՛չ ուշունց (*հիշոց*) տու, հացը ձեռիցն առ, նամբա տու:
ԱՇ 61 Աշտ/ԳԱ 56 Վղպ/ՀԺՀ VII, *79 Աստ*

Որբ զառը թե մեծցնես, բերանդ կը եղոտի, որբ աղին թե պահպանես, բերանդ կը վառի:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱՇ 20 Աշտ

Պահե էթումը, օր քակե քու տունը:
ԺԵԱ 197 Տրպ/ԷԱ 15 Կրն/ԹՄԿ 72 Թփլ

Եթըմին եղար պահապան, քեզ կանե թափառական:
ԺԵԱ 200 Տրպ

Հորե եթումը եթում չէ, մորե եթումն է եթում:
ՆՆ 507 Շրկ/ԱՆ 19 Նխջ

Որբի օրոցքը կոտրված է:
ԺԱՔ 92 Ախց

Եթումը գլխուն ջուր դրավ, սարերը վռազավ ձուն դրավ:
ԱԳ 19 Շրկ

Որբին հարցուցեր են՝ ինչո՞ւ կուլաս: Ըսեր է. —Ո՞ւր են իմ հարս ու մարս:
ԱԱ 132

Եթիմ աղին ով որ ըլլա ծեծե կու:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Եթըմի էրեսը պինդ կըլնի:
ԱՇ 19 Աշտ

Վուրփին մե բլիթ, են էլ ծակ:
ԹՄԿ 156 Թփլ

Հալխին քապիկ (*փող*), որբին շապիկ:
ԱՆ 11 Նխջ

Որբ տղան իր պորտը ինքը կը կտրե:
ԱԱ 132

ՔՈՒՅՐ ԵՎ ԵՂԲԱՅՐ

Տղեն ձեռ կընկնի, ախպերը ձեռ չի ընկնիլ:
ՀԺՀ VII, *87 Աստ*

Կին ստարեն, տղան իրմեն, աղբեր չը գտնվի:
ԼՄ 1880, 31 Բլն

Ախպեր ախպոր ախպուրն է, որ ծառվընա՝ պաղ ջուրն է:
ԳԹ 121 Սլմ/ԱԱ 4 Գլս

Ախպերը ախպոր միս կուտի, ոսկրները դեն չի քցի:
ԳԱ 16 Վղպ/ԹՄԿ 73 Թփլ/ԱՀ IX, *180 Գլս/ԱԲ* II, *13 Ագլ*

Աղբերն աղբուր միսը ծամից-ծամից, չը կուլ էրիտ (*տվեց*):
ԹՄԿ 65 Թփլ

Ախպերը ախպոր վատը կուզի, մահը՝ ոչ:
Մխ 29 Ձգզ/ԱԲ II, *13 Ագլ*

Ախպերն ախպոր բորը չի ուզի, որ ինքն էլ չընկնի:
ԺԵԱ 217 Վղպ/ԱՇ 9 Աշտ

Աղբերն աղբորն ըսավ, հալա նեստպ (*հաշիվ*) տեսնենք, էլի աչքիս լույսն ես:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 69 Թփլ

Աղբրուտենի վախտ՝ աղբոր պես, բազարի (*սակարկության*) վախտ՝ էլու (*օտար*) պես:
Մ 1886, 789 Բլն

Երկու աղբեր մեկ գերեզման չեն հավքի:
ՆՆ 494 Շրկ/ԷԱ 8 Ալշ

Պաղտատի (*ընտիր կտոր*) նման շալ, աղբոր պես կռնակ չը գտնվի:
ԼՄ 1880, 51 Բլն

Ախպերն ախփնոց, էրկու ձեռն ծոց:
ՎՄ I, *121 Վն*

Արընտերս ըլլա՝ աղբարս ըլլա:
ԱԱ 26 Գլս

Աղբարը պարուն է, իր տիրուն (*կնոջ*) է:
ՀԱ 204 Ակն

Աղբերն աղբուրը վուր քոմագ անե (*օգնել*), սարը սարին կու դնին:
ԹՄԿ 75 Թփլ

Քիրն առեց՝ աղբեր ունեմ, աղբերն առեց՝ քիր չունեմ:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ԳԺԲ 58 Աշտ/ՆՆ 536 Շրկ/ԹՄԿ 167 Թփլ/ԱՆ 22 Նխջ/ԱՀ IX, *191 Գլս/Բ 1900, 618 ԿՄ*

Ախպերն առաց՝ ձիկ քոր չը կա, քորն էրդված (երդվել) *ախպոր արեն:*
ՎՄ I, *121 Վն/ԹՄԿ 67 Թփլ*

Ախպորը պահած քուրը մեռնի, որդուն պահած մարը մեռնի:
ԺԱՔ 107 Ախց

Այխպոր պահած քիրը մեռնի, տեքոր պահած՝ հարսը, փեսի պահած՝ զանքաչը:
ԱՇ 1 Աշտ/ՆՆ 479 Շրկ

Ախպոր տղա՝ ջան տղա, քվոր տղա՝ շան տղա:
ԳԱ 7 Վղպ/ԱՇ 2 Աշտ/ՆՆ 479 Շրկ/ԹՄԿ 67 Թֆլ ԱՀ IX, *180 Գլս/ՀԱ 204 Ակն/*ԱՀ VII—VIII, *487 Ալշ*

Քուր ու քուր, ո՛չ ախպեր ու քուր:
ԱՀ VII—VIII, *505 Ալշ*

Քիրը գնաց քվորանց, հենց իմացավ գնաց հորանց:
ԱՀ XI, *117 Բրչ*

Քուրը մեռնի աղբուր համա, աղբերը մեռնի ուրիշի համա:
ԹՄԿ 166 Թֆլ

ՄԱՐԴ ՈՒ ԿԻՆ: ԱՄՈՒՍՆԱՑԱԾ ԵՎ ԱՅՐԻ

Մարդի շվաք, վարդի շվաք:
ՎԱ 32 Վղպ/ԱՇ 48 Աշտ

Մի փետե մարդը լավ ա, քանց օխտը պողվատի տղեն:
ԱՀ XI, *115 Բրչ*

Մի քոռ մարդը լավ ա, քանց օխտը տեքրը:
ԱՀ XI, *115 Բրչ*

Փթած մարդը լավ է, քանց բեզըրգան վուրթին:
ԹՄԿ 125 Թֆլ

Ախպերը օրական, մարդը հավիտենական:
ՀԺՀ VII, *93 Վղպ*

Ախպերն ընկա, ըխպըհարն *(աղբանոց)* ընկա. մարդն ընկա՝ վարդն ընկա:
ՔՎ 1 Բրդ

Քամակդ արա տղիդ, հաց կե. երեսդ արա մարդիդ, հաց կե:
ԺԵԱ 216 Վղպ/ԺԵԱ 187 Վն

Իրիկ, իրիկ՝ խուգու տնիկ, չամիչ պիրի լցեմ տյուրիկ *(տոպրակ)*:
ՎՍ I, *127 Վն*

Էրիկը սով տարին, հալավը *(շոր)* ցուրտ ամսին:
ԵԱ 111 Խոչ

Տունը խաց, մարդն խալավ:
ՎՍ I, *137 Վն*

Էրկան հացը մեյտան *(հրապարակ)* է, որդուն հացը զընտան է:
ԱՆ 24 Նխջ

Աղեկ կին, չունի գին:
ԺԱ I, *14 ՀԱՎ 1890, 164 Տրպ*

Կնիկդ որ լավ ըլնի, մի էրա հարսանիք, տանդ ամեն օր հարսանիք ա ու հարսանիք. թե կնիկդ փիս ըլնի, մի էրա մեռլատուն, տունդ ամեն օր մեռլատուն ա ու մեռլատուն:
ԳԱ 26 Վղպ/ՀԺՀ VII, *88 Ալշ/ԷԱ 7 Կրն/ԺԵԱ 190 Վն/ԼՄ 1880, 19 Բլն*

Կնիկմարդ կա՝ տուն կը շինե, կնիկմարդ կա՝ տուն կը քանդե:
ԱՆ 25 Նխջ/ԲԱ 24 Ղրբ/ՆՆ 497 Շրկ

Լավ կնիկը տուն ու տիղ է, վատ կնիկը՝ ցավ:
ԹՄԿ 111 Թֆլ

Ամեն կնիկ չի պըտըտիր պարխանան *(պարսպեղ)*, որը չորթան կը շինե, որը թարխանան *(ճաշ)*:
ԱԱ 8 Գշպ

Հո անկնիկ տունը, հո ջրտած ջաղացը:
ԱՇ 39 Աշտ

Ջարկող, թափող կնիկ ու ջաղացք մեկ է. թե ջաղացք կը կշտանա, են էլ կը կշտանա:
ԺԵԱ 177 Բլն

Շեն կենա մեր տնիկ, անուշ կենա մեր կնիկ:
ԺԵԱ 171 Ալշ/ԺԵԱ 190

Տուն թող կնիկ էլնի, թող գեշ էլնի:
ՎՍ II, *151 Վն/ՇԿ 13 Շտխ*

Մեռնի քու կնիկ, ավիրի քու տնիկ:
ԱՀ VII—VIII, *498 Ալշ/Բ 1898, 378 Դրբ*

Ամեն կնիկ կնիկ էղնի, պատեր հըմեն պլիկ *(մետաղե դրամ)* կեղնի:
ԱՀ VI, *77 Բլն*

Ամեն կնիկ կնիկ ըլլի, օխլամուրն (խմոր բացելու փայտ) *ալ էրիկ կուլլի:*
ԺԵԱ 244 Ակն/ԱԱ 8 Գլս

Հըմեն կնիկ որ կնիկ էլնի, ցախավել խաթուն կէլնի:
ՎՍ II, *144 Վն*

Կնիկդ ծեծելու տեղ՝ ֆեսըդ ծեծե, դիր գլուխդ:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ/ԱՆ 67 Նխջ

Մարթ ու կնգա գուրծը իրգընքումն է շինվում:
ԹՄԿ 134 Թֆլ/ԹՄԿ 76 Թֆլ

Կնիկդ ութիանցի, դու էլ ընդիանցի:
ԱՇ 38 Աշտ

Կնիկդ ինչ գեղեն, դուն էլ էն տեղեն:
ԺԵԱ 291 Տրպ/ԼՄ 1880, 31 Բլն

Իրիկ կնիկ մեկ կողմանեն:
ԱՀ XII, *103 Ալշ/ԼՄ 1880, 21 Բլն*

Մարդը սել *(հեղեղ)* է, կնիկը գյոլ *(լիճ)* է:
ԺԱԲ 105 Ախց/ԱՀԱ 6 Գլս

Մարդ որ կա գետ ի, կնիկ ինոր դեմ բանդ ի (արգելոց):
ՎՍ I, *131 Վն*

Մարդն աղբուր է՝ ծըլծլալեն կը բերի, կնիկը լամբար (արգելոց) *ա, պտի դեմ տա ու պահի:*
ԱՇ 47 Աշտ

Մարթը գուս, դադումը *(վառտակ)* տուն:
ԹՄԿ 139 Թֆլ/ՎՍ I, *131 Վն*

Իրիկ կնիկ կռվեցան, տխմար գիտցավ՝ բաժնվեցան:
ՎԱ II, 141 Վն/ԱՀ VII—VIII, 492 Ալշ

Էրիկ կնիկ կռվան, աշխարհ գիտցավ բաժնվան:
Բ 1898, 301 Խն

Մարդ ու կնիկ կռվեցին, կառուն թոնիրը պցեցին:
ԳԱ 4 Վղպ

Գեշ կնիկ նազ կենա, զինա *(կարծել)* իրիկ նազ *(սիրել)* կենա:
ԱՀ VII—VIII, 489 Ալշ/ԼՄ 1880, 14 Բլն

Ո՛չ կնիկ ունիմ կծան, ո՛չ ձեր ծեծան:
ԱԾ 62 Աշտ/ԺԵԱ 189 Վն

Փառով ու մարխով ալ կնիկ կը խնդացունեն:
ԵԱ 121 Խտջ/ԳԹ 118 Ալմ

Հետին կնիկը կարկտան է:
ԷԱ 9 Ալշ/Բ 1898, 472 Քղ

Իտին կնիկը կարկտան, իտին իրիկ մատխան:
ՎԱ II, 141 Վն

Առջին կնիկ տան կնիկ, հետին կնիկ՝ իրկան կնիկ:
ԺԵԱ 192 Արճ

Առաջի կնգա պաղն անուշ:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱԾ 4 Աշտ

Կնիկ՝ կը շինը տնիկ:
ԱԴ 1 Սսն

Կնիկը էրկանը կեսն է:
ԱՀԱ 8 Գլս

Խամ ճագին՝ խաս վայլեցնու *(շնորհքով կինը)*:
ԱՆ 35 Նխջ

Համարոտ *(մաքրասեր)* կնիկ-մարդը էրկան վրայեն կիմացվի:
ԱՆ 43 Նխջ

Կնկա ղումաշ ճալավը էրկան օնախը կը մարե:
ԱՆ 55 Նխջ

Անզավակ կինը բարեկամ չէ էրկանը:
ԱՆ 45 Նխջ

Ով չի ծեծել իր կնկանը, նա վա՜յ կը տա իր ծնկանը:
ԱՀ XI, 116 Բրչ

Սիրուն կընկա ծոցը պառկի, գեշ կնկա ձեռի ճացը կե:
ԺԵԱ 215 Վղպ

Էրիկը մեռնողուն կնիկը կառնեն:
Բ 1898, 478 Կն

Կնիկն օր մարդուն խաբել ուզեն, տեղը տալտա *(հովանի)* կենեն:
ՆՆ 503 Շրկ

Կնիկը թանկ ի ուր գլխավորով, տղեն ուր խեր ու մերով:
ՎԱ II, 143 Վն

Էրիկ-կնկա կռիվը մինչև անկողին է:
ԱԴ 17 Սրս

Մարդ ու կին, չարդուկին:
ԱՀ VI, 92 Բլն

Ազապն *(չամուսնացած)* ազապին ճախ *(արժանի)* է, ազապն օրհնությունն ընճախ է *(անարժան)*:
ՓԾԱ 90 Շրկ/ԱԾ 5 Աշտ

Լա էրին *(այրին)*, լա որբերին, օխտը իրկա տե՛րն էլ լաց ըլլի:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ԱՀ VII—VIII, 466 Ալշ/ԼՄ 1880, 24 Բլն/ԼՄ 1880, 19 Բլն

Մեմ կարգվողը փոշման էղիլ է, մեմը չը կարգվողը:
ԱՆ 50 Նխջ

Ազապ տղի աչքին ֆարտա *(վարագույր)* կա:
ՀՏԿ 1 Շրկ

Որբերու փեշն էլ իրան տն ա:
ԱՀ XI, 116 Բրչ

ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐ

Աղջկա գեշը չը տեսանք, ճարսի՝ լավը:
ՄԹ 2 Շրկ/ԺԱԲ 101 Ախց

Քողն էրեսին, էրնեկ փեսին:
ԱԾ 65 Աշտ/ԺԵԱ 172 Ալշ

Քողքն էրեսին, էրնե՛կ փեսին. քողք վերուցին, սև դա փեսին:
ԱՀ VII—VIII, 505 Ալշ

Ջըմչմակեր *(քչակեր)* ճարսը չելած տարին կերևա:
ԱԾ 56 Աշտ/ԱՀ XI, 116 Բրչ

Մարդի կշտին ճարսին չեն տսի օշմաղ *(բերան կապելու ջոր)* կարճ ա:
ԱԾ 46 Աշտ

Էրկան քող հարսին, մի ասի լաշմաղդ կարճ է:
ՓԾԱ 103 Շրկ

Հարսի ձեռն ու մերը դռան տակին ա թաղած:
ՎԱ 25 Վղպ/ԱԷ 1894, 263 Ալշ

Փնթի հարսի հերն ու մերը դռան տակին են թաղած:
ԱԾ 41 Աշտ

Հարսի սուզը սեղանն է:
ՀԱ 209 Ակն

Հարսը դառա՝ ղուլ *(ստրուկ)* դառա, թագի-թուլի չուլ *(լաթ)* դառա:
ԱՀ XI, 114 Բրչ

Ամեն մարդ քուն, կենեն *(չահել)* ճարսը զարթուն:
ԱՆ 17 Նխջ

Մեմը նոր տունին, մեմալ նոր ճարսին, ամեն օր մեմեկ բան կը պակսին:
ԱՆ 26 Նխջ

Խարս վեր ձիուն վի՞ր *(ում)* կըռմաթ *(հասանելիք)*:
ՎԱ II, 141 Վն

Հարսը ձգես իր կամքին, կամ դավուլչին կառնեն, կամ զուռնաչին:
ԺԵԱ 202 Տրպ

Մի հարսնանի տունը՝ շեն, երկուսն էլավ՝ կիսաշեն, իրեքը-չորսը՝ թող, փախի մեշեն *(անտառ)*:

ԱՇ 49 Աշտ

Հարսի փեշն իրան դուշման ա:

ԱՇ 41 Աշտ

Զոջ *(ավագ)* խարսին խարսնքուր, պզտիկ խարսին է՞լ խարսնքուր:

ՎՍ II, *145 Վն*

Գեշ օրն ինձի, գեշ հարսը քեզի:

ԵԱ 102 Խոջ

Տանը ուղտ կուտին, հարսին ու աղջկան չի հասնի:

ԹՄԿ 162 Թֆլ

Մլաշ *(նուրբ)* բուրդը՝ հարսը գըզե, աղջիկը մանե. սարթ *(կոշտ)* բուրդը՝ աղջիկը գըզե, հարսը մանե:

ԺԱԲ 101 Ախց

Գիժ աղջիկը խելոք հարս կինի, գիժ հարսը՝ խելոք կին:

ՄԹ 5 Շրկ

Աղջիկ դառար՝ լավ դառար, հարսը դառար՝ ցավ դառար:

ԱՀ XI, *112 Բրչ* .

Հարսին հերանց տուն ասա, ոտ բոբիկ էլ կերթա:

ԺԵԱ 223 Վղպ

Հորանց տունը դաշտ ու մեյդան *(հրապարակ)*, մարթանց տունը խուռը *(խոր)* զնդան:

ԹՄԿ 122 Թֆլ

Փեսի շվաք, փշի շվաք:

ԳԱ 24 Վղպ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ԺԱԲ 108 Ախց/ԱՆ 27 Նխջ/Բ 1898, 809 Քղ/ԹՄԿ 172 Թֆլ

Փշի հով, փեսի հով—մեկ է:

ԺԵԱ 180 Բլն

Փշի հով, չէ փեսի քով:

ԱԴ 2 Սսն

Փեսի շուքըն փշին, փշին աղեկ ի քանց փեսին:

ՇԿ 11 Շտխ/ԱՀ VII—VIII, *504 Ալշ/ԵԱ 106 Խոջ*

Տան փեսա—շան փեսա:

ԹՄԿ 161 Թֆլ/ԱՆ 65 Նխջ/Բ 1900, 618 ԿՄ

Փեսա՛, ուշ էկե՝ անուշ էկե:

ԺԱԲ 112 Ախց/Բ 1898, 200 Կրն/ԱՀ IX, *191 Գլս*

Նա՛ *(ոչ)* անփեսեն անանիք *(տնական)*, նա՛ գետատար մուլքն հայրենիք:

ԵԱ 106 Խոջ

Գիշերը քուն, ցորեկն արթուն, փեսաները սիրելի են մարդուն:

ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Կոտրի քյասեն *(կավե թաս)*, ապրի փեսեն:

ՎՍ I, *130 Վն*

Գրողը մտավ տունը, բոլորը փեսին երեսն աշեցին *(նայել)*:

ԷԱ 3 Կրն

Դուշմանս փեսի աքով *(հույսով)* չը մնա:

ԱՇ 18 Աշտ

Փեսի փիսն էրեսին ա:

ԺԵԱ 229 Վղպ

Ավեր *(անիրավ)* փեսեն աներանց ունեցածը իրանը գիդե:

ԹՄԿ 74 Թֆլ

Հարսը մերանցը, փեսան աներանցը:

Մ 1885, 423 Խրբ

Գիժ հարսը հերանց, գիժ փեսեն աներանց:

ՀԺՀ VII, *78 Աստ*

Թամբալ (ծույլ) *հարսը հա հերանց, թամբալ փեսեն՝ աներանց:*

ԱՇ 26 Աշտ

Անխամ (անհամ) *խարսն ի խերանց, անխամ փեսեն աներանց:*

ՎՍ I, *122 Վն/ՇԿ 8 Շտխ/ԹՄԿ 77 Թֆլ*

Նոր փեսեն անուշ կըլնի, նոր հարսը՝ սիրովի:

ՄԹ 33 Շրկ

Հարսն ու փեսին՝ լիսը փուշ ա, մութն անուշ ա:

ԱՇ 41 Աշտ

Հարսը մերոց, կիսուր ծածկոց:

ԱՀ VII—VIII, *495 Ալշ*

Հարսին թե լիզո՛ւ չունի, կեսրոջն էլ իման *(հայտ)*:

ՎԱ 26 Վղպ/ԱՇ 41 Աշտ

Կեսրար չունեմ, որ ախեմ *(վախեմ)*, կիսուր չունեմ, որ վախեմ, ոտքերս թոնիր կը կախեմ:

ՇԿ 10 Շտխ/ԵԱ 120 Խոջ/ԱՀ IX, *186 Գլս/ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ԳԹ 118 Սլմ*

Անմեր մանկիկ, անկիսուր հարսնիկ:

ԱՀ VII—VIII, *488 Ալշ/ՎՍ* II, *134 Վն*

Կիսրոջ խաբար վեր խփան, նըլխըթրաց ինգյավ թան:

ՎՍ I, *130 Վն*

Կիսրոջ խաբարն ի պնդուկ, ծալենք, դնենք սնդուկ:

ՎՍ I, *130 Վն*

Հերանց տունը շեն ըլնի, կեր ու կործ, քամրալը ըլնի կեսրանց տունը՝ կեր ու լվա:

ԺԵԱ 295 Վղպ/ԺԵԱ 187 Վն/ԺԱԲ 102 Ախց ԱՀ XII, *97 Ալշ*

Սկեսրոջ ուժը հարսին հերիք է:

ԹՄԿ 152 Թֆլ

Կեսերոջ մեկ ականջը խուլ, մե աչքը քոռ պիտի լինի:

ՆՆ 503 Շրկ

Հարս ու կեսուր կռվեցին, մարդը մնաց քարի արանքին:

ԱՇ 39 Աշտ

Հարսը կեսրոջ ղուլն *(ստրուկ)* է:

ՆՆ 505 Շրկ

Խավը թռավ մսուր, խարս քաշեց կիսուր:

ՎՍ II, *141 Վն*

Տունը տանը կը քաշի, հարսը կեսրը:
ՁԲ 62 Զհմ

Կեսուրն հարսին որ չուզի, ալուր մաղելուս էլ կասի՝ խի՞ ես ետևդ պըտըտում:
ԱՇ 36 Աշտ

Զանքաշի սիրած փեսեն, անոր գրողը կըլնի:
ԱՇ 21 Աշտ

Զոնքչի սիրած փեսին, աները կատե:
ՓՇԱ 102 Շրկ/ԱՀ XI, *113 Բրչ*

Զոնքանչն որ սիրե, բրդուջը կը պահե:
ՆՆ 491 Շրկ

Փեսեկս տուն եկավ, երեսս գուն եկավ:
ԵՀԳ 115 Եվդ

Փեսեն զոնքչի սիրեկանն է:
ԹՄԿ 165 Թֆլ

Զոնքաչը փեսի սիրեկանն է։
ԹՄԿ 98 Թֆլ

Զոնքանչն ու փեսեն, վա՜յ չթթվի քասեն:
ԱՀ VI, *81 Բլն*

Աներ ու փեսեն, վա՜յ չթթվի քասեն։
ԱՀ VII—VIII, *457 Ալշ*

Փեսա ու քենի՝ քյապապ ու գինի:
ԺԱԲ 103 Ախց/Բ 1898, 200 Կրն

Քենու սիրած փեսեն անուշ կեղնի:
ՄԹ 46 Շրկ

Մարդը սրտովը չելավ, տեքորը չեն հանանչի:
ԱՇ 48 Աշտ

Տեգեր պահած հարսը մեռնի, ախպոր պահած քուրը:
ՆՆ 531 Շրկ

Մի հայելին լավ ա, քան օխտը տեքրակինը:
ԱՀ XI, *115 Բրչ/ԺԵԱ 213 Վղպ*

Երկու ներ մեկ տունի մեջ, ամեն օր կազ ու կռիվ:
ԺԱ II, *114*

Ները ներոջը դարտակ օրան է օրեր:
ԱՏ 1927, 144

Ները որ տուն մտնի՝ նիրոջը գետին կը դնե:
ԺԱԲ 96 Ախց

Տալի շուշտակը *(գլխաշոր)* ներթովն ընգավ, հարսի սիրտը պատռեց:
ԺԵԱ 228 Վղպ/ԱՇ 63 Աշտ

Ինչ չես ուզի քրոջդ, կը կամենաս տալոջդ:
ԳԹ 123 Ալմ/ՎԱ II, *139 Վն*

Տնքալուս ինձ կը կանչեն, տըռներգալուս՝ տալներիս:
ԱՇ 64 Աշտ

Օխտը քենակալ մի համփով գնում էն, ասեցին. — Մի մարթ էլ չը կա որ հետը խոսանք:
ԺԵԱ 229 Վղպ/ԱՇ 53 Աշտ/ՆՆ 518 Շրկ/ԹՄԿ 172 Թֆլ/ԼՄ 1880, 20 Բլն/ԱՀ XI, *17 Բրչ*

Օխտը պահանաղ *(քենակալ)* ընտեր են, կենա մարդ չը կա որ խոսինք, կըսեն:
ԺԱԲ 105 Ախց

Քավորը փոխիլ, մեռոնը կոխիլ *(արհամարհել)*:
ԱՇ 65 Աշտ/ԺԵԱ 192 Արծ

Կնքահար ըլալը թանգ է, անուն դնելը բան չէ:
ԱՆ 22 Նխջ

Ամեն զաքան ալ զաքա է, սանամոր զաքան քրքշան է *(փխրուն)*:
ԼՄ 1880, 6 Բլն

Խնամուն յա *(կամ)* բեռ մը փարա, յա բեռ մը սուտ:
ՀԺՀ VII, *90 Ալշ/ԺԵԱ 178 Բլն*

Խնամու սուտ՝ սել մի չը քաշե:
ԺԵԱ 178 Բլն

Խնամու նազը տանիլ չի ըլիլ:
ԺԵԱ 235 Լռ

Խնամու նավը ծանդըր կըլնի:
ԱՇ 33 Աշտ

Խնամի ուշ էկե, անուշ էկե:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Քեռուն մալը *(գույք)* եկյանինն ա:
ԵԱ 111 Խոյ

Հորքրոջմեն կուգա հոր հոտիկ, մորքրոջմեն կուգա մոր հոտիկ:
ՀԱ 209 Ակն

Աղբուր տղին պարնութին *(իշխանություն)* ավին, առաջ իր մամիդին *(հորաքույր)* իշի վրա նստեցրուց:
ԹՄԿ 65 Թֆլ

Հավ թեռով կը թռչի, իսան՝ արխայով *(ազգական)*:
Բ 1899, 642 Խոյ

ԸՆՏԱՆԻՔ-ՕՋԱԽ: ՀԱՐԳԱՆՔ ՄԵԾԻ

Մեծ տուն, մեծ ցավի բուն:
ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԱՀ XI, *115 Բրչ/ԹՄԿ 137 Թֆլ*

Կեղ գեղի վրա կըլնի, տուն տան վրա չի ըլնի:
ՓՇԱ 97 Շրկ/Բ 1898, 137 Կրն/ԱՆ 62 Նխջ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ/ԵՀԳ 99 Եվդ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԵԱ 108 Խոյ

Օջախ չեղնի պուհախ:
ԱՀ VI, *100 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *486 Ալշ*

Իմ տանս ծառան եմ, ուրիշին աղան եմ:
ՓՇԱ 105 Շրկ/ԱՇ 30 Աշտ/ԹՄԿ 104 Թֆլ/ԼՄ 1880, 55 Բլն

Մարդը իր տանը հեմ *(և)* աղան է, հեմ խզմեթքյարը *(ծառա)*:
ԵՀԳ 108 Եվդ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Տան տղամարդը իր տան մշակն է:
ԹՄԿ 162 Թֆլ

Վայ են կալի տիրոջ, որ առաջի կամը կով ա լծած:
ԺԵԱ 236 Լո/ԷԱ 3 Ալշ

Կամդ կով լծեցիր, իմացի բանդ բուրդ ա:
ԱԾ 37 Աշտ

Օղլուշաղատիրուչը *(ընտանիքի տեր)* աստուծ իր ռուզղը *(օրական պարէն)* կու ճացնե:
ԹՄԿ 172 Թֆլ

Ինչ զուզե էլը տա, տանտիրուչ աղը շատ կենա:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Աստուծ մահ տա, բաժան-բաժնութին չը տա:
ԹՄԿ 76 Թֆլ

Բաժան-բաժնութինը տուն է քանդում:
ԹՄԿ 82 Թֆլ

Բաժան ճաց մարդու փոր չը մըտա:
ԺԵԱ 176 Բլն

Ինչ տուն որ մեծ չըլնի, մեծ քար տեղը կը դնեն:
ԺԵԱ 294 Վղպ/ՀՏՎ 28 Ծրկ/ԺԵԱ, 183 Մշ/ԱՀ XII, *103 Ալշ/ԼՄ 1880, 47 Բլն/Մ 1885, 423 Ղլթ*

Մեծ չունեցողը մեծ քարի մը տանըշմիշ *(ձգտել)* կ'ըլլա:
Բ 1899, 438 Կն

Թե տունը մեծ ունի՝ մեծին պաշտե, թե մեծըմ չունի՝ մեծ քար ըմ դիր, անոր մեծի տեղ պաշտե:
ԺԱԲ 107 Ախց

Տանը որ մի մենծ չըլնի, տեղը քոթուկ կը դնեն:
ԱԾ 63 Աշտ/ԺԵԱ 242 Օշկ

Մեծ չունիս, մեծ քարին հարցուր:
Բ 1898, 333 Դրք

Մեծ չունիս, մեծ փեթակին հարցուր:
ԱՀԱ 10 Պլս

Ան մարդն ուր մեծ չունի, թող էրթա մեծ կարասն հարցնե:
ՀԱ 204 Ակն

Տան մենձի մե աչքը քոռ պտի էղնի, մե անկանն էլ՝ խուլ:
ՀՏՎ 28 Ծրկ/ԱԾ 49 Աշտ/ԹՄԿ 137 Թֆլ/ԱՀ IX, *188 Պլս*

Մեծի ասած, պստիկի լսած:
ԳԱ 9 Վղպ/ՓԾԱ 115 Ծրկ/Բ 1898 200 Կրն/ԿԾ 5 Ղրբ/ԹՄԿ 134 Թֆլ/ՎՍ I, *132 Վն/Բ 1898, 460 Ղրդ/ԼՄ 1880, 41 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *498 Ալշ/ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ/ԺԵԱ 231 ՀԲ/ԱՀ* VI, *97 Բլն/ԺԵԱ 201 Տրպ*

Խոսքը մեծին, ջուրը պուճուրին:
ԳԱ 9 Վղպ/ԺԱԲ 80 Ախց/ՓԾԱ 108 Ծրկ/ԹՄԿ 114 Թֆլ/ԲԱ 36 Ղրբ/ԱՆ 6 Նխջ/ԱՀ XI, *116 Բրչ/ԼՄ 1880, 27 Բլն/ԱՀ* VII—VIII, *493 Ալշ/ՎՍ* II, *142 Վն/Բ 1899, 651 Խն/ՀԱ 208 Ակն/ԵՀԳ 105 Եվդ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1898, 377 Դրք/Մ 1885, 450 Ղլթ/Բ 1898, 809 Քղ*

Խոսք ջոջին (մեծ), *բան պզտիկին:*
ԱՀ VI, *86 Բլն*

Գինին մինձինն է, ջուրը՝ պստըկինը:
ԹՄԿ 86 Թֆլ

Մեծի խոսքին ականջ չանողը սոված կը մեռնի:
ԳԱ 25 Վղպ/ԹՄԿ 138 Թֆլ

Մեծին խոսքը չը մտողը (լսողը), *գըողին դուռը կտրե կու:*
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Մենծին չը լսող ջահելի ոտը հա քարին կը գա:
ԱԾ 47 Աշտ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ՄԹ 36 Ծրկ

Պզտիկն օր մեծին մտիկ չէնա, յա (կամ) *գլուխը քարին կը զարնա, յա ոտքը:*
ԵԱ 121 Խոյ

Մենծի խոսքը լսողի ոտքը քարի չի գա:
ՓԾԱ 115 Ծրկ

Ան որ անկաճ չէնա մեծին, կ'ընկընա մութ հնեծին (անձրևաջուր):
ԱՀ VII—VIII, *476 Ալշ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1899, 805 Հգր*

Մեծ չը ճանչցողը՝ աստված ալ չը ճանչնա:
ԼՄ 1880, 39 Բլն/ԲԱ 29 Ղրբ

Մինձ մարթը մինձ խիլք կունենա:
ԹՄԿ 138 Թֆլ

Մինձը մինձ փուր *(համբերութլուն)* պիտի ունենա:
ԹՄԿ 134 Թֆլ

Աստված մենծի պակասություն չը տա:
ՓԾԱ 95 Ծրկ

Աստված մենծի շվաքը մարդի գլխից անպակաս անե:
ՓԾԱ 95 Ծրկ

Վենձի *(մեծ)* խոսքը թե լավի էլ ոչ, գեղնին մնալ չի:
ԱՀ IX, *116 Բրչ*

Խոսկը մինձին չին ճիգ դարձնի:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Խոսելիս մեծին խոսքը կտրիլ չեն:
ԲԱ 22 Ղրբ

Քանի պստիկ էի՝ մինձեմեն էի վախենում, իփոր մինձացա՝ պստկեմեն:
ԹՄԿ 166 Թֆլ

Պզտիկին լեզուն կարճ կըլլա:
ԱՀ IX, *189 Պլս*

Մեծը մեծով, պզտիկը պզտըկով:
ԺԱԲ 107 Ախց

Մին ըշխարքում մին իրիգնակ *(արև)* կինի *(կլինի)*, մին տանը՝ մին մեծ:
ԲԱ 30 Ղրբ

Տանը՝ սունը կը պահե:
ՓԾԱ 124 Ծրկ

Մարդ շուն ըլնի, տան պուճուր չըլնի:
ՀԺՀ VII, *96 Վղպ/ԹՄԿ 112 Թֆլ*

Տան մեծ էղածեդ, դռան շուն էղիր:
ԱՆ 52 Նխջ

ՀՅՈՒՐ ԵՎ ՀՅՈՒՐԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հացի կտրածը թուրը չի կտրի:
ԳԱ 15 Վդպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ԲԱ 26 Ղրբ

Թրով չը կտրածը հացով կու կտրվի:
ԹՄԿ 100 Թփլ

Թուրը մեկ կը կտրե, հացը երկու:
Բ 1898, 603 Մփզ

Լեզուն մեկ կը խոսա, հացն երկուս:
ԱՀ VI, *85 Բլն*

Ղոնաղն *(հյուր)* աստծունն ա:
ՊԺԲ 52 Աշտ ԹՄԿ 130 Թփլ/ՀՏՎ 17 Շրկ

Սոխ ու հաց, սիրտդ բաց:
ԳԱ 11 Վդպ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԺԱԲ 83 Ախց/ԹՄԿ 152 Թփլ ՄՀԹ 1859, 414 Լո/Սխ 34 Չգզ/ՀԱՎ 1890, 289 Տրպ/ԱՂ 5 Սսն

Աղ ու հաց, սիրտը բաց:
ԱԺԲ 85 Քնք/ՊԺԲ 43 Աշտ/ԺԱԲ 83 Ախց/ԱԱ 6 Պլս/ԱՀ VI, *75 Բլն/ՇԿ 11 Շտխ/ՁԲ 59 Ձհմ*

Ջուր ու հաց, սիրտը բաց:
ԱՆ 10 Նխջ

Պանիր ու հաց, սիրտը բաց:
ԹՄԿ 149 Թփլ

Գարի հաց, պարզ երես:
ԺԱԲ 83 Ախց

Ղոնաղը տան տիրոջ վարդն ա:
ԳԱ 60 Վդպ/ԱՇ 45 Աշտ/ՓՇԱ 114 Շրկ

Ղոնաղը տան տիրոջ վարդ ու մանուշակն է:
ՄԹ 27 Շրկ

Ղոնաղը տանտիրոջ էշն ա, որտեղ ուզի կը կապի:
ԱՇ 45 Աշտ/ԱԱ 100 Երվ/ԹՄԿ 150 Թփլ

Ղոնաղի խաթրու կատվին հափսա *(փիշտ)* չին տսի:
ԹՄԿ 130 Թփլ

Ղոնաղի խաթրու (սիրուն) *շանը թաթա* (սպառնալիք) *չին տսի:*
ԹՄԿ 130 Թփլ

Ղոնաղը տան տիրոջ խացին չի ըշկա *(նայել)*, երկու ունքի մեշտեղին կիշկա:
ԳԹ 113 Սլմ/ԲԱ 28 Ղրբ

Ղոնաղն եկավ, ղոնաղը գնաց, տեղը դարդակ չմնաց:
ԳԱ 59 Վդպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ԺԵԱ 202 Տրպ

Իրան ոտով եկած ղոնաղը՝ պատիվ չի ունենալ:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 103 Թփլ/ՎՍ I[1], *141 Վն*

Ինքն իրան եկած ղոնաղի պատիվը պակաս կըլնի:
ԱՇ 30 Աշտ

Անհրավիրել հյուրը փուշի վրա կը նստի:
ԱՏ 1909, 233/ԱԲՋ 4

Ղոնաղը ղոնաղին չէր սիրըմ, տանտերը չխտին էլ *(զուլգ)*:
ԱՇ 45 Աշտ/ՀԺՀ VI[1], *83 Աստ/ՀՏՎ 17 Շրկ/ՀԺՀ* VII, *105 Ղրբ/ԼՄ 1880, 32 Բլն/Բ 1898, 302 Խն/ԺԵԱ 202 Տրպ/ՈՒՋ 140 Ջթ*

Էն տունը քանդվի, որ ղոնաղ չի գա, էն ղոնաղն էլ մեռնի, որ իրիկունը չի գա, առավոտն էթա:
ԱՇ 21 Աշտ

Կենա հուրը *(հյուր)*, կու մնա մուրը:
ԹՄԿ 129 Թփլ

Ղոնաղը որ համփերի, տանտերը հաց կը բերի:
ԱՇ 45 Աշտ

Հյուր պատվողն ու անպատվողը տան տիկինն ա:
ԲԱ 26 Ղրբ

Աղ ու հացին դրուստ չը մտիկ տվողի աչկիրը կու քոռանա:
ԹՄԿ 75 Թփլ

Մե փուր հացը օչովին չի քանդի:
ԹՄԿ 134 Թփլ

Աղ ու հացը քարն էլ կու իմանա:
ԹՄԿ 74 Թփլ

Բարեկամդ շատ արա, ղոնաղխանեդ *(հյուրասենյակ)* մին արա:
ԱՇ 11 Աշտ

Կոտիկ-կոտիկ եղ ունիմ, ամեն մարդու տեղ ունիմ:
ԱՇԳ 74 Արբ

Առաջ հաց, հետո հարց:
ԲՀ 403 Կրն

Տուն իմ տուն չէ, տուն դուռ բացողինն է:
ԱՂ 4 Մշ

ԲԱԺԻՆՔ, ԳԼԽԱԳԻՆ: ՓՈԽ

Աղջիկն օրեկան, բաժինքը տարեկան:
ՀԺՀ VII, *76 Աստ/ԹՄԿ 65 Թփլ/ԺԱԲ 115, Ախց/ՆՆ 480 Շրկ/ԱՀ* VII—VIII, *488 Ալշ/ԵԱ 105 Խտջ*

Կնկա բերած փողը մայա *(դրամագլուխ)* չի դառնա:
ԱՇ 38 Աշտ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 119 Թփլ

Կնկա բերած փողը՝ հալալ մայա չի դառնա:
ՄԹ 22 Շրկ

Կնգա բերած փուղը՝ փուղութին չի անի:
ԹՄԿ 118 Թփլ

Կնգա բաժնքով մարթ չիս դառնա:
ԹՄԿ 118 Թփլ

Կնգա բերած փողը դռան զանգակ ա, անց ու դարձ անելիս՝ ճկատիդ կը դիպչի:
ԱՀ XI, *114 Բրչ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԹՄԿ 119 Թփլ*

Կնկա բերած մալը ղափուլուղի *(հնաձև դուռ)* կոն է, մարդու կը դիպչի:
ՆՆ 503 Շրկ

Բաժինքը մաշ, հարսը ղումաշ *(ընտիր կերպաս)*:
ՀԺՀ VII, *94 Վղպ*

Ճեհեզով *(բաժինք)* հարսը կերիլ է նե՛մ *(և)* իրեն բերածը, նեմ երկան դատածը:
ԱՆ 84 Նխջ

Աղջկա ղալան *(գլխագին)* մամուն *(հայր)* կը հասնի:
ԺԵԱ 181 Մշ

Փոխը *(փոխարինություն)* յոր տուն ա պահե:
ԳԱ 25 Վղպ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԹՄԿ 164 Թֆլ

Տաք հաց, փոխ հաց:
Ա 1899, 499 Տրտ/ԱԱ 153 Պշպ

Հաց հացին փոխ է:
ԱՀ VI, *90 Բլն*

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔ ԵՎ ԲԱՄԲԱՍԱՆՔ

Բերնե-բերան, հազար բերան:
ԳԱ 10 Վղպ/ՀՏՎ 3 Շրկ/ԹՄԿ 82 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, *489 Ալշ*

Լեզվե-լեզու, հազար լեզու:
ԼՄ 1880, 25 Բլն

Բերնե-բերան՝ կելնի գերան:
ՀԺՀ VII, *111 Վն/Բ 1899, 650 Խն/Բ 1898, 445, Դրք/ԱՄ 1886, 74 Սրս/Բ 1899, 805 Հղր*

Բերնե-բերան՝ կ'ըլլա երկան գերան:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Բերնե-բերան՝ կելնի սուն ու գերան:
ՎՍ I, *123 Վն*

Բերնե-բերան — ասեղը գերան:
Բ 1898, 809 Քղ

Էլի բերան, ջվալի բերան:
ԱՇ 21 Աշտ/ՎՍ II, *139 Վն/ՆՆ 520 Շրկ*

Աշխարքի բերան, ջվալի բերան:
ԱԺԲ 85 Քնք/ՀԺՀ VII, *77 Աստ*

Ամեն բերան տոպրակ չի, որ կարես:
ԱՇ 4 Աշտ/ԺԵԱ 282 Ալշ/ԺԵԱ 198 Տրպ

Իրիք օրվա վրեն իրիքը գիդե, իրիք օրվա եդնեն՝ աշխարքը գիդե *(համբավ)*:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Ընչանք մի բան չըլնի, երկու չեն ասի:
ՀԺՀ VII, *94 Վղպ*

Խապար *(համբավ)* կուզա, խապար կը խանի դուս:
ԱԷ 1895, 123 Վն

Եգին *(արագ)* ման գամ, կասեն՝ ծուռ ա, յավաշ *(կամաց)* ման գամ՝ կասեն քոռ ա:
ԱՇ 20 Աշտ/ՓՇԱ 119 Շրկ

Եգին կեթամ՝ գիժ կասեն, կամաց կեթամ՝ շաշ (միամիտ) *կասեն:*
ԱՇ 18 Աշտ

Եգին կեթամ՝ հուշտիկ (թեթևամիտ) *եմ, յավաշ* (կամաց) *կեթամ՝ բշտիկ* (անկյալ) *եմ:*
ԱՇ 19 Աշտ

Զուստ (շտապ) *կերթամ՝ կըսեն խելառ է, կամաց կերթամ՝ կըսեն սամա* (թմրած) *է:*
ԺԱԲ 115 Ախց

Հուշիկ (հանդարտ) *քելիմ, կըսին՝ թուլ ա, շուշուտ քելիմ, կըսին՝ ծուռ ա:*
ԺԵԱ 170 Ալշ

Շտապով գնամ՝ գիժ կօսին, կամաց գնամ՝ էշ կօսին:
ԹՄԿ 146 Թֆլ/ՄԹ 31 Շրկ

Կամաց քալիս՝ քաղցած է կասին, շուտ քալիս՝ կատղած է կասին:
ԱՆ 25 Նխջ

Կամաց երթամ՝ գալված (տարտամ) *կասին, շուշուտ երթամ՝ խեռալ կասին, խաղաղ երթամ՝ ոչինչ չասին:*
ԵԱ 107 Խոջ

Հուշիկ քելիմ կըսին՝ կամկառ (հանդարտ), *շուշուտ քելիմ, կըսին՝ շիթառ* (խելացնոր):
ԱԷ 1894, 263 Ալշ

Ամենուն քով էշուն պոչը չը կտրվիր, որը՝ «կարճ է» կըսե, որն՝ «երկան»:
ԱՀ IX, *180 Պլս/ՀԱ 207 Ակն/ԹՄԿ 105 Թֆլ*

Էլին քովը կովուդ պոչը մի կտրեր. կամ՝ կարճ կըսեն, կամ՝ երկայն:
ԲՀ 404 Կրն

Զավար լցեր մեջ սանդին, կը ծեծա:
ԱԷ 1894, 264 Ալշ/ԱՇ 44 Աշտ

Բուրդ դնում են, բամբակ զզում:
ԱՇ 10 Աշտ/ԹՄԿ 82 Թֆլ

Սոխը քանի կեղվես, կու կեղվըվի:
ՀԱ 213 Ակն/ԱՀ IX, *190 Պլս*

Իրա հացը ուտում ա, ուրիշի վրեն խոսում:
ԳԱ 58 Վղպ/ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 104 Թֆլ

Թող իմ փորը կուշտ ըլի, թող ասեն՝ անոթի շուն:
ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 104 Շրկ

Մարթի աչք դուս գա լավ ա, քանց անըմը:
ՎԱ 31 Վղպ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ԺԱԲ 118 Ախց/ԵՀԳ 108 Եվդ/ԱՀ VII—VIII, *467 Ալշ/Բ 1899, 650 Խն/ՎՍ* I, *132 Վն/Մ 1885, 451 Ղլթ*

Անկանդ կարե, եռիդ ճգե:
ԱՀ IX, *180 Պլս/ՀԱ 215 Ակն*

Անկաջդ եռեդ քցի, տես ընչե՞ր կը լսես:
ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Փափոսցը տուն կը քանդի:
ԳԱ 22 Վղպ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԱՀ IX, *191 Պլս/ԱԲ* II, *15 Ագլ*

Քսըր-փըսըրը (բամբասանք) *տուն կը քակե:*
ԺԵԱ 251 Հդկ

Բամբասողը ճղպրի (*ընկուզի*) տոպրակ ա, ինչքան տյուրյուր (*շարժել*) տաս՝ ձեն կը հանի:
ԲԱ 11 Ղրբ/ԳԹ 111 Սլմ

Խալխի սաս-կոսեն ո՞վ կումունջ կացնե:
ԹՄԿ 114 Թֆլ

Բամբասանք չէ, բանն ասանք է:
ՀՏՎ 3 Շրկ/ԺԱԲ 87 Ախց/Բ 1898, 133 Կրն/ԼՄ 1880, 12 Բլն/ԱՀԱ 4 Պլս/Բ 1899, 425 Կն/ՊՀԿ, 1655 Էվր/ԵՀԳ 98 Եվդ/ՀԱՎ 1893, 359

Խոսկի սուտը չի ըլնիլ, սխալը կըլնի:
ՊԺԲ 49 Աշտ/ՆՆ 501 Շրկ/Բ 1899, 696 Թվր

ԳԱՂՏՆԻՔ ԵՎ ԳԱՂՏՆԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Գիտեցածը ամեն մարդի չեն ասի:
ԱՇ 14 Աշտ/ԲԱ 12 Ղրբ

Ինչոր գիդենան, չին դուս տա:
ԹՄԿ 103 Թֆլ/ԹՄԿ 81 Թֆլ

Բարը վե կալ, տակը դիր:
ԺԵԱ 216 Ղզպ/ՊԺԲ 58 Աշտ/ՓՇԱ 126 Շրկ

Ձայնը տեղը, քարը վրան:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ/Բ 1898, 472 Բղ

Սատանի անկանը խուլ:
ՀՏՎ 24 Շրկ/ԱՆ 77 Նխջ/ԵԱ 104 Խոյ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՎՍ I, 136 Վն

Տունը մերը, խոսքը մերը:
ԱՆ 9 Նխջ/ՆՆ 432 Շրկ/ԹՄԿ 161 Թֆլ

Աչքովդ տես, փեշովդ ծածկե:
ԱՆ 31 Նխջ

Պղինձը վեր ընկավ չը կոտրվեց, ձենը վեր էլավ:
ԺԵԱ 227 Վզպ/ՊԺԲ 56 Աշտ/ՓՇԱ 122 Շրկ/ԺԵԱ 36 Լռ/ՀԱՎ 1930, 361 Ղրբ/ԹՄԿ 149 Թֆլ

Թասն ընկավ, ձենն էլավ:
ՀՏՎ 9 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 463 Ալջ/ԼՄ 1880, 22 Բլն/ՎՍ I, 126 Վն

Ամանը վեր ընկավ կոտրվեց ոչ, ամա ձենը ամենքը իմացան:
ՄՀԹ 1859, 414 Լռ/ԹՄԿ 69 Թֆլ

Կուժը գլորվեց չը կոտրեց, բայց ձենը եկավ:
ՍԽ 25 Զգզ

Մզրախը (*նիզակ*) ջվալ չի մըտնի:
ՓՇԱ 116 Շրկ/ԺԵԱ 179 Բլն/ՀԺՀ VII, 96 Վզպ

Մզրախը ջվալի միջին չես պահի:
ԱՇ 50 Աշտ

Շուբին (տեզ) ջվալումը չի թախ կենա (թաքնվել):
ԹՄԿ 144 Թֆլ

Մախաթը ջվալը չի պարտկի:
ՆՆ 510 Շրկ

Գետինը ձենը տեղ կը հասցնի:
ԱՇ 14 Աշտ/ՓՇԱ 98 Շրկ

Գետինն անկաձ ունի:
Բ 1899, 478 Կն/Բ 1900, 564 ԿՄ

Պատն անկան ունի:
ԱՆ 31 Նխջ/ԵՀԳ 112 Եվդ/Ա 1889, Ա 48 ՀճՆ

Պատն էլ անկաձ ունի:
ԹՄԿ 149 Թֆլ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Պատերը անկաձ օնեն, խաբար կը տանեն:
ԲԱ 35 Ղրբ

Չորս պատը չորս անկաձ ունի, մարդու խորհուրդը դուս կու տանի:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Թաքուն ցուլ եկողը (*բեղմնավորվել*), աշկարա (*ակնհայտ*) կը ծնի:
ԱՀ XI, 113 Բրչ/ԲԱ 22 Երվ/ԳԹ 118 Սլմ

Թաքուն բանը քառսուն օրվա բելլու (*հայտնի*) կանի:
ԺԵԱ 221 Վզպ

Ակռաքներեն դուրս ելած խոսքը շատ նա ծածուկ, քառսուն օր է:
ԼՄ 1880, 9 Բլն

Սատանի չարուխը (*տրեխ*) մեկ օր կը մաշի:
ՆՆ 525 Շրկ

ՓՈՐՁ, ՓՈՐՁԱՌՈՒԹՅՈՒՆ: ՍՈՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՄԵՐ-ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխարհքս տես և ուս է:
ՊԺԲ 44 Աշտ/ԹՄԿ 73 Թֆլ/ՀԱ 268 Ակն/ԱՀ VI, 75 Բլն/ԱՒ 1894, 264 Ալջ/ԱԲ II, 13 Ագլ

Ինչ ցանովի՝ բուսնովի, ինչ տեսնովի՝ սովրովի:
ԱՇ 29 Աշտ/ԺԵԱ 296 Վզպ

Փորձված թանը լավ ա, քանց անփորձ մածունը:
ԺԵԱ 229 Վզպ/ԺԱԲ 82 Ախց/ՄԹ 45 Շրկ/Բ 1898, 378 Դրբ/Մ 1885, 424 Ղլթ

Փորձած թանը, մի՛ տա անփորձ մածնի:
ԳԱ 27 Վզպ/ԱՇԳ 73 Արբ

Քու փորձած թան, մի՛ տար տըրիշի անփորձ մածնով:
ԼՄ 1880, 59 Բլն/ԱՀ XIX, 96 Ալջ

Կեր փորձած թանը, մի՛ ուտի անփորձ մածունը:
ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Փորձած սատանեն լավ է, քանց անփորձ հրեշտակը:
ՓՇԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 164 Թֆլ/ԿՇ 7 Ղրբ/ԵՀԳ 116 Եվդ

Չը փորձած ձիու ետևից մի անցնիլ:
ՓՇԱ 121 Շրկ/ԼՄ 1880, 49 Բլն/ՎՍ I, 135 Վն

Չը փորձած ձիու եղնեմեն մի՛ կանգնի:
ԹՄԿ 148 Թֆլ

Չը փորձած մարդից պարտք չանես:
ԲԱ 34 Ղրբ

Չփորձած մարդի սիրտդ բանաս ոչ:
ԲԱ 34 Ղրբ

Օվ քիչ է փորձի, քիչ էլ գիտե:
ԹՄԿ 170 Թֆլ

Փորձած ճարևանը, անփորձ բարեկամա լավ ա:
ԲԱ 41 Ղրբ

Շատ ապրողը շատ բան չի իմանա, շատ ման եկողը շատ բան կիմանա:
ՆՆ 517 Շրկ/ԹՄԿ 146 Թֆլ/ԿՇ 1 Ղրբ

Շատ ապրիլը բան չէ, շատ տեսնիլն է բան:
ԱՆ 61 Նխջ/ԺԱԲ 91 Ախց

Շատ ապրողը շատ բան կու տեսնե:
ԹՄԿ 145 Թֆլ/ԱՆ 48 Նխջ/Աչ IX, 189 Պլս

Մարթ քանի ապրի, շատ բան կու սորվի:
ԹՄԿ 136 Թֆլ

Հեքիմն *(բժիշկ)* են է, որ գըլուխն է էլի:
Աչ VI, 90 Բլն/Աչ VII—VIII, 471 Ալշ

Խալիս *(անխառն)* ոսկին բովըմը բելլու կանի *(հայտնի դառնալ)*:
ԱՇ 33 Աշտ/ՓՇԱ 102 Շրկ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Հարևանի ոչխարը գելը տարավ, ճարևանն իրանին մուղաթ կացավ *(հետևեց)*:
ԱՇ 40 Աշտ/ՓՇԱ 111 Շրկ

Փորձածը նորից չեն փորձի:
Աչ XI, 117 Բրչ/ԳԹ 123 Սլմ

Փորձվածին մի՛ փորձիր:
ԱՆ 31 Նխջ

Ինչկլի մե մարթու ճիգ մե փուք աղ չուտիս, չիս ճանչնա:
ԹՄԿ 106 Թֆլ

Ուստեն *(վարպետ)* են է, որ գլուխըն է էկի:
ՉԲ 62 Չհմ

Սորված չը կայնի:
ԼՄ 1880, 53 Բլն

Սորվուկ ձեռ չկայնի:
ԺԵԱ 480 Բլն

Որ առվովը ջուր ա գնացել, էլ կէթա:
ԱՇ 61 Աշտ/ՊԺԲ 53/ՓՇԱ 94 Շրկ

Մին առու որ ջուր գա, հույս կա, որ մին էլ գա:
ՀԺՀ VII, 84 Աստ/Աչ XII, 101 Ալշ

Սովորին մի պակսացնի, անսովորին մի սովորցնի:
ՓՇԱ 123 Շրկ/ԱՇ 60 Աշտ/ԹՄԿ 155 Թֆլ/Աչ VI, 77 Բլն/ԱԼ 1894, 264 Ալշ/ՎՍ I, 136 Վն/ՀՊ 1865, 1235 Ղլթ/ԱԱ 115 Պշպ

Ոսկոր բերող շունը ոսկոր ալ կը տանի:
ԱՏ 1909, 244

Սորվուկն ու կատղուկը մեկ է:
Բ 1898, 809 Քղ

Սովոր գելն ուտե լավ է, քանց խամը *(անվարժ)*:
ԹՄԿ 153 Թֆլ/ԱՂ 14 Լռ

կուզ սովրավ ի թուզ:
Աչ VII—VIII, 468 Ալշ

Ոչ կռնակդ երկու լաթի սորվեցուր, ոչ փորդ երկու ճացի:
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Սովորությունը բնություն կըլլա:
ԱՆ 31 Նխջ

Աշխարքը ոնց բռնես, ընենց էլ կէթա:
ԱՇ 2 Աշտ

Ծեծը գրախտիցն ա դուս եկել:
Աչ XI, 114 Բրչ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ԺԱԲ 81 Ախց/ՎՍ II, 151 Վն

Տղան չը ծեծողը ծնկվին կը ծեծե:
ԺԱԲ 81 Ախց/ԱՇԳ 72 Արբ

ՈՒՏԵԼԻՔ-ԿԵՐԱԿՈՒՐ, ՀԵՂՈՒԿ-ԽՄԻՉՔ, ՀԱԳՈՒՍՏ-ՇՈՐ

Հացը՝ սուլթան, ջուրը՝ վազիր, մնացածը՝ գըզիր-մըզիր:
ԺԱԲ 113 Ախց/Մ 1885, 450 Ղլթ/ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Հաց մարդաճան, ճաց մարդակորուս:
Աչ VI, 88 Բլն/Աչ XX, 108 Ալշ/ՎՍ I, 128 Վն

Շեքերը անուշ է, ամմա՝ ճացին տեղը չըբռներ:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ/ԱԱ 123 Երվ

Տանը ճաց, մարդուն շոր:
ԺԵԱ 239 Կլպ

Հացի քարվան եկեր ա, թացին՝ չէ:
Աչ VII—VIII, 495 Ալշ

Պատեն ընկնողը չը մեռնի, ճացեն ընկնող կը մեռնի:
Աչ XX, 110 Ալշ

Հացիկ, ջրիկ—կյանք եփ ջանիկ:
ԵԱ 118 Խոջ

Էրկու ջուր, մի ճաց:
ԺԵԱ 294 Վղպ/ԱՀԱ 5 Պլս

Էրկու ջուրը մե հացիմ տեղ կը բռնե:
ԺԱԲ 92 Ախց/ԼՄ 1880, 18 Բլն

Երկու ջուրը մեկ հացի բան կանե:
ԱՆ 55 Նխջ

Ջուրն անուշ է, քանց նռան գինին:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԱՇ 7 Աշտ

Աշնան գինին, գարնան՝ ջուրը:
ԳԱ 61 Վղպ

Ջրի օգուտն էլ շատ ա, վնասն էլ:
ԲԱ 36 Ղրբ

Հաց դրած, բանն անիծած:
ՓՇԱ 112 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԳԱ 12 Վղպ/Աչ IX, 187 Պլս/Աչ VI, 90 Բլն/ԺԵԱ 157 Վն/ԵՀԳ 106 Եվդ

Սուփրեն գցած, բանն անիծած:
ՊԺԲ 57 Աշտ/ԹՄԿ 152 Թֆլ

Անճախ *(անվարձ)* կեղնի, անճաշ չեղնի:
ՀՏՎ 2 Շրկ/Աչ XI, 112 Բրչ/Աչ VI, 75 Բլն/Աչ VII—VIII, 488 Ալշ

Աննախ կուլի (լինել) *աննաց չի ուլիր:*
ԺԵԱ 244 Ակն

Ուր կա հաց ու թան, սուտ է ամեն բան:
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Թացան կացած տուն սով չի մտնիլ:
ԵԱ 118 Խոչ

Բրդուն մը թան, կաժե կով մի կթան:
ՀԺՀ VII, *89 Ալշ/ԺԵԱ 208 Բղ/ՎՍ* II, *149 Վն*

Ապուրն ապրանք, հացը պատրանք:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Ապուրն ապրանք, սոխը պարծանք:
ԲՀ 403 Կրն

Ապուրն ապրանք է, ալ բանը՝ պարծանք:
ԺԱ I, *40*

Ապուր կեր՝ դուռը ել, փլավ կեր՝ լեռը ել:
ԺԱ I, *40*

Պաղ ապուր, շան կերակուր:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Խավիծ խավլավիծ, պապեն ուտի՝ ընկնի ոտից:
ԳԱ 3 Վղպ/ՓՇԱ 107 Շրկ/ԼՄ 1880, 26 Բլն/ԺԵԱ 183 Վն

Հերիսեն՝ կտրե դսեն *(գրուց)*:
ՀՏՎ 15 Շրկ/ԱՀ VI, *88 Բլն*

Միսը հո միս ա, շորվեն աչքի լիս ա:
ԱՇ 47 Աշտ

Միսը խոմ միս ա, խաշուն աչքի լիս ա:
ՄՀԹ 1859, 414 Լո/ԹՄԿ 132 Թֆլ

Կերածդ ի վռոշ *(ջրապուր)*, կաֆետ *(գլուխ)* ի բոշ *(դատարկ)*:
ԱՂ 17 Վն

Փափեն *(խաշիլ)* ինչկլի *(մինչև)* բուգը, շիլափլավն ինչկլի դուռը:
ԹՄԿ 165 Թֆլ

Իշխան ձուկը՝ Սևանա ծովի ջրով:
ԱՂ 14 Նրզ

Գինի՝ էրմանն *(հայր)* դինի *(հավատ)*:
ԹՄԿ 85 Թֆլ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԳԱ 2 Վղպ

Գինին ծիրուց գավազան է:
ԹՄԿ 84 Թֆլ/ԳԱ 65 Վղպ

Գինի, խմե ու քնի:
ՓՇԱ 98 Շրկ/ԱՇ 14 Աշտ

Որտեղ գինի, էնտեղ քնի:
ԺԵԱ 171 Ալշ/ԺԵԱ 226 Վղպ/ԹՄԿ 158 Թֆլ/ՓՇԱ 105 Շրկ/ԿՇ 3 Ղրբ

Խմիչքին մեկը լավ է, երկուսն բավ է, իրեքն՝ ցավ է:
ԵԱ 100 Խոչ

Մի՛ խմեր քանի մ' հատիկ, որ չեղնիս խալոք ու խատիկ *(խայտառակ)*:
ՀԺՀ VII, *91 Ալշ/ԺԵԱ 188 Վն*

Գինու մի թասը դեղ, մնացածին՝ տեղ:
ՀԺՀ VII, *94 Վղպ*

Գինին անուշ-անուշ կը խմվի, լեղի-լեղի դուրս կելլե:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գինին մարդու չի մեռցնի, համա շան օրը կը քցի:
ԳԱ 3 Վղպ/ՀԺՀ VII, *78 Աստ*

Գինովը իր յա *(կամ)* հարը լացնե կու, յա մարը:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գինովին յա լացը կուգա, յա շ...:
Մ 1886, 45 Տրպ

Գինովին ձեռք մի զարնեք, ան ինքնիրեն վար կընկնի:
ՀԱՎ 1893, 358 Տրպ

Գինով մարդն ինքզինք ամենեն խելացի կը կարծե:
ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Գինիին հարցուցին. — Ավրա՞ծդ շատ է, թե շինածդ: Ասաց. — Շինածս չի գիտեմ, ավրածս համրանք չունի:
ԱԱ 36

Գինի խմողը մեյ դան *(անգամ)* կը սարխոշնա *(հարբել)*, խմացընողը՝ հազար դան:
ՎՍ II, *136—137 Վն*

Նիսիա *(ապառիկ)* գինի խմողը էրկու հետ կը հարբի:
ՀԺՀ VII, *96 Վղպ/ՀՏՎ 27 Շրկ/ԺԵԱ 198 Տրպ*

Նիսիա գինին էրկու չեր (անգամ) *կու հարբեցնե. մեկ՝ խմելիս, մեկ էլ՝ փողը տալիս:*
ԹՄԿ 142 Թֆլ

Իծին գինի են տվել, գնացել գիլի հետ կռիվ է արել:
ԺԵԱ 211 Վղպ/ԱՇ 29 Աշտ

Խենթը գինովեն վախցեր է:
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԱՀ IX, *185 Գլո*

Գժի հախից հարբածն ա գալիս:
ԱՂ 21 Լո

Հարբելու վերջը փոշմանություն *(զղջում)* ա:
ՄԹ 25 Շրկ

Խմելուս՝ հա՜յ-հա՜յ, հաշվումը՝ վա՜յ-վա՜յ:
ԺԵԱ 239 Կլպ/ԿՇ 3 Ղրբ

Գինի, րակի (օղի)*—հա՜յ-հա՜յ, հասապ, քիթապ* (հաշիվ)*—վա՜յ, վա՜յ:*
ԼՄ 1880, 15 Բլն

Գլոխը տաքցավ՝ ճեպը *(գրպան)* կը պաղի, ճեպն որ տաքցավ՝ գլոխը կը պաղի:
Բ 1898, 809 Բղ

Արաղ խմես՝ լավ բան չի, գինի խմես՝ խաղ կանչի:
ՄՀ 21 Լո/Բ 1900, 618 ԿՄ

Գինի ա՝ թան չի, ամեն մարդի բան չի:
ԲԱ 12 Ղրբ

Փունջը *(խմիչք)* մունջին պյուլպյուլ *(լեզվանի)* կանե:
ԱՆ 30 Նխջ

Ամեն ինչի մերը ձագ կը բերե, սրա *(խմիչքի)* ձագը մեր կը բերե:
ՓՇԱ 91 Շրկ

Արաղը՝ փուրումը կու տա վարաղը *(ոսկեզօծություն)*:
ԹՄԿ 74 Թֆլ

Ոտղին *(արաղ)* իծու փորն էլ լցնես՝ կոտոշները շաբաշ կը կանչեն:
Աէ VI, 97 *Բլն*

Մարդն ի ճալավ, էշն ի փալան:
*Բ 1898, 200 Կրն/ԺԱԲ 86 Ախց/ՆՆ 510 Շրկ/ԼՄ 1880, 38 Բլն/ՀԱ 210 Ակն/*Աէ VII—VIII, *462 Ալշ/ԱԱԳ 1855, 164 Պլս/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/Բ 1899, 424 Կն*

Էշը փալանով, մարդը հալավով:
ԵՀԳ 102 Եվդ

Էշին փալան, մարդուն հալավ:
ՎՍ I, *125 Վն/ԹՄԿ 104 Թֆլ*

Շոր տուր՝ շնորհք տամ, հաց տուր՝ ռանգ *(գույն)* տամ:
ԱՇ 52 Աշտ/ԹՄԿ 146 Թֆլ

Շոր տու՝ շնորհքի գամ, հաց տու՝ ռանգի գամ:
Աէ XI, *115 Բրչ*

Շո́ր տու՝ շնորհքի գամ, հա́ց տու՝ խելքի գամ:
ՀԺՀ VII, *96 Վղպ*

Շոր տուր՝ շնորհքի գամ, հաց տուր՝ ուժի գամ:
ՆՆ 518 Շրկ

Շուր տո՛ւ՝ շնուրքի գամ, հաց տո́ւ՝ ուշկի գամ:
ԹՄԿ 146 Թֆլ

Խալավ *(հագուստ)* մարդուն քելք կը պիրի, կնիկ մարդուն խելք կը պիրի:
ՀԺՀ VII, *109 Վն*

Փարեն (փող) *մարդու խելք կը բերի, խալավ մարդու քելք կը բերի:*
ՎՍ II, *152 Վն*

Շորն ասաց.— Դու ինձ պահի բողչամիջին *(կապոցի մեջ)*, ես քեզ պահեմ մարդամիջին:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ՀՏՎ 6 Շրկ/ԵԱ 12 Ալշ/ԱԲ II, *15 Ագլ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԺԵԱ 234 Լո/ԿՇ 2 Ղրբ/ԹՄԿ 89 Թֆլ/*Աէ VI, *83 Բլն/ՁԲ 60 Ձհմ*

Լաթը պահի պողչան, որ տանի քեզ պաղչան:
ԱՏ 1927, 144

Ծալած շորն ինքն իրան կու մաշվի:
ԹՄԿ 116 Թֆլ

Նորը մաշ, հինն արևաբաշխ:
*ԼՄ 1880, 44 Բլն/*Աէ VII—VIII, *491 Ալշ*

Մարդին մարդ շինողը շորն է:
ԱԺԲ 89 Քնք

Շորը շնորհքի համար է:
ՓՇԱ 119 Շրկ

Որքան կ'աղքատնաս, շախս *(շքեղ)* հագիր:
ԼՄ 1880, 48 Բլն

Մարգուս կարողությունը հագուստովք կու իմացվի:
ԹՄԿ 136 Թֆլ

Լենին հար կա, նեղին՝ հար չը կա:
*ԱՇ 33 Աշտ/ՓՇԱ 107 Շրկ/ԹՄԿ 111 Թֆլ/*Աէ IX, *184 Պլս/ՎՍ* II, *141 Վն*

ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ, ԲԺՇԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Սաղություն *(առողջություն)*՝ սուլթանություն:
ԳԱ 24 Վղպ/ԹՄԿ 153 Թֆլ

Սաղութիւն՝ սուլթանութիւն, մի աւեք կա աղքատութիւն:
ՓՇԱ 122 Շրկ

Սաղ ըլնեմ, Բաղդադ ըլնեմ:
ԳԱ 31 Վղպ/ԹՄԿ 154 Թֆլ

Մերը որ ուտի եղեղեն, տղան կըլի՝ խրեղեն:
ԳԹ 116 Սլմ/ԵԱ 113 Խոջ

Բանը ծնունդը չի, բանը սնունդըն ա:
ԳԱ 65 Վղպ/ՀԺՀ VII, *81 Աստ*

Հիվանդի աչքը դռանը կըլնի:
*ԳԱ 32 Վղպ/ԵԱ 115 Խոջ/*Աէ IX, *187 Պլս*

Հիվնդի անկը դուռը կուլի:
ԹՄԿ 122 Թֆլ

Հիվանդին անկածը չորս կըլլա:
ԱՆ 36 Նխջ

Հիվանդն էն ա, որ չամիչը օխտը տեղից ա կծում:
ԱՇ 39 Աշտ

Հիվանդին գեշն էն ա, որ անկողինը կը թողա, բարձին կը պառկի:
ԱԱ 95

Հիվանդը չէ հիվանդ, հիվնդի տերն է հիվանդ:
*ՀՏՎ 15 Շրկ/*Աէ VII—VIII, *495 Ալշ*

Լավ է հիվանդը, քան գհիվանդկալը:
ՀԱ 207 Ակն

Մարդի ինչտեղը ցավեց, հոգին էնտեղն ա:
*ՓՇԱ 115 Շրկ/ԱՇ 49 Աշտ/ԹՄԿ 139 Թֆլ/ԱՆ 40 Նխջ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ/*Աէ IX, *188 Պլս/*Աէ VI, *93 Բլն*

Ցավը գուքա վազե-վազ, դուրս կը գնա՝ նազե-նազ:
ՄԹ 48 Շրկ

Ցավի մտնելը հեշտ ա, դուս գալը դժվար:
ՄԹ 45 Շրկ

Ցուրտը բաթմանով (5—10 կլգ չափ) *մտնում ա, մսխալով դուրս գալիս:*
ԲԱ 41 Ղրբ/ՈԻՋ 139 Ջթ

Հիվանդութիւնը սելով տուն կէհա, մսխլով՝ դուս գո՛ւքա:
ԹՄԿ 122 Թֆլ

Հիվանդութիւնը դմակ-դմակ կը մտնի, դանակ-դանակ դուս կը գա:
ՀԺՀ VII, *83 Աստ*

Հիվանդութիւնը գալուս խաբարդ չինի, գնալուս խաբարդ կ'ընի:
ՀԺՀ VII, *83 Աստ*

Ցավը իր գլուխը լուս կու գցե, թե վուր դուն վրետ չը դրիր:
ԹՄԿ 163 Թֆլ

Ցավը թեզ դուրս կը գա, թե որ չը ցանցընես:
ՓՇԱ 125 Շրկ

Օրը մթնանա, ցավը շատանա:
ԹՄԿ 170 Թֆլ

Ատամը կը հանե անդամը:
ՓՇԱ 95 Շրկ/ՎՄ I, 121 Վն/ԺԵԱ 210 Վգպ

Կուզե՛ս ատամի ցավեն ազատվիս, արմատը արեգակին ցույց տուր:
ԺԵԱ 202 Տրպ/ԳԱ 60 Վգպ

Բիչիկ ցավիկ, անուշ մահիկ:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Բչուկ ցավիկ, թեզով մահիկ:
ԵՀԳ 116 Եվգ

Անճար ցավի դեղը գերեզմանն ա, անճար հիվանդի բժիշկը՝ մահը:
ԲԱ 9 Երվ

Երկար հիվանդությունը մահ կը բերե:
ԱԱ 47 Պշպ

Ճլերքը *(թոքախտ)* ջուրը վուր կու պղտորվի, էլ չի ապրի:
ԹՄԿ 131 Թֆլ

Տնքալը որ չլնի, հիվանդը հիվանդ չէ:
ՓՇԱ 125 Շրկ

Ցավն անգան ունի:
ԹՄԿ 163 Թֆլ

Հիվանդացա՝ չը մեռա, ուզյուլմիշ էղա՝ *(կրկնեցի)* մեռա:
ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Ցավը ցավագարին կը բռնի:
ԱՀ XI, 116 Բրչ

Ցավին աղեկը չըլլար:
ԱՀԱ 14 Պլս

Ցուրտը տարած տեղը կրակին չեն անի:
ԱԺԲ 91 Քնք

Խռա *(հիվանդոտ)* ղսմին *(սատակ)* ուշ կը մեռնի:
ԵԱ 109 Խոչ

Դուրս ես տանում մրսում ա, տուն ես բերում՝ թ... ա:
ԱՂ 26 Մն

Մարդիս իշտահը ատամի տակին ա:
ԳԱ 5 Վգպ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 101 Թֆլ/ՀԺՀ VII, 99 Ղրմ/ՈՒՁ 140 Ձթ

Գլուխդ պաղ պահե, ոտներդ տաք:
ՄԹ 5 Շրկ

Գլուխդ պաղ, փորդ թուլ, ոտքդ տաք պահեցիր, հեքիմ (բժիշկ) *էղար, գնացիր:*
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Եղ՝ փորի դեղ:
ԵԱ 114 Խոչ/ԳԹ 116 Ալմ

Ցրտից վախեցի, որ ցավ չը տեսնես:
ՄԹ 45 Շրկ

Երկու ձեռք՝ մեկ գլխու համար է:
ԵԱ 113 Խոչ

Ծանրի նստած տեղը աղույտ *(թունավոր)* կելնի:
ՎՄ II, 145 Վն

Մանր ռոռվին *(հղի)* ավելը տու, հետնեն երթա:
ԵԱ 109 Խոչ

Միրան մին կեր, խնձոր՝ երկու, գամբուլ՝ քանի փորդ տանի:
ԱՇ 35 Աշտ

Տղան ջուրը մեծնա կու, ձուկը՝ ծովը:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Ափ մը ջուր, ափ մը լույս *(սառը ջուրը աչքերին օգուտ է)*:
ԱՆ 11 Նխջ

ԸՆՏԱՆԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ: ԶԱՆԱԶԱՆ ՎԱՅՐԵՐ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԲՆԻԿՆԵՐԸ

Շունը շինականի պահապան ընկերն է:
ՎՄ II, 147 Վն

Լավ շունը գեղացու արքնեկն ի (գործակից):
ՎՄ II, 141 Վն

Լավ շունը տան պահապանն ի:
ՎՄ II, 141 Վն

Շան տիրասիրությունն ու հավատարմությունը գոված են:
ԲԱ 32 Ղրր

Շունը հավատարիմ ա, կատուն՝ գող:
ԲԱ 32 Ղրր

Կատուն կեղծավոր կըլնի:
ԳԱ 22 Վգպ

Ամեն մարդ առավոտյան ա լըվացվում, կատուն՝ իրիկունը:
ԲԱ 8 Ղրր

Լավ ձին անգին ա, վատը՝ պատին:
ԲԱ 20 Ղրր

Ձին ճանչըցիր քալվածքեն, իսկ աղջիկը՝ նայվածքեն:
ԱՆ 24 Նխջ

Աղեկ տղին մեկ խաբար, աղեկ ձիուն մեկ զանգու *(ապանդակ)*:
ԱՀ XII, 95 Ալշ

Էշը մնա — բզե, գնա. ձին մնա — թող, գնա:
ՄՀ 21 Լռ

Էշն անառակ ի, ջորին առանց քուռակ ի:
ՎՄ I, 125 Վն

Կինս կուտամ, ջորիս չիմ տա:
ԵԱ 103 Խոչ

Էծը ստանա կըլնի:
ԱՇ 21 Աշտ/ԹՄԿ 94 Թֆլ/ԱԱ 3 Պլս

Էծը սատանի հորողբոր տղեն է:
ՓՇԱ 102 Շրկ

Գարնան գառն ա գովական, աշնան՝ հավը:
ԱՇ 13 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ/ՎՄ II, 136 Վն/ԳԱ 58 Վգպ

Աշնան հավը եղոտ կ'ըլլա:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Հավը թառեն ղոնաղը կը նամբե,
կովը նախրեն չի նամբե:
ՆՆ 505 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, *495 Ալշ*

Բուղեն *(ցուլ)* նախրի կեսն ա:
ԳԱ 2 Վդպ

Եկավ սովը՝ դեմ ընկավ կովը:
ԱՂ 26 Լռ

Լավ եզն ու լավ մարդը գեղին
նամար ա:
ԵԱ 114 Խաչ

Եղվարդցին խոսքով ելավ, ցելը
(վարած արտ) ջուրը տարավ:
ԱՇ 18 Աշտ

Ծվստան՝ քյանձ Ոստան, Ոստան
բարձր ի քյանձ Ծվստան:
ՎՍ II, *143 Վն*

Շատախցի՝ շա՛տ խելացի:
ՇԿ 10 Շտխ

Ուրիշ տեղ՝ մեկ-մեկ ծուռ *(խենթ)*,
մշեցիք մեծ ու պզտիկ ծուռ:
ԺԵԱ 183 ՄՇ

Զ

ՀԱՎԱՏԱԼԻՔ ԵՎ ՍՆԱՀԱՎԱՏՔ

ՄՆԱՀԱՎԱՏՔ ԵՎ ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՈՒՄ

Չար աչքը քարն էլ ճաքացնում ա:
ԲԱ 34 Ղրբ/ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ/ՈՒՋ 142 Ջթ

Աչք զառույնեն *(աշխարհ)* ա կերել:
ԱՀ XIX, 97 Ալշ

Երկու աչքը մեկ գրողի բադալ *(համահավասար)* է:
ՓՇԱ 101 Տրկ

Երկու աչքը մեկ գրողի բան կանե:
ԱՆ 52 Նխջ/ՎՍ II, 139 Վն

Էրկու աչք մեկ գրող ա:
ԱԷ 1894, 200 Ալշ

Օխտը աչքը մեկ գրողի բադալ է:
ՆՆ 518 Տրկ

Սատանեն մեռլից փախ ա *(խուսափող)*:
ԱՇ 59 Աշտ/ՓՇԱ 122 Տրկ

Սատանան խառնած թնարեն կել-լե:
ԺՍԲ 92 Ախց

Էծը սատանի սանահերն ա:
ԱՇ 23 Աշտ

Էծը սատանա կելնի, սատանի մազ ունի:
ՎՍ 139 Վն

Էծու մազի մեջ սատանեն ի բոն գրե:
ՎՍ 139 Վն

Ուլ տեսած՝ սատանա տեսած, երկուսն էլ մի բան է:
ՓՇԱ 120 Տրկ

Երազում ու տեսնողը սատանի հրաստ կը գա (ճանդիպել):
ԱՇ 23 Աշտ

Ծննդկան անեծք մարդու չի մնա:
ՇԿ 8 Շտխ

Ծըծռնըկան անեծքն վեր մարդու չելնի:
ԳՎ 138 Վն

Ծիծեռնակը տանը շինութեն ի, ծիտը տանը ավերութեն ի:
ԺՆԱ 188 Վն

Ծըծռնըկան ավերս գնա Պաղտատ խարցու:
ԳՎ 137 Վն

Կատուն թաթիկներովը երեսը լը-վաց, գիտցիր որ թաթավ *(անձրև)* պիտի գա:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Կատուն Քրիստոսի աղլուխն է:
ԹՄԿ 119 Թփլ

Օրը գնացած, խաթեն *(փորձանք)* մնացած:
ԺԵԱ 229 Վգպ/ԱԾ 53 Աշտ/ԹՄԿ 169 Թֆլ

Օրը կերթա, խաթեն չի երթա:
ՀՏՎ 31 Ծրկ/ԱՀ IX, 192 Պլո/ԵՀԳ 117 Եվդ

Օրը կեհա, օրվա շառը (պատուհաս) *չի գնա:*
ԹՄԿ 172 Թֆլ/ՊՎ 144 Վն/ԱՀ VII—VIII, 505 Ալչ/ԱՀ VI, 100 Բլն

Ով կիրակին կիրակմուտ չպախի՝ մըջ դժոխքի կրակին մաշի:
ԱԷ 1895, 162 Վն

Ով որ էվրե (ավերի) *էն կիրեկին, հեգին կէրի վառ կրակին:*
ՊՀԿ 1654 Էվր

Ով կիրակին փետ կը տաշե, հոգին դժոխքը կը մաշէ:
ԺԱԲ 87 Ախց

Ով որ կիրակի իրկունն ալյուր մաղա՝ ազիզ որդին հեռը թաղա:
ԵԱ 111 Խոջ

Ձախ ձեռով հաց ուտիլը՝ ջանին չի կպչի:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Ձախ ձեռով հաց չին ուտի, փորը չի կշտանա:
ԹՄԿ 129 Թֆլ

Գիշերվա սաբրը *(փռշտոց)* խեր ա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Գիշիրը սուփրեն չին թափի տա:
ԹՄԿ 84 Թֆլ

Երազ կա օրն ա կատարվում, երազ էլ կա՝ տարին:
ԲԱ 14 Երվ

Երազն առաջնախոս ա:
ԱՂ 2 Կրվ

Ամանդ լպստի, որ կնիկդ սիրուն ըլնի:
ԳԱ 56 Վգպ

Ամանիդ տակը լպստի, որ նարսանքիդ բուք չանի:
ԳԱ 65 Վգպ

Ծրագի քինքն առնողը արքայություն չէրթա:
Բ 1898, 333 Դբք

Ղսմաթի *(հաջողություն, բախտ)*, ճամփեն կապիլ չեն:
ՊԺԲ 52 Աշտ

Էրեխի ղունգն ու մազը մե տարի չին կտրի:
ԹՄԿ 94 Թֆլ

Հանք *(հանելուկ)* մի՛ ըսե, թանկութեն կըլլի:
ԺԱԲ 91 Ախց

Կեսօրին կաթ բերողի երեսը մի տենա:
ԳԱ 24 Վգպ

Մանի տոնին, մանի Զատկին, մի՛ մանի Բարեկենդանին:
ԱՀ XI, 115 Բրն

Գըբացին խափող չի լինի:
ԱԾ 15 Աշտ

Ճվոտը դուս, մարտը նես:
ՄԹ 33 Ծրկ

Ձեռքդ կը կեռա *(քոր գալ)* խըսմեթ պիտի գա:
ԱՀԱ 10 Պլո

Ջուր լի՛ց թթուն, մարդ կուկյա տուն:
ՎՄ I, 136 Վն

Դարտակ կուժ եկավ առաջս՝ բանըս ձախ պըտի էրթա:
ԱԾ 18 Աշտ

Հին ճողլաթ *(խանձարուր)*, տան գեոլվեթ *(հարստություն)*:
Փ 1878, 289 Ախք

ԲԱԽՏ ԵՎ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

Երեսին մի տնիկ անի, բախտին տնիկ արա:
ԱԾ 19 Աշտ/ԹՄԿ 94 Թֆլ

Բախտը իրան-իրան գուքա:
ԹՄԿ 82 Թֆլ

Թե բախտ է գրած, լագլագի (արագիլ) *ձիով գուքա:*
ԹՄԿ 100 Թֆլ

Խըսմեթ ըլա նը՝ Հինդեն կուգա, չըլա նը՝ ձեռքեդ կերթա:
ԱՆ 21 Նխջ

Դուն քուն, բախտըդ արթուն:
ԱՀԱ 5 Պլո/ԱՀԳ 73 Արբ/Բ 1898, 315 Քղ

Ինքը քուն, բախտն արթուն:
ԵՀԳ 104 Եվդ/ԺԵԱ 168 Ալչ

Մարթս քուն, բախտը զարթուն:
ԱՀ XI, 115 Բրն

Դուն քնուկ, գաթադ նախշուկ:
Բ 1898, 133 Կրն

Բախտ ունեցար՝ լեռ քարի վրա էթաս կը կանաչի:
ԱԾ 11 Աշտ/ԺԵԱ 256 Լռ

Տախտես էրթամ, բախտես գո՞ւ *(ուր)* էրթամ:
ՎՄ II, 150 Վն/ՄԵ 5 Մկ

Բախտից փախչող, թախտից փախչող:
ԱԾ 10 Աշտ

Բախտը լավը տամ ա *(տալիս է)* վատին, վատը՝ լավին:
ԲԱ 11 Ղրբ/ԱԾ 32 Աշտ/ԱՀ VII—VIII, 487 Ալչ/ՓԾԱ 107 Ծրկ/ԱՆ 64 Նխջ

Բախտը գեշին (ագեղ), *զարդ խոբոտին* (գեղեցիկ):
ՎՄ II, 135 Վն

Անբախտ մարդ ծովերն էլ էրթա կը ցամաքին:
ԱՀ XIX, 97 Ալչ

Ծովը կերթա, ծարավ կդառնա:
ՎՄ II, 132 Վն

Ջրի վրա գնացինք, ծարավ հետ էկանք:
ԹՄԿ 151 Թֆլ

Էն թալեհն (բախտ) *ունինք, որ վազող ջրին էրթանք՝ կը կտրի:*
ՆՆ 492 Ծրկ

Աղբյուրն էրթա, չուրը կը ցամքի:
Բ 1898, 701

Կարկուտը ծեծած տեղը կը ծեծե:
ՓՇԱ 109 Շրկ/Մհ 22 Լռ/ԳԱ 4 Վղպ

Մենք զողութան էլանք, լուսնկան առջի իրիկվընե ծագեցավ:
Աշ IX, 188 Պլս/ԱՆ 83 Նխջ/Աշ XII, 101 Ալշ/Եհգ 109 Եվգ/ԳԹ 110 Սլմ

Մենք նրագլիս ունենանք, իշի պոչն էլ լիս կը տա:
ԱՇ 48 Աշտ

Մենք որ ծախու ձեթ ունենանք, իշուն անկճները լուս կուտան:
ԺԱԲ 93 Ախց

Բախտին անիվը միշտ կը դառնա:
ԱշԱ 4 Պլս

Ամեկի ձին իր բախտի կորա (*համեմատ*) կը փախնի:
ԼՄ 1880 5 Բլն

Որին աստղն շիրին (*պայծառ*) ա, որին՝ քոր (*կույր*):
ԽԱ 109 Խոյ

Ում բախտը ծովեց, նրա ձին ախոռըմը էշ կը դառնա:
Աշ XI, 116 Բրչ

Բեբախտ (*անբախտ*) մարդու ձին շատ չփախնի:
Աշ VI, 78 Բլն

Անբախտին կատուն ա սիրըմ:
ԱՇ 1 Աշտ

Բախտ գա՝ փող գը մաղը, բախտ գա՝ ալուր կը շաղը:
ԱՂ 3 Սսն

Մարդի աչքը փուչ ըլնի, թաք բախտը կտրուկ ըլնի:
ԱՇ 47 Աշտ

Մարդուն թող բախտ էղնի, թող մեկ աչք չէղնի:
ԼՄ 1880, 42 Բլն

Քաչալ մարդը լավ բախտ կունենա:
ԳԱ 2 Վղպ

Շան բախտը ոտի տակին կըլինի:
ՀԺՀ VII, 96 Վղպ

Տելվեքը (*ունեցվածք*) էկած ժամանակը պիտի բռնիս:
ԱՆ 45 Շխջ

Դոլվաթ օր կա, խոտի խրցան տակն է:
ԺԵԱ 278 Բլն

Ճակատի գրածը չի ջնջվի:
ԱՂ 6 Ախց

Ինչոր գրած է, գրած է:
ԹՄԿ 102 Թփլ

Մորեն ծնվեցավ, գրվեցավ ճակտին:
ԺԱԲ 93 Ախց

Թե ճակատին գրված ա, էլ ճար ու ճամփա չկա:
ԱՇ 26 Աշտ

Գալուն՝ գուքա:
ԹՄԿ 85 Թփլ

Ըլլալուն՝ կըլլա:
ԱՆ 70 Նխջ

Թե կը գա աջալ (*օրհաս*)՝ չի տա մաջալ (*հնարավորություն*):
ԳԱ 31 Վղպ/ԹՄԿ 100 Թփլ

Ամեն մարդ իրա ղսմաթը (*բաժին*) կուտի:
ԺԵԱ 292 Վղպ/ԱՇ 4 Աշտ/ԺԱԲ 87 Ախց

Քոռ ճավքի բունը աստուծ կուշինե:
ԹՄԿ 166 Թփլ/ԽԱ 101 Խոյ/ԱՆ 41 Նխջ/Աշ XI, 117 Բրչ/ՄհԹ 1859, 414 Լռ/Բ 1898, 745 Զթ

Աստված որ տա, չի հարցնե ում տղեն ես:
ՓՇԱ 95 Շրկ/Աշ XII, 98 Ալշ/Աշ VI, 74 Բլն/ԺԵԱ 247 Հղկ/Մ 1885, 423 Ղլթ/Բ 1898, 413 Դրք

Աստոծ որ տա, աջ ու ձախին մտիկ չի տա:
ԱՇ 7 Աշտ/ՓՇԱ 95 Շրկ

Աստոծ որ տա, գիժ ու խելոք չի հարցնե:
ԱՇ 7 Աշտ/ՓՇԱ 95 Շրկ

Աստոծ որ տա, մի ակոսից էլ կը տա:
ԱՇ 3 Աշտ/ԼՄ 1880, 5 Բլն

Աստված որ մեկի տունը քանդի, առաջ խելքը կառնի:
ՓՇԱ 95 Շրկ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԹՄԿ 68 Թփլ/ԹՄԿ 71 Թփլ

Սուտն ու ղուրթը աստուծ գիտե:
ԹՄԿ 153 Թփլ/Աշ IX, 190 Պլս

Աստծու պըհած զառը գելը չի ուտի:
ՎԱ 3 Վղպ/ՓՇԱ 95 Շրկ/ԹՄԿ 68 Թփլ/ՍԽ 36 Զգգ/ԿՇ 1 Ղրր/Աշ VI, 74 Բլն/Աշ XII, 97 Ալշ/ԺԵԱ 230 Հթ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԺԵԱ 224 Ակն/Եհգ 98 Եվգ/ԶԲ 59 Զհմ

Մարդ մարդի երեսին կաշե (*նայել*), աստված սրտին:
ՓՇԱ 114 Շրկ/Աշ IX, 187 Պլս

*Աստված մարդու սրտին կաշե, ան կլորա (*նրա համեմատ*) կուտա:*
ԺԱԲ 79 Ախց

Մեկը մեկով, երկուսը աստուծով:
ԳԱ 56 Վղպ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ/ԺԵԱ 168 Ալշ

Աստված դարտ տվեր, դարման լե տվեր է:
Աշ VI, 74 Բլն/Մ 212 Սլմ/ԺԵԱ 246 Ակն/ԹՄԿ 88 Թփլ/Աշ IX, 182 Պլս

Աստուձ վուր չէ տվի, խեչն ի՞նչ անե:
ԹՄԿ 68 Թփլ

Աստոձ խառաղ (*հյուսն*) չի՝ իրար քցող ա:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 3 Աշտ/ԲԱ 10 Ղրր

Աչողե տերը, պսակե տերտերը:
ԱՆ 8 Նխջ/ՆՆ 531 Շրկ

Մընեբ անօրեն, կը կընաս էյնավորեն (*երկնավոր*):
Աշ IX, 188 Պլս/ԽԱ 109 Խոյ

Մարդն ի աստու խրձիկն ա, կըուզա՝ վրենի կը ծիծղա, կը քանդա՝ կը ծիծղա:
ՀՏՎ 19 Շրկ

Հախը (*իրավ*) նըհախին (*անիրավ*) աստված չը թողնի:
ՄԹ 24 Շրկ

Աստոծ ֆել (*խարդավանք*) չի գիտա:
ՀԺՀ VII, 76 Աստ

Աստված որ կամենա՝ կաղն ու կույր կը հարսնանա:
Մ 1886, 788 Բլն

Թե աստված չօգնե, վիզ ծռելը բոշ (*վուր*) բան է:
ՓՇԱ 104 Շրկ/ԱՇ 26 Աշտ

Աս ավուր հաց, վաղվան տեր՝ աստված:
ԱԵ 8 Մկ

Տուն շինողին, աղջիկ կարգողին՝ աստված հետը կըլլա:
ԱՀ IX, *190 Գլս*

Սատանի շինածը աստուծ կուքանդե:
ԹՄԿ 154 Թֆլ

Աստուծն էլ լավին է տանում:
ԹՄԿ 68 Թֆլ/ԱՀ IX, *181 Գլս/ԱԲ* II, *13 Ազլ*

Թաքավուրը հիռու է, աստուծ բանցը:
ԹՄԿ 99 Թֆլ

Ա՜խ աստված, վա՜խ աստված, որին կուտաս սելով փետ, որին չես տա ցախ, աստվա՜ծ:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 68 Թֆլ

Ա՜խ աստված, որին կուտաս Նախչվան, որին չես տա չարխի (*տրեխ*) չվան:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ՀԺՀ 93 VII, *Վգպ/ԺԱԲ 91 Ախց*

Որուն կուտա բերդ ու դիվան, որուն չի տար չարուխին չվան:
ՀԱ 212 Ակն

Որը ունի Շաքի-Շիրվան, որը չունի խեղդվելու չվան:
ԺԱԲ 91 Ախց

Աստված աստված, որին կուտաս եղ ու մեղր, որին կուտաս թան, աստված:
ԵԱ 118 Խոջ

Աստված հարստի դռիցն (*կողմից*) ա:
ԺԵԱ 241 Օշկ/ԱՇ 4 Աշտ

«Աստված ողորմած է» ըսողը անօթի կմնա:
Բ 1899, 652 Խն/Մ 1886, 45 Տրպ

Աստված աղքատը խնդացնել ուզե՝ էշը կը կորցընե, վերջն ալ գտնել կուտա:
ԺԱ I, *45*

Աղքատ զաղքատն ա ատեր, աստվածն էլ՝ զերկուս:
ԱՀ XIX, *96 Ալշ*

Ձելած տեղից աստված էլ ա բեզարած:
ԱՀ XI, *116 Բրչ*

Քրիստոսին անկով չտեսան, խիլքով ճանչցան:
ԹՄԿ 166 Թֆլ/ՆՆ 536 Շրկ

Քրիստոսի զերեզմենին հոգոց չեն ըսե:
ՀՏՎ 31 Շրկ

ՀՈԳԻ, ՀԱՎԱՏ, ՀԱՆԴԵՐՁՅԱԼ ԿՅԱՆՔ...

Հոգին անուշ է, քանց մարմինը:
ՆՆ 507 Շրկ/ԱՀ IX, *187 Գլս*

Հոգիտ շահե՛, օրտ խիթարե՛ (*մխիթարե*):
ԹՄԿ 171 Թֆլ

Լավ է մարմնավոր աղքատ, քան հոգևոր:
ԺԱԲ 81 Ախց

Առաջ կե, ետև գոհացիր:
ԺԱԲ 90 Ախց/Բ 1898, 377 Դրք

Ուտինք ու գոհանանք:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրպ

Հավատքն իրմե պետք ա, վրա քսվածը հավատք չէ:
ԵԱ 108 Խոջ

Անհավատ բանին մի հավատա:
ԳԱ 57 Վգպ/ԳԺԲ 44 Աշտ/ՓՇԱ 93 Շրկ

Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու:
ԱՆ 15 Նխջ/ՀԺՀ VII, *98 Խրմ/ԱՀ* IX, *190 Գլս/ՀԱ 279 Ակն/Բ 1900, 219 Կար*

Դժոխք ուր միտ չբերող աղեկութեն չէնա:
ԱՀ XIX, *97 Ալշ*

Երկինքը խավիծ կուտին, մեզիկի էլ տոնիլ չի՞ն:
ԱԷ 1895, 293 Տրպ

Էն կինքեմեն օչով խաբար չէ բերի:
ԹՄԿ 92 Թֆլ

Էստի ճիլոբ (*խաիր*) տո՛ւ, էնդի խալիչա տամ:
ԹՄԿ 93 Թֆլ

Աշխարքը լիսամուտ ա, ամեն եկող մտիկ կտա ու կերթա:
ԱՇ 8 Աշտ/ԱՆ 60 Նխջ/ԺԵԱ 199 Տրպ

Աշխարքս քարվանսրա (իջևան) *է, մեկը մտնում է, մեկը դուս է գալի:*
ԹՄԿ 68 Թֆլ

Աշխարքն օչովին չէ մնացի:
ԹՄԿ 68 Թֆլ

Աշխարհք որի՞ մնացեր է քի, մեզի մնա:
ԱՀ IX, *181 Գլս/ՀԳ 1895, 1235 Ղլթ/ԼՄ 1880, 5 Բլն*

Աշխարքս Սողոմոն իմաստունին էլ չէ մնացի:
ԹՄԿ 69 Թֆլ/Բ 1899, 378 Գլս

Աշխարքը Սուլթան Մահմուտին չմնաց, քեզի՞ պիտի մնա:
ՆՆ 482 Շրկ

Աշխարհի մալ աշխարհ կը մնա:
ԼՄ 1880, 1 Բլն/ԳԺԲ 44 Աշտ/Բ 1899, 479 Կն/ԺԱԲ 93 Ախց/ՀՎՏ 6 Շրկ/ԹՄԿ 71 Թֆլ/ԷԱ 6 Ալշ/Բ 1898, 378 Դրք

ԵԿԵՂԵՑԻ, ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պահք չբռնողը Զատկին համը չի գիտեր:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Անեծքն անիծողին կը դառնա:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թփլ/Բ 1899, 378 Պլս

Անեծք, անեծք, ո՞ւր էս էթըմ:— Անըծողի ծոցն եմ էթըմ:
ԱՇ 1 Աշտ/ՀՄԿ 36 Հվր/ԹՄԿ 69 Թփլ/ԵԱ 100 Խոջ

Անիրավ անեծք իր տիրուն է:
ԼՄ 1880, 9 Բլն

Անեծքը երկու բերնանի սուր է:
ՓՇԱ 92 Շրկ/ԺԵԱ 176 Բլն/ԱՆ 43 Նխջ/ԳԱ 1 Վղպ

Բերնեն ելածը ծոցը կը մտնա:
Բ 1900, 263 Հգր

Նահախ *(անիրավ)* անիծքը չի գնա:
ԹՄԿ 153 Թփլ

Էրթումը երկու բերնով թուր է, հեմ ատին կտրե կու, հեմ անդին:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ/ՄԹ 31 Շրկ/ԺԵԱ 181 Մշ/ԺԵԱ 229 Վղպ/ԺԵԱ 239 Կլպ

Էրգումը մեղք է, սուտ երդումը կրակ:
ԺԱԲ 79 Ախց

Օխնանքն ու անիծկը երկու բերնանի թուր է, համ դեսն է կտրում, համ դենը:
ԹՄԿ 171 Թփլ/ԼՄ 1880, 20 Բլն

Քահանեն ու սատանեն մեկ է:
ՄԹ 48 Շրկ

Ծամբի վրա հո տերտերը, հո սատանեն:
ԱՇ 45 Աշտ

Վարտե (որտեղ) *մտավ քահանան, խերը մտավ սատանան:*
ԳԹ 110 Սլմ

Քահանա, փիլոնդ վրեդ մհանա:
ՎԱ 47 Վղպ/ԺԵԱ 237 Լռ

Հախը թող տերտերին հասնի, ուզըմ ա մեռելը գոռբեգոռ ըլի:
Մ 1886, 45 Տրպ/ԹՄԿ 82 Թփլ/ՀԺՀ VII, 97 Վղպ/ՄՀ 21 Լռ

Բող ջրին, հիսուն ֆլորին, մեռնի կին, առնի քենին:
ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԺԵԱ 194 Տրպ

Շաղբաղու կանաչ իգին, գլուզ ոսկին, կարմիր ջրին, մեռնի կին, առնի քենին:
ՎՄ I, 139 Վն

Էրկու այսոն, մեկ կլայսոն, օրհնյալ եղերուկ:
ՆՆ 494 Շրկ

Հոգոց հանգուցելո , քանի մը փարա իրիցու ծոց, բռնե գոտքեր քաշե փողոց:
ԼՄ 1880, 33 Բլն

Ամեն ամեն ասեմ ձեզ, վաստակեցեք բերեք մեզ, ուտենք, խըմենք, նզովենք ձեզ:
ԺԱԲ 118 Ախց

Սար ու ձոր, տերտերի, փոր:
ԺԵԱ 227 Վղպ/ԱԺԲ 90 Քնք/ՓՇԱ 123 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 94 Ախց/ԿՇ 6 Ղրբ/ՍԽ 31 Ջգգ/ԱՀ VI, 97 Բլն/ԺԵԱ 171 Ալշ/ՎՍ I, 136 Վն/Բ 1899, 630 Խն/ԱՂ 1 Սսն/ԵԱ 105 Խոջ/Բ 1900, 219 Կսր/Բ 1898, 346 Քղ/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ

Սար ու ձոր—տերտերի փոր, տերտերի փոր—գրուստ մի ֆոր:
ՀԺՀ VII, 97 Վղպ

Սար ու ձոր, մոլլի փոր:
ԱՇ 61 Աշտ

Դու իմս գիտես, ես քումոն, տերտերն՝ մեր էրկըսուն:
ՊՎ 134 Վն/ԼՄ 1880, 21 Բլն

Տերտերը զմեկ գինա, իրիցկին՝ զերկուք:
Բ 1898, 445 Դրք/Բ 1899, 651 Խն

Տերտերին հարսնիք կանչեցին, Մաշտոցը հետը տարավ:
ՓՇԱ 124 Շրկ

Որտեղ կարագ, ընտեղ պատարագ:
ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Փիլոն թափին, մարդիկ խաբին:
ԵԱ 104 Խոջ

Տերտերն առնելուն ղոչաղ *(ճարպիկ)* ա, տալուն նաչաղ *(տըկար)*:
ԱՇ 63 Աշտ

Ժամտուն քանի ջոջ ըլնի, տերտեր իր գիտցածը կը կարդա:
ՇԿ 3 Շտխ

Տեր էլավ տիրուն է, տեր չէլավ տերտերունն է:
Բ 1899, 554 Քղի

Քոռու աչքեն արցունք՝ իրիցուտնեն նաշ:
ԼՄ 1880, 59 Բլն

Տերտեր մատներ խաղցրեց, շայիկապեկ փախցրեց:
ԱՂ 18 Բգտ

Տերտերին աղիքը քնար շիներ են, քանի զարկեր են՝ «Անօթի եմ բերե՛ք ուտեմ, անօթի եմ բերե՛ք ուտեմ» ձայն կուտա եղեր:
Բ 1900, 350 Կսր

Թեկուզ իրիցի բերանը զցիս, թեկուզ՝ գիլի բերանը:
ԹՄԿ 99 Թփլ

Տերտերները օխտը փոր ունին, որքան տաս՝ կառնին ու կուտեն:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Տերտերի փորը մեծ կըլա, ճեպը՝ օխտը հատ:
ՀԺՀ VII, 101 Խրմ

Քահանեն քավարան չունի, յա արքայություն, յա դժողք:
ԵԱ 102 Խոջ

Երբ իրիցկինը մեռնի, տերտեր են պահ գինա որ մահ կա:
Բ 1898, 445 Դրք

Կարգը օրհնած, ինքն անիծած:
ԱՆ 66 Նխջ

Սատանին կու հավատան, տերտերին չեն հավատար:
ԺԵԱ 245 Ակն

Ըռավոտանան որ տերտեր տենաս, գործդ թարս (*հակառակ*) կը գնա:
Մչ 23 Լռ

Ասված արու և էգ արար, վարդապետներին ո՞վ արար:
ՓԾԱ 95 Շրկ

Քամին իզարկ վարդապետի կընգուղխ տարավ, ասաց. «Ի՞նչ աղեկ որ քեզնից էլավ»:
ՎՍ II, 152 Վն/ԼՄ 1880, 54 Բլն/ՀՍ 265 Ակն

Սևազլխի անեծքը քարին որ դիպչի, քարը կը պատռի:
ԱԺԲ 90 Բնք/ԹՄԿ 154 Թփլ

ԼՐԱՑՈՒՄ

Ազռավը արծվի հետ բաս (*մըրցում—վեճ*) չի մտնի:
(*Երևան*)

Ալնի (*անալի*) խորատա (*խոսակցություն*)՝ անխորիս գաթա:
(*Մուշ*)

Ախկատ մարթին մինչկլի (*մինչև*) շեմքն էլ էնտիբար (*վստահություն*) չկա:
(*Շուլավեր*)

Ախորժակով կերած թույնը անախորժակ մեռոնից լավ է:
(*Երևան*)

Ախչիկ մի՛ տա շիրիկի (*կիսարար*) տուն, շիրիկ ախչիկն էլ մի պիրե (*բերի*) քո տուն:
(*Վան*)

Ախչիկ որ խորրոտ (*գեղեցիկ*) էլնի (*լինի*), նխշուն ճրիր (*չրեր*) խետ (*հետը*) կելնի (*=լեզվանի կլինի*):
(*Վան*)

Ախպերը կոխկան (*կողքից*) ա, վերթին (*որդին*)՝ ջանան (*մարմնից*):
(*Գորիս*)

Աղ կերած կաշին վետիլ (*հոտել*) չի:
(*Գորիս*)

Աղունեն իչավ՝ պարկն ի...իս:
(*Մանազկերտ*)

Աղ չիլած վալտը վեչխարը լուզուն (*լեզու*) քարերին ա քիցում:
(*Գորիս*)

Աղչիկն օր կա՝ կարմունջ է, ով ըսես վրայից կանցնի:
(*Շիրակ*)

Աղքատը եղ զատավ՝ քսեց ..ին:
(*Սիսիան*)

Աղքըտին փեշը խեծաղ (*աղանձ*) լեցուցին, ըսավ՝ կոքովս (*ամորձիք*) վառավ:
(*Երզնկա*)

Անկը սըրերին (*սարեր*), վետը քըրերին:
(*Շուլավեր*)

Ամակի (*երախտիք*) ղադրը (*արժեք*) վեր ըմացվեր, սև եզանը տանակ չէր նի ունիլ (*գլպչել*):
(*Շուլավեր*)

Աման բարև տվողի բարիկամ չեն ասիլ:
(*Գորիս*)

Աման դոնում (*անգամ*) խնձոր պուկիլիս, ծառ անգողին մետռ (*միտք*) պեր:
(*Գորիս*)

Աման դովլաթ (*ունեցվածք*) տափից (*գետին*) ա տուս կյալի:
(*Շուլավեր*)

Աման ծորում մի ծի սպանիլ պիտես *(պետք է սպանես)*, վեր բայթար *(պայտար)* տառնաս:
(Գորիս)

Աման սպիտակ մրոքի *(մորուս)* հվատալ չեն:
(Գորիս)

Աման քոլ *(անտառ)* նի մտող *(ներս մտնող)* փեդ անիլ *(փայտ կտրել)* գիդալ չի:
(Գորիս)

Ամեն մարդ աշխարքը իրան սրտի պես գիտե:
(Շիրակ)

Ամեն մարդու քթի տակ որ մազ էլնի՝ կելնի՞ մարդ, ամեն կնըկըն գլոխ որ յազմա *(մետաքսե գլխաշոր)* էլնի՝ կելնի՞ կնիկ:
(Վան)

Ամպը արևի վրա կը խնդա:
(Մանազկերտ)

Անառակ կնգանը լչակավը խափվես վեչ:
(Գորիս)

Անբախտ մարդն որ դավին *(ուղտ)* հեծնի, էլի շունը ոտը կը խածե *(կծել)*:
(Շիրակ)

Անգամ մեծցի՝ րան իմացի *(=անակնկալ լուր առնելիս)*:
(Ախալցխա)

Անին շեն՝ աշխարհն ավեր, Անին ավեր՝ աշխարհը շեն:
(Շիրակ)

Անիվը պտըտեց, փողը խտըտեց *(դրամաշորթ վարորդների մասին)*:
(Երևան)

Անկոչ ղոնաղը շանան *(շնից)* էլ ա փիս:
(Գորիս)

Անձրև չիլած *(չեղած)* տեղը հեղեղ չի ինիլ:
(Գորիս)

Անօթի փորին, տռտիկը օ.ին:
(Ախալցխա)

Անունը տված, տեղը դրած *(=վրահաս լինել)*:
(Սուրմալու)

Անպոչին՝ պոչ, պոչատին՝ ականջ կպցնել *(=անուն դնել)*:
(Վան)

Անջախ կտռում էղավ՝ մուկ բըռնեց *(=հազիվ մի բանի պիտանի լինել)*:
(Շիրակ)

Անջուկըտ *(ականջ)* կախ լսե՝ շատ պան կսուվերես:
(Գորիս)

Աշխարհը բաց ու խուփ է:
(Երևան)

Աշխարհը խոփո՞վ է ծակած *(=անտերություն հո չի)*:
(Մանազկերտ)

Աշխարհը շեն, արեգակը վրան *(=ամեն ինչ լավ է, պետք չէ տրտնջալ)*:
(Ախալցխա)

Աշխարքը քըհանի ծեռավ *(ձեռով)* ա կըրակ ընգել:
(Շուլավեր)

Աշկը ուրան ըռաչին *(առջև)* լուս կը տա:
(Գորիս)

Աչքն ուրիշի դռան՝ հողը մարդու գլխին:
(Շիրակ)

Առակը կ սսեն, վեր լըսեն:
(Շուլավեր)

Առանց արևի վարդ չի պացվիլ:
(Գորիս)

Առանց թուխպի անձրև չի կյալ *(չի գա)*:
(Գորիս)

Առանց խելքի՝ դովլաթը *(ունեցվածք)* ումբր *(կյանք)* չոնի:
(Գորիս)

Առանց խուլխի *(երեխա)* տունը՝ տարտակ պուն ա:
(Գորիս)

Առանց փողի թըքավեր էլ ըլես՝ ըրեսիդ եշող *(նայող)* չիլիլ:
(Շուլավեր)

Առանց քոլը *(անտառ)* նի մտիլի *(ներս մտնելու)*, զկեռ չես քաղիլ:
(Գորիս)

Առաչըս Վըրթիվուր, հետքըս Ջիրօրհներ:
(Ղարադաղ)

Առաչ փախչողին կը բռնեն:
(Ախալցխա)

Առաջին թիքան *(պատառ)*՝ քաղցր կինի:
(Ղարաբաղ)

Առջեն վախցողը մեռշան *(անտառ)* փատի չերթար:
(Կարին)

Ասինք՝ անկըտ լուս, չասինք՝ անկը տյուս:
(Շուլավեր)

Ասղով հըվաքածը էվլով *(ավել)* ցըրիվ տըվուց:
(Շուլավեր)

Աստված մեկին տալիս է մի մատնոց խելք, մի կարաս բախտ, մեկին՝ մի կարաս խելք, մի մատնոց բախտ:
(Երևան)

Ավազ կոխտվող *(ձկնորս)*:
(Սևան)

Արեգակ ըլլիս՝ էրկու փարի *(փող)* մե ՝մարմամ *(թաշկինակ)* չես չորցնե:
(Ախալցխա)

Արըվը *(արև)* տաք, օրը՝ պաք:
(Ղարադաղ)

Արթար *(մաքուր)* եղը նըրի տակ չի մընալ:
(Շուլավեր)

Արին խմողը ըրնլիվա *(արյունլվա)* կտառնա:
(Գորիս)

Արծաթը *(փող)* աղի նուր ա, հիշքան խմես՝ կը ծըրավես:
(Գորիս)

Արոյին պարտքը Կարոյից առավ:
(Ախալցխա)

Արջը թաթան (թաթից) են ճնանչում, աղվեսը՝ ճարքվան (պոչից):
(Գորիս)

Արջը վխնիլան (վախից) ա կռռում (գոռալ):
(Գորիս)

Արջը քութութ (քոթոթ) վախտը կը փռնեն:
(Գորիս)

Արջի պընում կաղին չի մընալ:
(Շուլավեր)

Աքլորի չափ մարդս ունենամ, մե կալի չափ տեղս կունենամ:
(Շիրակ)

Բամբասանքն օր կա՝ դարտակ թվանք (հրացան) է:
(Շիրակ)

Բաջանաղն (քենակալ) օր լավ բան ըլներ, աստված էլ բաջանաղ կունենար:
(Շիրակ)

Բաց բերանը ճանճ կը մտնի:
(Երևան)

Բեռով եկած ղոնաղի (հյուր) լիզուն էրգան կինի:
(Գորիս)

Բերանը սրտի թարգմանն է:
(Պոլիս)

Բեր ըս եկալ (հղիացել ես), դե՛ ծնի:
(Ղարաբաղ)

Բըխտըվըրութինըն ու բըմբըխտութինը (անբախտություն)՝ քիր ու ախպեր են:
(Շուլավեր)

Բոլորին Զատկի ճավկթի պես զարկել է ատամը:
(Մանազկերտ)

Բոշ (շատ) ծեռ քարն ի քռեն, քիչ ծեռ մեղրի քասեն:
(Վան)

Բուրդ էր՝ ընկավ գզողի ձեռք:
(Շիրակ)

Բուրդը բարերար անել (գզել):
(Երևան)

Գալած մալի (ունեցվածք) գլխին քար չեն քցե:
(Շիրակ)

Գել ու գրող՝ վա՜յ մեկի տեր:
(Շիրակ)

Գյոլում ա..ծ պառավ դառավ (=անակնկալ հիասթափում):
(Սիսիան)

Գյուղացուն ձալան (միճակից)՝ շինին (գյուղի) ըրվարածան ճըրցրու:
(Գորիս)

Գոմեշին մեծավոր դրին, ասաց՝ խոտի մարագը մենակ իմն է:
(Գորիս)

Գոմի մեջ գա՞ռ գտար:
(Շիրակ)

Գովեցին խանումը, ք...ց փոխանումը:
(Ղարաբաղ)

Գործը իշու պես բան է. նստր՝ կերթա, իջար՝ կայնի:
(Ալաշկերտ)

Դավա (ուղտ) արի խոփը կեր:
(Ախալցխա)

Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու:
(Ախալցխա)

Դեյրադ (շրջազգեստ) օր էրկան ըլլի՝ շորորալու ի՞նչ կա, տեղդ նեռու ըլլի՝ պարծենալու ի՞նչ կա:
(Ախալցխա)

Դիբը (գառնիվեր) կըլխըվեր (գառնիվայր) էլ ունի:
(Շուլավեր)

Դնովի խելքը՝ լցնովի ջուրը, մի նաշիվ ա:
(Երևան)

Դու ինձ մելիք ասա, ես քեզ՝ Մելիքսեթ:
(Գորիս)

Դուռն ու կտուրը մին ա:
(Սիսիան)

Դրսից փիլա (փայլել), ներսից գիլա (լաց լինել):
Մուշ)

Եզը մորթեցին՝ ինձի մորթեցին, կովը մորթեցին՝ ինձի մորթեցին, ոչխարը մորթեցին՝ ինձի մորթեցին, ոչ ոքի չմորթեցին՝ ինձի մորթեցին:
(Ղարս)

Եզնը կումշին (գոմեշ) ննետ (հետ) քաշիլ չի:
(Գորիս)

Եթիմին (որբ) նակատը պենդ (ամուր) կինի:
(Գորիս)

Եղը կրակին էրվի—տեղիցը լընգալ (շարժվել) չի (=ծույլ է):
(Լոռի)

Ես ախչիկ՝ տղին եմ տըվե, խո տալվերաց չեմ տըվե:
(Վան)

Ես էլիր իմ չանձ քե (քեզ պես), նոր էլիր եմ չանձ զիկ (ինձ պես):
(Վան)

Ես խո քու կանաչ արադ չէի քաղել:
(Ախալցխա)

Ես չըսի թաքավոր չես դառնա, մա՛րդ չես դառնա:
(Ախալցխա)

Երեսին ձվածեղ էփես՝ չի ուտվի (=ագեղ է):
(Ախալցխա)

Երկուսը վեր մին (մեկ) տառան, մինը՝ նեչ:
(Գորիս)

Զանգուլակը պոչից կապողը՝ զնգզնգոցից չի վախենա:
(Շիրակ)

Զոնքչի էփած ձվածեղը համով կըլնի:
(Շիրակ)

Զոռավ պացված վարթան վետ (հոտ) չի կյալ (գալ):
(Գորիս)

Զուլղար Ըսկընդարին (=Աղեքսանդր Մակեդոնացի) չըմնացող աշխարքը քեզ էլ չի մընալ:
(Շուլավեր)

Էլնողին տեղը կառնին, մեռնողի՝ կնիկը:
(Կարին)

Էլողլին (օտարը) ասղի ծակից հեռու կնայի:
(Շիրակ)

Էծին քուսուտը զուլալ հիրին (ջուր) համան չի կենում:
(Գորիս)

Էկել ես տերտերի ո.ին ջո՞ւր խփես (=ուշացած վրա հասնել):
(Երևան)

Էն է ծըծէ, օր գիս կծէ:
(Շիրակ)

Էնպես ժուռ զու զա (ման գալ, պտտվել), կըսես թը մանդր սաբերը ինքն է ըստեղծե:
(Շիրակ)

Էնպես մարդ է՝ մածունը փչելով է ուտում:
(Լոռի)

Էնպես մարդ է՝ սրած բրից երես չի թեքի:
(Լոռի)

Էնպես մանի չիմանաս, էնպես էլնի զարմանաս:
(Շիրակ)

Էն տռնը քանդվի, վեր ղոնաղ (հյուր) չի կյալ, էն ղոնաղն էլ մեռնի, վեր իրիգունը կըկա, ըռավետը (առավոտ) քինալ չի:
(Գորիս)

Էնքան կուվեցին (գովել)՝ կով տառավ:
(Գորիս)

Էնքան մոտ են, որ մեջները ձու դնես կեփի:
(Օշական)

Էշին դամուրչի (երկաթագործ, դարբին) դրին, առաջ իրան հաշարը (գործիք) զողեց:
(Շիրակ)

Էշ չիլած տեղը շիլակավ (շալակ) հաղաց քինալը նամութ չի:
(Գորիս)

Էշը մեյդանում կը ծեծեն:
(Օշական)

Էշը մոխիր ա սիրում, վեր մեչը թավլի տա:
(Շուլավեր)

Էշը վեր զռում ա՝ յա վախում ա, յա քեփը քոք ա:
(Գորիս)

Էշը ավին քուռկու բռվածք (հանուն):
(Շիրակ)

Էշից մազ ու զարի չի ջոկվի:
(Շիրակ)

Էշի քուռակը շալակն է տալիս, թե ջուրն անցկացրու:
(Երևան)

Էշն ինքն է, տոպրակը ուրիշի հտեն (վզից) կը կախե:
(Շիրակ)

Էրկու սափաթ (կողով) որ ք.. ուղարկեն մեր քաղաքը՝ մեկը մեր տունը կուգա:
(Կարին)

Էրնեկ էն արտին, որ հընձողներ խռով են:
(Մանազկերտ)

Ըմեն (ամեն) բռս (բան) ասըծուց է, շատ ք..ել՝ շատ ուտելուց է:
(Մուշ)

Ընենց սուտ ասա, որ հիշտը կողքին պըպզի:
(Գորիս)

Ընկավ մոլլի կտուրը (=անդարձ կորավ):
(Սիսիան)

Ըշխար ընծման (անցնելով), եղ հալըման (հալելով):
(Սասուն)

Ըշխարքի տերը ըշխադանքն ա:
(Գորիս)

Ըշխարքում յա լուծ պիտի ինես (լինել), յա՝ եզնը:
(Գորիս)

Ըշունքան (աշնան) կյողը (գող) կարունքը պաց կինի (կլինի):
(Գորիս)

Ըռչի (առաջին) սովտեն (սեր) քըվորն (քրոջ) ա:
(Շուլավեր)

Ըսկեսոր ուժը հարսին կը պատի:
(Շուլավեր)

Ըստծուանա (աստծուց) խընթրի, ամա պահը (բահ) ծեռքատ եր մի քիցիլ:
(Գորիս)

Ըստծու ղոնաղին վեր տոն (տուն) չթողաս՝ մինա էրկու չի տառնալ:
(Գորիս)

Ըրտասունքը զուլում (աղետ) կը ծնի:
(Գորիս)

Թազը (նոր) հաց՝ թազը հացի փոխան (փոխարեն), կով ունես—քե տալ (դալ) օրոխկեմ:
(Վան)

Թաթերն ի՞նչ ըրին, թա (թե) տոտերն ի՞նչ անեն:
(Շուլավեր)

Թամբալ լուսրար՝ կը վազի դեխ (դեպի) պուռվար:
(Վան)

Թամբալ կնիկը մարդուն աշունքն ա ջուր խմացնում:
(Երևան)

Թանկ տարին զարբար (մետաքս շոր) հագիր:
(Լոռի)

Թե աղջիկ ես՝ սուլթան ես:
(Շիրակ)

Թելվորավ՝ համբա ընկավ, սելվորավ՝ ուխտ գնաց:
(Շիրակ)

Թըլըսորիլով (հորդորել) են արչին ծակից հանում:
(Շուլավեր)

Թիֆլիսեցին էնպես քաշ ա էլել, որ թուրքին երեք անգամ ասել է. «նա՛ դուր, նա՛ դուր, նա՛ խաբար դուր» *(=ի՛նչ է, ի՛նչ է, ի՛նչ խաբար է):*
(Երևան)

Թողիր սարքած սեղանը, դեմ առար փակած դռանը:
(Կարին)

Թուրը ճեչ ղալիբ *(կաղապար)* չի մտնի:
(Շիրակ)

Ժլատան *(ժլատից)* պոկած մին մազավը՝ մին մաղ կը կապվի:
(Գորիս)

Իմ ծիս թաք իմ տակիս չխրթնի, ուրիշի տակի խրթնում ա՝ խրթնի:
(Գորիս)

Իմ մեռնելուց խետ *(հետո)*, թող կտրի ախպուր ու գետ:
(Վան)

Ինչու մեր ծեռ ոց խնձոր տանք ուրիշի, ուրիշի խնձոր բերինք մե *(=թողի աղջիկը դուրս չտալու առթիվ):*
(Վան)

Ինքզընքի գովողե, կընկնի զըպըլի *(աղբ)* կողովե:
(Ամիդ)

Ինքնասպանի ճետի *(համար)* դատաստան չկա:
(Գորիս)

Իշին իշոթունը վեր փռնեց՝ կծերը քարերավը կտա:
(Գորիս)

Իշին կարին *(գարի)* վեր պկասեց, գոռցն էլ կպակասի:
(Գորիս)

Իշին քոռակը վեր գռալ սովերեց, ասեց՝ պիտի քինամ կյուլին *(գայլի)* դեմ կռեվ:
(Գորիս)

Իշու գլոխը խալու վրա չի ճանքչի:
(Շիրակ)

Իշու ռ.. մախաթ խրել չիտե *(չգիտի):*
(Շիրակ)

Իշուն զարի խաշին, որ չկերավ՝ գլխուն քաշին:
(Մուշ)

Իր ք..ը կուտի, դատածը *(վաստակ)* չի ուտի:
(Լոռի)

Իրա կապերտին բնաղուն *(պաշարացու հացահատիկ)* չի փըռվի:
(Շիրակ)

Իրա ք..ը իրան խուշկի *(չորացած փթիր):*
(Մանազկերտ)

Իրեն կոտոշը՝ իրեն փորը:
(Շիրակ)

Իրիսի զորա *(համեմատ)* սիլա *(ապտակ)* կը զանեն:
(Վան)

Լանը պընի վերթին ա:
(Շուլավեր)

Լաչառին *(անզգամ)* օխտը լեչակ կինի *(կլինի):*
(Ղարաբաղ)

Լավ ա աշկըտ քոռ ինի *(լինի)*, քան թա սերտտ:
(Գորիս)

Լավ ա կաղնած մեռնել, քան թա չոքած ապրել:
(Գորիս)

Լավ ա ճիվանդ ինես *(լինես)*, քան թա ճիվանդ պաճես:
(Գորիս)

Լավ ա ճանճի գլուխ ըլնել, քանց առյուծի պոչ:
(Ղարաբաղ)

Լավ ա մի ճետ *(անգամ)* տեսնաս, քան ճարուր ճետ լսես:
(Գորիս)

Լավ ա շիլդի *(շիլ)* ինես, քան թա քոռ:
(Գորիս)

Լավ ա վենդս *(ոտ)* ընդանա, քան՝ սերտս:
(Գորիս)

Լավ ըշխըդողին՝ լավ ապրուստ:
(Գորիս)

Լավ թիվանզին *(հրացան)* նախշուն ղայիշ *(գոտի)* ա ճարկավոր:
(Գորիս)

Լավ ծառը՝ լավ է փիս մարթիցը:
(Երևան)

Լավ ծին *(ձի)* իգիթին *(կտրիճ)* ճետի *(համար)* մուրազ ա:
(Գորիս)

Լավ կիխտարը *(կխթար)* լավ վերսորթն ա եր քիցում:
(Գորիս)

Լավ դոչը *(խոյ)* ճարուր ոչխար ա:
(Գորիս)

Լուսը լուսանա, տերը քաղցրանա:
(Կարին)

Լուսնակ էրկնուց կախ էր, խարս չանզ *(քանց)* կիսուր տախ *(տարիքն առած)* էր:
(Վան)

Խանին թամանը *(պահանջմունք)* շատ ա, աշխարքս էլ տաս՝ քուշտանալ չի:
(Գորիս)

Խանչալը եր օնողը *(վերցնող)*՝ խանչալով կը քինա:
(Գորիս)

Խաշիլը մինչև տուռնը *(դուռ)*, խաշը մինչև քոլը *(անտառ):*
(Գորիս)

Խելք ու դարդ չունեցողը էրգան *(երկար)* կապրի:
(Գորիս)

Խելքը ք..ին է խառնվե:
(Ախալցխա)

Խեր պանումը *(գործում)* շառ խոսալ չեն:
(Գորիս)

Խլինք քթած ծիտ դառավ *(=անակնկալ հաջողության հանդիպել):*
(Սիսիան)

Խնչալավ ճինգերություն *(ընկերություն)* անիլ չի ինիլ:
(Գորիս)

Խոզին աղոթիլավ ադեր *(քահանա)* չես շինի:
(Գորիս)

Խոլորուզի *(կանաչ խոտի տեսակ)* խնամին խըռնդառը *(լեղի խոտ)* կեղնի:
(Շիրակ)

Խոսկը քամին տանում ա, կերածը՝ մնում:
(Գորիս)

Խոսքն օր կա լաստիկ *(ռետին)* է, քանի քաշես՝ կերկարի:
(Շիրակ)

Խորոզի *(աքլոր)* վրա կը դնեն *(պարտադրել)* թե՝ ածա:
(Մանազկերտ)

Խորոված չկերանք՝ ծխից քոռացանք:
(Լոռի)

Խունզ վեր կրակին տեր կը ճանչնա:
(Վան)

Ծալած շորը ինքըն ուրան կը մաշի:
(Շուլավեր)

Ծամոն ծամելով ի՞նչ կռանես կուլ, խարսնիս էրթալով ի՞նչ կը պիրիս տուն:
(Վան)

Ծամովի ծամեր թափավ, անծամին ծամ էկավ:
(Մանազկերտ)

Ծանդր քոչ ունեցողը էրգան *(երկար)* կարալ չի քինա:
(Գորիս)

Ծառ էղնիք՝ ճյուղ իտաք, թուփ էղնիք՝ վարդ իտաք:
(Մուշ)

Ծառը վեղումն ա փըսնում:
(Գորիս)

Ծառը՝ քոքան *(արմատ)* ա ճա՛մ չուրանում, ճա՛մ տիլարում *(դալարել)*:
(Գորիս)

Ծառին ծուռ փըսնիլը *(բուսնել)* քոթկան *(քոթուկից)* ա ինում *(լինել)*:
(Գորիս)

Ծիին ճաքվան *(պոչից)* կախ իլած էրգան տեղ չես քինա:
(Գորիս)

Ծիծաղը չիմին *(բոլորի)* իրեսը զարթարիլ չի:
(Գորիս)

Ծի չիլած տեղը իշավ ճաղաց քինալը ճամութ *(ամոթ)* չի:
(Գորիս)

Ծմական տուս եկուղը, բոստանան վախիլ չի:
(Գորիս)

Ծոռ վենդը *(ոտ)* տաշիլավ դիզվիլ չի:
(Գորիս)

Ծովը վեր էռքան մեծ ա, էլա կաթիլ-կաթիլ ա թուփ տառալ *(հավաքվել)*:
(Գորիս)

Ծովի երեսին ալյուր եմ մաղել:
(Լոռի)

Ծուխը շատ, խորովածը քիչ:
(Երևան)

Ծուռ ծառը պզտիկուց կը շիտկեն:
(Երևան)

Կալը կուտը, մամին ճարսնիքը *(=անժամանակ բան)*:
(Ախալցխա)

Կաղ կաց, սաղ կաց:
(Երևան)

Կաղնուն տակը վեր քանդես՝ կաղին շտե՞ղան *(որտեղից)* պիտի ոտես:
(Գորիս)

Կամը ճանեց կալեն *(=գործը փչացնել)*:
(Բուլանըխ)

Կանանց կովելը գարնան անձրև է:
(Ղարաբաղ)

Կառնին իրանց ճրագլուս, թան ուրիշին երգ կըսեն:
(Շիրակ)

Կավե, ալե վեր չի ճանե:
(Շիրակ)

Կատուն գիդաց եխտը ճար ա, մին կուտուրը *(կոտր)* շինեց օխտը փարա *(փող, դրամ)*:
(Գորիս)

Կատվին ծիծեմ, խուրն *(հյուրին)* տեեմ *(=երբ հյուրը երկար է մնում)*:
(Վան)

Կարմիր խինձորին քարավ կտան:
(Գորիս)

Կարպետը ջուրն է տվել, ետևից վազում է:
(Լոռի)

Կեղ *(գյուղ)* գանավ բառվուն *(պառավին)*, բառավ չգանը կեղին:
(Սասուն)

Կեղի իշուն զըրգեծին՝ կեղի դիրուն *(տիրոջ)* ցաված:
(Սասուն)

Կենթան *(կենդանի)* կըլոխ սաս, փափախ ճարիլը ճեշտ ա:
(Շուլավեր)

Կեսրեր տանիս, իրեկ *(եկավ)* վեր շիրին *(գեղեցիկ)* ջանիս:
(Վան)

Կեցիր ոտքիս տեղ էնիմ, գլուխդ ինչե՞ր տընիմ:
(Խարբերդ)

Կընը պե խոջի *(հարուստ)* կատուն, ո՛չ պե ախքըտի խաթյուն:
(Վան)

Կժին չթխես, սասը լսվիլ չի:
(Գորիս)

Կիլազն *(կնոջ)* ասել ի՝ զիկ *(ինձ)* շատ ուտող իմ պոչից պարըկ *(բարակ)* կելնի:
(Վան)

Կիսափոր—կիսամահ:
(Շիրակ)

Կլոխտ վեր ցավաց, սաղ ջանտ կը ցավա:
(Գորիս)

Կյարունքը (*գարուն*) սոխակին բևավը կը կա:
(*Գորիս*)

Կյողըթինով (*գողությամբ*) ճըրըստանալ ըլեր՝ մուկը լոխից (*բոլորից*) ճարուստ կըլեր:
(*Շուլավեր*)

Կյուլը (*գայլ*) արինավ (*արյունով*) ա ճարփում:
(*Գորիս*)

Կյուլի յարին (*վերք*) ճվատալ չեն:
(*Գորիս*)

Կյուլին ճիշքան շուտ ըսպանես, էնքան խըրիկ (*քիչ*) վնաս կը քաշես:
(*Գորիս*)

Կյումում (*գոմում*) շատ կենաս՝ նեստատ (*վրայից*) թըքավետ (*թրիքի հոտ*) կը կա:
(*Գորիս*)

Կնեկը (*կին*) կատու ա, ճու սղալեց (*ով որ շոյեց*), նրան էլ նեստա կը կենա (*կը կպչի*):
(*Գորիս*)

Կնիկ կա՝ գարին ցորեն կը դարձնե, կնիկ էլ կա՝ ցորենը գարի:
(*Օլթի*)

Կոլան (*կուլա*) քանի թազա ինի (*լինի*), մինչին ճուրը ցորտցորտ (*սառը*) կինի:
(*Գորիս*)

Կոնգերի (*անդամալույծ*) մեջ մինը չոչ էր անում, անումը ըրբին փանըլըվան:
(*Շուլավեր*)

Կոպեկի վրա մուկ է մորթում (*=ժլատ է*):
(*Լոռի*)

Կոչումը կա, միջումը չկա:
(*Երևան*)

Կովին էրեսը կաշեն (*նայել*)՝ ան գյորա (*նրա համեմատ*) կաթ զուգեն:
(*Ախալցխա*)

Կորկի ճաթ (*կորկահաց*) տեսնողը, կարի (*գարի*) ճաց էլ կոտի:
(*Գորիս*)

Կուլեր (*գայլեր*) եկեք Փանուն կերեք:
(*Գորիս*)

Կուլին (*գայլ*) բաստրմա (*ապուխտ*) չինիլ (*լինի*):
(*Գորիս*)

Կուշտ փորը պոզեր ունի:
(*Երևան*)

Կուտ կուտի էրկրի (*երկրում*), կուզա թաղի Պերկրի:
(*Վան*)

Կրական փախնիլ կինի, կեծծական՝ ինիլ չի:
(*Գորիս*)

Կրակն ու քուլաշը մին տեղ պահիլ չեն:
(*Գորիս*)

Կքեվին (*կաքավ*) ծուն ճավին տակին կը լկանա (*միջուկը ջուր կը կորի*):
(*Գորիս*)

Հազար ակռավ փըխցընիլի ճըմար՝ ճերիք ա մի ճողի քըռուն (*կոշտ*):
(*Շուլավեր*)

Համադանից էկած էշը օխտը օր կը զռռա:
(*Ղազախ*)

Համ չունի, ճըմը (*բայց*) բեքանը կը վառե:
(*Շիրակ*)

Համ վնաս, ճամ՝ տընազ:
(*Ղարադաղ*)

Հայը որ աղքատանա, Բարիկենդանը կը ճիշի:
(*Ղարաբաղ*)

Հայրը դիք (*վերամբարձ*), մայրը կըռ (*կռացած, խոնարհ*), խոխան (*երեխա*) գիծ:
(*Ղարաբաղ*)

Հայրն ինչ, որդին՝ նմին — նման (*=որդին հորն է նմանվում*):
(*Կարին*)

Հանաքը պամպակ ա, վեր շատ պարակ մանես՝ կը կարի:
(*Գորիս*)

Հանաք, ճանաք — ճունի (*հոն*) դըզգանակ:
(*Շուլավեր*)

Հասած աղջիկը որ բախտ ունենար՝ թախտ ավլելուս ճուն կը գաներ:
(*Հոկտեմբերյան*)

Հավաս էրին մալին, ախչիկը ավին լալին (*համր*), մալը գընաց, ախչիկը մնաց լալեն:
(*Ախալցխա*)

Հավը ճատիկ-ճատիկ ա ստում, բայց էլա (*էլի*) քշտանում ա:
(*Գորիս*)

Հավին ծուն (*ձու*) վեր ծովի՝ նեյնիմ — նեյնիմը կինզնի:
(*Գորիս*)

Հավին ճիվանդությունը բուդը ուտիլիս կը գիդան:
(*Գորիս*)

Հարամ ճաց ստողը (*ուտող*) էրգան չի ապրիլ:
(*Գորիս*)

Հարըստի լուն ճարիր թաթման եղ ունի:
(*Շուլավեր*)

Հարիր աղից մի կացին չիլիլ:
(*Շուլավեր*)

Հարուստի ուժն ու ճոքին ջըրումը կինի:
(*Գորիս*)

Հարսն էրկանը (*ամուսնուն*) ո..ն կեսը ցույց կուտա:
(*Խարբերդ*)

Հարստությունը անքուն կրակ է — ունեցողին ճանգիստ չի տալիս:
(*Լոռի*)

Հաց չիլած տեղը կաղնու քուքն էլ ա ստվում:
(*Գորիս*)

Հաց ունես, պանիր տամ՝ ուտես:
(*Երևան*)

Հաց ու թան ունես, աման (*ամեն*) պան ունես:
(*Շուլավեր*)

Հացը՝ տան պակաս-պռատը կը գիզի (*կարգավորել*):
(*Պոլիս*)

Հեթիաթ արա, հեքիաթ չանես:
(*Շուլավեր*)

Հեչ բան չընելեն, հեչ բան ընելը լավ է:
(*Երզնկա*)

Հերանց տոնը սառն ախպուր ա՝ թանգ-թանգ կը կան, խմեն քինան (*գնալ*):
(*Պոլիս*)

Հըմանչող (*ամաչող*) կնգանը վե՛չ տղա կընի, վե՛չ ալ ախչիգ:
(*Ղարադաղ*)

Հիվանդանոց՝ դոստ (*բարեկամ, մտերիմ*) ու դուշմանը իմանաս (*փորձեալ է*):
(*Շիրակ*)

Հիվընդացավ մեռավ վեչ, ուզուլմիշ իլավ (*կրկնեց*) մեռավ:
(*Պոլիս*)

Հոտ էնողին քիթը կը ցըկե (*=շատ վատ մարդ*):
(*Կարին*)

Հո տունը, հո կտուրը (*=չքավորի համար երկուսն էլ դատարկ են*):
(*Հոկտեմբերյան*)

Հվաքած ալիրը թոռնան (*թոնիր*) չի կենալ:
(*Պոլիս*)

Ձեռքը մանին դնողը էլ ետև չի նայիլ, թե չէ՝ կամ եզը ծուռը կտանի, կամ արորը կառնի քարին:
(*Երևան*)

Ձին դարտակ տոպրըկին չի մոտենա:
(*Ախալցխա*)

Ձկան էգն ու որձը չիմացանք, էշի՝ պառավը:
(*Լոռի*)

Ձմերուկի մեջ մազ փնտրող է (*=ծայրահեղ բծախնդիր*):
(*Լոռի*)

Ղունաղին (*հյուր*) բռաչին հանար հաց տիր, բայց սերտտ պաց պահի:
(*Պոլիս*)

Ղուշին (*թռչուն*) հունարը թեվումն ա ինում:
(*Պոլիս*)

Ղուշն ա ծառին հարում, վեչ թա ծառնը ղուշին:
(*Պոլիս*)

Ճարը կտրած հըվարան:
(*Ղարադաղ*)

Ճեղնը (*ճյուղ*) կտրած տեղը վեր կընգնե:
(*Ղարաբաղ*)

Ճընուն վեր օցի ըղդամ (*չափ*) ծըքվի (*ձգվել*), մեչեն կես կըլի:
(*Շուլավեր*)

Ճիրհիմնուրումը (*տիղմի մեջ*) հաղաց չեն շինիլ:
(*Պոլիս*)

Ճոխտ (*զույգ*) հավս թառեն, հոխտ ծուն վեռեն:
(*Ղարաբաղ*)

Ճողուպուրը (*ընկույզ*) պատան տաս, նեստա չի կենալ (*չի կպչի*):
(*Ղարաբաղ*)

Ճուրը քարին ա դում (*ավազ*) շինում, մարթին կենկն ա մում շինում:
(*Պոլիս*)

Ճրագլուսն ինձանից, հեքիաթը քեզանից:
(*Շիրակ*)

Մազերի սպիտակությանը որ նայես՝ սազն էլ է սպիտակ:
(*Երևան*)

Մածուն ուտող շունը ո..ն է բըլու (*հայտնի*):
(*Բուլանըխ*)

Մանկղվորին ձեռքեն մանկաղը չեն առնե:
(*Ախալցխա*)

Մասուռ օտիլը (*ուտել*) հաս ա, ոռ քորիլը՝ պըտըհաս (*պատուհաս*) ա:
(*Ղարադաղ*)

Մարդ իր ք...ին փի՜ֆ չըսեր:
(*Խարբերդ*)

Մարդ կա՝ հաց կտա՝ թիթեն (*աթարի կտոր*) կառնի, մարդ էլ կա՝ թիթեն կտա, հաց կառնի:
(*Մանազկերտ*)

Մարդ կա մարդ է, մարդ էլ կա՝ սարդ է:
(*Երևան*)

Մարդ՝ հարցնելով Թիլիսման կերթա:
(*Ախալցխա*)

Մարդի ծեծած՝ վարդի ծեծած:
(*Երևան*)

Մարդու դռան շունն էլ շնորհքին պետք է ըլնի:
(*Լոռի*)

Մարթ մտկումը վեր տինի, սարը սարին կը տինի:
(*Պոլիս*)

Մարթ վեր ուրան վընաս չը տա, կարալ չի ուրշին լվութին անի:
(*Շուլավեր*)

Մարթը (*ամուսին*) կնարվի, ախպերը՝ նարվիլ չի:
(*Պոլիս*)

Մարթը տան մշակ, կնիկը՝ տան նխարակ:
(*Շուլավեր*)

Մարթի կծեկը (*կծիկ*) վեր մին ետ տուվավ, էլ նվաքվիլ չի:
(*Պոլիս*)

Մարթի սերտը ուրախ պիտի, վեր պերանը ծիծաղի:
(*Պոլիս*)

Մեծ սարերն ինքն է սանդծե, պզտիկները վախից են էղե (*=ամբարտավանի մասին*):
(*Շիրակ*)

Մեկ խաչիկ, հըզար տանիկ:
(*Ամիտ*)

Մեկ խփելով ծառը չի վեր ընկնի:
(*Երևան*)

Մեկ կակալը (*պոպոք*) տոպրակումը ձեն չի հանի:
(*Երևան*)

Մեկը մեկի վրա խուրձ ու խոռ-
բում չի բառնա *(=դաշնակից, մտերիմ են)։*
(Շիրակ)

Մեկ տարվա ստերն կովը չեն մորթի:
(Երևան)

Մեկ տարվա անպտուղութենով ծառը չի կտրվի:
(Երևան)

Մեղավորի լիզուն *(լեզու)* կարճ կինի:
(Գորիս)

Մենձ ջրի ձուկը մենձ կըլլա:
(Տրապիզոն)

Մեռնողը հո՞ւ, «ապեր վա՞յ» անուղը հու *(ով)։*
(Գորիս)

Մերուց չըս տեսալ, մուրացման է՞լ չըս տըսալ:
(Ղարաբաղ)

Մի ծառից՝ թի էլ կըլի, ֆորսըլի էլ, շան ֆուրդիկ *(լափաման)* էլ:
(Լոռի)

Մի կլխին մի անկը հերիք ա, երկուս՝ շնորքի հըմար ա:
(Շուլավեր)

Մի հատ է, բովեն թռած *(=պարծենկոտի մասին)։*
(Մանազկերտ)

Մի հետ թքէլավ *(թքելով)* կրակը հընցնեիլ չես
(Գորիս)

Մի վըխչարից էրկու կաշի չի հանվիլ:
(Շուլավեր)

Մի փորը չեն տա մեկ հորթ *(=փոքր շահի համար մեծ վնաս չեն հասցնի)։*
(Աշտարակ)

Մինչև արև ծագի, ցողը աչք կը ծակի:
(Երևան)

Մինչև մարդի հոքին ցավա վեչ *(չցավի)*՝ աշկերը լաց չի ինիլ:
(Գորիս)

Մինչև պեծ *(կայծ)* չինի *(չլինի)*, կրակ չի տառնալ:
(Գորիս)

Մինչև ջորու դնչին չտաս, չի ասի թե հերը էշ ա եղել:
(Վան)

Միջնորդնիս որ ագռավը ըլլի, քիթերնիս ք... են դուրս չի գար:
(Խարբերդ)

Միտքը երկար, կյանքը կարճ *(=մարդու մասին)։*
(Լոռի)

Միևնույն հողից բրուտը կճուճ է շինում, աստված՝ մարդ:

Մխի *(մեխի)* զարկած *(կամ հանած)* տեղը միշտ կերևա:
(Շիրակ)

Մշկի աչքերը խաժ ա, մշակն՝ան-
ջախ էտ աժա *(արժի)։*
(Մանազկերտ)

Մորը բախտը ըխնկանը կոտկումը *(գտնում)* կինի:
(Ղարաբաղ)

Մուլքտ տու՝ սրտիտ սիրածին առ:
(Գորիս)

Յադին *(օտար)*՝ կեսը, բարիկամին՝ լոխ *(ողջը)։*
(Գորիս)

Յորղա *(արագավազ)* ձին օխտումը *(7 տարեկան հասակում)* մահլում կանի *(կերևա)*:
(Իջևան)

Յորղանին *(վերմակ)* քացի ա տալի *(=հիվանդ է)։*
(Երևան)

Նալբանդին *(պայտառ)* ծին պեպիկ *(բոբիկ)* կինի:
(Գորիս)

Նախշուն *(գեղեցիկ)* կնկան իրեսան *(երեսից)* պաչի, կեշին *(տգեղ)*՝ ծոքերան:
(Գորիս)

Նախրչին նախիր թողե, հըմը *(բայց)* մալատեր *(անասունների տեր)* չթողե:
(Մուշ)

Նաղին գիտի իր սաղին *(բրդե գանկապան, պաճին)։*
(Լոռի)

Նամարդին *(ամարդ)* բաղումը վեչ վարթ կը փսնի *(բուսնել)*, վեչ մինիշակ:
(Գորիս)

Նեղ օրվա ումբրը *(կյանքը)* կարճ կինի:
(Գորիս)

Նե *(ոչ)* սև սիրտդ, նե ալ սպիտակ հացդ:
(Խարբերդ)

Նոր հավ է՝ հավկիթ կածե, թաղի շներուն *(բարակների)* ու.ը կխածե:
(Ալաշկերտ)

Նորն էլ ա ծափ տամ *(տալիս)*, տկլորն էլ:
(Գորիս)

Շալի Հարուն ըսեցին՝ կրակին փիչի *(փչիր)*, ըսեց՝ պռոշս *(շրթունք)* յարա *(վերք)* ա:
(Գորիս)

Շահեն բազի տեղակ ագռավն է նստել դատավոր:
(Երևան)

Շան ատամը — խոզի կաշին:
(Երևան)

Շան բերանից ջուր խմել *(չարչարվել)։*
(Երևան)

Շան լակոտը սուփրա թաղած լավ ա, քան ըրախեն *(երեխա)։*
(Շուլավեր)

Շան հաչոցն էլ ա փեշակ, վեր սովերես *(սովորել)։*
(Գորիս)

Շան վատն էն ա, որ հավիցը փայ *(բաժին)* ա ուզում:
(Երևան)

Շան քթան նուր ա խմում:
(Գորիս)

Շանը կաղալը մինչև կյուղ (*գյուղ*) տեսնալն ա:
(*Գորիս*)

Շանը՝ հչալի (*հաչելու*) հետի (*համար*) են պահում:
(*Գորիս*)

Շան պոչը կտրես՝ ոչխար չի դառնալ:
(*Աշտարակ*)

Շանը պունին (*բուն*) կողքին աղվես չի ապրիլ:
(*Գորիս*)

Շատին՝ քարն ու քռեն, քչին՝ մեղրի քասեն:
(*Ն.-Բայազետ*)

Շատվորով գործ էրա, քչվորով հաց կե:
(*Շիրակ*)

Շեկ մարթի նիաթը (*անեծք, կախարդանք*) զորեղ կըլի:
(*Շուլավեր*)

Շեն տուն չկա՞ քոռ շուն:
(*Շիրակ*)

Շիլան եղավ, փչանալ չի:
(*Գորիս*)

Շղով (*շլուղ*) շուլալ, մախթով թակալ (*=մեծ-մեծ կարելու մասին*):
(*Վան*)

Շոնը էրիշի մղակում (*սեմ*) կատու ա տառնում:
(*Գորիս*)

Շորերաց շորվեն, եղիկներաց կարմիր խինեն:
(*Վան*)

Շունը ձեռից հաց չի վերցնի:
(*Երևան*)

Շունը մսի հոտ է առել:
(*Շիրակ*)

Շունը ոսկորին չարժե:
(*Երևան*)

Շունն արաբի (*սայլ*) շվաքում գնում է, կարծում է արաբան ինքն է տանում:
(*Լոռի*)

Շտեղ (*որտեղ*) արև ա, ընտեղ էլ չուրաթանս փռըմ եմ:
(*Ղարաբաղ*)

Ոզնին միջկին (*մեջք*) չի ինգիլ:
(*Գորիս*)

Ով ցուրտ կուզե՝ թող երթա Կարին, եթե հոն չգտնե, երթա Սեբաստիա:
(*Կարին*)

Ոտը դրած տեղը կը չորանա:
(*Շիրակ*)

Որբի հար (*հայր*), բչի կնքահար:
(*Ախալցխա*)

Ուղտն ալ մեծ է, բայց էշը կ'առաջնորդե:
(*Խարբերդ*)

Ուխտ գնացինք՝ շան ռաստ եկանք:
(*Լոռի*)

Ուշախին (*օշախ*) մոխիրը քամուն չեն տալ:
(*Գորիս*)

Ուռ էնել, փաթթել մեջքը (*=ենթարկել իրեն*):
(*Շիրակ*)

Ուսում ստացածը սոված չի մնա:
(*Ղարաբաղ*)

Ուտելիքս կյարի (*գարի*) ըլի, լըսելիքս՝ պյարի (*բարի*):
(*Շուլավեր*)

Ուտողը չիտե (*չգիտի*), բերողը գիտե:
(*Ախալցխա*)

Ուրիշի ատամի ժանգով իր փորը կը կշտացնի:
(*Երևան*)

Ուրիշ պախի (*պահի*) վարթին, մերը պախի փշին:
(*Վան*)

Ուրիշի վրա հույս տինողը (*դընող*), քասիր (*աղքատ*) կինի:
(*Գորիս*)

Ուրիշի վրա ջիգարով (*սրտանց*) չեն լաց ինում:
(*Գորիս*)

Չալ (*խատուտիկ*) շանան՝ չալ թուլա (*շան ձագ*) կինի:
(*Գորիս*)

Չայի ղուշի (*գետի թռչուն*), չայի տաշի (*գետի քար*):
(*Մանազկերտ*)

Չար լեզուն աշխարհ է քանդում:
(*Երևան*)

Չարի ճարտար, բարու տխմար:
(*Շիրակ*)

Չարքադանի (*ընդեղջյուր*) կաշի ա (*=պնդերես*):
(*Սիսիան*)

Չէինք մեռնի թը չորս հոգով կը թաղեն, հիմի վախենամ թը ջանդակս գետինը մնա:
(*Շիրակ*)

Չոլումը մեռնիլը տղամարդություն է:
(*Երևան*)

Չոր տեղեն նամ առնող (*շուտ նեղացող*):
(*Ախալցխա*)

Չորս բոլորը ք...լ, մեջը նստել է:
(*Շիրակ*)

Չուրացած վարթը հինչքան հիրես (*ջրես*) տիլարիլ (*դալարել*) չի:
(*Գորիս*)

Չուրի (*մինչև*) ղոնախը կշտանա, տանտիրոջ փորը կտրաքի:
(*Շիրակ*)

Պանիրը մոթալն ա պահում, կնգանը՝ մարդը:
(*Գորիս*)

Պառավ շանը թազա պան չեն սովրցնի:
(*Գորիս*)

Պառավը նանա (*քնի*), անձրև օրը մըհանա:
(*Լոռի*)

Պատնառ ըրին ննըտակին, տարան կերան պատի տակին:
(*Շուլավեր*)

Պարև քե — նաղցեն կուզամ (*=երբ իրար չեն հասկանում*):
(*Վան*)

Պարտքի տակ մնալն ու քարի տակ մնալը մին ա։
(Օշական)

Պելին (խենթ)՝ տերը տրուքուն (տիրություն) կանի։
(Գորիս)

Պեխոտ (հետևակ) ա, ոտից գլուխ ցեխոտ ա։
(Շիրակ)

Պերան իլին (լիքը), գոգը տառտակ։
(Վան)

Պստիկը (երեխան) ծանրություն է մոր ծնկներին, մեծը՝ հոգուն (սրտին)։
(Երևան)

Պերան կա պըչիլի (համբուրելու), պերան կա խըչիլի (խաչելու)։
(Շուլավեր)

Պելը պլանա (խենթանա), հղեն (ուղին) ըրկնանա (երկարել)։
(Ղարաբաղ)

Պղնձի եռ, իրիկ-կնկըն խեռ (բարկություն)։
(Վան)

Պիլոր (կլոր) քարավ տոն չեն պատիլ (շարել)։
(Գորիս)

Պուտկի եռ, տեգերկնկըն խեռ (բարկություն)։
(Վան)

Պրինձ — պրինձ, հերթն եկավ ինձ։
(Վան)

Ջանտ սաղ (ողջ) ինի, թող քար պեռնեն։
(Գորիս)

Ջերից կորեկ չի սողա (=կծծի է)։
(Շիրակ)

Ջիգիտանաս՝ ջիգարին (հարազատ) ղադրը (հարգ) կգիդաս։
(Գորիս)

Սաղ (ողջ) աշխարհին լույս թափեց, մենակ խեղճ Մակուին քար տեղաց։
(Մակու)

Սաղ ըլլա Սանատալետին։
(Երզնկա)

Սաղմոսն ի Մշա, խազն ի Սսա։
(Մուշ)

Սամթն լավ ա, քան խելքն։
(Մուշ)

Սատկած էշը գելեն չի վախնար։
(Խարբերդ)

Սարի գելն էլ մենակ չի լինի։
(Երևան)

Սարին սուվեր (սովոր) կովը սարին կը ծնի։
(Գորիս)

Սեռի խոտ ա (տատանվող մարդու մասին)։
(Սիսիան)

Սև էծը սև օր կը ծնե։
(Ղարաբաղ)

Սերը երկու կողմեն ըլլալու է։
(Պոլիս)

Սերմը հողի տակին պետք է մնա, որ կանաչի։
(Երևան)

Սիրածին աչկին փարդա (վարագույր) կինի, լավն ա փիսը հնկիլ չի։
(Գորիս)

Սիրտը որ կա՝ կրակ ա, քարափի մեջ էլ դնես՝ կվառի, կմաշի։
(Լոռի)

Սիրտն որ կա՝ լկամը (սանձ) կտրած սատանի ձի է, ոտները պիտի կոտրես, որ չտանի քեզի քարե-քար ձգե։
(Շիրակ)

Սկեսուրը կյուղություն ըրավ, հարթնին (հարս) քեթը կտրեցին։
(Գորիս)

Սոխակին երգը իշին հետի (համար) զռոց ա։
(Գորիս)

Սոված մարթի կռնատակի՝ հաց չի տեմ կենալ (դիմանա)։
(Գորիս)

Սուրփին աղոթկ ընիլավ կը խափեն, շանը՝ վսկեռավ (ոսկոր)։
(Գորիս)

Վագրն ու եղնին մին ննասլավ (ուղի) քինալ չեն։
(Գորիս)

Վախի գլուխը սաղ (ողջ) կըլի։
(Լոռի)

Վա՜յ նրան, վեր կյուլան (գյուղից) կփախնի, արչի նանգ կինգի։
(Գորիս)

Վատ կնարմատից քաչկերն էլ փախել են։
(Շուլավեր)

Վատ փայտի տաշեղն էլ վատ է։
(Երևան)

Վարդերդ ջրեցին, հիմի փշերը կը ջրես։
(Ախալցխա)

Վարթը կը կտրեն, քոլը (թուփ) կը վառեն (=աղջկանն առնել, ծնողներին լքել)։
(Սիսիան)

Վարիլ պիտես, վեր հնձես։
(Գորիս)

Վեղը (հող) մինակ մարթի կը քուշտըցնի (կշտացնել)։
(Գորիս)

Վենդը (ոտք) կոտրած իշին վերչի տերը կյուղն (գայլ) ա։
(Գորիս)

Վենդը (ոտք) պիրցրցրած (բարձրացրած) հաղացը, խարար կանի հատկի հացը։
(Գորիս)

Վեչ (ոչ) հենքումն եմ, վեչ թելումը։
(Շուլավեր)

Վեչ տակումն եմ, վեչ կըլխումը։
(Շուլավեր)

Վեսկին կրակով կնընաչվի, կընիկը՝ վեսկով։
(Շուլավեր)

Վետին ըրեխ չունի, կըլխին վարթ ա շարում։
(Շուլավեր)

Վ.եր կեռը վրարի (*վարարել*), մեծ Քուռ ա:
(*Շուլավեր*)

Վ.եր մեռալ չի ինում՝ ադերը (*քահանա*) քինում ա հանգիստարանումը թավիլ տամ (*թավալել*)։
(*Գորիս*)

Վ.եր քըզ հետի (*համար*) «ու-խա՞յ» ա, ինձ հետի էլ «ըշ-շա՞յ» ա:
(*Ղարաբաղ*)

Վ.երեն քուր, վարեն տուր (*=կեղծ բարեկամություն*)։
(*Ախալցխա*)

Վերթին նորը չի, մորն ա:
(*Շուլավեր*)

Վ.իշապն է չոքի ջրի վրին (*ջուր չլինելիս*):
(*Մուշ-Ալաշկերտ*)

Վ.խնկոտի աշկին կատուն քիշեբը դև ա իրևում:
(*Գորիս*)

Վ.խնկուտ վերցակը (*աքլոր*) պունան (*բնից*) տուս չի կյալ:
(*Գորիս*)

Վ.չխարին ջիգյարը (*թոք*) չորանը կոտի:
(*Գորիս*)

Տալվիկս տուն էր, ես կիցա (*գիտեցա*) շուն է:
(*Վան*)

Տան համար տղամարդու ոտի կեղտն էլ հարկավոր ա:
(*Երևան*)

Տան հացն ու շորը վեր նարվեց՝ կես խան ես:
(*Գորիս*)

Տանձ ա եկել ծախ, կոթը վեռեն (*հետույք*) կախ:
(*Շուլավեր*)

Տարել ես՝ աշե, չես տարի՝ յոր-ղանդ գլխուդ քաշե:
(*Ջավախք*)

Տարտակ տաշտին կյող (*գող*) չի քինալ:
(*Գորիս*)

Տարտակ սելը մեծ ծեն ա հանում:
(*Շուլավեր*)

Տըլեն էլանք, ընկանք տըլջուր:
(*Մուշ*)

Տղա իլած օրեն մատաղ:
(*Ղարաբաղ*)

Տղան մորից, փողը նորից:
(*Երևան*)

Տղատ մեռավ՝ տղիտ յիրա լաց իլ, մարթտ մեռավ՝ քեզ յիրա լաց իլ:
(*Գորիս*)

Տղեն կամ փորն է, կամ ձիու վրա:
(*Շիրակ*)

Տղեն՝ տղուց կինի:
(*Սիսիան*)

Տղի տուն՝ ա.ի տուն, քամին գուկա կտանի:
(*Մանազկերտ*)

Տղին մեռնելեն մի վախենա, խանգռելեն (*=գունաթափվել, փչանալ*) վախեցի:
(*Ախալցխա*)

Տղին ջուխտ (*զույգ*) ձեռով են պահե, աղջկան մեկ:
(*Շիրակ*)

Տնփեսան որ կա, վենգատակ (*ոտի տակ*) ինգած փալաս ա:
(*Գորիս*)

Տոստ (*բարեկամ, մտերիմ*) է-րեսդ կաշե, դուշմանդ (*թշնամի*)՝ ոտքերուդ:
(*Ախալցխա*)

Տուն չի՝ շան շնթռոց ա (*պառկելու տեղ*)։
(*Լոռի*)

Տուն քնդողին տուն չիլիլ:
(*Շուլավեր*)

Տուրը չի քընում, թակը տանում ա:
(*Շուլավեր*)

Տուր ուտեմ, եսևես ներվա (*կանչիր*)՝ անոթի շուն:
(*Շիրակ*)

Տ..ն ո..ն զանգուլակ:
(*Լոռի*)

Տ..ը ամեն տեղ կը տ.ի:
(*Սիսիան*)

Տրեխ կեց (*հագիր*), մինչև չաքմի (*երկարաճիտ կոշիկ*) հասնես:
(*Գորիս*)

Տրեխ կեց, վեր սապոկի հասնես:
(*Գորիս*)

Ցախավելը պոչից կապողը ցից պոզեր պտի ունենա:
(*Լոռի*)

Ցորտը տարած (*ստռած*) վենդը ծյունավ ետ կը կա (*կրուժվի*)։
(*Գորիս*)

Ցրտից վախեցիր, որ ցավ չունենաս:

Փալանդուզը (*համետագործ*) փալան (*համետ*) չի առնիլ:
(*Գորիս*)

Փախիր մազոտ կնիկեն, անմազ մարդեն:
(*Երզնկա*)

Փարեն լեզու բերան չունի, ինքը իրեն կերթա:
(*Շիրակ*)

Փետե ջրի է (*=ապաշնորհ աղջկա մասին*)։
(*Շիրակ*)

Փթած չուվանով (*պարան*) վեր (*հոր*) չեն իջնի:
(*Գորիս*)

Փոկսը (*փուքս*) փիչողին խոսկը չի հսնում:
(*Գորիս*)

Փորս մոտ է, քանց քորս (*քույրս*):
(*Խարբերդ*)

Փող տալ, պատիժ առնել:
(*Շիրակ*)

Փուն գյոզով (*ընկույզ*) կուզես օյի՞ն (*խաղ*) մտնես:
(*Վան*)

Փոր կուշտ, ո. քյուշտ (*հագնված*):
(*Վան*)

Քալ *(չհասած)* քարչին *(վայրի տանձ)* որ կպավ մարդու բոկ *(բկից)*, ցած չերթա:
(Բուլանըխ)

Քաղցր լեզուն· հազար սրի ջուղաբ *(պատասխան)* կը տա:
(Երևան)

Քամու դեմ թքողը՝ ուրա *(իր)* ըրեսին կը թքի:
(Շուլավեր)

Քյասիբը երկու եծ ա կալալ *(կալնել, վերցնել)*, տեղ չիլալ թա կապի:
(Ղարադաղ)

Քյասիբին բոստանը վեր մին տիլարեց *(գալարել)*, էլ չուրանալ չի:
(Գորիս)

Քյասիբին իրեսը սև կինի:
(Գորիս)

Քյասիբին նով *(ով)* ա ավալ արքայություն:
(Ղարաբաղ)

Քյասիբությունը լեղի կուտ է, ո՛չ կը թքվի, ո՛չ կը ծամվի:
(Մանազկերտ)

Քյասիբին սեռտը *(սիրտ)* լեն կինի:
(Ղարաբաղ)

Քանի պունուր ի՝ մեծից ի վախում, եփ մծացա՝ պնուրից եմ վախում:
(Շուլավեր)

Քաշողը գիտե, աշողն ի՞նչ գիտե:
(Շիրակ)

Քաչալը ուրան *(իր)* փփախին *(գդակ)* թարիփ կանի *(գովել)*:
(Գորիս)

Քաջին սահրադը *(սահման)* ուրան զենքն ա:
(Գորիս)

Քաջությունը աղամարթի զարթն ա:
(Գորիս)

Քարը չընղըլըմը *(քարքարոտ)* դեմ կառնի *(=շատը շատի մոտ կգնա)*:
(Լոռի)

Քարի միջից ջուր հանող է:
(Գորիս)

Ք..քնելան գնաց, ծողվելան էկավ:
(Ախալցխա)

Քավորի ջլերին *(անկողին)* չեն նստի:
(Շիրակ)

Ք..ք քանի քրքրես, հոտ վեր կըլի *(դուրս կգա)*:
(Շուլավեր)

Ք...տ օ..ն չի աշե, տանձի կ երթա:
(Շիրակ)

Ք...մը ուռած տանձ *(=ամբարտավան, պոռոտ)*:
(Սիսիան)

Քերծ անալիս՝ եծ ա տառնում, նուր անալիս՝ ծուկ:
(Շուլավեր)

Քըչին պատիվը չիմացողը՝ շատին հեչ չի իմանա:
(Ախալցխա)

Քթին մինը ծոխ, մինը՝ մոխ:
(Ղարաբաղ)

Քթոլին *(գդալ)* քամակը լուզ տվողը *(լիզողը)*, մինչինն էլ եր կածի *(կխաբի)*:
(Գորիս)

Քյաչալ գլխին ոսկե սանտր:
(Խարբերդ)

Քոլը *(անտառ)* առանց չխկալի չի ինիլ:
(Գորիս)

Քոլին տակին հաղաց չի ինիլ:
(Գորիս)

Քոնը *(քուն)* քնի պաշար ա:
(Գորիս)

Քոսոտ շունը վեր պըրթի *(բուրդ)* բրդանի *(մեծ պարկ)* ըրանքում տեղը տքըցնի, ետ կը տառնա բրդանի վրա կը հաչի:
(Շուլավեր)

Քու էշը գնացել՝ էշշակ աղասի *(էշերի մեծավոր)* է դառել:
(Երևան)

Քուռակը այղրին կքաշի, տղան՝ քեռուն:
(Երևան)

Քրիստոսի հետ կփսփսա:
(Շիրակ)

Օխտը «բըհոն» *(վախեցնելու ձայն)*՝ մի կըրող *(գրող)* ա:
(Շուլավեր)

Օձը դրսից է նախշուն, մարդը՝ ներսից:
(Երևան)

Օղտը *(ուղտ)* մին կապեկ՝ վեր *(որ)* ծըքքնիս *(ձեռներս)* տարտակ ա՞:
(Գորիս)

Օջաղը նիրավ *(ջրով)* չեն հնցնի *(հանգցնել)*:
(Գորիս)

Օվ մեր տուն կը կյա, շըլըկներիս շըլոր կը տենա:
(Շուլավեր)

Օրմ՝ բարի — Բարկենտանք, օրմ՝ ա թիրիթին *(ջրեկ ճաշ)* խուս չկա:
(Ախալցխա)

Ավելորդ չենք գտնում այստեղ բերելու հետևյալ առածները, որոնք լսել ենք, երբ շարվածքն արդեն ավարտված էր. 1. «Գյուլան *(գայլից)* նէ եկածին *(վնասվածին)* ճար կա, ք..ը վազածին ճար չկա» *(Գորիս)*: 2. «Դմակ չեն ուտե, թը՝ ո.ին մոտիկ է, պաղարսուղ *(աղիքներ)* կուտեն, օր մեջը լիքը ք.. է» *(Ախալցխա)*: 3. «Երուսաղեմ քիչ շուն կար, մեկն էլ ֆայտոնով էկավ» *(Երեվան)*: 4. «Հարուստ սիրտ հարս գնա տուն՝ կհարստացնի, քյասիբ գնա՝ կքյասիբացնի» *(Մուշ)*: 5. «Լավ օր էղավ՝ իրմեն էղավ»

(Ախալցխա), 6. «Ձոնը *(ձյունը)* պիտակ *(սպիտակ)*է, ընմը՝ վրան կը ք..-նեն» *(Խարբերդ)*: 7. Հացի թանկութեն, մանի էժանութեն» *(Շիրակ)*: 8. «Աշխարհ ցանեց՝ համասար բուսավ, ես ցանեցի՝ մեջ ու դուս բուսավ» *(Մուշ-Ալաշկերտ)*: 9. «Արծիվը ինչքան էլ որ վեր բարձրանա, վերջը էլի քարին կը նստի» *(Երևան)*: 10. «Գնա՛ շենն՝ որ շինվիս, մի էրթա ավերն, որ ավերվիս» *(Ախալցխա)*: 11. «Էշն որ ուզենա տիրոջը վնաս տալ՝ կը սատկի» *(Շիրակ)*, «Էշը կալումը կը սատկի, տիրոջը՝ տանը վնաս կը տա» (Շիրակ): 12. «Սատանենն որ գործ չի ունենում, բռնում ու երեխեքին ա ք....» *(Երևան)*: 13. «Ղառղառն *(ագռավ)* էկավ էրեխիս աչքը հանեց *(էրեխիս տարավ)*, ես հարս էի՝ ձեն չհանի» *(Մանազկերտ)*:

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ-ՀԱՄԱԲԱՐԲԱՌ, ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ ԵՎ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ-ԹԵՄԱՏԻԿ ԵՎ ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ-ՀԱՄԱԲԱՐԲԱՌ

Ա

Աբասի — 18, 49, 50, 93, 184
Աբեղա — 112
Ագահ — 27, 28
Ագռավ (կոիկ, ղառղա, ղառղառ) — 15, 18—20, 22, 24, 25, 49, 52, 57, 83, 86, 152, 223, 224, 233, 235, 261, 262, 307, 319, 322, 324
  Ագռավի խնամի — 232
  Ագռավի ձեն — 160
  Ագռավի ճուտ — 262
Ադաթ — տե՛ս Սովորույթ
Ադամորդի — 152
Ադեր — տե՛ս Քահանա, Տերտեր
Ազատ — 193
  Ամեն մարդ ուզում է ազատ ապրել — 193
Ազգական (արխապ) — 275
Ազիզ օր (տոն օր) — 110
Ազնիվ — 171, տե՛ս նաև Արդար
Ազնվություն — տե՛ս Արդարություն
Ալարկոտ — տե՛ս Ծույլ
Ալյուր — 320
  Հավաքած ալյուր — 320
Ախոռ — 58
Ախորժակ — 290, 307
Ախպեր — տե՛ս Եղբայր
  Անսիրտ ախպեր — 224
Ածելի — 29, 30
Ականաթ (թակարդ) — 182
Ականկալություն — 313
Ակռափուշի (պարեղանակ) — 82
Ահ — 39, 63, 88
Ահեղ դատաստան — 204
Ահի տարի — 63
Աղա (պարոն) — 153, 221, 245, 248, 251, 275
Աղանձ (խեծախ) — 16, 307
Աղեղ — 58
Աղետ (զուլում) — 104, 156, 184, 255
  Անականկալ աղետ — 156
  Անասելի աղետ — 104
Աղմկարար — 32
  Աղմկարար-անպետք — 32
  Աղմկարար-անվնաս — 32
  Աղմկարար վախկոտ — 85
Աղմուկ — 105, 107, 158
Աղոթք — 166, 233
Աղուն — 93
  Թաց աղուն — 93
Աղուհաց — 278, 279
Աղջիկ — 65—67, 261, 262, 264, 271, 272, 279, 291, 307, 311, 313, 319, 329

Աղջկա ապագան (բախտը) չի կարելի կանխակռահել — 307
Աղջիկ կարգող — 300
Աղջիկ տղա — 263
Աղջիկը արժանի է գիրքի ու իշխանության — 313
Աղջկա անուն կոտրել — 93
Աղջկա տեր — 66
Աղջկա տուն — 113
Աղջկա օժիտ (ղալան) — 263, 280
Ազապ աղջիկ — 66
Գիժ աղջիկ — 272
Խև աղջիկ — 57, 97
Հասած աղջիկ — 319
Մանչ բերող աղջիկ — 66
Զգովված աղջիկ — 66
Պառաված աղջիկ — 66
Աղվես — 17, 78, 84, 116, 153, 154, 163, 164, 187, 229, 310, 324
Աղվեսի վկա — 232
Գիտուն աղվես — 17
Կալ մտնող աղվես — 183
Թափառաշրջիկ (պլստող) աղվես — 109
Աղվոր — տե՛ս Գեղեցիկ
Աղքատ (քյասիբ, ֆուխարա) — 78, 100, 107, 154, 187, 216—221, 231, 237, 255, 300, 307, 325, 330
Աղքատ երեց — 217
Աղքատի երես — 217
Աղքատի թալան — 219
Աղքատի ժիր (առողջ) — 220
Աղքատի խաթուն — 221
Աղքատի հիվանդ — 220
Աղքատի ղորդ — 220
Աղքատի մեռել — 221
Աղքատի տղա — 220, 221
Աղքատի օր — 221
Աղքատի օրոցք — 217
Գիշերվան աղքատ — 217
Հոգևոր աղքատ — 301
Մարմնավոր աղքատ — 301
Զուտ աղքատ — 247
Աղքատ և հարուստ — 216—221
Աղքատություն — 103, 216—219, 289
Ամակ — տե՛ս Երախտիք
Ամանաթ (ի պահ տրված) — 141, 154, 253
Ամառ — 242
Ամբարտավան — 19, 20, 90, 312
Ամենակարող — 100
Ամիսներ — 241—243
Ամիրա — 254, 261
Ամոթ — 39, 63, 83, 92, 104, 110, 201
Ամոթը ամենաբարձր բանն է — 201
Ամոթով մնալը մեռնելուց վատ է — 201
Ամուսին (էրիկ, մարդ, գլխավոր) — 251, 268, 270, 271, 273, 319, 321, 328
Ամուսնու տուն — 272
Ամուսին ունենալով կամ չունենալով է որոշվում կնոջ վիճակը — 310
Ամուրի (ազապ) — 271
Ամուրի (ազապ) տղա — 271
Այգեպան (բաղմանչի, բաղվանչի) — 176, 179, 189
Այգի — 252
Այծ (էծ, կեչի) — 13, 25, 30, 55, 83, 107, 124, 126, 145, 149, 151, 167, 171, 175, 191, 216,

232, 239, 261, 287, 291, 295, 330
Այծի փոր — 288
Սև էծ — 326
Քոլ էծ — 116
Քոսոտ էծ — 206, 222, 312
Այրի — 271
Անազնիվ — տե՛ս Անարդար
Անախորժակ — 307
Անակնկալ — 308
Անաղմուկ — վտանգավոր — 32
Անամոթ — 38—40, 58
Անաչառ — 153
Անառակ (բոզ) — 40, 89, 97, 167, 179, 240, 308, 314
Անառողջ — 94
Անաստված տեղ — 157
Անավարտ — 92
Անարատ — 182
Անարդար (անազնիվ) — 13, 14, 167,
Անարդարություն — 213—215
Անարդյունք զբաղմունք — 187
Անարժան — 46, 47, 83, 85—87, 89, 160, 166, 172, 176, 184, 196, 197, 206, 307, 308
Անարժանը լավի արժեքը չգիտե — 46—47, 108, 109, 312, 314
Անարժանները չարիք են շրջապատի համար — 110, 222, 223
Անարի — տե՛ս Վախկոտ
Անարխա — տե՛ս Անօգնական
Անարձագանք — 90
Անբաժան — 173
Անբախտ — 202, 298, 308, 310
Անբախտություն — 202, 310
Անբան — տե՛ս Ծույլ
Անբաշար — տե՛ս Անպետք, Ապաշնորհ
Անբարեխիղճ — 179
Անբարոյական — 179
Անգետ — 6, 11, 35, 157, 166
Անգետի համար լավն ու վատը միևնույնն է — 157
Անգութ (անողորմ) — 48, 83
Անգուշակելի — 95
Անդամալույծ (կոնդ) — 318
Անդաստիարակ — 54
Անդատել — տե՛ս Անաշխատ
Անելանելի կացություն — 74, 98
Անելիք — 81, 172
Շատ անելիք ունեցող — 172
Անեծք — 171, 302
Աներ — 274
Աներանք — 273
Աներես — տե՛ս Անամոթ, Անպատկառ
Անզգամ (լաչառ) — 315
Անզգամ — տե՛ս Անամոթ
Անզոր — 215
Անզոր խաչ — 157
Անթերի — 147, 182
Անթերի բան չկա — 147, 159
Անժամանակ բան — 82
Անինքնաբուխ — 152
Անիրավ (նհախ) — 82, 299
Անիրավ անեծք — 302
Անխելք — 12, 35, 97
Անխելքի հաց — 157
Անխիղճ — տե՛ս Անգութ
Անխոհեմություն — 106, 109, 114, 149, 170, 172
Անծեղ (կաչաղակ) — 262
Քոռ անծեղ — 105, 161
Անկայուն — 167, 201
Անկաշկանդ — 193

Անկարող — 116, 307
Անկողմնապահ — 168
Անկեղծություն — 202
Անկիրթ — 54
Անկյալ (բշտիկ) — 281
Անկյալ — տե՛ս Ծույլ
Անկոչ — 199
Անկոտրում — տե՛ս Կամակոր
Անկուշտ — տե՛ս Որկրամոլ
Անկրկնելի (եղակի) — 101
Անհախ — տե՛ս Անվարձ
Անհաղորդ — 230, 231
  Ուրիշի վիճակին անհաղորդ — 230, 231
Անհամապատասխան — 86, 102, 107, 112, 172, 207, 311
Անհամատեղելի — 184, 201
Անհամերաշխություն — 194
Անհաջողություն — 131
  Անհաջողությունը հարատև չի լինում — 131
Անհասկացող — 35, 36, 57, 58, 90, 180
Անհավասար — 207, 311
Անհավասարություն — 169, 202, 213, 214
Անհավատ — 58, 301
Անհավատարիմ — 29
Անհավատարմություն — 29
Անհատական ուժ — 211, 212
Անհարիր — 194, 201
Անհեռատեսություն — 52, 114, 117
Անհետևանք գործ — 187
Անհյուրասեր — 313
Անհնարին բան — 151, 152
Անհոգ — 43, 44, 75, 109, 179
  Անհոգի բախտը միշտ բերում է — 165, 179
Անհունար — տե՛ս Ապաշնորհ
Անհուսալի բան — 98
Անհրաժեշտ հանգամանք — 159
Անհրապույր — 105
Անձամբ կատարել — 162
Անձրև — 242, 243
  Ամառվա անձրև — 242
Անձրևոտ (եկեին) տարի — 243
Անդամ — տե՛ս Անհոգ
Անճաշակ — 176
Անճարակ (անճար) — 83, 97, 117, 183, 235, 236
Անճոռնի — 84
Անմաքուր (փնթի) մարդ — 151
Անմեղ — 75, 87, 105
  Անմեղը հանդիստ է լինում — 75
Անմեղսակից — 82
Անմեր մանկիկ — 273
Անմիաբանություն — 227, 228
Անմիջականություն — 202
  Բոլորի նկատմամբ անմիջական չի կարելի լինել — 202
Անմիտ — 110, 314
Անմուրազատու սուրբ — 157
Աննամուս — տե՛ս Անամոթ
Աննկատելի — 312
Աննշան — 116, 146, 160, 199
  Աննշանից երբեմն մեծ վնաս է գալիս — 160, 199
Անշարժ վիճակ — 201
Անշնորհք — 172, 200, 314
Անշնորհակալ — 94
Անողորմ — տե՛ս Անգութ
Անորոշ — 86
  Անորոշ խոսք — 161
Անուղղելի — 85
Անուն — 82, 83, 96, 100, 175, 177

  Անվան գժղեցկություն — 83
  Բարի անուն — 96
  Լավ անուն — 169
Անուշ լեզու — տե՛ս Քաղցր լեզու, Շողոքորթ
Անուշադիր — 83
Անուշադրություն — 105
  Անուշադրության մատնել — 105
Անպատկառ — 22, 23
Անպատրաստ — 189
Անպարկեշտ — 315
Անպարտ — 82
Անպետք — 37, 38, 160, 168, 172, 183, 195, 200
Անպիտան (բեդովլաթ) — 264
Անպտուղ — տե՛ս Անպետք
Անսկզբունք — 42
Անսովոր — 103, 161, 172, 173
  Անսովոր բան անողը հեշտությամբ սխալվում է — 103
Անսպառ — 182
Անսպասելի — 95, 176, 312
Անվախ — 191, 312
Անվանարկվել — 177, 308
Անվարձ (անհախ) — 285
Անվերականգնելի — 151, 152
Անվստահելի — 314
Անտարբերություն — 116
Անցողիկ — 201
Անփոփոխ վիճակ — 91, 95, 201
Անտառ (քոլ, մեշա) — 141, 193, 235, 272, 308, 309, 331
Անտարբեր — 43, 44, 83, 311
Անտեղի — 98
Անտեղյակ — 53, 88, 90, 92, 101, 109
Անտեր — 212
Անտերություն — 308
Անտնտես — 49, 50
Անցած — 91, 128, 129
  Անցյալն անդարձ է — 128, 129
  Անցածին ափսոսալն անօգուտ է — 129
  Անցածը մոռացվում է — 128
Անփորձ — 173, 174, 190
Անփոփոխ վիճակ — 74, 81, 85, 96
Անօգնական (անարխա) — 157, 182
Անօգուտ (պեխեր) — 97
Անօգտակար — 48, 157, 195
Անօթի — 80, 230
  Անօթի փոր — 308
Անօթի — տե՛ս Քաղցած
Անօրինություն — 125, 299
Աշխատանք (գործ) — 144, 162, 179, 311, 319
  Աշխատանքն ամենակարող գործոնն է — 144
  Գյուղական աշխատանք — 244
  Կյանքի իմաստը աշխատանքն է — 144
  Անդադրում աշխատանք — 144
Աշխատասիրություն — 144
Աշխատավոր — 158, 215
  Ապագան աշխատավորինն է — 215
Աշխատող — 215, 315
  Աշխատողը քաղցած չի մնա — 215
Աշխարհ (աշխարհք) — 158, 213, 215, 235, 249, 250, 254, 259, 270, 277, 280, 283, 285, 301, 308, 309, 312, 313, 325, 326
  Աշխարհն անցողիկ է — 158
  Աշխարհքը դմակ — 158

Աշխարհքը չարխ (անիվ)—158
Աշխարհքը սանդուխք — 158
Աշխարհի կործանումը քահանաներից է — 309
Աշխարհի շենություն — 244
Աշխրքի շինող — 240
Աշխարհիկ — 98
Աշկերտ — 116
Աշուղ — 22
Աշղի խաղ — 158
Աշուն — 242
Աչալուրջ — 159
Աչք — 63
Աչքն արդար — 159
Էլած աչք — 151
Ծպռոտ աչք — 77
Չար աչք — 295
Վախեցած աչք — 63
Աչքածակ — տե՛ս Ագահ
Աչքակապություն — 81
Աչքացավ — 84
Ապահով — 199
Ապարանջան, Ոսկի ապարանջան (Օսկի բիլազուկ) — 146, 245
Ապաշնորհ (անհունար) —18, 37, 38, 95, 172, 200, 314
Ապերախտ — 94, 97, 167
Ապրանք (մալ) — 158
Ապրել — 192
Ապրեշում գործող — 18
Ապրող — 284
Շատ ապրող — 284
Ապառիկ (վերասյա) — 250
Առակ — 309
Առակութեն — տե՛ս Ծաղրանք, խայտառակություն
Առանձնահատկություն —65, 155, 310
Յուրաքանչյուրն իր առանձնահատկությունն ունի — 65, 155, 310
Առաջին — 149, 186
Առաջին քայլ — 85
Առաջնախոս — 160
Առատաձեռն (ջոմարդ) — 83, 200
Առատաձեռնը հատուցվում է ըստ արժանվույն — 160
Առատություն — 85, 115, 157, 162, 163, 175, 182, տե՛ս նաև Լիություն
Առաքինություն — 111
Թվացող առաքինություն—111
Առևտուր (առուտուր, փռոտա) — 87, 152, 226, 249, 250
Անմիտ առևտուր — 87
Առիթ (ֆրսանդ) — 79, 188, 207, 236, 237
Առիթից օգտվել — 79, 85, 86, 237
Առյուծ (ասլան, ղափլան, շեր)— 58, 68, 156, 195, 219, 234, 264
Առյուծի պոչ — 315
Մեռած առյուծ — 109
Նստակյաց (Նստման) առյուծ — 206
Քնած առյուծ — 211
Առնող — 250
Առողջ—289
Առողջապահություն — 291
Առողջություն — 94, 289
Առողջությունը վեր է ամեն բանից — 94
Առուտուր — տե՛ս Առևտուր
Առջինեկ — 187
Առջինեկից ավելի թանկ բան չկա — 187
Առսըզ (անամոթ) — 44
Ավլույտ (յոնջա) — 109, 176
Ասեղ — 102, 159, 160, 247, 270, 280, 309, 319
Ասեղի ծակ — 312
Ծակ ասեղ — 127
Ասլ (ցեղ, տոհմ) — 57
Աստառ — 173
Աստված — 6, 9, 11, 13, 14, 19, 20, 28, 29, 38—40, 44, 47, 48, 56, 58, 61, 62, 63, 67, 85, 89, 90, 95, 103, 104, 122—126, 154, 160, 161, 169, 176, 178, 181, 190, 193, 201, 212, 218, 219, 226, 241, 248—251, 254, 255, 259, 260, 263—266, 276—278, 299, 300, 304, 309, 310, 313, 322
Աստծու խրձիկ — 299
Աստծու դիվան — 187
Աստվածածին (տոն) — 242
Աստղ — 298
Ավար — 213
Ավարտ — 106, 173, 181
Ավարտվածը չեն ավերի —173
Դժվարը ոչ թե սկսելն է, այլ ավարտելը — 181
Ավետարան — 35, 93, 158, 198
Ավեր — 194
Ավերել — 79, 199
Մինչև չավերվի՝ չի վերականգնվի — 199
Շինելու տեղ եղածն էլ ավերել — 79
Ավշան (վայրի խոտ) — 56
Ատամները բուկը — տե՛ս Վտանգավոր
Արագիլ (լակլակ) — 46, 177, 206, 241
Արաղ — տե՛ս Օղի
Արատ — 195, 315
Արարք (արարմունք) — 101, 156, 194
Անխոհեմ արարք — 101
Անմիտ արարք — 93
Արդար — 11, 13, 14, 100, 132, 158, 184, 193
Արդարությունը հաղթանակում է — 309
Արդյունք — 113, 114
Անհամապատասխան (հակառակ) արդյունք — 113, 114
Արեգակ — տե՛ս Արև
Արև (արեգակ) — 261
Աշնան արև — 261
Գարնան արև — 261
Խաչի արև — 261
Ձմեռվա արեգակ — 242
Մարտի արև — 261
Արընտեր — 265, 267
Արժանապատվություն — 9
Արժանապատվություն ունեցող — 9
Արժանավոր — 5, 6, 86, 102, 125, 127, 161, 165, 198, 204, 239, 307, 315,
Արժանի — 173
Արժանիք — 155, 239, 308, 309
Արժանիքից բարձր մեծարանք — 239
Ամեն ինչ գնահատվում է ըստ արժանիքի — 100, 125, 172
Արժեք — 154
Ամեն ինչ իր արժեքն ունի - 154
Արի — 312
Արին — տե՛ս Արյուն
Արին թափող — 125
Արծիվ — 307

Արծվի շինած — 161 332
Արհամարհանք — 94
Արհեստ (փեշակ, սանիաթ) — 235, 245, 247
Անդաղդահ փեշակ — 246
Անուստա արհեստ — 246
Լավ փեշակ — 247
Արհեստական — 152
Արհեստական միջոցներ — 189
Արհեստավոր (փեշաքյար, սանիաթքյար) — 245—247
Արհեստ ունեցող — 245
Կամաց փեշաքար — 247
Փեշակատեր — 245
Արյուն (արին) — 125, 265, 267, 307
Արյուն խմող — 309
Արոտ — 245
Արոր — 212, 320
Արու — 171
Արջ (այու) — 42, 57, 70, 73, 78, 79, 83—85, 137, 138, 160, 161, 167, 178, 201, 229, 309, 310, 313, 327
Արջի բուն — 310
Արջի ձագ — 83
Արջի քոթոթ — 70, 310
Արտ — 77, 125, 144
Խախուտ արտ — 77
Կանաչ արտ — 311
Արտակարգ — 155
Արտակարգ հատկություններ բոլորին չեն տրված — 155
Արտասուք — 201
Արտաքին — 70—72, 84, 94—96, 101, 173, 191, 308, 311
Արտաքուստ — 70—72, 84, 96, 182, 311
Արտոնություն — 109, 110
Արտոնություններով օժտված — 109, 110
Արքայություն — 85, 169, 180, 263, 296, 303, 330
Աքլոր (որձակ, խորոզ) — 15, 21, 87, 112, 133, 155, 159, 171, 190, 219, 234, 239, 310, 316, 328

Բ

Բազազ — տե՛ս Կտորավաճառ
Բազար — տե՛ս Սակարկություն Շուկա
Բազե (թառլան) — 138
Շահեն բազե — 324
Բաթման — 289
Բաժանող — 115
Բաժանողին բաժին չի հասնում — 115, 193
Բաժանություն — 276
Բաժինք — 279, 280
Կնկա բաժինք — 279
Բալքի — տե՛ս Թերևս
Բախտ (ղսմաթ, թալեհ) — 12, 65, 98, 297, 298, 309, 319
Բախտի անիվ — 298
Բախտավոր — 82, 202
Բախտավորություն — 310
Բակլա — 93
Խաշած բակլա — 93
Բահ — 313
Բաղ — 28, 86, 142, 176, 244
Բաղնեպան (համամչի) — 189
Բաղնիք — 238
Բաղնիք մտնող — 238
Բամբակ — 30, 86, 101, 107, 112, 148, 161, 193, 202, 227, 281
Բամբակ ծախող — 202

Բամբառակ (կատակաբան) — 261
Բամբասանք — 281, 282, 310
Բամբասող — 282
Բայթար — տե՛ս Պայտար
Բան — տե՛ս Գործ
Բանջար — 177, 217, 235, 236
Անլի բանջար — 235
Շորվի բանջար — 104
Ձաչ-բանջար — 236
Վայրի բանջար (իշի տոտուկ) — 10
Բանջարաբույծ (բոստանչի) — 163
Բանջարանոց (բոստան) — 121, 190, 316
Բանուկ (աշխատող) ձեռք — 158
Բանտ — 255
Բասկի կիկո (պարեղանակի անուն) — 82
Բավարարություն (բավարարել, բավարարվել) — 99, 100, 188, 312
Բարակ — 193
Բարդի — 65, 71, 86, 162
Բարեգործություն (բարերարություն, բարեգթություն) — 157, 162, 188, 198
Բարեխիղճ — 179
Բարեկամ — 176, 187, 224—226 249, 259, 279, 323
Անփորձ բարեկամ — 284
Գեշ բարեկամ — 224
Հեռու բարեկամ — 224
Հին բարեկամ — 225
Սրտանց բարեկամ — 225
Բարեկամություն — 103, 168
Բարեպաշտություն — 111
Կեղծ բարեպաշտ — 111
Բարի — 108, 200, 207, 315
Բարիք — 117, 154, 179
Բարիքը բարությամբ է հատուցվում — 121—125
Բարիկենդան — 22, 49, 81, 162, 170, 191, 219, 296, 319, 331
Բարիկենդանի գաթա — 115
Բարիշութեն — տե՛ս Հաշտություն
Բարկացկոտ — 51
Բարկություն — 51
Բարձր — 91, 94, 116, 161
Բարձրին ձգտել — 91
Բարձր միջավայր — 94
Բաց — 156, 195
Մեծ բացը վերացնելու համար մեծ ջանք է պետք — 91, 195,
Բացառիկ — 155
Բացառիկ հատկություններ բոլորին չեն տրված — 155
Բացասական — 98, 147
Բեդովլաթ — տե՛ս Անպիտան
Բելոնց — 107
Բեռ — 172
Ծանր բեռ — 172
Բերան — 204, 280
Բերնե-բերան — 280
Ուզան բերան — 204
Բերդ — 86, 227, 241
Բզեզ — 10
Գետնի բզեզ — 10
Բժիշկ (հեքիմ) — 284, 290
Բժշկություն — 290
Բիզ — 162
Բիլազուկ — տե՛ս Ապարանջան
Բլբուլ (բիլբուլ) — 86, 101, 178, 189, 287
Բլղուր — 55
Բծախնդիր — 53
Բնական — 150, 198

Ամեն բան իր բնական ըն-
թացքն ունի — 150
Բնական աղետ — տե՛ս Աղետ
Բնական հատկություններ —
189
Բնավորություն (խասիաթ, խույ)
— 55, 285
Բնովի — տե՛ս Բնածին
Բշտիկ — տե՛ս Անկյալ
Բող — 240, տե՛ս նաև Անառակ
Կնկա բող — 240
Բողկ — 218, 238
Անհաց բողկ — 216
Բողոք — 110
Բոշա — 226, 243
Բովանդակություն — 116
Բովանդակություն և ձև — 90, 92,
116
Բոր — 267
Բորբոքված — 112, 114
Բորոտ — 75
Բու — 11
Բութ — 57
Բուն — 107
Բուսնովի — 283
Բուրդ — 204, 272, 281
Բուրդ գզող — 204, 310
Բրդի բարդան (մեծ տոպրակ)
—331
Կոշտ (սարթ) բուրդ — 272
Նուրբ (մլաշ) բուրդ — 272
Բռի — 176, տե՛ս նաև Անկիրթ
Բռնություն (զոռ) — 105, 147,
148, 255
Բրդող — 215
Բրինձ — 55, 79, 144, 177, 326
Բրիչ (փետատ) — 246
Բրուտ — 87, 163, 246, 322

Գ

Գազազել — 196
Գազար — 71
Գաթա — 164
Զմեռվա գաթա — 164
Գաղտնապահություն — 282, 283
Գաղտնիք (սըռ) — 98, 166, 195,
202, 282, 283
Ոչ մի գաղտնիք մինչև վերջ
թաքուն չի մնում — 204, 313
Գայթակղություն — 102, 180, 182
Գայլ (գել, կյուլ) — 7, 14, 15, 25,
27, 28, 30, 35, 47, 53, 55, 57,
70, 73, 85, 87, 88, 90, 91, 92,
142, 153, 158, 164, 166, 171,
176, 186, 194, 198, 203, 212,
217, 228, 230, 236, 244, 284,
287, 299, 310, 314, 318, 324,
326, 327
Գայլի ահ — 88, 166
Գայլի բերան — 163, 303
Գայլի համար հաշիվ գոյու-
թյուն չունի — 164
Գելի ճուտ — 176
Գիլի բաժին — 15
Գիլի բարկենդանք — 152
Գիլի հարսանիք — 236
Գիլի փոր — 176
Խամ (անվարժ) գել — 284
Ման գալող գել — 191
Սարի գայլ — 326
Սովոր գել — 284
Գելություն — 194
Գանձ — 96
Աշխարհի գանձ — 96
Գանձատուն — 94
Գառ — 30, 31, 54, 57, 87, 133,

145, 163, 192, 194, 195, 228,
229, 234, 299, 310
Գառան միս — 250
Գառան սիրտ — 166
Առջինեկ (հարավաշ) գառ —
— 187
Գարնան գառ — 291
Լավ գառ — 177, 180
Գառնուկ — 35
Գառնություն — 194
Գարի — 21, 43, 45, 114, 125,
163, 176, 312, 314, 318, 325
Գարի հաց — 278, 318
Կանուխ էլլող գարի — 183
Մի արտի գարի — 107
Փթած գարի — 71
Գարուն — 211, 212, 242
Գարնան աթար — 164
Գեղ — տե՛ս Գյուղ
Անշուն գեղ — 83, 159
Գեղի ջոճ — 254
Ղարիբ գեղ — 190
Գեղացի — տե՛ս Գյուղացի
Գեղացու գեղեցիկ — 244
Գեղեցիկ (սիրուն, խորոտ, աղ-
վոր, խորոտիկ, ռունտ) — 56,
62, 64, 65, 181, 297, 307
Գեմի — տե՛ս Նավ
Գեմչի — տե՛ս Նավավար
Գեշ — տե՛ս Տգեղ
Գետատար — 150
Գեր (խլավ) գառ — 180
Գերադաս վիճակ — 93
Գերազանց — 116
Գերանդի — 255
Գերեզման — 173, 196
Գերի — 165, 255
Գերություն — 69
Գերչակ — տե՛ս Լուրջ
Գզիր — 232, 285
Գըլգըլ (հացաբույս) — 167
Գիժ — 43, 74, 87, 88, 115, 165,
166, 173, 194, 232, 281, 287,
299, 319
Գժի աղուն (հատիկ) — 165
Գժի խաղ — 114
Գժի ջաղացք — 165
Գժի տեր — 166
Գին — 154, 254
Խիարի գին — 254
Գինեվաճառանոց (շիրաչխանա)
— 142
Գինետուն (մեյխանա) — 192
Գինի — 88, 103, 142, 166, 252.
277, 286, 287
Գինի խմող — 238
Աշնան գինի — 285
Թազա գինի — 92
Նռան գինի — 285
Գինով — 287
Գիշեր — 166, 236
Մութ գիշեր — 236
Գիշերային պահակ (փաս-
պանդ) — 174
Գիշերվա — տե՛ս Երեկոյան
Գիշերվա արածը օգուտ է —
173
Գիշերվա կերածը վնաս է —
177
Գիշերվա սարը (փոշտոց) —
296
Գիտուն — 6, 11, 35, 166
Գիր — 146
Սև գիր — 146
Գիրք — 168
Գլուխ — 18, 58, 158, 169
Գլուխը դարտակ — 18
Գլուխ եկած — 173

Գլուխ պահող — 58, 117
Գլխի տեր — 83
Անղալ (անհոգ) գլուխ — 158
Անցավել գլուխ — 158
Բութ գլուխ — 169
Դդում գլուխ — 169
Գյադա — տե՛ս Ծառա
Գյուղ (գեղ) — 107, 244
Գյուղապետ (քյոխվա, քեհյա) — 221, 223
Գյուղապետ — տե՛ս Տանուտեր
Գյուղացի (գեղացի) — 192, 244, 291, 310
Գյուղացու խոսք — 245
Գնահատական — 84, 92
Գնահատող — 109, 190
Գնովի — տե՛ս Ստացական
Գոթի — տե՛ս Ծույլ
Գոհ — 199
Գող — 75, 89, 90, 135, 167, 169, 177, 217, 227, 232, 235, 236, 240, 241, 262
Գողի ընկեր — 241
Գողի լեզու — 241
Ամառվան գող — 154
Աշունքվա գող — 313
Ասեղի գող — 241
Ձիու գող — 240, 241
Ձվի գող — 240, 241
Գիշերվա գող — 166
Ուղտի գող — 241
Տանու գող — 227
Գողածուրիկ — 171
Գողացող — 193
Մզրախ գողցող — 193
Գողություն — 30, 92, 136, 235, 240, 266, 298, 318, 327
Գոմեշ — 24, 34, 47, 89, 126, 140, 167, 193, 198, 203, 234, 310, 311
Գոմշի գլուխ — 170
Գոմշի կաշի — 224
Գոմշի պոզ (կոտոշ) — 91, 145
Գոմշատեր — 167, 168
Գոռոզ — 20, 21, 312
Գովարանություն — 312
Գոտի — 21
Զարդաթ գոտի (Նրբահյուս գոտի) — 21
Գործ (բան) — 84—86, 88, 94, 111, 113, 143, 144, 146, 156, 157, 159, 162, 169, 175, 182, 183, 189, 190, 191, 310, 311
Գործ անող — 113, 159, 237, 238
Գործը դասավորող — 189
Գործի մեջ — 183
Գործ չանող — 105
Անզգույշ գործ — 101
Անղեկավար գործ — 167
Բարդ գործ — 193
Բարդացած գործ — 92
Բարի գործ — 84
Գլուխ եկած գործ — 167
Դժվար գործ — 90, 162, 193
Լավ գործ — 175
Ծանր գործ — 179
Հասունացած գործ — 110
Մեծ գործ — 140, 159, 167, 203
Վատ գործ — 117
Վտանգավոր գործ — 90
Գործակցել — 169, 179
Գործողություն — 84
Գործիք (հաճաթ) — 116, 247
Գործունյա — 109, 191

Գորտ (ղուռպաղա) — 16, 17, 39, 134, 168, 182
Գութան — 109, 197, 216, 247
Գութնի խոփ — 186
Գույք — 177, 198, 224
Անշարժ գույք (մուլք) — 252, 253, 272, 323
Շարժական գույք (մալ)—177, 198, 224, 252, 253, 319
Գուսան (մտրուբ) — 158
Գուսանի (մտրբու) խաղ—158
Գտակ — 13
Գտածուրիկ — 171
Գրբաց — 296
Գրգռել — 91
Գրիշ (ղալամ, կալամ) — 109
Գրող (հոգեառ) — 86, 272, 295, 310, 331

Դ

Դաժան — 48
Դահիճ — 255
Դահիրա (դափ) ու զուռնա — 136
Դահիրայի (դափի) ձայն — 127
Դաղձ — 153, 206
Դանակ — 233, 246, 289, 307
Դանակավոր — 238, 239
Դանդաղ — 138
Դանդան (խաղերգ) — 184
Դառնացած — 144
Դաստիարակություն — 285, 312
Դատաստան (դիվան)—161, 301, 311
Դատավոր (ղատի) —12, 52, 223, 251, 255
Դատարկություն — 107
Դատարկ տոպրակ — 320
Դարտակ տաշտ — 328
Դատող — տե՛ս Վաստակող
Դատում — տե՛ս Վաստակ
Դարբին — 195, 246
Դարբնոց — 148
Դարդ — տե՛ս Վիշտ
Դարդ անող — 61
Դարդի տեր — 86
Դարդլի — տե՛ս Դարդոտ
Դարդոտ (դարդլի) — 76
Դարդ ու ցավ — 228
Շատադարդ — 61
Դարիդուս — տե՛ս Ջառիվայր
Դարիվեր — տե՛ս Ջառիվեր
Դարման — 52, 183
144
Հին դարման — 188
Դարմանանոց — 52, 310
Դարման — տե՛ս Դեղ
Դարվիշ — 254
Դդում — 15, 169
Դեզ — 17
Դեզի ծով — 17
Դեղ (ճար) — 299
Դեմք — 83, 173
Դեմքը հոգու հայելին է — 173
Դեմքի գեղեցկություն — 83
Դև — 41, 72, 97, 148, 169, 205, 221, 231, 328
Դերձակ — 247
Դժբախտ — 104, 184
Դժբախտություն — 85, 183
Դժգոհ — 115, 148
Դժոխք (ճեհնեմ) — 148, 169, 211, 248, 249, 251, 263, 264, 301, 303
Դժվար — 92, 93, 111, 144, 175, 189, 314
Ասելը հեշտ է, անելը դժվար — 144

Դժվարին դրություն (նեղ վիճակ) — 74, 177, 248, 323
Դժվարություն — 115, 166, 170, 173, 176, 185, 189, 191, 192, 204, 206, 309, 311
Դիլանչի — տե՛ս Բամբասող
Դիմացկունություն — 167, 174
Դիվան — տե՛ս Դատաստան
Դիվնոց (դևերի հավաքատեղի)— 72
Դիտողություն — 98
  Անտեղի դիտողություն — 98
Դիրք — 84, 115, 125, 126, 156
  Բարձր դիրք — 97, 102, 112, 115, 155, 315
  Կեղծ դիրք — 111
Դյուրագայթ — 82
Դյուրագրգիռ — տե՛ս Բարկացկոտ
Դյուրահավան — 43
Դոստ — տե՛ս Մտերիմ, Բարեկամ
Դովլաթ — 297
Դովլաթ — տե՛ս Հարստություն, Կարողություն
Դուշման — տե՛ս Թշնամի
Դուռ — 314
  Փակած դուռ — 314
Դրախտ (ճենլեթ) — 249, 264, 285
Դրական — 147, 192
Դրամ (ֆլորին) — 302
Դրամագլուխ (մայա) — 252, 279
Դրամաշորթ — 308
Դրացի (դրկից) — 123, 128, 196, 224, 225
Դրկից — տե՛ս Դրացի
  Դրկցի գոված — 262
  Դրկցի հաց — 128
  Գեշ դրկից — 224
  Լավ դրկից — 224

Ե

Եզ — 10, 16, 44, 89, 90, 124, 136, 140, 154, 168—170, 172, 183, 189, 204, 212, 214, 227, 234, 238, 242, 311, 313, 320
  Եզան բեռ — 204, 222
  Եզի կաշի — 244
  Դաղած (խարանած) եզ — 168
  Թամբալ եզ — 174
  Լավ եզ — 146, 180, 292
  Լուծ քաշող եզ — 179
  Ծուռ եզ — 98
  Կալի եզ — 183
  Կամ լծած եզ — 183
  Կանգնած եզ — 183
  Մեծ (ճոխ) եզ — 102
  Սև եզ — 111, 202, 239, 307
  Տան եզ — 203
  Քոռ եզ — 205
Եզակի — 101
Եթիմ — տե՛ս Որբ
  Եթիմու ծառ — 266
Եկեղեցի (ժամ) — 93, 94, 113, 165, 175, 181, 197, 203, 230, 231
Եկեհին — տե՛ս Անձրևոտ
  Եկեհին տարի — 243
Եկյան (քրոջ զավակ) — 275
Եղ — տե՛ս Յուղ
  Արդար (չխարդախված, մաքուր) եղ — 127, 309
  Բոշի եղ — 163
  Թափած եղ — 151
Եղանակ (տարվա) — 241—243

Եղբայր (ախպեր) — 152, 224, 259 267, 268, 307, 321
  Անառակ (անպետք) եղբայր (բեզովլաթ աղբեր) — 244
Եղբայրություն (ախպերություն) — 152, 267
Եղբոր (ախպոր) տղա — 268, 275
Եղնի — 327
Եղվարդցի — 292
Եմիշ — 178
Ենթարկվել — 87, 168, 191, 194
Եռանդ (ղանիաթ) — 247
Եսասեր — 23—26
Եսամոլություն — 95, 96, 152, 169, 182, 195, 309, 312, 314
Ետին — 149
Ետնախոս — 160
Երազ — 80, 81, 170, 184, 296
Երազանք — 80, 81
  Սին երազանք — 81
Երախտագետ — 9, 117
Երախտագիտություն — 9
Երախտամոռ — 28, 29
Երախտամոռություն — 28, 29
Երախտապարտ — 307
Երախտավոր — 97, 167
Երախտիք (ամակ) — 82, 307
  Երբ երախտիքը չի գնահատվում — 82, 307
Երանելիք (էրնեկ) — 170
  Երկու երանելիք համատեղ չեն լինում — 170
Երաշխավոր (զամին) — 241, 252
Երդում — 252, 302
  Սուտ երդում — 302
Երեխա (պստիկ, խոխա) — 68, 69, 109, 145, 170, 264, 276, 277, 319, 323, 326
  Երեխային պետք է փոքրուց դաստիարակել — 205
  Երեխի փորացավ — 232
  Տունը շենացնողը երեխան է — 309
Երեկոյան (գիշերվա) — 177
Երես առած — տե՛ս Շփացած
Երիտասարդ (ջահել) — 69, 277
Երիտասարդություն — 69
Երկաթագործ (դամուրչի) — 96, 246, 247, 312
Երկարակեցություն — 167
Երկարահասակ — 77
Երկերեսանի — 29—31
Երկնավոր — 299
Երկընտրանք — 174
Երկրորդական (կողմնակի) — 87, 89, 169
Երնջիկ — 32
Երջանկություն — 95

Զ

Զաբութ (ոստիկան) — 223
Զամին — տե՛ս Երաշխավոր
Զանգակ (զանգուլակ)—193, 311
  Զանգակի ձայն — 127
Զառ — տե՛ս Ոսկի
Զառիվայր (դարիդուս) — 154
Զառիվեր (դարիվեր) — 154
Զավակ — 259—264
  Զավակն ավելի մոտ է, քան մյուս հարազատները — 307
  Զավակի տեր (որդատեր, յոթ լաճու տեր) — 260
  Շահասեր, երախտամոռ զավակ — 181
Զավզակ (վայրահաչ) — 170
Զատիկ — 24, 43, 55, 107, 133, 135, 151, 170, 191, 211, 219, 242, 296, 302
  Զատկի իրիկուն — 100

Զատկի հավկիթ — 310
Զատկի փլավ — 115
Զարար — տե՛ս Վնաս
Զարդարանք — 89
Զարմիկ (չալարի) — 67
Զգուշավոր — 7, 169, 312
Զեհիր — տե՛ս Թույն
Զենք (յարաղ) — 178, 330
Զիջող — 193, 312
Մեկն ու մեկը զիջող պետք է լինի — 193
Զիջողի տեղը գրավում են — 312
Զկեռ — 309
Զհար — տե՛ս Թույն, Զեհիր
Զմելի (չախու) — 199
Զնտան — 268
Զոհաբերություն — 92, 96
Զնչինի համար մեծը զոհաբերել — 96
Զոռ (հարուստ, զորեղ) — 215
Զոռ — տե՛ս Բռնություն
Զորավիգ — 187
Մարդուն միշտ զորավիգ է պետք — 187
Զորբա (բռնակալ, կեղեքիչ) — 90, 215
Զորեղ — 104, 197, 315
Զոքանչ (զաքանչ, զանքանչ) — 19, 268, 274, 311
Զուգադիպություն — 95
Զուլում (անիրավություն) — 125
Զուլում — տե՛ս Աղետ
Զուռնա — 25, 35, 42, 47, 171, 233
Զուռնի ձայն — 127
Զուռնաչի — 66, 174, 271
Զուռնաչու կնիկ — 91
Զուր — 86, 106
Զուր աշխատանք — 86, 106
Զուրկ — 90, 107, 112
Զսպվածություն — 188, 198
Զրախոս — 310
Զրկանք — 215
Զրկող — 215
Զրկված — 79, 80, 90, 96, 100, 215
Զրկվել — 79, 80, 100,
Զրկվող — 215
Զրույց (դաս) — 286
Զրպարտություն — 99, 199

Է

Էգ — 171
Էժան — 253, 254
Էժան պեքմեզ — 253
Էժան մսի խաշու (արգանակ) — 253
Էժան փնտրող — 254
Էժանություն — 250
Էլ — տե՛ս Հասարակություն, Ժողովուրդ
Էլ — տե՛ս օտար
Էլի (ուրիշի, օտարի) — 71, 171
Էլի բերան — 280
Էլոնց — 107
Էլած սիրտ (վրդովված) — 51
Էճել — տե՛ս օրհաս
Էշ (ավանակ) — 6, 9, 16, 17, 20, 24, 25, 34, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 46—49, 53, 58, 63, 71, 74, 80, 81, 85, 87, 89, 91—93, 95, 96, 99—102, 105, 109, 116, 123, 129, 135—137, 142—144, 152, 156, 160, 168, 172, 173, 177, 178, 184, 189, 199, 214, 219, 230, 239, 242, 243,

247, 254, 265, 275, 288, 291, 298, 300, 311, 312, 314, 316, 319, 320, 324, 327, 331
Էշագին — 172
Էշ հեծնող — 171
Էշի բեռ — 172, 204
Էշիկ — 143
Էշի հարսանիք — 172, 234
Էշից ընկած (դիրքը կորցրած) — 152
Էշշակ աղասի (մեծավոր) — 331
Իշի գերեզման — 176
Իշի գլուխ — 84, 159
Իշի Զատիկ — 152, 176
Իշի պոչ — 114, 152, 213, 281, 298
Իշի քացի — 176
Իշի քուռակ — 55, 172, 312, 314
Իշու ականջներ — 298
Իշու խնատ (կամակորություն) — 95
Իշու խնամի — 232
Իշու մարիֆաթ (շնորհք) — 176
Իշու փոր — 176
Անոթի էշ — 81
Գեղի էշ — 317
Լավ էշ — 146
Խելոք էշ — 180
Կաղ էշ — 16, 183
Համադանից եկած էշ — 128
Ոտը կոտրած էշ — 327
Որձ էշ — 199
Պող (գորշ) էշ — 105
Սանամոր էշ — 105
Սատկած էշ — 326
Սպահանից եկած էշ — 128
Սև էշ — 105
Տանտիրոջ էշ — 278
Քոռ էշ — 16
Օտարի էշ — 128
Իշություն — 314
Էրես — 173
Էրթ (դարման) — 113
Ցորեն էրթ — 113
Էրիկ — տե՛ս Ամուսին
Էրկան դատած — 280
Էրկան հաց — 268
Հետին էրիկ — 270
Էրկան — տե՛ս Երկարահասակ
Էրնեկ — տե՛ս Երանելիք
Էրկու էրնեկ (կրկնակի երանություն) — 170

Ը

Ընդհարում — 99, 106
Ընդհարումից մեկն ու մեկը տուժում է — 99
Ընդունակություն — 177, 190
Ընդունակությունները կախված են պայմաններից — 177
Ընդօրինակել — 172
Ընկած — 238
Ընկածին հալածողները շատ են — 238
Ընկեր — 191, 211, 223, 224,
Ընկերովի մահ — 211
Գեշ ընկեր — 224
Զրիցաընկեր — 224
Խանչալով ընկերություն — 316
Կովաընկեր — 224
Ընկույզ (գուզ, գեող, կակալ, ճողուպուր) — 36, 87, 140, 173, 193, 321
Ընկույզի (ճղպրի) տոպրակ — 282

Խժոտ (կոռւ) ընկույզ — 180
Փուճ ընկույզ — 329
Ընչազուրկ — 99
Ընտանիք — 275—277
Ընտանիքի տեր — 276
Ընտելանալ — 89
Մարդ իր սովորական վիճակին ընտելանում է — 89
Ըռհաթ — տե՛ս Ժողովուրդ

Թ

Թագ — 254
Թագավոր — 103, 114, 174, 223, 254, 300, 309, 311
Թագավորական (պեյլիկի) — 162, 254
Թագավորական թախտ (գահ) — 254
Թագավորություն — 227
Թաղի (բարակ) — 32, 71, 90, 112, 116, 148, 153, 159
Թաղի շուն — 323
Թաղի-թուլա — 271
Հաչող թաղի — տե՛ս Հաչան շուն
Թաթ — 313
Թաթ (վաչկատուն ցեղ) — 33
Թալանչի — տե՛ս Կողոպտիչ
Թալեհ — տե՛ս Բախտ
Թակարդ (թալաք) — 10, 17
Թամբալ — տե՛ս Ծույլ
Թան — 142, 151, 283
Թափած թան — 151
Փորձած թան — 142, 283
Թանկ (թանգ) — 253, 313
Թանկ բարի — 254
Թանկ ծախող — 254
Թանկ տարի — 313
Թանկություն — 250
Թանչարա (պղնձե աման) — 97
Թասիբ — տե՛ս Պատիվ
Թարխուն — 56
Թափառական — 266
Թափթփված (փնթի) — 151
Թաքուն — 283
Թաքուն ցուլ էկող — 283
Թեական — 175
Թեթևամիտ (թեթևսոլիկ, հուշտիկ) — 13, 58, 281
Թերևս (բալքի) 82
Թերի — 109, 182
Թերություն — 83, 93, 98, 104, 114, 115, 117, 178, 182, 183, 195, 198, 312
Թի — 194, 196, 322
Թիզ ու կես — տե՛ս Կարճահասակ
Թիրիմ (աղաղի թուփ) — 124
Թիքա — տե՛ս Պատառ
Առաջի թիքա — 160
Հարամ թիքա — 14
Թիֆլիսեցի — 314
Թլըսորել (գլուխը յուղել, հորդորել) — 313
Թմբկահար (դավուլչի) — 271
Թմբուկ (դհոլ, դավուլ) — 25, 84, 229
Թմբուկի (դավուլի, դհոլի) ձայն — 127
Թմրած (սամա) — 281
Թյուրիմացություն — 84, 90, 91
Թնդանոթ (զարբազան) — 211
Թշնամի (դուշման) — 82, 103, 163, 176, 190, 192, 195, 225—227, 265, 272, 313
Հին թշնամի — 225
Թոկ — տե՛ս Պարան

Թոնիր — 162
Բարկ թոնիր — 162
Թոռ (ուռկան) — 237
Թոռներ — 228
Թոքախտ (ճլերք) — 290
Թուզ — 99, 285
Թութ — 19
Թուլա — 325
Թուխս — 262
Թուման — 212
Թույլ — 91, 163, 185, 199, 201
Թույն (զեհիր, դհար) — 254, 307
Թունավոր — 290
Թունդ քացախ — տե՛ս Բարկացկոտ
Թուր — 13, 174, 180, 192, 233, 240, 278, 302, 314
Թրի կտրած — 239
Թրի վերք (յարա) — 239
Հանած թուր — 249
Անբանացնել թուր — 157
Սրած թուր — 312
Թուրք — 105, 314
Թուփ — 70
Թռչուն (ղուշ) — 100, 102, 152, 155, 175, 190, 194, 261, 320
Ղարաթավուղ (սև թռչուն) — 231
Ղարաղուշ (սև թռչուն) — 202
Գետի թռչուն (չայի ղուշ) — 108, 325
Թրթուռ — 110

Ժ

Ժամ — տե՛ս Եկեղեցի
Ժամ քանդել — 93, 94
Ժամանակ — 94, 235
Ժամանակը թանկ է — 94
Ժամանակը լրացած — 112
Ժամանակի զուր կորուստ — 187
Ժամանակին վրահաս լինել — 101
Ամեն բան իր ժամանակն ունի — 94, 132, 133, 137, 162, 164, 184, 198, 205
Պետք է հարմարվել ժամանակին — 235
Ժամտուն — 303
Ժառանգականություն — 96, 194, 253
Մարդկային հատկությունները ժառանգական են — 96
Անպետքի ժառանգն անպետք է լինում — 96
Ուժեղի ժառանգը ուժեղ է լինում — 88
Վատից վատն է սերում, լավից՝ լավը — 106
Ժառանգը ժառանգորդից ավելի բարձր — 112
Ժլատ — 26, 27, 160, 203, 314
Ժողովուրդ (ռայաթ, ըռհաթ, էլ, խալխ) — 211, 223, 254

Ի

Իգիթ — տե՛ս Կտրիճ, Քաջ
Իմ ու քուն — 175
Իմաստուն — 11, 88
Իմացած — 156, 166
Իմացող — 91, 98, տե՛ս նաև Հասկացող
Իմացություն — 160
Ինատ — տե՛ս Կամակոր
Ինք — 102, 180
Ինքնագոհ (ինքնաբավական) — 57, 105

Ինքնահավան — 17
Ինքնապաշտպանություն — 191
Ինքնասպանություն — 314
Ինքնավստահ — 75, 89
Ինքնություն — 186
Իշխան — 244
Իշխանություն — 116, 168, 206
Իշտառուկ (վայրի բանջար) — 56
Իջևան (խան) — 155, 301
Իսան — 275
Իր — 10, 192, 205, 313
  Իր մեջ — 171
Իրազեկություն — 96, 113, 175
Իրականացնել — 95
Իրասածի — տե՛ս Կամակոր
Իրավ (հախ) — 299
Իրավասու — 82
Իրավացի (իրավոր) — 42, 177
Իրավոր — տե՛ս Իրավացի
Իրավունք — 109, 110, 206, 255
Իրարանցում — 228
Իրեն — 44—46, 105, 113, 177, 192, 205, 232, 233, 308, 313
Իրիցկին — 128, 131, 303

Լ

Լաբլաբու (լեպլեպի) — 47, 71, 134
Լագան (կոնք) — 94
Լազուտ — 114
Լալ — տե՛ս Համր
Լայլախանի — տե՛ս Պանդոկ
Լայն — 288
Լաչառ — տե՛ս Լիրբ, Լկտի, Անպարկեշտ, Անզգամ
Լավ — 57, 97, 101, 104—106, 110, 111, 115, 117, 125, 138, 139, 142, 143, 147, 153, 156, 161, 162, 170, 171, 173, 174, 178, 193, 199, 200, 203, 315
Լավագույն — 101
Լավատեղյակ — 170
Լավություն — 5, 126, 127, 159, 174, 180, 202
Լարախաղաց (քյանդրբազ) —110
Լաց — 61—63, 313
Լաք (էգ թռչուն, ծնող) — 91
Լեզու — 111, 162, 174, 178, 179, 189, 240, 278, 310
  Լեզուն շատ զորավոր գործոն է — 239, 240
  Լեզվի բոզ — 240
  Լեզվի ծակած — 240
  Լեզվի կծած — 240
  Լեզվի կտրած — 239
  Լեզվի վերք (յարա) — 239
  Լեզվով բարի — 58
  Լեզվով ընկնող — 240
  Գեշ լեզու — 240
  Երկար լեզու — 170
  Կակուղ լեզու — տե՛ս Անուշ լեզու, Քաղցր լեզու, Ճողոքորթ
  Քաղցր լեզու—330, տե՛ս նաև Ճողոքորթ
Լինելիք — 186
Լիություն (առատություն) — 83, 85, 86, 112, 115
Լիություն — տե՛ս Առատություն
Լիտր (ծանր. չափ) — 6, 40, 53
Լիրբ (լաչառ) — 315, տե՛ս նաև Անառակ
Լկտի — 315
Լողվոր (լողորդ) — 178
Լոր — 91, 155
Լու — 26, 80, 96, 146, 179, 251
  Լու քերթող — տե՛ս Կծծի

  Լվի բռունցք — 160
  Լվի քացի — 146
  Հարստի լու — 319
Լուսարար (եկեղեցու) — 140
  Թամբալ լուսարար — 313
Լուսնյակ — 147
Լուստիկին — 239
Լուր (խաբար) — 12, 63, 280, 283
Լուրջ (գերչակ) — 113
Լսող — տե՛ս Հասկացող
Լքված — 157, 158

Խ

Խաբ — տե՛ս Կաթփոխ
Խաբար — տե՛ս Լուր, Համբավ
  Դուզ խաբար (ճիշտ լուր, տեղեկություն) — 68
  Շիտակ խապար — 68
  Գեշ խապար (վատ լուր) —165
Խաբեբա — 49
Խաբեբա — տե՛ս նաև Ստախոս
Խաբուսիկ — 84, 90
  Խաբուսիկ համբավ — 84
Խաբվել — 99, 116
Խազնա — տե՛ս Գանձատուն
Խաթա — տե՛ս Փորձանք
Խաթուն — 153, 269
  Աղքատի խաթուն — 317
  Դրսի խաթուն — 177
Խաթր — տե՛ս Համերաշխություն
Խալխ — 235, տե՛ս նաև Ժողովուրդ
Խախուտ — 86, 97, 144, 161, 200
Խախտված — 173
Խաղ — 101
Խաղ անել (կանչել) — 101, 231, 287
Խաղաղություն — 315
Խաղող — 28, 78, 142, 179, 186
  Խաղողի մատ — 241
Խաղքութեն — տե՛ս Խայտառակություն
Խայտառակություն (խաղքութեն, առակութեն) — 96, 147, 149
Խան — տե՛ս Իջևան, Հյուրանոց
Խան (իշխան) — 315
  Խանի թամահ (պահանջմունք) — 315
Խանգարիչ — 97
Խանգարված վիճակ — 83
Խանչալ — 315
Խաչ — 86, 88, 93, 97, 179, 181, 187, 299
Խաչապաշտ — 179
Խաչերկաթ — 101, 188
Խաչհամբույր — 252
Խաչօրհնենք — 126
Խառն դրություն — 106, 227, 228
Խասիաթ — տե՛ս Բնավորություն
Խավար — 166
Խավծարար — 97
Խարդախ — 48, 49
Խարդավանք (ֆել) — 299
Խարջ — 254,— տե՛ս նաև Հարկ
  Թագավորի խարջ — 254
Խելք — 11, 12, 54, 56, 71, 77, 97, 104, 111, 156, 180, 214, 218, 248, 299, 309, 311, 315, 326
  Խելքե ծուռ — 185
  Խելքը կարճ — 77
  Դնովի խելք — 311
  Երկու խելք — 212
  Մեծ խելք — 203
  Մի խելք — 212
Խելացի — տե՛ս Խելոք

Խելոք (խելացի) — 6, 11—13, 35, 54, 88, 97, 157, 166, 173, 180, 194, 196, 232, 249, 299
Խեծախ — տե՛ս Աղանձ
Խեղճ — 182, 218, 220, 221, 236, 310
Խեղճի խոսք — 221
Խեղճություն — 218
Խենթ (խև, ծուռ, խելառ, խելագուրկ) — 6, 11—13, 43, 68, 73, 88, 97, 104, 112, 115, 179, 180, 193, 196, 232, 249, 280, 281, 287
Սուտ խենթ — 111
Խև — 12, 13, 35, 43, 57, 107, 170, 179, տե՛ս նաև Խենթ
Խեր — տե՛ս Օգուտ
Խիալ — տե՛ս Մտազբաղվածություն
Խիար — 97
Խիզախ — 58, 191, 312
Խիղճ — 206, 255
Խիպլիլիկ — 95
Խղճուկ — 112
Խմիչք — 286
Խմոր — 287
Ապառիկ գինի խմոր — 287
Գինի խմոր — 287
Խնամի — 30, 101, 125, 231, 232 275
Խնամու նազ — 275
Խնամու սուտ — 275
Խնամված — 307
Խնայողություն — 154, 196, 202
Խնդում — տե՛ս Ուրախություն
Խնդրել — 188
Խնլոտ (խլլոտ) — 22, 77
Խնձոր — 5, 28, 57, 79, 112, 131, 147, 160, 291, 307, 314
Խլաթա խնձոր — 100
Կարմիր խնձոր — 5, 317
Խնձորկեցի — 97
Խող — 46, 55, 89, 97, 128, 180, 250, 316
Խողի կաշի — 323
Խողի չոչխեք (ձագեր) — 260
Խոլորուզ (կանաչ խոտի տեսակ) — 316
Խոհեմ — 6, 7, 153, 183
Խոյ (ղոչ) — 170
Խոնարհ — 54, 153, 176, 180
Խոնարհվել — 191
Խոջա (մեծավոր, վաճառական) — 220, 221, 231
Խոջի հիվանդ — 220
Խոստովանել — 111
Խոստում — 109, 198
Խոսք — 86, 96, 144, 169, 174, 175, 181, 188, 189, 282, 316
Խոսքի սխալ — 282
Խոսքի սուտ — 282
Աստվի խոսք — 152
Գեշ խոսք — 122
Դուզ խոսք — տե՛ս Ճշմարիտ խոսք
Կարճ խոսք — 175
Փիս խոսք — 165
Խոսակցություն (խորաթա, զրույց) — 97, 307
Խոստմնազանց — 109
Խոտ — 40, 46, 169, 176, 179
Սեռի խոտ — 326
Խոտորնակ — 145
Խորամանկ — 116
Խորթ — 265
Խորթ մայր — 265
Խորհուրդ — 283
Խորում — 126

Խորոտ — տե՛ս Գեղեցիկ
Խորոտիկ — տե՛ս Գեղեցիկ
Խորտակված — 151
Խուփ — 98, 255, 308, 311
Ռանչպարի խուփ — 244
Խույ — տե՛ս Բնավորություն
Խունկ — 65, 169, 181, 316
Խունկ ու մոմ — 157, 180, 181, 203, 252
Խուսափել — 89, 206
Խուրձ — 98, 126
Խուրմա — 47, 53, 86, 131
Խռա — տե՛ս Հիվանդոտ
Խռնդատ (լեղի, անպետք խոտ) — 95, 105, 316
Խռովել — 163
Խռովություն — 227
Խռովք — 110
Խտրություն — 175
Խրախուսանք — 188
Խրատ — 35, 97, 129, 130, 175
Խրատել — 115, 130
Խրատող (խրատ տվող) — 130, 266
Խրատվել — 130

Ծ

Ծախող — 250
Ծախս — 99, 104
Ծակաչք — տե՛ս Աչքածակ, Ագահ
Ծակ բողազ — տե՛ս Որկրամոլ
Ծաղիկ — 28, 56, 106, 136, 155, 182, 192, 211, 212
Անթառամ ծաղիկ — 40
Անհոտ ծաղիկ — 234
Հացի ծաղիկ — 152
Ծաղկել — 199
Ծաղր (մասխարա) — 103, 117
Ծաղրանք — 113, 149, տե՛ս նաև Տնազ
Ծաղրել — 95
Ծաղրող (մասխարա գցող) — 125
Ծայրահեղություն — 103, 196
Ծանր ոտով — տե՛ս Հղի
Ծառ — 5, 25, 33, 38, 44, 66, 98, 136, 137, 182, 192, 194, 226, 239, 307, 316, 320—322
Ծաղկած ծառ — 182
Ծառի որդ (ցեց) — 226, 227
Անպտուղ ծառ — 38
Լավ ծառ — 315
Ծուռ ծառ — 317
Պտղատու (բարատու) ծառ — 5, 200
Ջրի մոտի ծառ — 244
Ծառա (նոքար, գյադա, ղարավաշ) — 86, 113, 221, 248, 251, 275
Ծառղարդար — 242
Ծարավ — 80
Ծեծ — 285
Ծեր — 69, 70
Ծերություն — 69, 70
Ծերանալով ծանր վիճակի մեջ ընկնել — 100
Ծիծաղ — 61, 62, 316
Ծիծեռնակ — 182, 295
Ծիծեռնակի անեծք — 295
Ծիծեռնակի ավեր — 295
Ծիտ — 50, 81, 173, 182, 315
Ծտի խաշու — 146
Ծիրան — 86, 98, 161, 182, 291
Հասած ծիրան — 100
Ծմակ — 316
Ծննդկան — 231
Ծնող — 192, 259—264
Ծնողի հաշվին ամուսնացողը

Կնոջ հայրը չգիտե — 188
Ծնող և ժառանգ — 182, 185
Ծնունդ — 64, 171, 289
Ծնվելիք — 95
Ծուլություն — 154, 167
Ծույլ (գործի) — 18, 33, 34, 164, 311, 313
Ծուռ — 98, 182, 292, տե՛ս նաև Խենթ

Կ

Կաթ — 139
Կաթն ու կորեկ — 139
Կաթփոխ (խաբ) — 185
Կալ — 98, 133, 150
Կալատակ — 98
Կալոց — 133
Կախարդանք (նիաթ) — 324
Կակաչ (ալա) — 116
Կաղ — 124, 201, 291, 300
Կաղամբ (կոպրոստում) — 238
Կաղանդ — 243
Կաղին (ֆընտըխ) — 156, 310, 317
Կաղնի — 317
Կաղնու քութ — 319
Կամակոր — 180
Կամակորություն — 47, 95, 180
Կամայականություն — 93, 109, 110
Կամենալ — 98
Կամուրջ — 7, 114, 307
Մաղե կարմունջ — 114
Կայծքար (չախմախ) — 185, 199
Կայուն — 201
Կանխատեսություն — 170
Կանկառ (փշոտ բույս) — 98
Կաշառք — 251, 252
Կաշեգործ (դաբաղ) — 168
Կաշկանդված — 110
Կաչաղակ — 232
Կապա — 24
Կապեկ — տե՛ս Կոպեկ
Կապիկ (մեյմուն) — 138, 229
Կասկածամիտ — 75, 76
Կասկածամտություն — 90
Կատակ (հանաք) — 8, 91, 100, 113, 319
Կեղծ կատակ — 113
Կատարել — 195, 313
Կատարված — 171
Կատղած — 281, 284
Կատու — 15, 22, 24, 25, 32, 47, 49, 58, 64, 78, 83, 89, 90, 96, 98, 104, 106, 113, 138, 162, 166, 183, 184, 188, 195, 198, 212, 214, 220, 228, 237, 270, 278, 295, 298, 308, 317, 318, 324, 328
Գեղի կատու — 177
Գող կատու — 75, 89, 291
Կեղծավոր կատու — 291
Հարուստի (խոջի) կատու — 219, 317
Ծուտամեր կատու — 262
Քաղցած (սոված) կատու — 202, 219
Օլորտման (շրջիկ) կատու — 206
Կարգ (եկեղեցական արարողություն) — 99
Կարգվող — 271
Չկարգվող — 271
Կարդացող — 146
Շատ կարդացող — 146
Կարենալ — 98
Կարիճ (կոր) — 22, 73

Կարիք — 101, 112, 157, 196, 200
Կարիքավոր — 157, 205
Կարծիք — 280, 281
Հասարակական կարծիք—280, 281
Կարճ — տե՛ս Կարճահասակ
Կարճահասակ (կարճ) — 77
Կարողություն — 99, 155, 170, 183, 192, 197, 239, 251, 288
Կացին — 98, 184, 196, 204, 226, 232
Կացնի կտրած — 239
Կացնավոր — 239
Կաքավ — 15, 20, 78, 115
Կաքավի ձու — 184, 318
Սարերի կաքավ — 110
Կեղծ — 190
Կեղծավոր — 31
Կեղծել — 103
Կեղտոտ — 151
Կեռաս (գիլաղ) — 317
Կերակուր — 285, 286
Կին (կնիկ) — 67, 68, 166, 204, 249, 251, 259, 267, 269, 270, 271, 279, 280, 288, 291, 302, 313, 321, 327
Կնկան արտասունք — 67
Կնկա բերած մալ — 280
Կնկա բերած փող — 279
Կնկան ֆել (խարդավանք) — 67
Կնոջ մայրական հատկությունն է կարևորը — 181
Անառակ կին — 40
Անզավակ կին — 270
Անզգամ կնիկ — 40
Ամաչող կնիկ — 320
Առաջի կին — 270
Գեշ (տգեղ) կին — 270, 323
Ջարկող — թափող կնիկ—269
Թամբալ կնիկ — 313
Լավ կնիկ — 146, 268, 269
Խելոք կնիկ — 166, 272
Համարոտ (մաքրասեր) կին— 270
Հետին կնիկ — 270
Մազոտ կնիկ — 329
Նախշուն (գեղեցիկ) կնիկ — 323
Պսակովի կնիկ — 263
Սիրուն կին — 270
Վատ կին (փիս կնիկ) — 122, 269
Կինտո — 155
Կիսամահ — 317
Կիսառողջ — 107
Կիսատ — 92
Կիսափոր (քաղցած) — 317
Կիսկատար — 107
Կիսրար (շիրիկ) — 307
Կիրակի — 296
Կիրակմուտ — 110, 295
Կիտար — 315
Կծծի — տե՛ս Ժլատ
Կծծիություն — 101
Կյանք (ումր, ումրր) — 194, 309
Կյանքից հագենալ չի կարելի — 158
Կնարմատ — 327
Վատ կնարմատ — 327
Կնիկ — տե՛ս Կին
Կնքահայր (կնքահար) — 275
Բջի կնքահար — 324
Խաչկնքահայր — 264
Ծուռ ու մուռ կնքահար — 264
Կշտափորիկ — 76
Կողմնակի — 143
Կողմնապահ — 153

Կողոպուտ — 89
Կոնդ — տե՛ս Անդամալույծ
Կոշկակար (մաշակար) — 44, 162, 246
Կոպեկ (կապեկ, քապիկ) — 266, 303
Կոռվոր (ծրի և հարկադիր աշխատանք կատարող) — 185
Կով — 6, 15, 23, 33, 44, 48, 77, 103, 107, 123, 128, 137, 138, 141, 163, 168, 179, 180, 183, 185, 187, 239, 261, 276, 292, 311, 312, 313, 318
  Կովի պոչ — 281
  Աղքատի (քյասիբի) կով — 216, 217
  Ծուռլի-մուռլի կով — 182
  Կաթնատուր կով — 6
  Կարմիր կով — 55
  Կթան կով — 23, 204
  Սարի սովոր կով — 326
  Ստերջ կով — 216, 322
  Սև կով — 110
  Ցռան կով — 222
Կով կթող — 185
Կոտրատվող — տե՛ս Նազկտան
Կորած — 185, 205
Կորեկ — 26, 29, 80, 81, 99, 101, 180, 185, 191, 200, 234, 244, 260, 326
  Կորեկահաց — 11
  Կորկի հոր — 81
  Կորեկի քար — 318
  Կորեկի փշրուկ — 239
  Ջոր կորեկ — 236
Կործանարար — 186
Կորկոտ — 33, 99, 141
  Անու կորկոտ — 100
  Ուտելու կորկոտ — 245
Կորուստ — 185, 309
Կորցնել — 80, 87, 102, 149
Կորցնող — 165
Կորցրած — 190
Կուզ — տե՛ս Ոզնի
Կուզիկ — 19
Կուժ — 99, 197
  Ջրի կուժ — 201
Կուժ շինող — 186
Կուլա — 99
Կուժ ու կուլա — 99
Կուկու — 192, 214
Կույր (քոռ) — 34, 36, 46, 78, 81, 116, 122, 124, 205, 235, 300, 303
Կուշտ — 76, 230
  Կուշտ փոր — 76, 329
Կուտ — 29, 85, 100, 101, 318
Կռան (ուստի կռան) — 247
Կռիվ — 227, 228, 270
  Մարդ ու կնոջ կռիվ — 270
Կռվասեր — 315
Կռունկ — 85
Կտավ — 18
Կտավ գործող — 18
Կտավատ — 129, 137
Կտորավաճառ (բազազ) — 155
Կտրիճ — 189, 315
Կտրուկ — 180
Կրակ — 185, 186, 201, 227, 318, 322
Կրթված — 146
Կրթություն — 146
Կրիա — 15, 16, 55
Կրկնություն — 158, 193
Կրքոտ — 163

Հ

Հագուստ (հալավ) — 288
Հազար — 186
  Հազար կա, որ մեկ չարժե — 186
Հազր ուտող — տե՛ս Ջրիակեր, Պատրաստին վայելող
Հալալ — տե՛ս Արդար, Ազնիվ
Հալածված — 157
  Հալածվածին շատերն են հալածում — 157
Հալապի — տե՛ս Հաղթանդամ
  Հալապի կին — 67
Հալավ—տե՛ս Հագուստ
Հալից ընկած — 161
Հախ — տե՛ս Իրավ, Իրավունք
Հակադիր — 103, 108
Հակառակ — 145
Հակառակորդ — 226, 227
Հաղ — տե՛ս Արդար
Հաղ ասել — տե՛ս Խաղ ասել
Հաղթանդամ (հալապի) — 67
Հաղթահարել — 198
Հաղորդակից դառնալ — 163
Համակերպվել — 83, 88, 188, 235, 236
Համակրանք — 171
Համայնք — 96, 211, 212
Համանման — 100
Համապատասխան — 85, 89, 93—95, 110, 125, 126, 156, 170, 187
Համատեղ — 187, 188
  Համատեղ ջանք — 188
Համատիպ — 110
Համարձակ — 160, 194
Համարում — 97
Համբավ — 96, 113, 194
  Լավ համբավը բարձր է մեծ հարստությունից — 96
Համբերություն — 89, 145, 207
  Ավելորդ համբերությունը անմտություն է — 145
  Նպատակին հասնելու համար պետք է համբերել — 145
Համեմատ — 182
Համեստ — 5, 183
Համետ (փալան) — 71, 80, 329
Համետագործ (փալանդուզ)—329
Համերաշխություն (խաթր)—147, 148, 228
Համոզմունք — 170, 313
Համոզված — 170
Համոզվող — 170, 313
Համր (լալ) — 319
Համրած — տե՛ս Հաշված
Հայ — 111, 255, 319
Հայելի — 8, 29, 30, 46
Հայտնագործում — 88
  Անսպասելի հայտնագործություն — 88
Հայրենիք (վաթան) — 65, 259, 272
Հայր — 189, 229, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 270, 275, 280, 319, 328
  Հոր տուն — 263
  Հորանց (հերանց) տուն—261, 272, 273, 320
  Հորանց (հերանց) — 149, 268
  Հոր անեծք — 264
  Հոր անուն — 263
  Հորե եթում — 266
  Հոր մալ — 264
  Հոր փեշակ — 263
  Հոր փողեր — 264
  Հոր օճախ — 263

Որբի հայր — 324
Վատ հայր — 264
Հանաք — տե՛ս Կատակ
Հանդերձյալ աշխարհ (դիամաթ) — 253, 301
Հանդիպում — 88
Անակնկալ հանդիպում — 88
Հանելուկ (հանք) — 296
Հանկարծակի — 308
Հանձնարարություն — 312
Հանրային հարստություն — 162
Հանցագործ — 89, 154
Հանցանք — 92, 111, 114, 116, 132, 154, 183
Հանք — տե՛ս Հանելուկ
Հաշիվ (հեսաբ) — 152, 172, 186, 245, 267, 287
Հաշված (համրած) — 186
Հաշվենկատ (հաշվով) — 101, 165, 170, 177
Հաշվով — տե՛ս Հաշվենկատ
Հաշտություն (բարիշութեն)—227
Հաջողություն — 94, 130, 131, 154, 315
Հասակ (պոյ) — 77
Հասանելիք — 113
Հասարակական կարծիք — 94
Հասկ (սմբուլ) — 5
Հասկանալ — 201
Հասկացող — 35, 192
Հասկացողություն — 192, 201
Հաստ — 193
Հավ — 9, 14—16, 28, 31, 45, 57, 83, 101. 113, 139, 148, 156, 157, 186, 187, 189, 214, 216, 241, 273, 275, 292, 318—320
Հավի հիվանդություն — 319
Հավի ձագ — 56
Հավի ձու — 319
Հավի փառիկ — 21
Աժան հավ — 5
Աշնան հավ — 291
Ծուռտ հավ — 182
Կոկռացող հավ — 185
Հարուստի հավ — 219
Հարևանի հավ — 128
Նոր հավ — 323
Սև հավ — 202
Հավակնոտ — 14—16, 18
Հավաստիացում — 98
Հավատ — 62, 248, 301
Հավատալ — 156
Ամեն մարդու չի կարելի հավատալ — 156
Հավատարիմ — 186
Հավատափոխ անել (տաճիկցնել) — 99
Հավաքական — 96, 211, 212
Հավաքական ուժ — 96, 211, 212
Հավիտենական — 312
Հավկիթ — տե՛ս Ձու
Ճերմակ հավկիթ — 202
Հավք — 105, 139, 155, 166, 187
Քոռ հավք — 299
Հատկություն — 54—57
Բնածին հատկություններն անփոփոխ են — 55—57
Բնածին հատկություններն անցնում են սերունդներին — 56, 57
Բացասական հատկությունները բնածին չեն — 57
Մարդկային հատկությունները բնածին են — 54—57
Հատուկ — 184
Հատուկ նպատակ — 184

Հատուցում — 159, 160
Հատուցվել — 159, 311
Հարազատ (չիգյար) — 187, 200, 203, 264, 265, 326
Հարազատի (ծնողի) համար զավակները հավասար են— 111
Հարամ —տե՛ս Անարդար, Անազնիվ
Հարբած (սարխոշ) —12, 68, 166, 287
Հարգանք — 161
Հարդ — 101
Հարդաման — տե՛ս Դարմանանոց
Հարևան — 24, 123, 169, 224, 225, 231, 259, 284
Հարևանի հարս — 128
Աղքատ հարևան — 231
Հարուստ հարևան — 224
Հին հարևան — 224
Մոտիկ հարևան — 224
Սրտակից հարևան — 224
Վատ հարևան — 224
Փորձած հարևան — 284
Հարկ (խարջ) — 193, 255
Հարկադրանք — 311
Հարմար — 100
Հարմարվել — 178
Հարմարվող — 42, 189
Հարուստ (ունևոր, շեն) — 113, 114, 152, 187, 219—221, 245, 255, 300
Հարստի աղջիկ — 221
Հարուստի խենթ — 220
Հարուստի խև — 221
Հարուստի խոսք — 221
Հարուստի կատու — 221
Հարուստի հոգի — 319
Հարուստ մարդ — 220
Հարուստի ուժ — 319
Հարստի սուտ — 220
Հարստի տղա — 220
Հարստանալ — 191
Հարստահարություն — 90, 214, 215
Հարստություն (ունեցվածք, դովլաթ) — 93, 152, 173, 197, 219—221, 298, 309, 310, 319
Հարս — 15, 50, 67, 95, 101, 104, 129, 135, 143, 166, 184, 187, 198, 261, 268, 271, 272—274, 280, 315, 319, 327
Հարսիկ — 143
Հարսի հայր — 271
Հարսի մայր — 271
Հարսի սուգ — 271
Հարսի տուն — 113
Հարսի փեշ — 272
Անկեսուր հարսնիկ — 273
Աղջկանք իրենց թաղից դուրս հարսնության չեն տա — 314
Անհամ հարս — 273
Գեշ հարս — 272
Գիժ հարս — 273
Երկան քող հարս — 271
Թամբալ հարս — 273
Խելոք հարս — 166, 272
Համավոր հարս — 101
Մենակ հարս — 212
Նոր հարս — 271, 273
Չմշմակեր (քչակեր) հարս — 271
Պզտիկ հարս — 272
Ջահել հարս — 271
Ջեհեզով հարս — 280
Ջոջ հարս — 272
Սկեսուրից ավելի դախացած

հարս — 315
Փնթի հարս — 271
Հարս ու փեսա — 115
Մի հարսնանի տուն — 272
Հարսնեղբայր — 106
Հարսնություն — 67, 204
Հարսնքուր — 50, 272
Հարսանիք (հարսնիք) — 87, 92, 96, 97, 110, 125, 126, 135, 136, 159, 187, 211, 234, 268, 296, 316
Շան հարսնիք — 106
Հարսանքատուն (հարսնետուն)— 43, 62, 101
Հարսնանալ — 300
Հաց — 28, 252
Ամանաթ հաց — 154, 253
Գարի հաց — 11, 21, 216
Էվել հաց — 173
Թաղա հաց — 313
Կիսած հաց —151
Կտրած հաց — 151, 152
Ուրիշի հաց — 231
Ցամաք հաց — 142
Ցորեն հաց — 21, 113
Փոխ հաց — 280
Հաց ուտող — 319
Հարամ հաց ուտող — 319
Հացարար — տե՛ս Հացթուխ
Հացթուխ (հացարար, ֆուռունճի) — 246, 247
Հեզ — 153
Հեծյալ — տե՛ս Ձիավոր
Հեղինակություն — 117
Հեղուկ — 285
Հեշտ — 131
Հեշտ վաստակը կայուն չի — 131
Հեռանկար — 199
Հեռավոր — 127
Հեռավոր խաչ — 127
Հեռավոր սուրբ — 127
Հեռատես — 7, 154, 171
Հեսաբ — տե՛ս Հաշիվ
Հետ առնել — 87
Հետապնդող — 102
Հետաձգել — 133, 134
Գործը չպետք է հետաձգել — 133, 134
Հետամնաց — 167
Հետապնդություն — 102
Հետաքրքրություն — 103, 108, 113, 187
Հետևանք — 82, 108, 109, 113, 114, 159, 161, 184, 200, 206, 308
Հետին — 149, 150
Հետին և առաջին — 149, 150
Հետիոտն (փիադա, ֆիադա) — 18, 207
Հերոսություն — 108, 315
Հեքիաթ — 320, 321
Հեքիմ — տե՛ս Բժիշկ
Հիասթափություն — 81, 90, 91, 310
Հիմար (սարսաղ) — 11, 95, 110, 314
Հիմնական — 82, 98, 167
Հիմնավոր — 182, 189
Հին — 101
Հին ու նոր — 101
Հիշատակ (զավակ) — 261
Չար հիշատակ (չար զավակ) — 261
Հիվանդ — 188, 289, 290, 315
Հիվանդ պահել — 315
Հիվանդի տեր — 289
Հիվանդապահ — 315

Հիվանդոտ (լոռա) — 290
Հիվանդություն — 289, 290
Երկար հիվանդություն — 290
Հղի (ծանր ոտով) — 291
Հմուտ — 200
Հյուսն (դյուրգար) — 245
Հյուր (ղոնաղ) — 133, 139, 187, 278, 279, 292, 308, 310, 312, 320, 325
Աներես հյուր — 312
Անժամանակ հյուր — 133
Անհրավիրել հյուր — 278
Անհյուրընկալ — 312
Հյուրանոց (ղոնաղխանա) —225, 279
Հյուրասիրություն — 278, 279
Հնազանդ — 186
Հնարագետ — 9, 10, 170
Հնարամտություն — 153
Միակողմանի հնարամտություն — 153
Հնարավորություն — 96, 101, 193
Հնձվոր — 178
Հոգևոր պահանջներ — 98, 100
Հոգեվիճակ — 177
Հոգի — 96, 145, 248, 260, 289, 301, 322
Հոգու հաց (հարկ) — 88, 125, 126, 187
Հոգս — 61, 84, 149, 150, 155
Հոխորտանք — 192
Հոխորտացող — 192
Հող — 152, 307
Ածովի հող — 152
Բոլոր բարիքների աղբյուրը հողն է (երկրագործությունը) — 307
Հողագործ (ռանչպար) — 244
Հոպոպ — 46
Հովիվ (չոբան) — 25, 69, 163, 190, 200, 328
Հովվի մահակ (չոբանի դագանակ) — 149
Հոտ (սուրու) — 164, 217, 222
Հոտաղ — 244
Հորաքույր (հորքուր) — 264, 275
Հորդոր — 175
Ջուր հորդոր (խրատ) — 175
Հորեղբայր (հորոխպեր) — 264
Հորթ — 15, 68, 90, 101, 188, 201, 239, 261
Հորթիկ — 29
Տան հորթիկ — 203
Քոսոտ հորթ (դանա) — 222
Հորթարած — 232
Հորիկ (գութանի լծերից առաջինը) — 58
Հորսելի (ֆորսլի) — 194, 322
Հոր փորող — 123
Ուրիշի հոր փորող — 123
Հուլունք — 65
Ծակ հուլունք — 65
Հուղարկավորության հանդես (մահենիք) — 125
Հում կաթնակեր — տե՛ս Երախտամոռ
Հույս (ումուդ, ումեդ, ումիդ) — 84, 99, 114, 115, 170, 176, 188
Սին հույս — 81
Հունից դուրս եկած — 171
Հուսահատություն — 185
Հուսահատվածին խրատը չի օգնի — 185
Հպարտ — 19, 315
Հսկողություն — 198
Հրապարակ (մեյդան) — 268
Հրաժարվել — 107, 171

Հրացան (թվանք) — 179, 248, 315
Դատարկ հրացան (դատարկ թվանք) — 310
Հրեշտակ — 103, 183
Անփորձ հրեշտակ — 283
Քոռ հրեշտակ — 95
Հրդեհ (յանղուն) — 212

Ձ

Ձագ — 153, 252, 287
Ձախողակ — 308
Ձախողել — 96
Ձախորդություն — 74, 167
Ձավար — 79, 101, 213, 281
Տանու ձավար — 100
Ձգձգվող — 201
Ձեռնաբաց — տե՛ս Անտնտես, Շռայլող
Ձեռներեց — 183, 191, 206
Ձև — 90, 92, 116
Ձև և բովանդակություն — 90, 92, 116
Ձևի և բովանդակության հակասություն — 96, 106, 116
Ձևամոլ — 117
Ձևացող — 108
Անմեղ ձևացող — 108
Ձի — 6—8, 16, 20, 29, 32, 42, 45, 63, 99, 102, 129, 137, 139, 156, 172, 177, 178, 189, 200, 214, 230, 241, 291, 298, 308, 314, 315, 316, 320, 328
Լավ ձին քաշորդու (հերոսի, հեծյալի) երազանքն է — 178, 315
Ձիու բազար — 233
Ձիու թովլա (ախոռ) — 230
Ձիու պոչ — 316
Ձիու քերիչ (ղաշավի) — 75, 102
Ամանաթ (ի պահ տրված) ձի — 141
Արաբստանի ձի (արաբական նժույգ) — 8
Բոզ (գորշագույն ձի — 163
Բորոտ ձի — 102
Գլխապինդ ձի — 167
Գյահկիր (եռամնաց) ձի — 167
Գովական ձի — 168
Լագլագի ձի — 297
Լավ (աղեկ) ձի — 125, 291, 315
Յորղա ձի — 323
Նալբանդի (պայտառ) ձի — 323
Որձ (այղր) ձի — 331
Ջփորձած ձի — 283
Պղտիկ ձի — 126
Վազող ձի — 203
Վատ ձի — 125, 291
Փեշքաշ (ընծայված) ձի — 205
Քեհլան ձի (նժույգ) — 56
Քոսոտ ձի — 206
Ձիաբեռ — 204
Ձիավոր — 18, 42, 178, 189, 207, 216
Ձիթապտուղ (զեյթին) — 156
Ձմեռ — 242
Ձմերուկ — 102, 121, 140, 163, 199, 320
Փտած ձմերուկ — 262
Ձու — 16, 102, 202
Երկաթե ձու — 16
Կարմիր ձու — 123
Կոտրած ձու — 151

Ղոչ ձու (հավկիթ) — 102
Ձութ — 202
Սև ձութ — 202
Ձուկ — 42, 101, 102, 126, 144, 147, 178, 189, 190, 192, 194, 234, 237, 262, 291, 320, 330
Ձուկ բռնող — 189, 237
Իշխան ձուկ — 286
Ձուկը ծովում — 136
Մեծ ջրի ձուկ — 322
Ձրի (փեշքաշ) — 205
Ձրիակեր — 36, 37

Ղ

Ղազի (հոգևոր պաշտոնյա, դատավոր) — 102
Ղալպ — տե՛ս Կեղծ
Ղանիաթ — տե՛ս Եռանդ
Ղատի — տե՛ս Դատավոր
Ղարավաշ — տե՛ս Ծառա, Աղախին
Ղարիբ — տե՛ս Պանդուխտ
Ղարիբ մարդ — 222
Ղարիբի գերեզման — 222
Ղարիբի հալ — 222
Ղարիբի հաց — 222
Ղարիբի տեղ — 222
Ղարիբություն — 222
Ղիտր — տե՛ս Լիտր
Ղոնաղ (ղոնախ) — տե՛ս Հյուր
Անկոչ ղոնաղ — 308
Աստծու ղոնաղ — 313
Ղոնաղխանա — տե՛ս Հյուրանոց
Ղոչ — տե՛ս Խոյ
Լավ ղոչ — 315
Ղոչի գլուխ — 170
Ղորդ — տե՛ս Ճշմարիտ, Ճիշտ
Ղուլ — տե՛ս Ստրուկ
Ղումաշ (ընտիր կերպաս) — 102
Ղսա — տե՛ս Ջրույց
Ղսմաթ — տե՛ս Բախտ

Ճ

Ճաթ — տե՛ս Կորեկահաց
Քարթու ճաթ (հին կորեկահաց) — 11
Ճակ (զենք, զինական պարագաներ) — 23
Ճակատագիր — 96, 198, 297, 298
Ճաղատ (քաչալ, քյալ) — 17, 116, 124, 139, 205, 298, 330
Ճանաչել — 197
Ճանաչող — 310
Ճանապարհորդ (ճամբորդ)—190, 237
Ճանճ — 26, 79, 139, 146, 190, 214, 223, 290, 310
Ճանճի գլուխ — 315
Ճաշակ — 65, 98
Ամեն մարդ իր ճաշակն ունի — 156
Ամեն մարդ իր ճաշակով է առաջնորդվում — 98
Ճար (հնարք, միջոց) — 195
Ճար — տե՛ս Դեղ
Ճարպիկ — 9, 10, 87, 88, 116, 170, 199
Ճիճու (ճըճու) — 214, 227, 320
Ճիշտ — տե՛ս Ճշմարիտ
Ճլերք — տե՛ս Թոքախտ
Ճղղան — տե՛ս Աղմկարար
Ճյուղ — 316
Ճնճղուկ (ճընճուղ) — 7, 43, 58, 191, 216, 295, 313

Ճնճղկան (ճնճղուկի) անեծք — 295
Ճշմարիտ (շիտակ, ղորդ) — 8, 41, 85, 176, 299, 313
  Ճշմարիտ (շիտակ, դուզ) խոսք 176
Ճշմարտախոս — 7, 8
Ճշմարտախոսություն — 8
Ճշմարտացի — 153
Ճշմարտություն — 41, 85
Ճուտ — 54, 101, 112, 150, 191, 261, 263
Ճրագ — 45, 65

Մ

Մալ — տե՛ս Շարժական գույք, Ունեցվածք, Տավար, Ապրանք
  Մալ առնող — 252
  Մալ ծախող — 252
  Աշխարհքի մալ — 95
  Գալած (եկուկի) մալ — 310
Մալատեր (մալի տեր) — 252, 323
Մախաթ — 102, 159, 282, 324
Մածուն — 142, 283
  Անփորձ մածուն — 283
Մահ — 61, 63, 64, 101, 115, 191
  Մահի տարի — 63
  Մահից վախեցող — 64
  Անուշ մահիկ — 290
  Դավթա մահ — 63
Մահենիք — տե՛ս Հուղարկավորության հանդես
Մահանա — տե՛ս Պատրվակ
Մահտեսի (հաջի) — 154, 200
Մաղ — 92
Մաճ — 320
Մայա — տե՛ս Դրամագլուխ
Մայիս — 212
Մայր — 145, 252, 259, 260—264, 266, 267, 270, 275, 287, 289, 319, 325, 328
  Մոր անեծք — 263
  Մոր անուն — 263
  Մոր բախտ — 323
  Մոր գոված — 262
  Մորե եթում — 266
  Մոր օրհնանք — 263
  Աղջիկ ունեցող մայր — 66
  Ծննդկան մայր — 86
Մայրի (շամ) — 112, 141
Մանանեխ — 144
Մանգաղ — 103, 191, 255, 321
Մանգղվոր — 191, 321
Ման եկող — 104, 284
  Դռնե-դուռ ման եկող — 104
  Շատ ման եկող — 104, 284
Մանի (ժող. երգի տեսակ) — 107
Մանիշակ — 56, 176, 242, 323
Մաշտոց — 303
Մաս — 112, 169
  Մաս և ամբողջ — 112, 169
Մասխարա — տե՛ս Ծաղր
Մասխարա գցող — տե՛ս Ծաղրող
Մասնագետ (վարպետ) — 87, 162
  Լավ մասնագետ — 178
  Շնորհքով մասնագետ (վարպետ) — 178
Մասնագիտություն (վարպետություն) — 185, 202
Մասնակցել — 90
Մասուր — 321
Մատաղ — 88, 153, 180, 188, 192
Մարագ — 310, տե՛ս նաև Դարմանանոց
Մարգագետին (չայիր) — 48
Մարգարե — 191

Մարդ — 27, 96, 103, 156, 190, 203, 204, 283, 284, 297
  Անբախտ մարդ — 297
  Անմաղ մարդ (տղամարդ) — 329
  Անոթի մարդ — 236
  Լավ մարդ — 153, 292
  Կեղծ (ղալպ) մարդ — 190
  Կոտր ընկած մարդ — 241
  Հասարակ մարդ — 205
  Ջփործած մարդ — 283, 284
  Փիս մարդ — 27, 315
Մարդ (ամուսին) — 268
  Մարդի շվաք — 268
Մարդասպան — 192
Մարդկություն — 194
Մարիֆաթ — տե՛ս Շնորհք
Մարմանդ գետ — տե՛ս Վտանգավոր
Մարմնական — 102
Մարմնական և հոգեկան — 102
Մարտիրոսություն — 145
  Իշի մարտիրոսություն — 145
Մաքի — 126, 192, 203, 252
Մաքրասեր — 151
Մաքրասիրություն — 151
Մաքրություն — 151, 153
Մելիք — 311
Մեծախոս — 17—19
Մեծամիտ — 18, 19
Մեղավոր — 11, 75, 158, 184, 322
  Միտքը մեղավոր — 159
Մեծ (չոչ) — 109, 114, 178, 185, 276, 277
  Մեծ գործ — 190, 192
  Մեծի խոսք — 277
  Մեծ կարիք — 204
  Մեծ ուժ — 161
  Մեծ ունեցվածք — 190
  Մեծ պահանջ — 204
  Մեծի հեռանկար — 103
  Մեծի հնարավորություն — 103
  Մեծին միտվել — 91
  Հարգանք մեծի — 276, 277
Մեծամիտ — 203, 314
Մեծամտություն — 203, 314
Մեծավոր — 85, 254
Մեծարանք — 99, 181
  Անարժանի մեծարանք — 86
  Անհամապատասխան մեծարանք — 89
  Արժանավորի մեծարանք — 181
  Արհեստական մեծարանք — 115
  Ուշացած մեծարանք — 115
Մեկ (անհատ) — 86, 103, 143, 189
Մեկի կատարածը մյուսին վերագրել — 189
Մեկի միջոցով մյուսին ակնարկել — 143
Մեկի փոխարեն մյուսին գնահատել (գովել) — 189
Մեկի միջոցով մյուսին խրատել — 143
Մեկի միջոցով մյուսին հանդիմանել — 143
Մեկի փոխարեն մյուսը տուժի — 116
Մեկից (մերձավորից) առնել, մյուսին տալ — 86
Մեկուսանալ — 85, 107
Մեկուսի — 107
Մեղադրել — 90, 99
Մեղայի գալ — 83
Մեղավոր — 87, 89, 106, 132, 167

Մունջ մեղավոր — 85
Մեղու (մեղրաճանճ) — 36, 37, 192
Մեղր ծախող — 193
Մեղք — 103, 132, 156, 159, 176, 198, 251, 259
Մեյդան — տե՛ս Հրապարակ
Մեյխանա — տե՛ս Գինետուն
Մենակություն — 212
Մեջ ընկնել — 107
Ամեն բանի մեջ ընկնել — 107
Մեջընկան (անգլուխ սամի, անլվա գդալ, անպոչ գդալ, կոտրած գդալ) — 50, 84, 87
Մեռած — 186
Մեռել — 158
Անտիրական մեռել — 158
Մեռելոտուն — 62, 268
Մեռոն — 275, 307
Մետաքսագործ (շարբաբ) — 21
Մերանք (մարանք) — 149, 273
Մերժում — 204
Մերժելը խնդրելուց ավելի դժվար է — 204
Մերձավոր — 163
Մթություն — 166
Մժղուկ — 114
Միայնակ — 212
Միանման — 95
Միևնույն — 115, 186
Միևնույն արժեքի — 186
Մին ու ճար — 104
Միջակ — 107
Միջակություն — 107
Միջամտություն — 84, 85, 188
Միջավայր — 83, 103, 167, 200, 233—235
Անհամապատասխան միջավայր — 154
Լավ միջավայր — 167
Խորթ միջավայր — 171
Հարազատ միջավայր — 155, 177
Վատ միջավայր — 167
Միտումնավոր — 153
Միտք — 97, 194
Միր — տե՛ս Ամիրա
Միրազ — տե՛ս Ժառանգություն
Միրգ (մեյվա) — 178
Մխիթարանք — 81
Ինքնամխիթարանք — 81
Սին մխիթարանք — 81
Մկրատ — 18
Մնայուն — 201
Մնացած — 82
Մնջիկ-մնջիկ — տե՛ս Անաղմուկ-վտանգավոր, Տակեվանց
Մշակ (սարակ) — 157, 191, 322
Մշեցի — 104, 292
Մողի (մողիկ) — 40, 57, 179, 185, 214
Գիժ (խելառ) մողի — 160, 180
Պառվու մողիկ — 211
Ցռան մողի — 222
Քոսոտ մողի — 222
Մոլախոտ (գիվան) — 121
Մոլլա — 303, 313
Մոլլի կտուր — 313
Մոլլի փոր — 303
Մոշ — 47
Մոռանալ — 85, 101, 188
Հեռանալ, բայց չմոռանալ — 188
Մեկին տեսնելով՝ մյուսին մոռանալ — 101
Մոռացված — 188, 238
Հեռացածը մոռացվում է — 238

Մոռացության տալ (անտեսել) — 102, 115
Մոտեցում — 155
Ամեն բանի նույն մոտեցումը չեն ունենա — 155
Մորաքույր (մորքուր) — 175,
Մորթեգործ (քուրքճի) — 15
Մույք — տե՛ս Անշարժ գույք
Գետատար մույք — 272
Մուխսի (մահտեսի) — 87
Մուկ — 14—17, 21, 24, 42, 78, 79, 81, 90, 104, 105, 183, 184, 188, 195, 202, 216, 220, 223, 234, 237, 308, 318
Մկան խելք — 77
Մկան ճուտ — 222
Մկան շեռ — 195
Մկների քանդած — 161
Անճրկի մուկ — 236
Ճարպիկ մուկ — 17
Քոռ մուկ — 206
Մունջ — 287
Մնջի լեզու — 195
Մուշկ — 65
Մուրազ (նպատակ, փափագ) — 191, 315
Մուրացածո — 175
Մուֆտի (կրոնական դատավոր) — 102
Մսագործ (ղասաբ) — 25, 246
Մսագործարան (ղասաբխանա) — 23, 79
Մսխալ — 289
Մտադրաղվածություն (խիալ) — 205
Մտածել — 181
Ասելուց առաջ պետք է լավ մտածել — 181
Մտահոգություն — 104, 113, 186
Մտահոգվել — 113, 186
Մտերիմ (դոստ) — 312, 329
Մտերմություն — 170, 312
Մրջյուն — 195
Մրջման (մրջյունի) բուն — 195

Յ

Յաղ — տե՛ս Օտար
Յալանչի — տե՛ս Խաբեբա, Ստախոս
Յանղուն — տե՛ս Հրդեհ
Յար — տե՛ս Սիրած
Յարա — տե՛ս Վերք
Արճիճի յարա — 239
Յարան — տե՛ս Ընկեր
Յափնջի — 7
Յուղ (եղ) — 151, 163, 309
Յուրային (մոտիկ, նման) — 104, 199, 203, 232

Ն

Նազկտան — 52, 53
Նալբանդ — տե՛ս Պայտառ
Նախադրյալ — 159, 185, 200, 203
Ամեն բանի համար նախադրյալ է պետք — 159, 185, 200, 203
Նախազգալ — կռահել — 98
Նախաձեռնություն — 86, 308
Նախանշան — 148, 154
Նախապաշարում — 295—297
Նախապատրաստություն — 109, 113, 136, 160, 162, 185, 313
Նախասիրություն — 167, 190
Նախատել — 174
Նախատեսել — 84

Նախիր — 10, 34, 35, 58, 105, 222, 234, 323
  Գեղի նախիր — 211
Նախրարած (նախրչի) — 34, 94, 232, 323
Նահատակ — 325
Նամարդ — տե՛ս Տմարդի
Նամուս — տե՛ս Պատիվ
Նաչար — տե՛ս Խեղճ
Նապաստակ (լապստրակ) — 84, 140, 160, 166
Նավ (գեմի) — 87
Նավակատիկ — 100
Նավավար (գեմչի) — 87
Նավին (նավ) — 87
Նաքաղ — տե՛ս Ջարկամ
Նեղ — 288
  Նեղ դրություն (վիճակ) — 96
  Նեղ օր — 115, 323
Նեղանալ — 85
Նեղել — 74
Նեղն ընկած — 307
Նեղություն — 105, 162, 168
Նեղվել — 85
Նենգ — 81
Ներ — 58, 274
Ներկա — 173
Ներքին — 87, 194, 197, 315
  Ներքին և արտաքին — 87, 194, 197, 315
Ներքուստ — 84, 96, 182, 311
Նիաթ — տե՛ս Կախարդանք
Նիզակ (մզրախ) — 19, 193, 282
Նիրանք — 104
Նիրուկ — 143
Նհաղ (անարդար) — 100
Նհախ — տե՛ս Նհաղ, անիրավ
Նմաններ — 88, 101, 182, 186, 189, 190, 231, 232
  Նմանները հասկանում են իրար — 231, 232
  Նմանները մտերիմ են լինում 92, 100, 101
  Նմանները պաշտպանում են իրար — 101
Նմանություն — 84, 112, 163, 167
Նշտար — 240
Նոխուդ — 71
Նոր (թարմ) — 174
Նորելուկ — 173
Նորեկ — 90, 91
Նոքար — տե՛ս Ծառա
Նուկի (ծանր. չափ) — 13, 40
Նուշ — 47, 105, 115, 154
Նուռ — 185
  Կտրած նուռ — 185
Նպատակ — 164, 190, 195
  Լավ նպատակ — 164
Նվեր — 163
Նվիրաբերություն — 88, 163

Շ

Շաբաթ — 115
Շաբաշ — 229
Շագանակ (քաստանա) — 15
Շալ — 267
  Պաղտատի շալ (ընտիր կտոր) — 267
Շալկվոր — 197
Շահ — 107, 156, 186, 252, 254
  Ամեն մարդ մտածում է իր շահի մասին — 156
Շահագործում — 214, 215
Շահագործվող — 92
Շահագրգռություն — 200
Շահախնդրություն — 86, 109
Շահամոլ — տե՛ս Շահասեր

Շահասեր — 23—26, 101
Շահի (5 կոպ.) — 18, 49, 303
Շաղակրատ — տե՛ս Շատախոս
Շաղգամ — 105
Շաշ — տե՛ս Խենթ
Շառ — տե՛ս Պատուհաս
  Օրվա շառ — 295
Շատ — 94, 98, 100, 140, 196, 197, 331
Շատազրույց — տե՛ս Շատախոս
Շատախոս (շատազրույց) — 53, 61
Շատախոսություն — 97
Շատախցի — 292
Շատակեր — տե՛ս Որկրամոլ
Շատեր — 171, 193, 196, 206
  Երբ շատերն են անտեղի խառնվում գործին — 171, 193, 206
Շատվոր — 196, 324
  Շատվորով աշխատելն է լավ, քչվորով՝ վայելելը — 196
Շարական — 173
Շարժում — 167
  Շարժում բանը չի փչանա — 167
Շարյաթ — տե՛ս Օրենք
Շեկ մարդ — 324
Շեղվել — 190
  Ճիշտ ուղուց շեղվողը տուժում է — 190
Շեն — 194, 220, 221, տե՛ս նաև Հարուստ
Շեն (հարուստ) տուն — 194, 220, 324
  Շեն տան աղջիկ — 219
  Շեն տան հարս — 219
  Շեն տան տանտիկին — 219
  Շեն տան տղա — 219
Շենություն — 244
Շերամ — 106
Շերեփ — 101
Շիթառ (դիվահար, խենթուկ) — 98, 281
Շիլ (շիլդի) — 46, 122, 315
Շիլդի — տե՛ս Շիլ
Շինական — 245, 291
Շիպ — 10
Շիրաշխանա — տե՛ս Գինեվաճառանոց
Շիրիկ — տե՛ս Կիսրար
Շլանալ — 310
  Գովեստից շլանալ (գայթակղվել) — 310
Շլոր — 228, 331
  Շլորի շեմ — 106
Շյուղ — 324
Շնորհք (մարիֆաթ) — 95, 177, 192, 196, 205
  Շնորհքը ձեռք բերովի չէ — 192
  Շնորհքն ամենքին չի տրված — 82
  Ամենքին միևնույն շնորհքը չի տրված — 154
Շոխե — տե՛ս Շողոքորթ
Շողոմքոր — տե՛ս Շողոքորթ
Շողոքորթ (շողոմքոր, շոխե)—31
Շոր — 117, 288
  Հաճախակի շորերը փոխող— 117
Շուկա (բազար) — 192, 241
Շուն — 7, 9, 17, 22, 23, 31, 37, 39, 42, 49, 50, 53, 55—58, 70, 71, 79, 86, 89, 91, 93, 96, 105—107, 142, 143, 145, 148, 149, 162, 168, 173, 187, 189, 195—198, 203, 212, 220, 224,

228, 233, 234, 242, 248, 253, 263, 274, 278, 291, 308, 327
Շան ատամ — 323
Շան բախտ — 298
Շան բերան — 251, 323
Շան լակոտ — 323
Շան կաղալ — 324
Շան կերակուր — 286
Շան հաչոց — 323
Շան հավատարմություն —291
Շան շնթոց (պառկելու տեղ) — 329
Շան պոչ — 55, 56
Շան ռաստ գալ — 324
Շան տիկ — 90
Շան տիրասիրություն — 291
Շան քիթ — 323
Ատամները թափած շուն—161
Բրդի շուն — 84
Գելխեղդ շուն — 164
Գեղի շուն — 245
Գող շուն — 75
Դռան շուն — 277, 321
Լակոտ (շան ձագ) — 195
Լավ շուն — 291
Կատաղած շուն — 183
Կծան (խածան) շուն — 179, 185
Հաչան շուն — 53, 251
Հարևանի շուն — 225
Մածուն ուտող շուն — 321
Մահլի (թաղի) շուն — 103
Ոսկոր բերող շուն — 199, 284
Ջալ շուն — 325
Պառավ շուն — 325
Պառկած շուն — 200
Սոված (անօթի) շուն — 219, 281, 329
Սպիտակ շուն — 202
Սև շուն — 55, 57, 202
Քոռ շուն — 324
Քոսոտ շուն — 331
Շնահոտ — 196
Շնության գնացող — 125
Շուխունց հարս — 104
Շուշպար — 237
Շուշտակ (գլխաշոր) — 98
Շուտ — 198
Շռայլել — 106
Շռայլող — 49, 50, 109
Շվոտ — 296
Շտապել — 109, 137, 138
Շտապելը վնաս է —137, 138
Շտապող (վռազող) — 137, 138, 203
Շտապողականություն — 203
Շփացած — 21, 22
Շփոթել — 90
Շփոթեցնել — 116
Շփոթվել — 91, 315

Ո

Ոգևորություն — 114, 203
Ոզնի (կոզնի, կուզ) — 46, 99, 229, 285, 324
Ողորմելի — 117
Ողորմող — 124
Ողորմություն — 198
Ողջ (սաղ) — 201
Ոճրագործ — 192
Ոճրագործություն — 192
Ոչխար — 26, 35, 45, 52, 53, 83, 126, 145, 156, 163, 164, 171, 192, 195, 198, 212, 217, 232, 284, 307, 311, 315, 322, 324
Ոչխարի թոք (ջիգյար) — 328
Ոչխարի սուրու (հոտ) — 107

Անտեր ոչխար — 158, 212
Կաթնով ոչխար — 183
Համրած ոչխար — 186
Որձ ոչխար — 200
Ոսկերիչ — 199
Ոսկե լագան (կոնք) — 94
Ոսկե (օսկի, զառ) — 17, 71, 72, 165, 170, 198, 199, 244, 251, 265, 327
Դլուզ ոսկի — 302
Ջոդ (մաքուր) ոսկի — 171
Խալիս (անխառն) ոսկի—284
Ոտավոր — 189, 216
Ոտքով ընկնող — 240
Որակ — 92, 100, 192, 194
Որակը գերադասելի է քանակից — 192, 194
Կարևորը որակն է և ոչ գինը — 100
Նույն որակի բաներ — 92
Որբ (եթում, եթիմ) — 265, 266, 311
Որբ տղա — 266
Որբի օրոցք — 266
Որբևայրի — 271
Որդ — 227, 260
Անուշ որդ (օրթունք) — 260
Փետի որդ — 226
Որդի (տղա, լաճ) — 229, 259—264, 267, 270, 319, 320, 331
Որդու հայց — 268
Ազիզ որդի — 296
Անառակ որդի — 261
Անորդի — 260
Բարի որդի — 260
Հասկացող որդի — 264
Որկրամոլ — 51, 52
Որկրամոլություն — 51, 52
Որս (նեճիր) — 112, 163, 234
Որսորդ (որսկան) — 178, 248, 315

ՈՒ

Ուզող — 204
Ուժ — 139, 147, 148
Ուժը միշտ չի կարող ներգործել — 148
Կամավոր չանողին ուժով են անել տալիս — 147, 148
Համերաշխության հետ ուժ էլ է պետք — 148
Ուժի համեմատ պետք է շարժվել (գործել) — 139
Ուժից վեր (բարձր) գործ (բան) — 87, 105, 139, 159, 189, 204, 308
Ուժեղ — 91, 102, 103, 163, 184, 189, 192, 193, 199, 201, 230
Ուլ (ուլիկ,) — 95, 107, 116, 126, 145, 204, 261, 295
Ուխտ — 242
Ուխտ գնալ — 324
Մուղնու ուխտ — 242
Ուղղամտություն — 160
Ուղղամտությունը գովելի է— 160
Ուղտ — 7, 13, 14, 16, 21, 34, 49, 53, 63, 80, 89, 96, 107, 114, 131, 155, 168, 169, 204, 227, 230, 251, 272, 308, 311, 324, 331
Ուղտի խաղ — 114
Ուղտի ձագ (քոշագ, գյոզակ) — 80, 114, 230, 250
Ուղտի պոչ — 114, 152
Ուղտապան (դավաչի) — 168
Ումր (ումբր) — տե՛ս Կյանք

Ումիկ — տե՛ս Հույս
Ումիկ տվող — 266
Ումուդ — տե՛ս Հույս
Ունակություն — 157
Ունակության համեմատ պետք է պահանջել — 157
Ունևոր — 100, 167, 168, 187, 219—221, տե՛ս նաև Հարուստ
Ունեցող — 98, 153, 163
Ունեցվածք (մալ, դովլաթ) — 13, 103, 116, 161, 162, 170, 177, 181, 205, 214, 221, 253, 307, 309
Ունեցվածք — տե՛ս Հարստություն, Կարողություն
Ուշադրություն — 162
Ուշացած — 90, 134—136, 187, 312
Ուշացած գնահատություն — 135
Ուշացած գործ (բան) — 90, 134—136, 187, 312
Ուշացած օգնություն — 136
Ուշիմություն — 162
Պետք է ուշիմ (աչքաբաց) լինել — 162
Ուռի (ուռենի, ուռի ծառ, հոռի)— 65, 71, 86, 205, 324
Ուսում — 146, 325
Ուսումը մեծ հարստություն է —146
Ուտելիք — 285
Ուտող — 215
Ուտող—ուրացող — տե՛ս Երախտամոռ
Ուրագ — 23, 232
Ուրախություն — 61, 62, 83, 107, 196
Ուրացող — տե՛ս Երախտամոռ
Ուրբաթ — 115
Ուրիշի (օտարի) — 44—46, 82, 102, 104, 112, 162, 171, 177, 198, 205
Ուրիշի ատամի ժանգ — 325
Ուրիշի աբածով պարծենալ — 101
Ուրիշի դուռ — 309
Ուրիշի դրության մեջ չմտնել — 230
Ուրիշի կնիկ — 128
Ուրիշի մեռել — 231
Ուրիշի միջոցով գործ տեսնել (կատարել) — 94, 95, 141, 187
Ուրիշի ունեցածը քեզ համար անօգուտ է — 140—142, 154, 171
Ուրիշի վրա չպետք է հույս դնել—90, 99, 140—142, 192, 309, 313
Ուրիշի փոխարեն նեղվել — 113
Ուրիշի փորձից խրատվել — — 163
Ուրիշին դիմել — 188
Ուրիշին օգնելու համար ինքդ պետք է ուժեղ — 174, 205
Իրեն հոգսը թողած ուրիշինը հոգալ — 44, 45
Ուրիշի — տե՛ս Օտարի
Ուրուր — 214

Չ

Չալաբի — տե՛ս Չարմիկ
Չալավան (պարի տեսակ) — 237
Չախչախ (ջրաղացի մաս) — 80

Չաղկալ — 164, 178, 331
Չաղություն — 154
Չաղությունը (գիրություն) վնասակար է առողջության համար — 154
Չամ — տե՛ս Մայրի
Չամիչ — 134, 141, 147, 199, 268
Չաշխատող — 157
Չաշխատողը ուրիշի կատարած աշխատանքի դժվարությունը չի հասկանա — 157
Չաչանակ — տե՛ս Ճատախոս, Ճաղակրատ
Չար — 48, 107, 108, 110, 152, 165, 166, 168, 169, 184, 185, 195, 196, 197, 198, 201, 202, 206
Չար լեզու — 325
Չարը միշտ հավատարիմ է իր բնությանը — 152
Չարը հեշտությամբ չի վերանում — 197
Չարը երբ չափն անց է կացնում, պետք է ոչնչացնել—198
Չարի իշխանությունը երկարատև չէ — 197, 202
Չարի ճարտար — 325
Չարին մինչև լավ չխրատես, խելքի չի գա — 169
Չարից հեռու պետք է մնալ— 201
Չարն ու բարին հակոտնյա ուժեր են — 108
Չարաշահող — 198
Չարդարացնել սպասելիքը — 89
Չարիք — 97, 107, 117, 147, 161, 162, 176, 186, 192, 195, 206
Չարիքն արմատից պետք է վերացնել — 144, 174, 183
Չարիքը պետք է կանխել — 175, 206, 207
Չարիքն ստանում է իր արժանի պատիժը (հատուցումը)— 121—125, 309
Չարիքից պետք է հեռու մնալ — 192
Չարկամ (նաքազ) — 123, 244
Չարություն — 111
Ներքին չարություն — 111
Չարչի — 199
Քոռ չարչի — 116
Չափ — 159, 193
Ամեն բան իր չափն ունի — 138—140, 159, 193
Չափից ավելին վնասակար է — 138, 139
Չափազանցություն — 96
Չափանիշ — 154, 155
Ամեն բանի միևնույն չափանիշով չի կարելի մոտենալ — 155
Չափավոր — 114, 138—140, 178
Չափ ու չվան — 178
Չբավարարվող — 87, 92, 105
Չբողոքողին աննկատ են թողնում — 199
Չգործածվող — 157, 168
Չգործածվող առարկան փչանում է — 157, 168
Չեղած տեղից քիչն էլ մեծ արժեք է ստանում — 189
Չընկրկող — 184
Չիմացածին խառնվել — 87
Չիմացող — տե՛ս Անհասկացող
Չիր — 135
Չիր ու չամիչ — 227

Չիրքին — տե՛ս Տգեղ
Չլինելիք — 91, 106, 151, 152
  Չլինելիք տեղում բան փրնտրել — 106
Չլող — տե՛ս Անհասկացող
Չխառնվել — 58
Չկամ — 48, 199
Չհաս — 199
Չհասկացող — 90
Չհավան — 19
Չհավանել — 116
Չհրաժարվել — 107
Չնախապատրաստված — 113
Չներդաշնակող — 102
Չնչին — 102, 109, 146, 153, 179, 194, 196
  Չնչին բան — 109, 146, 179, 194
  Չնչին միջոց (հասույթ, եկամուտ, սնունդ) — 102, 153
  Չնչին ուժ — 109
Չշտապող — 138
  Չշտապողը հաջողություն կունենա — 138
Չոկան (թմբուկի, դհոլի թակիչ փայտը) — 229
Չունևոր — 193, 221
Չունեցող — 205
Չպլաղ — տե՛ս Տկլոր
Չնվազել — 114
Չտես — 58, 163, 307
Չքավոր — 83
Չքմեղ ձևանալ — 88, 105, 111

Պ

Պազար — տե՛ս Սակարկություն
Պակասամիտ — 13, 185
Պակասավոր—94, 181, 182, 183, 185
Պահանջ — 145, 155, 195
  Յուրաքանչյուրի պահանջն իր համեմատ է — 155
  Յուրաքանչյուրից իր համեմատ պետք է պահանջել — 195
Պահանջկոտ — 87
Պահապան — 106
Պահպանված — 307
Պահք — 302
Պայմաններ — 84, 93, 107, 146, 157, 166, 309, 311
  Անբարենպաստ պայմաններ — 107
  Անհրաժեշտ պայմաններ—83, 107, 190, 195
  Ծանր պայմաններ — 109
  Համապատասխան պայմաններ — 84, 93, 107, 146, 157, 166, 309, 311, 312
  Պետք է հարմարվել պայմաններին — 234, 235
Պայտառ (բայթար, նալբանդ) — 227, 308
  Կույր պայտառ (քոռ նալբանդ) — 183
Պանդոկ (լայլախանի) — 107
Պանդուխտ (ղարիբ) — 104, 222
Պանդխտություն — 222
Պաշար — 223
Պաշտպան — 156, 212
  Ամեն մարդ ինքն իրեն պետք է պաշտպանի — 156
Պապ — 228
  Պապ ու տատի հարսանիք — 98
Պաս — 199, 200
Պատահար (պատահմունք) —63, 200

Պատառ (թիքա) — 14, 160, 173
  Էվել պատառ — 173
Պատասխան — 87
Պատասխանատվություն — 89, 311
Պատարագ — 84, 126, 303
Պատիժ — 110, 154, 255, 314
Պատից ընկնող — 232
Պատիվ (նամուս) — 68, 85, 93, 124, 125, 177
Պատկանելություն — 202
Պատճառ — 108, 148, 149, 172, 185
  Պատճառի վերացմամբ վերանում է նաև հետևանքը (չարիքը) — 108, 172, 185
  Ամեն բան իր պատճառն ունի — 148, 149
Պատճառ և հետևանք — 148
Պատուհաս (շառ) — 104, 173, 295, 315
Պատուհասել — 104
Պատրաստի — 100, 104, 154
  Պատրաստին վայելելը հեշտ է — 100, 104, 154
Պատրաստին վայելող — տե՛ս Ջրիակեր
Պատրվակ (մահանա) — 79, 85, 101
Պարան (թոկ) — 185
  Կորած պարան — 185
Պարապ (զուր) բան — 109
Պարապ — տե՛ս Ծույլ
Պարելու տեղ (պարխանա) — 269
Պարխանա — տե՛ս Պարելու տեղ
Պարծենկոտ — 16, 17, 113, 116, 314
Պարոն (աղա) — 221, 267, 275
Պարոնություն — 275
Պարտական — 251
Պարտականություն — 99
Պարտք — 109, 212, 250—252, 254, 283
  Պարտքի տակ մնալ — 326
Պարտքատեր — 251
Պել — տե՛ս Խենթ
  Պելի (խենթ) տեր — 326
Պեխեր (բեխեր) — տե՛ս Անօգուտ, Անօգտակար
Պիպիչ (զուռնայի լեզվակ) — 234
Պիտանի (պիտում) — 5, 6, 127, 154, 183, 200
  Պիտանին չի կորչի — 127
Պլիկ (մետաղե դրամ)—152, 205, 249, 269
Պնդել — 193
Պնդերես — տե՛ս Անպատկառ
Պոյ — տե՛ս Հասակ
Պոպոք — 109
Պոռնիկ — տե՛ս Անառակ
Պուպու — 214
Պուտուկ (կավե աման) —51, 235
  Մրոտ պուտուկ — 235
  Պուտկի եռ — 51
Պստիկ (երեխա) — 277
  Պստիկի լեզու — 277
Պտուղ (բերք, բար)—70, 98, 112, 137, 199

Ջ

Ջանասիրություն — 185, 200
  Ջանասիրությունը (եռանդը) ամեն ինչ կհաղթահարի — 200
Ջանք (եռանդ) — 82, 98, 99, 200

Առանց ջանքի արդյունք չի ստացվի — 183, 194, 309
Ջարմա — տե՛ս Տուգանք, Վնաս
Ջիգր — տե՛ս Բարկություն
Ջիգյար — տե՛ս Հարազատ
Ջինս — տե՛ս Ցեղ, Տոհմ
Ջղային — Տե՛ս Բարկացկոտ
Ջղայնություն — տե՛ս Բարկություն
Ջոմարդ — տե՛ս Առատաձեռն
Ջորի (ղաթր) — 16, 91, 102, 123, 164, 169, 201, 214, 230, 232, 260, 291
Բող ջորի — 302
Բորոտ ջորի — 75
Կարմիր ջորի — 302
Փետե ջորի — 329
Ջուլհակ — 246
Ջուջու — 214
Ջուր — 201, 203, 285
Գարնան ջուր — 285
Վազող ջուր — 203
Ջուր ու քար — 201
Ջրից ու քարից պետք է զգուշանալ — 201
Ջուր ու կրակ — 201
Ջուրն ու կրակը վտանգավոր բաներ են — 201
Ջրաղաց (ջաղաց, ջաղացք) — 25, 33, 43, 72, 74, 80, 109, 195, 320, 327, 331
Ջաղաց էթող — 237
Ջաղաց մտնող — 238
Անաղուն (անհատիկ) ջրաղաց — 157
Անջուր ջաղաց — 83, 157
Ավեր ջաղաց — 93
Գիքոյի ջրաղաց — 88
Ջրոտած ջաղաց — 269
Ջրաղացպան (ջաղացպան, ջաղըցպան) — 61, 72, 80, 109, 116, 238
Ջոջ — տե՛ս Մեծ
Ջրօրհնենք — 133, 243, 309

Ռ

Ռայաթ — տե՛ս Ժողովուրդ
Ռանդա — 245
Ռանչպար — տե՛ս Հողագործ
Ռանչպարի մեջք — 245
Ռեհան — 46, 56, 109
Ռես — 108, 167, 232
Ռնգեղջյուրի (չարքաղան) կաշի — 325
Ռուզղ — տե՛ս Օրական պարեն
Ռունտ — տե՛ս Գեղեցիկ

Ս

Սագ (ղազ) — 57, 90, 128, 139, 190
Սազ — 22, 35
Սակարկություն (բազար, պազար) — 248, 267
Սահման — 110, 330
Վերջին սահմանին հասնել — 110
Սահմանափակ — 160, 186
Սահմանափակ կարողությունների տեր — 160, 186
Սահրադ — տե՛ս Սահման
Սաղ — 231, տե՛ս նաև Ողջ
Սաղմոս — 326
Սամա — տե՛ս Թմրած
Սամթ — 326
Սամուր — 56, 166, 213
Սայլ (սել) — 110

Սելի հով — 17
Սայլվոր (սելվոր) — 50, 110
Սանամայր (սանամեր) — 95, 116, 275
Սանդ — 91, 109
Սանձահարել (սանձել) — 197
Սանր — 91, 262
Սանրի կտավ — 92
Ոսկե սանր — 331
Սավզի (կանաչի) — 211
Սատանա — 7, 9, 10, 28, 29, 30, 41, 49, 53, 72, 84, 85, 101, 103, 110, 157, 183, 201, 231, 295, 302, 303
Սատանի ականջ — 107, 282
Սատանի արտ — 201
Սատանի ձի — 47, 327
Սատանի մալ — 202
Սատանի մայլա (թաղ) — 110
Սատանի շինած — 300
Սատանի չարոխ — 202, 283
Փորձած սատանա — 283
Սարակ — տե՛ս Մշակ
Սարայի սընջիլ (պարեղանակ) — 82
Սարխոշ — տե՛ս Հարբած
Սարյակ (սարեկ) — 52, 110
Սարսաղ — տե՛ս Հիմար
Սարսափ — 104
Սարքած սեղան — 314
Սափրիչ (դալլաք, բառբառ) — 162, 177
Սափրիչություն (դալլաքություն) — 168
Սեխ — 163
Սեադլխի անեծք — 304
Սեր — 62, 63, 93, 94, 111, 153, 197, 227, 228
Սերն ազգային խտրություն չի ճանաչում — 111
Առաջի սեր — 160, 313
Խանգարված (խզված) սերն անվերականգնելի է — 93
Սերկևիլ (կոմշի) — 28, 42, 198
Սերմ — 152
Սերնդացու կենդանի (տամազլըղ) — 57
Սեփական — 140—142, 169, 177, 206
Սեփական (յուրային) քիչը օտարի (դրսի) շատից լավ է. — 177, 206
Պետք է ապավինել սեփական ուժին — 140—142, 169
Սեփականություն — 175
Սըռ — տե՛ս Գաղտնիք
Սինամահավք (սիրամարգ) — 15, 202
Սիսեռ — 20
Սիրտ — 58, 111, 151, 173, 152, 202, 203, 327
Սրտի ժանգ — 111
Սրտի հայելի — 173
Կոտրած սիրտ — 152, 185
Մեծ սիրտ — 58
Սիրալիր — 307
Սիրած (յար) — 62, 63, 79, 96, 163, 168, 310, 327
Սրտով սիրած — 96
Սիրաշահել — 97, 155, 173
Սիրո տեր — 86
Սիրուն — տե՛ս Գեղեցիկ
Սխալ — 88, 96, 101, 160, 170, 201, 282
Սխտոր — 10, 27, 75, 86, 108, 113, 145, 202
Սխտորահոտ — 108

Սկեսուր (կեսուր, կեսրիկ) — 135, 143, 184, 198, 262, 273, 274, 313, 315, 327
Գեսրանց տուն — 273
Սկեսրոջ իշխանություն — 313
Սկեսրար (կեսրար) — 273, 317
Սկիզբ — 309
Սկսել — 154
Սմբուլ — տե՛ս Հասկ
Լիքը սմբուլ — 5
Սնահավատք — 295—297
Սնամեջ — 168
Սնունդ — 289, 315
Սոխ — 27, 75, 108, 111, 145, 202, 238, 281, 286
Սոխ ու հաց — 278
Սոխ ու սխտոր — 144
Սոխակ — 318, 327
Սոճի (շամի ծառ) — 155
Սով — 213, 292
Սոված — տե՛ս Քաղցած
Սոված մարդ — 327
Սովորած — 284
Սովորական — 115, 163
Սովոր — 169
Սովորել — 115, 196, 308
Սովորովի — 283
Սովորություն — 284, 285
Սովորույթ (ադաթ) — 177
Սուգ — 61, 62, 64
Սուգ անել — 108
Սուլթան — 285
Սուլթանություն — 289
Սուղ — 90
Սուտ — 8, 41, 299, 313
Սուտ ասան — տե՛ս Ստախոս
Սուտ խոսք — 99
Սուտ ճգնավոր — 87
Սուտ պատճառ — 101
Սուտ սրտացավ — տե՛ս Կեղծավոր
Սուր — 227, 240
Սուրբ — 69, 97, 178, 198, 203, 327
Սուրբ աստված — 111
Սուրբ Գևորգ — 81
Սրբի դուռ — 252
Սուրբ խաչ — 126, 242
Սուրբ Սարգիս — 56
Սուփրա — տե՛ս Սփռոց
Սպառնալիք — 91, 161
Սպառել — 93, 186, 199
Սպասել — 114, 200
Սպասված — 115
Ստախոս — 40, 41
Ստախոսություն — 41
Ստակ — տե՛ս Փող
Ստամոքս — 205
Ստանալ — 313
Ստանալու համար պետք է նախ ինքդ տաս — 311
Ստացական — 54
Ստեղծել — 205
Ստեղծելն ավելի դժվար է, քան ավերելը — 205
Ստոր — 108
Ստորադաս — 165
Ստրուկ (ղուլ) — 273
Սրտաբաց — 105, 111
Աղքատ (խեղճ), բայց սրտաբաց — 105, 111
Սփռոց (սուփրա) — 203, 285

Վ

Վագր — 327
Վագիր — 285
Վաթան — տե՛ս Հայրենիք

Վախ — 310, 312, 327
Վախենալ — 164, 191, 205
Վախեցած աչք — 63, 76
Վախլուկ — տե՛ս Վախկոտ
Վախկոտ — 42, 58, 76
Վախկոտ աչք — 328
Վաղ (շուտ) ամուսնացող — 174
Վաղ ճանապարհ դուրս եկող — 174
Վաղ վերկացող — 174, 198
Վաղաժամ — 84, 89, 136, 137
Վաղաժամ գնահատություն — 136, 137
Վաղաժամ հասունացում — 89
Վաղաժամ նախապատրաստություն — 136, 137
Վաղաժամ ոգևորություն — 84
Վաղահաս — 183
Վաճառական — 250
Վայել — 156
Վայելել — 99, 106, 109, 111, 121, 187, 196, 203
Վայելող — 109
Վայրահաչ — 170
Վայրահաչություն — 106
Վանք — 112, 131
Վանքի խամծարար — 239
Վանքի հավեր — 111
Վաստակ (դատում) — 14, 112, 254, 269
Հարամ վաստակ — 14
Հեշտ վաստակ — 93, 201
Վաստակած — 180
Վաստակող (դատող) — 215
Վատ — 58, 81, 89, 90, 92, 93, 105, 106, 125, 147, 153, 160, 165—167, 169, 178, 180, 195, 198, 202, 203, 206, 233, 235
Վատ լուր — 165
Վատ խոսք — 165
Վատի հետ չպետք է շփվել — 196
Վատից վատթար — 72, 73, 81, 89, 96, 104, 172
Վատ և լավ — 82, 93, 111, 121—125 186, 315
Վատություն և լավություն — 5, 103, 145
Վատույժ — 99
Վարակոթ — 70
Վարդ — 141, 142, 147, 148, 153, 157, 178, 234, 249, 278, 309, 311, 316, 321, 323, 325, 327
Վարդի թուփ (քոլ) — 203, 327
Վարդի շվաք — 268
Կարմիր վարդ — 89
Ձմեռվա վարդ — 243
Չորացած վարդ — 325
Տանտիրոջ վարդ — 278
Վարդապետ — 112, 117, 229, 304
Վարդապետի անեծք — 263
Վարդավառ (Վարդևոր) — 160, 161, 242, 243, 309
Վարմունք — 188
Վարպետ (ուստա) — 116, 163, 191, 247, 284
Լավ վարպետ — 246
Վարպետորդի — 49, 110, 170
Վարսանդ (սանդի թակը) — 109
Վարքագիծ — 94
Վերաբերմունք — 108
Վերականգնել — 199
Վերասյա — տե՛ս Ապառիկ
Վերուստ տրված բաժին, հասանելիք (ղսմաթ) — 271, 296, 297, 299
Վերջ — 150
Վերջնական — 150

Վերք (յարա) — 224, 231
Վեքիլ — 89
Վիճակ — 96, 102, 103, 105, 112, 150, 176, 184
Անբարենպաստ վիճակ — 105, 112
Անորոշ վիճակ — 107
Անփոփոխ վիճակ — 108, 112
Արտոնյալ վիճակ — 109, 110
Լավ վիճակ — 153, 308
Ծանր վիճակ — 96, 102, 103, 105, 110, 113, 150, 176
Սովորական վիճակ — 89
Վիճակակից — 310
Վիշապ — 139, 328
Վիշտ (դարդ, ցավ) — 61, 62, 149, 155, 193, 204, 230, 231, 261, 299, 315,
Վիճելի — 158
Վկա — 252
Վնաս (զարար, ջարմա) — 51, 112, 157, 170, 181, 186, 229, 254, 311
Վնասի կեսից ետ դառնալը օգուտ է — 170
Վնասակար — 179
Վնասել — 108, 148
Վնասվել — 174, 182
Մինչև չվնասես՝ չես վնասվի — 148
Շահելու փոխարեն վնասվել — 174
Վշտլի (տրտինգ) — 237
Վճիռ — 82
Վռազող — տե՛ս Շտապող
Վստահություն — 156
Վստահ լինել սեփական ուժին — 156
Վտանգ — 91, 94, 106, 171, 186, 189, 191, 198, 199, 200, 310
Վտանգը պետք է կանխել — 310
Վտանգից պետք է խուսափել — 161
Վտանգավոր — 106, 161, 185, 187,193, 197
Վտանգավորից պետք է զգուշանալ — 195
Վրահաս լինել — 83, 106, 308
Վրեժ — 117, 310
Վրիժառու լինել — 91, 92, 103, 161
Վրիպել — 91, 113

Տ

Տալ (հանձնել) — 90, 313
Տալ և ստանալ — 90
Տալ (տալվիկ) — 143, 274, 311, 328
Տալանք — 104
Տակեվանց — 32
Տակն ու վրա անել — 310
Տակռի (արմատաբույս) — 71
Տաճիկ — 111, 176, 321
Տամբուրա (լարային նվագարան) — 93, 203
Տանել — 89
Տանիք — 232
Տանիքից ընկնող — 232
Տանձ — 28, 33, 34, 57, 78, 79, 109, 112, 113, 147, 160, 178, 328, 330
Հասած տանձ — 242
Ուռած տանձ — 330
Սոփա տանձ — 100
Վայրի տանձ (քալ քալչ) — 330
Տանձ ու խնձոր — 227
Տանուտեր (գյուղապետ) — 116, 232, 254
Տանուտերի վկա — 232
Տանտեր — 237, 325
Տանտիկին — 177, 193, 203, 239
Տառապող — 170
Տավար — 96, 240, 263
Տավարած — 310
Տատրակ — 203, 229
Տարբեր — 194
Տարի — 43, 243
Նոր տարի — 43
Չորային տարի — 243
Տափիկ — տե՛ս Տակեվանց
Տգեղ (գեշ) — 9, 64, 297, 311
Տգետ — տե՛ս Անկիրթ
Տեգ (շուքի) — 282
Տեղ — 112, 159, 162, 164, 192, 233, 234
Ամեն ինչ իր տեղն ունի — 112, 159, 162, 164, 192, 233, 234
Տեղահանություն — 222
Տես և ուս — 283
Տեսած — 84, 176
Տեսնել — 159, 315
Տեսնելը լսելուց լավ է — 315
Տեսնովի — 283
Տեսք — 65
Տեր — 93, 97, 101, 113, 186, 189, 198, 221
Տեր չունեցող (անտեր) — 158
Տերավոր — 212
Տերտեր — տե՛ս Քահանա
Տեքր (տաքր) — 268, 274
Տեքրակին (տեքերկին) — 274, 326
Տըմտմբիշ (թմբուկի փայտյա թակիչ, զարկան) — 234
Տիրանալ — 115
Տիրոջ — 171, 189, 231
Տխմար — 270, 325
Տխրություն — 313
Տկլոր (չպլաղ) — 80, 241
Տհաճ մարդ — 107
Տղա (երեխա, արու զավակ) — 65, 189, 260—263, 289, 291, 328
Տղայի (տղի) տուն — 113, 260, 328
Աղեկ տղա — 260, 291
Ամռան տղա — 242
Գեշ տղա — 260
Դովլաթավոր տղա — 264
Ձմռան տղա — 242
Մոխրի տղա — 242
Վարդի տղա — 242
Փուչ տղա — 264
Տղատեր — 260
Տղամարդ (էրիկմարդ, մարդ) — 68, 204, 311, 321, 328, 329
Տղամարդ և կին — 204
Տմարդի (նամարդ) — 48, 200, 323
Տնազ (ծաղրանք) — 113
Տնաշեն — 64
Տնաքանդություն — 113
Տնտես — 204
Տնտեսուհի — 203
Տնօրինել — 313
Տոկալ — 174
Տոկոս — տե՛ս Շահ
Տոկուն — 117
Տոհմ (ջինս) — 57
Տոտ — 313
Տուգանք (ջարմա) — 229

Տուժած — 180, 195
Տուժել — 84, 86, 90, 91, 99, 101, 108, 110, 114, 167, 168, 173, 189, 228—230, 315
Տուժող — 114, 176, 311
Տուն — 105, 107, 123, 260, 300
  Տանու խոսք — 233
  Տան մեծ — 276, 277
  Տան մշակ — 276
  Տուն շինող — 300
  Տան պահապան — 291
  Տան պուճուր — 277
  Տան տեր — 276, 278, 279
  Տան տիկին — 279
  Տան տղամարդ — 276
  Տուն քանդող — 123
  Անկնիկ տուն — 269
  Մեծ տուն — 275
  Նոր տուն — 271
  Ոսկու տուն — 260
Տուտուց — տե՛ս Հիմար
Տվյալ (ընդունակություն) — 104
Տրամադրություն — 198, 307, 314
Տրի (Տիր աստծու) տարի — 133
Տրտմություն — 62, 196
Տրտնջալ — 96, 308

Ց

Ցանկություն — 91, 116, 159, 164, 174
Ցանովի — 283
Ցավ — 204, 289, 290, տե՛ս նաև Վիշտ
  Անճար ցավ — 290
  Ատամի ցավ — 290
Ցավագար — 290
Ցավակցություն — 108
Ցեղ (ցինս) — 57
Ցեց — 227
Ցորեն — 21, 83, 113, 121, 140, 182, 183, 318
Ցուլ (բուղա) — 292
Ցուրտ — 243
  Աշնան ցուրտ — 243
  Գարնան ցուրտ — 243

Փ

Փալան — տե՛ս Համետ
Փախչող — 309
Փայտ (փետ) — 183
  Ծուռ փետ — 183
Փաշա — 226, 243
Փարա — տե՛ս Փող
Փափագ — 104
Փեշակ — տե՛ս Արհեստ
Փեշքաշ — տե՛ս Նվեր, Ջրի
Փեսա — 50, 187, 261, 268, 271, 273, 274, 311,
  Փեսի շվաք — 272
  Փեսի տուն — 113
  Անհամ փեսա — 273
  Ավեր (անիրավ) փեսա — 273
  Գիժ փեսա — 273
  Թամբալ փեսա — 273
  Նոր փեսա — 273
  Շան փեսա — 272
  Տնփեսա — 272, 329
Փեսաղբեր — 50
Փիադա — տե՛ս Հետիոտն
Փլավ — 142, 250
  Ղարբլու փլավ — 142
  Ճուտով փլավ — 250
Փնթի — տե՛ս Թափթփված, Անմաքուր
Փոթորիկ (ֆոթունա) — 148
Փոխ — տե՛ս Փոխարինություն

Փոխադարձ — 121—125, 199
  Ամեն ինչ փոխադարձ է — 121—125
Փոխարինություն (փոխ) — 280
Փող (ստակ, փարա) — 11, 14, 115, 152, 169, 205, 207, 247—249, 275, 288, 302, 308, 309, 317, 328, 329
  Ավեր (կեղծ) փող — 122
  Արծաթե փող — 309
  Հարամ փող — 14
  Ղալպ (կեղծ) փող — 190
  Նաղդ (կանխիկ) փող — 249
  Սպիտակ փող — 202
Փողատեր — 260
Փոշմանություն — 227, 287
Փորձ — 116, 160, 174, 283, 284, 308
  Առաջին փորձ — 160
  Դառն փորձ — 168, 176
  Սեփական փորձ — 159, 160
Փորձանք (խաթա) — 115, 129, 130, 150, 177, 179, 195, 198, 296
  Փորձանքը կանխել չի կարելի — 130
  Փորձանքի հանդիպողը փորձվում (խրատվում) է — 129, 130
Փորձառություն — 283, 284
Փորձված — 142, 184, 195, 284
Փորձվել — 159, 168, 201
Փոփոխամիտ — 43
Փոքր — 102, 112, 168, 169, 183, 196
  Փոքր գործ (նախաձեռնություն) — 161
  Փոքր ուժ — 205
  Փոքր ջանք — 183
Փունջ (խմիչք) — 287
Փուշ — 31, 47, 48, 125, 132, 141, 142, 147, 168, 173, 179, 191, 203, 205, 263, 278, 325, 327
  Ամառվա փուշ — 154
Փուշի (գլխաշոր) — 20
  Արապու փուշի (արաբական գլխաշոր) — 20
Փուքս — 205, 329
  Փուքս փչող — 205, 329
Փշացած — 185
Փռոտա — տե՛ս Առևտուր

Ք

Քահանա (տերտեր, ադեր)—103, 128, 131, 155, 193, 203, 299, 302—304, 309, 312, 316, 328
Քաղաք — 107, 223, 245
Քաղաքացի — 244, 245
Քաղցած (սոված) — 76, 80, 230, 281, 308
Քամանչա — 102
Քաչալ — տե՛ս Ճաղատ
  Քյաչալ գլուխ — 331
Քաշք — 327
Քյասիբ — տե՛ս Աղքատ
Քապիկ — տե՛ս Կոպեկ
Քաջ — 330
Քաջություն — 330
Քավարան — 303
Քավոր — 95, 101, 116, 275, 330
Քար — 7, 127
  Անդին քար — 127
  Ծանդր քար — 7
Քարի կոկոն — տե՛ս Կծծի
Քարոզ — 36, 90
Քացախ — 88
  Բարկ (թունդ) քացախ — 88

Պատիալա (ձրի) քացախ — 253
Քենակալ (բաջանաղ) — 275, 310
Քենի — 79, 274, 302
Քեշեկ (կաքավող, անպարկեշտ պատանի) — 66
Քեռայր (եզնա) — 259
Քեռի — 34, 175, 189, 264, 331
Քեռու մալ (գույք) — 275
Տղան (արու զավակը) իր քեռուն է նմանվում — 189
Քեֆ — տե՛ս Ուրախություն
Քեֆ անող — 61
Քիշմիշ — 47
Քիչ — 89, 175, 183, 192, 193, 196, 197, 202, 238, 331
Քչի համար շատը չեն կորցնի — 193
Քյալ — տե՛ս Ճաղատ
Քյասիբ — տե՛ս Աղքատ
Քյասիբի բախտ — 217
Քյասիբի բոստան — 330
Քյասիբի եզ — 217
Քյասիբի սիրտ — 330
Քյասիբություն — 330
Քյոխվա — 116, տե՛ս նաև Գյուղապետ
Քյոխվի վկա — 232
Քնած — 116
Քնար — 303
Քննադատություն — 102
Քոլ — 309
Քողարկել — 77—79, 106
Քոշ — 102
Քոչ ունեցող — 316
Քոռ — տե՛ս Կույր
Քոսա — 46, 152
Քորփա քուռակ — 95
Քույր — 267, 268, 274, 313, 329
Քվորանց — 268
Քվոր տղա — 268
Քուն — 116, 331
Քուռակ (սըպպա) — 95, 96, 199, 331
Քչվոր — 196, 324
Քրդի տղա — 179
Քրթմնջացող — 175
Քրիստոս — 81, 206, 300, 331
Քրիստոսի աղլուխ — 295

Օ

Օգնական — 187
Օգնություն — 89, 101, 171, 176, 188, 198
Ուշացած օգնություն — 101
Օգուտ (խեր) — 97, 98, 124, 127, 173, 180, 185, 186, 187, 229, 254, 315,
Օգտակար — 100, 107, 192, 195, 200—203
Ուրիշին օգտակար, իրեն անօգուտ — 203
Օգտվել — 84, 94, 175, 183, 189, 195, 203, 229
Օխլամուր (ծառ) — 43
Օխլավու (խմոր բացելու փայտյա ձող) — 269
Օձ — 26, 28, 31, 48, 55—57, 71, 73, 139, 144, 148, 149, 151, 174, 176, 192, 206, 220, 263, 320, 331
Օձի գլուխ — 207
Օձի խայթած (կծած) — 76, 240
Օձի ձագ (ճուտ) — 56, 206
Օձի փուշ — 206
Թունավոր օձ — 175

Ջալ օձ — 76
Օղի (արաղ) — 287, 288
Օջախ (կրակարան, գերդաստան) — 260, 275, 324, 331
Օջախի մոխիր — 324
Կրակի օջախ — 331
Ուրիշի օջախ — 260
Օսկի — տե՛ս Ոսկի
Օտար (յադ, էլ) — 152, 226, 231, 323
Օտարի խոսք — 153
Օտարի (էլոնց) հարս — 128
Օտարություն — 66, 169
Օր — 123, 146, 177, 236, 272
Ամպ օր — 236
Գեշ օր — 272
Լայն օր — 177
Կարմիր օր — 123, 146
Սև օր — 202, 211, 225, 326
Օրական պարեն (ռուզղ) — 276
Օրան — 67
Օրենք (շարյաթ) — 255
Օրինակ — 100, 166, 178
Օրինակ վերցնել — 166
Օրինակ տալ — 100
Լավ օրինակ — 178
Օրհաս (ճճել) — 149, 158, 298
Օրհնություն — 171, 188, 302
Օրորոց — 65
Ոսկե օրորոց — 65

Ֆ

Ֆալաք (ճակատագիր) — 198
Ֆել — տե՛ս Խարդավանք
Ֆիադա (փիադա) — տե՛ս Հետիոտն
Ֆիզիկական թերություն — 315
Ֆիզիկական թերությունը գերադասելի է հոգեկանից — 315
Ֆլորին (արծաթե դրամ) — տե՛ս Դրամ
Ֆուխարա (փուխարա) — տե՛ս Աղքատ
Ֆուռունչի (փռնչի) — տե՛ս Հացթուխ
Ֆռթունա — տե՛ս Փոթորիկ
Ֆրսանդ — տե՛ս Առիթ

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Ալի — 46, 49, 53, 73, 81, 147, 152, 175
Ալիխան — 21
Ալո — 110
Ակո — 13
Անի — 231, 308
Աչիկ — 84
Ասատուր — 20
Ատոտ խան — 21
Արաբի աղջիկ — 156
Արաբստան — 8
Արազ — 87
Արարգ — 29
Արարք — 87
Արո — 310
Արտոսա սար —.85

Բաղդադ (Պաղտատ) — 22, 36, 37, 47, 53, 86, 116, 187, 289, 295
Բասեն — 83
Բավլի — 155
Բելոնց — 107
Բերկրի (Պերկրի) — 318
Բիթլիս — 83

Գասպար — 113, 228
Գարան — 87, 170
Գյանջա — 17
Գրգո — 84

Դաղստան — 168
Դըղըր — 169

Եղվարդցի — 292
Երևան — 79, 171
Երուսաղեմ — 56, 82, 91, 154, 171, 187, 200, 263

Զըռչի — 113
Զորբա Մուրատ — 82

Զուլղար Ըսկընդար (Ալեքսանդր Մակեդոնացի) — 312

Էլիաս — 10

Թաթ (վաչկատուն ցեղ) — 33
Թիլիսման (հեքիաթային, հեռավոր երկիր) — 321
Թիֆլիսեցի — 314
Թուրք — 105, 314

Լալուխան — 21
Խաչիկ — 84, 111, 176, 321
Խնձորկեցի — 97
Խլաթ — 100
Խոտ — 100
Խորասան — 53

Ծատուր — 98
Ծըվարան — 292

Կան — 87, 107
Կանպեր — 87
Կարապետ — 155, 229
Կարին — 324
Կարո — 19, 310
Կիկո — 74
Կոզր — 114, 168, 200

Հախիջան — 10
Համադան — 17, 319
Հայ — 111, 255, 319
Հայրապետ — 229
Հասան Քաչալ — 100
Հասո — 100
Հարե — 101
Հարո — 101
Հինդ — 297
Հնդկաստան (Հնդըստան, Հինդիստան) — 7, 22, 50, 97
Հովե — 101
Հուման — 101
Հումո (Քաչալ) — 95

Ղազար (Կազար) — 10, 71, 223
Ղազտաղի — 19
Ղարաբաղ — 17
Ղարա-Մահմադ — 165
Ղուկաս — 10

Մակու — 326
Մահմատ — 46, 147
Մահմադ Վալի — 53
Մանթեշ աղա — 82
Մասիս — 101, 103
Մարկոս — 155
Մարո — 19
Մելիքսեթ — 311
Մինաս — 10
Մշեցի — 104, 292
Մշու դաշտ — 106
Մոլլա Փանահ (Ֆանահ) — 146
Մոտո — 84
Մուղսի Թմե — 105
Մուշ — 104, 326
Մուսես — 53
Մուսի — 81
Մուսուլ — 90, 170
Մուտուրկան — 87
Մուրատ — 47
Մսըր — 90, 170
Մրտո — 85

Նազի — 10
Նախչվան — 300
Նաղի — 323
Նավո — 53

Շալի Հաքի — 323
Շաղբաղ — 302
Շամ — 105
Շամշադին — 94
Շատախ — 87
Շատախցի — 292
Շատարե — 113
Շարիֆ աղա — 82
Շարուր — 114, 200
Շաքի-Շիրվան — 300
Շինուհայր — 100
Շիրվան — 73
Շխնոց — 107
Շմո — 216
Շուխունց Հարս — 104
Շուշան — 134, 239
Շուշան խաթուն — 98, 229
Շուշի (Շոշի) — 106

Ոստան — 292

Պետրոս — 56
Պուլուլիկ — 95
Պուղի — 56
Պրուսա — 112

Սանտալետին — 326
Սեբաստիա — 324
Սիմավոն — 111
Սիմոն — 111
Սիս — 326
Սլո — 110
Սողոմոն իմաստուն — 301
Սոփի — 100
Սուլթան — 139, 313
Սուլթան Մահմատ — 301
Սուլթան Մուրատ — 81
Սրգո — 85
Սրքե — 101
Սևանա ծով — 286

Վալի — 49, 73
Վան — 83
Վարագ — 29, 87
Վարդան — 155
Վելի — 81

Տաճիկ — 111, 176, 321
Տոտո — 53, 113

Ցըպնի — 113

Փանի — 318

Քարահունջ — 73
Քուռ գետ — 328
Քրդի տղա — 179

Ֆաթմա խաթուն — 91

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ

Ա — Արաքս, պատկերազարդ հանդես, 1889, Ա գիրք, էջ 48, Առածներ Հաճընի բարբառով, Հայկանուշ Փոյաճյան։

ԱԱ — Մ. Վ. Ճուղուրյան, Առածք ազգայինք, Վենետիկ, 1880։

ԱԱԳ — Աստղիկ Արևելյան, օրագիր բարոյական, բանասիրական, տնտեսական և բնական, Կ. Պոլիս, 1855, հատ. Ա, էջ 83, 100 «Պոլսեցվոց հայախոս առածները»։

ԱԲ — Սարգիս Սարգսյանց, Ագուլեցոց բարբառը (Զոկերի լեզուն). լեզվաբանական հետազոտություն, մասն 2-րդ, ժողովածու, Մոսկվա, 1883։

ԱԲՁ — Անհայտ բանահավաքի ժողովրդական առածների և ասացվածքների հավաքածու (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ԱԷ — Արարատ ամսագիր (Էջմիածին), 1894 թ., էջ 200 «Ալաշկերտի հայ ժողովրդական բարբառով քաղված առածներ», Ս. Հայկունի։ 1895 թ., էջ 16, 54, 123, 161—162, 293 «Առածներ Վանա և Տրապիզոնի բարբառով», Ս. Հայկունի։

ԱԺԻ — Ա. Ղանալանյան, Աբովյանը և ժողովրդական բանահյուսությունը, Երևան, 1941, էջ 83—92 «Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ»։

ԱՀ — Ազգագրական հանդես, խմբագրությամբ Երվանդ Լալայանի, 6-րդ գիրք, էջ 74—100 «Առածներ Բուլանըխի բարբառով», Բենսե։ 7—8-րդ գիրք, էջ 456—505 «Առածներ Ալաշկերտի բարբառով», Գ. Նժդեհյան։ 9-րդ գիրք, . էջ 180—192 «Առածներ և առակավոր ասացվածքներ պոլսահայ բարբառով», Հրաչյա և Արմենուհի Աճառյանների։ 11-րդ գիրք, էջ 112—117 «Առածներ Բորչալուի բարբառով», Երվանդ Լալայան։ 12-րդ գիրք, էջ 95—103, 13-րդ գիրք, էջ 83—86, 17-րդ գիրք, էջ 49—52, 18-րդ գիրք, էջ 33—36, 19-րդ գիրք, էջ 95—98, 20-րդ գիրք, էջ 108—111 «Անհանդ առածներ Ալաշկերտի բարբառով», Գ. Նժդեհյան։

ԱՀԱ — Ասլանյան Թ., Հայկական առածներ, Պոլիս, 1909։

ԱՂ — Առածներ Ախալցխայի բարբառով. հորս՝ Տիգրան Ղանալանյանի հավաքածուից (ձեռագիր)։

ԱՄ — Արևելյան մամուլ, հանդես ամսյա, 1886, էջ 74—75 «Գավառական առածներ Սեբաստիայի»։

ԱՆ — Գևորգ Տիգրանյան, Առածք, ասացվածք և զրույցք հայոց Նոր-Նախիջևանի, Ռոստով (Դոնի վրա), 1892։

ԱՇ — Արշակ Շահնազարյան, Առածներ և ասացվածքներ Աշտարակի բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ԱՇԳ — Մ. Ա. Բախտիկյան, Արաբկիր և շրջակայի գյուղերը, պատմա-ազգագրական համառոտ տեսություն, Պեյրութ, 1934։

ԱՎ — Արծվի Վասպուրական, 1861, էջ 32, «Վանեցվոց քանի մի առածներ»։

ԱՏ — Ամենուն Տարեցույցը, Թեոդիկի, 1909 թ., էջ 188, 221, 231, 238, 244, 247 «Տոհմիկ առածներ»։ 1927 թ., էջ 144, 150, 154, 157, 159 «Հայ առածներ»։

Բ — Բյուրակն, լրագիր 1898 թ., էջ 133, 200 «Առածներ Կարնո բարբառով», Արսեն։ 1898 թ., էջ 301—302, 332—333, 377—378, 413—414, 445, 700—701 «Ժողովրդական առածներ, ոճեր, ասացվածքներ Խիանի, Դիարբեքիրի բարբառով», Մ. Դանիելյան։ 1899 թ., էջ 377—378, «Առածներ Պոլսո բարբառով», Ար. Շահինյան։ 1899 թ., էջ 498—499 «Առածներ Տարենտեի գավառաբարբառով», Մկրտիչ Թուրյան։ 1899 թ., էջ 554—555 «Առածներ Քղիի բարբառով», Լևոն Սրապյան։ 1899 թ., էջ 642, «Առածներ Խոտրջուրի», Հ. Մ. Հ. Խ.։ 1899 թ., էջ 650—652 «Առածներ Խիանի գավառաբարբառով», Մ. Դանիելյան։ 1899 թ., էջ 696 «Առածներ Թավրիզի և սորա մոտիկ գտնվող մեկ երկու հայ գյուղերից». Սարգիս Անդրեասյան։ 1899 թ., էջ 772 «Առածներ Մալաթիայենն»։ 1899 թ., էջ 805—806 «Առածներ Հագրոյի գավառաբարբառով», Հ. Ղազարյան։ 1900 թ., էջ 185—186 «Մարաշի լեզվով առածներ», Հ. Վարժապետյան։ 1900 թ., էջ 219—220 «Հայ առածներ Էքերե, Էվերեկ, Թումարզա և Գողուգի գյուղերեն», Հ. Նշանյան։ 1900 թ., էջ 263 «Առածներ Հագրոյի բարբառով», Հ. Ղազարյան։ 1900 թ., էջ 350, 636 «Հայ առածներ Կեսարիո», Հ. Հ. Հ.։ 1900 թ., էջ 427—428 «Առածներ Մարզվանի բարբառով», Հ. Կ. Սինանյան։ 1900 թ., էջ 563—565, 579—580, 598—699, 618—619 «Զրույցներ և առածներ Կեյվե-Միջագյուղի լեզվով», Հ. Մ.։

ԲԱ — Գևորգ Բարխուդարյանց, Բարոյական առածներ, Տփխիս, 1898։

ԲՀ — Հ. Հակոբ Քոսյան, Բարձր Հայք, հատ. Ա, Կարին քաղաքը. տեղագրություն, պատմություն և սովորություններ, Վիեննա, 1925, էջ 403—406 «Առակներ»։

ԲՀԳ — Բենսե, Բուլանըխ կամ Հարք գավառ, Թիֆլիս, 1901։

ԲՎ — Բազմավեպ, Վենետիկ, 1874, էջ 336 «Առածք ազգայինք»։

ԳԱ — Գ. Աղազադյան, Ժողովրդագիտական նյութեր արարատյան բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ԳԹ — Գեղամ Թարվերդյան, Անեկդոտներ, առածներ, հանելուկներ, սալմաստեցոց բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ԳՍ — Գարեգին Սրվանձտյան, Ժողովրդական առածներ (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ, № 35։

ԵԱ — Գավառացի, Երգեր, առակներ, հանելուկներ, թերահավատություններ... Խոտրջրո, Տփխիս, 1903։

ԵՀԳ — Հ. Գազանճյան, Եվդոկիո հայոց գավառաբարբառը, մասն Բ, Վիեննա, 1899։

ԷԱ — Արտաշես Բաբսեղյան, Էրզրումի և Ալաշկերտի բարբառով առածներ (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ԹՄԿ — Գևորգ Տեր-Աղեքսանդրյան, Թիֆլիսեցոց մտավոր կյանքը, մասն Ա, Թիֆլիս, 1885։

ԺԱ — Տրդատ եպս. Պալյան, Ժողովրդական առածներ և զանազան ասացվածք, պրակ Ա և Բ, Իզմիր, 1912։

ԺԱԲ — Տիգրան Վարդանյանց, Ժողովրդական անգիր բանաստեղծություններ, Թիֆլիս, 1900։

ԺԵԱ — Ժողովրդական երգ, առած, ասած, երդում, օրհնանք, անեծք և այլն, հավաքեց Ս. Հայկունի։ «Էմինյան ազգագրական ժողովածու», հրատարակությամբ Լազարյան ճեմարանի արևելյան լեզվաց, հատ. Զ, Մոսկվա—Վաղարշապատ, 1906։

Լ — Լույս, հանդես կիսամյա, Կ. Պոլիս, 1874, էջ 60, 103, 117 «Հայախոս առածք»։

ԼՄ — Լևոն Խ. Մագսուտյան, Գավառին (Բուլանըխ) հայոց բերաններեն հավաքած առածներ, 1880 (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ԿՇ — Կոստանդին և Ալեքսանդր Մելիք-Շահնազարյաններ, Առածներ և ասացվածքներ Ղարաբաղի բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՀԱՎ — Հանդես ամսօրյա, հայագիտական ուսումնաթերթ, Վիեննա, 1887 թ., էջ 175, 197—198 «Առածք խոտրջրցվոց»։ 1890 թ., էջ 163—164, 289, 1891 թ., էջ 116, 300—301, 1892 թ., էջ 24, 183—184, 382—383, 1893, էջ 358—359 «Ազգային-ժողովրդական առածներ Տրապիզոնի կյանքեն քաղված», Նշան Գ. Խոշյան։ 1930 թ., էջ 359—360 «Առակներ Ղարաբաղի բարբառով», Կոստանդին Մելիք-Շահնազարյանց։

ՀԱ — Հ. Կ. Ճանիկյան, Հնություն Ակնա, Թիֆլիս, 1882։

ՀԺՀ — Նավասարդյանց Տ., Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, գիրք 7-րդ, հավելված (առածներ), 1891։

ՀՄԿ — Աղաբաբյան Ա., Հավլաբարցոց մտավոր կյանքը, Թիֆլիս, 1901։

ՀՊ — Հայրենիք, օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 1895 թ., № 1235 «Խուլթիկի առածները», Հ. Մ. Տուտուխյան։

ՀՏՎ — Համբարձում Տեր-Վարդանյան, Հայ ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ Շիրակի Մահմուդջուղ գյուղից (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

Մ — Մասիս, շաբաթաթերթ ազգային և քաղաքական, 1885 թ., էջ 422—423 «Գավառական առածներ և խոսակցական ձևեր», Հ. Հարությունյան։ 1885 թ., էջ 423—424, 450—451 «Առածներ ի Ղուլթիկ գյուղ», Հ. Տուտուխյան։ 1886 թ., էջ 45 «Ժողովրդական առածներ ի Տրապիզոն», Նշան Գ. Խոշյան։ 1886 թ., էջ 788—789 «Ժողովրդական ասացվածք Պուլանըք Լիզ գյուղեն», Լ. Մաքսուտյան։

ՄԱ — Արմենիա, լրագիր, Մարսել, 1892 թ., № 10 «Վանեցիների առածներ»։

ՄԹ — Մնացական Թամրազյան, Հայկական առածներ (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՄՀ — Մուշեղ Հակոբյան, Լոռվա ժողովրդական բանահյուսությունը (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՄՀԹ — Մեղու Հայաստանի, լրագիր, Թիֆլիս, 1859 թ., էջ 413—414 «Ազգային աշխարհորեն առածից (մասալեքի) վրա», Գրիգոր Տեր Հարությունյան Կերակոսյան Այգեհատցի։ 1869 թ., էջ 118—120 «Ժողովրդական բարոյական առածներ», Հակոբ Սարգսյան Փամպուխչյանց։

ՆՆ — Նիկողոս Նիկողոսյանց, Առածներ և ասացվածքներ Շիրակի (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՇԿ — Շահեն Կուժիկյան, Առածներ Շատախի բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՋԲ — Ջահարմահալի հայ ժողովրդական բանահյուսությունը, գրեց Արամ Երեմյան, Վիեննա, 1923։

ՊԺԲ — Ա. Ղանալանյան, Պռոշյանը և ժողովրդական բանահյուսությունը, Երևան, 1938, էջ 41—58 «Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ»։

ՊՀԿ — Արշակ Ա. Ալպոյաճյան, Պատմություն հայ Կեսարիո, Գահիրե, 1937, Բ. հատոր, էջ 1654—1655 «Նմուշներ Էվերեկ—Ֆեննեսի ասացվածքներեն», էջ 1821—1823 «Առածներ կամ ասացվածքներ»։

ՊՎ — Արիստակես վարդապետ Տեր-Սարգսյանց, Պանդուխտ Վանեցին, Կ. Պոլիս, 1876։

ՍԲ — Սարգսյան Հ., Բալու, Գահիրե, 1932։

ՍԵ — Սահակ Երիցյան, Առածներ Մոկաց բարբառով (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՍԽ — Սերո Խանզադյան, Զանգեզուրի երգեր, հանելուկներ, շուտասելուկներ, առածներ, ասացվածքներ, առակներ (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՍՔ — Սարգիս Քամալյան, Ժողովրդական առածներ (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ, № 347։

ՎԱ — Վաղարշապատի առածներից, գրի առնված անհայտ բանահավաքի կողմից (ձեռագիր), Գրական թանգարանի արխիվ։

ՎՍ — Գևորգ Գ. Շերենց, Վանա սազ, հավաքածոյք Վասպուրականի ժողովրդական երգերի, հեքիաթների, առածների և հանելուկների, Ա մաս, Թիֆլիս, 1885, Բ մաս, Թիֆլիս, 1899։

ՈՒՋ — Ալլահվերդյան Հ., Ուլնիա կամ Զեյթուն, Պոլիս, 1884։

Փ — Փունջ, ազգային և գրականական եռամսյա հանդես, 1877—78 թ., էջ 289—291 «Իմ մանկական հիշողություններից», Հ. Գեղամյան (ունի առածներ)։

ՓՇԱ — Փշրանքներ Շիրակի ամբարներից, Մխիթարյանց Աղեքսանդր, «Էմինյան ազգագրական ժողովածու», հատ. Ա, Մոսկվա—Ալեքպոլ, 1901։

ՔՀ — Մ. Մ. Մխանսարյանց, Քնար հայկական, Պետերբուրգ, 1868։
ՔՎ — Քոսակյան Վարդուշ, Շամշադինի Բերդ գյուղի առածներից ու ասաց-
վածքներից (ձեռագիր)։

ՖԱԼ — Մաքսապետյան Ա., Ֆարսի և Արաք լեզուները վանեցվոց բարբառի
մեջ. Թեհրան, 1943, էջ 149—151 «Առածներ»։

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Ագլ — Ագուլիս
Ալշ — Ալաշկերտ
Ախց — Ախալցխա
Ախք — Ախալքալաք
Աշտ — Աշտարակ
Աստ — Աստապատ (գյուղ Հին-Նախիջևանի շրջանում)
Արբ — Արաբկիր
Արծ — Արծկե
Արճ — Արճեշ
Բբթ — Բայբուրթ
Բզտ — Բայազետ
Բլ — Բալու
Բլն — Բուլանըխ
Բրդ — Բերդ (գյուղ Շամշադինի շրջանում)
Բրչ — Բորչալու
Դբք — Դիարբեքիր
Եվդ — Եվդոկիա
Երև — Երևան
Զգզ — Զանգեզուր
Զթ — Զեյթուն
Էվր — Էվերեկ (գյուղ Կեսարիայի շրջանում)
Թվր — Թավրիզ
Թֆլ — Թիֆլիս
Լռ — Լոռի
Խլթ — Խլաթ
Խն — Խիան
Խստ — Խաստուր (գյուղ Ալաշկերտի շրջանում)
Խրբ — Խարբերդ
Խրմ — Խրիմ (=Ղրիմ)
Կլպ — Կուլպ (գյուղ Սուրմալուի շրջանում)
ԿՄ — Կեյվե—Միջագյուղ (գյուղ Բուլղանիայի շրջանում)
Կն — Կյուրին
Կսր — Կեսարիա
Կրն — Կարին
Կրս — Կարս
Հգր — Հագրո
Հթ — Հայթաղ (գյուղ Խոյի շրջանում)
Հգկ — Հոզեկ (գյուղ Դերջանի շրջանում)
Հճն — Հաճըն
Հվր — Հավլաբար (հին Թիֆլիսի թաղերից մեկը)
Ղլթ — Ղուլթիկ (գյուղ Բաղեշի շրջանում)
Ղրբ — Ղարաբաղ
Ղրդ — Ղարադաղ
Մլթ — Մալաթիա
Մկ — Մոկս
Մշ — Մուշ
Մրդ — Մարգվան
Մֆղ — Մուֆարղին
Մրշ — Մարաշ
Նխջ — Նոր-Նախիջևան
Շտխ — Շատախ
Շրկ — Շիրակ
Ջհմ — Ջահարմահալ
Պլս — Պոլիս
Պշպ — Պաշպալով
Ջղ — Ջուղա
Սբս — Սեբաստիա
Սլմ — Սալմաստ
Սն — Սխիան
Սսն — Սասուն
Վղպ — Վաղարշապատ
Վն — Վան
Տվկ — Տիվրիկ
Տրպ — Տրապիզոն
Տրտ — Տարենտե (Կեսարիա)
Քղ — Քղի
Քնք — Քանաքեռ
Օշկ — Օշական

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն

Էջ

1. Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ (ընդհանուր բնութագիր) IX
2. Հայկական առածների ստեղծման ժամանակը XIV
3. Հայ ժողովրդի քաղաքական կյանքի, հոգեկան նկարագրի և միջավայրի արտացոլումը առածների մեջ XXV
4. Ընդհանուր և փոխառյալ ստեղծագործությունները հայկական առածներում XXXVI
5. Հայ ժողովրդական առածների սոցիալական և գաղափարական բովանդակությունը XLIII
6. Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական լեզուն ու արվեստը LXXIII

Ներկա ժողովածուն կազմելու հանգամանքները . . . LXXXV

Առածների ժողովածու

Մարդկային-հասարակական հատկություններ, բնավորություն և խառնվածք 3
Մարդկային զգացումներ, ճաշակ, սեռ, տարիք և այլն 59
Սոցիալ-քաղաքական հարաբերություններ ու հասկացողություններ 209
Կենցաղային հարաբերություններ ու հասկացողություններ . . 257
Համատալիք և սնահավատք 293
Բացում 305

Ուղեցույց-համաբարբառ, անունների ցանկ և համառոտագրություններ

Իմաստային-թեմատիկ և առարկայական ուղեցույց-համաբարբառ 335
Անձնանունների և տեղանունների ցանկ 390
Համառոտագրություններ աղբյուրների 392
Համառոտագրություններ տեղանունների 396

Արամ Տիգրանի Ղանալանյան
Арам Тигранович Ганаланян

Ա Ռ Ա Ծ Ա Ն Ի

Պատ. խմբագիր՝ Էմ. Ա. ՊԻՎԱԶՅԱՆ

Հրատ. խմբագիր՝ Ժ. Մ. ԱԴՈՆՑ
Նկարչ. ձևավորումը՝ Լ. Ա. ՍԱԴՈՅԱՆԻ
Տեխ. խմբագիրներ՝ Մ. Ա. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ,
Լ. Ա. ԱԶԻԶԲԵԿՅԱՆ
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ս. Կ. ՋԱՔԱՐՅԱՆ

ՎՖ 06155 Խ՚հ 582, պատվեր 366, հրատ. 1745, տիրաժ 20,000

Հանձնված է արտադրության 7/VIII 1959 թ. ստորագրված է տպագրության 15/XII 1960 թ., թուղթ 60×92¹/₁₆, տպ. 31 մ., հրատ. 24,93 մ.,
Գինը կազմով՝ 12 ռ.
1/I 1961 թ. 1 ռ. 20 կ.:

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատարակչության տպարան, Երևան,
Բարեկամության 24

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տպված է	Պետք է լինի
XVIII	17 ն.	կազմակերպվել է	կազմակերպվել են
XVIII	3 ն.	վերջինիս	վերջիններիս
XX	11 ն.	Այսպես, օրինակ	Այդպիսի օրինակ է
XXIII	17 ն.	ստեղծման վերաբերյալ	ստեղծման ժամանակի վերաբերյալ
XXIII	1 ն.	Армянский Эпос, 1396	Армянский эпос, 1896
XCVIII	9 ն.	վերնագրով	վերնագրերով
"	17 ն.	ո՛չ միայն	ո՛չ թե
49	II ս., 2 ն.	ար	արասի
52	I ս., 16 վ.	ա՛նը	Թա՛նը
54	II ս., 7 ն.	◦	ԱԱ. 10
93	I ս., 3 ն.	ամմա կռուզ ի	ամմա կռուզ ի
112	I ս., 6 ն.	նենիր	նեճիր
143	I ս., 10 ն.	ճիրուկ	նիրուկ